

ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԵՎ ԴՐԱ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՅԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ

Սույն ձեռնարկն ընդհանուր կանոններ է ներկայացնում և ընդհանրացնում է կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի վերաբերյալ, մշակվել է ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի համար:

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

**ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ
ԵՎ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԵՎ ԴՐԱ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ
ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ**

Ստոյանկա Միրչևա, գ.թ.

Ոստիկանության գիտությունների բաժնի պրոֆեսոր,
Սուրբ Կլիմենտ Օհրիդսկու համալսարան, Բիթոլա

Անահիտ Աբրահամյան

ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի
դասընթացավար գեղերային հավասարության և
մարդու իրավունքների հարցերի շուրջ

Նոյեմբեր 2021

Եվրոպայի խորհուրդ

Սույն փաստաթղթերի
ամբողջական կամ մասնակի
վերարտադրման կամ
թարգմանության վերաբերյալ
բոլոր հարցումները պետք է
հասցեագրվեն Չափորդակցությունների
տնօրինությանը (F-67075 Strasbourg
Cedex or publishing@coe.int).
Սույն փաստաթղթին վերաբերող բոլոր
այլ նամակները պետք է հասցեագրվեն
Ժողովրդավարության հարցերով
զվխավոր տնօրինության Գեներալին
հավասարության բաժնին:

Կազմը և էջադրումը.
Computer service LLC

Լուսանկարը.
© Shutterstock

Council of Europe
F-67075 Strasbourg Cedex
www.coe.int

Տպագրվել է՝

©Եվրոպայի խորհուրդ, նոյեմբեր 2021 թ.

Բովանդակություն

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ	8
ԵՐԱԽՏԻՔԻ ԽՈՍՔ	9
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐ	10
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲԱՂԱԴՐԻՉՆԵՐԸ	10
1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	13
1.1. ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ՆՊԱՏԱԿԸ	14
1.2. ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ	15
1.3. ԴԱՍԸՆԹԱՑԱՎԱՐՆԵՐԻ ՁԵՌՆԱՐԿԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ	17
2. ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԸ	19
2.1. ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՀԻՄՔՈՎ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԿԱԼՈՒՄԸ	19
2.2. ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԵՐԸ	43
2.3. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱՆԱՆՑ ԵՎ ԵՐԵԽԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ	59
3. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊՔՈՒՄ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՏԱԿԻՑՆԵՐԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍԸ	63
3.1 ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՎ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍ	63
3.1.1. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԱՇՏ. Կանադց նկատմամբ բռնությունը	65
3.1.2 ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԱՇՏ. Եվրոպայի խորհուրդ	70
3.1.3. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԿՆԽՎԿԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ	74
3.1.4. ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ՀԵՏ ԿԱՊԱԾ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ	79
3.2. ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍ՝ ՕՐԵՆՔՆԵՐ, ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՈԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	96
3.2.1. ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ	102

3.2.2. Թրեւսային օրենսգիրքը եւ Թրեւսային դատարարութեան օրենսգիրքը	115
3.2.3 Բնակարանային դատարարութեան օրենսգիրքը	118
3.2.4. Բնակարանային դատարարութեան օրենսգիրքը	118
4. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ՝ ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ	127
4.1. Բնակարանային շինարարութիւն	127
4.2. Զոհարարութեան ստեղծում	128
4.2.1. Բնակարանային տնտեսական անվտանգութեան հարմարութեան եւ անվտանգութեան ստեղծում	132
4.2.2. Պաշտպանական ծախսերի ստեղծում	136
4.3. Կրկնակի զոհարարութեան եւ տնտեսական ստեղծումներ	145
5. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ՝ ՌԻՍԿ, ԲԱՑԱՅԱՅՏՈՒՄ, ԳՆԱՅԱՏՈՒՄ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐՈՒՄ	155
5.1. Ռիսկերի բաժանումները, Ռիսկի գործոնները՝ Ինքնաբերական բաժանումները Ռիսկի գործոնները	157
5.3. Ռիսկի գնահատում	170
5.4. Արգելադրանքները անվտանգութեան ստեղծումները Ռիսկերի ստեղծումները	186
5.7. Անվտանգութեան ծրագրում	209
5.8 Կանխարգելիչ շտապում	215
6. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ. ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԱՊԱՑՈՒՅՑՆԵՐԸ ԵՎ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻ ԴԵՏ ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ	221
6.1. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԲՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԱՆԱԿՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ	221
6.2. ԲԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԱՆԱԿՄԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ	223
6.2.1. ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԶԱՆԳԸ	224
6.2.2. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊՔԻ ՎԱՅՐՈՒՄ	230
6.2.3. ԲԵՏԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՊԱՑՈՒՅՑՆԵՐԻ ԶԱՎԱԲՈՒՄԸ	232

6.2.4. ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻՑ, ՎԿԱՆԵՐԻՑ և ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՆՁԱՆՑԻՑ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ ՎԵՐՑՆԵԼԸ	243
7. ՄԻՋԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ	260
7.1. ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏԱՄԲ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ԱՐԴՅՈՒՄԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՅՈՎՄԱՆ ՀԱՄԱՐ	260
7.2. ՄԻՋԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐԸ	265
7.3. ՄԻՋԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ	271
7.4. ԿԱՆԱՆՑ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱՑՎԱԾ ՀԿ-ՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ԲԱԶՄԱՈԼՈՐՏ ԱՇԽԱՏԱՆՔՈՒՄ	274
8. ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ	279
Միջազգային հրավական փաստաթղթեր	289
Ներպետակար օրենսդրական դաշտ	291
Օգտագործված գրականություն	294
Բառարան	303
Դեպքի ուսումնասիրություն. ընտանեկան բռնության դեպք	310

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

ԿՆԽՎԿ	«Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիա
ԵԽ	Եվրոպայի խորհուրդ
ՆԿ	Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտե
ԵԻԿ	«Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիա
ԸԲ	Ընտանեկան բռնություն
ՄԻԵԿ	«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիա
ՄԻԵԴ	Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան
ԵԿՈՍՈՍ	Միավորված ազգերի կազմակերպության տնտեսական և սոցիալական խորհուրդ
ՍՈԿԿ	Սոցիալական իրավունքների եվրոպական կոմիտե
ԵՍԽ	Եվրոպական սոցիալական խարտիա
ԵՄ	Եվրոպական Միություն
ՀԻԳ	Եվրոպական միության հիմնարար իրավունքների գործակալություն
ԳՀԲ	Գենդերային հիմքով բռնություն
ԳՀՀ	Եվրոպայի խորհրդի գենդերային հավասարության հանձնաժողով
ԳՐԵՏԱ	Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի հարցերով փորձագետների խումբ՝ համաձայն Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց շահագործման (թրաֆիկինգ) դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիայի
ԳՐԵՎԻՈ	Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի փորձագետների խումբ՝ համաձայն «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի
ՄԻԽ	Մարդու իրավունքների խորհուրդ
ՔՔԻՄԴ	«Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիր
ՏՍՄԻՄԴ	«Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիր
ԱՄԿ	Աշխատանքի միջազգային կազմակերպություն
ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություն
ԿԶՆ	Կայուն զարգացման նպատակներ
ԿՆԲ	Կանանց նկատմամբ բռնություն
ԱՀԿ	Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն

ԵՐԱԽՏԻՔԻ ԽՈՍՔ

Սույն ձեռնարկը Հայաստանի պետական հաստատությունների, քաղաքացիական հասարակության և անկախ փորձագետների անձնվիրության և հսկայական ջանքերի արդյունք է: Ձեռնարկի բովանդակությունը կազմվել է ինտենսիվ խորհրդակցությունների միջոցով: Այս ձեռնարկն անհնար կլիներ առանց ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի և Հասարակական անվտանգության ապահովման գլխավոր վարչության ղեկավարության աջակցության և ներգրավման: Մոդուլի բովանդակությանը նվիրված հանդիպումների ընթացքում նախանշված ուղղություններն ու առաջարկությունները մեծ նշանակություն ունեցան Հայաստանում ոստիկանության ծառայողների ակնկալիքներին համահունչ բովանդակություն ներառելու համար:

Հատուկ երախտագիտություն ենք հայտնում ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրին՝ ձեռնարկի մշակման գործընթացի բոլոր փուլերում շարունակական համագործակցության համար: Սա հատկապես վերաբերում է ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի քրեական իրավունքի և քրեաբանության ամբիոնի պետ Հռիփսիմե Խաչատրյանին, ով իր առաջարկություններով և նկատառումներով նպաստեց ձեռնարկի կիրառական արժեքի բարձրացմանը:

Մենք բարձր ենք գնահատում Կանանց աջակցության կենտրոն ՀԿ-ի ներկայացուցիչների՝ Մարո Մաթոսյանի և Հասմիկ Գևորգյանի՝ ընտանեկան բռնությունից տուժած կանանց աջակցելու իրենց փորձով փոխանակվելու հարցում:

Հեղինակները ցանկանում են հատուկ շնորհակալություն հայտնել Ընդդեմ կանանց նկատմամբ բռնության եվրոպական ցանցի (այսուհետ՝ WAVE) ներկայացուցիչ Ռոզա Լոգարին՝ կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ հատուկ վերապատրաստման սեմինարները տեղայնացնելու և օգտագործելու թույլտվություն տրամադրելու համար:

Հատուկ շնորհակալություն ենք հայտնում Հարվարդի Իրավաբանական դպրոցին՝ «դեպքի ուսումնասիրման դասավանդման մեթոդի» տեղայնացման և սույն ձեռնարկում այն օգտագործելու թույլտվություն տրամադրելու համար:

Հեղինակներ

ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐ

Եվրոպայի խորհուրդը խորհրդատուներին հանձնարարել է մշակել կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության վերաբերյալ վերապատրաստման ծրագիր և աջակցել ՀՀ Ոստիկանության կրթահամալիրի (ՈԿ) առկա վերապատրաստման ծրագրերի բարելավմանը: Նպատակն է ՈԿ-ի հետ համատեղ բարելավել Հայաստանի ոստիկանության կարողությունները՝ կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության դեմ արդյունավետ պայքարելու համար: Եվրոպայի խորհուրդը տրամադրում է եվրոպական և Եվրոպայի խորհրդի չափանիշներին համապատասխան հատուկ գիտելիքներ: Դասընթացը և ձեռնարկը մշակվել են «Եվրոպայի խորհրդի կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին կոնվենցիայի վավերացման ուղին Հայաստանում» ծրագրի շրջանակում:

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲԱՂԱԴՐԻՉՆԵՐԸ

Անվանումը	Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի վերաբերյալ Հայաստանում ոստիկանության ծառայողների վերապատրաստման ձեռնարկ
Շահառուները	Նյութերը մշակված են ոստիկանության կրթահամալիրի օգտագործման համար՝ ոստիկանության ծառայողների վերապատրաստման նպատակով:
Դասընթացի նպատակը	Այս ձեռնարկի նպատակն է մասնակիցներին հիմնարար գիտելիքներ տրամադրել կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնության դեմ պայքարի վերաբերյալ՝ ոստիկանության ամենօրյա աշխատանքի ընթացքում: Մասնավորապես, մասնակիցները՝ <ul style="list-style-type: none">• ավելի խորը պատկերացում կկազմեն կանանց նկատմամբ բռնությունից և ընտանեկան բռնությունից կանանց պաշտպանելուն ուղղված միջազգային և ներպետական օրենքների, ոստիկանության դերի և գործառույթների մասին.• կճանաչեն գենդերային վնասակար կարծրատիպերը և թե ինչպես են դրանք կապված գենդերային հիմքով բռնության, տղամարդկանց և կանանց միջև անհավասար իշխանական հարաբերությունների հետ.

- գիտելիքներ ձեռք կբերեն գենդերային հիմքով բռնության բնույթի և դրա բաղկացուցիչ տարրերի մասին.
- ավելի խորը պատկերացում կկազմեն տուժողների պաշտպանության և անվտանգության ապահովման ընթացակարգերի և պարտավորությունների, ինչպես նաև ռիսկերի գնահատման և կառավարման մասին՝ ընտանեկան բռնության գենդերային ընկալման տեսանկյունից.
- կծանոթանան ընտանեկան բռնությունից տուժած կանանց և երեխաների իրավունքների և ազատությունների, ինչպես նաև անձի անձեռնմխելիության և գաղտնիության պահպանման հիմնական սկզբունքներին՝ կիրառելով գոհակենտրոն մոտեցում.
- ավելի խորը պատկերացում կկազմեն այն մասին, թե ինչպես կանխել ընտանեկան բռնությունը և պատասխանատվության ենթարկել ընտանեկան բռնություն գործադրած անձանց:

Դասընթացի բովանդակությունը Ձեռնարկը բարելավում է մասնակիցների ընդհանուր ընկալումը գենդերային հասկացությունների, գենդերային կարծրատիպերի և կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնության մասին: Դիտարկվում են բռնության ձևերը և շրջապատույտը:

Ձեռնարկն անդրադառնում է Եվրոպայի խորհրդի «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիայում և «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիայում (ԿՆԽՎԿ) ներառված միջազգային չափանիշներին: Այն տրամադրում է խորացված գիտելիքներ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկայի վերաբերյալ՝ հետաքննության և քրեական հետապնդման ոլորտում պատշաճ ջանասիրության չափանիշի, ինչպես նաև ընտանեկան և սեռական բռնության ոլորտում «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ, 8-րդ և 14-րդ հոդվածների գործնական կիրառման վերաբերյալ:

Ձեռնարկը համապարփակ ձևով ներկայացնում է դիտարկվող հարցերին առնչվող ներպետական օրենսդրությունը, այդ թվում՝ «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգման մասին» ՀՀ օրենքը, ՀՀ քրեական օրենսգիրքը և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, հարակից վարչական

և քաղաքացիական դատավարությունը և ոստիկանության համապատասխան ակտերը: Ներկայացված են ներպետական օրենսդրության և միջազգային չափանիշների միջև առկա անհամապատասխանությունները:

Ձեռնարկում ուսումնասիրվում են ընտանեկան բռնության դեպքերի առնչությամբ ոստիկանության գործառույթների կատարման ընթացքում մարդու իրավունքների պաշտպանության կիրառելի մեխանիզմները և ներկայացվում է ընտանեկան բռնության դեպքերի վարման, այդ թվում՝ գործով համապատասխան շահագրգիռ կողմերի հետ աշխատանք տանելու վերաբերյալ գործնական ուղեցույցը:

Դասընթացավարի դերն ու խնդիրները Դասընթացավարն ուղղորդում է մասնակիցներին և ձեռնարկում ուսուցման գործընթացի հաջող իրականացմանն ուղղված անհրաժեշտ քայլերը, այդ թվում՝

- բացատրում և ներկայացնում է թեմաները,
- վարում է քննարկումները, կազմակերպում է պրակտիկ դեպքերի ուսումնասիրությունը,
- մասնակցում է շնորհանդեսներին,
- առաջադրում և պատասխանում է հարցերին,
- տալիս է առաջադրանքներ և գնահատում դրանց կատարումը,
- հետևում է ուսուցման գործընթացին և համակարգում այն:

Դասընթացավարն իր աշխատանքով ապահովում է դասընթացի նպատակների իրագործումը:

Գնահատումը

Մասնակիցների աշխատանքը գնահատվում է քննարկումներին և խմբային աշխատանքներին մասնակցության (գնահատականի 40%), ինչպես նաև վարժությունների և թեստերի կատարման արդյունքների հիման վրա (գնահատականի 60%):

Ընդհանուր գնահատումը կատարվում է քննարկումներին մասնակցության, հարցեր տալու, խմբային աշխատանքներին մասնակցության և ներդրման, դերախաղերի և խմբային նմանատիպ առաջադրանքների կատարման հիման վրա:

Անհատական գնահատումը կատարվում է վարժությունների և թեստերի գնահատականների հիման վրա:

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության (ԱՀԿ) գեկույցի համաձայն՝ ամբողջ աշխարհում կանանց 35 տոկոսը ենթարկվում է ֆիզիկական կամ սեռական բռնության՝ հիմնականում սեռական զուգընկերոջ կողմից¹: Կանանց նկատմամբ բռնությունը համընդհանուր մարդու իրավունքների խախտում է, որի հիմնապատճառն են տղամարդկանց և կանանց միջև անհավասար իշխանական հարաբերությունները և կանանց նկատմամբ խտրականությունը: «Գենդերային հիմքով կանանց նկատմամբ բռնություն» նշանակում է բռնություն, որը կնոջ նկատմամբ դրսևորվում է նրա կին լինելու պատճառով կամ որը կանանց նկատմամբ դրսևորվում է անհամաչափորեն²: Ուստի, կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելումը, քրեական հետապնդումը և տուժողների պաշտպանությունը պետք է իրականացվի գենդերազգային մոտեցման հիման վրա: Գենդերային հիմքով բռնությանն արդյունավետ համակարգային արձագանք տալու համար անհրաժեշտ է գենդերազգային իրավական համակարգի կառուցում:

Մարդու հիմնարար իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության հարցում ուստիկանության արդյունավետ և որակյալ աշխատանքի գրավականը տղամարդկանց և կանանց վրա հանցագործությունների և բռնության ազդեցության տարբերության ընկալումն է:

Ընտանեկան բռնությանը բնորոշ են գենդերային հիմքով բռնության հստակ հատկանիշներ՝ մի կողմից այն անհամաչափորեն է դրսևորվում կանանց նկատմամբ (թեև տղամարդիկ նույնպես կարող են ենթարկվել ընտանեկան բռնության), մյուս կողմից՝ բռնարարի դերում հիմնականում տղամարդիկ են:

Բազմաթիվ միջազգային փաստաթղթեր և կոնվենցիաներ պարտավորություն են սահմանում պետության համար՝ ակտիվ միջոցներ ձեռնարկել ընտանեկան բռնությունը կանխելու և տուժողներին պաշտպանելու, նրանց օգնություն և աջակցություն ցուցաբերելու և բռնարարներին արդյունավետ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար: Հանցագործության, այդ թվում՝ ընտանեկան բռնության տուժողների համար արդարադատության հասանելիության ապահովումը պետք է դիտվի որպես գերակա խնդիր: Պետությունը պարտավոր է ապահովել, որ ընտանեկան բռնությունից տուժած անձինք ստանան առավելագույն պաշտպանություն, ընտանեկան բռնության դեպքերով բոլոր մեղադրանքները մանրակրկիտ և արագ հետաքննվեն և բռնարարները կանգնեն դատարանի առջև:

Տուժողների, ինչպես նաև ենթադրյալ տուժողների ֆորմալ ճանաչումն ինքնին չի նշանակում ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց իրավունքների պաշտպանում և կարիքների իրականացում: Տուժողների դիրքն ու դերը և նրանց մասնակցությունը դատավարությանը ենթակա են իրավաբանական կարգավորման: Տուժողների իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը համապատասխան և լավ մշակված իրավական դաշտից բացի պահանջում է հմուտ և պատրաստված մասնագետների և բավարար ֆինանսական

¹ Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն (2013թ.), Կանանց նկատմամբ բռնության գլոբալ և տարածաշրջանային գնահատականներ, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564625>.

² «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա, 2011 թ., Հոդված 3, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>

միջոցների առկայություն: Մասնագետների շրջանում գենդերային զգայունության զարգացումը պայմանավորված է կանանց նկատմամբ բռնարարքների ճանաչմամբ և դրանց դեմ ձեռնարկվող քայլերի արդյունավետությամբ: Այն պահանջում է գենդերային հիմքով բռնության նկատմամբ անհանդուրժողականության մշակույթի ձևավորում և գենդերային նախապաշարմունքների դեմ պայքար:

1.1. ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ՆՊԱՏԱԿԸ

1. Պատկերացում կազմել համապատասխան միջազգային և ներպետական օրենսդրության, կանանց բռնությունից և ընտանեկան բռնությունից պաշտպանելու հարցում ոստիկանության գործառույթների և խնդիրների մասին.
2. Ճանաչել գենդերային վնասակար կարծրատիպերը և դրանց կապը գենդերային հիմքով բռնության և տղամարդկանց և կանանց միջև անհավասար իշխանական հարաբերությունների հետ.
3. Ձեռք բերել գիտելիքներ գենդերային հիմքով բռնության բնույթի և դրա բաղկացուցիչ տարրերի մասին.
4. Պատկերացում կազմել տուժողների պաշտպանության և անվտանգության ապահովման ընթացակարգերի և ոստիկանության պարտականությունների, ինչպես նաև ռիսկերի գնահատման և կառավարման մասին՝ ընտանեկան բռնության գենդերազգայուն ընկալման տեսանկյունից.
5. Ծանոթանալ իրավունքների և ազատությունների, ինչպես նաև ընտանեկան բռնության ենթարկված կանանց և երեխաների անձի անձեռնմխելիության և գաղտնիության պահպանման հիմնական սկզբունքներին՝ զոհակենտրոն մոտեցման կիրառմամբ.
6. Պատկերացում կազմել ընտանեկան բռնությունը կանխելու և ընտանեկան բռնություն գործադրած անձանց պատասխանատվության ենթարկելու միջոցների մասին:

1.1.2. Ձեռք բերված կարողունակություններ և գիտելիքներ

Դասընթացի ավարտին ոստիկանության աշխատակիցները.

- գիտելիք ձեռք կբերեն ընտանեկան բռնության դեպքերում մարդու իրավունքների պաշտպանության նպատակով ոստիկանության համար կիրառելի օրենքների, չափանիշների և կառուցակարգերի մասին.
- ընտանեկան բռնության դեպքերի հետ առնչվելիս կառաջնորդվեն համապատասխան օրենքներով և ուղեցույցերով.
- կճանաչեն ընտանեկան բռնության հանցագործության տարրերը և ոստիկանության արդյունավետ արձագանքը նման հանցագործություններին.
- կհարգեն և կպաշտպանեն տուժողներին և վկաներին.

- կբացահայտեն գենդերային անհավասարությունը և անհավասար իշխանական հարաբերությունները և կհմանան, թե որ միջոցները կիրառել ընտանեկան բռնության դեպքերում:
- արդյունավետորեն կբացահայտեն ռիսկերը, կիրականացնեն ռիսկերի գնահատումը և կկարողանան կազմել անվտանգության ծրագիրը:
- կկիրառեն բավարար միջոցներ ընտանեկան բռնություն գործադրած անձանց նկատմամբ՝ նրանց պատասխանատվության կանչելու ու տուժողների անվտանգությունն ապահովելու համար:
- արդյունավետ կհամագործակցեն համապատասխան շահագրգիռ մարմինների հետ (Քննչական կոմիտեի, աջակցման ծառայությունների և այլն):

1.2. ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այս ձեռնարկը սկզբունքորեն համապատասխանում է և համահունչ է գենդերային հավասարության, կանանց նկատմամբ բռնության, տուժողների իրավունքների և ընտանեկան բռնության հարցերում մարդու իրավունքների միջազգային չափանիշներին և ներպետական օրենսդրության պահանջներին: Ձեռնարկի հիմքում հետևյալ մոտեցումներն են:

- **Աստիճանական մոտեցում.** յուրաքանչյուր դասընթացի հիմքում նախորդ դասընթացի ուսուցման արդյունքներն են և դրանցից հետևող մասնակիցների հետագա գործողությունները
- **Գործնական մոտեցում.** յուրաքանչյուր դասընթաց կապված է Հայաստանի ոստիկանության խնդիրների և պարտականությունների հետ՝ անդրադառնալով կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության դեմ արդյունավետ պայքարի և տուժողներին պաշտպանության մեխանիզմներին և գործիքներին:
- **Մասնակցային մոտեցում.** նախատեսվում է, որ տեխնիկական նյութերը և շնորհանդեսները լինեն կարճ և խրախուսեն ակտիվ մասնակցությունը: Ձեռնարկն ապահովում է մասնակիցների ամենօրյա աշխատանքում գործնական կիրառելիության նպատակը՝ նրանց գործառույթներին և պարտականություններին առնչվող վարժությունների միջոցով: Մասնակիցների փորձի փոխանակումն ամբողջ դասընթացի ընթացքում ուսուցման մեթոդաբանության կարևոր բաղադրիչն է:

Ձեռնարկում կիրառվում է **համեմատական իրավական մոտեցման «օրենքը համատեքստում» մեթոդը:** «Օրենքը համատեքստում» մեթոդի միջոցով ներկայացվում են գենդերային հիմքով բռնության և ընտանեկան բռնության վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը և ենթաօրենսդրական ակտերը: Ձեռնարկում ներկայացվում է դրանց գործնական կիրառումը, ինչպես նաև իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետ՝ ՀՀ³) օրենսդրական դաշտի համեմատական վերլուծությունը ըստ միջազգային պարտավորությունների, միջազգային չափանիշների և լավագույն փորձի: Ձեռնարկի հիմնական նպատակը կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության (դրա ձևերի, հետևանքների) ընկալումն է, ինչպես նաև կանանց նկատմամբ բռնության և

³ <https://www.mfa.am/en/overview>

ընտանեկան բռնության նկատմամբ իրավապահ մարմինների արձագանքման բոլոր փուլերի ընդգրկումը՝ մարդու իրավունքների և զոհակենտրոն մոտեցման ապահովմամբ:

Ձեռնարկում նաև կիրառվում է դեպքի ուսումնասիրման դասավանդման մեթոդը⁴, որը նախատեսում է դեպքի կարճ նկարագրությունը և դասընթացի մասնակիցներին իրավիճակի, դեպքում ներգրավված անձանց մասին տեղեկությունների և խնդրի կամ դրա լուծման հիմքում ընկած իրադարձությունների մասին տեղեկությունների տրամադրումը: Դեպքերը վերցված են հարցազրույցներից, հանրության համար հասանելի աղբյուրներից և իրական կյանքում տեղի ունեցած դեպքերից: Դեպքն ուսումնասիրելիս մասնակիցներին կտրամադրվի համապատասխան գործիքակազմ և ուղեհիշներ⁵: Դեպքերի ուսումնասիրությունները փորձնական են: Ոստիկանության աշխատակիցներին/ուսանողներին առաջարկվում է իրենց պատկերացնել դեպքում ներգրավված անձանց դերում: Ոստիկանության աշխատակիցներին/ուսանողներին հանձնարարություն կտրվի որոշում կայացնել կամ կազմել ծրագիր՝ ելնելով ստանձնած դեռից:

- Դեպքի ուսումնասիրման ընթացքում կարելի է գտնել հետևյալ հարցերի պատասխանները.
- Որո՞նք են ձեր նպատակները որպես ոստիկանության աշխատակից:
- Որպես ոստիկանության աշխատակից, ո՞վ է ձեր հաճախորդը (տուժող, վկա, իրավախախտ): Որո՞նք են ձեր հաճախորդի նպատակները:
- Ի՞նչ սահմանափակումների և հնարավորությունների եք բախվում:
- Ի՞նչ տարբերակներ կան ձեզ համար:

Ոստիկանության աշխատակիցները/ուսանողները կարող են և պետք է օգտագործեն իրենց փորձը և իրենց դերի և իրավիճակի մասին դատողությունները: Նրանք կարող են դերը հարմարեցնել սեփական պատկերացումներին, բայց պետք է տեղյակ լինեն, թե ինչպես կծավալվեին դեպքերը և ինչպիսի իրավիճակ կարող էր ստեղծվել իրական աշխարհում: Ոստիկանության աշխատակիցների/ուսանողների կողմից դեպքի ուսումնասիրությունից ձեռք բերված հատուկ գիտելիքներն ու փորձը կարող են օգտակար լինել իրական կյանքում խնդիրները լուծելիս:

Դեպքի և իրական կյանքի ուսումնասիրությունների կարևոր մասն է գնահատել, թե ինչ փաստեր մենք չգիտենք: Դեպքի ուսումնասիրման սկզբնական փուլում ոստիկանության աշխատակիցները/ուսանողները պետք է մտածեն, թե ինչ տեղեկատվություն դեռ պետք է հավաքեն՝ գործը բացահայտելու համար: Դեպքերի օրինակները նախատեսում են ձեռնարկվելիք միջոցառումների որոշման նպատակով փաստեր հավաքելու համար ժամանակի տրամադրում:

Նախքան որոշում կայացնելը ոչ ոք չի կարող տիրապետել բոլոր կարևոր փաստերին: Մտքերը ներկայացնելու կամ առաջարկություններն անելու պահին ենթադրություններ անելու և լավագույն գաղափարն առաջակելու համար հաշվի են առնվում գործով փաստերը, լրացուցիչ ընթերցումները և մասնակիցների սեփական փորձը: Ենթադրությունները պետք է լինեն հիմնավորված և հիմնված լինեն առկա ապացույցների վրա:

Այս ձեռնարկում ընդգրկված դեպքերի ուսումնասիրության մի մասը ոստիկանության աշխատակիցներին/ուսանողներին ծանոթացնում է միայն գլխավոր խնդրին՝ նվազագույն նախապատմությամբ, մի մասն էլ հարուստ տեղեկատվություն է պարունակում՝ թե՛ տեքստում,

⁴ Դեպքի ուսումնասիրման դասավանդման մեթոդ, Հարվարդի իրավաբանական դպրոց:

⁵ Կազմված է Ջոն Պալֆրիի և Լիզա Բրեմի «Ինչպես մոտենալ դեպքի ուսումնասիրությանը խնդիրների լուծման սեմինարին» աշխատության հիման վրա: Թույլտվությունը տրվել է Հարվարդի իրավաբանական դպրոցի կողմից 2020 թվականի սեպտեմբերի 10-ին:

թե՛ ցուցանմուշներում կամ հավելվածներում: Այս տեղեկատվությունը հարուստ համատեքստ է ձևավորում աշխատանքի համար: Այն թաքնված իմաստ չի կրում, ոչ էլ թույլ է տալիս դեպքի խնդրին վերջնական պատասխաններ տալ: Ի՞նչ է այն հուշում խնդրի, իրավիճակի, տուժողի, վկայի, իրավախախտի և նրանց նպատակների ու դրդապատճառների մասին: Ոստիկանության աշխատակիցները/ուսանողները կարող են ինքնուրույն որոշել, թե որ տեղեկությունն օգտագործեն և որն անտեսեն, եթե այն իրենց նպատակին չի ծառայում:

Չկա միանշանակ «ճիշտ» պատասխան, բայց կան ավելի լավ և քիչ լավ պատասխաններ: Նաև որոշ պատասխաններ կարող են սխալ լինել, եթե դրանք հանգեցնում են, օրինակ, տուժողի համար վտանգի կամ երկրորդային գոհականացման: Դեպքերի ուսումնասիրությունը նախատեսված են ակտիվ քննարկմանը և թիմային աշխատանքին նպաստելուն: Դեպքերն ընտրվել են այն սկզբունքով, որ դրանք նախատեսեն մի շարք հնարավոր լուծումներ: Մոտեցումները կամ լուծումները պետք է լինեն համոզիչ՝ հիմնված փաստերի և համատեքստային վերլուծության վրա և տուժողի, վկայի, իրավախախտի նպատակներին հասնելու համար հավաստի երևան: Առաջարկվող լուծումները մասնակիցները ներկայացնում են իրենց դասընկերներին և դասընթացավարին:

Դասընթացը նախատեսված է մասնակիցներին գործնական հմտություններ և գործիքներ տալու համար և օգնելու նրանց զարգացնել խնդիրների լուծման և թիմային աշխատանքի հմտությունները: Ուսուցման մեթոդաբանությունը կօգնի ոստիկանության աշխատակիցներին/ուսանողներին իրենց պատկերացնել տուժողի (վկայի, իրավախախտի) դերում և որոշումները կայացնել նրա տեսանկյունից: Ուսուցման մեթոդի կարևոր մասն է նաև պարզելը, թե ինչպես կարելի է խնդիրները լուծել որպես միասնական թիմ⁹ հենվելով թիմում ընդգրկված անհատների տարբեր ուժեղ կողմերի վրա:

1.3 ԴԱՍԸՆԹԱՑԱՎԱՐՆԵՐԻ ՁԵՌՆԱՐԿԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Այս ձեռնարկի հիմնական նպատակն է հանդիսանալ որպես ռեսուրսային գործիք, որը պարունակում է մի շարք թեմաներ, ինտերակտիվ ուսուցման վարժություններ և դեպքերի ուսումնասիրություններ: Միևնույն ժամանակ, անհատ մասնագետները նույնպես կարող են օգտագործել ձեռնարկը որպես ուսուցման ռեսուրս՝ տեսական և գործնական տեղեկատվություն ստանալու համար, ինչպես նաև որպես լավագույն փորձի մոդելների աղբյուր: Ձեռնարկը, որը հիմնված է «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման ու դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի չափանիշների վրա, բաժանված է յոթ գլխի:

- Գլուխ 1. Ներածություն և ձեռնարկի մեթոդաբանություն
- Գլուխ 2. Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության ընկալում
- Գլուխ 3. Ոստիկանության գործելակերպը կանոնակարգող իրավական դաշտի, ներառյալ միջազգային և ազգային իրավական չափանիշների ընկալումը
- Գլուխ 4. Ոստիկանության արձագանքը. ռիսկերի բացահայտումը, ինչպես գնահատել ռիսկերը և ոստիկանության պարտականությունները ռիսկերի կառավարման գործում

- Գլուխ 5. Ոստիկանության արձագանքը. տուժողների անվտանգությունը և պաշտպանությունը, երկրորդային զոհականացման, տուժողներին մեղադրելու և կեղծ ընկալումների բացառումը
- Գլուխ 6. Ոստիկանության արձագանքը. ոստիկանության աշխատակիցների աշխատանքը տուժողների, իրավախախտների և վկաների հետ
- Գլուխ 7. Միջգերատեսչական համագործակցություն և համակարգում

Յուրաքանչյուր գլուխ սկսվում է դիտարկվող թեմայի տեսական համատեքստի ներկայացմամբ, որին հաջորդում են գործնական վարժությունները և հիմնական ուղերձները: Ղասընթացավարները կարող են օգտագործել ձեռնարկը՝ ղասընթացները մասնակիցների կարիքներին և հետաքրքրություններին համապատասխանեցնելու համար: Ձեռնարկը ներառում է մասնակիցներին բաժանվող նյութեր, դեպքի ուսումնասիրության օժանդակ նյութեր, ռեսուրսներ և լրացուցիչ ընթերցման նյութեր նրանց համար, ովքեր հետաքրքրված են սեփական գիտելիքների բազայի հետագա հարստացմամբ:

2. ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԸ

Նպատակը.

Ոստիկանության աշխատակիցները ձեռք կբերեն խորը գիտելիքներ կանանց նկատմամբ բռնության բնույթի, դրա պատճառների, հետևանքների և անհամաչափ ազդեցության, ինչպես նաև միջազգային և ազգային չափանիշներին համապատասխան ոստիկանության արձագանքի վերաբերյալ՝ առաջնահերթությունը տալով տուժող կանանց բարօրությանը և պատասխանատվության ենթարկելով իրավախախտներին:

Ուսուցման հիմնական կետերը.

- Պատկերացում կազմել կանանց նկատմամբ բռնության բնույթի, դրա պատճառների և հետևանքների մասին, ինչպես նաև այն բանի մասին, թե ինչպես է բռնությունը տարբեր ձևերով և անհամաչափորեն ազդում կանանց և աղջիկների վրա.
- Պատկերացում կազմել կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության ձևերի և դիմամիկայի մասին.
- Բացահայտել գենդերային հիմքով բռնության փաստերն ու հիմնական տարրերը.
- Բացահայտել ընտանեկան բռնության հետևանքները տուժողների համար:

2.1. ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՀԻՄՔՈՎ ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԿԱԼՈՒՄԸ

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՀԻՄՔՈՎ ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ (ԳՀԲ) գենդերային անհավասարության մեջ արմատավորված երևույթ է, որը շարունակում է հանդիսանալ մարդու իրավունքների կոպիտ խախտում բոլոր հասարակություններում: Գենդերային հիմքով բռնությունն ուղղված է անձի դեմ՝ ելնելով նրա սեռից: Գենդերային հիմքով բռնության ենթարկվում են թե՛ կանայք և թե՛ տղամարդիկ, սակայն տուժողների ճնշող մեծամասնությունը կանայք և աղջիկներ են:

Գենդերային հիմքով բռնությունն անհամաչափորեն է ազդում կանանց նկատմամբ: Այն տարբերվում է բռնության այլ տեսակներից այն առումով, որ տուժողի սեռը հանդիսանում է բռնության հիմնական շարժառիթը: Այլ կերպ ասած, գենդերային հիմքով բռնությունը վերաբերում է ցանկացած վնասի, որը հասցվել է կնոջը, քանի որ նա կին է, և որը անհավասար իշխանական հարաբերությունների և՛ պատճառն է, և՛ արդյունքը՝ ելնելով կանանց և տղամարդկանց ընկալվող տարբերություններից, որոնք հանգեցնում են կանանց ստորադաս

կարգավիճակին՝ ինչպես մասնավոր, այնպես էլ հանրային ոլորտներում⁶: Բռնության այս տեսակը խորապես արմատավորված է հասարակությունը կառավարող սոցիալական և մշակութային կառույցներում, նորմերում և արժեքներում և հաճախ արմատավորվում է ժխտողականության և լռության մշակույթով:

ԿՆԽՎԿ-ի թիվ 19 ընդհանուր հանձնարարականը ընդգծում է գենդերային հիմքով բռնության և ավանդական գենդերային կարծրատիպերի և բռնության միջև կապը:

Հանձնարարականում ասվում է.

«Ավանդական մոտեցումները, որոնք հիմնված են կանանց ստորադասվածության կամ կանանց և տղամարդկանց կարծրատիպային դերաբաժանման գաղափարի վրա, արմատավորում են բռնության կամ հարկադրանքի լայնածավալ գործելակերպը, ինչպիսիք են ընտանեկան բռնությունը և դաժան վերաբերմունքը . . . Նման նախապաշարմունքներն ու գործելակերպը կարող են արդարացնել գենդերային հիմքով բռնությունը՝ որպես կանանց պաշտպանության կամ վերահսկողության ձև»⁷:

Կանանց նկատմամբ բռնությունը (ԿՆԲ) մարդու իրավունքների կոպիտ խախտում է և սոցիալական, առողջապահական, սոցիալ-տնտեսական, զարգացման և նույնիսկ քաղաքական լուրջ խնդիր է, քանի որ դրա հետևանքները տարածվում են ոչ միայն բռնության ենթարկված և բռնություն գործադրած անձանց, այլև նրանց ընտանիքների, համայնքների և երկրների վրա: Կանանց նկատմամբ բռնությունը հասկացվում է որպես «գենդերային հիմքով բռնության այն բոլոր գործողությունները, որոնք հանգեցնում են կամ կարող են հանգեցնել կանանց ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ տնտեսական վնաս պատճառելուն, այդ թվում՝ նման գործողություններ կատարելու սպառնալիքները, հարկադրանքը կամ ազատությունից կամայականորեն զրկելը, որոնք տեղի են ունենում հանրային կամ մասնավոր կյանքում»⁸:

Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին հռչակագիրը (ԿՆԲՎՀ) «կանանց նկատմամբ բռնությունը» սահմանում է որպես «գենդերային հիմքով բռնության ցանկացած գործողություն, որը հանգեցնում կամ կարող է հանգեցնել կանանց ֆիզիկական, սեռական կամ հոգեբանական վնասի կամ տառապանքի, այդ թվում՝ նման գործողությունների սպառնալիքները, հարկադրանքը կամ ազատությունից կամայականորեն զրկելը՝ լինի դա հասարակական կամ մասնավոր կյանքում»⁹:

Կանանց նկատմամբ բռնության տարածվածությունը

ԱՀԿ-ի հրապարակած գլոբալ գնահատականները ցույց են տալիս, որ ամբողջ աշխարհում կանանց 3-ից 1-ը (35%) իրենց կյանքի ընթացքում սեռական զուգընկերոջ կամ ոչ զուգընկերոջ կողմից ենթարկվել են ֆիզիկական կամ սեռական բռնության¹⁰: ԱՀԿ-ի ուսումնասիրության համաձայն, կանանց նկատմամբ ԳՀԲ-ն մարդու իրավունքների ամենատարածված խախտումներից մեկն է, ընդ որում՝ Եվրոպայում և Կենտրոնական Ասիայում կանանց 25.4%-

⁶ Եվրոպայի Խորհրդի կոնվենցիա «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին», 2011թ., հոդված 3:

⁷ ԿՆԽՎԿ-ի ընդհանուր հանձնարարական թիվ 19. Կանանց նկատմամբ բռնություն, 1992թ., 11-րդ պարբերություն:

⁸ Եվրոպայի Խորհրդի կոնվենցիա «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին», 2011թ., հոդված 3:

⁹ «Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին» հռչակագիր, ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի բանաձև 48/104, 1993թ. դեկտեմբերի 20:

¹⁰ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

ը ենթարկվել է ֆիզիկական կամ սեռական բռնության սեռական զուգընկերոջ կամ ոչ սեռական զուգընկերոջ կողմից¹¹: Աշխարհի բնակչության զգալի մասը տառապում է և ապրում է ԳՀԲ-ի պայմաններում:

Հայաստանում ՄԱԲՀ-ն ուսումնասիրել է սեռական զուգընկերոջ նկատմամբ բռնության ձևերը¹²: Հարցման արդյունքում ստացված տվյալները հստակ մատնանշել են, որ բռնության տարբեր ձևերից ամենատարածվածը հոգեբանական բռնությունն է, որին հաջորդում են տնտեսական բռնությունը և ֆիզիկական բռնությունը: Ինչ վերաբերում է հոգեբանական բռնությանը, ապա տղամարդկանց հաղորդմամբ՝ դրա հետ կապված ամենատարածված արարքներն են կին զուգընկերոջը վիրավորելը կամ դիտավորությամբ ստիպելը, որ նա իրեն վատ զգա (49.4%), ինչպես նաև դիտավորությամբ ահաբեկելը կամ վախեցնելը (10.1%): Ըստ կանանց կարծիքի՝ ամենատարածված արարքների թվին են դասվում վերոնշյալները (համապատասխանաբար՝ 43.6% և 9.2%), ինչպես նաև զուգընկերոջ կողմից ստորացումն այլ անձանց ներկայությամբ (9.8%)¹³:

Ինչ վերաբերում է տնտեսական բռնությանը, ապա դրա տեսակներից միայն մեկն է առավել տարածված, ինչը պարզ էր դառնում թե՛ կանանց, թե՛ տղամարդկանց պատասխաններից (համապատասխանաբար՝ 19.3% և 19.5%), այն է՝ զուգընկերն արգելում է կնոջն աշխատել, աշխատանքի գնալ, առևտուր անել կամ գումար վաստակել: Առավել տարածված է ֆիզիկական բռնության երկու տեսակ, որոնք, սակայն, գիջում են մյուս տեսակներին իրենց հաճախականությամբ: Դրանք են՝ տղամարդու ապտակելն իր կին զուգընկերոջը կամ նրան վնասելու նպատակով որևէ բան նետելը (12.9% տղամարդիկ և 10.3% կանայք են սախոստովանում), նաև՝ հրելը կամ քաշքշելը (համապատասխանաբար՝ 11.4% և 7.5%)¹⁴:

¹¹ Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն, Լոնդոնի հիգիենայի և արևադարձային բժշկության դպրոց, Հարավային Աֆրիկայի բժշկական հետազոտությունների խորհուրդ, 2013թ.: Կանանց նկատմամբ բռնության գլոբալ և տարածաշրջանային գնահատականներ. սեռական զուգընկերոջ և ոչ զուգընկերոջ կողմից սեռական բռնության տարածվածությունն ու առողջական հետևանքները:

¹² ԱՀԿ-ն սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնությունը սահմանում է որպես «սեռական հարաբերությունների ընթացքում վարք, որն առաջացնում է ֆիզիկական, սեռական կամ հոգեբանական վնաս, ներառյալ ֆիզիկական ագրեսիայի, սեռական հարկադրանքի, հոգեբանական բռնության և վերահսկող վարքագծի գործողություններ», հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://apps.who.int/violence-info/intimate-partner-violence> (կայքի վերջին այցելությունը 2021թ. հուլիսի 23-ին):

¹³ ՄԱԲՀ, Տղամարդիկ և գենդերային հավասարությունը Հայաստանում, 2016 թ., Մանն Լորի և Սարգսյան Լուսինե, Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի ձեռնարկում, 2018 թ., 47-52 էջեր, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://rm.coe.int/eur-justice-eng/168093c14a>

¹⁴ Նույն տեղում:

**Աղյուսակ 1. Սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնության ձևերը
Հայաստանում**

Տղամարդկանց տոկոսը, որոնք տնտեսական բռնություն են գործադրել սեռական զուգընկերոջ նկատմամբ	20.8%	Կանանց տոկոսը, որոնք ենթարկվել են հոգեբանական բռնության սեռական զուգընկերոջ կողմից	45.9%
Տղամարդկանց տոկոսը, որոնք հոգեբանական բռնություն են գործադրել սեռական զուգընկերոջ նկատմամբ	53.3%	Կանանց տոկոսը, որոնք ենթարկվել են տնտեսական բռնության սեռական զուգընկերոջ կողմից	21.3%
Տղամարդկանց տոկոսը, որոնք ֆիզիկական բռնություն են գործադրել սեռական զուգընկերոջ նկատմամբ	17.4%	Կանանց տոկոսը, որոնք ենթարկվել են ֆիզիկական բռնության սեռական զուգընկերոջ կողմից	12.5%
Սեռական բռնության տոկոսը (գործադրվել և հաղորդվել է տղամարդկանց կողմից)			14.6%
Ենթարկվել է առնվազն մեկ տեսակի բռնության (կանանց տոկոսը, որոնք ինքնուրույն լրացրած հարցաթերթի միջոցով հաղորդել են վերջին 3 ամսվա ընթացքում տնից դուրս չափավոր և ծանր ֆիզիկական բռնության ենթարկվելու մասին)			3.7%
Տղամարդ հարցվածների տոկոսը, որոնք հայտնել են, որ ցուցաբերել են վերահսկող վարք			95.5%

«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի միջոցները հաստատուն կերպով հիմնված են այն գաղափարի վրա, որ կանանց նկատմամբ բռնությունը հնարավոր չէ արմատախիլ անել առանց կանանց և տղամարդկանց ավելի մեծ հավասարության ապահովման և, որ միայն կանանց և տղամարդկանց իրական հավասարությունը և իշխանության դինամիկայի և վերաբերմունքի փոփոխությունը կարող են վերջ դնել կանանց նկատմամբ բռնությանը: Կանանց նկատմամբ բռնությունը արմատախիլ անելու բանալին հանցագործության վերահսկումը չէ, քանի որ այն պետք է կանգնեցվի մինչև տեղի ունենալը: Հավասարություն նշանակում է, որ կանայք և տղամարդիկ հավասար գործընկերներ են, ունեն նույն իրավունքներն ու պարտականությունները, նույն հնարավորությունները, և որ նրանց ներդրումը հասարակության կողմից հավասարապես գնահատվում և հարգվում է: Հետևաբար, կոնվենցիան պարունակում է մի շարք դրույթներ, որոնք միտված են դե յուրե և դե ֆակտո կանանց կարգավիճակի բարձրացմանը: Կանանց ստորադասության կամ կանանց և տղամարդկանց կարծրատիպային դերաբաժանման գաղափարի վրա հիմնված նախապաշարմունքները, սովորույթները, ավանդույթները և այլ գործելակերպը բազմաթիվ են: Բնականաբար, դրանք ազդում են գենդերային հարաբերությունների և միջանձնային հարաբերությունների վրա: Դրանք նաև ազդում են պետական և հասարակական կառույցների, օրինակ՝ իրավական համակարգի կողմից կանանց նկատմամբ վերաբերմունքի և կանանց ընկալման վրա: Այդ իսկ պատճառով, Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան նպատակ ունի փոխել

վերաբերմունքը և վերացնել կարծրատիպերը ոչ միայն անհատների, այլև կառույցների մակարդակով¹⁵:

ԳՀԲ-ի բնույթը, պատճառներն ու հետևանքները հասկանալու համար օգտակար է անդրադառնալ սեռի և գենդերի միջև տարբերություններին և գենդերային դերերին, կարծրատիպերին և խտրականությանը:

Կյանքի գրեթե յուրաքանչյուր ոլորտ տարբեր է տղամարդկանց և կանանց համար: Անհերքելի է, որ սեռերի միջև կենսաբանական տարբերություններն ազդեցություն ունեն կանանց և տղամարդկանց կյանքում առկա տարբերությունների վրա: Տղամարդկանց և կանանց միջև սեռական տարբերությունները վերաբերում են մարմնի տարբեր չափերին և կառուցվածքին, հորմոնների տարբեր մակարդակին և վերարտադրման հարցում տարբեր դերերին: Մինչդեռ գենդերը ենթադրում է այնպիսի գործողություններ, դերեր և վարքագծեր, որոնք հասանելի են ինչպես կանանց, այնպես էլ տղամարդկանց և կարգավորում է հասարակությունում նրանց հարաբերությունները: Գենդերային դերերը ոչ թե վերապահված են, այլ սահմանվում են հասարակության կողմից:

Գործողություն 1. «Սեռ կամ գենդեր»

Նպատակը. Այս վարժությունը նպատակ ունի բացահայտել սեռի և գենդերի միջև տարբերությունները:

Տևողությունը. 15 րոպե

Անցկացման ձևը. Անհատական աշխատանք (5 րոպե), խմբային քննարկում (10 րոպե):

Օժանդակ նյութեր. մասնակիցներին բաժանվող նյութ «Սեռ կամ գենդեր», Ֆլիպչարտ գրատախտակ, մարկերներ

Նշումներ դասընթացավարների համար. Մասնակիցները բաժանվում են երկու խմբի, և յուրաքանչյուր մասնակցի տրվում է «Սեռ կամ գենդեր» նյութը: 1-ին խմբին խնդրում են նշել սեռին վերաբերող, իսկ 2-րդ խմբին՝ գենդերին վերաբերող պնդումները: Դասընթացավարը պետք է ստեղծի դրական մթնոլորտ: Դասընթացավարը գրի է առնում մասնակիցների պատասխանները գրատախտակի վրա և նախաձեռնում ուղղորդված քննարկում սեռի և գենդերի տարբերությունների վերաբերյալ: Մասնավորապես, դասընթացավարը բացատրում է, որ սեռերի տարբերությունները կապված են կենսաբանական բնութագրերի հետ, մինչդեռ գենդերային տարբերությունները ստեղծվում են սոցիալական կամ մշակութային ճանապարհով: Քննարկմանը զուգընթաց տրվում են բացատրություններ այն մասին, որ ժամանակի ընթացքում և տարբեր մշակույթներում գենդերային դերերը փոփոխություններ են կրում: Դասընթացավարը քննարկման ընթացքում մասնակիցներին տրամադրում է Ներդիր 1-ը՝ «Տարբերությունը սեռի և գենդերի միջև»:

¹⁵ Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին», 2011թ., տե՛ս 1, 3, 4, 6, 12 և 14 հոդվածները:

Ներդիր 1. «Տարբերությունը սեռի և գենդերի միջև»

Գենդեր	Սեռ
Տղամարդու և կնոջ տարբեր դերերը և սոցիալական կողմերը: Ժամանակի ընթացքում փոփոխվող:	Տղամարդու և կնոջ տարբեր կենսաբանական և ֆիզիկական կողմերը: Հաճախ մշտական:
Հասարակության, մշակույթի, ավանդույթի արդյունք՝ ձևավորված ուսուցման և սովորելու միջոցով:	Բնածին:
Տարբերվում է տարածաշրջանների, պատմական ժամանակաշրջանների միջև:	Ունիվերսալ. նույնն է ամբողջ աշխարհում:

«Սեռ կամ գենդեր» մասնակիցներին բաժանվող նյութ

1-ին խմբից պահանջվում է նշել սեռին, իսկ 2-րդ խմբին՝ գենդերին վերաբերող անդումները:

Սեռ կամ ԳԵՆԴԵՐ

1. Կանայք կարող են ծննդաբերել և կրծքով կերակրել, իսկ տղամարդիկ^a ոչ:
2. Տղամարդ նուստիկանության աշխատակիցներն իրենց երեխաներին խնամելու համար զգալիորեն ավելի քիչ են օգտագործում ծնողական արձակուրդը, քան կին նուստիկանության աշխատակիցները:
3. Տղամարդիկ ավելի շատ տեստոստերոն են արտադրում, քան կանայք:
4. Կանայք փոքր տոկոսով են ներկայացված նուստիկանության բարձրաստիճան պաշտոնյաների շրջանում:
5. Ընդհանուր առմամբ տղամարդ նուստիկանության աշխատակիցներն ավելի շատ մկանային զանգված ունեն, քան կին նուստիկանության աշխատակիցները:
6. Տղամարդ նուստիկանության աշխատակիցների համար ավելի բնական է աշխատել բռնարար հանցագործների, իսկ կին նուստիկանության աշխատակիցների՝ երեխաների, անչափահասների և մանր հանցագործությունների հետ:
7. Կանայք սեռական բռնության ավելի մեծ ռիսկի են ենթարկվում, քան տղամարդիկ:
8. Միջին հաշվով տղամարդ նուստիկանության աշխատակիցներն ավելի շատ են վաստակում, քան կին նուստիկանության աշխատակիցները:
9. Տղամարդ նուստիկանության աշխատակիցներն ավելի բարձր արդյունքներ են դրսևորում թիմային մարզաձևերում, քան կին նուստիկանության աշխատակիցները:
10. Ոստիկանական համագգեստը տղամարդկանց վրա ավելի գեղեցիկ է դիտվում:

Ո՞րն է տարբերությունը սեռի և գենդերի միջև:

Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպությունն (ԱՀԿ) առաջարկում է հետևյալ օգտակար ամփոփագիրը.

ՍԵՌԸ վերաբերում է տղամարդկանց և կանանց բնորոշ կենսաբանական և ֆիզիոլոգիական հատկանիշներին:

ԳԵՆԴԵՐԸ վերաբերում է սոցիալապես կառուցված դերերին, վարքագծերին, գործունեությանը և հատկանիշներին, որոնք հասարակությունը տեղին է համարում տղամարդկանց և կանանց համար:

Այլ կերպ ասած, «տղամարդը» և «կինը» սեռի կատեգորիաներ են, մինչդեռ «ամենականությունը» և «կանացիությունը»՝ գենդերի: Միջազգային կոնվենցիաները պարունակում են նմանատիպ սահմանումներ: «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի համատեքստում գենդեր եզրույթը, որը հիմնված է երկու սեռերի վրա՝ արական և իգական, ներկայացնում է, որ կան նաև սոցիալապես կառուցված դերեր, վարքագծեր, գործունեություն և հատկանիշներ, որոնք տվյալ հասարակությունը տեղին է համարում կանանց և տղամարդկանց համար:

Հետազոտությունները ցույց են տվել, որ հատուկ դերերը կամ կարծրատիպերը վերարտադրում են անցանկալի և վնասակար գործելակերպը և նպաստում կանանց նկատմամբ բռնության ընդունելի լինելուն: Կոնվենցիայի 12 (1) հոդվածում նախապաշարմունքների, սովորույթների, ավանդույթների և կանանց թերարժեքության գաղափարի կամ գենդերային կարծրատիպային դերերի վրա հիմնված այլ գործելակերպի վերացումը դիտվում է որպես բռնությունը կանխելու ընդհանուր պարտավորություն: Այլ բաժիններում կոնվենցիան կոչ է անում կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության գենդերային ընկալումը դիտարկել՝ որպես տուժողների պաշտպանության և աջակցության բոլոր միջոցների հիմքը: Դա նշանակում է, որ երևույթի բարդությանը համարժեք արձագանքելու համար բռնության այս ձևերի դեմ պետք է պայքարել կանանց և տղամարդկանց միջև տիրող անհավասարության, առկա կարծրատիպերի, գենդերային դերերի և կանանց նկատմամբ խտրականության համատեքստում: Այս սահմանման համաձայն «գենդեր» եզրույթը նախատեսված չէ որպես կոնվենցիայում օգտագործված «կանայք» և «տղամարդիկ» եզրույթների փոխարինում¹⁶:

Գենդերային դերերը կախված են համատեքստից/ժամանակաշրջանից և փոփոխելի են: Գենդերային դերերի վրա ազդում են տնտեսական և քաղաքական իրավիճակները, ինչպես նաև աշխարհագրական միջավայրը: Տարիքը, սոցիալական դասը, ռասան, ազգությունը, կրոնը, բարոյականության նորմերը նույնպես ազդեցություն ունեն գենդերային դերերի վրա: Գենդերային դերերը փոխանցվում և պարտադրվում են վաղ տարիքից՝ սոցիալականացման գործընթացներով, որոնք սկսվում են անմիջական ընտանիքում և համայնքում և շարունակվում կրթական գործընթացում և հետագա սոցիալական կյանքի բոլոր հատվածներում՝ կրոնի, գիտության, լրատվամիջոցների, մշակութային և իրավական նորմերի, սպորտի, աշխատանքային հարաբերությունների և այլն: Գենդերային դերերի սահմանումը կախված է կոնկրետ մշակույթից և պատմական համատեքստից: Գենդերային դերերը տարբեր են տարբեր մշակույթներում, հաճախ նաև մեկ մշակույթի շրջանակներում, և փոփոխական են տարբեր ժամանակաշրջաններում:

¹⁶ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց:

Համայնքը որոշում է տղամարդկանց և կանանց համար ընդունելի հատկանիշներն ու վարքագծերը: Կանանց և տղամարդկանց բնորոշ վարքագծի և բնութագրերի վերաբերյալ պատկերացումները հաճախ ընդունվում և յուրացվում են ինքնաբերաբար, առանց որևէ տարակուսանքի: Օրինակ, երեխայի դաստիարակությունը հաճախ դիվում է որպես կնոջը բնորոշ դեր: Սակայն դա կնոջ գենդերին, այլ ոչ թե կնոջ սեռին բնորոշ դեր է, քանի որ այն կարող են անել ինչպես կանայք, այնպես էլ տղամարդիկ: Դերերը յուրացվում են դիտարկման և ուսուցման միջոցով: Հասարակությունն ապահովում է համապատասխանությունն օրինակով, պատժելու կամ համոզելու միջոցով: Նրանք, ովքեր չեն համապատասխանում հասարակության պատկերացումներին, կարող են պատժվել, անտեսվել կամ վտարվել: Գենդերը հիմք է, որով մարդկանց պիտակավորում են և նրանց մասին դատում են ճիշտ այնպես, ինչպես սոցիալական դասը, ռասան և կրոնը¹⁷:

Ներդիր 2. Գենդերային դերեր

Գենդեր	Սեռ
Երեխաների խնամք	Հղիություն և ծննդաբերություն
Տղամարդիկ ռացիոնալ են, իսկ կանայք՝ զգացմունքային	Մկանային զանգված / ֆիզիկական ուժ
Տղամարդիկ ընտանիքի կերակրողն են	Մորուք պահելը

«Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի¹⁸ 3-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետում գենդեր եզրույթը սահմանվում է որպես «տարբեր սեռի անձանց ձեռքբերովի, սոցիալապես ամրագրված վարք, կանանց և տղամարդկանց միջև հարաբերությունների սոցիալական հայեցակետ, որն արտահայտվում է հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում, ներառյալ՝ քաղաքականությունը, տնտեսությունը, իրավունքը, գաղափարախոսությունը, մշակույթը, կրթությունը, գիտությունն ու առողջապահությունը»¹⁹:

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԿԱՐԾՐԱՏԻՊԵՐԸ կապված են գենդերային դերերի հետ: Այս կարծրատիպերը հրապարակային ներկայացումներ, պատկերներ և տեսակետներ են այն մասին, թե ինչպիսին են կանայք կամ տղամարդիկ. ամփոփելով՝ մի շարք բնորոշ տարբերություններ վարքագծի, արժեքների, կարողությունների միջև, որոնք վերագրվում են բոլոր տղամարդկանց կամ կանանց: Գենդերային կարծրատիպերն ընդհանրացումներ են կանանց կամ տղամարդկանց վերաբերյալ և սովորաբար հիմնված են այն ենթադրության վրա,

¹⁷ Ընտանեկան բռնության կանխարգելում և արձագանքում: ՄԱԹՀՊԳ: Հանոյ 2011թ.:

¹⁸ Այս օրենքն առավելագույն չափով ներառել է «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիայի և ԿՆԽՎԿ կոմիտեի հանձնարարականների պահանջները, այն օրենսդրության մեջ ներմուծում է «գենդերային խտրականության» հասկացությունը, արգելում է սեռի հիման վրա խտրականությունը, ուղղակի և անուղղակի խտրականության հասկացությունները ներմուծում է օրենսդրություն, հնարավորություն է ընձեռում և սահմանում է ընթացակարգ՝ քաղաքացիներին սեռի հիման վրա խտրականությունից պաշտպանելու համար, սահմանում է պաշտոնատար անձանց և գործատուների իրավական պատասխանատվությունը խտրականության համար, նպաստում է գենդերային հավասարության մշակույթի զարգացմանը և խտրական գործելակերպի հիմքում ընկած գենդերային կարծրատիպերի վերացմանը, նախանշում է գենդերային անհավասարակշռությունը շտկելու նպատակով ժամանակավոր հատուկ միջոցառումների կիրառման ոլորտները, շրջանակը և ժամկետները, օրինակագրում է գենդերային հավասարության ազգային մեխանիզմ ստեղծելու անհրաժեշտությունը, նախատեսում է գենդերային քաղաքականության իրականացման մոնիթորինգի և հաշվետվության մեխանիզմի դրույթները:

¹⁹ «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-57-Ն, 2013թ., 3-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետ:

որ տղամարդիկ կամ կանայք ունեն բնորոշ կամ տիպիկ վարք, որը հատուկ է միայն նրանց (միայն տղամարդկանց կամ միայն կանանց): Չենդերային կարծրատիպերը ստեղծում են կնոջ կամ տղամարդու կեղծ պատկեր, որովհետև նրանք մարդկանց խմբավորում են՝ ելնելով այն բանից, թե ինչպես են ուրիշներն իրենց տեսնում, այլ ոչ թե նրանից, թե նրանք ինչպիսին են կամ ինչպիսին կցանկանային ընկալվել: Մասնավորապես, «տղամարդկանց խմբի» բնորոշ հատկանիշները վերագրվում են յուրաքանչյուր տղամարդու, իսկ «կանանց խմբի» բնորոշ հատկանիշները վերագրվում են յուրաքանչյուր կնոջ: Ընդհանուր առմամբ, «կանանց խմբին» վերագրվող բնութագրերը հակառակ են «տղամարդկանց խմբին» վերագրվող հատկանիշներին: Չենդերային կարծրատիպերը «կանխորոշված սոցիալական և մշակութային օրինաչափություններ կամ գաղափարներ են, որոնց համաձայն կանանց և տղամարդկանց տրվում են հատկություններ և դերեր, որոնք որոշվում և սահմանափակվում են իրենց սեռով: Չենդերային կարծրատիպերը և՛ բխում են, և՛ պատճառ են խորապես արմատավորված վերաբերմունքների, արժեքների, նորմերի և նախապաշարմունքների: Դրանք օգտագործվում են արդարացնելու և պահպանելու կանանց նկատմամբ տղամարդկանց պատմական իշխանական հարաբերությունները, ինչպես նաև սեքսիստական պատկերացումները, որոնք կանխում են գենդերային հավասարության առաջխաղացումը: Չենդերային կարծրատիպերն ու հայրիշխանությունը բացասաբար են անդրադառնում նաև տղամարդկանց և տղաների վրա: Տղամարդկանց և տղաների վերաբերյալ կարծրատիպերը նույնպես բխում և հանդիսանում են խորապես արմատավորված վերաբերմունքների, արժեքների, նորմերի և նախապաշարմունքների պատճառ: Հեգեմոնիկ (գերիշխող) առնականությունը գենդերային կարծրատիպերի պահպանմանը և ամրապնդմանը նպաստող գործոն է»²⁰:

«Ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ որոշակի դերերի կամ կարծրատիպերի հետևանքով ի հայտ են գալիս անցանկալի և վնասակար գործելակերպեր, ինչպես նաև նպաստում նրան, որ կանանց նկատմամբ բռնությունը դիտարկվի որպես ընդունելի երևույթ: Այդպիսի գենդերային դերերը բացառելու համար 12-րդ հոդվածի 1-ին պարբերության մեջ կանանց ստորադասության կամ կարծրատիպային գենդերային դերաբաժանման գաղափարի վրա հիմնված նախապաշարմունքների, սովորույթների, ավանդույթների և այլ երևույթների վերացումը ձևակերպվում է որպես բռնության կանխարգելման ընդհանուր պարտավորություն:»²¹:

Կոնստանտին Մարկինն ընդդեմ Ռուսաստանի²².«...գենդերային հավասարության առաջխաղացումն այսօր Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների հիմնական նպատակն է և, նախքան վերաբերմունքի նման տարբերությունը Կոնվենցիային համատեղելի համարելը, շատ ծանրակշիռ պատճառներ պետք է բերվեն: [...] Մասնավորապես, տվյալ երկրի ավանդույթներին, ընդհանուր ենթադրություններին կամ գերակշռող սոցիալական պատկերացումներին հղումները բավարար հիմք չեն հանդիսանում սեռի հիման վրա վերաբերմունքի տարբերության համար: Մասնավորապես՝ պետություններին արգելվում է պարտադրել ավանդույթներ, որոնք բխում են ընտանիքում տղամարդու առաջնային դերից և կնոջ երկրորդական դերից»: Դատարանը նաև նշեց. «[...] գենդերային կարծրատիպերը, օրինակ, կանանց՝ որպես երեխայի առաջնային խնամող, և տղամարդկանց՝ որպես հիմնական կերակրող ընկալումն, ինչպես և ռասայի, ծագման, մաշկի գույնի կամ սեռական կողմնորոշման վրա հիմնված նման կարծրատիպերը, ինքնին չեն կարող համարվել վերաբերմունքի տարբերության համար բավարար հիմնավորում»:

²⁰ Եվրոպայի խորհուրդ, Նախարարների կոմիտե: (2018 թ. մարտ): Եվրոպայի խորհրդի գենդերային հավասարության ռազմավարություն 2018-2023թթ., 39-րդ և 41-րդ պարբերություններ:

²¹ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական գեկույց, (CETS No. 210), 43 պարբերություն:

²² ՄԻԵԴ, Կոնստանտին Մարկինն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 30078/06, 22 մարտի 2012թ., 127, 143 պարբերություններ:

Ներդիր 3. Գեոդերային դիստոմիաներ²³

Կանանց վերաբերյալ ընդհանուր ընկալումներ (կանացիություն)	Տղամարդկանց վերաբերյալ ընդհանուր ընկալումներ (առնականություն)
<ul style="list-style-type: none"> • համեստություն, • ընտանիք, • տուն, երեխաների և մեծերի մասին հոգ տանելը, • հուզական, • թույլ և նուրբ, • համագործակցող, • զգայուն, • սեքսի առարկա, • գրավիչ արտաքին տեսք, • զիջող, • ինտուիտիվ, • իներտ 	<ul style="list-style-type: none"> • իշխող, • բիզնեսով զբաղվող, • ընտանիքի կերակրող, • ռացիոնալ, • հզոր և ուժեղ, • մրցունակ, • ոչ զգայուն, • սեքսուալ ագրեսիվ, • գրավիչ ձեռքբերումների պատճառով, • հաստատակամ, • ռացիոնալ,

Աղբյուրը՝ Պ. Դևիսի աշխատության նյութերից, էջ 11²⁴:

Հայերի մեծ մասը հավատարիմ է ավանդական գեոդերային նորմերին, որոնց համաձայն տղամարդիկ համարվում են կերակրող և նրանցից չի ակնկալվում տնային պարտականությունների կատարում, այդ թվում՝ երեխաների խնամք: Նույնիսկ եթե ամուսնացած կինը աշխատում է տնից դուրս և եկամուտ է ստանում, միևնույն է, ակնկալվում է, որ նա կշարունակի կատարել բոլոր չվճարվող տնային պարտականությունները, ներառյալ երեխաների խնամքը: Ակնկալվում է նաև, որ կանայք ծնողական արձակուրդ վերցնեն իրենց նորածին երեխաներին խնամելու համար, իսկ տղամարդիկ՝ ոչ: Ավելին, դեռևս առկա է այն ակնկալիքը, որ ամուսինը պետք է կնոջից շատ վաստակի²⁵:

«Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին կետի 13-րդ ենթակետի գեոդերային կարծրատիպերը՝ «կանանց և տղամարդկանց միջև տարբերությունների մասին տվյալ ժամանակահատվածում տվյալ հասարակության մեջ առկա կարծրացած պատկերացումներ են»²⁶:

ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդի՝ համընդհանուր պարբերական դիտարկման աշխատանքային խմբի 2020թ. հունվարի 20-31-ի 35-րդ նստաշրջանի «Հայաստանյան ամփոփագիր» զեկույցում ընդգծվում է հավասարության և խտրականության դեմ պայքարի կարևորությունը և ներկայացվում են ԿՆԽՎԿ-ի մտահոգություններն՝ ընտանիքում և հասարակությունում կանանց և տղամարդկանց դերերի և պարտականությունների

²³ Դիստոմիա բառը նշանակում է երկու բաների վերաբերվել որպես հակադիր կամ լրիվ տարբեր: Ինչպես և սեռը, գեոդերը դիտվում է որպես երկու տարբեր կատեգորիաների համակցություն՝ արիության (կամ առնականություն) և իգականության (կամ կանացիություն), որոնք փոխադարձաբար բացառում են միմյանց:

²⁴ Դևիս, Պ., (2011թ.) «Գեոդեր, հանցագործություն և զոհականացում», SAGE, Լոնդոն:

²⁵ ԱՄՆ ՄՁԳ / Հայաստան. գեոդերային վերլուծության հաշվետվություն 2019թ., հասանելի է հետևյալ հղումով՝ https://www.researchgate.net/publication/335858505_USAID-Armenia-Gender-Analysis-Report

²⁶ «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-57-Ն, 3-րդ հոդվածի 1-ին և 13-րդ ենթակետեր:

վերաբերյալ խտրական կարծրատիպերի պահպանման կապակցությամբ²⁷: ԿՆԽՎԿ-ն²⁸ նաև պետությանը կոչ է անում տարրական և միջնակարգ դպրոցական ծրագրերի, ինչպես նաև իրավաբանական ուսուցման ոլորտում նախատեսել գենդերային հավասարության, կանանց իրավունքների և գենդերային հիմքով բռնության վերաբերյալ պարտադիր թեմաներ: Առաջարկվում է նաև, որ պետությունը շարունակի վերանայել բոլոր դպրոցական դասագրքերը՝ գենդերային խտրական կարծրատիպերը վերացնելու համար²⁹:

Հասարակությունների մեծ մասը հիմնված է այնպիսի համակարգերի վրա, որտեղ տղամարդիկ ավելի շատ ֆինանսական և քաղաքական ուժ ունեն, քան կանայք: Դրանք կոչվում են «հայրիշխանական հասարակություններ»: Հայաստանում համատարած բացասական գենդերային կարծրատիպերը խոչընդոտում են կանանց առաջխաղացումը և առաջընթացը և գենդերային հավասարության ձեռքբերումը, ընդ որում՝ հասարակության մեջ դեռևս տարածված է կանանց նկատմամբ որոշ վնասակար ավանդական գործելակերպը (առաջին հերթին գենդերային բռնությունը, որդու նախընտրությունը և սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումները)³⁰:

Երկու սեռերի մոտ առկա է սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնության հանդուրժման բարձր մակարդակ: Հայ հասարակության մեջ շարունակում են գերակշռել առնականության, կանացիության, գենդերային հավասարության, սեքսուալության, տնային պարտականությունների բաշխման և գենդերային բռնության (սեռական զուգընկերոջ և հասակակիցների կողմից) վերաբերյալ հայրիշխանական և ավանդական կոշտ սոցիալական նորմերն ու ընկալումները³¹: Մասնավորապես, ՄԱԲՀ-ի 2016 թվականի ուսումնասիրությունը պարզեց, որ տղամարդկանց 66 տոկոսը և կանանց 63 տոկոսը նշել են, որ «եթե կինը դավաճանի իր ամուսնուն, ապա վերջինս կարող է հարվածել նրան»³²:

Տղամարդիկ համարվում են ընտանիքում և տնային տնտեսությունում որոշումներ կայացնողներ: Այդպիսի իշխանությունը սնվում է այն համոզմունքով, որ տղամարդիկ ավելի ուժեղ են, ավելի ունակ և բնականաբար ղեկավարելու համար ավելի պիտանի: Կրթության, հմտությունների, աշխատանքի հնարավորությունների և ֆինանսական ռեսուրսների անհավասար հասանելիությունը նույնպես նպաստում է անհավասար իշխանական հարաբերությունների պահպանմանը: Բռնությունը կիրառվում է իշխանությունը և վերահսկողությունը պահպանելու համար:

Սերկայուն և կանայք բոլոր մակարդակներում ավելի անբարենպաստ վիճակում են, քան տղամարդիկ: Հետևաբար, գենդերային անհավասարակշռությունը վերացնելու նպատակով իրականացվող գենդերային հավասարության ծրագրերում կանայք, որպես կանոն, ավելի մեծ ուշադրության են արժանանում, քան տղամարդիկ: Գենդերային հավասարության խթանումը նշանակում է երաշխավորել, որ և՛ կանանց, և՛ տղամարդկանց համար առկա են հավասար հնարավորություններ և, որ հասարակությունը հավասարապես է արժևորում տղամարդկանց և կանանց նմանություններն ու տարբերությունները և նրանցից յուրաքանչյուրի տարբեր գործառնությունները: Կանանց և տղամարդկանց նկատմամբ արդար վերաբերմունքի ապահովման համար կարող են անհրաժեշտ լինել տարբեր միջոցներ³³:

²⁷ Մարդու իրավունքների խորհրդի համընդհանուր պարբերական դիտարկման աշխատանքային խմբի 2020թ. հունվարի 20-31-ի 35-րդ նստաշրջանի զեկույց «Հայաստանյան ամփոփագիր», կետ 19, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://undocs.org/A/HRC/WG.6/35/ARM/2>

²⁸ CEDAW/C/ARM/CO/5-6, 15 պարբերություն (դ) և (զ)

²⁹ Մարդու իրավունքների խորհրդի համընդհանուր պարբերական դիտարկման աշխատանքային խմբի 2020թ. հունվարի 20-31-ի 35-րդ նստաշրջանի զեկույց «Հայաստանյան ամփոփագիր», կետ 77, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://undocs.org/A/HRC/WG.6/35/ARM/2>

³⁰ Տղամարդիկ և գենդերային հավասարությունը Հայաստանում, ՄԱԲՀ, 2016, էջ 30:

³¹ Տղամարդիկ և գենդերային հավասարությունը Հայաստանում, ՄԱԲՀ, 2016թ., հասանելի է հետևյալ հղումով՝ https://menengage.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/MEN-AND-GENDER-EQUALITY_Final.pdf

³² Նույն տեղում:

³³ Ընտանեկան բռնության կանխարգելում և արձագանքում: ՄԱԹՀՊԳ: Հանոյ 2011թ.:

Գործողություն 2. «Ավանդական կանացի և առնականության հատկանիշներ»

Նպատակը. Այս վարժության նպատակն է ճանաչել «հակառակ հատկանիշների» առկայությունը:

Տևողությունը. 15 րոպե

Անցկացման ձևը. Անհատական աշխատանք (5 րոպե), խմբային քննարկում (10 րոպե):

Օժանդակ նյութեր. մասնակիցներին բաժանվող նյութ «Ավանդական կանացի և առնականության հատկանիշներ», ֆլիպչարտ գրատախտակ, մարկերներ

Նշումներ դասընթացավարների համար. Մասնակիցները բաժանվում են երկու խմբի, և յուրաքանչյուր մասնակցի տրվում է «Ավանդական կանացի և առնականության հատկանիշներ» նյութը: 1-ին խմբին խնդրում են նշել կանացիությանը վերաբերող հատկությունները, իսկ 2-րդ խմբին՝ առնականությանը վերաբերող հատկությունները: Դասընթացավարը յուրաքանչյուր խմբից մեկ անձի խնդրում է ներկայացնել իրենց կողմից նշված բնորոշ հատկանիշները: Դասընթացավարն այնուհետև առաջարկվող հատկանիշները գրի է առնում գրատախտակի վրա:

Դասընթացավարն ամփոփելով մատնանշում է հակադիր հատկանիշները և փաստարկներ է բերում՝ հոգուտ սոցիալական հիմքեր ունեցող տարբերությունների վերացմանը: Դասընթացավարը հարցնում է մասնակիցներին՝ արդյո՞ք առնականության և կանացիության հատկանիշները կապված են սեռի թե գենդերի հետ, և մանրամասնում է, որ առնականության և կանացիության հատկանիշների տարբերությունը սոցիալական հիմքեր ունի: Դասընթացավարը քննարկման ընթացքում մասնակիցներին տրամադրում է Ներդիր 3-ը՝ «Գենդերային դիֆուսիվներ» (տե՛ս վերևում):

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ «Ավանդական կանացիության և առնականության հատկանիշներ»

1-ին խմբին խնդրում են թվարկել կանացիության հինգ հատկանիշ, իսկ 2-րդ խմբին՝ առնականության հինգ հատկանիշ:

Կանացիության հատկանիշներ	Առնականության հատկանիշներ
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՆԱԽԱՊԱՇԱՐՄՈՒՆՔՆԵՐԸ հաճախ բացասական դատողություններ են, որոնք ներկայացնում են մեկ կամ մի խումբ կանանց կամ մեկ կամ մի խումբ տղամարդկանց մասին դատողություն, գնահատում և զգացմունքային արձագանք՝ մինչ որևէ տեղեկատվություն ունենալը: Գենդերային նախապաշարմունքները հիմնված են գենդերային կարծրատիպերի և սեքսիզմի վրա:

Սեքսիզմը նախապաշարմունքների յուրահատուկ ձև է, որը հիմնված է այն համոզմունքի վրա, որ մարդիկ սեռի պատճառով ավելի բարձր կամ ստորադաս են: Սեքսիզմը և սեքսիստական վարքագիծն արմատավորված են և ամրապնդում են գենդերային կարծրատիպերը: Առավել հաճախ սեքսիզմն արտացոլում է նախապաշարմունքները՝ կանանց թերարժեքության վերաբերյալ տղամարդկանց նկատմամբ: Կանանց վերաբերյալ

բացասական կարծրատիպերը և սեռի և գենդերային դերերի հետ կապված իշխանության անհամաչափությունը սեքսիզմի համար պարարտ հող են: «Սեքսիզմը ցանկացած գործողություն, ժեստ, ցուցադրում, բանավոր կամ գրավոր խոսք, գործելակերպ կամ վարք է՝ հիմնված այն մտքի վրա, որ անձը կամ անձանց խումբը ստորադաս է իր սեռի պատճառով, որը տեղի է ունենում հանրային կամ մասնավոր ոլորտում՝ առցանց կամ անցանց՝ անձի կամ մի խումբ անձանց անկապտելի արժանապատվությունը կամ իրավունքները ոտնահարելու նպատակով կամ հետևանքով, կամ հանգեցնում անձի կամ անձանց խմբի ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ սոցիալ-տնտեսական վնասի կամ տառապանքի, կամ ստեղծում վախեցնող, թշնամական, ստորացնող, նվաստացուցիչ կամ վիրավորական միջավայր, կամ խոչընդոտ է հանդիսանում անձի կամ անձանց խմբի կողմից մարդու իրավունքների ազատ և լիարժեք իրացման համար, կամ պահպանում և ամրապնդում է գենդերային կարծրատիպերը»³⁴:

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՀԻՄՔՈՎ ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ վերաբերում է գենդերային դերերի և նորմերի վրա հիմնված որևէ տարբերությանը, բացառմանը կամ սահմանափակմանը, որը թույլ չի տալիս անձին օգտվել մարդու իրավունքներից: Համաձայն կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի,³⁵ Կանանց նկատմամբ գենդերային խտրականությունը սահմանվում է որպես «սեռի հատկանիշով ցանկացած տարբերություն, բացառություն կամ սահմանափակում, որն ուղղված է տղամարդկանց և կանանց իրավահավասարության հիման վրա քաղաքական, սոցիալական, մշակութային, քաղաքացիական կամ ցանկացած այլ բնագավառում մարդու իրավունքներից և հիմնական ազատություններից կանանց օգտվելու սահմանափակմանը կամ խափանմանը, կամ ի չիք դարձնում դրանց ճանաչումը, օգտագործումը կամ իրականացումը՝ անկախ նրանց ընտանեկան կարգավիճակից»: **Նման խտրականությունը կարող է լինել ուղղակի՝ երբ օրենքը, քաղաքականությունը կամ պրակտիկան բացահայտ խտրականություն են դնում կանանց նկատմամբ, կամ անուղղակի՝ երբ օրենքները, քաղաքականությունը կամ գործելակերպը, չնայած գենդերային չեզոք թվացող լինելուն, վնասակար ազդեցություն են ունենում կանանց վրա:** Կանանց նկատմամբ անուղղակի խտրականությունը կարող է առաջանալ, երբ օրենքները, քաղաքականությունները և ծրագրերը հիմնված են գենդերային չեզոք թվացող չափանիշների վրա, որոնք իրենց իրական ազդեցությամբ վնասակար հետևանքներ են ունենում կանանց համար: Գենդերային չեզոք օրենքները, քաղաքականություններն ու ծրագրերը ակամայից կարող են արմատավորել խտրականության դրսևորումները: Դրանք կարող են ոչ միտումնավոր մոդելավորվել տղամարդու ապրելակերպի հիման վրա և, հետևաբար, հաշվի չառնել կանանց կյանքի փորձի այն կողմերը, որոնք տարբերվում են տղամարդկանց փորձից: Այս տարբերությունները գոյություն ունեն կարծրատիպային ակնկալիքների, կանանց նկատմամբ վերաբերմունքի և վարքի և տղամարդկանց ու կանանց միջև անհավասար իշխանական հարաբերությունների պատճառով³⁶: Պետությունները պարտավոր են վերացնել կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերը՝ անկախ այն բանից, թե դրանք դրսևորվել են պետական իշխանությունների, մասնավոր ընկերությունների, կազմակերպությունների, կամ անհատների կողմից³⁷:

³⁴ Եվրոպայի խորհուրդ, Նախարարների կոմիտե: Սեքսիզմի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի վերաբերյալ CM/Rec (2019) 1 հանձնարարականը, հասանելի է հետևյալ հղումով՝

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168093b26a>

³⁵ ՄԱԿ-ի Կոնվենցիա կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին (ԿՆԽՎԿ), 1979թ. հոդված 1, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ԿՆԽՎԿ.aspx>

³⁶ ՄԱԿ-ի Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման կոմիտե (ԿՆԽՎԿ կոմիտե) (2004). Ժամանակավոր հատուկ միջոցառումների վերաբերյալ թիվ 25 ընդհանուր հանձնարարական: (CEDAW/C/GC/25), հասանելի է հետևյալ հղումով՝ https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/ԿՆԽՎԿ/Shared%20Documents/1_Global/INT_ԿՆԽՎԿ_GEC_3733_E.pdf

³⁷ ԿՆԽՎԿ Ընդհանուր հանձնարարական թիվ 28:

Գենդերային հիմքով խտրականությունն ավելի լավ հասկանալու համար նպատակահարմար է անդրադառնալ գենդերային հավասարություն հասկացությանը: **ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ**, ընդհանուր առմամբ, վերաբերում է կանանց և տղամարդկանց, աղջիկների և տղաների հավասար իրավունքներին, պարտականություններին և հնարավորություններին: Հավասարությունը չի նշանակում, որ կանայք և տղամարդիկ կդառնան նույնը, այլ որ կանանց և տղամարդկանց իրավունքները, պարտականությունները և հնարավորությունները կախված չեն լինի տղամարդ կամ կին ծնվելուց: Գենդերային հավասարությունը ենթադրում է, որ հաշվի են առնվում ինչպես կանանց, այնպես էլ տղամարդկանց շահերը, կարիքներն ու առաջնահերթությունները՝ ճանաչելով կանանց և տղամարդկանց տարբեր խմբերի բազմազանությունը: Գենդերային հավասարությունը ոչ միայն կանանց խնդիրն է, այլ պետք է վերաբերվի և լիովին ներառի ինչպես տղամարդկանց, այնպես էլ կանանց³⁸:

Գործողություն 3. «Առաքելությունը Երկիր մոլորակ»³⁹

Նպատակը. այս վարժության նպատակն է տպագիր մամուլում ներկայացնել գենդերային դերերը՝ ձևավորելով նպաստող մթնոլորտ հետագա աշխատանքի համար:

Տևողությունը. 60 րոպե

Անցկացման ձևը. փոքր խմբերի համար վարժություն (15-20 րոպե), ամբողջ խմբի քննարկում (25 րոպե), դասընթացավարի կողմից ամփոփում և մեկնաբանություններ (15 րոպե):

Օժանդակ նյութեր. մասնակիցներին բաժանվող նյութ, տարբեր օրական թերթերի չորս օրինակ, ֆլիպչարտ գրատախտակ, մարկերներ

Ցուցումներ.

Քայլ 1. Դասընթացավարը մասնակիցներին առաջարկում է ստեղծել չորս-հինգ մասնակիցներից բաղկացած փոքր խմբեր: Դասընթացավարը նպաստում է խնդիրների բացահայտման և լուծման համար դրական մթնոլորտի ձևավորմանը: Յուրաքանչյուր խումբ ստանում է օրական կամ շաբաթաթերթի մեկական օրինակ: Մասնակիցներին ծանոթացնում են մտացածին իրավիճակին:

«Դուք Xox մոլորակից եք: Ձեզ ուղարկում են կենսական նշանակության առաքելության՝ Երկիր մոլորակ: Xox-ի նախորդ առաքելությունը պարզել է, որ Երկրի վրա ապրում են խելացի էակներ, ովքեր իրենց անվանում են «Մարդ», և նրանք բավականին տարբերվում են միմյանցից՝ հիմնականում արտաքին տեսքով և մաշկի գույնով, լեզվով և խառնվածքով, տեխնոլոգիական զարգացմամբ, պահվածքով և ապրելակերպով: Բացի այդ, մարդիկ տարբերվում են իրենց սեռով, սակայն Xox մոլորակի բնակիչներին չի հաջողվում բացատրել այդ տարբերությունը: Ձեզ ուղարկում եք նոր առաքելության՝ սեռերի միջև այդ տարբերությունները նկարագրելու և բացատրելու նպատակով: Երբ դուք ժամանում եք Երկիր, տեղի է ունենում մեծ

³⁸ ՄԱԿ-ի Կանայք: 2001թ. «Գենդերային ինտեգրում. Գենդերային հավասարության խթանման ռազմավարություն», հասանելի է հետևյալ հղումով՝ www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/factsheet1.pdf

³⁹ Աղբյուրը՝ Ignjatovic, T., Bogdanovic, M. (2004). O rodnoj ravnopravnosti u obrazovanju, I modul.[About Gender equality in the education, Module I] Priručnik za edukatore/ke, u okviru projekta: Škola za ravnopravnost: prvi korak ka uključivanju tematike rodne ravnopravnosti u redovne programe za učenike/ce i nastavnike/ce u Srbiji. Beograd: Centar za ženske studije, Fakultet političkih nauka (չիրապարակված նյութ):

վթար: Սկզբում մարդիկ սարսափում և փախչում են: Հետո հայտնվում են գորշ գրահապատ և գայրացած արարածներ, որոնք սպառնում են ոչնչացնել ձեզ: Այն ամենը, ինչ պահպանվել է ձեր առաքելությունից, դա մի թերթ է որը ձեզ հաջողվել է վերջին պահին վերցնել ինչ-որ խանութից: Դուք ունեք թարգմանչական ծրագիր, բայց ժամանակ չունեք, քանի որ ընդամենը 20 րոպե ժամանակ է մնում մինչև Xox-ից առաջին հեռախոսազանգը: Անմիջապես սկսեք ուսումնասիրել թերթը և կազմեք կարճ ակնարկ մարդկանց և սեռի մասին: Հիշեք, որ ձեր ունեցած թերթը ձեր տեղեկատվության միակ աղբյուրն է»:

Քայլ 2. Յուրաքանչյուր խմբին հանձնարարված է պատրաստել զեկույց Xox մոլորակի համար, որը նկարագրում և բացատրում է մարդկանց միջև սեռական տարբերությունները: Ջեկույցը պետք է արտացոլի այն, ինչ նրանք սովորել են թերթերից մարդկանց և նրանց սեռերի մասին: Թույլ տվեք մասնակիցներին մտորել և ինքնուրույն աշխատել խմբերով՝ քննարկելով հետևյալ հարցերը.

«Հաղորդում Xox մոլորակ».

- Որքա՞ն ներկայացուցիչ ունի մեկ սեռը և որքա՞ն մյուսը:
- Ինչպիսի՞ արտաքին ունեն նրանք և ինչպե՞ս են հագնված:
- Որո՞նք են նրանց դերերը հասարակությունում և ինչո՞վ են նրանք զբաղվում:
- Ի՞նչ տարբերություններ կարելի է նկատել թերթերում ներկայացվող նյութերում:

Քայլ 3. Դասընթացավարը նորից հավաքում է խումբը և խնդրում յուրաքանչյուր ենթախմբի մասնակցին կիսվել իրենց «զեկույցով Xox մոլորակին» և վարժության մասին իրենց պատկերացումներով: Դասընթացավարը դուրս է գրում մասնակիցների դիտարկումներն այն հերթականությամբ, որով դրանք ներկայացված են գրատախտակի վրա: Դասընթացավարն ամփոփում է վարժությունը՝ ներկայացնելով մասնակիցների կողմից դիտարկված կարևոր երևույթները՝ հիմնական ուշադրությունը դարձնելով հետևյալ հարցերի վրա.

- Արդյո՞ք լրատվամիջոցներում ներկայացվածը ճշմարիտ է պատկերում իրականությունը:
- Ինչու՞ ենք մենք սովոր իրականության նման պատկերացմանը:

Ուղղորդված քննարկման ընթացքում դասընթացավարը պետք է նաև մասնակիցների ուշադրությունը գրավի հետևյալի վրա.

- Թվերը. քանի՞ տղամարդ և կին է նշված թերթերում,
- Էջերը. ո՞վքեր են նշված առաջին էջում, «լուրջ էջերում»,
- Դերերը/ուղորտները. ի՞նչ դերերում են հիմնականում ներկայացվում տղամարդիկ և կանայք, կա՞ն արդյոք բացառություններ և ինչպիսի՞ն են դրանք,
- Բնութագրերը՝ խորը, համարձակ, զվարճալի, հաջողակ, գեղեցիկ և այլն,
- Սեռերի միջև հարաբերությունները, արտաքինը, հագուստը:

Լրատվամիջոցները մեզ ասում են. «Աշխարհն այսպիսին է»: Դրանք արտացոլում են մեր սոցիալական իրականությունը, բայց նաև իրականություն են կերտում՝ նախընտրելով կոնկրետ թեմաներ, իրադարձություններ, սեռերից որևէ մեկը, անհատական վերաբերմունքը, արժեքները: Լրատվամիջոցները

ծնավորում և սնուցում են գենդերային ինքնությունների և դերերի ցանկալի պատկերացումները. կանանց փորձառությունները և նրանց մասնավոր կյանքի մասին թեմաները, ի տարբերություն հանրային թեմաների, որոնք տղամարդկանց մենաշնորհն են: «Այն բանից հետո, երբ գենդերային կարծրատիպերի մասին խոսակցությունները ծավալվում և ընդունվում են, բոլոր մնացած սոցիալական տարբերություններն ավելի հեշտությամբ են արտահայտվում և ընդունվում»⁴⁰:

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ «Առաքելությունը՝ երկիր մոլորակ»

Այս վարժությունը կատարելու համար պետք է պատկերացնել, որ դուք այլմոլորակային եք, ով ժամանել է Երկիր մոլորակ՝ մարդկանց միջև սեռական տարբերությունները նկարագրելու և բացատրելու առաջադրանքով: Դուք պետք է գեկուցեք Xox մոլորակին 15 ռոպեների ընթացքում: Ձեր գեկույցի միակ աղբյուրը ձեր առջև դրված թերթն է:

«Դուք Xox մոլորակից եք: Ձեզ ուղարկում են կենսական նշանակության առաքելության՝ Երկիր մոլորակ: Xox-ի նախորդ առաքելությունը պարզել է, որ Երկրի վրա ապրում են խելացի էակներ, ովքեր իրենց անվանում են «Մարդ», և նրանք բավականին տարբերվում են միմյանցից՝ հիմնականում արտաքին տեսքով և մաշկի գույնով, լեզվով և խառնվածքով, տեխնոլոգիական զարգացմամբ, պահվածքով և ապրելակերպով: Բացի այդ, մարդիկ տարբերվում են իրենց սեռով, սակայն Xox մոլորակի բնակիչներին չի հաջողվում բացատրել այդ տարբերությունը: Ձեզ ուղարկում եք նոր առաքելության՝ սեռերի միջև այդ տարբերությունները նկարագրելու և բացատրելու նպատակով: Երբ դուք ժամանում եք Երկիր, տեղի է ունենում մեծ վթար: Սկզբում մարդիկ սարսափում և փախչում են: Հետո հայտնվում են գորշ զրահապատ և զայրացած արարածներ, որոնք սպառնում են ոչնչացնել ձեզ: Այն ամենը, ինչ պահպանվել է ձեր առաքելությունից, դա մի թերթ է որը ձեզ հաջողվել է վերջին պահին վերցնել ինչ-որ խանութից: Դուք ունեք թարգմանչական ծրագիր, բայց ժամանակ չունեք, քանի որ ընդամենը 20 ռոպե ժամանակ է մնում մինչև Xox-ից առաջին հեռախոսազանգը: Անմիջապես սկսեք ուսումնասիրել թերթը և կազմեք կարճ ակնարկ մարդկանց և սեռի մասին: Հիշեք, որ ձեր ունեցած թերթը ձեր տեղեկատվության միակ աղբյուրն է»:

Հաղորդում Xox մոլորակ.

- Որքա՞ն ներկայացուցիչ ունի մեկ սեռը և որքա՞ն մյուսը:

- 1.
- 2.
- 3.

- Ինչպիսի՞ արտաքին ունեն նրանք և ինչպե՞ս են հագնված:

- 1.
- 2.
- 3.

⁴⁰ Milivojević Srnježana. (2004). "Women and the Media: Strategies of Exclusion". *GENERO: Journal of Feminist Theory and Cultural Studies, Special Issue on Media*, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://zenskestudie.edu.rs/en/publishing/genero-journal/124-genero-special-issue-on-media-2004>

- Որո՞նք են նրանց դերերը հասարակությունում և ինչո՞վ են նրանք զբաղվում:

- 1.
- 2.
- 3.

- Ի՞նչ տարբերություններ կարելի է նկատել թերթերում ներկայացվող նյութերում:

- 1.
- 2.
- 3.

Ներդիր 4. Կանանց նկատմամբ բռնության գեղեցիկ ծավալները⁴¹

- **Գեղեցիկ ծավալները հիմնականում վերաբերում է կանանց և աղջիկներին: Կանայք և տղամարդիկ ենթարկվում են բռնության տարբեր համատեքստերում.** մինչ տղամարդիկ ավելի մեծ հավանականությամբ մահանում են զինված բախումների, անժանոթների կողմից բռնության և ինքնասպանության հետևանքով, կանայք ավելի մեծ հավանականությամբ մահանում են իրենց ծանոթ մարդկանց՝ ներառյալ սեռական զուգընկերների ձեռքերով:

- **Շատ հասարակություններում գերակշռող հայացքների համաձայն՝ կանայք ստորադասվում են տղամարդկանց և վերջիններիս թույլ է տրվում բռնություն գործադրել կանանց վերահսկելու համար:** Նման վերաբերմունքը ծառայում է կանանց նկատմամբ բռնությունն արդարացնելու, հանդուրժելու կամ ներելու համար:

- **Բռնության ենթարկված կանայք աջակցման ծառայություններից օգտվելիս բախվում են որոշակի խոչընդոտների:** Դա պայմանավորված է նրանով, որ խտրականության և հասարակության մեջ իրենց ցածր դիրքի պատճառով կանայք ավելի քիչ հնարավորություններ և տարբերակներ ունեն արդարադատության, խնամքի և աջակցության համար:

- **Հաճախ իրավական համակարգերը և օրենքներն իրականացնող իշխանությունները անտեսում են կանանց նկատմամբ բռնությունը կամ համարժեք չեն արձագանքում դրան:**

Աղբյուրը՝ Մեջբերված ՄԱՀԲ-ից և WAVE-ից, 2014թ.

Կանանց սոցիալապես վերապահված դերի և կանանց և տղամարդկանց միջև սոցիալապես սահմանված հարաբերությունների պատճառով, կանայք գլոբալ առումով ունեն շատ ավելի քիչ սոցիալական ազդեցություն, ռեսուրսների հասանելիություն, կառավարում և մասնակցություն հասարակական կյանքին: Կանանց և տղամարդկանց միջև հենց այս անհավասար իշխանության համատեքստում է տեղի ունենում ԳՀԲ-ն: Ոչ պակաս կարևոր է ԳԲԸ անտեսանելիությունը՝ հասարակական կյանքում և հանրային քաղաքականության մշակման հարցում կանանց անհավասար ազդեցության պատճառով:

⁴¹ ՄԱՀԲ և WAVE (2014թ.). Արևելյան Եվրոպայում և Կենտրոնական Ասիայում գեղեցիկ բռնության նկատմամբ առողջապահական համակարգի արձագանքների ամրապնդում: Ռեսուրսների փաթեթ, 19-րդ պարբերություն:

Ներդիր 5. Գենդերային հիմքով բռնությունն եպրույթը

«Գենդերային հիմքով բռնություն» եզրույթն օգտագործվում է երեք հիմնական կետերը ներկայացնելու համար.

- ▶ **Բռնության բնույթը**
- ▶ **Արձագանքը բռնությանը**
- ▶ **Պարտադիր կերպով ներառում է բռնության պատճառը և բռնությանը նպաստելը**

Քանի որ ԳՀԲ-ի բնույթը բխում է գենդերային անհավասարությունից և հասարակությունում և ընտանիքում իշխանական հարաբերություններից, բռնությանը միակ արձագանքը հասարակության մեջ տղամարդկանց և կանանց միջև անհավասար իշխանական հարաբերությունների հաղթահարումն է և գենդերային հավասարության հասնելու համար քայլեր ձեռնարկելը: ԳՀԲ-ի պատճառներն են գենդերային խտրականությունն ու գենդերային անհավասարությունը, որոնք միևնույն ժամանակ նաև նպաստում են ԳՀԲ-ին:

Ովքեր են ԳՀԲ-ի տուժողները

Գենդերային հիմքով բռնությունը տարածված է ամբողջ աշխարհում և տեղի է ունենում բոլոր պայմաններում: Այսինքն՝ ԳՀԲ-ն տեղի է ունենում խաղաղության և պատերազմի ժամանակ, նախապատերազմյան և հետպատերազմյան իրավիճակներում, բնական աղետների և հումանիտար ճգնաժամների պայմաններում: Ուշագրավ է նաև միջավայրը՝ ԳՀԲ-ն տեղի է ունենում ինչպես հասարակական, այնպես էլ մասնավոր տիրույթներում: Բռնության ենթարկված և բռնությունից տուժած, ինչպես նաև բռնություն գործադրող անձինք կարող են լինել աղքատ, հարուստ, լավ կրթված, մարզինալացված, քաղաքական գործիչներ, դատավորներ, ոստիկաններ և այլն:

Թեև գենդերային հիմքով բռնության տուժող կարող են հանդիսանալ թե՛ կանայք, և թե՛ տղամարդիկ, ինչպես նաև աղջիկները և տղաները, **ԳՀԲ-ի տուժողների ճնշող մեծամասնությունը կանայք են: Կանայք և աղջիկներն անհամաչափորեն ավելի շատ են ենթարկվում գենդերային հիմքով բռնության, քան տղամարդիկ և տղաները:** Կան նաև էական տարբերություններ կանանց և տղամարդկանց դեպքում ԳՀԲ-ի տեսակների, հաճախականության, փորձի և հետևանքների առումով:

Ով կարող է ԳՀԲ գործադրել

ԳՀԲ հիմնականում գործադրում են տղամարդիկ կանանց նկատմամբ՝ իրենց ենթարկելու, վերահսկելու կամ պատժելու նպատակով: Սակայն, կանայք նույնպես կարող են հանդես գալ որպես ԳՀԲ գործադրողներ:

Բռնություն գործադրող անձի սեռը կարևոր է երկու տեսանկյունից. 1. բռնության դրդապատճառի և 2. բռնության նկատմամբ հասարակության արձագանքման ձևի: ԳՀԲ-ն չճանաչելը, և դրա հետևանքով այն ընդունելն ու հանդուրժելը, հաճախ հանգեցնում է կրկնվող բռնության, որն ուղեկցվում է կին տուժողների կրկնակի զոհականացմամբ՝ բռնության մասին ոստիկանությանը հաղորդելուց հետո: Երբ ԳՀԲ-ի տուժողը արական սեռի է, առավել հաճախ հանցագործը ծանոթ կամ անծանոթ է, սակայն երբ սեռական բռնության տուժողն իգական սեռի է, բռնարարը շատ հաճախ, այն անձն է, ում հետ կինը սերտ անձնական հարաբերություններ ունի, օրինակ՝ ներկա կամ նախկին սեռական զուգծընկերը կամ ընտանիքի անդամը: Սովորաբար կնոջ նկատմամբ ԳՀԲ գործադրողը տղամարդ է: Նմանապես, շատ դեպքերում, երբ ԳՀԲ-ն գործադրվում է տղամարդու նկատմամբ, այն գործադրող անձը նույնպես տղամարդ է: Հազվադեպ դեպքերում դա կարող է կին լինել:

Գործողություն 4. Ի՞նչ է գենդերային հիմքով բռնությունը:

Նպատակը. Այս վարժության նպատակն է օգնել մասնակիցներին ավելի լավ ընկալել գենդերային բռնությունը:

Տևողությունը. 25 րոպե

Անհատական աշխատանք (5 րոպե), խմբային քննարկում (10 րոպե):

Օժանդակ նյութեր. մասնակիցներին բաժանվող նյութ «Ի՞նչ է գենդերային հիմքով բռնությունը», Ֆլիպչարտ գրատախտակ, մարկերներ

Նշումներ դասընթացավարների համար.

Դասընթացավարը բաժանում է «Ի՞նչ է գենդերային հիմքով բռնությունը» նյութը մասնակիցներին և խնդրում նրանց ընտրել յուրաքանչյուր հարցին մեկ պատասխան:

Խմբային քննարկման ցուցումներ.

Այն բանից հետո, երբ մասնակիցները լրացնում և ավարտում են «Ի՞նչ է գենդերային հիմքով բռնությունը» բաժանված նյութը, դասընթացավարը խնդրում է մասնակիցներին ներկայացնել պատասխանները խմբին և գրել դրանք գրատախտակի վրա: Դասընթացավարը մեկնաբանում է բոլոր պատասխանները՝ տալով յուրաքանչյուր հարցի ճիշտ պատասխանի բացատրությունը հետևյալ ձևով:

Հարց 1, կետ Գ. Կանանց նկատմամբ բռնությունը կանանց և տղամարդկանց միջև անհավասար իշխանական հարաբերությունների և՛ պատճառ և՛ հետևանք է:

Հարց 2, կետ Գ. Կանայք անհամաչափորեն ավելի շատ են գենդերային բռնության ենթարկվում, թեև տղամարդիկ նույնպես կարող են ենթարկվել գենդերային բռնության:

Հարց 3, կետ Բ. Տուժողի՝ սեռական հարաբերության համաձայնության բացակայությունը պետք է գնահատվի վերաբերելի բոլոր հանգամանքներն իրենց ամբողջության մեջ դիտարկելու արդյունքում:

Հարց 4, կետ Բ. Հանցագործությանն արձագանքելիս մշակույթի, կրոնի, ավանդույթի կամ այսպես կոչված «պատվի» վրա հիմնված հանցագործության ցանկացած արդարացում անընդունելի է և չպետք է օգտագործվի որպես տուժողի լիարժեք պաշտպանությունը մերժելու հիմք:

Հարց 5, կետ Բ. Ուտեստի շուրջ վեճի պատճառով բարում ծեծկռտուքին մասնակցելը:

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ «Ի՞նչ է գենդերային հիմքով բռնությունը»

1. Կանանց նկատմամբ բռնությունը ժամանակակից կյանքում ունի լայն տարածում, քանի որ.

Ա. Կանայք ավելի հաճախ են բողոքում բռնությունից, ուստի նրանք ավելի հաճախ են ենթարկվում բռնության:

Բ. Վերջին մի քանի տասնամյակների ընթացքում նկատվում է թմրամիջոցների և ալկոհոլի չարաչափման, ինչպես նաև հոգեկան խանգարումներ ունեցող մարդկանց աճ:

Գ. Կանանց նկատմամբ բռնությունը կանանց և տղամարդկանց միջև անհավասար իշխանական հարաբերությունների և՛ պատճառ և՛ հետևանք է:

2. Առավել հաճախ գենդերային բռնության ենթարկվում են.

- Ա. Կանայք և տղամարդիկ հավասարապես են ենթարկվում գենդերային բռնության:
- Բ. Տղամարդիկ չեն ենթարկվում գենդերային բռնության:
- Գ. Կանայք անհամաչափորեն ավելի շատ են գենդերային բռնության ենթարկվում, թեև տղամարդիկ նույնպես կարող են գենդերային բռնության ենթարկվել:

3. Որպեսզի կինը համարվի սեռական բռնության, այդ թվում՝ բռնաբարության տուժող.

- Ա. Պետք է լինեն ապացույցներ, որ տուժողին ստիպել են, և որ նա ֆիզիկապես դեմ է եղել սեռական հարաբերությանը:
- Բ. Տուժողի՝ սեռական հարաբերության համաձայնության բացակայությունը պետք է գնահատվի վերաբերելի բոլոր հանգամանքներն իրենց ամբողջության մեջ դիտարկելու արդյունքում:
- Գ. Պետք է ապացուցվի, որ տուժողը նախկինում կամավոր սեռական հարաբերություններ չի ունեցել հանցագործ(ներ)ի հետ:

4. Եթե բռնություն գործադրած անձը հայտարարում է, որ բռնությունը գործադրել է տուժողին պատժելու համար՝ մշակութային, կրոնական, սոցիալական կամ պատշաճ վարքի ավանդական նորմերն ու սովորույթները խախտելու համար, ապա.

- Ա. Դեպքին ոստիկանության արձագանքման ժամանակ պետք է հաշվի առնել բռնություն գործադրած անձի (անձանց) մշակութային, կրոնական և ավանդական ինքնությունը:
- Բ. Հանցագործությանն արձագանքելիս մշակույթի, կրոնի, ավանդույթի կամ այսպես կոչված «պատվի» վրա հիմնված հանցագործության ցանկացած արդարացում անընդունելի է և չպետք է օգտագործվի որպես տուժողի լիարժեք պաշտպանությունը մերժելու հիմք:
- Գ. Հանցագործությանն արձագանքելիս մշակույթի, կրոնի, ավանդույթի կամ այսպես կոչված «պատվի» վրա հիմնված հանցագործության սկզբունքորեն անընդունելի է, սակայն որոշակի իրավիճակներում կարող է օգտագործվել բռնություն գործադրման անձի պատասխանատվությունը նվազեցնելու համար (օրինակ՝ գործի առնչությամբ անհրաժեշտ ոստիկանական ոչ բոլոր միջոցների կիրառում):

5. Հետևյալներից ո՞րը գենդերային հիմքով բռնություն Չէ.

- Ա. Պարբերաբար SMS հաղորդագրություններ ուղարկել անցանկալի սեռական բովանդակությամբ:
- Բ. Ուտեստի շուրջ վեճի պատճառով բարում ծեծկռտուքին մասնակցելը:
- Գ. Բռնաբարության տուժողից ցուցմունքներ հավաքելը՝ յուրաքանչյուր իրավասու մարմնի կողմից առանձին:

ԳՀԲ-ի սահմանման տարրերը⁴²

ԳՀԲ-ի սահմանումը վերլուծելիս կարող ենք առանձնացնել հետևյալ չորս բաղադրիչները, որոնք էական նշանակություն ունեն ԳՀԲ-ի առկայության հարցում. 1. ցանկացած գործողություն (կամ անգործություն), 2. հակառակ տուժողի կամքին, 3. վնաս պատճառելը, և 4. հիմնված տղամարդկանց և կանանց սոցիալապես վերագրվող (գենդերային) տարբերությունների վրա:

⁴² Ադապտացված Ս. Միրջևա (2020թ.) «Սեռը և հանցագործությունը» աշխատությունից: Անվտանգության ֆակուլտետ-Սկոպյա»:

1. Ցանկացած գործողություն նշանակում է գործողություն կամ դրա բացակայություն: Այն ամենը, ինչ կարելի է հորինել՝ վնաս և տառապանք պատճառելու մեկ այլ մարդու: Գործիքները անընդհատ զարգանում են: Առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի ավանդական վնասակար գործելակերպը՝ հասարակության համար «անտեսանելիության» պատճառով:

2. Հակառակ տուժողի կամքին, ենթադրում է համաձայնության հասկացության ընկալում: Գնահատելիս, թե արդյոք գործողությունը հակառակ է անձի կամքին, պետք է օգտագործել համաձայնության հասկացությունը: Արդյոք անձն ազատ կամքով համաձայնություն է տվել, թե ոչ, և արդյո՞ք նա գիտակցել է, թե դա ինչ է նշանակում: Մասնավորապես, համաձայնությունը որոշումների կայացման գործընթաց է, որը կատարվում է առանց ուժի գործադրման, ուժի սպառնալիքի կամ ոչ հարկադրանքի միջավայրում: Անհրաժեշտ է տարբերակել, թե ինչ է նշանակում իրական, ազատ կամքով համաձայնություն: Տեղեկացված համաձայնությունը համարվում է կամովին, երբ այն ձևավորվում է փաստերի, դրանց նշանակության և գործողության հետևանքների մասին լիարժեք իրազեկվածության և ըմբռնման հիման վրա: Ուստի, համաձայնող անձը պետք է մի կողմից տիրապետի որոշումներ կայացնելու համար կարևոր բոլոր փաստերին և կարողանա հասկանալ և գնահատել այն գործողության/գործունեության հետևանքները, որոնց նա համաձայն է: Ավելին, ազատ համարվելու համար վճռորոշ նշանակություն ունի այն, որ համաձայնություն հայտնող անձը կարողանա ցանկացած ժամանակ հրաժարվել որոշակի գործողությանը մասնակցելուց:

Ըստ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական պրակտիկայի և իրավագիտության, Մ.Ց.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի⁴³ գործի առնչությամբ դատարանը եզրակացրեց, որ բռնաբարությունը անձի սեռական անձեռնմխելիության և ինքնորոշման խախտում է, և որ բռնաբարության հարցերով օրենսդրությունը բռնաբարության հանցագործության առանցքային տարրի հարցում պետք է կենտրոնանա ոչ թե ուժի կիրառման, այլ համաձայնության բացակայության վրա. «Համաձայնությունը պետք է տրվի կամովին՝ անձի ազատ կամահայտնության հիման վրա և գնահատվի վերաբերելի բոլոր հանգամանքներն իրենց ամբողջության մեջ դիտարկելու արդյունքում:»⁴⁴:

Ընդհանուր առմամբ, համարվում է, որ երեխաները (մինչև 18 տարեկան) չեն կարող որոշակի գործողության համար տեղեկացված համաձայնություն տալ՝ գործողության հետևանքները հասկանալու անկարողության պատճառով, կամ նրանք չեն կարող հասկանալ, որ նրանք իրավունք ունեն և կարող են հրաժարվել որևէ կոնկրետ գործողությունից: Բացի այդ, ճանաչողական, զգայական կամ զարգացման խանգարումներ ունեցող անձինք կարող են ի վիճակի չլինել ազատ և կամավոր համաձայնություն տալ: Տեղեկացված համաձայնությունը բացակայում է, երբ որոշակի գործողության համար համաձայնությունը ձեռք է բերվում ուժի, ուժի սպառնալիքի, հարկադրանքի այլ ձևերի, խարդախության, շահարկման միջոցով:

3. Վնաս կամ տառապանք պատճառելը, մասնավորապես՝ սեռական բռնություն (անցանկալի սեռական բնույթի գործողություններ), ֆիզիկական բռնություն և մարմնական վնասվածքներ (ապտակ, հարված, խեղում, մահ), հոգեբանական/մտավոր/հուզական բռնություն (հետապնդում, հետամտում, գազլայթինգ, շահարկում, բանավոր վիրավորանք, հարկադրանք), տնտեսական բռնություն (ֆինանսական աղբյուրների, աշխատաշուկաների, կրթության հասանելիության սահմանափակում, օրինական ալիմենտ չվճարելը): Կարող են լինել կամ չլինել տեսանելի հետքեր, բայց միշտ առկա են տևական հետևանքներ և խորը ազդեցություն:

⁴³ Մ.Ց.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի թիվ 39272/98:

⁴⁴ Նույն տեղում:

4. Տղամարդկանց և կանանց սոցիալապես վերագրվող (գենդերային) տարբերությունները ԳՀԲ-ի սահմանման հատկորոշող տարրն է, ըստ որի՝ սեռական հարաչափեր չունեցող բռնության գործողությունը տարբերվում է ԳՀԲ-ի դեպքից: Բռնության ակտը որակվում է որպես ԳՀԲ, երբ այն արտացոլում կամ ամրապնդում է տղամարդկանց և կանանց միջև անհավասար իշխանական հարաբերությունները (օրինակ՝ երեխաների նկատմամբ սեռական բռնության ոչ բոլոր դեպքերը կարող են դիտվել որպես ԳՀԲ, քանի որ ինը տարեկան տղայի նկատմամբ սեռական բռնությունը ԳՀԲ-ի փոխարեն կարող է որակվել որպես մանկապղծություն):

ԳՀԲ չեն համարվում և գենդերային հիմքով բռնության առկայության հետ կապված չեն՝

1. ԳՀԲ-ի առաջացման վայրը և ժամանակը

ԳՀԲ-ի բազմաթիվ գործողություններ կարող են տեղի ունենալ մասնավոր կամ հասարակական տարածքներում, ցերեկը կամ գիշերը, խաղաղության և պատերազմի ընթացքում, նախապատերազման և հետ պատերազմյան իրավիճակներում, բնական աղետների և հումանիտար ճգնաժամների պայմաններում:

2. Բռնություն գործադրած անձի և տուժողի միջև հարաբերությունների տեսակը

Տարբեր ձևի ԳՀԲ կարող է կատարվել անձի կողմից, որը ծանոթ է կամ անծանոթ տուժողի հետ: Օրինակ, բռնաբարությունը և սեռական ոտնձգությունները հաճախ կատարվում են տուժողին հայտնի անձի կողմից: Սեռական զուգընկերոջ բռնության դեպքերի դեպքում բռնություն գործադրած անձի և տուժողի հարաբերությունները հիմնարար տարր են, սակայն առկայության համար կարևոր չէ՝ արդյոք տուժողն իրավախախտի հետ ապրում է կամ ապրել է նույն բնակարանում, արդյոք նրանք երեխա ունեն, թե ոչ, և արդյոք նրանք նախկին կամ ներկա ամուսիններ կամ զուգընկերներ են:

3. Ի՞նչ է արել կամ չի արել ԳՀԲ-ից տուժողը

Բռնության պատասխանատվությունը միշտ պետք է դրվի իրավախախտի վրա: Բռնության համար ոչ մի արդարացում կամ հիմնավորում չկա:

4. Արդյո՞ք արարող քրեականացվում է և ինչպես

Աշխարհի բազմաթիվ երկրների իրավահամակարգերում ԳՀԲ-ի տարբեր գործողությունները տարբեր կերպ են քրեականացվում: Որոշ գործողություններ քրեորեն պատժվում են որպես առանձին հանցագործություն, մյուսները՝ միայն կոնկրետ հանցագործություն կատարելու շրջանակում, մի մասն էլ դեռ քրեականացված չեն: Օրինակ, Մակեդոնիայի օրենսդրության մեջ հարկադիր ամուսնացման հանցագործությունը քրեականացվում է միայն որպես միջազգային հանցագործությունների կատարում, բայց ոչ որպես առանձին հանցագործություն, կամ հարկադիր ամուսնությունը ճանաչվում է միայն մինչև 16 տարեկան երեխաների միջև⁴⁵: Ոստիկանության արձագանքի համար կոնկրետ վարքագծի քրեականացումը շատ կարևոր է, սակայն այն, թե ինչպես է քրեականացվում այդ վարքագիծը, չի ազդում ԳՀԲ-ի կոնկրետ ձևի առկայության և շրջանակի վրա: ՄԱԿ-ի Տնտեսական և սոցիալական հարցերի դեպարտամենտի համաձայն. «Այսօրվա դրությամբ աշխարհում ապրող 700 միլիոն կանայք ամուսնացել են մինչև իրենց 18 տարին լրանալը: Նրանցից 250 միլիոնն ամուսնացել են մինչև 15 տարեկան հասակը: 2019 թվականին 20-24

⁴⁵ Միրչևա Ս. (2014թ.), «Երեխաների ամուսնությունը Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավիայի Հանրապետությունում», ՄԱԲՀ, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <http://eeca.unfpa.org/publications/child-marriage-former-yugoslav-republic-macedonia-overview> (կայքի վերջին այցելությունը 2020թ. ապրիլի 5-ին):

տարեկան 5 կանանցից 1-ն ամուսնացել է մինչև 18 տարին լրանալը»⁴⁶: Անկախ այն բանից, թե անչափահասի ամուսնությունը քրեականացված է, թե ոչ, ՉՀԲ-ի այս ձևը գոյություն ունի, և պետությունները պետք է քրեականացնեն ՉՀԲ-ի բոլոր ձևերը:

ԳՀԲ-ի պատճառները և նպաստող գործոնները

Համաշխարհային մակարդակով կանանց և աղջիկների նկատմամբ ՉՀԲ-ի պատճառները գենդերային անհավասարությունն ու գենդերային խտրականությունն են:

Այդուհանդերձ, կան գործոններ, որոնք կարող են նպաստել կանանց նկատմամբ ՉՀԲ-ին կամ բարձրացնել բռնության ենթարկվելու ռիսկը և ազդել ՉՀԲ-ի տեսակի և ծավալի վրա: Ստորև թվարկված գործոնները ՉՀԲ չեն առաջացնում, փոխարենը դրանք նպաստում են կամ կապված են ՉՀԲ-ի որոշ տեսակների հետ: Այս գործոնները Հեյզեի⁴⁷ կողմից բաժանվում են չորս խմբի, որը մշակել է «կանանց նկատմամբ բռնությունը հասկանալու էկոլոգիական շրջանակ»: Հեյզեի էկոլոգիական մոդելը ծառայում է որպես համապարփակ շրջանակ՝ ՀԳԲ-ի ռիսկի գործոնների և դրանց փոխազդեցության ընկալման համար: Ռիսկի գործոնները բաժանված են չորս մակարդակի՝ անհատի, հարաբերությունների, համայնքի և կառուցվածքային: Այս գործոնները մեծացնում են որոշ անձանց կողմից ՉՀԲ-ի տուժող կամ այն գործադրող դառնալու հավանականությունը, ընդ որում՝ տարբերվում են ըստ ՉՀԲ-ի տեսակի, բնակչության բնութագրերի և համատեքստի:

Աղյուսակ 2. Կանանց նկատմամբ ՉՀԲ-ին նպաստող գործոնները⁴⁸

Էկոլոգիական շրջանակ	Նկարագրություն	Գործադրումը տղամարդկանց կողմից (ցանկը սպառնիչ չէ)	Կանանց պոհականացում (ցանկը սպառնիչ չէ)
Անհատի մակարդակ	Անձնական պատմությունը և կենսաբանական գործոնները, որոնք մեծացնում են բռնության վտանգը	<ul style="list-style-type: none"> - Բռնություն նախկին ինտիմ հարաբերություններում - Ցածր տնտեսական կարգավիճակ և եկամուտ - Թմրամիջոցներ և ալկոհոլի չարաշահում - Վաղ տարիքում ենթարկվել է սեռական բռնության - Հոգեկան խանգարումներ - Վաղ տարիքում ականատես է եղել ծնողների միջև բռնության դեպքերի 	<ul style="list-style-type: none"> - Բռնության՝ որպես ընդունելի վարքի ընկալում - Բռնություն նախկին ինտիմ հարաբերություններում - Ցածր եկամուտ և վատ տնտեսական վիճակ - Կրթության ցածր մակարդակ - Երեխա և վաղ ամուսնություն - Հոգեկան խանգարումներ - Վաղ տարիքում ականատես է եղել ծնողների միջև բռնության դեպքերի - Բռնության՝ որպես ընդունելի վարքի ընկալում

⁴⁶ Միավորված ազգերի կազմակերպություն, Տնտեսական և սոցիալական հարցերի վարչություն, վիճակագրության բաժին (2020թ.): «Գենդերային հավասարության ձեռքբերում և բոլոր կանանց և աղջիկների իրավագործում», հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/goal-05/>

⁴⁷ Heise (1998), մեջբերումը ԱՀԿ-ի (2005թ.):

⁴⁸ ՄԱՀԲ-ի և WAVE-ի նյութերից (2014թ.). Արևելյան Եվրոպայում և Կենտրոնական Ասիայում գենդերային բռնության նկատմամբ առողջապահական համակարգի արձագանքների ամրապնդում. Ռեսուրսների փաթեթ, էջ 30:

<p>Հարաբերությունների մակարդակ</p>	<p>Հարաբերություններ սեռական զուգընկերների, ընտանիքի անդամների, ընկերների հետ, որոնք նպաստում են ԳՀԲ-ի առաջացմանը</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Բազմաթիվ զուգընկերներ - Վրեժխնդրություն (ընտանեկան պատիվ) 	<ul style="list-style-type: none"> - Տուժողին մեղադրում
<p>Համայնքի մակարդակ</p>	<p>ԳՀԲ-ի նկատմամբ հանդուրժողականություն</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Աղքատություն - ԳՀԲ-ի մասնակի ընդունում 	<ul style="list-style-type: none"> - Աղքատություն - Ապաստարանների և աջակցման ծառայությունների բացակայություն - Կրթության անհասանելիություն - Ոստիկանական պաշտպանության բացակայություն - Տնտեսական կայունության բացակայություն
<p>Հասարակական մակարդակ</p>	<p>Մշակութային նորմեր, որոնք ձևավորում են իշխանության անհավասար բաշխումը կանանց և տղամարդկանց միջև</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ավանդական գենդերային նորմեր և բռնությանն աջակցող սոցիալական նորմեր - Տղամարդկանց բռնի նորմերի խթանում - Անպատժելիություն, ներառյալ իրավական դաշտի բացակայությունը 	<ul style="list-style-type: none"> - Ավանդական գենդերային նորմեր և բռնությանն աջակցող սոցիալական նորմեր - Անպատժելիություն, ներառյալ իրավական դաշտի բացակայությունը - Արդարադատության անհասանելիություն - Կանանց բացակայություն քաղաքական և տնտեսական կյանքում

2.2. ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԵՐԸ

Կանանց նկատմամբ բռնությունը և հատկապես կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնությունը սկսվում է հարկադրական և վերահսկող պահվածքից և վերաբերմունքից, որը շատ դեպքերում հանգեցնում է ֆիզիկական բռնության: Բռնությանը բնութագրվող ներկայիս կամ նախկին ինտիմ հարաբերություններում բռնարարները գործադրում են կամ սպառնում են բռնություն գործադրել՝ զուգընկերոջն իր ցանկությունները կատարել պարտադրելու համար⁴⁹: Կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնությունը կարող է ներառել հոգեբանական, ֆիզիկական, սեռական և տնտեսական տարբեր տեսակի բռնություն: Ամենալայն սահմանումը տրված է «Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին» հռչակագրի (ԿՆԲՎՀ) 2-րդ հոդվածում՝ կանանց նկատմամբ բռնությունը ներառում է, բայց չի սահմանափակվում հետևյալով.

- Ընտանիքում տեղի ունեցող ֆիզիկական, սեռական և հոգեբանական բռնություն, այդ թվում՝ ծեծ, տնային պայմաններում իգական սեռի երեխաների նկատմամբ սեռական բռնություն, օժիտի հետ կապված բռնություն, ամուսնական բռնաբարություն, կանանց սեռական օրգանների խեղում և կանանց համար վնասակար այլ ավանդական գործելակերպ, ոչ ամուսնական բռնություն և շահագործման հետ կապված բռնություն:
- Ֆիզիկական, սեռական և հոգեբանական բռնություն, որը տեղի է ունենում ընդհանուր համայնքի ներսում, ներառյալ բռնաբարությունը, սեռական բռնությունը, սեռական հետապնդումը և ահաբեկումը աշխատավայրում, կրթական հաստատություններում և այլուր, կանանց թրաֆիքինգը և մարմնավաճառության հարկադրանքը:
- Պետության կողմից կիրառվող կամ ներվող ֆիզիկական, սեռական և հոգեբանական բռնություն, որտեղ էլ որ այն տեղի ունենա»⁵⁰:

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ Անմիջական և անօրինական ֆիզիկական ուժի կիրառում, որը հանգեցնում է մարմնական վնասվածքների, ցավի կամ առողջական վիճակի վատթարացման: Այն ներառում է նաև բռնություն, որը հանգեցնում է տուժողի մահվան: Բռնության դրսևորումներից են ապտակը, հարվածը, հրելը, բռունցքով հարվածելը, ծեծը, քերծվածքներ հասցնելը, խեղդելը, կծելը, թափահարելը, թքելը, այրելը, մարմնի որևէ մասի ոլորելը, անցանկալի նյութ ընդունել պարտադրելը⁵¹: Ֆիզիկական բռնություն է նաև կնոջն ամենօրյա օգտագործման առարկաներով հարվածելը կամ դանակահարելը, զենքի, օրինակ՝ դանակի կամ ատրճանակի օգտագործումը, ինչպես նաև կանանց՝ օգնության դիմելու թույլ չտալը՝ ուժի կիրառմամբ:

ՍԵՌԱԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ սեռական գործողությունների բոլոր այն ձևերն են, որոնք կատարվում են մեկ այլ անձի նկատմամբ՝ առանց վերջինիս կամավոր տրված

⁴⁹ Վալկեր, Լ. (1979թ.) «Կանանց փառքի սրահ», խմբ. Դ. Կոլորադո:

⁵⁰ ՄԻԵԴ | Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման հռչակագիր, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx>

⁵¹ <https://www.coursehero.com/file/p3jiurh/Individual-level-factors-are-biologicalpersonal-factors-which-influence-the/>

⁵² CETS 210 - Կանանց նկատմամբ բռնություն և ընտանեկան բռնություն, 11.V.2011, Հոդված 36:

համաձայնության, և որոնք դիտավորությամբ են կատարվում⁵² որևէ անձի կողմից՝ անկախ տուժողի հետ վերջինիս փոխհարաբերություններից և ցանկացած միջավայրում: Սեռական բռնության գործողությունները ներառում են մարմնի որևէ մասի կամ առարկայի միջոցով վազինալ, անալ կամ օրալ ներթափանցումը՝ սեռական բնույթի չհամաձայնեցված գործողություններ կատարելու համար, սեռական բնույթի այլ չհամաձայնեցված գործողությունները, ներառյալ սեռական հետապնդումը, սեռական շահագործման նպատակով թրաֆիքինգը, հղիության հարկադրումը, ամլացման հարկադրումը, հղիության արհեստական դադարեցման հարկադրումը, ամուսնության հարկադրումը, կանանց սեռական օրգանների խեղումը:

ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ/ՀՈՒՋԱԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ. ցանկացած դիտավորությամբ կատարված վարքագիծ, որը լրջորեն խաթարում է մեկ այլ անձի հոգեբանական անձեռնմխելիությունը հարկադրանքի կամ սպառնալիքների միջոցով⁵³: Հոգեբանական բռնության գործողությունները ներառում են կնոջ կամ մերձավորի նկատմամբ բռնության և վնասի սպառնալիք, ահաբեկում, նվաստացում, պարտադրված մեկուսացում, հաղորդակցության սահմանափակում, հետապնդում, հետամտում, անցանկալի ուշադրություն, մեկնաբանություններ, սեռական և սպառնալից բնույթի ժեստեր կամ նամակներ, զգացմունքային արժեք ներկայացնող իրերի ոչնչացում, բռնություն գործադրող սեռական զուգընկերոջ կողմից երեխաների օգտագործում՝ երեխայի վրա հարձակվելով կնոջը վերահսկելու կամ վիրավորելու համար, երեխային մղվող սպառնալիքներ կամ երեխային ստիպել դիտել իրենց մոր նկատմամբ բռնությունը:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ/ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐ. ֆինանսների և ռեսուրսների նկատմամբ կանանց հասանելիության մերժում և/կամ վերահսկողություն: Տնտեսական բռնության գործողությունները ներառում են կնոջն աշխատել արգելելը, եկամուտների վերահսկողությունը, կնոջն ընտանիքում ֆինանսական որոշումներ կայացնել թույլ չտալը, գումարից, սննդից, հագուստից զրկելը:

Ավանդական վնասակար գործելակերպը վերաբերում է այսպես կոչված «պատվի» վրա հիմնված գործողություններին, ինչպիսիք են կանանց սեռական օրգանների խեղումը, սպանությունները հանուն պատվի, ամուսնության հարկադրումը: Ուշադրության է արժանի այն, որ թեև կանանց նկատմամբ ԳՀԲ-ն կարող է ունենալ ցանկացած միջավայրում, սակայն առավել հաճախ կանայք բռնության են ենթարկվում ընտանեկան/ինտիմ հարաբերություններում:

⁵³ CETS 210 - Կանանց նկատմամբ բռնություն և ընտանեկան բռնություն, 11.V.2011, Հոդված 33:

ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ. ԿՆԲ-Ի ՁԵՎԵՐԸ

«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 33-ից 39-րդ հոդվածները սահմանում են բռնության այն ձևերը, որոնք պետք է համարվեն քրեական հանցագործություն:

- ▶ **Հոգեբանական բռնություն**⁵⁴ ցանկացած դիտավորյալ վարքագիծ, որը հարկադրանքի կամ սպառնալիքների միջոցով լրջորեն խախտում է մեկ այլ անձի հոգեբանական անձեռնմխելիությունը (Հոդված 33): «Դիտավորյալ» բառի մեկնաբանությունը վերապահվել է ներպետական իրավունքին, սակայն դիտավորյալ վարքագծին ներկայացվող պահանջը վերաբերում է իրավախախտման բոլոր տարրերին:⁵⁴
- ▶ **Հետամտումը** տուժողի անմիջական և անուղղակի վերահսկման և վերահսկողության ցանկացած ձև է՝ ֆիզիկական շփմամբ կամ առանց դրա: Այն սովորաբար տեղի է ունենում հարաբերությունների ավարտից հետո, բայց նաև կարող է առաջանալ, քանի դեռ հարաբերությունները շարունակվում են: Այն ներառում է սպառնալիքներ և ոտնձգություններ ինչպես առցանց, այնպես էլ անցանց, անձին հետևելը, լրտեսությունը, որոնք այդ անձի մոտ վախ են հարուցում սեփական անվտանգության համար (Հոդված 34):
- ▶ **Ֆիզիկական բռնությունը** վերաբերում է մարմնական վնասվածքներին, որոնք առաջացել են անմիջական և անօրինական ֆիզիկական ուժի կիրառման պատճառով: Այն ներառում է նաև բռնությունը, որը հանգեցնում է տուժողի մահվան (Հոդված 35):
- ▶ **Սեռական բռնությունը**, ներառյալ բռնաբարությունը, ներառում է բոլոր այն ձևերը, որոնք կատարվում են մեկ այլ անձի նկատմամբ՝ առանց նրա ազատորեն տրված համաձայնության և որոնք կատարվում են դիտավորյալմբ: Այն ներառում է մարմնի որևէ մասի կամ առարկայի միջոցով վազինալ, անալ կամ օրալ ճանապարհով ներթափանցելու միջոցով սեռական բնույթի չհամաձայնեցված գործողություններ կատարելը, սեռական բնույթի չհամաձայնեցված այլ գործողություններ կատարելը, անձին, առանց նրա համաձայնության, երրորդ անձի հետ սեռական բնույթի գործողություններ կատարելուն կամ ենթարկվելուն ստիպելը: Կոնվենցիայի դրույթները տարածվում են նաև ամուսիններից մեկի հանդեպ սեռական բնույթի անցանկալի գործողությունների նկատմամբ (Հոդված 36):
- ▶ **Հարկադիր ամուսնություն**⁵⁴ ամուսնանալուն հարկադրելու համար տուժողի նկատմամբ կիրառվող ֆիզիկական և հոգեբանական ներազդեցություն: Ամուսնանալուն հարկադրելու նպատակով անձին քաղաքացիության կամ բնակության վայրի պետություն չհանդիսացող պետության տարածք մուտք գործելուն դիտավորյալմբ գայթակղելը նույնպես կարգավորվում է Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի ներքո (Հոդված 37):
- ▶ **Կանանց սեռական օրգանների խեղում**⁵⁴ ոչ բուժական նպատակներով կանանց արտաքին սեռական օրգանների մասնակի կամ ամբողջական անդամահատում, կարում կամ հեռացում կատարելը, օժանդակելը, հարկադրելը, կամ դրդելը (Հոդված 38):

⁵⁴ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց, 179 պարբերություն:

- ▶ **Հղիության արհեստական դադարեցում կամ ամլացում կատարելուն հարկադրելը** կնոջ հղիության արհեստական դադարեցում՝ առանց նրա կողմից նախապես և տեղեկացված կերպով տրված համաձայնության (Հոդված 39).
- ▶ **Սեռական հետապնդում**՝ սեռական բնույթի խոսքային, ոչ խոսքային կամ ֆիզիկական գործողությամբ դրսևորվող ցանկացած վարքագիծ, որը նպատակ ունի խոցելու անձի արժանապատվությունը կամ հանգեցնում է դրան, մասնավորապես՝ ճնշող, թշնամական, նվաստացուցիչ, նվաստացնող կամ վիրավորական մթնոլորտ ստեղծելով: Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 40-րդ հոդվածը մասնակից պետություններին հնարավորություն է ընձեռում կիրառել քրեական իրավունքը կամ այլ սանկցիաներ (օրինակ՝ աշխատանքային օրենսդրությամբ նախատեսված պատասխանատվության միջոցներ):

Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայով Կողմերից պահանջվում է ապահովել, որ դիտավորյալ կատարված որևէ կոնկրետ արարք քրեականացվի⁵⁵: Ավելին, կանանց նկատմամբ բռնություն կազմող հանցագործությունների առնչությամբ կոնվենցիան պահանջում է նաև ընդունել քրեական օրենսդրության մի քանի դրույթներ, այդ հանցագործությունների հիմնական բաղադրիչները քրեականացնելու համար: Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի համաձայն. «Մասնակից պետությունները պետք է ձեռնարկեն օրենսդրական և այլ բնույթի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ ապահովելու համար, որպեսզի քրեականացվեն սույն Կոնվենցիայի 33, 34, 35, 36, 37, 38(ա) և 39-րդ հոդվածներին համապատասխան նախատեսվող հանցագործությունների կատարմանը դիտավորությամբ օժանդակելը կամ դրդելը»:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ

Միջազգային չափանիշների համաձայն՝ ընտանեկան բռնությունը ներառում է **ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ տնտեսական բռնության** գործողություններն ընտանիքի կամ ընտանեկան միավորի անդամների միջև՝ անկախ կենսաբանական կամ օրինական ընտանեկան կապերից: Տնտեսական բռնությունը կարող է կապված լինել հոգեբանական բռնության հետ: Ընտանեկան բռնությունը ներառում է հիմնականում **երկու տեսակի** բռնություն՝ **ներկա կամ նախկին ամուսինների կամ զուգընկերների միջև սեռական զուգընկերոջ բռնությունը և միջսերնդային բռնությունը, որը սովորաբար տեղի է ունենում ծնողների և երեխաների միջև**: Ընտանեկան բռնությունն ունի գենդերային առումով չեզոք սահմանում և ընդգրկում է երկու սեռերի տուժողներին ու կատարողներին⁵⁶:

Ընտանեկան բռնությունը, որպես սեռական զուգընկերոջ բռնություն ներառում է ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ տնտեսական բռնությունը ներկա կամ նախկին ամուսինների, ինչպես նաև ներկա կամ նախկին զուգընկերների միջև: Այն բռնության մի ձև է, որից կանայք անհամաչափորեն ավելի շատ են տուժում և, հետևաբար, ունի հստակ գենդերային ուղղվածություն: Թեև կարող է թվալ, որ բռնության գործադրման վայրի համատեքստը սահմանափակվում է «ընտանեկան» եզրույթով, նախագիծը մշակողներն ընդունել են, որ բռնությունը հաճախ շարունակվում է հարաբերություններն ավարտվելուց

⁵⁵ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց, 155-րդ պարբերություն:

⁵⁶ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց, 41-րդ և 42-րդ պարբերություններ:

հետո, հետևաբար եկել են համաձայնության, որ տուժողի և կատարողի համակեցությունը պարտադիր չէ⁵⁷:

Միջսերնդային ընտանեկան բռնությունը ներառում է ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական և տնտեսական բնույթի բռնությունը, որը կատարվել է մեկ անձի կողմից իր երեխայի կամ ծնողի (տարեցների նկատմամբ բռնություն) նկատմամբ, կամ ընտանիքի՝ տարբեր սերունդների պատկանող ցանկացած այլ երկու կամ ավելի անդամների միջև այդպիսի բռնությունը: Տուժողի և կատարողի համակեցությունը կրկին պարտադիր չէ⁵⁸:

Գործողություն 5. Ճիշտ է, թե սխալ

Նպատակը. Ընդհանուր նպատակն է ԿՆԲ-ի վերաբերյալ մտացածին պատկերացումների բացահայտումն ու հերքումը:

Տևողությունը. 40 րոպե

Անցկացման ձևը. Անհատական աշխատանք (10 րոպե), խմբային քննարկում (15 րոպե), դասընթացավարի կողմից ամփոփում և մեկնաբանություններ (15 րոպե):

Օժանդակ նյութեր. Մասնակիցներին բաժանվող նյութ «Ճիշտ է թե սխալ», ֆլիպչարթ գրատախտակ, մարկերներ:

Ցուցումներ. Դասընթացավարը բաժանում է «Ճիշտ է թե սխալ» 1-ին նյութը մասնակիցներին և խնդրում է նրանց նշել, արդյոք պնդումները ճիշտ են, թե սխալ: Մասնակիցներն արագ քննարկում են մտացածին պատկերացումները (նշելով, թե արդյոք պնդումն իրենց կարծիքով հիմնված է փաստերի վրա, արդյո՞ք մնան բան տեղ է գտում Հայաստանի իրական կյանքում կամ որևէ այլ բան, որը նրանք կցանկանային նշել այդ կապակցությամբ): Դասընթացավարը ներկայացնում է յուրաքանչյուր պնդման համար մանրամասն բացատրություն: Ավելի շատ ժամանակ տրամադրեք ճիշտ պատասխանների քան մտացածին պատկերացումների քննարկմանը, հակառակ դեպքում՝ դրանք կարող են խորանալ:

Այս վարժության նպատակն է մասնակիցներին ցույց տալ, թե ինչպես ավանդական գործելակերպի և համոզմունքների միջավայրում ընտանեկան բռնության մեջ իրականում մեղադրվում է տուժողը, բռնությունն արդարացվում է, իսկ այն գործադրող անձը՝ պաշտպանվում, թեև պետք է տեղի ունենար հակառակը. բռնարարը պետք է պատասխանատվության ենթարկվեր: Բռնության համար արդարացում չկա, և տուժողը պետք է պաշտպանված լինի:

Խմբային քննարկումից հետո բոլոր մասնակիցներին բաժանվում է 2-րդ նյութը:

⁵⁷ Նույն տեղում:

⁵⁸ Նույն տեղում:

Մասնակիցներին բաժանվող Նյութ «Ճիշտ է, թե սխալ»-1

1. Տղամարդիկ ընտանեկան բռնության են ենթարկվում նույնքան հաճախ, որքան՝ կանայք:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
2. Ընտանեկան բռնության գլխավոր պատճառներից մեկն ակոհոլից և թմրամիջոցներից կախվածությունն է:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
3. Միայն որոշակի կենսագրություն ունեցող կանայք են ընտանեկան բռնության ենթարկվում:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
4. Կանանց վիրավորելը, անվանարկելը և նվաստացնելը բռնություն չէ:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
5. Բռնաբարություն կատարած անձինք սովորաբար հոգեկան խանգարումներ ունեն:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
6. Ամուսնական բռնաբարություն չի կարող լինել:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
7. Պենդերային հիմքով բռնությունը դեռևս մեծ չափով չի հաղորդվում:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
8. Ամուսնական զույգերին խորհրդատվությունը, ընտանեկան թերապիան կամ միջնորդությունը ընտանեկան բռնության խնդրի լուծում են:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
9. Պենդերային հիմքով բռնությունից անհամաչափ շատ տուժում են կանայք և աղջիկները:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
10. Բռնություն գործադրող տղամարդիկ բռնություն են գործադրում, որովհետև նրանք չեն կարողանում կառավարել իրենց զայրույթը և հիասթափությունը:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
11. Սեփական բռնի պահվածքի համար պատասխանատու է ոչ միայն տղամարդը:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
12. Հավատացյալ մարդիկ ընտանեկան բռնություն չեն գործադրում և բռնության չեն ենթարկվում:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
13. Լավագույն լուծումը ընտանիքը պահպանելն է:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
14. Բռնության ենթարկված կանանց օգնելու իմաստ չկա. նրանք միևնույն է կվերադառնան իրենց զուգընկերների մոտ:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
15. Ընտանեկան բռնությունն ազդեցություն չի ունենում ընտանիքում ապրող երեխաների վրա, այդ խնդիրը վերաբերում է միայն մեծերին:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------
16. Բռնություն գործադրած տղամարդիկ հաճախ լավ հայրեր են և ամուսնալուծության դեպքում պետք է իրականացնեն իրենց երեխաների համատեղ խնամքը:

Ճիշտ է	Սխալ է
---------------	---------------

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ «Ճիշտ է, թե սխալ»-2

1. Տղամարդիկ ընտանեկան բռնության են ենթարկվում նույնքան հաճախ, որքան՝ կանայք:

Սխալ է: Հետազոտությունները փաստում են, որ ընտանեկան բռնության դեպքերի տուժողների 95%-ը կանայք են: Տղամարդկանց նկատմամբ բռնության մասին հաղորդագրությունները հաճախ չափազանցված են, քանի որ նման դեպքերում իրական բռնարարը մեղադրում է իր զուգընկերոջը բռնություն գործադրելու մեջ՝ պատասխանատվությունից խուսափելու կամ այն նվազեցնելու համար: Բացի այդ, տղամարդիկ, որոնք իսկապես ենթարկվում են ընտանեկան բռնության, հաճախ ավելի շատ հնարավորություն ունեն բռնությունից խուսափելու համար, քան կանայք:

2. Ընտանեկան բռնության գլխավոր պատճառներից մեկն ավկոհիլից և թմրամիջոցներից կախվածությունն է:

Սխալ է: Չնայած ավկոհիլից և թմրամիջոցներից կախվածությունը հաճախ կապում են ընտանեկան բռնության հետ՝ բռնության պատճառները դրանք չեն: Բռնություն գործադրող շատ անձինք ավկոհիլ կամ թմրամիջոցներ չեն օգտագործում, իսկ նրանք, ովքեր օգտագործում

են, սովորաբար անժանոթ մարդկանց, գործընկերների կամ ղեկավարների նկատմամբ ագրեսիա չեն դրսևորում, և բռնության են ենթարկվում իրենց զուգընկերներին: Բռնություն գործադրող անձինք հաճախ հարբած վիճակում գտնվելը ներկայացնում են որպես արդարացում կամ հիմնավորում՝ իրենց գործողությունների համար պատասխանատվությունից խուսափելու նպատակով: Կարևոր է գիտակցել, որ ընտանեկան բռնությունն ու ավկոհիլից (թմրանյութերից) կախվածությունը տարբեր խնդիրներ են, և դրանցից յուրաքանչյուրին պետք է առանձին անդրադառնալ:

3. Միայն որոշակի կենսագրություն ունեցող կանայք են ընտանեկան բռնության ենթարկվում:

Սխալ է: Չնայած նրան, որ կանանց որոշակի խմբեր հատկապես խոցելի են բռնության որոշակի ձևերի առումով կամ որոշակի խոչընդոտների են բախվում արդարադատության մատչելիությունից օգտվելիս՝ ընտանեկան բռնության դեպքում որևէ հիմքով խտրականություն չի դրվում: Դրան կարող են ենթարկվել կանայք՝ հասարակության բոլոր մակարդակներից՝ հարուստ, թե աղքատ, կրթություն ունեցող (չունեցող)՝ անկախ ներգաղթյալի կարգավիճակից, կրոնից, սեռական կողմնորոշումից և էթնիկ պատկանելությունից:

4. Կանանց վիրավորելը, անվանարկելը և նվաստացնելը բռնություն չէ:

Սխալ է: Տուժողի միջավայրում և որոշ մասնագետների շրջանում, ընտանեկան բռնության ամենատարածված և ամենաքիչ ճանաչելի ձևերը տուժող կանանց նկատմամբ վիրավորանքներն ու նվաստացումներն են: Այն հանդիսանում է հոգեբանական բռնություն և հաճախ ենթադրում է կնոջ վարքի նկատմամբ վերահսկողություն, անմիջական միջավայրից մեկուսացում (ընտանիքի անդամների, ընկերների, գործընկերների, հարևանների, սիրելիների հետ, ովքեր կարող են օգնել տուժողին) և միջոցներից զրկում: Բռնության նման դրսևորումները հաճախ ուղեկցվում են ֆիզիկական և սեռական բռնությամբ: Նման բռնարարքները շատ դժվար է հայտնաբերել, քանի որ տուժողն ի

սկզբանե դրանք չի համարում բռնության գործողություն կամ թեթև է վերաբերվում դրանց:

5. Բռնաբարություն կատարած անձինք սովորաբար հոգեկան խանգարումներ ունեն:

Սխալ է: Բռնաբարությունը բռնարարի այն ընկալման արտացոլումն է, որ նա կարող է և անպատիժ կմնա կանանց նկատմամբ սեռական բռնություն գործադրելու համար: Ինչպես վկայում են տարբեր հետազոտություններ, նրանցից ոմանք կարող են ծանր հոգեկան խանգարումներ ունենալ, սակայն սեռական բռնարարությունը հոգեկան հիվանդություն չի կարելի համարել: Յուրաքանչյուր բռնարարի որպես հիվանդ որակավորելը չափազանց հեշտ լուծում է, որը բռնարարին արդարանալու գերազանց հնարավորություն է ընձեռում, պնդելով, որ չի կարող կառավարել իր ցանկությունները (կամ) գիտակցել, թե ինչ է անում:

6. Ամուսնական բռնաբարություն չի կարող լինել:

Սխալ է: Սեռական կյանքի ազատությունը տարածվում է ամբողջ կյանքի վրա: Յուրաքանչյուր կին իրավունք ունի որոշելու, թե երբ է զբաղվելու սեռական հարաբերությամբ: Ամուսնական զույգի կարգավիճակը ենթադրում է երկու զուգընկերների սեռական ցանկությունների և կարիքների նկատմամբ հավասար հարգանք: Դա նշանակում է, որ ամուսնական զույգում սեռական հարաբերություն ունենալը պետք է ցանկալի լինի երկու զուգընկերներին, այլապես՝ դա բռնաբարություն է: Սեռական նվաստացումը նույնպես կարող է կանանց ահաբեկման և տղամարդուն ենթարկման ձև հանդիսանալ: Որոշ բռնարար տղամարդիկ ֆիզիկական բռնությունը համատեղում են կանանց նկատմամբ սեռական նվաստացման և ահաբեկման հետ:

7. Գենդերային հիմքով բռնությունը դեռևս մեծ չափով չի հաղորդվում:

Ճիշտ է: Աշխարհի բազմաթիվ հետազոտություններ ցույց են տալիս, որ գենդերային հիմքով բռնությունը մեծ մասով չի հաղորդվում մի շարք պատճառներով: Օրինակ՝ տուժողի կողմից այն չճանաչելու (քանի որ որևէ կոնկրետ տարածքի և ժամանակաշրջանի մշակութային նորմերը տղամարդկանց և կանանց նկատմամբ տարբեր վերաբերմունք են ենթադրում և տուժողը հիմնականում ընդունում է մշակութային նորմերը, որոնք արդարացնում են կանանց նկատմամբ բռնությունը և ընդունում տղամարդուն ենթակա լինելու դիրքը), նաև ամոթը, շրջապատի դատապարտման վախը, ինչպես նաև ինքն իրեն մեղադրելը կատարվածի համար, ինչպես նաև հասարակական կառույցներին չվստահելը: Ավելին, այդ կառույցների գործելակերպը կարող է արդարացնել իրավախախտին՝ մեղադրելով տուժողին կամ մեղմ պատժելով իրավախախտին: Բռնության մասին չհաղորդելու հարցում մեծ դեր է խաղում սոցիալական միջավայրը, քանի որ այն հանդուրժում է ԿՆԲ-ն որպես ընդունելի վարք:

8. Ամուսնական զույգերի խորհրդատվությունը, ընտանեկան թերապիան կամ միջնորդությունն ընտանեկան բռնության խնդրի լուծում են:

Սխալ է: Ամուսնական զույգերի խորհրդատվությունը կամ ընտանեկան թերապիան իրենց հարաբերություններում բռնությունը դադարեցնել ձգտող զույգերին խորհուրդ չի տրվում՝ բռնության հիմքում ընկած իշխանության և վերահսկողության հատուկ դինամիկայի պատճառով: Լավագույն փորձը ցույց է տալիս, որ բռնություն գործադրելու հակված անձինք պետք է մասնակցեն

մասնագիտացված ծրագրերի, որտեղ նրանք կսովորեն միջանձնային հարաբերություններում ոչ բռնի վարքագիծ դրսևորել, իսկ տուժողներին պետք է աջակցեն մասնագիտացված կենտրոնները և ընտանեկան բռնության հարցերով փաստաբանները: Բաժանման դեպքերում միջնորդություն կամ ընտանեկան թերապիա խորհուրդ չի տրվում՝ զույգին միմյանց հետ շփվել «սովորեցնելու» և (կամ) երեխաների խնամակալության կամ ամուսնալուծության վերաբերյալ փոխհանաձայնության գալու համար:

9. Գենդերային հիմքով բռնությունից անհամաչափ շատ տուժում են կանայք և աղջիկները:

Ճիշտ է: Ամբողջ աշխարհում բազմաթիվ հետազոտություններ հաստատում են, որ գենդերային հիմքով բռնության տուժողների գերակշիռ մասը կանայք են, իսկ բռնություն գործադրողները հիմնականում տղամարդիկ են: Այն դերերը, որոնք հայրիշխանական հասարակությունները տալիս են տղամարդկանց և կանանց, հաստատում և խրախուսում են կանանց և աղջիկների նկատմամբ բռնությունը՝ որպես հայրիշխանական հարաբերությունների պահպանման միջոց: Հետազոտությունները նաև ցույց են տալիս, որ կանանց՝ գենդերային բռնության տուժողների գերակշռող մասը կազմելու հիմնական պատճառը տղամարդկանց նկատմամբ նրանց ստորադասությունն և ենթակայությունն է:

10. Բռնություն գործադրող տղամարդիկ բռնություն են գործադրում, որովհետև նրանք չեն կարողանում կառավարել իրենց զայրույթը և հիասթափությունը:

Սխալ է: Ընտանեկան բռնությունը գործադրվում է դիտավորությամբ, և բռնություն գործադրողներն «անկառավարելի վիճակում» չեն գտնվում: Նրանց կողմից գործադրվող բռնությունը հատուկ ուղղված է որոշ մարդկանց, կատարվում է որոշակի պահերի, որոշակի վայրերում: Բռնություն գործադրող անձինք հիմնականում իրենց ղեկավարների կամ փողոցում գտնվող անձանց վրա չեն հարձակվում՝ անկախ իրենց զայրույթի աստիճանից: Բռնություն գործադրող անձինք նաև հետևում են իրենց՝ բռնություն պարունակող վարքագծի ներքին կանոններին: Նրանք հաճախ բռնություն են գործադրում իրենց զուգընկերների նկատմամբ, երբ միայնակ են, կամ քայլեր են ձեռնարկում բռնության ակնհայտ ապացույցներ չթողնելու ուղղությամբ: Բռնություն գործադրող անձինք նաև զգուշությամբ են ընտրում իրենց մարտավարությունը. ոմանք ոչնչացնում են զույթը կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքներ հնչեցնում, մյուսները սպառնում են երեխաներին: Ուսումնասիրությունները, փաստորեն, ցույց են տալիս, որ բռնություն գործադրող որոշ անձինք իրենց ագրեսիվության աճին զուգահեռ ավելի վերահսկելի ու հանգիստ են դառնում:

11. Սեփական բռնի պահվածքի համար պատասխանատու է ոչ միայն տղամարդը:

Սխալ է: Տղամարդիկ ամբողջովին պատասխանատու են իրենց բռնի պահվածքի համար: Սակայն նրանք փորձում են մեղադրել իրենց զուգընկերներին, որպեսզի վերջիններս չլքեն իրենց կամ չհայտնեն իրենց բռնարարքների մասին:

12. Հավատացյալ մարդիկ ընտանեկան բռնություն չեն գործադրում և բռնության չեն ենթարկվում:

Սխալ է: Բռնություն գործադրող անձինք կարող են հավատացյալ լինել, այդ

թվում՝ հոգևորականներ և քահանաներ: Շատ տուժողներ խորը կրոնական համոզմունքներ ունեն, որոնք կարող են նրանց դրդել ընտանիքը ցանկացած գնով պահպանելուն:

13. Լավագույն լուծումը ընտանիքը պահպանելն է:

Սխալ է: Տուժողի անվտանգությունն ու կարիքներն առաջնային են և պետք է նախորդեն բոլոր այլ նկատառումներին: Տուժողին ստիպելը, որ վերադառնա բնություն պարունակող հարաբերություններին, կամ այդ նպատակով նրա վրա ազդեցություն գործելը կարող է լուրջ հետևանքներ ունենալ, այդ թվում՝ մահ: Եթե բնություն գործադրած անձն իր գործողությունների համար պատասխանատվության չի ենթարկվել, կամ եթե բնության հիմքում ընկած պատճառներին անդրադարձ չի կատարվել, ապա բնությունը, ամենայն հավանականությամբ, շարունակվելու է:

14. Բնության ենթարկված կանանց օգնելու իմաստ չկա. նրանք միևնույն է կվերադառնան իրենց զուգընկերների մոտ:

Սխալ է: Կանայք, ովքեր շարունակաբար ենթարկվում են բնության, հաճախ կանգնում են երկընտրանքի առջև՝ ի վիճակի չլինելով որոշել՝ մնալ, թե հեռանալ: Նրանք կարող են հեռանալ՝ փորձելով ինքնուրույն գոյատևել, կամ վերադառնալ՝ ակնկալելով, որ ամեն ինչ կարող է փոխվել: Այս աստիճանական գործընթացը որոշ տուժողներին թույլ է տալիս ի վերջո լուծել իրենց երկընտրանքները և կտրել բնության շրջանը, մինչդեռ մյուսների համար դա կարող է ավելի դժվար լինել:

15. Ընտանեկան բնությունն ազդեցություն չի ունենում ընտանիքում ապրող երեխաների վրա, այդ խնդիրը վերաբերում է միայն մեծերին:

Սխալ է: Ընտանեկան բնությունը զգալի ազդեցություն է ունենում տանը բնակվող երեխաների վրա: Բնություն պարունակող ընտանիքներում մեծացած երեխաներն ընտանեկան բնության հետևանքով լուրջ հուզական և հոգեբանական խնդիրներ են ունենում: Որպես հաղթահարման ռազմավարություն՝ որոշ երեխաներ կարող են հակված լինել բնություն գործադրած անձի հետ համամիտ լինելուն և տուժողի նկատմամբ հարգանքը կորցնելուն, ինչը կարող է հանգեցնել բնության անդրսերնդային (տրանսգեներացիոն) ցիկլի:

16. Բնություն գործադրած տղամարդիկ հաճախ լավ հայրեր են և ամուսնալուծության դեպքում պետք է իրականացնեն իրենց երեխաների համատեղ խնամքը:

Սխալ է: Ուսումնասիրությունները պարզել են, որ իրենց կանանց նկատմամբ բնություն գործադրող տղամարդիկ 70% դեպքերում բնություն են գործադրում նաև իրենց երեխաների նկատմամբ: Նույնիսկ այն դեպքում, երբ երեխաներն ուղղակի բնության չեն ենթարկվում, նրանք խորը ապրումներ են ունենում ականատես լինելով, թե ինչպես ծնողներից մեկը բնություն է գործադրում մյուսի նկատմամբ: Բնարարություն գործադրած անձինք ամուսնալուծվելիս հաճախ իրենց երեխաների նկատմամբ ավելի մեծ հետաքրքրություն են ցուցաբերում՝ զուգընկերների հետ կապը պահպանելու և այդ ճանապարհով նրանց վերահսկելու համար:

Աղապատացված է հետևյալ աղբյուրներից՝ Լոգար, Ռ. և Մարգանովա-Վարզովա (2015թ.), Բալդրի, Ա.Ց. (2016թ.), Եվրոպայի խորհուրդ (2016)⁵⁹

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՒՆԱՌՈՒՅԱՆ ԸՆԿԱՆՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԿԱՆԱՆՅ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՀԻՄՔՈՎ ԲՈՒՆՈՒՅՈՒՆ

Ընտանեկան բռնության հիմքում հայրիշխանական մշակութային նորմերն են, որոնք բացահայտ կամ անուղղակի սահմանված են բավականին հետևողական համոզմունքների համակարգում: Այն տարածված է ամենուր՝ տղամարդկանց կողմից կանանց նկատմամբ բռնությունը բացահայտ արդարացնող հասարակություններից մինչև ընտանեկան բռնության տարբեր ձևերի մանրամասն քրեականացում և պատժամիջոցների ու միջամտությունների լայն շրջանակի առկայություն նախատեսող համակարգերում: Ընտանեկան բռնությունը գոյատևում է այնտեղ, որտեղ կա կանանց՝ տղամարդկանց բացարձակ ենթակայության ակնկալիք, բայց նաև այն միջավայրում, որտեղ գերակշռում է այն գաղափարը, որ սեռերը հավասար են կամ պետք է հավասար լինեն⁶⁰:

Ցանկացած հասարակության պատմական զարգացման ընթացքում ընտանիքում կանանց դերը տղամարդու նկատմամբ կախված է նրանից, թե արդյոք կանանց նկատմամբ բռնությունը դիտվում է որպես սոցիալապես ընդունելի և թույլատրված վարքագիծ, թե համարվում է արգելված և պատժելի արարք⁶¹:

Ընտանեկան բռնության երևույթի վերլուծությունը հանգեցնում է ընդհանուր եզրակացության, որ իրավախախտման այս տեսակը մեկուսացված կամ ավարտված արարք չի հանդիսանում՝ ո՛չ իր դրսևորումներով, ո՛չ էլ ինտենսիվությամբ և դինամիկայով: Ընդհակառակը, կրկնությունը ընտանեկան բռնության էական տարր է, որն ուղեկցվում է բռնության ինտենսիվության, դինամիկայի և դրսևորումների աճով:

Ընտանեկան բռնության մասին այն կարծրատիպը, որ դա յուրաքանչյուր ընտանիքում առկա ոչ էական, փոքր դրվագ է, ուղղակիորեն հակասում է բազմաթիվ վիկտիմոլոգիական հետազոտությունների արդյունքներին, որոնք վկայում են այն մասին, որ ընտանեկան բռնության տուժողները ենթարկվում են շատ ավելի մեծ բռնության, քան որևէ այլ տեսակի բռնության ենթարկված անձինք⁶²: Ընտանեկան բռնության պատճառները պարզելու նպատակով տեղի են ունենում բազմաթիվ քննարկումներ և իրականացվում բազմաթիվ ուսումնասիրություններ: Դրանց հեղինակները հիմնականում ընդունում են, որ չի կարելի առանձնացնել ընտանեկան բռնության զուտ մեկ պատճառը: Նրանք նաև մատնանշում են, որ ընտանեկան բռնությունը կարելի է պատշաճ ձևով ընկալել միայն այն դեպքում, եթե այն դիտվում է մարդու շահագործման ավելի լայն համատեքստում: Ընտանեկան բռնությունը տղամարդկանց կողմից կանանց վերահսկման միայն մեկ դրսևորումն է:

Բացի այդ, չպետք է հասկանալ, որ ընտանեկան բռնության պատճառը տղամարդիկ են, այլ ոչ թե տղամարդկանց սոցիալապես կառուցակարգված վարքագիծը: Անհրաժեշտ է հասկանալ, որ ընտանեկան բռնությունը հաճախ տեղի է ունենում այն պատճառով, որ բռնարարը կարծում է, որ իրեն թույլ է տրված բռնի վարվել կանանց նկատմամբ: Այս մոտեցումը կապված է կանանց կարգավիճակի վերաբերյալ կարծրատիպերի հետ:

⁵⁹ Լոգար, Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա (2015թ.). «Բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի արդյունավետ բազմազորակալական համագործակցություն», վերապատրաստողների վերապատրաստման ձեռնարկ, Ստրասբուրգ, Եվրոպայի խորհուրդ: Բալդրի. Ա. Ց. (2016թ.) «Բուլլարիայի ոստիկանության մասնագիտական կարողությունների բարձրացում՝ ընտանեկան բռնության և կանանց նկատմամբ բռնության դեպքերի առնչությամբ», Ստրասբուրգ, Եվրոպայի խորհուրդ: «Կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության կանխարգելում և դրա դեմ պայքար», Ուսումնական ռեսուրս իրավապահ և արդարադատության ծառայողների վերապատրաստման համար, Ռումինիայի ոստիկանության գլխավոր տեսչություն, Ստրասբուրգ, Եվրոպայի խորհուրդ, էջ 42:

⁶⁰ Միրչևա, Գրաչևա, Քյոնիգ: (2014թ.):

⁶¹ Միրչևա, 2010թ.:

⁶² Համմեր և Ստանկո, 1985թ.:

⁶³ Զոնսոն (2006թ.):

Տղամարդիկ նույնպես կարող են ենթարկվել ընտանեկան բռնության: Սակայն, ըստ Ջոնսոնի⁶³, կարևոր է հաշվի առնել հետևյալ հանգամանքները.

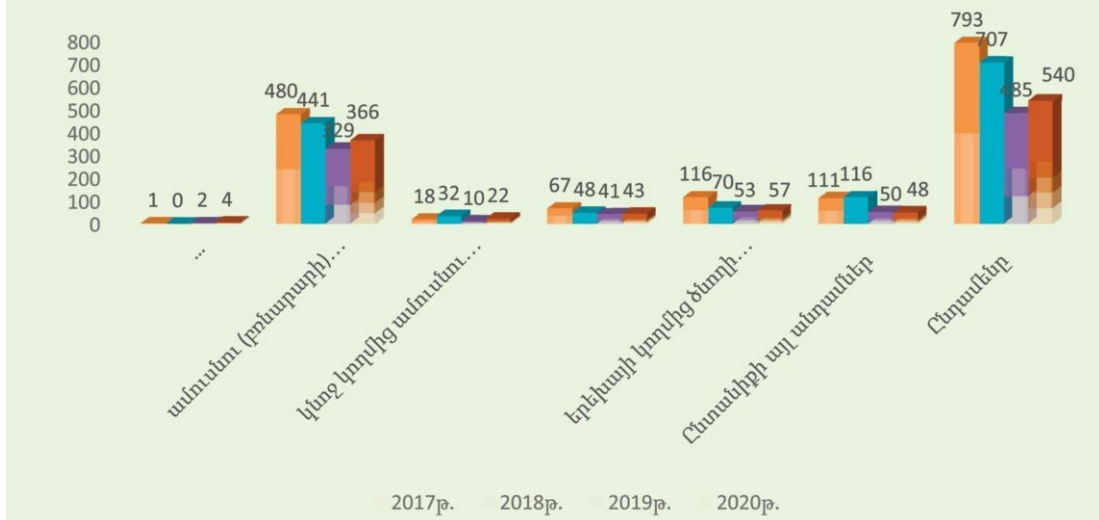
- կանանց նկատմամբ բռնությունն իր դրսևորման եղանակներով և դաժանությամբ շատ ավելի բազմատեսակ և խորն է, քան տղամարդկանց նկատմամբ բռնությունը,
- այն դեպքերը, երբ կանայք բռնություն են գործադրում տղամարդկանց նկատմամբ, հիմնականում պայմանավորված են ինքնապաշտպանությամբ կամ ընդհարումից խուսափելու մարտավարություն են այնպիսի իրավիճակներում, երբ երկու զուգընկերներն էլ բռնի են, և
- երկու սեռերի միջև սոցիալական և ֆիզիկական ուժի տարբերությունները հիմնականում այնպիսին են, որ կանանց համար բռնությունը շատ ավելի սարսափելի է, քան տղամարդկանց:

Փորձառական ուսումնասիրության արդյունքները⁶⁴ ցույց են տվել, որ երբ կանայք բռնություն են գործադրում զուգընկերոջ նկատմամբ, այն իր բնույթով, հաճախականությամբ, սաստկությամբ, նպատակով, ֆիզիկական և հոգեբանական հետևանքներով տարբերվում է տղամարդկանց կողմից կին զուգընկերների նկատմամբ գործադրվող բռնությունից: Այդ ուսումնասիրությունների արդյունքները հաստատում են, որ սովորաբար տղամարդկանց նկատմամբ բռնություն գործադրող կանայք երկարատև բռնության են ենթարկվել տղամարդկանց կողմից, ուստի նրանց կողմից ագրեսիայի դիմելն ինքնապաշտպանության ձև է: Բացի այդ, կանանց կողմից տղամարդկանց նկատմամբ ընտանեկան բռնությունում ամբողջությամբ բացակայում են սեռական բռնության տարրերը, իսկ ֆիզիկական ծանր հետևանքները հազվադեպ են: Ավելին, որպես բռնության տարր, կանայք չեն ձգտում տղամարդու վարքագծի վերահսկողության, չեն ահաբեկում և չեն դիմում իշխանության հասնելու որևէ այլ եղանակների:

«Ոստիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնն իրականացնում է հանցագործությունների և վարչական իրավախախտումների մասին վիճակագրական տվյալների հաշվառում: Ոստիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնում չկան սեռական և տարիքային հիմքերով ընտանեկան բռնության դեպքերի վերաբերյալ տարանջատված տվյալներ: Ստորև ներկայացված են ընտանեկան բռնության դեպքերի մասին «Ոստիկանության կողմից տրամադրած վիճակագրական տվյալները:

⁶⁴ Ղոբաշ և Ղոբաշ, 2004թ., էջ 343:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ

2017 թվականին ոստիկանության կողմից, ընդհանուր առմամբ, արձանագրվել է ընտանեկան բռնության 793 դեպք: 740 դեպք կապված է ֆիզիկական բռնության, իսկ 53 դեպք՝ այլ տեսակի բռնության հետ: Սեռական բռնության հետ կապված դեպքեր չեն արձանագրվել: Բավարար ապացույցների հիման վրա 597 դեպքերում քրեական գործ չի հարուցվել, ինչը նշանակում է, որ քրեական գործ հարուցվել է միայն 196 դեպքերում:

2018 թվականին ոստիկանության կողմից, ընդհանուր առմամբ, արձանագրվել է ընտանեկան բռնության 707 դեպք: 707 դեպքից 673-ը կապված է ֆիզիկական, 33-ը՝ հոգեբանական և մեկը՝ տնտեսական բռնության հետ: Բավարար ապացույցների հիման վրա 548 դեպքում քրեական գործ չի հարուցվել:

2019 թվականին ոստիկանությունում, ընդհանուր առմամբ, արձանագրվել է ընտանեկան բռնության 485 դեպք: 485 դեպքից 469-ը կապված է ֆիզիկական, 14-ը՝ հոգեբանական, 2-ը՝ տնտեսական բռնության հետ: Բավարար ապացույցների հիման վրա 359 դեպքում քրեական գործ չի հարուցվել:

2020 թվականին ոստիկանությունում, ընդհանուր առմամբ, արձանագրվել է ընտանեկան բռնության 540 դեպք: 550 դեպքից 514-ը կապված է ֆիզիկական, 26-ը՝ հոգեբանական, բռնության հետ: Առկա ապացույցների հիման վրա 390 դեպքում քրեական գործ չի հարուցվել: Քրեական գործ հարուցվել է միայն 150 դեպքում: Դա կազմում է ոստիկանության կողմից արձանագրված դեպքերի մոտ 28%-ը:

Ոստիկանության վիճակագրության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ արձանագրված ընտանեկան բռնության դեպքերի ճնշող մեծամասնությունը կապված են ամուսնու կողմից կնոջ նկատմամբ ֆիզիկական բռնության հետ: Ընտանեկան բռնության դեպքերի վերաբերյալ տարանջատված տվյալների բացակայությունը ինքնին թույլ չի տալիս կազմել դրանց սոցիալ-հոգեբանական պատկերը կամ բացահայտել օրինաչափությունները:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ստորև ներկայացված է բռնության շրջապտույտը, որը կարող է օգնել ոստիկանության աշխատակիցներին հասկանալ ընտանեկան բռնության դինամիկական տուժողին օգնելիս:

Խնդրում ենք նկատի ունենալ, որ շրջապտույտը ներկայացնում է ընտանեկան բռնության դինամիկայի զարգացման ընդամենը մեկ օրինակ, որը միակ ճանապարհը չէ: Ընտանեկան բռնության ոչ բոլոր դեպքերն են անցնում այդ շրջապտույտով կամ դրա որևէ փուլով:

«Բռնության շրջապտույտի» մոդելը մշակվել է ամերիկացի հոգեբան Լենոր Է. Ուոլկերի կողմից 1979 թվականին: Այն նկարագրում է բռնի հարաբերությունների ընթացքը երեք փուլերով կամ շրջապտույտներով՝ լարվածության առաջացման փուլ, պայթյունի փուլ և մեղրամսի փուլ:

Բռնության շրջապտույտի յուրաքանչյուր փուլի տևողությունը և զարգացումը յուրաքանչյուր տուժողի համար տարբեր է՝ կախված, օրինակ.

- ▶ հարաբերությունների բնույթից և տևողությունից,
- ▶ տուժողի և հանցագործի սոցիալական ծագումից և տնտեսական պայմաններից,
- ▶ բռնության ձևը, որին ենթարկվել է տուժողը,
- ▶ արդյոք ներգրավված են երեխաներ կամ այլ մարդիկ,
- ▶ առկա՞ է արդյոք թմրանյութերի և ալկոհոլի չարաշահում,
- ▶ տուժողին ցուցաբերվող օգնություն և աջակցություն,
- ▶ տուժողի մեկուսացված լինելու աստիճանը:

Գծապատկեր 1. Բռնության շրջապտույտ՝ բռնություն պարունակող և կրկնվող մեխանիզմ

Ընտանեկան բռնության շրջապտույտի փուլերը հետևյալն են. բռնարարի տրամադրության կտրուկ փոփոխություններից և քննադատություններից սկսած (լարվածության ձևավորման փուլ) մինչև ազատությունից զրկումը (պայթյունի փուլ՝ բռնության գործադրման որևէ ձև, ներառյալ ծեծ, բռնաբարություն, հայհոյանք, զենքի օգտագործում և այլն) և ներողություն խնդրելն ու քնքշություն դրսևորելը (մեղրամսի կամ զղջման փուլ՝ խոստումներ, որ նման բան այլևս չի կրկնվի, նվերներ, սիրոխոստովանություն):

Բռնության շրջապտույտի փուլերը կարող են պարբերաբար հաջորդել միմյանց այնքան ժամանակ, քանի դեռ կինը դուրս չի եկել շրջապտույտից կամ տուժողին արտաքին օգնություն կամ աջակցություն չի ցուցաբերվել⁶⁵: Որոշ փուլեր կարող են համընկնել, իսկ որոշները կարող են կրկնվել օրեր, ամիսներ կամ տարիներ անց: Բռնություն պարունակող հարաբերությունները կարող են նաև ընդհանրապես չընթանալ այդ շրջապտույտով: Հարկ է հիշել, որ ոչ բոլոր

⁶⁵ Վալկեր, Լ. (1979թ.) «Կանանց փառքի սրահ», խմբ. Դ. Կոլորադո:

տուժողներն են բռնության ենթարկվում նույն կերպ: Նրանց մի մասը չի անցնում ֆիզիկական բռնության փուլով և օգնության համար չի դիմում ոստիկանություն կամ դատական համակարգ: Այնուամենայնիվ, տնտեսական և հուզական բռնությունները նույնպես լուրջ և անթուլատրելի են և համարվում են հանցագործություն, որը պետք է հետաքննվի:

Կարևոր է հասկանալ այն, որ տուժողները սովորաբար դիմում են ոստիկանություն կամ սոցիալական ծառայություններ շրջապատյտի գազաթնակետին՝ ֆիզիկական կամ սեռական բռնության ենթարկվելուց հետո: Նրանք օգնության են դիմում, երբ զգում են և իրականում վտանգի մեջ են, և անհապաղ օգնության կարիք ունեն: Բռնության շրջանի ընթացքում բռնարար զուգընկերը կարող է սիրալիր, ներողամիտ և հանգիստ վարքագծից կտրուկ անցնել լարվածության դրսևորումների, որոնք վերածվում են ֆիզիկական, սեռական կամ հոգեբանական բռնության: Բռնարարն իր արարքների համար մեղքը բարդում է կնոջ վրա, որն իր խոսքով ստիպել է նրան դիմել այդ քայլերին: Նա կարող է սպառնալ, որ երեխաներին կտանի իր հետ, ֆիզիկական ուժ կգործադրի կամ նույնիսկ կսպանի կնոջը, եթե վերջինս այդ մասին պատմի ինչ-որ մեկին կամ իր կամքին հակառակ որևէ բան անի: Նման դեպքերում հավանական է, որ տուժողը վերադառնա բռնարարի մոտ կամ հետ վերցնի ոստիկանությանը տված հաղորդումը, որի արդյունքում տուժողն ավելի խոցելի վիճակում է հայտնվում: Տուժողը նաև կարող է ընդհանրապես հերքել բռնարարի տեղի ունենալը կամ նվազեցնել այն: Այդ փուլում ռիսկերի գնահատումը և հետագա ռիսկերի կառավարումն ու տուժողների անվտանգության ծրագրումը ծայրահեղ կարևոր են տուժողի կարիքները հասկանալու համար: Տուժողները կարող են ընտրություն կատարել՝ իրենց նկատմամբ գործադրված բռնությանը վերջ տալու իրատեսական և կոնկրետ տարբերակների միջոցով: Եթե այդ տարբերակները բացակայում են կամ չեն աջակցվում, ապա շրջապատյտը կոտրելը բարդ խնդիր է⁶⁶:

Բռնության դիմանիկան սեռական զուգընկերների հարաբերություններում

Ընտանեկան բռնության հիմքում կանանց նկատմամբ տղամարդկանց «իշխանության» և «վերահսկողության» վարքագիծն է: Դա ենթադրում է, որ որոշ տղամարդիկ դեռևս հավատարիմ են խիստ կնատյաց հայացքների և իրենց զուգընկերոջը չեն համարում անկախ անձնավորություն, ով կարող է ինքնուրույն որոշումներ կայացնել և մասնավոր կյանք ունենալ: Նման տղամարդիկ լինում են ցանկացած տարիքի, սոցիալ-տնտեսական կարգավիճակի և ազգության, չեն ընդունում, որ իրենց զուգընկերները կարող են լքել իրենց, ունենալ ընկերներ կամ արձագանքել քննադատությանը, ինքնուրույն ընտրություն կատարել և դուրս գալ սոցիալական նորմերով նախանշված կնոջ դերից: Բռնությունն ուժի և վերահսկողության մեխանիզմ է՝ կանանց իրենց տեղում և «դերում» պահելու և սեքսիստական վերաբերմունքը կարգավորող սոցիալական նորմերին համապատասխանելու համար: Սպառնալիքի և բռնության ենթարկվելիս կանայք սարսափում են բռնության թեժացման կամ նույնիսկ հնարավոր սպանության պատկերացումից, բայց սովորաբար խուսափում և ամաչում են այդ մասին խոսել: Նրանք կարող են նաև նվազեցնել և արդարացնել բռնությունը, չցանկանալով ներքուստ խոստովանել, որ իրենց զուգընկերը բռնի է, քանի որ դա կազդի նաև իրենց ինքնագնահատականի վրա⁶⁷: Այս տեսությունը պատկերված է Գծապատկեր 2-ում ներկայացված հայտնի «Իշխանության և վերահսկողության անիվում»⁶⁸:

⁶⁶ Բալդրի. Ա. Ց.: Բուլլարիայի ոստիկանության մասնագիտական կարողությունների բարձրացում՝ ընտանեկան բռնության և կանանց նկատմամբ բռնության դեպքերի առնչությամբ, 2016թ.:

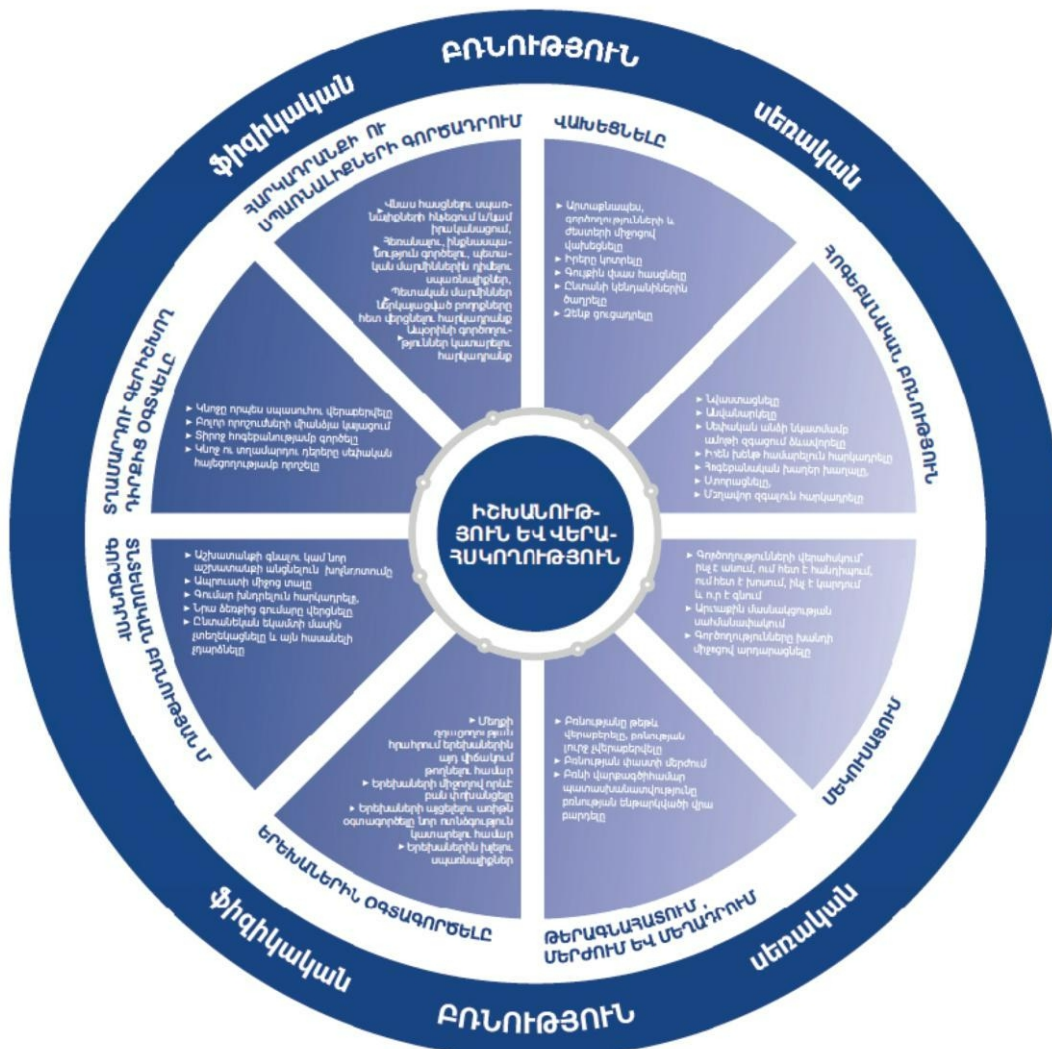
⁶⁷ Նույն տեղում:

⁶⁸ Ընտանեկան բռնության միջամտության ծրագրեր, Դուլուբ, Մինեսոտա, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ www.theduluthmodel.org:

ԱՄՆ-ի Մինեսոտա նահանգի Ընտանեկան բռնության միջամտության ծրագրերի⁶⁹ ներքո մշակվել է շրջանակ՝ իրավախախտների կողմից իրենց հարաբերություններում հսկողություն ձեռք բերելու կամ այն պահպանելու նպատակով իշխանության դրսևորումներն ու մեխանիզմներն ընկալելու համար: Անիվը բաղկացած է ութ դաշտերից, որոնք ամփոփում են անհատի կողմից՝ սեռական զուգընկերոջը վերահսկելու կամ նրա նկատմամբ գերիշխող դիրք ունենալու համար դրսևորվող վարքագծի օրինաչափությունները. դիտավորությամբ վախեցնելը, հոգեբանական բռնություն, մեկուսացում, բռնությանը թեթև վերաբերվելը, բռնության փաստի մերժումը և մեղքը տուժողի վրա բարդելը, երեխաներին օգտագործելը, տղամարդու գերիշխող դիրքից օգտվելը, տնտեսական բռնություն գործադրելը, հարկադրելը և սպառնալիքները: Մոդելն օգնում է բացատրել զուգընկերների միջև բռնության դինամիկան:

Այս գործողությունները ծառայում են «իշխանություն և վերահսկողություն» ձեռք բերելուն, ուստի անիվի կենտրոնում այդ բառերն են:

Գծապատկեր 2. «Իշխանության և վերահսկողության անիվ»⁷⁰

⁶⁹ Լրացուցիչ տեղեկատվության համար, տե՛ս www.theduluthmodel.org/training/wheels.html
⁷⁰ <https://www.theduluthmodel.org/wp-content/uploads/2017/03/PowerandControl.pdf>

2.3. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱՆԱՆՑ ԵՎ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Ընտանեկան բռնությունը կարող է կործանարար հետևանքներ ունենալ տուժողների համար: Կանայք, որպես բռնության տուժողներ, ոչ միշտ են հանդես գալիս բռնարարքին պասիվ ենթարկվողի դերում, այլ նաև գործընթացի ակտիվ մասնակից են՝ մանկրելով խնդրահարույց իրավիճակում՝ փորձելով կանխել, դիմակայել և հաղթահարել իրենց նկատմամբ կիրառվող բռնությունը:

Ընտանեկան բռնության ենթարկվելու արդյունքում տուժողները և նրանց երեխաները կարող են բխվել կարճաժամկետ և երկարաժամկետ հետևանքների: Ընտանեկան բռնությունը հանգեցնում է ֆիզիկական և հոգեբանական խնիրների, ինչպես նաև գույքի կորստի և կյանքի որակի վատթարացման: Ընտանեկան բռնության ազդեցության ծանրությունը կախված է անձնական (ներքին, օրինակ՝ բռնության նախկին պատմություն, դիմադրողունակության պակաս, ցածր ինքնագնահատական, հաղթահարման ռազմավարություններ) և սոցիալական (արտաքին, օրինակ՝ երեխաների առկայություն, օգնություն, սոցիալական մեկուսացում, բռնարարի վտանգավորության աստիճան, ծառայությունների հասանելիություն) հանգամանքներից: Այդ գործոններից կախված՝ տուժողի կողմից բռնության շրջանը կտրելը դժվարանում կամ ավելի հեշտ է դառնում:

Անկախ արձագանքման և աջակցության գործընթացում ընտանեկան բռնության դեպքերով զբաղվող մասնագետների գործառնություններից, նրանք բոլորը պետք է լավատեսյակ լինեն գենդերային հիմքով բռնության, այդ թվում՝ կանանց և նրանց երեխաների նկատմամբ ընտանեկան բռնության տարբեր ձևերի հետևանքների մասին, որպեսզի խուսափեն ոչ արհեստավարժ և տուժողի համար վնասակար գործելակերպից⁷¹:

Ոստիկանության աշխատակիցների, քրեական արդարադատության մասնագետների, բժշկական և հոգեբանական անձնակազմի մոտ գենդերային նրբանկատության բացակայությունը և ընտանեկան բռնության մասին անբավարար գիտելիքները կարող են հանգեցնել բռնության ենթարկված անձանց կրկնակի զոհականացման: Որոշ դեպքերում տուժողների կրկնակի զոհականացումը կարող է լինել ոչ դիտավորյալ և տեղի ունենալ տուժողի՝ իրավապահ մարմինների կամ այլ պաշտոնատար անձանց հետ շփման ընթացքում:

Ֆիզիկական ազդեցությունը և հետևանքները. Բռնության հետևանքով առաջացած ֆիզիկական վնասի տեսակներն են, մասնավորապես՝ կապտուկները և քերծվածքները, կտրվածքները և պոկվածքները. որովայնի կամ կրծքավանդակի վնասվածքները, կոտրվածքները, ջարդված ոսկորները կամ ատամները, տեսողությանը և լսողությանը հասցված վնասը, գլխի վնասվածքները, խեղդամահ անելու փորձը, մեջքի և պարանոցի վնասվածքները⁷²: Հետևանքները կապված չեն միայն հասցված հարվածների կամ հարձակումների հետ: Շատ ավելի տարածված են «ֆունկցիոնալ խանգարումների» կամ «սթրեսային պայմանների» հետ կապված հիվանդությունները: Դրանց թվին են պատկանում

⁷¹ Ա.Ց. Բալդրի, 2016թ. Բուլղարայի ոստիկանության մասնագիտական կարողությունների զարգացում՝ ընտանեկան բռնության և կանանց նկատմամբ բռնության դեպքերի առնչությամբ:

⁷² Հեյզել Լ, Պարսիա Մորենո Ց. Բռնություն սեռական զուգընկերների կողմից (2002թ.): Համաշխարհային զեկույց բռնության և առողջության վերաբերյալ, Ժնև, Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն:

գրգռված աղիքի/ստամոքսաղիքային համախտանիշները, ֆիբրոմիալգիան, քրոնիկ տարբեր ցավային համախտանիշները և ասթմայի սրացումը: Բռնությունը կարող է հանգեցնել նաև լուրջ և մշտական ֆիզիկական արատների: Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության (ԱՀԿ) բազմերկիր ուսումնասիրության արդյունքում⁷³ պարզվել է, որ բռնության ենթարկված կանայք բռնության չենթարկված կանանց համեմատ կրկնակի հաճախ են հայտնում իրենց վատառողջ լինելու մասին և տառապում ֆիզիկական և հոգեկան խնդիրներով՝ անկախ նրանից, թե երբ է տեղի ունեցել բռնությունը:

Ընտանեկան բռնությունը կարող է ունենալ նաև այնպիսի անշրջելի հետևանքներ, որոնք կարճաժամկետում կամ երկարաժամկետում հանգեցնում են տուժողի մահվան:

Հոգեբանական ազդեցությունը և հետևանքները. Հոգեբանական վնասը կարող է կործանարար հետևանքներ ունենալ կնոջ հոգեվիճակի վրա: Հոգեբանորեն, տուժողների վրա ազդեցությունը նման է առևանգման տուժողների վրա եղած ազդեցությանը: Շատ տարածված են նաև Հետտրավմատիկ սթրեսի համախտանիշի⁷⁴ և Ստոկհոլմի համախտանիշի⁷⁵ ախտանիշները, որոնց հոգեբանական հետևանքներն իրենց լրջությամբ կարող են չզիջել ֆիզիկական հետևանքներին: Ընտանեկան բռնությունը կարող է հանգեցնել մասնավորապես՝ դեպրեսիայի, տագնապի, ուտելու խանգարումների, ցածր ինքնագնահատականի, խուճապահարության, ալկոհոլիզմի և թմրամոլության: Բռնությունը կարող է հանգեցնել ինքնասպանության փորձերի, հոգեկան վարքի խանգարումների և հոգեկան հիվանդությունից դանդաղ վերականգնման⁷⁶: Սեռական բռնության տուժողները կարող են կրել երկարաժամկետ հոգեբանական հետևանքներ, այդ թվում՝ անբացատրելի անհանգստություն, ինքնավստահության կորուստ և անպաշտպանության զգացում: Բռնության հոգեբանական հետևանքների վերացումը հոգեբանական մասնագետների պարտականությունն է: Սակայն իրավապահ մարմինների և դատական համակարգի աշխատակիցները նույնպես պետք է պատկերացնեն բռնության հոգեբանական և հուզական հետևանքները, որպեսզի ավելի արդյունավետ զբաղվեն նման գործերով:

Տնտեսական ազդեցությունը և հետևանքները. Տուժողները, որոնք ֆինանսապես կախված են բռնարարից, կարող են հայտնվել անապահով կամ անօթևան իրավիճակում: Երբեմն բռնության ենթարկված կանայք կորցնում են իրենց աշխատանքը, քանի որ բռնարարը նրանց հետապնդում է աշխատավայրում, կամ գործատուն ձգտում է խուսափել խնդիրներից: Ընտանեկան բռնությունը կարող է նվազեցնել կանանց աշխատունակությունը, ավելացնել հիվանդությամբ պայմանավորված աշխատանքից բացակայության դեպքերը կամ բերել գործազրկության՝ վատթարացնելով տուժողի կենսամակարդակը: Ընտանեկան բռնությունը կարող է հանգեցնել նաև գույքի ոչնչացման կամ կորստի⁷⁷:

⁷³ Գարսիա Մորենո Ց. և այլք (2005թ.) ԱՀԿ-ի բազմերկիր ուսումնասիրություն կանանց առողջության և կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության վերաբերյալ. Տարածվածության, առողջական արդյունքների և կանանց արձագանքների վերաբերյալ նախնական արդյունքներ, Ժնև, Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն:

⁷⁴ Հետտրավմատիկ սթրեսի համախտանիշը (ՀՏՍՀ) հոգեկան խանգարում է, որը կարող է առաջանալ այն մարդկանց մոտ, ովքեր ենթարկվել կամ ակնատես են եղել այնպիսի ծանր հետևանքներ ունեցող իրադարձության՝ բնական աղետի, լուրջ վթարի, ահաբեկչական ակտի, պատերազմի/մարտական գործողությունների կամ բռնաբարության, կամ որոնց սպառնացել են կյանքից զրկել, սեռական բռնության ենթարկել կամ ծանր վնասվածք հասցնել, հասանելի է հետևյալ հղումով. <https://www.psychiatry.org/patients-families/ptsd/what-is-ptsd>

⁷⁵ Ստոկհոլմի համախտանիշը վերաբերում է մի խումբ հոգեբանական համախտանիշների, որոնք առաջանում են գերության կամ պատանդի կարգավիճակում գտնվող որոշ մարդկանց մոտ: Ստոկհոլմի համախտանիշով մարդիկ ունեն ՀՏՍՀ-ին նման համախտանիշներ, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/>

⁷⁶ Եվրոպայի խորհուրդ, Կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության կանխարգելում և պայքար. Ուսումնական ռեսուրս իրավապահ և արդարադատության աշխատակիցների վերապատրաստման համար, 2016թ., էջ 17:

⁷⁷ Կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության կանխարգելում և պայքար, 2016թ. հունվար, էջ 18:

Սոցիալական ազդեցությունը և հետևանքները. Ընտանեկան բռնությունը զգալի հետևանքներ է թողնում նաև տուժողի անմիջական սոցիալական շրջապատի վրա: Միջամտելու կամ տուժողին բռնարարի հետ հարաբերությունները խզելու օգնելու դեպքում տուժողի ընտանիքը, ընկերները և ծառայակիցները ռիսկի են դիմում, քանի որ իրավախախտը կարող է վրեժխնդիր լինել և ահաբեկել նրանց: Ընտանեկան բռնության մեկ այլ հետևանքը տուժողի կենսամակարդակի վատթարացումն է, ինչը հանգեցնում է վերջինիս ընդհանուր բավարարվածության և երջանկության մակարդակի անկման: Ընտանեկան բռնության դեպքում վախն ու անհանգստությունը տիրում են առօրյա կյանքի բոլոր ոլորտներում և չափազանց դժվար է լինում լուծել աշխատանքային խնդիրները, կարգավորել հարաբերությունները, շփվել մարդկանց հետ, խնամել երեխաներին և այլն:

Եվ վերջապես խնդիրներ են առաջանում նաև համայնքի համար՝ հանրային կյանքին տուժողի ինտեգրման նվազման և հասարակության կրած ծախսերի պատճառով (քննարկվում է ստորև), ինչպես նաև բռնության ընդունելի լինելու պատճառով: Եթե իրավախախտը պատասխանատվության չի ենթարկվում համայնքի կողմից, դա նշանակում է, որ նրա վարքագիծը հանդուրժվում է, ինչն, ամենայն հավանականությամբ, կհանգեցնի ավելի լուրջ բռնության⁷⁸: Հասարակության կողմից բռնության հանդուրժումը կարող է նաև ստիպել ընտանեկան բռնության տուժողին խուսափել բռնության մասին հաղորդելուց և օգնություն խնդրելուց:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՐՆՈՒԹՅԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՎՐԱ

Երեխաների վրա ընտանեկան բռնության ազդեցությունը վերաբերում է նրանց վրա ազդող բռնության տարբեր ձևերին: Բռնության առավել տարածված ձևը տղամարդու (սովորաբար երեխայի/երեխաների հոր) կողմից զուգընկերոջ (սովորաբար երեխայի/երեխաների մոր) նկատմամբ բռնությունն է: Երեխաները կարող են ականատես լինել բռնության իրենց եղբայրների և քույրերի, տատիկի կամ պապիկի կամ իրենց տանը բնակվող որևէ այլ անձի նկատմամբ: Բռնության բազմաթիվ դրսևորումներն, ի լրումն երեխայի վրա ուղղակի բռնության, կոչվում են «պոլիվիկտիմիզացիա»⁷⁹: Երբ բռնությունը կատարվում է ինչ-որ մեկի կողմից, ում երեխան սիրում և վստահում է, ազդեցությունը ոչ միայն կարճաժամկետ է (վախ, անհանգստություն, քնի և ուտելու խանգարումներ և այլն), այլև ավելի խորը, քանի որ ազդում է երեխայի՝ ապահով և պաշտպանված միջավայրում աճելու և դրական ու ապահով միջանձյա կապեր կառուցելու կարողության վրա: Ընտանեկան բռնությունից տուժած ընտանիքներում ապրող երեխաների վրա բացասական ազդեցությունն ապացուցվել է բազմաթիվ ուսումնասիրությունների արդյունքում: Երեխաները կարող են ենթարկվել բռնության ուղղակիորեն (որպես առաջնային տուժողներ) կամ անուղղակիորեն (որպես ընտանեկան բռնության ականատես՝ երկրորդական տուժողներ): Նույնիսկ երբ երեխաները բռնության բոլոր դրվագների անմիջական վկաները չեն, նրանք միևնույն է գիտակցում են, որ անպաշտպան են, ինչը բացասաբար է անդրադառնում նրանց վրա⁸⁰:

Այս համատեքստում, «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան մասնակից պետություններից պահանջում է բռնության ենթարկված երեխաներին և վկաներին հատուկ պաշտպանություն տրամադրել հետաքննության և դատական գործընթացների բոլոր փուլերում (հոդված 56): Երեխայի լավագույն շահը, ավտանգությունը և պաշտպանությունը

⁷⁸ Նույն տեղում:

⁷⁹ Աննա Կոստանգա Բալդրի և Էլիզաբեթ Դուբան, Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության դեմ պայքարում իրավապահ մարմինների և արդարադատության աշխատակիցների արդյունավետության բարձրացում, 2016թ., էջ 16:

⁸⁰ Նույն տեղում:

պետք է ուղենիշային սկզբունք հանդիսանան, երբ երեխաները ընտանեկան բռնության հետևանքով առնչվում են ոստիկանության կամ արդարադատության համակարգի հետ:⁸¹

ՀՀ Սահմանադրության 37-րդ հոդվածն ամրագրում է երեխայի իրավունքները և սահմանում, որ երեխային վերաբերող հարցերում առաջնային ուշադրություն պետք է դարձնել երեխայի շահերին⁸²:

«Երեխայի իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր երեխա ունի ամեն տեսակի (ֆիզիկական, հոգեկան և այլ) բռնությունից պաշտպանության իրավունք: Ցանկացած անձի, այդ թվում՝ ծնողներին կամ այլ օրինական ներկայացուցիչներին, արգելվում է երեխային ենթարկել բռնության կամ նրա արժանապատվությունը նվաստացնող պատժի, կամ նմանօրինակ այլ վերաբերմունքի»:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունը և դրանից բխող 2020-2022 թվականների գործողությունների ծրագիրը, ՀՀ կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիրը, Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2017-2021թթ. ռազմավարական ծրագիրը և երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2017-2021 թվականների ռազմավարական ծրագրի իրականացման միջոցառումների ժամանակացույցին հավանություն տալու մասին ՀՀ կառավարության № 30 արձանագրային որոշումն ընդգծում են երեխաների իրավունքների պաշտպանության անհրաժեշտությունը:

⁸¹ 1969թ. «Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին» Վիեննայի կոնվենցիա, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

⁸² Տե՛ս նույն տեղում

3. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊՔՈՒՄ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՏԱԿԻՑՆԵՐԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏԸ

Նպատակը.

Ոստիկանության աշխատակիցները լավ գիտեն կանանց նկատմամբ բռնության մասին միջազգային և ազգային օրենսդրությունը, տուժողների իրավունքները, մարդու իրավունքների սկզբունքները, խտրականության և գենդերային հավասարության մասին, ինչը նրանց հնարավորություն է տալիս ԿՆԲ գործերին առնչվելիս հաշվի առնել գենդերային գործոնները:

Ուսուցման հիմնական կետերը.

- Տուժողների անվտանգությունն ու բարեկեցությունը ոստիկանության արձագանքի առանցքն են.
- Պատկերացում կազմել կանանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքարի հիմնական միջազգային և ազգային հասկացությունների և սկզբունքների մասին.
- Ճանաչել և կիրառել միջազգային և ազգային իրավական փաստաթղթերում ընտանեկան բռնությանը ոստիկանության արդյունավետ արձագանքման համապատասխան չափանիշները:

3.1 ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՎ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏ

Գոյություն ունեն ՄԱԿ-ի, Եվրոպայի խորհրդի և Եվրոպական միության բազմաթիվ չափանիշներ, հռչակագրեր, հանձնարարականներ և քաղաքական փաստաթղթեր, որոնք պարտականությունների տարբեր մակարդակով անդրադառնում են կանանց նկատմամբ բռնության խնդրին: Միջազգային փաստաթղթերը կարող են լինել իրավաբանորեն և բարոյապես պարտավորեցնող, ինչպես նաև ունենալ պետություններին և իշխանություններին, ներառյալ ոստիկանությանը, քաղաքականապես պարտավորեցնող ուժ:

Հռչակագրերը բարոյական և քաղաքական, բայց ոչ իրավական պարտավորություններ սահմանող միջազգային փաստաթղթեր են: Հռչակագրերը սովորաբար համապատասխան չափանիշները ներկայացնող փաստաթղթեր են: Հաճախ նրանք իրավաբանական պարտադիր ուժ ունեցող փաստաթղթերի ընդունման առաջին փուլն են հանդիսանում: Հռչակագրերը սովորաբար դիտարկում են որոշ տեսակետներ և սկզբունքներ, ինչպես նաև առաջարկվող ձևակերպումներին հանրության արձագանքներ, և ներկայացնում են այն հիմնարար սկզբունքները, որոնք հետագա մշակման կարիք ունեն: Պետությունները նաև բարոյական և

քաղաքական պարտավորություն ունեն՝ հետևելու և իրականացնելու այն մարմինների առաջարկությունները, որոնց նրանք անդամակցում են:

Իրավաբանական պարտադիր ուժ ունեցող միջազգային փաստաթղթերը կոչվում են կոնվենցիաներ: Կոնվենցիա եզրույթն օգտագործվում է որպես պայմանագրի և համաձայնագրի եզրույթների հոմանիշ և վերաբերում է պետությունների միջև պարտավորեցնող պայմանագրին: Համաձայն 1969թ. Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին Վիեննայի կոնվենցիայի⁸³: ««պայմանագիր» նշանակում է պետությունների միջև գրավոր ձևով կնքված և միջազգային իրավունքով կարգավորվող միջազգային համաձայնություն, անկախ նրանից, այդ համաձայնությունը պարունակվում է մեկ կամ երկու, կամ միմյանց հետ կապված մի քանի փաստաթղթերում, ինչպես նաև անկախ դրա կոնկրետ անվանումից»:

Կոնվենցիաներն ավելի մեծ ուժ ունեն, քան հռչակագրերը, քանի որ դրանք իրավաբանական պարտադիր ուժ ունեն վավերացնող պետությունների համար: Երբ միջազգային կամ տարածաշրջանային կազմակերպությունը ընդունում է կոնվենցիայի տեքստը, այն ստեղծում է միջազգային նորմեր և չափանիշներ: Այն բանից հետո, երբ կազմակերպությունները կոնվենցիա են ընդունում (Միավորված ազգերի կազմակերպությունը, Եվրոպայի խորհուրդը), անդամ պետությունները կարող են վավերացնել կոնվենցիան՝ պարտավորվելով պահպանել դրա պահանջները: Եթե անդամ պետությունները խախտում են կոնվենցիայով սահմանված չափանիշները, ապա կազմակերպությունն իրավունք ունի քայլեր ձեռնարկել: Պետության կողմից ստորագրված յուրաքանչյուր պայմանագիր ներկայացնում է մարդու իրավունքների և ազատությունների իրականացման հետ կապված կոնկրետ պարտավորությունների գծով որոշակի երաշխիքների տրամադրում: Դրան հասնելու համար ստեղծվել են ճշգրիտ և բազմաշերտ ընթացակարգեր: Մասնավորապես, միջազգային իրավունքի ոլորտում բանակցություններն ընթանում են որոշակի ընթացակարգով, որն իրականացվում է մի քանի փուլով: Կոնվենցիայի «վավերացում», «ընդունում», «հաստատում» և «միացում» նշանակում է, որ պետությունը հաստատում է իր համար պայմանագրի պարտադիրության համաձայնությունը⁸⁴: Իրավաբանական պարտադիր ուժ ունեցող փաստաթղթերն անդամ պետություններին պարտադրում են հարգել և կատարել ՄԱԿ-ի և Եվրոպայի խորհրդի մակարդակով վավերացված միջազգային փաստաթղթերից բխող պարտավորությունները:

Պայմանագիրը վավերացնելուց հետո պետությունն իրավաբանորեն պարտավորվում է իրականացնել այդ փաստաթղթի դրույթները և գործել կոմիտեի փորձագետների առաջարկություններին համապատասխան: Պայմանագրի մարմինները կամ կոմիտեները գործում են իրավիճակի պարբերական ստուգումների, ընդհանուր մեկնաբանությունների և հաղորդակցության անհատական մեխանիզմների միջոցով:

ՄԱԿ-ի համակարգում մարդու իրավունքների մոնիթորինգի տարբեր կառուցակարգեր (ՄԱԿ-ի կանոնադրության վրա հիմնված մարմինները, ներառյալ Մարդու իրավունքների խորհուրդը և մարմինները) ստեղծվում են մարդու իրավունքների միջազգային պայմանագրերով և կազմված են անկախ փորձագետներից, որոնք պարտավորվում են վերահսկել մասնակից պետությունների կողմից իրենց պայմանագրային պարտավորությունների պահպանումը:

⁸³ 1969թ. «Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին» Վիեննայի կոնվենցիա, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

⁸⁴ Տե՛ս նույն տեղում

3.1.1. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԱՇՏ. Կանանց նկատմամբ բռնությունը

Այս բաժինը ամփոփ ներկայացնում է կանանց մարդու իրավունքներին և կանանց նկատմամբ բռնության վերացման գծով ՄԱԿ-ի առանցքային փաստաթղթերը, ներառյալ.

- Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիան (ԿՆԽՎԿ), 1979թ., և ԿՆԽՎԿ կոմիտեի ընդունած որոշումները և առաջարկությունները (մասնավորապես՝ Ընդհանուր հանձնարարականներ թիվ 19 [1992թ.], թիվ 28 [2004թ.] ժամանակավոր հատուկ միջոցառումներ, թիվ 33 [2015թ.], կանանց նկատմամբ բռնության և կանանց համար արդարադատության մատչելիության և կանանց նկատմամբ գենդերային բռնության վերաբերյալ թիվ 35 [2017թ.], թիվ 19 ընդհանուր առաջարկությունը վերջին խմբագրությամբ, համապատասխանաբար).
- ՄԱԿ-ի Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին հռչակագիրը, 1993թ.
- Պեկինի հռչակագիրը և գործողությունների հարթակը, 1995թ.:

Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիան, որն ընդունվել է 1979 թվականի դեկտեմբերի 18-ին, համապարփակ փաստաթուղթ է, որը ներկայացնում է ՄԱԿ-ի՝ կանանց իրավունքների պաշտպանության միջազգային իրավական չափանիշների համակարգման երկարամյա ջանքերը:

Հայաստանը վավերացրել է ՄԱԿ-ի «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիան (այսուհետ՝ ԿՆԽՎԿ) 1993 թվականին: Արդյունքում երկիրը ստանձնել է պարտավորությունների զգալի շարք, որոնք ենթադրում էին խտրականության վերացմանն ուղղված համապարփակ միջոցառումների իրականացում, կանանց քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական և մշակութային կյանքում կանանց լիարժեք զարգացում և առաջընթացի ապահովում: ԿՆԽՎԿ-ն առանձնահատուկ է նրանով, որ պարտավորեցնում է Մասնակից պետությանը ձեռնարկել բոլոր համապատասխան միջոցները՝ փոխելու արմատավորված մտածելակերպի կառուցվածքները և տղամարդկանց և կանանց վարքագծի սոցիալական և մշակութային մոտեցումները: ԿՆԽՎԿ-ին միանալը նաև նշանակում է, որ Մասնակից պետությունը ոչ միայն հայտարարում է տղամարդկանց և կանանց հավասար իրավունքների հարգման մասին, այլև պարտավորություն է ստանձնում ապահովել դրանցից օգտվելու հավասար հնարավորությունները: Բացի այդ, ԿՆԽՎԿ-ն հանդիսանում է «դրական գործողությունների» ծրագիր, հետևաբար, Մասնակից պետությունը համաձայնել է արտոնյալ իրավունքներ տրամադրելու սկզբունքին, որը նախանշված է ԿՆԽՎԿ-ում: ԿՆԽՎԿ-ի հիմնական առանձնահատկությունն այն է, որ այն պահանջում է վերահսկել Մասնակից պետությունների համապատասխանությունը իր դրույթներին⁸⁵:

Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման կոմիտեն (ԿՆԽՎԿ կոմիտե) ստեղծվել է Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի 17-րդ հոդվածի համաձայն՝ Կոնվենցիայի ներդրման վերահսկման համար:

⁸⁵ Հայաստանի երիտասարդ կանանց ասոցիացիա և ԵՊՀ-ի Գենդերային հետազոտությունների կենտրոն, Հայաստանի Հանրապետությունում «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիայի կիրառումը 2002-2007թթ., Այլընտրանքային զեկույց:

Մասնակից պետությունները պարտավոր են կանոնավոր հաշվետվություններ ներկայացնել Կոմիտեին այն մասին, թե ինչպես են իրականացվում Կոնվենցիայի իրավունքները: Կոմիտեն իր նիստերի ընթացքում դիտարկում է յուրաքանչյուր մասնակից պետության զեկույցը և իր մտահոգություններն ու առաջարկություններն ուղղում է մասնակից պետությանը՝ ամփոփիչ դիտարկումների տեսքով: Բացի այդ, Կոմիտեն իրավասու է⁸⁶ երկու այլ ընթացակարգերի համար.

- Կոնվենցիայով պաշտպանված իրավունքների խախտումների վերաբերյալ ստանալ և քննարկել անհատների կամ անհատների խմբերի հաղորդումները, որոնք բողոք են ներկայացնում Կոմիտե, և
- հետաքննություն սկսել կանանց իրավունքների լուրջ կամ համակարգված խախտումների վերաբերյալ:

Կոմիտեն նաև ներկայացնում է ընդհանուր առաջարկություններ և հանձնարարականներ: Ընդհանուր առաջարկություններն ուղղված են պետություններին և վերաբերում են Կոնվենցիաների հոդվածներին կամ թեմաներին:

Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման կոմիտեի (այսուհետ՝ ԿՆԽՎԿ կոմիտե) **ԿՆԽՎԿ-ի թիվ 19 (1992) ընդհանուր հանձնարարականը** կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնությունը սահմանում է որպես կանանց նկատմամբ խտրականության ձև. «Գենդերային հիմքով բռնությունը խտրականության այն ձևն է, որը լրջորեն խոչընդոտում է տղամարդկանց հետ հավասարության հիման վրա իրավունքներից և ազատություններից օգտվելու կանանց կարողությանը»⁸⁷: «Կանայք» եզրույթն օգտագործվում է բոլոր տարիքի կանանց, այդ թվում՝ մինչև 18 տարեկան աղջիկների համար:

ԿՆԽՎԿ-ի թիվ 19 ընդհանուր հանձնարարականը ընդգծում է գենդերային հիմքով բռնության և ավանդական գենդերային կարծրատիպերի ու բռնության միջև կապերը: Այն ունի հետևյալ բովանդակությունը. «Ավանդական մոտեցումները, որոնք հիմնված են կանանց ստորադասվածության կամ կանանց և տղամարդկանց կարծրատիպային դերաբաժանման գաղափարի վրա, արմատավորում են բռնության կամ հարկադրանքի լայն տարածված գործելակերպը, այդ թվում ընտանեկան բռնությունը կամ դաժան վերաբերմունքը, հարկադիր ամուսնությունը, օժիտի պատճառով մահերը, թթվային հարձակումները և կանանց թլպատումը: Նման նախապաշարմունքներն ու գործելակերպերն արդարացնում են գենդերային հիմքով բռնությունը՝ որպես կանանց պաշտպանելու կամ վերահսկելու միջոց»⁸⁸:

ԿՆԽՎԿ-ի թիվ 28 ընդհանուր հանձնարարականի համաձայն «Կանանց նկատմամբ ուղղակի խտրականությունը ենթադրում է ակնհայտորեն սեռային և գենդերային տարբերությունների հիմքով տարբերակված մոտեցում: Կանանց նկատմամբ անուղղակի խտրականությունը դրսևորվում է այն ժամանակ, երբ օրենքը, քաղաքականությունը, ծրագիրը կամ գործելակերպը թվում են չեզոք՝ այնքանով, որքանով վերաբերում են տղամարդկանց և կանանց, սակայն գործնականում խտրական ազդեցություն են ունենում կանանց վրա, որովհետև առերևույթ չեզոք միջոցը չի լուծում մինչ այդ գոյություն ունեցող անհավասարության խնդիրը: Բացի դրանից, անուղղակի խտրականության արդյունքում կարող է սրվել գոյություն

⁸⁶ «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիայի կանոնադրություն, 1999 թ.: Կանոնադրության արձանագրությամբ սահմանված ընթացակարգերը պարտադիր չեն և կիրառվում են միայն այն դեպքում, երբ շահագրգիռ պետությունը դրանք ընդունել է:

⁸⁷ ԿՆԽՎԿ, թիվ 19 ընդհանուր հանձնարարականի 1-ին կետ:

⁸⁸ ԿՆԽՎԿ, թիվ 19 ընդհանուր հանձնարարականի 11-րդ կետ:

ունեցող անհավասարությունը՝ խտրականության համակարգային ու պատմականորեն ձևավորված օրինակները, ինչպես նաև կանանց և տղամարդկանց անհավասար ազդեցությունը չճանաչելու հետևանքով»⁸⁹:

ԿՆԽՎԿ-ի թիվ 28 ընդհանուր հանձնարարականով սահմանվում է, որ կանանց նկատմամբ խտրականությունը, որը պայմանավորված է սեռով և գենդերով, անքակտելիորեն կապված է այլ գործոնների հետ, որոնք ազդեցություն են ունենում կանանց վրա, ինչպիսիք են ռասան,

էթնիկ պատկանելությունը, կրոնը կամ հավատքը, առողջական վիճակը, կարգավիճակը, տարիքը, խավը, կաստան, սեռական կողմնորոշումն, ինչպես նաև գենդերային ինքնությունը: Սեռի կամ գենդերային հիմքով խտրականությունը կարող է, տղամարդկանց հետ համեմատած, տարբեր աստիճանի կամ տարբեր եղանակով ազդեցություն գործել այդպիսի խմբերի ներկայացուցիչ համարվող կանանց վրա: Կողմ պետությունները պետք է իրավաբանորեն ճանաչեն խտրականության այդպիսի հատվող ձևերը և դրանց՝ կանանց վրա ունեցած բարդ ու բացասական ազդեցությունը, ինչպես նաև արգելեն դրանք:

Կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնության մասին **ԿՆԽՎԿ-ի թիվ 35 ընդհանուր հանձնարարականը**⁹⁰ թարմացնում է թիվ 19 ընդհանուր հանձնարարականում մասնակից պետություններին տրվող ուղեցույցը և այն պետք է կարդալ դրա հետ միասին:

«Կանանց նկատմամբ բռնություն» հասկացությունը, որը սահմանված է թիվ 19 ընդհանուր հանձնարարականում և այլ միջազգային գործիքներում և փաստաթղթերում, շեշտը դնում է այն փաստի վրա, որ նման բռնությունը գենդերային հիմքով է: Համապատասխանաբար, թիվ 35 հանձնարարականում, «կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնություն» եզրույթն օգտագործվում է որպես ավելի ճշգրիտ եզրույթ, որը հստակեցնում է բռնության գենդերային պատճառներն ու ազդեցությունները: «Այդ եզրույթն է՛լ ավելի է ամրապնդում բռնության ընկալումը որպես սոցիալական, այլ ոչ թե անհատական խնդիր, որը կոնկրետ իրադարձությունների, առանձին իրավախախտների և տուժողների/բռնության ենթարկված անձնանց նկատմամբ ձեռնարկվող միջոցներից բացի պահանջում է համապարփակ միջոցներ»⁹¹:

Կոմիտեն գտնում է, որ կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնությունը հիմնարար սոցիալական, քաղաքական և տնտեսական միջոցներից մեկն է, որի միջոցով կանանց ստորադասությունը տղամարդկանց նկատմամբ և նրանց կարծրատիպային դերաբաժանման գաղափարներն արմատավորվում են: Իր գործունեության ողջ ընթացքում Կոմիտեն հստակեցրել է, որ նման բռնությունը լուրջ խոչընդոտ է կանանց և տղամարդկանց միջև էական հավասարության հասնելու և կանանց կողմից մարդու իրավունքներից և հիմնարար ազատություններից օգտվելու համար, ինչպես ամրագրված է Կոնվենցիայում»⁹²:

Կոմիտեն կանանց նկատմամբ գենդերային բռնությունը համարում է արմատավորված գենդերային բնույթի գործոններում, ինչպիսիք են՝ կանանց նկատմամբ տղամարդկանց իրավունքների և արտոնությունների գաղափարախոսությունը, առնականության վերաբերյալ սոցիալական նորմերը, ինչպես նաև տղամարդու վերահսկողություն կամ իշխանություն հաստատելը, գենդերային դերերի կատարումն ապահովելը կամ դրանք կանխարգելելը, կանանց համար անընդունելի համարվող վարքագիծը թույլ չտալը կամ պատժելը: Այդ գործոնները նաև նպաստում են կանանց նկատմամբ գենդերային բռնության բացահայտ կամ անուղղակի սոցիալական ընդունմանը, որը հաճախ դեռ համարվում է մասնավոր հարց, և այդ

⁸⁹ ԿՆԽՎԿ, թիվ 28 ընդհանուր հանձնարարականի 16-րդ կետ:

⁹⁰ ԿՆԽՎԿ, թիվ 19 ընդհանուր հանձնարարականի 35-րդ կետ, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Recommendations.aspx>

⁹¹ ԿՆԽՎԿ, թիվ 35 ընդհանուր հանձնարարականի 9-րդ կետ:

⁹² ԿՆԽՎԿ, թիվ 35 ընդհանուր հանձնարարականի 10-րդ կետ:

առնչությամբ համատարած անպատժելիությանը»⁹³:

Անկախ իր իրավաբանորեն ոչ պարտադիր բնույթից՝ **ՄԱԿ-ի 1993 թվականի⁹⁴ Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին հռչակագիրը (ԿՆԲՎՀ)** մարդու իրավունքների միջազգային գործիք է, որը բացառապես առնչվում է կանանց նկատմամբ բռնության խնդրին: Այն միջազգային գործիք է, որը բացահայտորեն անդրադառնում է կանանց նկատմամբ բռնությանը և հստակեցնում կանանց նկատմամբ բռնության ձևերը: Այն հաստատում է, որ կանանց նկատմամբ բռնությունը կանանց իրավունքների և հիմնարար ազատությունների խախտում է և խաթարում կամ ի չիք է դարձնում այդ իրավունքներից և ազատություններից օգտվելը: Այն ընդունում է կանանց նկատմամբ բռնության դեպքում այդ իրավունքներն ու ազատությունները պաշտպանելու և խթանելու շարունակական ծախսողունը⁹⁵: Հռչակագրում կանանց նկատմամբ բռնությունը սահմանվում է որպես «գենդերային հիմքով բռնության ցանկացած գործողություն, որը հանգեցնում է կամ կարող է հանգեցնել կանանց ֆիզիկական, սեռական կամ հոգեբանական վնասի կամ տառապանքի, ներառյալ նման գործողությունների սպառնալիքները, հարկադրանքը կամ ազատությունից կամայական զրկումը, անկախ նրանից՝ տեղի է ունենում այն հասարակական կամ մասնավոր կյանքում»:

Հռչակագիրը պետություններին կոչ է անում կատարել կանանց իրավունքների պաշտպանության իրենց պարտավորությունը և իրականացնել կանանց նկատմամբ բռնության վերացմանն ուղղված քաղաքականություն: Կանանց նկատմամբ բռնությունը տեղի է ունենում ինչպես հասարակական, այնպես էլ մասնավոր կյանքում:

Միավորված ազգերի կազմակերպության կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին հռչակագրի 2-րդ հոդվածի «ա» կետը վերաբերում է ընտանիքում տեղի ունեցող բռնությանը և ներառում է բռնության երեք տեսակ՝ ֆիզիկական, սեռական և հոգեբանական: Այն ներկայացնում է բռնության տեսակների օրինակներ, մասնավորապես՝ ծեծը, ընտանիքում կանանց նկատմամբ սեռական բռնությունը, օժիտի հետ կապված բռնությունը, ամուսնական բռնաբարությունը, կանանց սեռական օրգանների խեղումն և կանանց համար վնասակար այլ ավանդական գործելակերպերը, ոչ ամուսնական բռնությունը և շահագործման հետ կապված բռնությունը:

ԿՆԲՎՀ-ի 2-րդ հոդվածի համաձայն կանանց նկատմամբ բռնությունը մասնավորապես ներառում է.

- ընտանիքում տեղի ունեցող ֆիզիկական, սեռական և հոգեբանական բռնությունը, այդ թվում՝ ծեծը, ընտանիքում կանանց նկատմամբ սեռական բռնությունը, օժիտի հետ կապված բռնությունը, ամուսնական բռնաբարությունը, կանանց սեռական օրգանների խեղումն և կանանց համար վնասակար այլ ավանդական գործելակերպերը, ոչ ամուսնական բռնությունը և շահագործման հետ կապված բռնությունը.
- ընդհանուր համայնքում տեղի ունեցող ֆիզիկական, սեռական և հոգեբանական բռնությունը, այդ թվում՝ բռնաբարությունը, սեռական բռնությունը, սեռական հետապնդումը և ահաբեկումն աշխատավայրում, կրթական հաստատություններում կամ այլ վայրերում, կանանց թրաֆիքինգը և մարմնավաճառության հարկադրումը.
- պետության կողմից կամ պետության թողտվությամբ կատարվող ֆիզիկական, սեռական և հոգեբանական բռնությունը, որտեղ էլ որ այն տեղի ունենա:

⁹³ ԿՆԽՎԿ, թիվ 35 ընդհանուր հանձնարարականի 19-րդ կետ:

⁹⁴ 1993թ. ՄԱԿ-ի Չլխավոր ասամբլեան թիվ 48/104 բանաձևով հաստատեց Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին հռչակագիր:

⁹⁵ Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին հռչակագիր, ՄԱԿ-ի Չլխավոր ասամբլեայի թիվ 48/104 բանաձև, 1993 թ. դեկտեմբերի 20:

Հռչակագրում հասարակական կյանքում տեղի ունեցող բռնությունը դասվում է նույն մակարդակին, ինչ բռնությունը մասնավոր կյանքում: Այն սահմանում է «անտեսանելի խնդիրը» և բացահայտում այն, ինչ տեղի է ունենում տան դռան հետևում: Այսպիսով, ընտանեկան բռնությունը սահմանվում է որպես կանանց հիմնարար իրավունքների և ազատությունների խախտում: Հռչակագրում հստակորեն ամրագրված է, որ «կանայք իրավունք ունեն հավասարապես օգտվելու և պաշտպանելու մարդու բոլոր իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները», որոնք ներառում են. կյանքի իրավունք, հավասարության իրավունք, ազատության և անվտանգության իրավունք, օրենքով հավասար պաշտպանության իրավունք, խտրականության բոլոր ձևերից զերծ լինելու իրավունք, ֆիզիկական և հոգեկան առողջության հասնելու ամենաբարձր չափանիշի իրավունք, աշխատանքի արդար և բարենպաստ պայմանների իրավունք, խոշտանգումների կամ այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի չենթարկվելու իրավունք (հոդված 3):

Հռչակագրի դրույթների իրավաբանական ոչ պարտադիր բնույթից անկախ, այն անհերքելի ազդեցություն և առանձնահատուկ դեր ունի կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության երևույթի նկատմամբ միջազգային քաղաքականության ձևավորման գործում:

1995 թվականին ՄԱԿ-ի Կանանց չորրորդ համաշխարհային կոնֆերանսում ընդունված **Պեկինի հռչակագիրը և Գործողության հարթակը**, կանանց նկատմամբ բռնության վերացումը դասում են ռազմավարական նպատակ գենդերային հավասարության այլ պահանջների շարքում⁹⁶: Հռչակագրում սահմանված են կանանց նկատմամբ սեռական ոտնձգության տարբեր ձևեր, որոնք ԿՆԲՎՀ-ում հստակորեն նշված չէին: Դրանք են զինված հակամարտությունների ժամանակ համակարգված բռնաբարությունը և հղիության հարկադրելը, սեռական ստրկությունը, ամլացման և հղիության ընդհատման հարկադրելը, կանանց մանկասպանությունը և նախածննդյան փուլում սեռի ընտրությունը⁹⁷: Պեկին +5-ի հատուկ նիստի արդյունքներով ամփոփոխյ փաստաթուղթը ևս մեկ քայլ առաջ գնաց՝ կոչ անելով քրեականացնել օրենքով պատժվող բռնությունը կանանց նկատմամբ⁹⁸: 69-րդ կետի «գ» ենթակետում նշվում է, որ կառավարությունները «պետք է վերաբերվեն բոլոր տարիքի կանանց և աղջիկների նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերին, ներառյալ խտրականության վրա հիմնված բռնության բոլոր ձևերը՝ որպես օրենքով պատժելի հանցագործության»:

Փաստաթուղթը նաև կոչ է անում միջոցներ ձեռնարկել՝ կանխելու նախապաշարմունքների, ռասիզմի և ռասայական խտրականության, այլատյացության, պոռնոգրաֆիայի, էթնիկ զտումների, զինված հակամարտությունների, օտարերկրյա բռնազավթման, կրոնական և հակակրոնական ծայրահեղականության և ահաբեկչության հետևանքով առաջացող ԿՆԲ-ն⁹⁹:

Պետությունները պարտավոր են և պատասխանատու են պահպանել ճանաչված միջազգային չափանիշները և իրականացնել կանանց նկատմամբ ցանկացած բռնություն գործադրած անձանց գործողությունների կանխարգելման, հետաքննության և քրեական հետապնդման քաղաքականություն՝ անկախ նրանից՝ բռնությունը գործադրվել է պետական սուբյեկտի թե անհատի կողմից:

Այնուամենայնիվ, ըստ ՄԱԿ-ի՝ կանանց նկատմամբ բռնության հարցերով նախկին հատուկ զեկուցող Յակին Էրթուրքի. «...կան բազմաթիվ օրինակներ այն մասին, որ պետությունները չեն կատարում իրենց պարտականությունը՝ պատշաճ կերպով հետաքննել և պատժել կանանց

⁹⁶ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց:

⁹⁷ Պեկինի հռչակագիր և Գործողության հարթակ, A/CONF.177/20 (1995), պարբերություններ 114-115, և A/CONF.177/20/Add.1 (1995):

⁹⁸ ՄԱԿ-ի կանանց նկատմամբ բռնության, դրա պատճառների և հետևանքների հարցերով ՄԱԿ-ի հատուկ զեկուցողի աշխատանքի 15 տարի, պարբերություն 4, (2009թ.):

⁹⁹ Պեկինի հռչակագրի և Գործողությունների հարթակի իրականացման հետագա գործողություններ և նախաձեռնություններ, A/RES/S-23/3 (2000):

նկատմամբ բռնությունները»¹⁰⁰: Տարբեր երկրներում և հատկապես Եվրոպայում կանանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքարի բազմաթիվ միջոցառումներ են ձեռնարկվել, սակայն, ազգային մակարդակով միջազգային չափանիշների արդյունավետ իրականացման հասնելու համար անհրաժեշտ է իրականացնել դրանց տեղայնացում, տեղավորելով չափանիշները իշխանության և իմաստի տեղական սոցիալական համատեքստում»:

Կանանց նկատմամբ բռնության հարցերով ՄԱԿ-ի նախկին հատուկ զեկուցող Ռաշիդա Մանջուի (2013 թ.) զեկույցում, կապված պետական պարտականությունների հետ նշվում է, որ «Չնայած բազմաթիվ զարգացումներին, կանանց նկատմամբ բռնությունը տարածված է ամբողջ աշխարհում, ընդ որում՝ վերջինիս անպատժելիությունը շատ երկրներում ավելի շատ կանոն է, քան բացառություն: Պետության պատասխանատվության հետ կապված մարտահրավերների թվում են կանանց նկատմամբ բռնության՝ որպես մարդու իրավունքների խնդրի ժխտումը, պետության անբավարար արձագանքը՝ խնդրին համակարգված, համապարփակ և կայուն ձևով անդրադառնալու նվազագույն ջանքերը, արձանագրված դեպքերի առնչությամբ անբավարար ուշադրություն է հատկացվում բռնության ձևերի, պատճառների և հետևանքների ուսումնասիրմանը, բռնություն գործադրած անձանցից քչերն են ենթարկվում քրեական պատասխանատվության և նույնիսկ ավելի քչերը դատապարտվում, իսկ պատժամիջոցները հաճախ չեն արտացոլում կատարված հանցագործության լրջությունը: Բացի այդ դեռևս բացակայում է արձագանքը՝ անհավասարության ինչպես անհատական, այնպես էլ կառուցվածքային կողմերին և խտրականության բազմաթիվ և հատվող ձևերին, որոնք կանանց դեմ բռնության պատճառն ու հետևանքն են»¹⁰¹:

ՄԱԿ-ի չափանիշներից բացի, ընդունվել են մի քանի տարածաշրջանային պայմանագրեր և արձանագրություններ: 1994 թվականին Ամերիկյան պետությունների կազմակերպության կողմից ընդունված Կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման, պատժի և վերացման միջամերիկյան կոնվենցիան (Բելեմ դո Բարայի կոնվենցիա) և 2003 թվականին Աֆրիկյան միության կողմից ընդունված Մարդու և ժողովուրդների իրավունքների աֆրիկյան խարտիայի՝ Աֆրիկայում կանանց իրավունքների մասին արձանագրությունը (Մապուտոյի արձանագրություն) նույնպես անդրադառնում են կանանց նկատմամբ բռնության խնդրին¹⁰²:

3.1.2 ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԱՇՏ. Եվրոպայի խորհուրդ

Եվրոպայի խորհուրդն առաջին միջազգային տարածաշրջանային կազմակերպությունն է, որը ստեղծվել է 1949 թվականին անդամ պետությունների կողմից՝ մարդու իրավունքներն ու ազատությունները խթանելու և պաշտպանելու հստակ մանդատով: Այս կազմակերպությունը ներկայացնում է մարդու իրավունքների խթանման և պաշտպանության լայն ինստիտուցիոնալ հենք: Եվրոպայի խորհուրդը ներառում է 47 անդամ պետություններ, որոնք անդամ դառնալու համար պետք է ընդունեն օրենքի գերակայությունը և պարտավորվում են երաշխավորել իրենց տարածքում մարդու իրավունքներն ու ազատությունները: Եվրոպայի խորհրդի անդամ բոլոր

¹⁰⁰ Յակին էրթուրք, 2006թ. (E/CN.4/2006/61), պարբերություն 53:

¹⁰¹ Ռաշիդա Մանջու, 2013թ. (A/HRC/23/49), պարբերություն. 69:

¹⁰² «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց:

երկրները, ներառյալ Հայաստանը, վավերացրել են «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիան:

Ստորև բերված բաժինն անդրադարձնում է կանանց մարդու իրավունքներին և կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին Եվրոպայի խորհրդի հետևյալ իրավական փաստաթղթերին.

- Բռնությունից կանանց պաշտպանության մասին Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի Rec (2002)5 հանձնարարականը մասնակից պետություններին,
- Եվրոպայի խորհրդի «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա:

Բռնությունից կանանց պաշտպանության մասին Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի Rec (2002)5 հանձնարարականը մասնակից պետություններին սահմանում է. «կանանց նկատմամբ բռնություն» եզրույթը պետք է հասկանալ որպես գենդերային հիմքով բռնարարք, որը հանգեցնում է կամ կարող է հանգեցնել կանանց ֆիզիկական, սեռական կամ հոգեբանական վնասի կամ տառապանքի, ներառյալ նման գործողությունների սպառնալիքը, հարկադրանքը, կամ ազատությունից կամայական զրկումը, լինի դա հասարակական կամ մասնավոր կյանքում: Այն ներառում է, բայց չի սահմանափակվում հետևյալով.

- ընտանիքում կամ ընտանեկան միավորում տեղի ունեցող բռնություն, ներառյալ, ի թիվս այլնի, ֆիզիկական և մտավոր ագրեսիա, հուզական և հոգեբանական բռնություն, բռնաբարություն և սեռական բռնություն, արյունապղծություն, բռնաբարություն ամուսինների, կանոնավոր կամ պատահական զուգընկերների և համակեցողների միջև, հանցագործություններ, որոնք կատարվել են հանուն պատվի, կանանց սեռական օրգանների և սեռական խեղում և կանանց համար վնասակար այլ ավանդական գործելակերպեր, ինչպիսիք են հարկադիր ամուսնությունները.
- ընդհանուր համայնքում տեղի ունեցող բռնություն, ներառյալ, ի թիվս այլնի, բռնաբարություն, սեռական բռնություն, սեռական հարկադրում և աշխատավայրում, հաստատություններում կամ այլ վայրերում ահաբեկում, կանանց թրաֆիքինգ՝ սեռական շահագործման, տնտեսական շահագործման և «սեքս տուրիզմի» նպատակով.
- պետության կամ պետության պաշտոնատար անձանց կողմից կամ թողտվությամբ կատարվող բռնություն,
- կանանց իրավունքների խախտում գինված հակամարտության իրավիճակներում, մասնավորապես՝ պատանդներ վերցնելը, բռնի տեղահանությունը, համակարգված բռնաբարությունը, սեռական ստրկությունը, հղիության հարկադրելը և թրաֆիքինգը սեռական շահագործման և տնտեսական շահագործման նպատակով:

Կանանց՝ որևէ տեսակի կամ որևէ անձի կողմից բռնության չենթարկվելու իրավունքի պաշտպանությունը պետությունների պատասխանատվությունն է ու նրանց շահերից է բխում, ինչպես նաև ազգային քաղաքականության գերակայությունն է: Այդ առումով, որպես այս պարտականությունից խուսափելու միջոց պետությունները չեն կարող վկայակոչել սովորույթը, կրոնը կամ ավանդույթը¹⁰³: Իրականությունն այն է, որ ընտանեկան բռնության տուժողներն անհամաչափ իզական սեռի ներկայացուցիչներ են: Տարբեր ապացույցներ ցույց են տալիս, որ

¹⁰³ Բռնությունից կանանց պաշտպանության մասին Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի Rec (2002)5 հանձնարարական:

կանայք կարող են ընտանեկան բռնության ենթարկվել շատ դեպքերում: Կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնությունը հաճախ հանդիսանում է «գենդերային հիմքով բռնություն», քանի որ այն տեղի է ունենում հասարակության մեջ կանանց ստորադաս դերի պատճառով: Կանանց նկատմամբ բռնության հիմնապատճառը կանանց և տղամարդկանց միջև անհավասար իշխանության հարաբերություններն են, որոնք կառուցված և հաստատված են գենդերային կարծրատիպերով:

«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան (Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա) հանդիսանում է մարդու իրավունքների այդ լուրջ ոտնահարման դեմ պայքարի ամենաառաջին միջազգային պայմանագիրը: Կոնվենցիայի հիմնարար առանձնահատկությունները հետևյալն են.

- Կանանց նկատմամբ բռնությունը ճանաչվում է որպես մարդու իրավունքների խախտում և խտրականության տեսակ: Դա նշանակում է, որ բռնություններին համարժեք պատասխան չտալու դեպքում պետությունները պատասխանատվություն են կրում:
- Այն առաջին միջազգային պայմանագիրն է, որը պարունակում է գենդերի սահմանումը: Դա նշանակում է, որ այսուհետ ճանաչվում է, որ կանայք և տղամարդիկ ոչ միայն կենսաբանորեն իզական կամ արական սեռի են, այլև կա սոցիալապես կառուցված գենդերի կատեգորիա, որը կանանց և տղամարդկանց վերագրում է նրանց հատուկ դերերն ու վարքագիծը: Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ որոշակի դերեր և վարքագիծ կարող են նպաստել կանանց նկատմամբ բռնության ընդունելի լինելուն:
- Այն քրեականացնում է այնպիսի հանցագործությունները, ինչպիսիք են կանանց սեռական օրգանների խեղումը, հարկադիր ամուսնությունը, հետամտումը, հղիության ընդհատման հարկադրելը և ամլացման հարկադրումը: Դա նշանակում է, որ պետություններն առաջին անգամ պարտավոր կլինեն այդ լուրջ հանցագործությունները ներառել իրենց իրավական համակարգերում:
- Այն կոչ է անում ներգրավել բոլոր համապատասխան պետական գերատեսչություններն ու ծառայությունները, որպեսզի կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության դեմ պայքարը համակարգված լինի: Դա նշանակում է, որ գործակալությունները և ՀԿ-ները չպետք է գործեն միայնակ, այլ մշակեն համագործակցության արձանագրություններ:

«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի (ա) կետը կանանց նկատմամբ բռնությունը սահմանում է հետևյալ կերպ. «կանանց նկատմամբ բռնություն»՝ հասկացվում է որպես մարդու իրավունքների խախտում և կանանց նկատմամբ խտրականության ձև և պետք է ներառի գենդերային հիմքով բռնության այն բոլոր գործողությունները, որոնք հանգեցնում են կամ կարող են հանգեցնել կանանց ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ տնտեսական վնաս պատճառելուն, այդ թվում՝ նման գործողություններ կատարելու սպառնալիքները, հարկադրանքը կամ ազատությունից կամայականորեն զրկելը, որոնք տեղի են ունենում հանրային կամ մասնավոր կյանքում»¹⁰⁴:

¹⁰⁴ CETS 210 - Կանանց նկատմամբ բռնություն և ընտանեկան բռնություն, 11.V.2011թ.:

Կոնվենցիայի նախաբանում ճանաչվում է, որ կանանց նկատմամբ բռնությունն իրենից ներկայացնում է կանանց և տղամարդկանց միջև պատմականորեն անհավասար իշխանական հարաբերությունների դրսևորում, որոնք հանգեցրել են տղամարդկանց կողմից կանանց նկատմամբ գերիշխող դիրքի հաստատմանն ու խտրականության և կանանց լիարժեք առաջխաղացման արգելակմանը: Այն նաև ճանաչում է կանանց նկատմամբ բռնության կառուցվածքային բնույթը որպես գենդերային հիմքով բռնություն և այն, որ կանանց նկատմամբ բռնությունը հանդիսանում է այն կարևորագույն սոցիալական մեխանիզմներից մեկը, որոնց միջոցով կանայք ստիպված են լինում ենթակա դիրք զբաղեցնել տղամարդկանց նկատմամբ¹⁰⁵:

Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան պետություններից պահանջում է անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել՝ կանանց և տղամարդկանց վարքագծի սոցիալական և մշակութային վարվելակերպերում փոփոխություններ մտցնելու նպատակով՝ որպեսզի արմատախիլ արվեն այն նախապաշարմունքները, սովորույթները, ավանդույթները և մյուս բոլոր այն երևույթները, որոնք հիմնված են կանանց ստորադասվածության կամ կանանց և տղամարդկանց կարծրատիպային դերաբաժանման գաղափարի վրա:¹⁰⁶

Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի «բ» կետը ընտանեկան բռնությունը սահմանում է հետևյալ կերպ. «ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ տնտեսական բռնության գործողությունները, որոնք կատարվում են ընտանիքի կամ ընտանեկան միավորի ներսում կամ նախկին կամ ներկա ամուսինների կամ զուգընկերների միջև, անկախ նրանից, թե արդյոք կատարողը բնակվում է կամ բնակվել է տուժողի հետ նույն բնակարանում»: Ընտանեկան բռնությունը հիմնականում վերաբերում է բռնության երկու տեսակներին՝ սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնություն ներկայիս կամ նախկին ամուսինների կամ զուգընկերների միջև և միջսերնդային բռնություն, որը սովորաբար տեղի է ունենում ծնողների և երեխաների միջև: Ընտանեկան բռնության հիմնականում ենթարկվում են կանայք, բայց նաև տղամարդիկ, երեխաները և տարեցները¹⁰⁷:

Ընտանեկան բռնությունը համարվում է բռնության ձև, որը կանանց նկատմամբ դրսևորվում է անհամաչափորեն և հետևաբար ակնհայտորեն գենդերացված է: Չնայած կարող է թվալ, որ «ընտանեկան» եզրույթով սահմանափակվում է այդպիսի բռնության գործադրման վայրի համատեքստը, Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան ընդունել է, որ բռնությունը հաճախ շարունակվում է հարաբերություններն ավարտվելուց հետո, հետևաբար տուժողի և կատարողի համակեցությունը պարտադիր չէ: Միջսերնդային ընտանեկան բռնությունը ներառում է ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական և տնտեսական բնույթի բռնությունը, որը կատարվել է մեկ անձի կողմից իր երեխայի կամ ծնողի (տարեցների նկատմամբ բռնություն) նկատմամբ, կամ ընտանիքի՝ տարբեր սերունդների պատկանող ցանկացած այլ երկու կամ ավելի անդամների միջև այդպիսի բռնությունը: Տուժողի և կատարողի համակեցությունը կրկին պարտադիր չէ¹⁰⁸:

¹⁰⁵ Նույն տեղում:

¹⁰⁶ CETS 210 - Կանանց նկատմամբ բռնություն և ընտանեկան բռնություն, 11.V.2011, հոդված 12:

¹⁰⁷ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց, կետ 41:

¹⁰⁸ Նույն տեղում, պարբերություն 42:

3.1.3. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԿՆԽՎԿ-Ի ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

ԿՆԽՎԿ կամընտիր արձանագրությունն անդրադարձել է նաև կանանց նկատմամբ գենդերային բռնության և ընտանեկան բռնության դեպքերին: Դրանք ներառում են, ի թիվս այլնի.

Յիլդիրիմն ընդդեմ Ավստրիայի [Yildirim v. Austria]¹⁰⁹

Ֆաթիմա Յիլդիրիմը և նրա ամուսինը՝ Իրֆան Յիլդիրիմն ամուսնացել են 2001 թվականին: Նախկին ամուսնությունից Ֆաթիման ուներ երեք չափահաս երեխա. Մելիսան ծնվել էր այս ամուսնությունից և հինգ տարեկան է եղել, երբ տեղի են ունեցել դեպքերը: 2003 թվականի հուլիսին Թուրքիա կատարած այցից վերադառնալով՝ զույգը վիճել է, և Իրֆանը սպառնացել է սպանել Ֆաթիմային: Մեկ ամիս անց՝ օգոստոսին, նա կրկին սպառնացել է սպանել Ֆաթիմային: Ֆաթիման և Մելիսան տեղափոխվել են ապրելու իր դստեր մոտ: Մտածելով, որ ամուսինը գտնվում է աշխատավայրում, Ֆաթիման վերադարձել է իր բնակարան՝ իրերը վերցնելու նպատակով: Այդ ընթացքում ներս է մտել Իրֆանը, բռնի գործողություններ է կատարել նրա նկատմամբ և սպառնացել սպանել նրան: Նա այդ մասին դաշնային ոստիկանություն հաղորդում է ներկայացրել: Ոստիկանությունն արձակել է կարգադրություն, որով արգելվել է նրան վերադառնալ տուն, և դիմել է դատախազին՝ նրան կալանավորելու միջնորդությամբ: Դատախազը մերժել է այդ միջնորդությունը: Ոստիկանությունը Ֆաթիմային ուղեգրել է ընտանեկան բռնության դեպքերի միջամտության կենտրոն: Երկու օր անց միջամտության կենտրոնի աջակցությամբ Ֆաթիման իր և դստեր անունից ձեռք է բերել դատական արգելք սահմանող կարգադրություն: Այդ նույն օրը՝ աշխատանքից հետո, Իրֆանը հետապնդել է նրան, երբ նա դուրս է եկել աշխատավայրից, և [Ֆաթիման] զանգել է ոստիկանություն: Ավելի ուշ Իրֆանը սպառնացել է Ֆաթիմայի չափահաս որդուն: Հաջորդ օրը Ֆաթիմայի աշխատավայրում Իրֆանը սպառնացել է սպանել նրան: Մինչ կժամաներ ոստիկանությունը, նա հեռացել է: Ոստիկանությունը դիմել է նրան՝ վերադառնալու պահանջով, և նրա հետ անձամբ խոսել են: Այդ երեկո ոստիկանությունը խոսել է նրա հետ՝ զանգահարելով նրա բջջային հեռախոսին այն բանից հետո, երբ նա կրկին սպառնացել է Ֆաթիմային և նրա որդուն: Երկու օր անց Իրֆանը եկել է Ֆաթիմայի աշխատավայր և սպառնացել է սպանել նրան:

Երկու օր անց Ֆաթիման սպառնալիքների վերաբերյալ պաշտոնական հաղորդում է ներկայացրել ոստիկանություն, և ոստիկանությունը դիմել է դատախազին՝ Իրֆանին կալանավորելու պահանջով: Դատախազը մերժել է այդ դիմումը: Երկու շաբաթ անց Ֆաթիման ամուսնալուծության հայց է ներկայացրել: Մեկ շաբաթ անց Իրֆանի նկատմամբ արձակվել է ամուսնալուծության վարույթի ընթացքում շփումն արգելելու մասին կարգադրություն, որով նրան երեք ամսով արգելվել է կապ հաստատել իր զավակի՝ Մելիսայի հետ: Տասն օր անց Իրֆանը հետևել է Ֆաթիմային աշխատավայրից մինչև տուն և մահացու դանակահարել է նրան: Նա ձերբակալվել է մեկ շաբաթ անց, երբ փորձում էր մուտք գործել Բուլղարիա և այժմ ցմահ ազատազրկված է:

ԿՆԽՎԿ կոմիտեն ընդգծել է պետությունների՝ պատշաճ բարեխճություն ցուցաբերելու պարտականությունները, որոնցով նրանք «պատասխանատվություն են կրում մասնավոր արարքների համար, եթե նրանք չեն գործել պատշաճ բարեխճությամբ՝ իրավունքների

¹⁰⁹ Հաղորդակցության թիվ 06/2005, CEDAW/C/39/D/6/2005., հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/495/37/PDF/N0749537.pdf?OpenElement>

խախտումները կանխելու համար կամ չեն քննում և պատժում բռնարարքները, ինչպես նաև փոխհատուցում տրամադրելու համար»¹¹⁰: Այս առումով այն ընդգծել է, որ թեև պետությունը ստեղծել է ընտանեկան բռնության դեպքերին արձագանքելու համապարփակ համակարգ, սակայն առանձին կանանց իրավունքների՝ գործնականում իրականացման համար «քաղաքական կամքը, որն արտահայտված է Ավստրիայի վերոնշյալ համապարփակ համակարգում, պետք է դրսևորվի պետական դերակատարների կողմից»¹¹¹: Մասնավորապես այն գտել է, որ փաստերով նկարագրվում է մի իրավիճակ, որը չափազանց վտանգավոր է եղել Ֆաթիմա Յիլդիրիմի համար և որի մասին գիտեին կամ պետք է իմանային Ավստրիայի իշխանությունները. հաշվի առնելով սա՝ դատախազը չպետք է մերժեր ոստիկանության՝ Իրֆան Յիլդիրիմին ձերբակալելու և նրան կալանքի տակ պահելու վերաբերյալ միջնորդությունները¹¹²: Ի պատասխան պետության կողմից բերված այն փաստարկին, որ այդ ժամանակ ձերբակալման մասին որոշումը թվում էր «չափազանց կտրուկ քայլ», Կոմիտեն կրկին նշել է «Ա.Թ.-ն ընդդեմ Հունգարիայի» գործով արած իր ձևակերպումը, ըստ որի՝ «բռնություն գործադրած անձի իրավունքները չեն կարող գերակայել կանանց կյանքի և ֆիզիկական ու հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքների նկատմամբ»¹¹³: Կոմիտեն գտել է, որ տեղի է ունեցել ԿՆՆՎԿ-ի 2-րդ հոդվածի «ա», «գ»-«զ» կետերի և 3-րդ հոդվածի խախտում:

X և Y-ն ընդդեմ Վրաստանի [X and Y v. Georgia]¹¹⁴

Այս գործը հարուցել են մայրը (X) և դուստրը (Y), ովքեր բողոքել են, որ Վրաստանը չի կանխել, չի հետաքննել և չի պատժել երկարատև ֆիզիկական բռնությունը և սեռական և հոգեբանական բռնություն, որը գործադրվել է համապատասխանաբար իրենց նախկին ամուսնու և հոր կողմից:

X-ի կրած բռնությունը սկսվել է 1987 թվականին, երբ նրան խնջույքի ժամանակ բռնաբարել էր ապագա ամուսինը: Կարճ ժամանակ անց X-ն ամուսնանում է նրա հետ: Վրաստանում սոցիալական վերաբերմունքի պատճառով, որը բարձր էր գնահատում կանանց կուսության սրբությունը մինչ ամուսնությունը, նա կարծում էր, որ ոչ ոք չի ցանկանա ամուսնանալ իր հետ, քանի որ նա այլևս կույս չէր: Ամուսնության ընթացքում X-ը ծնել է հինգ երեխա և թողել աշխատանքն առաջին երեխայի ծնվելուց հետո: X-ի ամուսինը մշտապես դաժան էր երեխաների նկատմամբ, հաճախ բռնվում էր նրանց վրա կամ ֆիզիկական բռնություն գործադրում նրանց նկատմամբ՝ վատ վարքի կամ միմյանց հետ վիճելու համար: Ամուսինը բռնություն էր գործադրում X-ի նկատմամբ, երբ նա միջամտում էր երեխաներին պաշտպանելու համար և կենցաղային աննշան հարցերի շուրջ ծագած վեճերի ընթացքում: Վերջինս նաև սեռական բռնություն էր գործադրում իրենց երկու երեխաների՝ Y-ի և նրա եղբոր նկատմամբ:

Չնայած ավելի քան հինգ անգամ իշխանություններին ֆիզիկական և սեռական բռնության դեպքերի մասին հաղորդելուն (որի ապացույցն են մասնավորապես՝ X-ի և Y-ի անմիջական վկայությունները և բժշկական զեկույցները, որոնք հաստատում են X-ին ամուսնու կողմից հասցված մարմնական վնասվածքները), բողոքները երբեք հետաքննության չեն ենթարկվել, և X-ի ամուսնու նկատմամբ որևէ քրեական գործ չի հարուցվել: Ոստիկանության պահանջով

¹¹⁰ Նույն տեղում, պարբերություն 12.1.1

¹¹¹ Հաղորդագրություն թիվ 06/2005, CEDAW/C/39/D/6/2005, պարբերություն 12.1.2., հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/495/37/PDF/N0749537.pdf?OpenElement>

¹¹² Հաղորդագրություն թիվ 06/2005, CEDAW/C/39/D/6/2005, պարբերություն 12.1.4., հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/495/37/PDF/N0749537.pdf?OpenElement>

¹¹³ Հաղորդագրություն թիվ 06/2005, CEDAW/C/39/D/6/2005, պարբերություն 12.1.5., հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/495/37/PDF/N0749537.pdf?OpenElement>

¹¹⁴ Հաղորդագրություն թիվ 24/2009, CEDAW/C/61/D/24/2009 (2015)

նա միայն ստորագրել էր իրավական ուժ չկրող գրավոր հայտարարություններ առ այն, որ այլևս բռնություն չի գործադրի իր ընտանիքի անդամների նկատմամբ:

Զբավարարվելով ներպետական դատարանների որոշմամբ, X-ը և Y-ն իրենց գործը ներկայացրել են Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան (որը նախատեսված է INTERIGHTS-ով և Սահմանադրության 42-րդ հոդվածով), սակայն նրանց դիմումն անընդունելի է համարվել: X-ը և Y-ը (և նրանց պաշտպանները) ետ չեն կանգնել և բողոք են ներկայացրել Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման հանձնաժողովին («Կոմիտե»): 2013 թվականին նրանց գործն **ընդունելի** է ճանաչել, թեև նախկինում այն մերժվել էր մեկ այլ միջազգային մարմնի կողմից: Մինչդեռ Եվրոպական դատարան դիմումի առարկան դիմումատուների նկատմամբ դաժան վերաբերմունքի ազդեցությունն էր, որևէ խոսք չէր գնում տեղական իշխանությունների կողմից դիմումատուների կրած բռնությունը կանխելու ձախողման պատճառը հանդիսացող սեռական հիմքով խտրականության մասին: Վերոնշյալ փաստարկը Կոմիտեի առջև ներկայացված դիմումի էությունն էր: Քննելով գործը Կոմիտեն ընդունել է, որ X-ի և Y-ի դիմումը փաստացի և իրավական առումով տարբերվում էր նախկինում Եվրոպական դատարան ներկայացված դիմումից: Վրաստանի դեմ իր առաջին որոշման մեջ ԿՆԽՎԿ կոմիտեն ճանաչել է հեղինակի իրավունքների խախտումը պետության կողմից՝ հիմնված այն հոդվածների վրա, որոնք նա վկայակոչել է:

- Հոդված 2(բ)-(գ). 1-ին հոդվածից (կանանց նկատմամբ խտրականության սահմանում) և 5 (ա)-ից (զենդերային կարծրատիպավորում և նախապաշարմունք) (կետ 9.2) բխող քաղաքականության միջոցներ և պարտավորություններ
- թիվ 19 ընդհանուր հանձնարարական կանանց նկատմամբ բռնության մասին (կետ 9.3):

ԿՆԽՎԿ կոմիտեն գտել է, որ Վրաստանի պետությունը չի ապահովել քրեական օրենսդրության դրույթների կատարումն՝ արդյունավետ պաշտպանել կանանց և աղջիկներին ընտանիքի ներսում ֆիզիկական և սեռական բռնությունց, օրենքով սահմանված կարգով հավասար պաշտպանություն տրամադրել ընտանեկան բռնությունից և սեռական բռնությունից տուժած անձանց և պաշտպանել նրանց ընտանեկան բռնությունից (ԿՆԽՎԿ կոմիտեի 1, 2(բ)-(գ) և 5(ա) հոդվածների խախտում): Կոմիտեն նաև վկայակոչել է պետության պատշաճ ջանասիրության պարտականությունները (Կոմիտեի 1-ին և 2-րդ հոդվածների համաձայն՝ կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ Կոմիտեի թիվ 19 գլխավոր հանձնարարականի հետ համատեղ դիտարկմամբ)՝ կանխելու, հետաքննելու և պատժելու ոչ պետական դերակատարների կողմից ընտանեկան բռնության գործողությունները (պարբ. 9.3):

Գյոկչեն ընդդեմ Ավստրիայի [Goekce v. Austria]¹¹⁵

Շահիդե Գյոկչեն թուրքական ծագումով Ավստրիայի քաղաքացի էր: 1999-2002 թվականներին նա պարբերաբար ենթարկվել է ֆիզիկական բռնության և մահվան սպառնալիքների իր ամուսնու՝ Մուստաֆա Գյոկչեի կողմից: Ոստիկանության աշխատակիցները տեղյակ են եղել այդ շարունակական սպառնալիքների մասին: Երկու անգամ նրանք կիրառել են պաշտպանական որոշումներ, որոնց համաձայն Մուստաֆա Գյոկչեն պետք հեռանալ ընդհանուր բնակարանից՝ առաջին անգամ 10 օր ժամկետով, իսկ այնուհետև երեք ամիս ժամկետով: Մեկ անգամ Մուստաֆա Գյոկչեին մեղադրանք է առաջադրվել հարձակման համար, սակայն նա արդարացվել է, քանի որ Շահիդե Գյոկչեի վնասվածքները գնահատվել են ոչ այդքան ծանր: Ոստիկանությունը երկու անգամ դիմել է դատախազությանը խնդրելով, որպեսզի Մուստաֆա Գյոկչեն ձերբակալվի՝ իր կողմից մահվան

¹¹⁵ Հաղորդագրություն թիվ 5/ 2005, CEDAW/C/39/D/5/2005

սպառնալիքների և գործադրվող բռնությունների պատճառով: Սակայն դատախազությունը մերժել է այդ խնդրագրերը՝ անբավարար ապացույցների պատճառով: Նաև Շահիդե Գյոկչեի հայրը և եղբայրը տեղեկություններ են տրամադրել ոստիկանությանը՝ հաստատելով, որ Մուստաֆա Գյոկչեն Շահիդե Գյոկչեին սպանելու բազմաթիվ սպառնալիքներ է հնչեցրել, և որ նա զենքի հասանելիություն ունի: Այս հաղորդումները լուրջ չեն ընդունվել և չեն արձանագրվել: Մարմնական վնաս պատճառելու և վտանգավոր հանցավոր սպառնալիքի համար քրեական հետապնդումը դադարեցվելուց երկու օր անց Մուստաֆա Գյոկչեն ատրճանակով գնդակահարել էր Շահիդե Գյոկչեին իրենց երկու դուստրերի աչքի առաջ:

Վիեննայի միջամտության կենտրոնը և Արդարադատության կանանց հասանելիության ասոցիացիան, հանդես գալով Շահիդե Գյոկչեի երեք երեխաների անունից, ներկայացրեցին, որ. «կանայք շատ ավելի շատ են տուժում, քան տղամարդիկ՝ դատախազության կողմից ընտանեկան բռնությունը որպես կյանքի իրական սպառնալիք չընդունելուց և ենթադրյալ հանցագործների կալանավորումը չպահանջելուց: Կանայք նաև անհամաչափ ավելի շատ են տուժում ընտանեկան բռնության գործերով հանցագործներին չդատապարտելու և չպատժելու պրակտիկայից: Ավելին, կանանց վրա անհամաչափ մեծ ազդեցություն է ունենում իրավապահ և դատական անձնակազմի միջև համակարգման բացակայությունը, ընտանեկան բռնության վերաբերյալ իրավապահ և դատական անձնակազմին կրթություն չտրամադրելը և ընտանեկան բռնության վերաբերյալ տվյալների հավաքագրման և վիճակագրության չկատարումը: (պարբերություն 3.3):

ԿՆԽՎԿ կոմիտեին ուղղված դիմումում ընդգծվում է, որպես ընտանիքը ձգտում է ոչ թե նյութական փոխհատուցման, այլ պետությանը պատասխանատվության ենթարկելու իր բացթողումների և անփութության համար:

Ավստրիայի կառավարությունն իր պատասխանում ներկայացրել է, որ Շահիդե Գյոկչեն մի քանի անգամ հրաժարվել է ցուցմունքներ տալ ամուսնու դեմ կամ քրեական հետապնդում թույլատրել, որ զույգը երեխաների պաշտպանության և ընտանեկան թերապիայի ընթացքում պնդել է իրենց ընտանիքը պահպանելու ցանկության մասին, որ չնայած նա հաճախ է ոստիկանություն տուն կանչել, սակայն հստակորեն հայտարարել է, որ ցանկանում է ապրել ամուսնու հետ: Այդ հիմքով դատախազների գնահատականն այն էր, որ սպառնալիքները Շահիդե Գյոկչեի և Մուստաֆա Գյոկչեի փոխհարաբերությունների հաճախակի մասն էին, սակայն այդ սպառնալիքները գործի չեն դրվի: Կառավարությունն իր պատասխանում խոստովանել է, որ Մուստաֆա Գյոկչեն ատրճանակ էր գնել Շահիդե Գյոկչեին սպանելուց երեք շաբաթ առաջ, չնայած որ նրա դեմ զենքի գնման վավերական արգելք կար:

Ի պատասխան՝ դիմումատուներն ասել են, որ «մասնակից պետությունը սխալ կերպով բռնություն գործադրող ամուսնու դեմ քայլեր ձեռնարկելու բեռը և պատասխանատվությունը դրել է տուժողի վրա և չի հասկացել տուժողի առջև ծառայած վտանգը և տուժողի նկատմամբ հանցագործի իշխանությունը: [...] [Բեռը պետք է] դրվի պետության վրա – որը և պատասխանատու է – [դա] կհաստատի այն փաստը, որ հանցավոր սպառնալիք ներկայացնելը հանցագործություն է համայնքի դեմ, ինչպես նաև հանցագործություն առանձին տուժողի դեմ:» (պարբերություն 5.3):

Ավստրիայի կառավարությունը մանրամասն տեղեկություններ է ներկայացրել ընտանեկան բռնության վերաբերյալ օրենքի և գործելակերպի և պաշտոնատար անձանց վերապատրաստման վերաբերյալ: Նրանք նաև նշել են, որ, մասնավորապես, այն պատճառով, որ Մուստաֆա Գյոկչեն հանցագործությունը կատարել է խանդի փսիխոզի ազդեցության տակ, որը նրան ազատել է քրեական պատասխանատվությունից, որ “դժվար է հուսալի կանխատեսում անել, թե որքանով է վտանգավոր հանցագործը, և որ անհրաժեշտ է որոշել, թե արդյոք կալանքը կհամարվի անհամաչափ միջամտություն մարդու հիմնական իրավունքներին և հիմնարար ազատություններին:» (պարբերություն 8.10):

Ի պատասխան՝ դիմումատուները նշել են, որ Շահիդե Գյոկչեն կվախենար կորցնել իր երեխաներին, և սոցիալական և մշակութային արհամարհանքից թուրք ծագումով մի կնոջ նկատմամբ, ում երեխաներին տարել էին, և դա բացատրում է, թե ինչու նա կարող էր անտեսել իր նկատմամբ սպառնալիքները (պարբերություն 9.6): Նրանք նաև նշել են, որ Շահիդե Գյոկչեն իր կյանքի վերջին տարում օգնության հասնելու բազմաթիվ փորձեր է կատարել, իսկ մյուսները նշել են, թե ինչ ռիսկի էր ենթարկվում նա, սակայն որ այդ համապատասխան մանրամասները պատշաճ ձևով չեն փաստաթղթավորվել:

ԿՆԽՎԿ կոմիտեն հանդես է եկել սկզբունքային հայտարարությամբ պատշաճ ջանասիրության հարցի վերաբերյալ, որն ընդունվել է ի գիտություն բազմաթիվ հետազա դեպքերում:

«Կոմիտեն նշում է, որ մասնակից պետությունը ստեղծել է ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի համապարփակ մոդել, որը ներառում է օրենսդրություն, քրեական և քաղաքացիական իրավունքներ, իրազեկության բարձրացում, կրթություն և ուսուցում, ապաստարաններ, բռնության տուժողների խորհրդատվություն և կատարողների հետ աշխատանք: Սակայն, որպեսզի ընտանեկան բռնության ենթարկված յուրաքանչյուր կին օգտվի տղամարդկանց և կանանց հավասարության սկզբունքի և իր իրավունքների և հիմնարար ազատությունների գործնական իրագործումից, քաղաքական կամքը, որն արտահայտվում է Ավստրիայի վերը նշված համապարփակ համակարգում, պետք է աջակցվի պետական դերակատարների կողմից, ովքեր հավատարիմ են մասնակից պետության պատշաճ ջանասիրության պարտավորություններին:» (պարբերություն 12.1.2):

ԿՆԽՎԿ կոմիտեն հաշվի է առել մի շարք գործոններ. ոստիկանությունը մի քանի անգամ դիմել էր դատախազությանը Մուստաֆա Գյոկչեին կալանավորելու համար. ուժի մեջ մտած պաշտպանական որոշումը խախտվել էր, Մուստաֆա Գյոկչեն ձեռք էր բերել ատրճանակ, չնայած իր դեմ զենքի գնման գործող արգելքին, իսկ վկան ոստիկանությանը հայտնել էր, որ նա զենք ունի: Հաշվի առնելով այդ գործոնների համադրությունը՝ ԿՆԽՎԿ կոմիտեն ասել է, որ ոստիկանությունը գիտեր կամ պետք է իմանար, որ Շահիդե Գյոկչեին լուրջ վտանգ է սպառնում, և նրա վերջին կանչին վերաբերվել որպես անհապաղ միջամտություն պահանջող դեպքի:

ԿՆԽՎԿ կոմիտեն հստակ նշել է, որ «ընտանեկան բռնություն գործադրողի հիմնական իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները, ինչպիսիք են տեղաշարժի և արդար դատաքննության իրավունքը, [...] չեն կարող գերակայել կանանց կյանքի և ֆիզիկական և մտավոր ամբողջականության մարդու իրավունքներին:» (պարբերություն 12.1.5):

Անխելա Գոնսալես Կարենյոն ընդդեմ Իսպանիայի [Angela González Carreño v. Spain]¹¹⁶

Իսպանիայի Գերագույն դատարանը 2018 թվականին վերահաստատեց, որ իսպանական օրենսդրությունը պետք է ներառի այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք ամրագրված են մարդու իրավունքների պայմանագրերում: Տասը տարի առաջ, երբ նրա դուստրը երեք տարեկան էր, տիկին Կարենոն թողեց ամուսնուն այն բանից հետո, երբ վերջինս դանակով սպառնաց նրան: Տարիներ շարունակ նա բողոքներ էր ներկայացրել Իսպանիայի իրավական համակարգ՝ ձգտելով պաշտպանել դստերը՝ դատարանի որոշման համաձայն իր հոր հետ տեսակցություններ ունենալուց: Այս հարցի վերաբերյալ դատական նիստից հետո, տիկին Գոնսալես Կարենյոյի ամուսինը ենթադրաբար մոտեցել է նրան և ասել, որ պատրաստվում է «խլել այն, ինչը ամենակարևորն է իր համար»: Ավելի ուշ այդ օրը, նա կրակել և սպանել է իր դստերը, ապա ինքնասպան եղել:

¹¹⁶ Communication No 47/2012, CEDAW/C/58/D/47/2012 (2014)

2012թ.-ին տիկին Գոնսալես Կարենյոն իր գործը ներկայացրեց ԿՆՆՎԿ՝ գենդերային հիմքով խտրականության և ոստիկանության, վարչական և դատական իշխանությունների կողմից իրեն չպաշտպանելու մեղադրանքով: 2014թ.-ին ԿՆՆՎԿ-ն գտավ, որ Իսպանիան խախտել է Կոնվենցիայով սահմանված մարդու իրավունքները և հանձնարարեց պետությանը վճարել տիկին Գոնսալես Կարենյոյին փոխհատուցում և միջոցներ ձեռնարկել՝ ապահովելու համար, որ ընտանեկան բռնության նախկին դեպքերը հաշվի առնվեն երեխաների նկատմամբ խնամակալության և տեսակցության իրավունքները որոշելիս:

2018թ.-ին Իսպանիայի Գերագույն դատարանը կարգադրեց Կոմիտեի հանձնարարականների կատարումը և ճանաչեց Գոնսալես Կարենյոյի իրավունքների խախտումը՝ կառավարությանը պարտավորեցնելով վճարել 600 000 եվրո՝ որպես փոխհատուցում կրած բարոյական վնասի համար: Գերագույն դատարանը ընդունեց, որ միջազգային պայմանագրերի այն դրույթները, որոնք վավերացրել է Իսպանիան, կազմում են իր օրենքի մի մասը, և որ ԿՆՆՎԿ-ի հանձնարարականները ունեն պարտադիր ուժ:

3.1.4. ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ ՄԻԵԴ) մշտական դատական մարմին է¹¹⁷, որի խնդիրն է երաշխավորել, որ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները հարգեն «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով սահմանված իրավունքներն ու երաշխիքները: Անհատներն ու պետությունները կարող են բողոքներ (դիմումներ) ներկայացնել Կոնվենցիայի անդամ պետության դեմ՝ Կոնվենցիայով կամ նրա Արձանագրություններով սահմանված իրավունքների և երաշխիքների ենթադրյալ խախտման համար: ՄԻԵԴ-ը քննում է դիմումը և որոշում է կայացնում: Եթե ՄԻԵԴ-ը եզրակացնում է, որ անդամ պետությունը խախտել է այդ իրավունքներից և երաշխիքներից մեկը կամ մի քանիսը, ՄԻԵԴ-ն այդ խախտումների վերաբերյալ եզրակացություն է ներկայացնում:

ՄԻԵԴ-ի դատական պրակտիկան էական դեր է խաղացել կանանց նկատմամբ բռնությանը վերջ դնելու միջազգային և ազգային շրջանակների ձևավորման և ամրապնդման գործում՝ անդրադառնալով կանանց՝ գենդերային բռնությունից ապահով և պաշտպանված լինելու իրավունքին: Գործերը կարող են հասնել ՄԻԵԴ միայն այն դեպքում, երբ ազգային դատարաններն ու դատական պաշտպանության միջոցները դրանց լուծում չեն տվել: Հետևաբար, գործերը ցայտուն կերպով պատկերում են պետության՝ մարդու իրավունքները հարգելու, պաշտպանելու և կատարելու պատասխանատվությունը: ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքը նաև ազդեցիկ է եղել համակարգված և համապարփակ արձագանքների անհրաժեշտության բացահայտման, գենդերային հիմքով բռնության արդյունավետ կանխման և դրա դեմ պայքարի պատասխանատվությունը պետության վրա դնելու հարցերում¹¹⁸:

¹¹⁷ Կոնվենցիայի թիվ 11 Արձանագրության ուժի մեջ մտնելը, որով հիմնվում է Դատարանը:

¹¹⁸ Կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության կանխարգելում և դրա դեմ պայքար, 2016 թ. հունվար, էջ 29:

Ընտանեկան բռնության վերաբերյալ ՄԻԵԴ-ի առանցքային գործը 2009 թ. **Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի** գործն է: Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի նախադեպային գործում Դատարանը համապատասխանաբար կիրառել է 2-րդ, 3-րդ և 14-րդ հոդվածները՝ պաշտպանելով կյանքի իրավունքը, խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի արգելումը, ինչպես նաև ընտանեկան բռնության գործով խտրականության արգելումը¹¹⁹. Գործն առնչվել է էր երկու տուժողներին՝ դիմումատուին և նրա մորը, որոնք մի քանի անգամ ոստիկանությանը հաղորդում են ներկայացրել մարմնական ծանր վնասվածքների և մահվան սպառնալիքների մասին: Կանայք հետ են վերցրել իրենց բողոքները, քանի որ հանցագործը (ՀՕ) սպառնացել է սպանել նրանց: Հետագայում նա յոթ անգամ դանակով հարվածել է կնոջը, որի համար նրան տուգանել մոտ 385 եվրոյին համարժեք գումարով: Երկու կանայք բազմաթիվ բողոքներ են ներկայացրել՝ պնդելով, որ իրենց կյանքին վտանգ է սպառնում: Ամուսինը հարցաքննվել է և ազատ է արձակվել: Հանցանք կատարողը դատապարտվել է ցմահ ազատազրկման, սակայն ազգային դատարանը մեղմացրել է պատիժը՝ պայմանավորված մեղմացնող հանգամանքով, այն է՝ իր կնոջ մոր կողմից հրահրվելը, ինչպես նաև դատարանում դրսևորած պատշաճ վարքագծով: Դատարանը նրան ազատ արձակելու որոշում է կայացրել՝ հաշվի առնելով, որ վճռի դեմ պետք է վերաքննիչ բողոք ներկայացվի: Ազատ արձակվելուց հետո կատարողը փնտրել և գտել է դիմումատուին ու սպառնացել է սպանել դիմումատուին և վերջինիս մոր ընկերոջը: Չնայած տուժողի ներկայացրած պահանջին՝ որևէ պաշտպանության միջոց չի ձեռնարկվել: Դատարանը գտել է, որ «ֆիզիկական վնասվածքների և հոգեբանական ճնշման տեսքով բռնությունը, որին ենթարկվել է դիմումատուն, բավականին լուրջ են եղել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով վատ վերաբերմունք համարվելու համար»¹²⁰:

Դատարանն ուսումնասիրել է Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններում ընդունված պրակտիկան՝ ընտանեկան բռնության գործերին առնչվող՝ *ex officio* (ի պաշտոնե) քրեական հետապնդման մասով՝ նշելով, որ «տվյալ դեպքում կարևոր հարցն այն է, թե արդյոք ներպետական մարմինները ցուցաբերե՞լ են պատշաճ ջանասիրություն՝ դիմումատուի և նրա մոր նկատմամբ բռնությունը կանխելու նպատակով, մասնավորապես՝ Հ.Օ.-ի նկատմամբ հանցանքը կանխող կամ այլ համապատասխան խափանման միջոց ընտրելու միջոցով՝ չնայած տուժողի կողմից բողոքը հետ վերցնելու փաստին:»¹²¹: Այլ պետությունների փորձից դատարանը եզրակացրել է, որ «որքան ծանր է հանցանքը և որքան մեծ է հետագա հանցանքների վտանգը, այնքան ավելի նպատակահարմար է, որ քրեական հետապնդումը շարունակվի՝ հանրության շահերից ելնելով, նույնիսկ եթե տուժողները հետ են վերցնում իրենց բողոքները»¹²²: Այս առումով դատարանը նշել է գործի մի քանի առանձնահատկություններ, որոնք բնորոշ են ընտանեկան բռնությանն առնչվող գործերին: Դատարանն ընդգծել է, որ «դիմումատուի և նրա մոր նկատմամբ նկատվում էր Հ.Օ.-ի կողմից բռնության սրացում: Հ.Օ.-ի կողմից կատարված հանցագործությունները բավականաչափ լուրջ էին՝ խափանման միջոցների նշանակումը հիմնավորելու համար, և տուժողների առողջությանն ու անվտանգությանը շարունակաբար վտանգ էր սպառնում: Հարաբերությունների պատմության ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ կատարողը բազմիցս ընտանեկան բռնություն է գործադրել, և հետևաբար եղել է հետագա բռնության զգալի վտանգ»¹²³:

Դատարանը գտել է, որ տեղական իշխանությունները կարող էին կանխատեսել մահացու հարձակումը ՀՕ-ի կողմից: Դատարանը կրկին նշել է, որ որջամիտ միջոցներ չձեռնարկվելը, որոնք կարող էին արդյունքը փոխելու կամ վնասը մեղմելու իրական հեռանկար ունենալ,

¹¹⁹ Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի, Գանգատ թիվ 33401/02 2009թ.:

¹²⁰ Նույն տեղում, պարբերություններ 159, 160, 161:

¹²¹ Նույն տեղում, պարբերություն 131:

¹²² Նույն տեղում, պարբերություն 139:

¹²³ Նույն տեղում, պարբերություն 134:

բավարար է, որպեսզի առաջանա պետության պատասխանատվության հարցը (տե՛ս Ե-ն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, (E. and Others v. the United Kingdom), թիվ 33218/96, § 99, նոյեմբերի 26, 2002թ.)¹²⁴։ Դատարանը եզրակացրել է, որ այս գործով շարունակական բռնությունը ոչ միայն հնարավոր էր, այլև՝ կանխատեսելի։ Այն նաև ընդունելի չի համարել իշխանությունների կողմից միջամտություն կատարելուց հրաժարվելու հիմքերը։ Դատարանը նշել է. «Թերևս տեղական իշխանությունները բավարար կերպով հաշվի չեն առել վերոնշյալ գործոնները՝ Հ.Օ.-ի նկատմամբ քրեական վարույթը դադարեցնելու մասին բազմիցս որոշում կայացնելիս։ Փոխարենը, նրանք թերևս առանձնակի կարևորել են այն իրավիճակին միջամտելուց ձեռնպահ մնալը, որն իրենք համարել են «ընտանեկան հարց»։ Ավելին, ոչինչ չի վկայում այն մասին, որ իշխանությունները հաշվի են առել բողոքները հետ վերցնելու հիմքում ընկած դրդապատճառները։ Հաշվի չի առնվել այն հանգամանքը, որ դիմումատուի մայրը հանրային դատախազի մոտ նշել է, որ ինքը և իր դուստրը հետ են վերցրել իրենց բողոքները՝ Հ.Օ.-ի կողմից հնչեցված մահվան սպառնալիքների և իրենց վրա գործադրված ճնշման պատճառով։

Դատարանը եզրակացրել է, որ ներպետական իշխանությունները չեն կատարել պատշաճ բարեխղճություն ցուցաբերելու իրենց պարտականությունները, և, հետևաբար, Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի իմաստով, դիմումատուի մոր, որը սպանվել է հանցանք կատարողի կողմից, կյանքի իրավունքը պաշտպանելու իրենց պոզիտիվ պարտականությունը։ «Դիմումատուի ֆիզիկական անձեռնմխելիության նկատմամբ բռնի հարձակումների կրկնությունը կանխելու համար ներպետական իշխանությունների կողմից բոլոր ողջամիտ միջոցները ձեռնարկված լինելու կամ չլինելու» հանգամանքը գնահատելիս Դատարանը հաշվի է առել եվրոպական պետությունների գործելակերպի արդյունքում ձևավորվող ընդհանուր չափանիշները և այնպիսի մասնագիտացված փաստաթղթեր, ինչպիսին ԿՆԽՎԿ-ն¹²⁵։ Չնայած նշվում է, որ իշխանությունները բացարձակ անգործություն չեն դրսևորել, սակայն «այս միջոցներից և ոչ մեկը բավարար չի եղել» կատարողի կողմից հետագա բռնության գործադրումը կանխելու համար¹²⁶։ Այս առումով, դատարանը գտել է, որ՝ «օրենսդրական դաշտը պետք է հնարավորություն տար քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին շարունակելու Հ.Օ.-ի նկատմամբ հարուցված քրեական գործերի քննությունը՝ անկախ տուժողի կողմից բողոքները հետ վերցնելու հանգամանքից, քանի որ Հ.Օ.-ի կողմից գործադրված բռնությունը բավականաչափ լուրջ էր՝ քրեական հետապնդումը հիմնավորելու համար, և առկա էր դիմումատուի ֆիզիկական անձեռնմխելիությանը սպառնացող շարունակական վտանգ»¹²⁷։ Դատարանը նշել է, որ «բռնի հարձակումների կրկնվելը կանխելու համար» իշխանությունները չեն դրսևորել պահանջվող պատշաճ բարեխղճությունը, քանի որ նա [դիմումատուի ամուսինը] գործել է «առանց խոչընդոտների» և «առանց պատժի ենթարկվելու», և որ նրանց արձագանքը եղել է «ակնհայտորեն անհամաչափ»¹²⁸։

Ինչ վերաբերում է տուժողի՝ խտրականության վերաբերյալ պնդումներին, ապա Դատարանը հղում է կատարել ԿՆԽՎԿ-ի թիվ 19 ընդհանուր առաջարկությանը, որով գենդերային հիմքով բռնությունը սահմանվում է որպես խտրականության ձև։ Դատարանը նաև ուսումնասիրել է ՀԿ-ների կողմից կազմված՝ Թուրքիայում ընտանեկան բռնության վերաբերյալ մի քանի զեկույց, որոնցում առկա է վիճակագրություն։ Ջեկույցներում նշվել է, որ «ընտանեկան բռնության՝ տուժողների ամենաբարձր ցուցանիշը Դիարբեքիրում է, որտեղ ապրում էր տուժողը քննարկվող ժամանակահատվածում, և որ բոլոր տուժողները կանայք են, ովքեր

¹²⁴ Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի, Փանգատ թիվ 33401/02 2009թ., պարբերություն 136:

¹²⁵ Նույն տեղում, պարբերություն 162-164:

¹²⁶ Նույն տեղում, պարբերություն 167:

¹²⁷ Նույն տեղում, պարբերություն 168:

¹²⁸ Նույն տեղում, պարբերություն 168-170:

հիմնականում ենթարկվել են ֆիզիկական բռնության»¹²⁹: Ձեկույցներում նաև նշվել է՝ «երբ տուժողները ոստիկանության բաժիններ հաղորդում են տալիս ընտանեկան բռնության դեպքերի մասին, ոստիկանության աշխատակիցները ոչ թե քննում են նրանց բողոքները, այլ ձգտում են ստանձնել հաշտարարի դերը՝ փորձելով համոզել տուժողներին տուն վերադառնալ և հետ վերցնել իրենց բողոքները: Այսպիսով, ոստիկանության աշխատակիցները խնդիրը համարում են «ընտանեկան հարց, որին իրենք չեն կարող միջամտել»¹³⁰: ՀԿ-ների զեկույցը նաև նշել է պաշտպանիչ կարգադրություններ ձեռք բերելիս բազմաթիվ ձգձգումների մասին, քանի որ ոստիկանությունը դրանք դիտարկել է որպես ամուսնալուծության գործընթացներ, ինչպես նաև ոստիկանության «բացասական վերաբերմունքի» պատճառով հանցանք կատարողի նկատմամբ կարգադրությունների [պահանջների] կիրառման հարցում ձգձգումները¹³¹: Ավելին,

«ընտանեկան բռնություն գործադրողների նկատմամբ թերևս չեն կիրառվում զսպող պատիժներ, քանի որ դատարանները մեղմացնում են պատիժները՝ հիմք ընդունելով սովորույթները, ավանդույթները կամ բարոյականությունը»¹³²:

Դատարանը գտել է, որ իշխանությունները նույնիսկ չեն կիրառել առկա պաշտպանող միջոցները և դադարեցրել են վարույթը՝ որպես «ընտանեկան գործ»՝ անտեսելով, թե ինչու են բողոքները հետ վերցվել: Դատարանը գտել է, որ «ընտանեկան բռնությունը հիմնականում գործադրվում է կանանց նկատմամբ», և որ դատական համակարգի ընդհանուր և խտրական անգործությունը թուրքիայում ստեղծել էր այնպիսի մթնոլորտ, որը նպաստավոր էր ընտանեկան բռնության համար»¹³³: Դատարանը եզրակացրել է, որ տուժողի և նրա մոր նկատմամբ խտրական վերաբերմունք է դրսևորվել այն պատճառով, որ «ընտանեկան բռնության խնդիրը լուծելու համար համապատասխան գործողություններ ձեռնարկելու պարտականությունը ոչ պատշաճ կատարելու հետևանքով» իշխանությունները չեն ապահովել օրենքի առջև հավասար պաշտպանությունը»:

Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի նշանակալի գործ է ընտանեկան բռնության հարցերի վերաբերյալ, քանի որ Դատարանն առաջին անգամ որոշել է, որ գենդերային հիմքով բռնությունը նման է խտրականության, քանի որ այն հիմնականում վերաբերում է կանանց, և կանայք օրենքով հավասար պաշտպանված չեն, ինչպես տղամարդիկ:

ՄԻԵԴ-ի մեկ այլ նշանավոր գործ, որը ճանաչում և առաջ է մղում պատշաճ ջանասիրության չափանիշը ընտանեկան բռնության համատեքստում, դա **Բևակուան և Ս.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի** գործն է (Bevacqua and S. v. Bulgaria)¹³⁴. Այս գործում առաջին դիմումատուն ամուսնացել է պարոն Ն.-ի հետ 1995թ.-ին, և 1997թ. հունվարին ծնվել է նրանց որդին՝ Ս.-ն (երկրորդ դիմումատու): Հետագայում պարոն Ն.-ն սկսել է ագրեսիվ վարք դրսևորել, և 2000 թվականի մարտի 1-ին առաջին դիմումատուն որդու հետ հեռացել է ընտանեկան տնից, տեղափոխվելով ծնողների բնակարան: Նույն օրը, առաջին դիմումատուն ամուսնալուծության դիմում է ներկայացրել և խնդրել միջանկյալ պաշտպանական միջոց կիրառել՝ նշելով, մասնավորապես, որ պարոն Ն.-ն հաճախ օգտագործում էր վիրավորական արտահայտություններ և ծեծում նրան: 2000 թվականի մարտի 7-ին Սոֆիայի շրջանային դատարանի դատավորը ուսումնասիրել է գործի նյութերը և նշանակել առաջին նիստի օրը 2000 թվականի ապրիլի 11-ն՝ առանց քննելու միջանկյալ միջոցի կիրառման խնդրագիրը: Բաժանումից հետո առաջին երկու ամիսների ընթացքում պարոն Ն.-ն ամեն օր այցելում էր

¹²⁹ Նույն տեղում, պարբերություն 194:

¹³⁰ Նույն տեղում, պարբերություն 195:

¹³¹ Նույն տեղում, պարբերություն 196:

¹³² Նույն տեղում:

¹³³ Նույն տեղում, պարբերություն 198:

¹³⁴ Բևակուան և Ս.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, Չանգատ թիվ 71127/01, 12 հունիսի 2008թ.:

որդուն և հանգստյան օրերին նրան տանում իր բնակարան՝ առաջին դիմումատուի համաձայնությամբ: 2000թ. մայիսի 6-ին պարոն Ն. զբոսնելուց հետո Ա.-ին տուն չի բերել: Նա զանգահարել է առաջին դիմումատուին և ասել, որ որդին ապրելու է նրա հետ: Հաջորդ վեց օրվա ընթացքում նա մերժել է որդու հետ հանդիպումների կամ հեռախոսային խոսակցությունների առաջին դիմումատուի խնդրանքները: Մի քանի օր հետո առաջին դիմումատուն գնացել է մանկապարտեզ՝ տեսնելու իր որդուն և տանրել նրան իր տուն: Երեկոյան պարոն Ն.-ն զանգահարել է, իսկ հետո հայտնվել առաջին դիմումատուի տան մոտ: Նա բղավում էր և ծեծում էր դուռը՝ վախեցնելով երեխային և առաջին դիմումատուին: Պարոն Ն.-ին ի վերջո հաջողվել է մուտք գործել բնակարան, երբ առաջին դիմումատուի հայրը եկել է տուն: Նա ենթադրաբար հարվածել կամ հրել է առաջին դիմումատուին՝ նրա ծնողների և երեխայի ներկայությամբ: Ինչ-որ պահի պարոն Ն.-ն բռնել է իր որդուն, սակայն առաջին դիմումատուն փորձել է թույլ չտալ դա: Երեխան գոռում էր: Ի վերջո, պարոն Ն.-ն հեռացել է երեխայի հետ: Առաջին դիմումատուն այցելել է դատաբժշկի, որը փոքր կապտուկներ է նկատել նրա դեմքի և ազդրի վրա: Երկրորդ անգամ պարոն Ն.-ն բռնություն է գործադրել 2000 թվականի հունիսի 28-ին, երբ նա Ա.-ին բերել է մոր բնակարան այցելության: Պարոն Ն.-ն զայրույթով է արձագանքել առաջին դիմումատուի խոսքերին և հարվածել նրան որդու ներկայությամբ: Հաջորդ օրը առաջին դիմումատուն այցելել է բժշկի, ով նրա մոտ նկատել է ձախ կոպի կապտուկ և ուռած այտ: Նա նաև հայտնել է, որ ցավում է աջ դաստակը: Պարոն Ն.-ի երկու բռնի արարքներից հետո ոստիկանության աշխատակիցների արձագանքը բավարար չի եղել.

- ▶ Տեսուչն, ըստ երևույթին, չի հավատացել իրադարձությունների առաջին դիմումատուի վարկածին և ենթադրաբար պնդել է, որ նա կարող է քրեական պատասխանատվության ենթարկվել իր որդուն առևանգելու համար¹³⁵;
- ▶ առաջին դիմումատուն բողոքել է տեղի ոստիկանական բաժանմունքի անչափահասների տեսուչին, սակայն նրան ասել են, որ ոչինչ անել հնարավոր չէ. և որ վեճը պետք է որոշվի դատարանում¹³⁶:

2000 թ. հուլիսին և օգոստոսին առաջին դիմումատուն բողոքել է ներքին գործերի նախարարություն՝ նշելով, որ նրանք պետք է օգնեն իրեն երեխայի խնամակալությունը ստանալու համար և միջոցներ ձեռնարկվեն՝ պաշտպանելու որդուն, որը վտանգված էր, քանի որ պարոն Ն.-ն պատշաճ ձևով չէր հոգում նրա մասին և ազդեսիվ էր իր նկատմամբ: Առաջին դիմումատուն բողոքել է, որ ոստիկանությունն այս առումով ոչինչ չի արել: 2000 թվականի օգոստոսին նա պատասխան էլ ստացել, որտեղ նշված էր, որ հարցը քննվել է, և որ ոստիկանության աշխատակցի կողմից անօրինական գործողություններ չեն նկատվել: Ոստիկաններն արել էին այն, ինչ կարող էին, իսկ մնացած հարցերը վերաբերում էին մասնավոր վեճին: Դատավարության ընթացքում երկու վկաները հաստատել են պարոն Ն.-ի ազդեսիվ պահվածքը: Բողոքարկման դիտարկումից հետո Սոֆիայի քաղաքային դատարանն անփոփոխ էր թողել ստորին դատարանի վճիռը, բայց համարել էր, որ կան բազմաթիվ ապացույցներ առ այն, որ պարոն Ն.-ն ազդեսիվ է եղել և ծեծի է ենթարկել առաջին դիմումատուին իրենց ամուսնության ընթացքում: Ուստի, առաջին դիմումատուն ավելի լավ կարող էր խնամել երեխային: Առաջին դիմումատուն երկու ընկերների ուղեկցությամբ այցելել է պարոն Ն.-ի բնակարան՝ հավաքելու իր իրերը: Նրա նախկին ամուսինը ազդեսիվ պահվածք է դրսևորել և ծեծել նրան: Հաջորդ օրը առաջին դիմումատուն այցելել է դատաբժշկի, որը նկատել է նրա դեմքի, աջ թևի, թևատակի և ձախ ազդրի տակ կապտուկներ: Նա բողոքել է

¹³⁵ Բևակուան և Ա.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, Գանգատ թիվ 71127/01, 12 հունիսի 2008թ., պարբերություն 16:

¹³⁶ Նույն տեղում, պարբերություն 23:

դատախազության մարմիններին, որոնք 2002թ. հոկտեմբերի և դեկտեմբերի և 2003թ. հունվարի որոշումներով մերժել են քրեական գործ հարուցել պարոն Ն.-ի նկատմամբ, նշելով, որ առաջին դիմումատու կարող է մասնավոր վարույթ հարուցել, քանի որ ենթադրյալ վնասվածքները պատկանում են թեթև մարմնական վնասվածքների կատեգորիային¹³⁷:

Վկայակոչելով 3-րդ, 8-րդ, 13-րդ և 14-րդ հոդվածները՝ դիմումատուները բողոքել են, որ իշխանությունները չեն ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ իրենց ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանք ապահովելու համար և չեն պաշտպանել առաջին դիմումատուին իր նախկին ամուսնու բռնի վարքից¹³⁸: Դիմումի քննության ընթացքում Դատարանը դիտարկել է կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ միջազգային հիմնական իրավական փաստաթղթերը¹³⁹:

ՄԻԵԴ-ը արձանագրել է «չանտեսելով տուժողների խոցելիությունը ընտանեկան բռնության շատ դեպքերում, այս կոնկրետ դեպքում Դատարանը չի կարող ընդունել դիմումատուների այն փաստարկը, որ իր Կոնվենցիայի իրավունքները կարող են ապահովվել միայն այն դեպքում, եթե պետությունը քրեական կարգով հետապնդեր պարոն Ն.-ին, և որ Կոնվենցիան պահանջում է պետական աջակցությամբ քրեական հետապնդում, այլ ոչ թե տուժողի կողմից նախաձեռնվող քրեական հետապնդում, ընտանեկան բռնության բոլոր դեպքերում: Թեև Դատարանը չի կարող բացառել, որ Բուլղարիայի համապատասխան օրենքը, ըստ որի՝ ընտանիքի անդամների միջև լուրջ բռնարարներից շատերը չեն կարող հետապնդվել առանց տուժողի ակտիվ մասնակցության (տե՛ս վերը՝ 44-46-րդ պարբերությունները), որոշ հանգամանքներում կարող է բարձրացվել Կոնվենցիայի հետ համատեղելիության հարցը, և նրա խնդիրը սահմանափակվում է դրան նախորդող կոնկրետ փաստերի քննությամբ: Դատարանը իրավասու չէ փոխարինել ազգային իշխանություններին և նրանց փոխարեն ընտրել հնարավոր միջոցների լայն շրջանակը, որոնք կարող են բավարար լինել դիմումատուների անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանք ապահովելու համար: Կոնվենցիայի սահմաններում, 8-րդ հոդվածին համապատասխանության ապահովման միջոցների ընտրությունը միմյանց միջև անհատների հարաբերությունների ոլորտում, մի հարց է, որը սկզբունքորեն ընկնում է ներքին իշխանությունների հայեցողության սահմաններում¹⁴⁰:

Դատարանը հայտարարել է, որ պետք է կիրառվեն վարչական և վերահսկողական հատուկ միջոցառումներ, այդ թվում, օրինակ՝ **Կանանց բռնությունից պաշտպանության նախարարների կոմիտեի Rec (2002) 5 հանձնարարականում** նախատեսվածները կամ 2005թ. «Ընտանեկան բռնության մասին» Բուլղարայի օրենքով սահմանվածները: Սակայն, համապատասխան ժամանակահատվածում բուլղարական օրենսդրությունը չէր նախատեսում վարչական և վերահսկողական հատուկ միջոցառումներ, և ոստիկանության և քրեական հետապնդման մարմինների կողմից իրենց ընդհանուր լիազորությունների հիման վրա ձեռնարկված միջոցները արդյունավետ չէին: Դատարանը նաև համարեց, որ առաջին դիմումատուի՝ դատախազությունում մասնավոր վարույթ հարուցելու և վնասի հատուցման հնարավորությունը բավարար չէր, քանի որ նման վարույթները ժամանակ են պահանջում և չեն կարող կանխել բողոքարկված դեպքերի կրկնության հնարավորությունը: Դատարանի կարծիքով, իշխանությունների՝ պատժամիջոցներ չկիրառելը կամ պարոն Ն.-ին անօրինական գործողություններից զերծ մնալ այլ կերպ չստիպելը վճռորոշ դեր է խաղացել այս գործի հանգամանքներում, քանի որ դա հավասարազոր է եղել դիմումատուներին անհրաժեշտ անհապաղ օգնություն ցուցաբերելուց հրաժարվելուն: Իշխանությունների այն տեսակետը, որ

¹³⁷ Նույն տեղում, պարբերություններ 36-38:

¹³⁸ Նույն տեղում, պարբերություն 54:

¹³⁹ Նույն տեղում, Բաժին III:

¹⁴⁰ Նույն տեղում, պարբերություն 82:

նման օգնություն չէր պահանջվում, քանի որ վեճը վերաբերում էր «մասնավոր հարցին», անհամատեղելի է դիմողներին՝ 8-րդ հոդվածի իրավունքներից օգտվելն ապահովելու նրանց պոզիտիվ պարտավորությունների հետ¹⁴¹:

ՄԻԵԴ-ի կարծիքով՝ շրջանային դատարանի միջանկյալ պաշտպանական միջոցներ չձեռնարկելու կուտակային հետևանքներն այնպիսի իրավիճակում, որը բացասաբար է անդրադարձել դիմումատուների և, առաջին հերթին, երկրորդ դիմումատուի բարեկեցության վրա, ինչպես նաև իշխանությունների կողմից պարոն Ն.-ի նկատմամբ բավարար միջոցներ չձեռնարկելը հավասարազոր էր դիմումատուներին օգնություն չցուցաբերելուն, ինչն անհամատեղելի է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված պոզիտիվ պետական պարտավորությունների հետ, այն է՝ ապահովել մարդու անձնական և ընտանեկան կյանքի հարգանքը¹⁴²:

Կոնտրովան ընդդեմ Սլովակիայի [Kontrová v. Slovakia] գործով տուժողը բռնության դեպքի մասին հաղորդում է տվել ոստիկանություն՝ ներկայացնելով բժշկական տեղեկանք, որը փաստում է, որ ստացված վնասվածքների հետևանքով ինքը 6 օր շարունակ չի կարողացել գնալ աշխատանքի: Ավելի ուշ նա ամուսնու հետ վերադարձել է ոստիկանության բաժին՝ բողոքը հետ վերցնելու նպատակով: Ոստիկանությունը մեղմացրել է քրեական մեղադրանքը՝ որակելով այն որպես ոչ մեծ ծանրության հանցանք: Հաջորդ ամիս տուժողի հարազատներից մեկը զանգահարել է ոստիկանություն և հայտնել, որ ամուսինն ատրճանակով փակվել է բնակարանում և սպառնում է, որ կսպանի իրեն և երկու երեխաներին: Տուժողը նույնպես զանգահարել է ոստիկանություն: Երբ ոստիկանությունը ժամանել է, հանցանք կատարողն արդեն լքած է եղել դեպքի վայրը: Հաջորդ օրը դիմումատուն բողոք է ներկայացրել: Մի քանի օր անց ամուսինը զնդակահարել է իրեն և իրենց երկու երեխաներին: Դրանից կարճ ժամանակ անց ոստիկանության տեսչական ծառայությունը հանցանք կատարողի նկատմամբ անմիջապես քրեական գործ չհարուցելու, արտակարգ իրավիճակին պատշաճորեն չարձագանքելու և դեպքի քննություն չիրականացնելու համար երկրորդ դեպքը քննող ոստիկանության երկու աշխատակիցների նկատմամբ բողոք է ներկայացրել՝ պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելու և պարտականությունները ոչ պատշաճ կատարելու վերաբերյալ: Ոստիկանության տեսչական ծառայությունն առաջին բողոքին արձագանքած ոստիկանի նկատմամբ ևս պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելու վերաբերյալ բողոք է ներկայացրել՝ այն հիմքով, որ նա փոփոխել է փաստերը և դեպքը ներկայացրել է որպես ոչ մեծ ծանրության հանցանք: Այս գործերին կա՛մ ընթացք չի տրվել, կա՛մ դրանք կարճվել են: Դատախազը բողոքարկել է Գերագույն դատարան, որը բեկանել է ստորին ատյանների որոշումները՝ գտնելով, որ ոստիկանները թերացել են իրենց պարտականությունների կատարման հարցում: Վարչական շրջանի դատարանը գործով մեղադրյալ ոստիկանության աշխատակիցներին ճանաչել է մեղավոր և պայմանական պատիժներ է նշանակել: Վերաքննության փուլում շրջանային դատարանն այն թողել է անփոփոխ: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ քրեական վարույթի ընթացքում չէր կարող պահանջել նյութական վնասների փոխհատուցում, տուժողը երկու պահանջ է ներկայացրել Սահմանադրական դատարան, որոնք ճանաչվել են անընդունելի:

Հաշվի առնելով տուժողի՝ 2-րդ հոդվածով նախատեսված կյանքի իրավունքի հետ կապված պահանջների մասով պետության պատասխանատվությունը, Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ «[իրավունքի] խախտման հետևանքով կրած ոչ նյութական վնասի փոխհատուցումը, որպես կանոն, պետք է ներկայացվի իրավունքի պաշտպանության

¹⁴¹ Նույն տեղում, պարբերություն 83:
¹⁴² Նույն տեղում, պարբերություն 84:

հնարավոր միջոցների շարքում»՝ համաձայն Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի: Այսպիսով, Ղատարանը գտել է, որ տեղի է ունեցել 13-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ տուժողը պետք է հնարավորություն ունենար պահանջելու իր և իր երեխաների՝ վերջիններիս մահվան հետևանքով կրած ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում»:¹⁴³”

Բրանկո Տոմաշիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի [Branko Tomašić and Others v. Croatia] գործով՝ Ղատարանը գտել է, որ տեղի է ունեցել 2-րդ հոդվածով (կյանքի իրավունք) նախատեսված՝ պետության պոզիտիվ պարտականության խախտում: Այս գործով դիմումատուի փեսան (Մ.Մ.) բազմիցս սպառնացել է, որ կսպանի նրանց դստերը (Մ.Տ.) և իրենց երեխային (Վ.Թ.), ընդ որում՝ վերջինիս կայաթեցնի նրա առաջին ծննդյան օրը: Հանցանք կատարողն (Մ.Մ.) այս սպառնալիքները հնչեցրել է թե՛ ոստիկանության և թե՛ սոցիալական ապաստանի աշխատակիցների ներկայությամբ: Մ.Տ.-ն նրա վերաբերյալ հանցագործության մասին հաղորդում է ներկայացրել, և Մ.Տ.-ի նկատմամբ հնչեցված բազմաթիվ սպառնալիքների համար Մ.Մ.-ն դատապարտվել և պատժվել է ազատազրկմամբ՝ հինգ ամիս ժամկետով: Հոգեբուժական զննության արդյունքները ցույց են տվել, որ նա պետք է հոգեբույժի կողմից ստանա ստացիոնար բուժում՝ թե՛ բանտում գտնվելու ընթացքում, թե՛ դրանից հետո: Ազատ արձակվելուն պես Մ.Մ.-ն կրակել և սպանել է Մ.Տ.-ին, Վ.Տ.-ին և իրեն: Որևէ տվյալ չի եղել այն մասին, որ Մ.Մ.-ն բանտում գտնվելու ընթացքում հոգեբույժի կողմից բուժում է ստացել: Դիմումատուները 2-րդ հոդվածի առնչությամբ ներկայացրել են երկու մասից բաղկացած բողոք առ այն, որ. պետությունը չի կատարել իր պոզիտիվ պարտականությունները՝ Մ.Տ.-ի և Վ.Տ.-ի մահվան դեպքերը կանխելու համար, և երկրորդ՝ պետությունն ամբողջությամբ չի քննել Մ.Տ.-ի ու Վ.Տ.-ի մահվան համար իր գործակալների (ծառայողների) հնարավոր պատասխանատվության հարցը:¹⁴⁴

Ղատարանը վերահաստատել է, որ 2-րդ հոդվածով պետությունը պարտավոր է ձեռնարկել համապատասխան քայլեր՝ իր իրավագրության ներքո գտնվող անձանց կյանքը պաշտպանելու համար: Սա առաջին հերթին ներառում է պետության՝ քրեաիրավական արդյունավետ դրույթներ մշակելու միջոցով կյանքի իրավունքը պաշտպանելու պարտականությունը՝ զսպելու համար անձի նկատմամբ հանցանքի կատարումը՝ այդ դրույթների գործողությունն ամրապնդելով դրանց խախտումների կանխարգելման, զսպման և պատժման համար նախատեսված իրավակիրառ համակարգով:¹⁴⁵

Ինչ վերաբերում է վերոնշյալ մոդելին, այն է՝ արդյոք իշխանություններն այդ ժամանակ գիտեին՞ կամ պարտավոր էին իմանալ երրորդ կողմի հանցավոր արարքների հետևանքով կոնկրետ անձի կյանքին սպառնացող իրական և անմիջական վտանգի մասին և որ իրենց լիազորությունների շրջանակում չեն ձեռնարկել միջոցներ, որոնք, կարող էին նախատեսվել այդ վտանգից խուսափելու համար, ապա Ղատարանը գտել է, որ «ներպետական իշխանությունները տեղյակ են եղել, որ Մ.Տ.-ի և Վ.Տ.-ի կյանքը խլելու վերաբերյալ հնչեցված սպառնալիքները լուրջ էին, և պետք է ձեռնարկվեին բոլոր ողջամիտ միջոցները՝ նրանց այդ սպառնալիքներից պաշտպանելու համար»: Այսպիսով, Ղատարանն ուսումնասիրել է այն հանգամանքը, թե «արդյոք համապատասխան իշխանությունները ձեռնարկե՞լ են սույն գործի հանգամանքներով պայմանավորված՝ բոլոր ողջամիտ միջոցները՝ Մ.Տ.-ի և Վ.Տ.-ի կյանքը պաշտպանելու համար»¹⁴⁶: Գտնելով, որ տեղի է ունեցել 2-րդ հոդվածի նյութաիրավական խախտում՝ Ղատարանը նախևառաջ նշել է, որ չնայած այն հանգամանքին, որ Մ.Մ.-ն բազմիցս սպառնալիքներ է հնչեցրել ռումբի վերաբերյալ՝ իշխանությունները երբեք չեն խուզարկել նրա

¹⁴³ Կոնտրովան ընդդեմ Սլովակիայի, Գանգատ թիվ 7510/04, 2005թ.:

¹⁴⁴ Բրանկո Տոմաշիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի, Գանգատ թիվ 46598/06, 2009թ., պարբերություն 29:

¹⁴⁵ Նույն տեղում, պարբերություն 49:

¹⁴⁶ Նույն տեղում, պարբերություն 51, 53:

տունը կամ տրանսպորտային միջոցը՝ ռուսեր կամ որևէ այլ զենք հայտնաբերելու համար: Ղատարանը նաև նշել է, որ Կառավարությունը չի կարողացել ապացուցել այն, որ «բանտում գտնվելու ընթացքում Մ.Մ.-ի նկատմամբ նշանակված հոգեբույժի կողմից հարկադիր բուժումը փաստացի և պատշաճորեն իրականացվել է»¹⁴⁷: Այս առումով, Ղատարանը նաև նշել է, որ կատարողին ազատ արձակելիս չի իրականացվել ռիսկի որևէ պատշաճ գնահատում: Այս վրիպումը Ղատարանը համարել է «հատկապես զարմանալի՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ նրա սպառնալիքները դատարանների կողմից համարվել են լուրջ և նախկինում հոգեբույժից ձեռք բերված տեղեկանքում հստակ նշված է եղել, որ մեծ է հավանականությունը, որ նա կարող է կրկնել միևնույն հանցանքները կամ կատարել համանման հանցանքներ»¹⁴⁸: Այս բոլոր գործոնների հիման վրա՝ Ղատարանը եզրակացրել է, որ տեղի է ունեցել 2-րդ հոդվածի նյութաիրավական խախտում, քանի որ ներպետական իշխանությունները «չեն ձեռնարկել գործի հանգամանքներով պայմանավորված բոլոր ողջամիտ միջոցները»՝ պաշտպանելու համար Մ.Տ.-ի և Վ.Տ.-ի կյանքը:

Այդինն ընդդեմ Թուրքիայի [Aydin v. Turkey] գործով՝ դիմումատուն 17-ամյա քրդուհի էր, ում աչքերը կապել էին և իր ընտանիքի մյուս անդամների հետ տեղափոխել ժանդարմերի, որտեղ նրան մերկացրել և խոշտանգել են, հարցաքննել, բռնաբարել, ապա՝ ծեծել: Նրանք ազատ են արձակվել միևնույն օրը՝ առանձին-առանձին: Ազատ արձակվելու օրվան հաջորդող օրը տուժողը, նրա հայրը և քույրը գնացել են դատախազություն, որտեղ ներկայացրել են բողոք: Ղատարանը փորձաքննության ենթարկելու նպատակով նրանց ուղարկել են պետական հիվանդանոց, և տուժողը ենթարկվել է կուսության ստուգման: Բժիշկը հաստատել է, որ կուսաթաղանթը պատռված է, և տուժողի ազդրի ներքին մակերևույթին առկա են կապտուկներ: Նրա ընտանիքի անդամների մարմինների վրա նույնպես առկա են եղել վնասվածքներ: Հաջորդ օրը դատախազը տուժողին ուղարկել է երկրորդ հիվանդանոց՝ որոշելու համար, թե երբ է նա կորցրել կուսությունը. բժշկի գնահատմամբ դա տեղի է ունեցել զննությունից մեկ շաբաթ առաջ: Քսուք չի վերցվել: Բժիշկներից և ոչ մեկը բավականաչափ որակավորված փորձագետ չի եղել: Մեկ ամիս անց դատախազը տուժողից վերցրել է երկրորդ ցուցմունքը և ուղարկել նրան երրորդ զննության՝ կուսությունը ստուգելու համար: Կուսաթաղանթի պատռման օրը հնարավոր չի եղել որոշել: Տուժողը ստացել է գրություն այն մասին, որ քննությամբ բռնաբարության փաստ չի հայտնաբերվել: Տուժողը և նրա ամուսինը ոստիկանության ու պետական մարմինների կողմից ենթարկվել են ոտնձգությունների այն բանից հետո, երբ նա բողոք է ներկայացրել Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողով: Նրա ամուսինն արգելանքի տակ է վերցվել և ենթարկվել դաժան ծեծի:

Համարելով, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում՝ Ղատարանն արձանագրել է, որ՝ «Գտնվելով անազատության մեջ՝ դիմումատուն բռնաբարվել է մի անձի կողմից, որի ինքնությունը դեռևս պետք է պարզվի: Պետական պաշտոնատար անձի կողմից անազատության մեջ գտնվող անձի բռնաբարությունը պետք է դիտարկվի որպես վատ վերաբերմունքի առանձնապես ծանր և նողկալի ձև՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, թե որքան հեշտ կարող է լինել հանցանք կատարող անձի համար տուժողի խոցելիությունից և թույլ դիմակայությունից օգտվելը: Ավելին, բռնաբարությունը խորը հոգեբանական հետքեր է թողնում տուժողի վրա, որոնք ժամանակի ընթացքում չեն անհետանում այնքան շուտ, որքան ֆիզիկական և հոգեկան բռնության մյուս ձևերի թողած հետքերը: Դիմումատուն նաև բռնի ներթափանցման հետևանքով զգացել է ուժեղ ֆիզիկական ցավ, որի հետևանքով նա պետք է իրեն զգացած լինե՛ր ստորացված և ֆիզիկական ու հոգեբանական բռնության ենթարկված»:

¹⁴⁷ Նույն տեղում, պարբերություն 55, 56:

¹⁴⁸ Նույն տեղում, պարբերություն 58:

¹⁴⁹: Վճռելով, որ 3-րդ հոդվածով խոշտանգման ենթարկվելու վերաբերյալ պնդումներ ներառող դեպքերում 13-րդ հոդվածով պետություններից պահանջվում է արդյունավետ քննություն իրականացնել, Ղատարանը գտել է, որ դատախազը չի իրականացրել տուժողի և նրա ընտանիքի անդամների պնդումների անհապաղ, ամբողջական և արդյունավետ քննություն: Մասնավորապես, Ղատարանը նշել է, որ «ըստ ամենայնի՝ մեկը մյուսի հետևից երեք բժշկական զննություն նշանակելով՝ [դատախազի] հիմնական մտահոգությունը կարծես եղել է դիմումատուի կուսությունը կորցնելու հանգամանքը պարզելը: Իրականում զննությունների նպատակը պետք է լիներ պարզելը, թե արդյո՞ք դիմումատուն եղել է բռնաբարությունից տուժած անձ, թե՛ ոչ, որն էլ կազմում էր նրա բողոքի էությունը»¹⁵⁰:

Ղատարանը նաև անդրադարձել է նշանակված դատաբժշկական ընթացակարգերի թերություններին: Այն եզրակացրել է, որ՝ «կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում պետական պաշտոնատար անձի կողմից բռնաբարության ենթարկվելու մասին հայտարարության մասով ամբողջական և արդյունավետ քննություն իրականացնելու պահանջը նաև ենթադրում է, որ տուժողը, հաշվի առնելով համապատասխան բոլոր նրբությունները, պետք է զննության ենթարկվի այս ոլորտում հատուկ փորձ ունեցող որակավորված բուժաշխատողների կողմից, ում անկախությունը սահմանափակված չէ քրեական հետապնդում իրականացնող մարմնի՝ զննության անցկացման շրջանակի վերաբերյալ տված ցուցումներով: Չի կարելի եզրակացնել, որ դատախազի կողմից նշանակված բժշկական զննություններով կատարվել է այս պահանջը»¹⁵¹:

Բալսանն ընդդեմ Ռումինիայի [Balsan v. Romania]¹⁵² գործով՝ 58 տարեկան դիմումատուն ապրում էր Պետրոշանի քաղաքում, ամուսնացած էր Ն.Ս.-ի հետ, և նրանք ունեին չորս երեխա: 2007-2009 թվականների ընթացքում Ն.Ս.-ն մի քանի անգամ բռնի գործողություններ է կատարել դիմումատուի նկատմամբ, որից հետո դիմումատուն ձեռք է բերել այն վնասվածքների մասին փաստող դատաբժշկական փորձաքննության եզրակացությունը, որոնց համար պահանջվել է երկուսից տասնօրյա բուժօգնություն: Արձագանքող ոստիկանության ծառայողները դեպի մասին իրենց գեկուցագրերում նշել են, որ Ն.Ս.-ն չի թողնում, որպեսզի դիմումատուն մուտք գործի իրենց համատեղ կացարան, որ վնասվածքները ընտանեկան վեճի հետևանք են, և որ նրանք կնոջը տեղեկացրել են պաշտոնական բողոք ներկայացնելու իր իրավունքի մասին:

Դիմումատուն երկու առանձին բողոք է ներկայացրել դատախազություն՝ պնդելով, որ ֆիզիկական բնույթի բռնի գործողության է ենթարկվել իր երեխաների ներկայությամբ, կցելով բժշկական եզրակացությունների պատճենները: Քննիչները դիմումատուից, նրա երեխաներից ցուցմունք վերցրել են առաջին դեպքերից ամիսներ անց, և նրանք բոլորը հաստատել են ամբողջ տարվա ընթացքում շարունակաբար բռնության ենթարկվելու փաստը, այդ թվում՝ նրա կյանքին ուղղված սպառնալիքները: Քննիչները բռնություն գործադրած անձին՝ Ն.Ս.-ին, հարցաքննել են բռնի գործողությունների մասին առաջին հաղորդումն ստանալուց 5 ամիս հետո: Ն.Ս.-ն հերքել է կնոջ նկատմամբ բռնի գործողություններ կատարելու փաստը և նշել, որ նա խմելու խնդիր է ունեցել և պատշաճորեն չի մաքրել տունը: Ն.Ս.-ն պնդել է, որ դիմումատուի կողմից ներկայացված բժշկական եզրակացությունները կեղծված են եղել: Նրանց դուստրերը ոստիկանությունում նշել են, որ իրենց հայրը չի հարվածել իրենց մորը, այլ վերջինս խնում էր և հարբելուց հետո ագրեսիվ վարք դրսևորում:

Դիմումատուն երկու լրացուցիչ դեպքի առթիվ բողոք է ներկայացրել դատախազին՝ նշելով, որ Ն.Ս.-ն սպառնացել է սպանել իրեն, և ինքը վախենում է իր կյանքի համար: Նա նաև խնդրել

¹⁴⁹ Այդինն ընդդեմ Թուրքիայի, Գանազատ թիվ 57/1996/676/866, 1997թ., պարբերություն 83:

¹⁵⁰ Նույն տեղում, պարբերություն 107:

¹⁵¹ Նույն տեղում, պարբերություն 107:

¹⁵² Բալսանն ընդդեմ Ռումինիայի, Գանազատ թիվ 49645/09, 2017թ.:

է դատական քննությունն արագացված կարգով անցկացնել և պաշտպանել իրեն: Երկրորդ դիմումը ներկայացնելու օրը դատախազությունը որոշել է մեղադրանք չառաջադրել և Ն.Ս.-ի նկատմամբ սահմանել 50 եվրոյին համարժեք գումարի չափով տուգանք՝ հաշվի առնելով այն, որ ակոհով խմելուց հետո դիմումատուսն վեճ է սադրել: Դատախազն իր որոշման մեջ հղում է կատարել Ն.Ս.-ի և դիմումատուի երկու չափահաս դուստրերի ցուցմունքներին:

Ինչ վերաբերում է ենթադրյալ սպառնալիքներին, ապա համարվում է, որ դիմումատուին չի հաջողվել ապացուցել իր կողմից ներկայացվող մեղադրանքները: Դատախազը եզրակացրել է, որ չնայած Ն.Ս.-ն կատարել է հանցագործություն՝ պատճառելով մարմնական վնասվածք, նրա գործողությունները հասարակության համար վտանգ չեն ներկայացրել, քանի որ նրան սադրել է տուժողը, ինչպես նաև նախկինում ինքը չի ունեցել դատվածություն և թոշակառու է եղել: Այդ որոշման դեմ դիմումատուի բողոքն անհիմն լինելու հիմքով մերժվել է: Դիմումատուն Պետրոշանի քաղաքի շրջանային դատարան բողոք է ներկայացրել դատախազի կողմից կայացված երկու որոշման դեմ՝ պահանջելով, որ Ն.Ս.-ին մեղադրանք առաջադրվի մարմնական վնասվածք պատճառելու հիմքով, և որ նա դատապարտվի ու փոխհատուցում վճարի ոչ նյութական վնասների և կրած տառապանքների համար: Նա պնդել է, որ վարչական տուգանքը, որը Ն.Ս.-ն հրաժարվել է վճարել, նրա նկատմամբ կանխարգելիչ ազդեցություն չի ունեցել, քանի որ դատախազի՝ քրեական հետապնդում չհարուցելու մասին որոշումից հետո նա շարունակել է բռնի գործողությունների ենթարկվել կնոջը: Բռնության ենթարկված կինը դատարանին նաև խնդրել է քրեական պատժամիջոցներ կիրառել Ն.Ս.-ի նկատմամբ և թույլտվություն է խնդրել ներկայացնելու Ն.Ս.-ի հետ երկխոսության ձայնագրությունը, որպեսզի ապացուցի, որ ինքը բռնի գործողությունների է ենթարկվել, ինչպես նաև Ն.Ս.-ի կողմից հնչեցվել են սպառնալիքներ: Դիմումատուն իր ցուցմունքի վերջին պարբերության մեջ նշել է, որ վախենում է իր կյանքի համար և դատարանին խնդրել է «օրենքով նախատեսված կարգով պատժել Ն.Ս.-ին ... արգելել նրան մտնել բնակարան ... և մոտենալ իրեն»:

Պետրոշանի քաղաքի շրջանային դատարանում երկրորդ լսման ժամանակ դիմումատուն պահանջել է դատարանի կողմից նշանակված փաստաբան, քանի որ փաստաբան վարձելու համար ֆինանսական միջոցներ չի ունեցել: Դատարանը մերժել է դիմումը՝ գտնելով, որ գործի էությունն այնպիսին է, որ փաստաբանի կողմից ներկայացվել չի պահանջվում: Պետրոշանի քաղաքի շրջանային դատարանն իր միջանկյալ վճռով մասամբ վերացրել է դատախազի՝ 2007 թվականի դեկտեմբերի 19-ի որոշումը մարմնական վնասվածք պատճառելու հանցագործության, ինչպես նաև դրա համար սահմանված տուգանքի մասով և այդ մասով պահանջել է գործի ըստ էության քննություն: Դատախազի՝ սպառնալիքների մասով եզրահանգումները հաստատվել են: Ձայնագրությունը չի ընդունվել որպես ապացույց, քանի որ դատարանը համարել է, որ այն գործին չի վերաբերում: Դիմումատուն և Ն.Ս.-ն ցուցմունք են տվել դատարանում՝ նշելով, որ դիմումատուն հարբած է եղել և իրեն դանակով սպառնացել է: Ն.Ս.-ի պնդմամբ՝ իրեն պաշտպանելու համար նա հրել է կնոջը, սակայն ժխտել է, որ երբևէ հարվածել է նրան: Դատարանը լսել է նրանց դատեր՝ Ս.Բ.-ի հետևյալ ցուցմունքը՝ «Իմ հայրը սովորություն ուներ հարվածել մորս [դիմումատուին] և մեզ՝ երեխաներիս: Նա այդպես վարվելու սովորություն ուներ, երբ գիշերը տուն չէր գալիս և մայրս հարցնում էր, թե որտեղ է եղել: Հետո հայրս բարկանում էր և հարվածում մորս: Նրա բարկանալու միակ պատճառը գումար չունենալն էր ... երբ ես տեղափոխվեցի ծնողներիս բնակարանից, մայրս շարունակում էր հարվածներ ստանալ հորս կողմից. ես անձամբ ականատես եմ եղել նման դեպքերից մի քանիսին ... Մայրս ակոհով խմելու սովորություն ուներ, սակայն չափավոր, իսկ 2007 թվականին նա դադարեց խմել: Ես հետ եմ վերցնում քրեական վարույթի ընթացքում տված իմ ցուցմունքը, քանի որ այն տվել եմ հորս սպառնալիքներից հետո»:

Պետրոշանի քաղաքի շրջանային դատարանը Ն.Ս.-ին անմեղ է ճանաչել մարմնական վնասվածք պատճառելու մասով: Դատարանը համարել է, որ Ս.Բ.-ի ցուցմունքը չի կարելի

հաշվի առնել առանց այդ որոշման համար որևէ հիմնավորում նշելու: Ղատարանը եզրակացրել է. Ղիմումատուն չի ապացուցել իր այն պնդումները, որ ... ինքը ֆիզիկական բնույթի բռնի գործողության է ենթարկվել մեղադրյալի կողմից: Ղատարանը, հաշվի առնելով նաև քրեական գործով քննության ընթացքում հավաքված ապացույցները, համարում է, որ մեղադրյալը հիմնականում այդպիսի բռնություն է գործադրել տուժող կողմից ալկոհոլ օգտագործելու, ինչպես նաև այն պատճառով, որ նա պատշաճ կերպով հոգ չէր տանում իր չորս երեխաների մասին: Մեղադրյալի արարքներն այնքան վտանգավոր չեն հասարակության համար, որպեսզի համարվեն հանցագործություն, և, հետևաբար, նա կազատվի մարմնական վնասվածքի մասով երեք դրվագներով առաջադրված մեղադրանքից և կվճարի 120 եվրոյին համարժեք գումարի չափով վարչական տուգանք: Ղատարանը այնուհետև առանց հիմնավորումների ներկայացնելու, անհիմն լինելու հիմքով մերժել է Ղիմումատուի՝ վնասի փոխհատուցման պահանջը: Վճռում որևէ հիշատակություն չի եղել Ղիմումատուի՝ իրեն պաշտպանության միջոցներ տրամադրելու պահանջի վերաբերյալ: Ղիմումատուն վճռաբեկ բողոք է բերել այդ վճռի դեմ: Նա պնդել է, որ Ն.Ս.-ն բռնության հակված անձ է, որը շարունակել է բռնության ենթարկել իրեն՝ նույնիսկ վարչական տուգանք նշանակելուց հետո: 2009 թվականի փետրվարի 19-ին և ապրիլի 21-ին Ղիմումատուն Ն.Ս.-ի կողմից բռնության և սպառնալիքների նոր դեպքերի հետ կապված հինգ բողոք է ներկայացրել Պետրոշանի քաղաքի ոստիկանություն, որոնց նա կցել է բժշկական եզրակացություններ: Սեպտեմբերի 29-ին Պետրոշանի քաղաքի շրջանային դատարանին կից դատախազությունը որոշել է Ղիմումատուի կողմից նկարագրված հինգ դեպքերի կապակցությամբ մեղադրանք չառաջադրել Ն.Ս.-ի դեմ: Այն Ն.Ս.-ի նկատմամբ սահմանել է մեկ այլ վարչական տուգանք՝ 25 եվրոյի չափով: Ղիմումատուն վերը նշված որոշման դեմ հետագայում որևէ բողոք չի ներկայացրել:

ՄԻԵԴ-ն իր գնահատման մեջ նշել է, որ ֆիզիկական բռնության փաստն արձանագրվել է բազմաթիվ ոստիկանական զեկուցագրերում և դատաբժշկական փորձաքննության եզրակացություններում: Վերջինիս մեջ նշված է, որ Ղիմումատուին անհրաժեշտ էր երկուսից տասն օր տևողությամբ բուժօգնության տրամադրում¹⁵³: Այն մերժել է Կառավարության առարկությունն առ այն, որ բռնությունը, որին ենթարկվել է Ղիմումատուն, չի հասել 3-րդ հոդվածով վկայակոչելու համար անհրաժեշտ նվազագույն շեմին: Այն նշել է. Ղիմումատուի նկատմամբ դրսևորված վատ վերաբերմունքը, որը երեք դեպքերով դարձել է նրա ֆիզիկական վնասվածքների պատճառ, վախի և անօգնական լինելու նրա զգացումների զուգակցմամբ, բավականաչափ լուրջ են եղել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով ծանրության պահանջվող մակարդակին հասնելու, հետևաբար՝ սույն դրույթի համաձայն Կառավարության նկատմամբ պոզիտիվ պարտավորություն սահմանելու համար¹⁵⁴: Ղատարանը այսպիսով ուսումնասիրել է այն, թե «արդյոք ներպետական իշխանությունները ձեռնարկե՞լ են բոլոր ողջամիտ միջոցները՝ Ղիմումատուի ֆիզիկական անձեռնմխելիության նկատմամբ բռնի գործողությունների կրկին կատարումը կանխելու համար»¹⁵⁵: Այս կապակցությամբ Ղատարանը նշել է, որ նրանք բոլորը քաջատեղյակ են եղել գրեթե մեկ տարի Ղիմումատուի նկատմամբ գործադրվող բռնությանը, քանի որ նա ահազանգել է ոստիկանություն, քրեական գործով բողոքներ է ներկայացրել և խնդրագիր է ներկայացրել ոստիկանության պետին: Նրա բողոքները մշտապես ուղեկցվել են դատաբժշկական փորձաքննության եզրակացություններով, որոնք երբևէ չեն վիճարկվել: Ղատարանն այսպիսով եզրակացրել է, որ Ռումինիայի իշխանությունները պարտավոր էին արձագանքել նրա բողոքներին: Ղատարանը նաև նշել է,

¹⁵³ Բալսանն ընդդեմ Ռումինիայի, Գանգատ թիվ 49645/09, 2017թ, պարբերություն 59

¹⁵⁴ Նույն տեղում, պարբերություն 60:

¹⁵⁵ Նույն տեղում, պարբերություն 61:

որ դիմումատուի դեպքում «գործել է իրավական համակարգ, որը նրան հնարավորություն է տվել ընտանեկան բռնության վերաբերյալ բողոք ներկայացնել և դիմել իշխանություններին՝ պաշտպանություն տրամադրելու պահանջով»¹⁵⁶:

Ինչ վերաբերում է իրավական համակարգի կիրառությանը, ապա Դատարանը հիշեցրել է, որ բռնության առաջին դեպքի բնությունը սկսվել է մեկ ամիս անց և բռնության այլ դեպքեր տեղի ունենալուց հետո: Չնայած այն հանգամանքին, որ դիմումատուն նշել է, որ իր ամուսինը սպառնացել է սպանել իրեն, ոստիկանությունն առաջին դեպքից հետո գրեթե հինգ ամիս չի հարցաքննել նրան: Ազգային դատարանը եզրակացրել է, որ կատարվել է մարմնական վնասվածք պատճառելու հետ կապված հանցագործություն, այն եղել է սադրանք և վարչական պատժից ավելի խիստ պատիժ սահմանելու համար բավականաչափ լուրջ չի եղել¹⁵⁷: Դատարանը նշել է, որ սույն որոշման դեմ դիմումատուի կողմից ներկայացված բողոքը մերժվել է և շրջանային դատարանը մարմնական վնասվածք պատճառելու մատով անմեղ է ճանաչել կատարողին, քանի որ նրան սադրել են, և նա հասարակության համար վտանգ չի ներկայացրել: Դատարանն այնուհետև նշել է, որ ազգային դատարանն ուշադրություն չի դարձրել կողմերի դատեր կողմից ցուցմունքը հետ վերցնելու հանգամանքի վրա, իսկ իշխանություններն ուշադրություն չեն դարձրել դիմումատուի՝ պաշտպանության միջոց տրամադրելու պահանջին: Ազգային դատարանը մի փոքր ավելացրել է վարչական տուգանքի չափը՝ չնայած այն հանգամանքին, որ առաջին տուգանքը չի ունեցել կանխարգելիչ ազդեցություն, քանի որ բռնությունը շարունակվում էր¹⁵⁸: Ընդհանուր առմամբ քրեական վարույթը գնահատելով՝ Դատարանը մտահոգությամբ եզրակացրել է, «որ թե՛ բռնության ժամանակ, թե՛ դատարանում ներպետական իշխանություններն ընտանեկան բռնության դեպքերը դիտարկել են որպես սադրանք և համարել են, որ քրեական իրավունքի շրջանակներում բնելու համար դրանք այնքան էլ լուրջ չեն»¹⁵⁹: Այն գտել է, որ ներպետական իշխանությունների դիրքորոշման հետևանքով «ներպետական օրենսդրական դաշտը չի ծառայել իր նպատակին, և այն չի համապատասխանել կանանց նկատմամբ բռնության և մասնավորապես՝ ընտանեկան բռնության մատով սահմանված միջազգային չափանիշներին»¹⁶⁰: Ինչ վերաբերում է անվճար հիմունքներով փաստաբան տրամադրելու մասին դիմումը մերժելու վերաբերյալ որոշմանը, քանի որ նմանատիպ գործերի դեպքում բացակայում է դրա անհրաժեշտությունը, ապա ՄԻԵԴ-ը վերհիշել է նախկինում կայացված վճիռներն առ այն, որ «որոշ հանգամանքներում վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ բողոքների բնության գործընթացին տուժողի արդյունավետ մասնակցությունն ապահովելու հետ կապված պետության ընթացակարգային պարտավորությունը կարող է դրսևորվել փաստաբանի՝ անվճար հիմունքներով իրավական ներկայացուցչության արդյունավետ հասանելիություն տրամադրելով»¹⁶¹: Ի վերջո, Դատարանը նշել է, որ 2008 թվականի առաջին կեսին ներկայացվել են վեց լրացուցիչ բողոքներ, որոնք ներպետական իշխանությունները մերժել են՝ ապացույցների բացակայության կամ բավականաչափ ծանր չլինելու հիմքով¹⁶²: ՄԻԵԴ-ն այսպիսով գտել է, որ տեղի է ունեցել 3-րդ հոդվածի խախտում: ՄԻԵԴ-ը սեփական նախաձեռնությամբ քննել է 14-րդ հոդվածի կիրառության հարցը¹⁶³: Այն կրկին նշել է իր վճիռն առ այն, որ «պետության կողմից կանանց ընտանեկան բռնությունից չպաշտպանելու հետևանքով խախտվում է նրանց՝ օրենքով սահմանված հավասար պաշտպանության

¹⁵⁶ Նույն տեղում, պարբերություններ 62, 63:

¹⁵⁷ Բալսանն ընդդեմ Ռուսիայի, Գանգատ թիվ 49645/09, 2017, պարբերություն 65:

¹⁵⁸ Նույն տեղում, պարբերություն 66:

¹⁵⁹ Նույն տեղում, պարբերություն 67:

¹⁶⁰ Նույն տեղում:

¹⁶¹ Նույն տեղում:

¹⁶² Բալսանն ընդդեմ Ռուսիայի, Գանգատ թիվ 49645/09, 2017թ, պարբերություն 69:

¹⁶³ Նույն տեղում, պարբերություն 72:

իրավունքը, և պարտադիր չէ, որ այս պարտավորությունը դիտավորությամբ չկատարվի»¹⁶⁴: Այն ընդգծել է, որ Ստամբուլի կոնվենցիայով կանանց նկատմամբ բռնությունը սահմանվել է որպես խտրականության ծն¹⁶⁵:

Ղատարանն այնուհետև կրկին նշել է գործի փաստական հանգամանքները, որ դիմումատուն իր ամուսնու կողմից ենթարկվել է բռնության, հնչեցվել են մահվան սպառնալիքներ, որոնց մասին իշխանությունները տեղյակ են եղել, և իր վճիռը, որ իշխանությունները ներպետական իրավական համակարգը չեն ծառայեցրել իր նպատակին՝ հիմք ընդունելով այն եզրահանգումը, որ դիմումատուն է սադրել իր նկատմամբ ընտանեկան բռնություն, որ բռնությունը հասարակության համար վտանգ չի ներկայացրել, հետևաբար՝ այնքան էլ ծանր դեպք չի եղել քրեական պատժամիջոցներ նշանակելու համար, ինչպես նաև դիմումատուի՝ դատարանի կողմից նշանակված փաստաբանի տրամադրման պահանջը մերժելը¹⁶⁶: Ղատարանը գտել է, որ սույն գործով իշխանությունների անգործության մասին է նաև վկայում որևէ պաշտպանության միջոցի տրամադրման հնարավորություն չդիտարկելու հանգամանքը՝ չնայած ոստիկանությանը, դատախազներին և դատարաններին նրա կողմից շարունակաբար ուղղված խնդրանքներին: Այն համարել է, որ հաշվի առնելով ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց խոցելիությունը՝ իշխանությունները պետք է ավելի աջալրջորեն քննեին նրա գործը¹⁶⁷:

Շարունակելով՝ ՄԻԵԴ-ն ուսումնասիրել է Ռումինիայում ընտանեկան բռնության նկատմամբ սոցիալական հանդուրժողականության մակարդակն արտացոլող միջին վիճակագրական տվյալները և նշել, որ հաղորդված դեպքերից միայն մի քանիսն են քննվել ոստիկանության կողմից: Այն նշել է, որ հաղորդվող դեպքերի թիվը շարունակում է աճել, որտեղ տուժողների մեծ մասը կանայք են, և որ տուժողների համար առկա են քիչ թվով կացարաններ, այդ թվում՝ ութ երկիր չունի կացարան: Այն հղում է կատարել ԿՆԽՎԿ կոմիտեի հետևյալ ամփոփիչ դիտարկումներին. հասարակության շրջանում իրազեկվածության բացակայությունը՝ հիմնականում գենդերային խտրականության հետ կապված, իրենց իրավունքների մասին կանանց իրազեկվածության բացակայությունը, տուժողների համար պաշտպանության և աջակցության ծառայությունների բացակայությունը՝ մասնավորապես գյուղական շրջաններում, ընտանեկան բռնության տարածվածության մակարդակի վերաբերյալ վիճակագրության բացակայությունը և գործող օրենսդրության անարդյունավետ կիրարկումը¹⁶⁸:

Ղատարանն ընդգծել է, որ Կառավարությունը չի իրականացրել այս ոլորտում իր կողմից ձեռնարկված միջոցառումների ազդեցության որևէ մոնիթորինգ, ինչպես նաև օրենքի և ազգային ռազմավարության կիրարկման մոնիթորինգ: Ղատարանը համարել է, որ՝ վերոնշյալ գործոնների համակցությունը վկայում է այն մասին, որ իշխանությունները լիովին չեն գնահատել Ռումինիայում ընտանեկան բռնության խնդրի լրջությունը և ծավալը, ինչպես նաև նրանց գործողություններում արտացոլվել է կին դիմումատուի նկատմամբ խտրական մոտեցում¹⁶⁹: Հաշվի առնելով ամերևույթ ապացույցն առ այն, որ ընտանեկան բռնությունը մեծապես ազդում է կանանց վրա՝ Ղատարանը համարել է, որ «իշխանությունների կողմից դրսևորված ընդհանուր և խտրական անգործության հետևանքով ստեղծվել է մի միջավայր, որը նպաստել է ընտանեկան բռնությանը»¹⁷⁰: Այն գտել է, որ քրեական իրավունքի համակարգը

¹⁶⁴ Նույն տեղում, պարբերություն 78:

¹⁶⁵ Նույն տեղում, պարբերություն 79:

¹⁶⁶ Նույն տեղում, պարբերություն 80, 81:

¹⁶⁷ Նույն տեղում, պարբերություն 82:

¹⁶⁸ Բալսանն ընդդեմ Ռումինիայի, Գանգատ թիվ 49645/09, 2017թ, պարբերություն 83:

¹⁶⁹ Նույն տեղում, պարբերություն 85:

¹⁷⁰ Նույն տեղում, պարբերություն 86:

չունի «համարժեք կանխարգելիչ ազդեցություն, որով հնարավոր է ապահովել սույն գործով կատարողի կողմից ապօրինի գործողությունների կանխարգելումը», այսպիսով խախտվել են դիմումատուի իրավունքները¹⁷¹: Այն եզրակացրել է, որ չնայած ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի վերաբերյալ օրենքի և ազգային ռազմավարության ընդունմանը՝ «դատական համակարգի կողմից ընդհանուր առմամբ չարձագանքելը և ագրեսորների անպատժելիությունը ...» վկայում են այն մասին, որ ջանքեր չեն գործադրվում ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի ուղղությամբ: Այն այսպիսով գտել է, որ տեղի է ունեցել 14-րդ հոդվածի խախտում (Խտրականության արգելում)՝ 3-րդ հոդվածի զուգակցմամբ (Անմարդկային և նվաստացուցիչ վերաբերմունքի արգելում):

Տալպիսն ընդդեմ Իտալիայի [Talpis v. Italy]¹⁷² գործը վերաբերում էր դիմումատուի կրած ամուսնական բռնությանը, որը հանգեցրեց նրա որդու սպանության և սեփական սպանության փորձի: Դիմումատուի որդու սպանության և նրա սպանության փորձի առնչությամբ Դատարանը որոշել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտում (կյանքի իրավունք): Այն, մասնավորապես, գտել է, որ դիմումատուի ներկայացրած բողոքի վերաբերյալ անհապաղ գործողություններ չձեռնարկելով, իտալական իշխանություններն անտեսել էին՝ ստեղծելով անպատժելիության իրավիճակ, որը նպաստել է բռնի գործողությունների կրկնությանը, հանգեցրել դիմումատուի սպանության փորձին և նրա որդու մահվան: Ուստի, իշխանությունները չէին կատարել գործով ներգրավված անձանց կյանքը պաշտպանելու իրենց պարտավորությունը: Դատարանը նաև որոշել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի (անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի արգելում) խախտում՝ կապված դիմումատուին ընտանեկան բռնությունից պաշտպանելու իրենց պարտավորությունների չկատարման հետ: Այս առումով, այն մասնավորապես նշել է, որ դիմումատուն իր երեխաների հետ ապրել է բռնության պայմաններում, այնքան լուրջ, որ այն կարելի է որակել դաժան վերաբերմունք, և որ իշխանությունների կողմից քրեական վարույթի իրականացման եղանակը վկայում էր դատական անգործության մասին, որն անհամատեղելի էր 3-րդ հոդվածի հետ: Ի վերջո Դատարանը որոշել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի (Խտրականության արգելում), 2-րդ (Կյանքի իրավունք) և 3-րդ (Անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի արգելում) հոդվածների խախտում՝ գտնելով, որ դիմումատուն՝ որպես կին, խտրականության տուժող է իշխանությունների անգործության պատճառով, որոնք թերագնահատել էին տվյալ բռնությունը և դրանով իսկ, ըստ էության, հանդուրժել էին այն:

Լևչուկն ընդդեմ Ուկրաինայի [Levchuk v. Ukraine]¹⁷³ գործը վերաբերում էր դիմումատուի բողոքին՝ առ այն, որ նախկին ամուսնու դեմ վտարման հայցի մերժումը նրան և իր երեխաներին ենթարկել է ընտանեկան բռնության և դաժան վերաբերմունքի վտանգի: Նա պնդել է, որ ներպետական դատարանները չափազանց ձևականորեն են եղել իրենց որոշումների մեջ, որի պատճառով իր նախկին ամուսնու մոտ առաջացել է անպատժելիության զգացում, ինչը նրան և իր երեխաներին կանգնեցրել է հոգեբանական բռնության և հարձակման ավելի մեծ ռիսկի առաջ: Դատարանը որոշել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի (Անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունք) խախտում՝ գտնելով, որ քաղաքացիական դատարանների պատասխանը դիմումատուի՝ նախկին ամուսնու դեմ վտարման հայցին չի համապատասխանում Պետության պոզիտիվ պարտավորությանը՝ ապահովել դիմումատուի արդյունավետ պաշտպանությունն ընտանեկան բռնությունից: Դատարանը, մասնավորապես, համարել է, որ ներպետական դատական իշխանությունները

¹⁷¹ Նույն տեղում, պարբերություն 87:

¹⁷² Տալպիսն ընդդեմ Իտալիայի, Գանգատ թիվ 41237/14, 2017թ:

¹⁷³ Լևչուկն ընդդեմ Ուկրաինայի, Գանգատ թիվ 17496/19, 2020թ:

չեն իրականացրել իրավիճակի և դիմումատուին ու նրա երեխաներին սպառնացող հոգեբանական և ֆիզիկական բռնության ռիսկի համապարփակ վերլուծություն: Ավելին, դատավարությունը տևել է ավելի քան երկու տարի՝ դատաիրավական համակարգի երեք մակարդակներում, որի ընթացքում դիմումատուն և նրա երեխաները շարունակել են մնալ հետագա բռնության վտանգի տակ: Հետևաբար, բոլոր վտանգված մրցակցող մասնավոր շահերի միջև արդար հավասարակշռությունը չի հաստատվել:

Վոլոդինան ընդդեմ Ռուսաստանի [Volodina v. Russia]¹⁷⁴ գործը վերաբերում էր դիմումատուի բողոքին առ այն, որ Ռուսաստանի իշխանությունները չեն կարողացել պաշտպանել նրան ընտանեկան բռնությունից, ներառյալ հարձակումներից, առևանգումից, հետամտումից և սպառնալիքներից: Նա նաև պնդել է, որ Ռուսաստանում գործող իրավական ռեժիմը թույլ չի տալիս պայքարել նման բռնությունների և կանանց նկատմամբ խտրական վերաբերմունքի նկատմամբ: Դատարանը որոշել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի (անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի արգելում) խախտում՝ գտնելով, որ դիմումատուն ֆիզիկական և հոգեբանական բռնության է ենթարկվել իր նախկին զուգընկերոջ կողմից, և որ ռուսական իշխանությունները չեն կատարել Կոնվենցիայով ստանձնած պարտավորությունները՝ պաշտպանել նրան դաժան վերաբերմունքից: Այն նաև գտել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի (խտրականության արգելում) խախտում, որը կատարվել է 3-րդ հոդվածի հետ զուգակցմամբ: Այդ առնչությամբ, Դատարանը մասնավորապես նշել է, որ ընտանեկան բռնությունը ճանաչված չէ Ռուսաստանի օրենսդրության մեջ, և որ չկա այնպիսի բան, ինչպիսին է սահմանափակման կամ պաշտպանական որոշումը: Նման ծախողումները հստակ ցույց տվեցին, որ իշխանությունները դժկամությամբ են ընդունում Ռուսաստանում ընտանեկան բռնության խնդրի լրջությունը և կանանց վրա դրա խտրական ազդեցությունը:

¹⁷⁴ Վոլոդինան ընդդեմ Ռուսաստանի, Փանգատ թիվ 41261/17, 2019թ.:

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂԵՐՁՆԵՐ

Միջազգային չափանիշները և ուղեցուցային սկզբունքները

Միջազգային իրավունքի համաձայն՝ ընտանեկան բռնությունը համարվում է.

- ▶ կանանց նկատմամբ խտրականություն և կանանց իրավունքների խախտում.
- ▶ խոշտանգում մասնավոր կյանքում.
- ▶ կյանքի/կյանքի որակի և ընտանեկան կյանքի իրավունքի խախտում*:

Ընտանեկան բռնության վերահսկողության ուղենիշային սկզբունքները

- ▶ խտրականությունից զերծ մնալը.
- ▶ կանանց նկատմամբ բռնության գործողությունների նկատմամբ բացարձակ անհանդուրժողականություն.
- ▶ բռնություն գործադրած անձի վրա կենտրոնացած մոտեցում, որի պարագայում նա պատասխանատվություն է կրում բռնության համար.
- ▶ տուժողների և նրանց երեխաների պաշտպանություն և անվտանգություն.
- ▶ «մի՛ վնասիր» տուժողներին (կանխել բռնարարի, պետական և հանրային կառույցների, ընտանիքի և համայնքների կողմից տուժողներին հետագա վնաս հասցնելուց, կրկնակի զոհականացումից, հասարակական պարսավանքից).
- ▶ զոհակենտրոն մոտեցում և տուժողների իրավագործում (տուժողներին լսում են և հավատում, տեղեկացնում իրենց իրավունքների մասին, հարգվում են նրանց որոշումները, և արժևորվում նրանց փորձառությունները, ակտիվ աջակցություն է ցուցաբերվում նրանց կարիքների և իրավունքների իրականացմանը)
- ▶ զենդերագայուն վերահսկում

Անհատական իրավունքներ, որոնց պահպանումը հատկապես կարևոր է ընտանեկան բռնության տուժողների համար.

- ▶ Առանց բռնության կյանքի իրավունք.
- ▶ Կյանքի և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք.
- ▶ Խոշտանգումների կամ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի չենթարկվելու իրավունք.
- ▶ Գաղտնիության և տվյալների պաշտպանության իրավունք.
- ▶ Միջազգային կամ ներքին զինված հակամարտությունների ժամանակ մարդասիրական նորմերի համաձայն հավասար պաշտպանության իրավունք.
- ▶ Անձի ազատության և անվտանգության իրավունք.
- ▶ Օրենքով հավասար պաշտպանված լինելու իրավունք.
- ▶ Արդարադատության մատչելիության իրավունք.
- ▶ Ընտանիքում հավասարության իրավունք.
- ▶ Ֆիզիկական և հոգեկան առողջության ամենաբարձր չափանիշի իրավունք:

* Մեջբերված է՝ Բալդրի Ա.Ն. և Դուբան Է.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Բալդրի Ա.Ն. և Դուբան Է. (2016թ.) «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության դեմ պայքարում իրավապահ մարմինների և արդարադատության ծառայողների արդյունավետության բարձրացում. Դասընթացավարների վերապատրաստման ձեռնարկ: Եվրոպայի խորհուրդ, էջ 25:

3.2. ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՏԵՔԱՏ՝ ՕՐԵՆՔՆԵՐ, ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Պետությունների կողմից փոխհամաձայնեցված միջազգային իրավական փաստաթղթերը նրանց պարտավորեցնում են ամրագրել կանանց իրավունքները, պաշտպանել դրանք և վերացնել կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերը: Հայաստանի Հանրապետությունը ստորագրել և վավերացրել է տարբեր միջազգային փաստաթղթեր և, հետևաբար, ունի միջազգային պարտավորություններ կանանց պաշտպանության և կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման վերաբերյալ:

1. **1993 թվականի հունիսի 23-ին Հայաստանը վավերացրել է «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիրը:** Համաձայն Դաշնագրի 3-րդ հոդվածի. «Սույն դաշնագրի մասնակից պետությունները պարտավորվում են ապահովել սույն դաշնագրով սահմանված բոլոր քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքներից օգտվելու տղամարդկանց և կանանց հավասար իրավունքը»¹⁷⁶:
2. **1993 թ. սեպտեմբերի 13-ին Հայաստանը վավերացրել է «Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիրը,** որը պարտավորեցնում է մասնակից պետություններին ապահովել տղամարդկանց և կանանց հավասար իրավունքներն՝ օգտվելու դաշնագրով սահմանված բոլոր տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքներից (հոդված 3)¹⁷⁷:
3. **1993 թվականի սեպտեմբերի 13-ին Հայաստանը վավերացրել է «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիան**¹⁷⁸. Համաձայն Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի. «Մասնակից պետությունները դատապարտում են կանանց նկատմամբ խտրականությունն իր բոլոր ձևերով, համաձայնում են բոլոր համապատասխան միջոցներով և առանց հապաղելու վարել կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման քաղաքականություն և այդ նպատակով պարտավորվում են:

ա) տղամարդկանց և կանանց իրավահավասարության սկզբունքն ամրագրել իրենց ազգային սահմանադրություններում կամ համապատասխան օրենսդրության մեջ, եթե այն դեռևս ամրագրված չէ, և օրենսդրության ու այլ համապատասխան միջոցների օգնությամբ ապահովել այդ սկզբունքի գործնական իրականացումը,

¹⁷⁶ «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիր, հոդված 3, 1966թ.
<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

¹⁷⁷ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր, հոդված 3, 1966թ.
<https://www.ohchr.org/EN/professionalinterest/pages/cescr.aspx>

¹⁷⁸ «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիա, 1979թ.
<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ԿՆԻՄՎԿ.aspx>

- բ) ընդունել կանանց նկատմամբ ամեն տեսակի խտրականությունն արգելող համապատասխան օրենսդրական և այլ միջոցներ, ներառյալ պատժամիջոցներ, որտեղ դրանք անհրաժեշտ են,
- գ) սահմանել տղամարդկանց հետ հավասար պայմաններով կանանց իրավունքների իրավական պաշտպանություն և իրավասու ներպետական աստիճանների ու պետական այլ հաստատությունների օգնությամբ ապահովել կանանց պաշտպանությունն ընդդեմ խտրականության ցանկացած գործողության,
- դ) ձեռնպահ մնալ կանանց նկատմամբ խտրականության որևէ գործողության կամ պրակտիկայի մեջ ներգրավվելուց և երաշխավորել, որ պետական մարմիններն ու հաստատությունները կգործեն այդ պարտավորությանը համապատասխան,
- ե) ձեռնարկել բոլոր համապատասխան միջոցները՝ վերացնելու համար ցանկացած անձի, կազմակերպության կամ ձեռնարկության կողմից կանանց նկատմամբ դրսևորվող խտրականությունը,
- զ) ձեռնարկել բոլոր համապատասխան, ներառյալ՝ օրենսդրական, միջոցները՝ փոխելու կամ վերացնելու համար այն գործող օրենքները, ենթաօրենսդրական ակտերը, սովորույթներն ու պրակտիկան, որոնք ներկայացնում են խտրականություն կանանց նկատմամբ,
- է) վերացնել ներպետական քրեական օրենսդրության բոլոր այն դրույթները, որոնք խտրականություն են ներկայացնում կանանց նկատմամբ:

4. 2008 թ. Հունվարի 24-ին Հայաստանը վավերացրեց ՄԱԿ-ի «Կանանց քաղաքական իրավունքների մասին» կոնվենցիան, որը սահմանում է կանանց՝ բոլոր ընտրություններում քվեարկելու, հանրային ընտրված բոլոր մարմիններում ընտրվելու իրավունք ունենալու և պետական պաշտոններ զբաղեցնելու իրավունքները, որոնք սահմանված են ազգային օրենսդրությամբ՝ տղամարդկանց հետ հավասար պայմաններով, առանց որևէ խտրականության¹⁷⁹:

5. 2010 թ. սեպտեմբերի 22-ին Հայաստանը վավերացրել է «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիան¹⁸⁰: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը պարտավորեցնում է մասնակից պետություններին. 1) գիտակցել, որ հաշմանդամություն ունեցող կանայք և աղջիկները ենթարկվում են խտրականության բազմաթիվ ձևերի, և այս նպատակով միջոցներ ձեռնարկել՝ ապահովելու համար նրանց՝ մարդու բոլոր իրավունքներից և հիմնարար ազատություններից լիակատար և հավասար օգտվելը, 2) ձեռնարկել անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ ապահովելու համար կանանց լիակատար զարգացումը, առաջխաղացումը և հնարավորությունների մեծացումը, նպատակ ունենալով երաշխավորել նրանց՝ սույն Կոնվենցիայում ամրագրված մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների իրականացումն ու դրանցից օգտվելը:

¹⁷⁹ «Կանանց քաղաքական իրավունքների մասին» կոնվենցիա, 1953թ., Նյու Յորք:
https://treaties.un.org/doc/Treaties/1954/07/19540707%2000-40%20AM/Ch_XVI_1p.pdf

¹⁸⁰ «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիա, 2006թ., Նյու Յորք:
https://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/Ch_IV_15.pdf

- 6 «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիան (այսուհետ՝ ՄԻԵԿ) Հայաստանի համար ուժի մեջ է մտել 2002 թվականի ապրիլի 26-ին: Այն մարդու իրավունքների Եվրոպական հիմնական պայմանագիրն է. Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածը երաշխավորում է Եվրոպայի խորհրդի 47 անդամ պետությունների իրավասության ներքո բոլորի իրավունքներն ու ազատությունները: Սեռի հիման վրա խտրականության արգելման սկզբունքը երաշխավորված է ինչպես Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածով, այնպես էլ թիվ 12 արձանագրությամբ: Համաձայն Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի. «Սույն Կոնվենցիայում շարադրված իրավունքներից և ազատություններից օգտվելն ապահովվում է առանց խտրականության, այն է՝ անկախ սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից կամ այլ դրույթունից»¹⁸¹:
7. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի թիվ 12 արձանագրությունը, որն ուժի մեջ է մտել Հայաստանի համար 2005թ. ապրիլի 1-ին, նախատեսում է խտրականության ընդհանուր արգելք: Համաձայն արձանագրության 1-ին հոդվածի. «օրենքով սահմանված ցանկացած իրավունքից օգտվելը պետք է ապահովվի առանց որևէ հիմքով խտրականության, ինչպիսիք են սեռը, ռասան, մաշկի գույնը, լեզուն, կրոնը, քաղաքական կամ այլ հայացքները, ազգային կամ սոցիալական ծագումը, ազգային փոքրամասնություն լինելը, ունեցվածքը, ծնունդը կամ այլ հանգամանքները»¹⁸²:
8. Հայաստանի կողմից 2004 թ. հունվարի 21-ին վավերացված Եվրոպական սոցիալական խարտիայի վերանայված տարբերակի 20-րդ հոդվածում ամրագրվում է հավասար հնարավորությունների և հավասար վերաբերմունքի իրավունքն աշխատանքի և զբաղվածության հարցերում՝ առանց սեռի հիման վրա խտրականության: Խարտիայի 5-րդ մասի «Ե» հոդվածը սահմանում է, որ Խարտիայում նշված իրավունքներից օգտվելը պետք է երաշխավորվի առանց խտրականության որևէ հիմքի¹⁸³:
9. Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց շահագործման (թրաֆիկինգ) դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիան Հայաստանի համար ուժի մեջ է մտել 2008 թվականի հունվարի 1-ից: Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը ամրագրում է Կոնվենցիայի դրույթների իրականացման գործընթացում խտրականության չկիրառման սկզբունքը¹⁸⁴: Կոնվենցիան նպատակ ունի կանխել և պայքարել սեռական, աշխատանքային և այլ տեսակի շահագործման նպատակով կանանց, տղամարդկանց և երեխաների թրաֆիքինգի դեմ:

¹⁸¹ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիա, Եվրոպայի խորհուրդ. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680063765>

¹⁸² «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայի թիվ 12 արձանագրություն. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680080622>

¹⁸³ Եվրոպական սոցիալական խարտիա (վերանայված). <https://rm.coe.int/168007cf93>

¹⁸⁴ Մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգ) դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008371d>

10.2020 թվականի մայիսի 11-ին Հայաստանը վավերացրեց **Եվրոպայի խորհրդի «Սեռական շահագործումից և սեռական բռնությունից երեխաների պաշտպանության մասին» կոնվենցիան** (այսուհետ՝ Լանզարոտի կոնվենցիա)¹⁸⁵: Այն ամբողջովին կենտրոնանում է երեխաների իրավունքների հարգման, բարեկեցության ապահովման, նրանց տեսակետներին, կարիքներին և մտահոգություններին արձագանքելու վրա՝ մշտապես ելնելով նրանց շահերից: Լանզարոտի կոնվենցիայի նպատակներն են կանխել և պայքարել երեխաների նկատմամբ սեռական շահագործման և սեռական բռնության դեմ, պաշտպանել սեռական շահագործման և սեռական բռնության ենթարկված երեխաների իրավունքները, խթանել ազգային և միջազգային համագործակցությունը երեխաների դեմ սեռական շահագործման և սեռական բռնության դեմ¹⁸⁶: Լանզարոտի կոնվենցիան պետություններից պահանջում է ձեռնարկել կրթական, պաշտպանական, քրեաիրավական միջոցառումներ, երեխաների կարիքներին միտված քննչական և դատական ընթացակարգեր և մոնիթորինգ:

Հայաստանը նաև ստորագրել է Պեկինի հռչակագիրը և գործողությունների հարթակը (1995թ.), որը նախատեսում է կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքներ և անկապտելի մարդկային արժանապատվությունը, վերահաստատում է կանանց և աղջիկ երեխաների իրավունքների լիարժեք իրականացումը՝ որպես մարդու բոլոր իրավունքների և հիմնարար ազատությունների անբաժանելի, անբաժանելի և լիակատար մաս¹⁸⁷:

Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականները քննարկվում են Հայաստանի կողմից և առաջնորդում բոլոր մասնակից պետություններին. ՋԼՄ-ներում տղամարդու և կնոջ հավասարության վերաբերյալ թիվ R(84)17 հանձնարարականը¹⁸⁸, Սեռական խտրականությունից իրավական պաշտպանության վերաբերյալ թիվ R(85)2 հանձնարարականը¹⁸⁹, Ընտանիքում բռնության վերաբերյալ թիվ R(85) 4 հանձնարարականը¹⁹⁰, Աշխատանքը և ընտանեկան կյանքը համատեղելու վերաբերյալ թիվ R(96)5 հանձնարարականը¹⁹¹, Գենդերային ինտեգրման վերաբերյալ թիվ R(98)14 հանձնարարականը¹⁹², Կանանց բռնությունից պաշտպանվելու վերաբերյալ թիվ R(2002)5 հանձնարարականը¹⁹³, Քաղաքական և հասարակական որոշումների կայացման գործում կանանց և տղամարդկանց հավասարակշռված մասնակցության վերաբերյալ թիվ R(2003)3 հանձնարարականը¹⁹⁴, Գենդերային հավասարության չափանիշների և մեխանիզմների վերաբերյալ թիվ Rec(2007)17 հանձնարարականը¹⁹⁵ անդրադառնում են բռնության հետ կապված խնդիրներին և վճռական դեր ունեն ազգային մակարդակում:

¹⁸⁵ CETS 201 - Երեխաների պաշտպանությունը սեռական շահագործումից և սեռական չարաշահումից, 25.X.2007: <https://rm.coe.int/1680084822>

¹⁸⁶ Նույն տեղում:

¹⁸⁷ Պեկինի գործողությունների հարթակ (1995): http://www.un.am/up/file/Beijing%20Declaration%20and%20Plan%20of%20Action_eng.pdf

¹⁸⁸ <https://rm.coe.int/16804ec678>

¹⁸⁶ <https://rm.coe.int/168058ff43>

¹⁹⁰ <https://rm.coe.int/16804f120d>

¹⁹¹ <https://rm.coe.int/16804d4ea1>

¹⁹² <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804ec94a>

¹⁹³ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e2612

¹⁹⁴ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e0848

¹⁹⁵ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d4aa3

ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդի համընդհանուր պարբերական դիտարկման աշխատանքային խմբի 2020թ. հունվարի 20-31-ի 35-րդ նստաշրջանի «Հայաստանյան ամփոփագիր» վեկույցում¹⁹⁶ ընդգծվեց հավասարության և խտրականության դեմ պայքարի կարևորությունը և ԿՆԽՎԿ-ի մտահոգությունն ընտանիքում և հասարակությունում կանանց և տղամարդկանց դերերի և պարտականությունների հարցում խտրական կարծրատիպերի պահպանման վերաբերյալ¹⁹⁷:

Այն նաև շեշտեց Խոշտանգումների դեմ կոմիտեի մտահոգությունը, որ ընտանեկան բռնությունը դեռևս տարածված է: Այն առաջարկեց Հայաստանին ուժեղացնել ջանքերը՝ կանխելու և պայքարելու ընտանեկան բռնության դեմ, այդ թվում՝ առանց անհարկի ձգձգման ընդունելով ընտանեկան բռնությունը քրեականացնող օրենք և ապահովելով դրա արդյունավետ իրականացումը: Այն նաև խորհուրդ տվեց, որ ընտանեկան բռնության բոլոր դեպքերը անհապաղ և մանրակրկիտ հետաքննվեն, կատարողները ենթարկվեն քրեական պատասխանատվության և, դատապարտվելու դեպքում, պատժվեն արդյունավետ և տարհանողիչ պատժամիջոցներով, և որ տուժողներին հասանելի լինեն պաշտպանության և փոխհատուցման միջոցները, ներառյալ բավարար, անվտանգ և պատշաճորեն ֆինանսավորվող կացարանները, ինչպես նաև բժշկական, սոցիալական, իրավական և այլ աջակցության ծառայությունները¹⁹⁸:

2018 թվականի հունվարի 18-ին Հայաստանը ստորագրեց Եվրոպայի խորհրդի՝ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիան¹⁹⁹, այն վավերացնելու մտադրությամբ: Կոնվենցիան լայնորեն ճանաչված է որպես կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի ամենաընդգրկուն միջազգային գործիքը՝ դրա բազմաթիվ ձևերով: Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում է, որ մասնակից պետությունները պետք է ձեռնարկեն օրենսդրական և այլ բնույթի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ ցուցաբերելու պատշաճ ջանասիրություն պետության անունից հանդես չեկող անձանց կողմից կատարված այն արարքները կանխելու, քննելու, պատժելու և հատուցելու ուղղությամբ, որոնք մտնում են սույն Կոնվենցիայի գործողության շրջանակների մեջ: Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ մասնակից պետությունները պետք է ապահովեն, որպեսզի 1-ին մասում նշված քաղաքականությունները տուժողի իրավունքները դիտարկեն որպես բոլոր միջոցների կենտրոնում գտնվող և իրականացվեն բոլոր շահագրգիռ գերատեսչությունների, ինստիտուտների և կազմակերպությունների միջև արդյունավետ համագործակցության միջոցով: Այդ հոդվածի

¹⁹⁶ Համընդհանուր պարբերական դիտարկումը (ՀՊԴ) եզակի գործընթաց է, որը ներառում է ՄԱԿ-ի անդամ բոլոր պետությունների մարդու իրավունքների վերաբերյալ տվյալների ուսումնասիրություն: ՀՊԴ-ն պետության նախաձեռնությամբ իրականացվող գործընթաց է՝ Մարդու իրավունքների խորհրդի հովանու ներքո, որը հնարավորություն է տալիս յուրաքանչյուր պետության հայտարարելու, թե ինչ քայլեր են ձեռնարկել իրենց երկրներում մարդու իրավունքների իրավիճակը բարելավելու և մարդու իրավունքների վերաբերյալ իրենց պարտավորությունները կատարելու համար: Հանդիսանալով խորհրդի հիմնական գործառույթներից մեկը, ՀՊԴ-ն կոչված է մարդու իրավունքների հետ կապված իրավիճակը գնահատելիս ապահովել հավասար վերաբերմունք: Այս մեխանիզմի վերջնական նպատակն է բարելավել մարդու իրավունքների վիճակը բոլոր երկրներում և անդրադառնալ մարդու իրավունքների ոտնահարումներին, որտեղ էլ դրանք տեղի ունենան: Ներկայումս նման այլ ունիվերսալ մեխանիզմ գոյություն չունի:

¹⁹⁷ Մարդու իրավունքների խորհրդի համընդհանուր պարբերական դիտարկման աշխատանքային խմբի 2020թ. հունվարի 20-31-ի 35-րդ նստաշրջանի զեկույց «Հայաստանյան ամփոփագիր», պարբերություն 19. <https://undocs.org/A/HRC/WG.6/35/ARM/2>

¹⁹⁸ Մարդու իրավունքների խորհրդի համընդհանուր պարբերական դիտարկման աշխատանքային խմբի 2020թ. հունվարի 20-31-ի 35-րդ նստաշրջանի զեկույց «Հայաստանյան ամփոփագիր», պարբերություն 78: <https://undocs.org/A/HRC/WG.6/35/ARM/2>

¹⁹⁹ Կոնվենցիայի 78-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետությունն իրեն իրավունք է վերապահում չկիրառել Կոնվենցիայի դրույթները՝ 30 -րդ հոդվածի 2 -րդ կետի, 35 -րդ հոդվածի՝ փոքր իրավախախտումների առնչությամբ 55-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 37 -րդ հոդվածի առնչությամբ 58-րդ հոդվածի և 59-րդ հոդվածի մասով: Ազդակիր հոդվածներ՝ 78, 59, 58, 55, 35, 30: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/declarations?p_auth=4ebx9lxL

ներքո ձեռնարկված բոլոր միջոցառումները պետք է ընդգրկեն բոլոր շահագրգիռ դերակատարներին, ինչպիսիք են՝ պետական գերատեսչությունները, համապետական, տարածքային և տեղական խորհրդարանները և կառավարման մարմինները, մարդու իրավունքների ազգային կառույցների և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները: Կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ մասնակից պետությունները պետք է ձեռնարկեն օրենսդրական և այլ բնույթի անհրաժեշտ բոլոր միջոցներ՝ ապահովելու համար, որպեսզի տուժողները, իրենց համար հասկանալի լեզվով, համարժեք և ժամանակին տեղեկատվություն ստանան գոյություն ունեցող աջակցության և իրավաբանական ծառայությունների մասին:

Կանանց իրավագործումը և կանանց նկատմամբ բռնության վերացումը **ՄԱԿ-ի Կայուն Կարգացման Նպատակների մի մասն են: 5-րդ նպատակը գենդերային հավասարության հասնելն է:** Հայաստանի կառավարությունը ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման նպատակների իրականացումը դիտարկում է որպես Հայաստանում մեկնարկած համապարփակ ներքին բարեփոխումների իրականացման կարևորագույն գործիքներից մեկը:

Օրենքի առջև հավասարությունը և խտրականությունից զերծ մնալը Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ ամրագրված սկզբունքներն են: ՀՀ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի համաձայն բոլորը հավասար են օրենքի առջև: 29-րդ հոդվածը սահմանում է, որ խտրականությունը, կախված սեռից, ռասայից, մշակի գույնից, էթնիկ կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդամությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից, արգելվում է: Կանանց և տղամարդկանց միջև հավասարությունը լրացուցիչ սահմանվում է ՀՀ Սահմանադրության 30-րդ հոդվածի 2015 թվականի փոփոխություններով²⁰⁰:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ **Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերի և օրենքների նորմերի միջև հակասության դեպքում կիրառվում են միջազգային պայմանագրերի նորմերը: Նույնանման դրույթ է պարունակում նաև «Միջազգային պայմանագրերի մասին» օրենքի 3-րդ հոդվածի 3-րդ մասը:** Դատավարական օրենսգրքերը նույնպես ընդգծում են, որ վավերացված միջազգային պայմանագրերը հանդիսանում են դատավարական օրենսդրության մաս:

ՀՀ Սահմանադրության 86-րդ հոդվածը կանանց և տղամարդկանց միջև փաստացի հավասարության խթանումը սահմանում է որպես պետական քաղաքականության «հիմնական նպատակ»: Կանանց և տղամարդկանց հավասարության ապահովման երաշխիքները սահմանված են նաև 2013թ. «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենքում:

«Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածը սահմանում է քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական, մշակութային և հասարակական կյանքի այլ ոլորտներում կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման երաշխիքները և կարգավորում է դրանց առնչությամբ ծագող հարաբերությունները: Այն նաև սահմանում է հասարակական կյանքի ոլորտներում գենդերային ուղղակի և անուղղակի խտրականության արգելքը, ինչպես նաև ուղղակի և անուղղակի խտրականության ձևերը, սահմանում է օրենքի կատարման իրավական

²⁰⁰ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդունվել է 06.12.2015թ.
<http://www.concourt.am/armenian/constitutions/index2015.htm>

երաշխիքները և կարգավորում գենդերային հավասարության ապահովման պետական քաղաքականության իրականացման ֆինանսավորման հետ կապված իրավական հարաբերությունները:

Ընդհանրապես, չնայած ազգային օրենսդրությունում գենդերային հավասարություն ապահովելու ՀՀ ջանքերին, օրենսդրության և իրականացման միջև բացը դեռևս պահպանվում է, և գենդերային անհավասարությունը դեռ սոցիալապես ընդունված կամ հանդուրժելի է: Դա հատկապես վերաբերում է գյուղական վայրերին, որտեղ գենդերային անհավասարությունը պատմականորեն ավելի արմատավորված է, ինչը դժվարացնում է հավասարության հասնելուն ուղղված բարեփոխումների իրականացումը:

3.2.1. ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

2017 թվականին ՀՀ-ն ընդունեց **«Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին»** օրենքը (այսուհետ՝ «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենք): Օրենքը կանոնակարգում է ընտանիքում բռնության կանխարգելման և ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության կազմակերպարավական հիմքերը, սահմանում է ընտանիքում բռնության հասկացությունը, ընտանիքում բռնության կանխարգելման և ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության բնագավառում իրավասու մարմինների լիազորությունները, պաշտպանության միջոցների տեսակները, դրանց կիրառման հիմքերը, ընտանիքում բռնության ենթարկված և ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց հաշտեցման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց վերաբերյալ տեղեկությունների իրավական պաշտպանության առանձնահատկությունները: «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքն ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի, ընտանեկան բռնության տուժողներին պաշտպանելու և հանցագործներին պատժելու անկյունաքարային գործիք է: Սակայն, այն նույնպես թերություններ ունի, օրինակ՝ գենդերազգայուն մոտեցման բացակայություն:

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքը ոստիկանության համար պարտավորություններ է սահմանում՝ կանխելու ընտանեկան բռնությունը և պաշտպանելու տուժողներին: Օրենքը նաև պահանջում է, որ պետությունը բռնության ենթարկված անձանց համար ստեղծի ապաստարաններ, նրանց տրամադրի անվճար բուժօգնություն և կանոնավոր դասընթացներ անցկացնի ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց հետ աշխատող բոլոր մասնագետների, այդ թվում՝ ոստիկանության աշխատակիցների համար: Օրենքը կարգավորում է ընտանեկան բռնության վերաբերյալ տվյալների հավաքագրումը և, ի թիվս այլ բաների, պահանջում է բարձրացնել իրազեկվածությունն ընտանեկան բռնության կանխարգելման վերաբերյալ: «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքը ոստիկանության համար զգալի միջոցներ է նախատեսում ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի համար, մասնավորապես՝ ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի մասնագիտացված ստորաբաժանումների ստեղծում: Այն նախատեսում է ինչպես անհետաձգելի միջամտության որոշումներ (հոդված 7), այնպես էլ ավելի երկար ժամկետով պաշտպանական որոշումներ (հոդված 8), ինչպես նախատեսված է Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայով:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ՕՐԵՆՔՆԵՐՈՒՄ

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ ընտանիքում բռնություն է համարվում ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ տնտեսական բնույթի բռնի արարքը, ինչպես նաև անտեսումը, որը կատարվել է ընտանիքի անդամների միջև: Ընտանիքում բռնության տեսակներն են՝

1. **Ֆիզիկական բռնություն**՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով նախատեսված ծեծը և այլ բռնի գործողությունները, դիտավորությամբ առողջությանը վնաս պատճառելը, ազատությունից ապօրինի զրկելը, դիտավորությամբ ֆիզիկական ուժեղ ցավ պատճառելը:

Նշում. Հայաստանում ընտանեկան բռնության դեպքերի մեծ մասը քրեական պատասխանատվության է ենթարկվում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածի հատկանիշներով՝ ծեծի համար²⁰¹: Ծեծը սահմանվում է որպես բռնի գործողությունների կատարում, որոնք չեն առաջացրել 117-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքներ՝ թեթև վնասվածքներ: Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ «ծեծը տուժողին հասցված բազմաթիվ (մեկից ավելի) հարվածներ են, որոնք հանգեցրել են ֆիզիկական ցավի»²⁰²: Հանցավոր արարքի (actus reus) նման սահմանումը չի ներառում ընտանեկան բռնության դեպքերի մեծ մասին բնորոշ տարրերը, որոնք սովորաբար ենթադրում են երկար ժամանակ տեղի ունեցող մի շարք գործողություններ, որոնցից յուրաքանչյուրն ինքնին կարող է չպատժվել (օրինակ՝ մեկ ապտակ): Հայաստանում բռնության իրավական արձագանքը հիմնված է հանցավոր արարքի ավանդական ընկալման վրա, որի կենտրոնում պատճառահետևանքային կապ ունեցող առանձին իրադարձություններ են: Նման մոտեցումը չափազանց դժվարացնում է արդյունավետորեն հետապնդել ընտանեկան բռնության սահմանմանը համապատասխանող վարքագիծը²⁰³:

2. **Սեռական բռնություն**՝ սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործությունները, որոնք նախատեսված են Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով:

Ծանոթագրություն. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում սեռական բռնության նկատմամբ օգտագործում է ոչ թե համաձայնության, այլ վնասի վրա հիմնված մոտեցումը, ինչպես դա պահանջում է ՄԻԵԴ-ի իրավավակիրառ պրակտիկան: Այդպիսով, այն չի պարունակում սեռական բռնությունը քրեականացնող հանցագործություն, որը բացառապես պայմանավորված է համաձայնության բացակայությամբ²⁰⁴: Բռնաբարությունը Հայաստանում քրեական հանցագործություն է Քրեական օրենսգրքի 138-րդ հոդվածով: Թեև ոչ բացահայտորեն, այն ներառում է ամուսնական բռնաբարությունը: Բռնաբարության սահմանումը ներառում է միայն սեռական

²⁰¹ Եվրոպայի խորհուրդ, Հայաստանի քրեական իրավունքի բացթողումների վերլուծություն՝ ԵՆ կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի և ընտանեկան բռնության վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի սահմանած չափանիշների հիման վրա, էջ 21. <https://rm.coe.int/gap-analysis-armenian-law-eng/168075bac2>.

²⁰² Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԱՐԴ/0176/01/11 որոշում, Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների գործը, 1 նոյեմբերի 2012թ., պարբերություն 18.

²⁰³ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայով սահմանված չափանիշների տեսանկյունից ՀՀ քրեական օրենսդրության վերլուծություն, պատրաստել է Խավիեր Տրուչերոն՝ Ա.Ուրբուտիայի և Լ.Սարգսյանի հետ համատեղ, էջ.21:

²⁰⁴ Նույն տեղում, էջ 7.

գործողությունը՝ ենթադրելով տղամարդու և կնոջ միջև ներթափանցման ապացույց: Երկրորդ, այն ենթադրում է, որ արարքը կատարվել է հակառակ տուժողի կամքի, այսինքն՝ առանց նրա համաձայնության:

Հանցագործությունը պարունակում է նաև երրորդ հատկորոշող տարրը. կատարողը պետք է բռնություն գործադրի, սպառնա կամ օգտվի կնոջ անօգնական վիճակից: Նմանապես, 139-րդ հոդվածը ներառում է սեռական բռնության այլ ձևեր, ներառյալ նույն սեռի անձանց միջև, և պարունակում է նույն հատկորոշող տարրը. հանցագործը պետք է բռնություն գործադրի, սպառնա կամ օգտվի կնոջ անօգնական վիճակից:

Մ.Կ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի [M.C. v. Bulgaria] գործում Դատարանը գտել է, որ համապատասխան մարմինները բավարար կերպով չեն քննել բռնաբարության հարակից և համատեքստային հանգամանքները՝ «շեշտն անհարկի դնելով բռնաբարության «ուղղակի ապացույցի», այն է՝ ուժի և սպառնալիքի տարրերի վրա, ինչպես պահանջվում էր ազգային օրենսդրությամբ՝ և «ըստ էության [տուժողի] «դիմադրությունը» վերածելով հանցանքը հատկորոշող տարրի»²⁰⁵: Դատարանն ամենամեծ շեշտը դրել է համաձայնության բացակայության վրա՝ որպես բռնաբարության դեպքերում հանցանքը հատկորոշող տարր՝ մեջբերելով բազմաթիվ Եվրոպական պետությունների քրեական օրենսդրությունը, ինչպես նաև նախկին Հարավսլավիայի միջազգային քրեական տրիբունալի (ՀՄԲՏ) դատական պրակտիկան: Դատարանը նշել է. «չնայած բռնաբարության այնպիսի «ուղղակի» ապացույցների բացակայության պայմաններում, ինչպիսիք են բռնության հետքերը կամ ականատես վկաները՝ համաձայնության բացակայությունն ապացուցելը երբեմն կարող է գործնականում բարդ լինել, այնուամենայնիվ, համապատասխան մարմինները պետք է վեր հանեն բոլոր փաստերը և որոշում կայացնեն հարակից բոլոր հանգամանքների գնահատման հիման վրա: Քննությունը և դրա եզրակացությունները պետք է կենտրոնանան համաձայնության բացակայության խնդրի վրա»²⁰⁶:

3. **Հոգեբանական բռնություն**՝ «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքում սահմանված է որպես դիտավորությամբ հոգեկան ուժեղ տառապանք պատճառելը, այդ թվում՝ ֆիզիկական, սեռական կամ տնտեսական բռնություն գործադրելու իրական սպառնալիքը, դիտավորությամբ պարբերաբար այնպիսի գործողություններ կատարելը, որոնք անձի մեջ հիմնավոր վախ են հարուցում իր կամ ընտանիքի անդամի անձնական անվտանգությանը սպառնացող վտանգի մասին, արժանապատվության պարբերական նվաստացումը, սոցիալական ծայրահեղ մեկուսացումը, հղիության արհեստական ընդհատման հարկադրանքը:

Ծանոթագրություն. ՀՀ քրեական օրենսգիրքը չի քրեականացնում հոգեբանական բռնությունը՝ խախտելով Եվրոպայի խորհրդի «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիայի 33-րդ հոդվածը²⁰⁷: ՀՀ քրեական օրենսգիրքը պարունակում է երեք հոդված, որոնք կարող են օգտագործվել մինչև օրենսդրության փոփոխությունը: Առաջինը 119-րդ հոդվածն է՝ «Ֆիզիկական ուժեղ

²⁰⁵ Մ.Կ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, Գանգատ թիվ 39272/98, 2004, պարբերություն 182:

²⁰⁶ Մ.Կ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, Գանգատ թիվ 39272/98, 2004, պարբերություն 181:

²⁰⁷ Լորի Ման «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգման մասին» ՀՀ օրենքի և ոստիկանության համապատասխան հրամանների վերլուծություն և առաջարկություններ, 19 փետրվարի 2019թ., Եվրոպայի խորհուրդ, էջ 6:

ցավ կամ հոգեկան տառապանք պատճառելը»: Վերջինիս արդյունավետ օգտագործման խոչընդոտներն են այն, որ Քրեական օրենսգիրքը չի սահմանում հոգեկան տառապանքը, իսկ 119-րդ հոդվածից բացակայում է որևէ անդրադարձ այն միջոցներին կամ գործողություններին, որոնք հանցագործը կարող է կիրառել՝ տառապանքին հասցնելու համար: Նման անորոշությունը խոչընդոտում է այս դրույթի արդյունավետ կիրառում և ավելի է դժվարացնում այս հանցագործության կատարման փորձի դեմ պայքարը²⁰⁸: 119-րդ հոդվածը ընդգրկում է նաև ծանրացուցիչ հանգամանքները, մասնավորապես՝ խտրական շարժառիթները, ինչպիսիք են ազգային, ռասայական կամ կրոնական ատելությունը կամ կրոնական մոլեռանդությունը: Գենդերային հիմքով խտրականությունը, որպես ծանրացուցիչ հանգամանք, այստեղ չի դիտարկվում: Հարկ է նաև նշել, որ Քրեական օրենսգիրքը չի նախատեսում հարկադրանքի քրեականացում, որը քրեական իրավունքում սովորաբար համարվում է քրեորեն պատժելի հանցագործություն: Քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածն արգելում է սպառնալիքը, բայց միայն սահմանափակ թվով հանցագործությունների դեպքում՝ սպանություն, ծանր վնաս պատճառելու և գույք ոչնչացնելու: Այն պահանջում է սպառնալիքի իրականացման իրական վտանգի ապացույց, ինչը բարձր շեմ է: Ի վերջո, 110-րդ հոդվածով քրեականացվում է ինքնասպանության հասցնելը:

4. **Տևտեսական բռնություն**՝ «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքում սահմանված է որպես անձին հարկադրված նյութական կախվածություն ստեղծելու կամ իշխելու նպատակով նրան գոյության անհրաժեշտ միջոցներից (սնունդ, հագուստ, կացարան, դեղորայք) զրկելը, սեփականության կամ ընդհանուր սեփականության իրավունքով պատկանող գույքը տնօրինելու, տիրապետելու և օգտագործելու իրավունքները ոչ իրավաչափ սահմանափակելը, անձի կրթություն ստանալու կամ աշխատանքի ընտրության ազատության իրավունքները սահմանափակելը:

Ծանոթագրություն. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում չկան դրույթներ, որոնք քրեականացնում են ընտանեկան բռնության համատեքստում տեղի ունեցող տնտեսական բռնության ձևերը, ներառյալ անտեսումը: Բացի այդ պատժամիջոցներ չեն նախատեսվում պաշտպանական որոշումների խախտման համար, որոնք պահանջում են ավիմենտի վճարում տնից հեռացված իրավախախտների կողմից: Հայաստանում տնտեսական բռնությունը կարող է իրականացվել հարաբերական անպատժելիությամբ²⁰⁹:

5. **Անտեսում**՝ «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքում սահմանված է որպես ծնողի կամ օրինական ներկայացուցչի կողմից երեխայի կեցությանն անհրաժեշտ նվազագույն պայմանները (սնունդ, հագուստ, կացարան, բժշկական օգնություն և սպասարկում, կրթություն), իսկ չափահաս աշխատունակ զավակների կողմից իրենց անաշխատունակ և կարիքավոր ծնողների կեցությանն անհրաժեշտ նվազագույն պայմանները (սնունդ, հագուստ, կացարան, բժշկական օգնություն և սպասարկում) դիտավորությամբ չբավարարելը, եթե ծնողը կամ օրինական

²⁰⁸ Քրեական օրենսգրքի 34-րդ հոդվածը ներառում է հանցափորձը:

²⁰⁹ Լորի Ման «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգման մասին» ՀՀ օրենքի և ոստիկանության համապատասխան հրամանների վերլուծություն և առաջարկություններ, 19 փետրվարի 2019թ., Եվրոպայի խորհուրդ, էջ 7:

ներկայացուցիչը կամ չափահաս աշխատունակ զավակները տիրապետում են պատշաճ տեղեկատվության և հնարավորությունների, և եթե համապատասխան ծառայությունները նրանց համար հասանելի են:

Հայաստանի օրենսդրության մեջ չկա որևէ դրույթ հետամտման, հարկադիր ամուսնության և սեռական հետապնդման վերաբերյալ՝ աշխատավայրում, հասարակական վայրերում կամ կրթության ոլորտում: ՀՀ քրեական օրենսգրքում կանանց նկատմամբ բռնությունը կամ ընտանեկան բռնությունը որպես առանձին հանցագործություններ ներառված չեն: Չկան միջազգային չափանիշներին համապատասխան հստակ քրեական պատիժներ ընտանեկան բռնության կամ ծանրացուցիչ հանգամանքներով պատիժներ ամուսնու կամ ընտանիքի անդամի համար: ՀՀ քրեական օրենսգրքը նույնպես բացահայտորեն չի քրեականացնում ամուսնական բռնաբարությունը:²¹⁰

«ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔԸ ԵՎ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 13-րդ հոդվածում սահմանված են ընտանիքում բռնության կանխարգելման և ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության գործառույթներ իրականացնող մարմինները և հատուկ կառույցները, որոնց թվում է ՀՀ ոստիկանությունը: 13-րդ հոդված 2-րդ մասով նախատեսվում է, որ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրենց լիազորությունների շրջանակներում աջակցում են ընտանիքում բռնության դեմ պայքարին և այդ բնագավառում համագործակցում են Լիազոր մարմնի հետ²¹¹:

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 15-րդ հոդվածը սահմանում է ՀՀ ոստիկանության լիազորություններն ընտանիքում բռնության կանխարգելման և ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության բնագավառում: Այս լիազորությունները ներառում են տուժողներին տեղեկացնել իրենց իրավունքների և ծառայությունների մասին, որոնք մատչելի են ընտանեկան բռնության մասին տուժողներին: իրենց նկատմամբ ընտանիքում բռնություն կիրառված լինելու մասին հաղորդմամբ ոստիկանություն դիմած անձանց պարզաբանել նրանց իրավունքները և հասանելի ծառայություններից օգտվելու հնարավորությունը (Օրենքի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետ), ինչպես նաև օրենքով նախատեսված երկու պաշտպանական որոշումների կիրառումը: Օրենքի 15-րդ հոդվածի համաձայն՝ ոստիկանությունն իրավունք ունի կիրառել ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության երեք միջոցներից երկուսը՝ նախազգուշացումները և անհետաձգելի միջամտության որոշումները: Պաշտպանական որոշումները կիրառվում են դատարանի որոշման հիման վրա: 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետում նշվում է, որ պաշտպանության միջոցների կիրառման մասին կայացվում է պատճառաբանված որոշում: Պաշտպանության միջոցները կիրառվում են՝ առաջնորդվելով «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքով սահմանված սկզբունքներով և ապահովելով միջամտության համաչափությունը: Դրանց կիրառումը չի խոչընդոտում օրենքով սահմանված կարգով քրեական գործ հարուցելուն և քրեական հետապնդում իրականացնելուն: Այս դրույթը նշանակում է, որ պաշտպանություն տրամադրելը կապված չէ քրեական հետապնդման հետ: Տուժողի անվտանգությունն ու պաշտպանությունը միշտ պետք է ապահովվի:

²¹⁰ Բացի այն փաստից, որ Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունը և դրանից բխող 2020-2022թթ. գործողությունների ծրագրի 5-րդ գործողությամբ նախատեսվում է մինչև 2020 թվականի երկրորդ կեսը քրեականացնել ընտանեկան բռնությունը և կանանց նկատմամբ բռնությունը միջազգային չափանիշներին համապատասխան, դրա համար որևէ պայման չկա:

²¹¹ Օրենքի 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ Լիազոր մարմինը սոցիալական հարցերի համար պատասխանատու ազգային գործադիր մարմինն է, այսինքն՝ Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունը:

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքը նախատեսում է ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց հասանելի պաշտպանության հետևյալ միջոցները (հոդված 5)։

- ▶ **Նախազգուշացումը** կիրառվում է այն դեպքերում, երբ ընտանիքում բռնության դեպքը ոստիկանությունը հայտնաբերել է առաջին անգամ, կատարված արարքը հանցակազմի հատկանիշներ առերևույթ չի պարունակում, և անհետաձգելի միջամտության հիմքերն առկա չեն։ Նախազգուշացում կիրառելու մասին որոշումը ներառում է բռնության շարունակման կամ կրկնման դեպքում օրենքով նախատեսված պատասխանատվության միջոցների մասին իրազեկում։ Նախազգուշացումը կիրառվում է դեպքի մասին տեղեկանալուց հետո հնարավորին չափ սեղմ ժամկետում (հոդված 6)։
- ▶ **Անհետաձգելի միջամտության որոշումը (այսուհետ՝ ԱՄՈ)** կայացվում է իրավասու ոստիկանության ծառայողի կողմից Եթե ընտանիքի մեկ անդամը մյուսի նկատմամբ բռնություն է կիրառել, և առկա է հիմնավոր ենթադրություն բռնության կրկնման կամ շարունակման անմիջականորեն սպառնացող վտանգի մասին, ապա ընտանիքի մյուս անդամի կյանքի և առողջության ապահովման նպատակով ոստիկանության իրավասու ծառայողն անհապաղ կայացնում է անհետաձգելի միջամտության որոշում։ Անհետաձգելի միջամտության որոշում կարող է կայացվել նաև այն դեպքում, երբ նախազգուշացում ստանալուց հետո՝ մեկ տարվա ընթացքում, անձը կատարել է այնպիսի բռնի արարք, որը չի պարունակում հանցակազմի հատկանիշներ։ Անհետաձգելի միջամտության որոշման գործողության ժամկետը չի կարող գերազանցել քսան օրը։ Եթե անհետաձգելի միջամտության որոշման գործողության ընթացքում դատարանը քննում է պաշտպանական որոշման դիմում, ապա այն ուժի մեջ է մնում մինչև դատարանի կողմից որոշում կայացվելը (հոդված 7)։
- ▶ **Պաշտպանական որոշում.** Պաշտպանական որոշման համար դատարան կարող է դիմել ընտանիքում բռնության ենթարկված կամ ենթադրաբար ենթարկված անձը կամ նրա համաձայնությամբ՝ աջակցության կենտրոնը։ Եթե ընտանիքում բռնության ենթարկվածն անչափահաս կամ դատական կարգով անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչված անձ է, ապա պաշտպանական որոշման համար դատարան կարող են դիմել նրա մերձավոր ազգականները, օրինական ներկայացուցիչը և խնամակալության ու հոգաբարձության մարմինը։ Անհետաձգելի միջամտության որոշման ուժի մեջ լինելը չի բացառում պաշտպանական որոշման համար դիմելու հնարավորությունը։ Պաշտպանական որոշումը կայացվում է ընտանիքում բռնության ենթարկվածի և նրա խնամքի տակ եղող անձանց պաշտպանելու և ընտանիքում բռնության նոր դրսևորումները կանխարգելելու նպատակով։ Պաշտպանական որոշումը կայացվում է մինչև 6 ամիս ժամկետով և կարող է դրա անհրաժեշտությունը հիմնավորող համապատասխան դիմումի հիման վրա դատարանի պատճառաբանված որոշմամբ 2 անգամ երկարաձգվել՝ յուրաքանչյուր անգամ առավելագույնը մինչև 3 ամիս ժամկետով։ (հոդված 8)։

Այդ միջոցների կիրառումը չի խոչընդոտում օրենքով սահմանված կարգով քրեական գործ հարուցելուն և քրեական հետապնդում իրականացնելուն։

Այսպիսով, «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 6-րդ հոդվածը սահմանում է, որ նախազգուշացումը կիրառվում է այն դեպքերում, երբ ընտանիքում բռնության դեպքը ոստիկանությունը հայտնաբերել է առաջին անգամ, կատարված արարքը հանցակազմի

հատկանիշներ առերևույթ չի պարունակում, և անհետաձգելի միջամտության հիմքերն առկա չեն: Ռա խախտում է Եվրոպայի խորհրդի «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիան, որով պահանջվում է, որ պաշտպանական որոշում կայացվի՝ առանց հղում կատարելու իրավախախտման կատարմանը: Ի հակադրություն դրա՝ անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշման կայացումը չի պահանջում, որ հանցանք կատարված լինի: Այստեղ կարևոր է նշել, որ շատ արարքներ, որոնք Կոնվենցիայի համաձայն՝ ընտանեկան բռնություն են համարվում, Հայաստանում չեն համարվում քրեական կամ վարչական իրավախախտում՝ այդպիսով հակասելով միջազգային չափանիշներին: Ղրանք ներառում են՝ ֆիզիկական բռնարարքները, որոնք չեն համապատասխանում ծեծի իրավական հատկանիշներին (օրինակ՝ մեկ ապտակը և մազերից քաշելը), տնտեսական բռնության տարբեր ձևերն ու անտեսումը:

Վ.Կ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի գործով [V.K. v. Bulgaria] պետական մարմինները մերժել են տուժողի՝ պաշտպանական որոշման պահանջը, քանի որ տվյալ բռնությունը՝ «հարվածելը», չէր բավարարում ազգային օրենսդրությամբ պահանջվող շեմը: Ազգային դատարանը նշել էր. «հարվածելը, ինչպես նկարագրված է, կապված չէ հայցվորի ֆիզիկական [անձեռնմխելիության] խախտման հետ: ...Որևէ մեկին հարվածելով՝ կարող ես բռնություն գործադրել, սակայն միայն այն բանից հետո, երբ խախտվել են ունձգություն կատարելու որոշակի սահմաններ:»: ԿՆԽՎԿ կոմիտեն հիշեցրել է, որ գենդերային հիմքով բռնությունը «չի սահմանափակվում այնպիսի արարքներով, որոնցով պատճառվում է ֆիզիկական վնաս, այլև ներառում է այնպիսի արարքներ, որոնցով պատճառվում է մտավոր կամ սեռական վնաս կամ տառապանք, այդպիսի արարքներ կատարելու սպառնալիքները, հարկադրանքը կամ ազատությունից այլ կերպ զրկելը», և գտել է, որ ազգային «դատարաններն ուշադրությունը կենտրոնացրել են բացառապես դիմումատուի կյանքին կամ առողջությանն ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն սպառնացող վտանգի և նրա ֆիզիկական անձեռնմխելիության հարցի վրա՝ անտեսելով նրա հուզական և հոգեբանական տառապանքները»²¹²:

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքը նաև նախատեսում է ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության այլ միջոցներ. 13-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի համաձայն՝ ընտանեկան բռնությունից տուժածներին պաշտպանություն և աջակցություն տրամադրում են աջակցության կենտրոններն ու ապաստարանները: 14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետի համաձայն Լիազորված մարմինը հանրության համար հասանելի կերպով պարբերաբար հրապարակում է կապի այն միջոցները, որոնցով ընտանիքում բռնության ենթարկվածները, նրանց ընտանիքի անդամները և այլ անձինք կարող են անհապաղ կապվել աջակցության կենտրոնների աշխատողի կամ կենտրոնի կողմից ներգրավված համապատասխան մասնագետի հետ և ստանալ անհրաժեշտ անհատույց, իսկ հաշմանդամություն ունեցող անձանց դեպքում՝ նաև նրանց համար մատչելի օգնություն:

Օրենքը պարունակում է նաև այլ հստակ դրույթներ աջակցման ծառայությունների վերաբերյալ: 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ իրենց նկատմամբ ընտանիքում բռնություն կիրառված լինելու մասին հաղորդմամբ ոստիկանություն դիմած անձանց պարզաբանում է նրանց իրավունքները և հասանելի ծառայություններից օգտվելու հնարավորությունը, անհրաժեշտության դեպքում նրանց ուղղորդում է աջակցության կենտրոններ, ինչպես նաև սույն օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով որոշում է կայացնում ընտանիքում բռնության ենթարկվածներին և նրանց խնամքի տակ եղող անձանց ապաստարանում տեղավորելու մասին: 20-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ ընտանեկան բռնության ենթարկվածները կարող են տեղավորվել ապաստարանում՝ ըստ իրենց դիմումի, եթե առկա է բռնության կրկնության կամ շարունակման վտանգ՝ հիմնվելով ռիսկի գնահատման

²¹² Հաղորդագրություն թիվ 20/2008, CEDAW/C/49/D/20/2008, պարբերություններ 9.8, 9.9:

վրա, որին հաջորդում են ռիսկերի կառավարման միջոցները՝ հետագա բռնությունները կանխելու համար:

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի դրույթները պաշտպանված են պետական հարկադրանքի ուժով/իրավագործությամբ, ներառյալ քրեական, քաղաքացիական և վարչական: Մասնավորապես, «Վարչական իրավախախտումների օրենսգիրքը (այսուհետ՝ Վարչական օրենսգիրք) նախատեսում է պատասխանատվություն՝ ապաստարանում տեղավորված ընտանիքում բռնության ենթարկվածի գտնվելու վայրի բացահայտման համար և նախատեսում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկից չորսհարյուրապատիկի չափով (հոդված 47.14): Վարչական օրենսգիրքը անհետաձգելի միջամտության որոշումը և պաշտպանական որոշումները չկատարելու, երեխաների այցելությունների արգելքը խախտելու և վերականգնողական ծրագրերին չմասնակցելու համար նախատեսում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի ութսունապատիկից հարյուրապատիկի չափով (հոդված 206.16):

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքը և համապատասխան օրենսդրական դաշտը կիրարկման համար պարունակում են մի շարք բացեր՝ տուժողների պաշտպանության տեսանկյունից զգալի հետևանքներով: Միջազգային չափանիշներին հակասող հիմնական խնդիրներից են հետևյալը՝

- պաշտպանական որոշումների տրամադրման դեպքում ընթացակարգային պաշտպանության միջոցները կենտրոնացված են բռնություն գործադրած անձի իրավունքների վրա՝ ի վնաս տուժողի իրավունքների, ինչպես նաև նույն ընթացակարգային պաշտպանության միջոցները նախատեսված չեն տուժողների համար.
- ընտանեկան բռնության մի քանի ձևեր, այդ թվում՝ նրանք, որոնք նախատեսված են և նախատեսված չեն «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքով, նախատեսված չեն Քրեական օրենսգրքով՝ ներառյալ տնտեսական բռնությունը, հոգեբանական բռնությունը, հետամտելը և նվազագույն սահմանաչափին չհասնող ֆիզիկական բռնությունը: Հետևաբար, բռնության այս ձևերը պաշտպանիչ կարգադրությունների հիմք չեն համարվում՝ խոչընդոտելով տուժողների կողմից պաշտպանության և փոխհատուցման նպատակով իրագործելի հայց հարուցելը.
- կանանց նկատմամբ բռնության մի քանի ձևեր ընդհանրապես չեն քրեականացվում՝ ներառյալ կանանց սեռական օրգանների խեղումը, հարկադիր և վաղ ամուսնությունը, հղիության հարկադիր արհեստական ընդհատումը և սեռական հետապնդումը.
- «բարոյականություն» և «պատիվ» հասկացությունների վրա հիմնված մեղմացուցիչ հանգամանքներ:²¹³

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի ակնհայտ բացերից մեկն այն է, որ հոդված 12-ը նախատեսում է, որ պաշտպանության միջոցները չեն կարող կիրառվել անչափահասների կամ անգործունակ անձանց նկատմամբ: «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի լուրջ բացթողումներից մեկն այն է, որ հոդված 12-ը նախատեսում է, որ անչափահաս կամ անգործունակ անձի նկատմամբ անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական

²¹³ «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելումն ու դրանց դեմ պայքարը», 2018թ., Լորի Ման և Լուսինե Սարգսյան, էջ 54:

որոշումներ չեն կայացվում: Այս դրույթի պատճառով իշխանությունները չեն կարող միջամտել բռնության ենթարկված բոլոր անձանց պաշտպանելու համար: Մի դեպքում, բողոքատուն հայտնել է հաշմանդամություն ունեցող անձի կողմից իր նկատմամբ կատարված բռնության մասին, սակայն ոստիկանության աշխատակիցները որևէ քայլեր չեն ձեռնարկել խնդիրը լուծելու կամ կանխելու համար, քանի որ այդ անձը հաշմանդամություն ուներ: Այս խնդիրը հանդիպում է գործնականում, քանի որ ենթադրյալ հանցագործի հաշմանդամության պարագայում դեպքերը չեն գրանցվում:

Այս համատեքստում, ՄԱԿ-ի «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածը վերհաստատում է, որ հաշմանդամություն ունեցող անձինք ամենուր ունեն հավասար պաշտպանության իրավունք: ՄԱԿ-ի «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիայի 1(2014) ընդհանուր մեկնաբանությունում Կոմիտեն կրկնել է, որ հաշմանդամությունը երբեք չպետք է հիմք հանդիսանա իրավունակության կամ 12-րդ հոդվածով նախատեսված որևէ իրավունքների մերժման համար: Ցանկացած գործելակերպ, որը նպատակաուղղված կերպով կամ ըստ էության խախտում է 12-րդ հոդվածը, պետք է վերացվի, որպեսզի հաշմանդամություն ունեցող անձանց լիարժեք գործունակությունը վերականգնվի մյուսների հետ հավասար հիմունքներով: Օրենքի առջև հավասար ճանաչման համար գործունակությունը չպետք է խտրականորեն մերժվի: Գործունակության մերժումը չպետք է հիմնված լինի այնպիսի հատկանիշի վրա, ինչպիսին է սեռը, ռասան կամ հաշմանդամությունը կամ կրի անձի նկատմամբ այլ կերպ վարվելու նպատակ կամ ազդեցություն²¹⁴:

Համաձայն ՀՀ ոստիկանության պետի թիվ 15-Լ հրամանի 5-րդ կետի (17.08.2019 փոփ. 09.03.2020)²¹⁵ մասնագիտացված ստորաբաժանումում կանխարգելիչ հաշվառման չեն վերցվում քրոնիկ հոգեկան հիվանդության, հոգեկան գործունեության ժամանակավոր խանգարման, տկարամտության կամ հոգեկան այլ հիվանդագին վիճակի հետևանքով իր գործողությունների վտանգավորությունը չգիտակցող անձը (չափահաս և անչափահաս), որը հաշվառված է բժշկական հաստատությունում: Բացի այդ, հրամանի հավելվածի 45 (1) կետը նախատեսում է, որ եթե անչափահասը հաշվառման մեջ գտնվելու ընթացքում ձեռք է բերել հոգեկան հիվանդություն և հաշվառվել համապատասխան բժշկական հաստատությունում հաշվառման մեջ գտնվող անչափահասի վերաբերյալ կազմված քարտի վարումը դադարեցվում է: Հրամանի 5-րդ կետը հակասում է Օրենքի 12-րդ հոդվածին, քանի որ դրա բովանդակությունը հակասում է «անգործունակ» եզրույթին: Ավելին, հրամանի ձևակերպումը հիմնված է Քրեական օրենսգրքով սահմանված անմեղության հասկացության վրա: Ընտանեկան բռնություն կատարողների հաշվառումն ունի կանխարգելիչ նպատակ և ընտանեկան բռնությունը կանխարգելման նպատակով մշտադիտարկվում է²¹⁶: Հոգեկան խանգարումներով անձանց հաշվառման բացակայությունը, ինչպես նշված է ՀՀ ոստիկանության պետի 15-Լ հրամանում, ուղղակիորեն խոչընդոտում է ընտանեկան բռնության դեպքերի կանխարգելմանը:

²¹⁴ ՄԱԿ-ի «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիայի թիվ 1 (2014) ընդհանուր մեկնաբանություն, 9-րդ և 32-րդ պարբերությունները տե՛ս: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement>.

²¹⁵ ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի (փոփոխվել է 09.03.2020թ.) թիվ 15-Լ հրամանը հաստատում է «Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության տարածքային ստորաբաժանումների անչափահասների գործերով և ընտանիքում բռնության կանխարգելման բաժանմունքներում (խմբերում) ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց կանխարգելիչ հաշվառման վերցնելու կարգը»: ՀՀ ոստիկանության պետի 2021 թվականի ապրիլի 30-ի թիվ 16-Լ հրամանով փոփոխություն է կատարվել ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 15-Լ հրամանում:

²¹⁶ «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգման մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 11, կետ 1:

«ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔԸ ԵՎ ՀԱՇՏԵՑՈՒՄԸ

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքը նախատեսում է ընտանիքում բռնության ենթարկված և ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց հաշտեցում²¹⁷: «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի համաձայն՝ հաշտեցումն իրականացվում է աջակցության կենտրոնի կողմից անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների գործողության ընթացքում՝ Լիազոր մարմնի, մասնավորապես՝ Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության սահմանած կարգով: Հետևաբար, օրենքի համաձայն՝ հաշտեցումն ընտանեկան բռնության կողմերին հասանելի է սահմանափակ ժամկետով՝ հաշտեցման որոշման քսան օրվա ընթացքում, և մինչև մեկ տարի ժամկետով՝ պաշտպանական որոշման ընթացքում: 10-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ հաշտեցում չի իրականացվում, եթե ընտանիքում բռնության ենթարկվածն անչափահաս կամ անգործունակ անձ է: Նշանակալի է, որ հաշտեցումը կարող է անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշումները չեղյալ համարելու հիմք հանդիսանալ: Տուժողը կամ բռնություն գործադրած անձը կարող են ուստիկանությունից կամ դատարանից պահանջել չեղյալ համարել անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշումը, եթե իրականացվել է հաշտեցում:

Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսդրությամբ հաշտատարարության հնարավորություն է նախատեսվում մասնավոր մեղադրանքի գործերով, ինչպիսիք են թեթև վնասվածքներ կամ ծեծ ներառող գործերը: Քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ և 36-րդ հոդվածների համաձայն՝ քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, երբ տուժողը հաշտվում է մեղադրյալի հետ: Չնայած ընտանեկան բռնությունն այժմ ենթակա է քրեական հետապնդման²¹⁸, այդպիսի դեպքերում նաև կարող է հաշտեցում լինել երկու կողմերի գրավոր համաձայնության դեպքում: Տուժողը հաշտեցման գործընթաց սկսելու կամ հաշտեցման առաջարկն ընդունելու իրավական պարտականություն չի կրում, և օրենքով աջակցության կենտրոնից պահանջվում է դադարեցնել հաշտեցման գործընթացը, եթե առկա է հիմնավոր ենթադրություն, որ տուժողը գործընթացին մասնակցելու որոշումը կայացրել է սպառնալիքների ազդեցությամբ²¹⁹:

ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարը հաստատել է «Ընտանիքում բռնության ենթարկված և ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց միջև հաշտեցման կազմակերպման և իրականացման կարգը» հրամանը²²⁰: Այն սահմանում է, որ հաշտեցումն իրականացվում է բռնություն գործադրած կամ բռնության ենթարկված անձի դիմումով, որը ներկայացվում է օրենքով սահմանված աջակցության կենտրոն: Բռնություն գործադրած կամ բռնության ենթարկված անձի կողմից հաշտեցման վերաբերյալ դիմումը պետք է ներկայացվի անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշումների գործողության ընթացքում: Բռնություն գործադրած կամ բռնության ենթարկված անձի կողմից հաշտեցման վերաբերյալ դիմումը ստանալուց հետո աջակցության կենտրոնը որոշամիտ ժամկետում պետք է այդ մասին գրավոր ծանուցի մյուս կողմին: Ծանուցումն ուղարկվում է կողմի փաստացի բնակվելու վայրի հասցեով: Հաշտեցմանը մասնակցելու համաձայնության վերաբերյալ մյուս կողմի գրավոր համաձայնությունը ստանալուց հետո աջակցության կենտրոնը մեկօրյա ժամկետում սկսում է հաշտեցման գործընթացը: Հաշտեցման դիմումի առկայության մասին մյուս կողմին պատշաճ ծանուցելու օրվանից տասնօրյա ժամկետում գրավոր համաձայնություն չստանալու դեպքում հաշտեցման վերաբերյալ առաջարկը համարվում է մերժված: Հաշտեցման գործընթացին

²¹⁷ Նույն տեղում, հոդված 10:

²¹⁸ Նույն տեղում, հոդված 10:

²¹⁹ Նույն տեղում:

²²⁰ ՀՀ Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի 2018 թվականի նոյեմբերի 13-ի N 120-Ն հրաման:

բռնություն գործադրած և բռնության ենթարկված անձինք պետք է մասնակցեն անձամբ: Բռնություն գործադրած և բռնության ենթարկված անձանց միջև հաշտեցման վերաբերյալ պայմանները քննարկվում են համատեղ: Հաշտեցման գործընթացի իրականացման համար հատկացված վայրում բռնություն գործադրած և բռնության ենթարկված անձանց միջև համատեղ հանդիպումները կարող են իրականացվել առավելագույնը երեք անգամ: Կենտրոնի կողմից հաշտեցման գործընթացը դադարեցվում է երեք ամսվա ժամկետում համաձայնություն ձեռք չբերելու դեպքում և եթե առկա է հիմնավոր ենթադրություն, որ ընտանիքում բռնության ենթարկված անձը հաշտեցման գործընթացին մասնակցում է հարկադրանքի ազդեցության ներքո:

Հաշտեցման պայմանների շուրջ փոխադարձ համաձայնություն ձեռք բերելու դեպքում բռնություն գործադրած և բռնության ենթարկված անձանց միջև կնքվում է գրավոր հաշտության համաձայնություն՝ երկու օրինակից: Հաշտության համաձայնության մեկ օրինակը ներկայացվում է աջակցության կենտրոն, իսկ երկրորդ օրինակը՝ ոստիկանության իրավասու ծառայողին կամ դատարան՝ համապատասխանաբար անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշումները վերացնելու նպատակով: Ընտանիքում բռնության միևնույն դեպքով բռնություն գործադրած կամ բռնության ենթարկված անձանցից յուրաքանչյուրը հաշտեցման վերաբերյալ դիմում կարող է ներկայացնել միայն մեկ անգամ:

Միջազգային ստանդարտները արգելում են ընտանեկան բռնության դեպքերում հաշտեցման ընթացակարգերը: **«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի Խորհրդի կոնվենցիայի 48-րդ հոդվածը կանանց նկատմամբ բռնության դեպքում արգելում է վեճերի լուծման պարտադիր այլընտրանքային ընթացակարգերը կամ պատժամիջոցները:** Այն պետություններից պահանջում է «արգելել Կոնվենցիայի առարկա հանդիսացող բռնության բոլոր ձևերի հետ կապված վեճերի լուծման պարտադիր այլընտրանքային ընթացակարգերը, ներառյալ՝ հաշտարար և միջնորդ գործունեությունը»: Կանանց համար արդարադատության հասանելիության վերաբերյալ ԿՆԽՎԿ-ի թիվ 33 ընդհանուր հանձնարարական ավելի հեռուն է գնում և առաջարկում է պետություններին **«ապահովել, որ կանանց նկատմամբ բռնության դեպքերը, ներառյալ ընտանեկան բռնությունը, ոչ մի դեպքում չփոխանցվեն այլընտրանքային ընթացակարգերով վեճերի լուծման»:** Ինչպես ներկայացված է բացատրական զեկույցում ընտանեկան բռնության ենթարկված անձինք «երբեք չեն կարող վեճերի լուծման այլընտրանքային գործընթացներին մասնակցել կատարողի հետ հավասար մակարդակի վրա»²²¹:

Միջնորդության և հաշտարարության պրակտիկան ենթադրում է, որ կողմերը գործընթացին մասնակցեն հավասար ռեսուրսներով և իրավունքներով: Կանանց նկատմամբ բռնության, հատկապես՝ ընտանեկան բռնության դեպքերը ներառում են ոտնձգությունների, ահաբեկումների և (կամ) վերահսկողության, վիրավորական կամ նվաստացուցիչ վարքագծի վրա հիմնված ուժային հարաբերությունների անհավասարություն: Այդ մտահոգությունների արդյունքում աշխարհի շատ մասերում միջնորդության պրակտիկան արգելվել է գուզընկերների կողմից կատարվող բռնության դեպքում: Արդարադատության ոչ պաշտոնական մեխանիզմները նաև կարող են լուրջ վտանգ ներկայացնել այն տուժողների համար, որոնք կարող են համաձայնել վերադառնալ բռնություն գործադրած անձի մոտ՝ արդյունքում ենթարկվելով բռնության ավելի սրված ձևերի: Դրանից բացի, ավանդական գենդերային նորմերը կարող են բացասաբար ազդել միջնորդության ընթացքում կնոջ հնարավորությունների վրա: Այդ գործընթացների ժամանակ կանայք սոցիալական խմբի

²²¹ Բացատրական զեկույց, պարբերություն 252:

ներդաշնակությունը չխաթարելու համար հաճախ իրենց անձնական իրավունքներից հրաժարվելու վտանգի տակ են հայտնվում»²²²:

ԿՆԽՎԿ կոմիտեն նշում է, որ միջնորդության կիրառումը կարող է հանգեցնել տուժողի իրավունքների հետագա խախտումների «և բռնություն գործադրած անձանց անպատժելիության այն պատճառով, որ [հաշտարարությունը] հաճախ տեղի է ունենում նահապետական արժեքների հիման վրա՝ դրանով իսկ բացասաբար ազդելով կանանց համար դատական վերանայման և իրավական պաշտպանության միջոցների մատչելիության վրա»²²³: Այլ գործոնները, ինչպիսիք են կոռուպցիան, կառավարության քաղաքականությունը և առաջնահերթությունները, ինչպես նաև միջնորդների հմտությունները կարող են ազդել հաշտարարների կամ միջնորդների կողմից իրականացվող միջնորդության արդյունավետության վրա: Միջնորդների շրջանում գենդերային զգայունության բացակայության հարցը մեծ մտահոգությունների տեղիք է տալիս: ԿՆԽՎԿ կոմիտեն մասնավորապես առաջարկում է, որ «վեճերի լուծման այլընտրանքային ընթացակարգերով չսահմանափակվեն կանանց համար դատական կամ այլ իրավական պաշտպանության միջոցների մատչելիությունն իրավունքի բոլոր բնագավառներում, ինչպես նաև այդ ընթացակարգերը չհանգեցնեն նրանց իրավունքների հետագա խախտումների»²²⁴:

Հաշտարարության ընթացակարգերում, որպես որակի ցուցանիշ բարձրացված ամենակարևոր կետն այն է, թե արդյո՞ք տուժողն իրականում այդ գործելակերպերի կենտրոնում է: Այսպիսով, առանցքային հարցը հետևյալն է. արդյո՞ք տուժողի կարիքները միջնորդության գործելակերպի կենտրոնում են: Լավ գործելակերպերով նախատեսվում է, որ միջնորդության ոչ պաշտոնական համակարգերը բարելավելու նպատակով գործող մասնագետները պետք է հիմնվեն գործող համակարգի ուժեղ կողմերի վրա և ներառեն հետևյալը.

- մեխանիզմներում կանանց մասնակցության մակարդակի բարձրացում.
- մեխանիզմներում ընդգրկված բոլոր մասնակիցներին համապարփակ վերապատրաստման տրամադրում.
- իշխանության անարդար բաշխումը փոխելու նպատակով քաղաքացիական հասարակության ոլորտի կազմակերպությունների ներգրավվածության մակարդակի բարձրացում.
- արդարադատության պաշտոնական համակարգի հետ կապերի ամրապնդում²²⁵:

ԸՆՏԱՆԻՔՈՒՄ ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Հայաստանում Ընտանիքում բռնության կանխարգելման խորհուրդը ստեղծվել է 2018 թվականին:²²⁶ Խորհուրդը կազմված է առավելագույնը 25 անդամից, որոնք խորհրդի աշխատանքներին մասնակցում են հասարակական հիմունքներով: Խորհրդի նախագահը ՀՀ

²²² «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելումն ու դրանց դեմ պայքարը», 2018թ., Լորի Ման և Լուսինե Սարգսյան, էջ 115:

²²³ ԿՆԽՎԿ, Կանանց համար արդարադատության մատչելիության վերաբերյալ ընդհանուր հանձնարարական, CEDAW/C/GC/33, 57-րդ կետ:

²²⁴ ԿՆԽՎԿ, Կանանց համար արդարադատության մատչելիության վերաբերյալ ընդհանուր հանձնարարական, CEDAW/C/GC/33, 58-րդ կետի «բ» ենթակետ:

²²⁵ «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելումն ու դրանց դեմ պայքարը», 2018թ., Լորի Ման և Լուսինե Սարգսյան, էջ 115:

²²⁶ Ընտանիքում բռնության կանխարգելման խորհրդի անհատական կազմը հաստատվել է ՀՀ վարչապետի 1685-Ա որոշմամբ (2018 թ. դեկտեմբերի 28):²²⁷ «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման խորհուրդ ստեղծելու և խորհրդի ձևավորման կարգը և գործառնությունների հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության N-786-Ն որոշում՝ 10.07.2018 թ.:

աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի՝ ընտանիքի, կանանց և երեխաների հիմնահարցերի ոլորտը համակարգող տեղակալն է²²⁷:

Խորհրդի կազմում ընդգրկվում են՝

- 1) մեկական ներկայացուցիչ՝ Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունից (այսուհետ՝ լիազոր մարմին), Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարությունից, Հայաստանի Հանրապետության կրթության և գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարությունից, Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարությունից, Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարությունից, Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանությունից, Հայաստանի Հանրապետության քննչական կոմիտեից, Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազությունից, Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմից.
- 2) ութ ներկայացուցիչ (համաձայնությամբ)՝ ընտանիքում բռնության կանխարգելման և ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության ոլորտում գործունեություն իրականացնող հասարակական կազմակերպություններից յուրաքանչյուրից մեկական ներկայացուցիչ՝ ընդգրկելով առնվազն վերջին երեք տարիներին հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող առնվազն մեկ հասարակական կազմակերպության ներկայացուցիչ.
- 3) ութ ներկայացուցիչ՝ աջակցության կենտրոններից և ապաստարաններից՝ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի ներկայացմամբ:

Խորհուրդը քննարկում և ներկայացնում է առաջարկներ ընտանիքում բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի բնագավառում պետական միասնական քաղաքականության վերաբերյալ: Այն քննարկում է ընտանեկան բռնության կանխարգելմանն առնչվող առանձին հարցերը, հրատապ խնդիրները և ներկայացնում դրանց լուծմանն ուղղված համապատասխան առաջարկություններ: Խորհուրդը ներկայացնում է ընտանիքում բռնության վերաբերյալ հանրությանն իրազեկելու միջոցառումներ իրականացնելու առաջարկություններ: Խորհուրդը քննարկում է տեղական և միջազգային կազմակերպությունների կողմից կատարված հետազոտությունների արդյունքները և դրանց հիման վրա ներկայացնում է առաջարկություններ: Խորհուրդը ներկայացնում է ընտանիքում բռնության ենթարկված և ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց սոցիալական վերականգնմանն ուղղված ծրագրերի վերաբերյալ առաջարկություններ: Խորհուրդը ուսումնասիրում և քննարկում է հանրապետական գործադիր մարմինների կողմից ընտանիքում բռնության կանխարգելմանը և դրա դեմ պայքարին ուղղված ծրագրերի մասին հրապարակված հաշվետվությունները: Խորհուրդը կարող է առաջարկություններ ներկայացնել լիազոր մարմինն ընտանիքում բռնության ենթարկվածների՝ ժամանակավոր աջակցության հաշվեհամարի տնօրինման և ժամանակավոր ֆինանսական աջակցության տրամադրման վերաբերյալ:

²²⁷ «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման խորհուրդ ստեղծելու և խորհրդի ձևավորման կարգը և գործառնությունների հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության N-786-Ն որոշում՝ 10.07.2018 թ.:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊՔԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԸ

ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունն իրականացնում է ընտանիքում բռնության դեպքերի կենտրոնացված հաշվառումը՝ Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության, քննչական կոմիտեի հատուկ քննչական ծառայության, Հայաստանի Հանրապետության դատախազության, դատական դեպարտամենտի, ինչպես նաև վերջիններիս կողմից չգրանցված՝ օրենքով սահմանված աջակցության կենտրոնների (այսուհետ՝ աջակցության կենտրոն), խնամակալության և հոգաբարձության մարմինների, Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության, Հայաստանի Հանրապետության կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարության կողմից տրամադրված տվյալների հիման վրա²²⁸: Տվյալների գաղտնիությունն ապահովելու նպատակով տեղեկատվություն տրամադրող մարմինը ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությանն անձնական տվյալներ պարունակող տեղեկատվական փաթեթը ներկայացնում է թղթային՝ «հրապարակման ոչ ենթակա» դրոշմագրով, որը նշվում է փակ ծրարի և ընթացակարգով նախատեսված թերթիկների վրա՝ վերևի աջ անկյունում: Գործերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը նախարարությանը տրամադրվում է առնվազն յուրաքանչյուր կիսամյակ՝ մինչև հաշվետու կիսամյակին հաջորդող ամսվա 30-ը: Նախարարությունը տեղեկատվությունը ստանալուց հետո մեկ ամսվա ընթացքում ամփոփում է այն և հրապարակում:

3.2.2. ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍՊԻՐՔԸ ԵՎ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍՊԻՐՔԸ

ՀՀ քրեական օրենսգիրքը քրեականացնում է ֆիզիկական բռնությունը, սեռական բռնությունը և հոգեբանական բռնությունը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 119-րդ հոդվածը քրեականացնում է միայն ուժեղ ցավ կամ մարմնական կամ հոգեկան տառապանք պատճառելը):

²²⁸ «Ընտանիքում բռնության դեպքերի կենտրոնացված հաշվառման գրանցման կարգը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության N-1381-Ն որոշում՝ 10.10.2019թ. «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի հիման վրա ընդունվել են այլ ենթաօրենսդրական ակտեր.

1. ՀՀ կառավարության N-364-Ն որոշում՝ 29.03.2019թ. «Ընտանիքում բռնության ենթարկվածների ապաստարաններին և դրանց անձնակազմին ներկայացվող պահանջները, ընտանիքում բռնության ենթարկվածների համար նախատեսված ապաստարանների ֆինանսավորման պայմանագրի օրինակելի ձևը սահմանելու, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2015 թվականի սեպտեմբերի 10-ի N 1078-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ ու լրացումներ և 2015 թվականի սեպտեմբերի 10-ի N 1069-Ն որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին»,
2. ՀՀ կառավարության N-333-Ն որոշում՝ 29.03.2019թ. «Ընտանիքում բռնության ենթարկվածների ժամանակավոր ֆինանսական աջակցության հաշվեհամարի տնօրինման կարգը հաստատելու մասին»
3. ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի N-119-Ն որոշում՝ 13.11.2018թ. «Ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց ռեաբիլիտացիայի ծրագիրը և կազմակերպման կարգը հաստատելու մասին»:
4. ՀՀ առողջապահության նախարարի N-3177-Ա հրաման՝ 29.11.2019թ. «Ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց համար անհատույց առաջնային բժշկական օգնության կազմակերպման, բռնության արդյունքում բժշկական օգնության դիմած անձանց վերաբերյալ տեղեկության գրանցման և հաղորդման կարգը, ընտանեկան բռնության դեպքում բժշկական պատմագիրը և ընտանեկան բռնության ենթարկված և դրա արդյունքում մարմնական, հոգեկան ու վերարտադրողական խանգարումներ/վնասվածքներ ստացած անձանց վերաբերյալ գրանցամատյանը հաստատելու մասին»:

Այդուհանդերձ, Քրեական օրենսգրքը չի քրեականացնում տնտեսական բռնությունը և հարկադիր ամուսնությունը, ինչպես նաև հղիության հարկադիր ընդհատումը և հետամտումը, ինչպես պահանջվում է մարդու իրավունքների միջազգային չափանիշներով: «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան **հետամտումը** սահմանում է հետևյալ կերպ. «մեկ այլ անձի դեմ դիտավորյալ շարունակաբար կատարվող սպառնալից գործողությունները, որոնք այդ անձի մոտ վախ են հարուցում սեփական անվտանգության համար, այսինքն՝ տուժողին ֆիզիկապես հետևել, այցելել նրա աշխատավայրը կամ սպորտային կամ կրթական հաստատությունները, կամ հետևել վիրտուալ աշխարհում, կամ վնասել մեկ այլ անձի ունեցվածքը, աննշան հետքեր թողնել նրա իրերի վրա, կեղծ առցանց հաշիվներ բացել անձի տվյալների միջոցով կամ տարածել կեղծ տեղեկություններ»²²⁹:

Ընտանեկան բռնության դեպքերին արդյունավետ արձագանքելը կարող է խոչընդոտվել նաև Քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի (7) կետով սահմանված մեղմացուցիչ հանգամանքով, այն է՝ տուժողի վարքագծի հակաօրինականությամբ կամ հակաբարոյականությամբ, որով պայմանավորվել է հանցագործությունը: Ղա հակասում է միջազգային չափանիշներին: Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 42-րդ հոդվածի համաձայն²³⁰ բռնության որևէ գործողության առթիվ հարուցված վարույթի ընթացքում մշակույթը, սովորույթը, կրոնը, ավանդույթը կամ այսպես կոչված “պատիվը” չպետք է դիտվեն որպես նման գործողությունների արդարացում: Սա վերաբերում է, մասնավորապես, այն պնդումներին, որ տուժողի կողմից խախտվել են պատշաճ վարքագծի մշակութային, կրոնական, սոցիալական կամ ավանդույթային նորմերը կամ սովորույթները:

ՀՀ քրեական օրենսգրքը 353.1 հոդվածով նախատեսվում է քրեական պատասխանատվություն անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների խախտման համար, այդ թվում՝ հարկադրել ընտանիքում բռնություն գործադրած անձին անհապաղ հեռանալ ընտանիքում բռնության ենթարկվածի բնակության տարածքից, արգելել ընտանիքում բռնության ենթարկվածի աշխատանքի, ուսման, հանգստի, բնակվելու կամ այլ վայրեր, արգելել սահմանված հեռավորությունից ավելի մոտենալ ընտանիքում բռնության ենթարկվածին և ի պահ վերցնել բռնություն գործադրած անձի տիրապետման տակ գտնվող զենքը²³¹: Նախատեսված պատժամիջոցները նախատեսում են տուգանք՝ նվազագույն աշխատավարձի երեքհարյուրապատիկից հինգհարյուրապատիկի չափով, ձերբակալում և կալանք մեկից երեք ամիս ժամկետով, ազատազրկում մինչև 6 ամիս ժամկետով²³²:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի²³³ 183-րդ հոդվածի 4-րդ կետով տարբերակվում են մասնավոր կարգով և հանրային կարգով իրականացվող քրեական հետապնդման ենթակա հանցագործությունները: Մասնավոր հետապնդման հանցագործությունները կարող են քննվել, և քրեական հետապնդում կարող է իրականացվել միայն տուժողի բողոքի հիման վրա, և դրանք կարճվում են, եթե տուժողը հետ է վերցնում բողոքը կամ ներում է ուսնձգողին: Քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածում թվարկվում են մասնավոր հետապնդում պահանջող հանցագործությունները, այդ թվում՝

²²⁹ CETS 210 - Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին», 11.V.2011, Article 34.

²³⁰ Նույն տեղում, Article 42.

²³¹ Այս սահմանափակումները նախատեսված են ինչպես անհետաձգելի միջամտության, այնպես էլ պաշտպանական որոշումների դեպքում՝ համապատասխանաբար «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ կետի 1-4 ենթակետերի և 8-րդ հոդվածի 5-րդ կետի 1-4 ենթակետերի համաձայն:

²³² ՀՀ քրեական օրենսգրքի 353-րդ հոդվածի 1-ին կետ:

²³³ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը, 183-րդ հոդվածի 4-րդ կետ:

դիտավորությամբ առողջությանը միջին ծանրության կամ թեթև վնաս պատճառելը²³⁴, ծեծը²³⁵ և սպառնալիքները²³⁶,²³⁷, «եթե անձն իր անօգնական վիճակի կամ ենթադրյալ հանցանք կատարողից կախվածության մեջ լինելու փաստի ուժով» չի կարող պաշտպանել իր իրավաչափ շահերը: Նման դեպքում քրեական գործը հարուցվում և քննվում է օրենսգրքով նախատեսված ընդհանուր ընթացակարգով հետապնդումը և տուժողի ու մեղադրյալի հաշտության կապակցությամբ չի դադարեցվում²³⁸:

Գլխավոր դատախազն ընդունել է Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 4-րդ մասի կիրարկման ուղեցույց: Ուղեցույցը հղում է կատարում «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքին՝ ընտանիքում բռնության և դրա ձևերի սահմանումների մասով, և համաձայն Քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 4-րդ մասի՝ դրանով պահանջվում է «անօգնական վիճակում» գտնվելու և ենթադրյալ հանցանք կատարած անձից կախվածության մեջ լինելու փաստի հստակեցում՝ որպես ի պաշտոնե քրեական հետապնդում սկսելու համար պարտադիր պահանջ: Չնայած Ուղեցույցի լեզուն շարունակում է լինել անհասկանալի՝ տուժողի կախվածությունը կարող է լինել նյութական և (կամ) ոչ նյութական²³⁹: Ուղեցույցով, *inter alia* (ի թիվս այլնի), «անօգնական վիճակը» սահմանվում է տուժողի «կյանքին և առողջությանը ներկայացվող իրական և անմիջական սպառնալիքով»՝ հղում կատարելով ՄԻԵԴ-ի կողմից ձևակերպված չափանիշներին:

Ինչպես Քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 4-րդ մասը, այնպես էլ Դատախազի ուղեցույցն առաջ են բերում մի շարք հարցեր: Առաջին, այն չափորոշիչները, որոնցով որոշվում է ի պաշտոնե քրեական հետապնդում սկսելու հարցը, մասնավորապես՝ տուժողի անօգնականությունը և կախվածությունը, չեն արտացոլում Ստամբուլի կոնվենցիայի 55-րդ հոդվածով սահմանված հարցերը²⁴⁰, մասնավորապես՝ իրավախախտման ծանրությունը: Ուղեցույցով սահմանված չափորոշիչները նույնպես չեն արտացոլում Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի գործում ՄԻԵԴ-ի կողմից սահմանված հարցերը, որոնք թվարկված են վերը²⁴¹: Կարևոր է վերհիշել այն հանգամանքը, որ ՄԻԵԴ-ն անարդյունավետ լինելու հիմքով անընդունելի է համարել Թուրքիայի օրենսդրությունը, որով սահմանափակվում է բռնության գործերով ի պաշտոնե քրեական հետապնդում իրականացնելու շրջանակը՝ հիմք ընդունելով վնասվածքների ծանրությունը²⁴²: Առավել խնդրահարույց է այն, որ Քրեական դատավարության օրենսգրքում և Ուղեցույցի մեջ տուժողի անօգնականությունը չափորոշիչների շարքին դասելը հավանաբար հիմնված է անթույլատրելի գենդերային կարծրատիպերի վրա²⁴³: Քրեական դատավարության օրենսգիրքը և Դատախազի ուղեցույցը կարող են խոչընդոտ հանդիսանալ Հայաստանում ի պաշտոնե քրեական հետապնդում իրականացնելու վերաբերյալ որոշում կայացնելու համար, ինչպես նաև Հայաստանը դարձնել խոցելի՝ ՄԻԵԴ-ի կողմից բացասական վճիռների կայացման համար:

²³⁴ ՀՀ քրեական օրենսգիրք, 113-րդ հոդվածի 1-ին ենթակետ, 114-րդ հոդվածի 1-ին ենթակետ, 115-րդ, 116-րդ և 117-րդ հեղվածներ:

²³⁵ ՀՀ քրեական օրենսգիրք, 118-րդ հոդված:

²³⁶ ՀՀ քրեական օրենսգիրք, 137-րդ հոդված:

²³⁷ Հայաստանում ընտանեկան բռնության դեպքերի մեծ մասը հետապնդվել է այս հոդվածներով՝ մասնավոր կարգով:

²³⁸ «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելումն ու դրանց դեմ պայքարը», 2018թ., Լորի Ման և Լուսինե Սարգսյան, էջ 81:

²³⁹ Տե՛ս նույն տեղում

²⁴⁰ CETS 210 - Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին», 11.V.2011, 55-րդ հոդված:

²⁴¹ Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի, Փանգատ թիվ 33401/02, 2009, 138-8Պ պարբերություն:

²⁴² Կարեն Թայազ Վերտիդոն ընդդեմ Ֆիլիպինների, Հաղորդագրություն թիվ 20/2008:

²⁴³ Կարեն Թայազ Վերտիդոն ընդդեմ Ֆիլիպինների, Հաղորդագրություն թիվ 20/2008:

3.2.3 ՀՀ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔԸ

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրքը նախատեսում է անհետաձգելի միջամտության որոշման բողոքարկման ընթացակարգ: 222.11 հոդվածի համաձայն. «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված՝ անհետաձգելի միջամտության որոշումը վիճարկող հայցադիմումի պարագայում դատարանը սույն օրենսգրքի 77-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված որոշումներից մեկը կայացնում է հայցադիմումն ստանալուց հետո՝ 36 ժամվա ընթացքում:»

Վարչական դատարանը կայացնում է հետևյալ որոշումներից մեկը.

- հայցադիմումը վարույթ ընդունելու մասին.
- հայցադիմումը վերադարձնելու մասին.
- հայցադիմումի ընդունումը մերժելու մասին.
- հայցադիմումը վերահասցեագրելու մասին²⁴⁴:

Անհետաձգելի միջամտության որոշման բողոքարկման վերաբերյալ գործերով ծանուցագիրը հայցվորին, պատասխանողին և ընտանիքում բռնության ենթարկված անձին կամ նրա օրինական ներկայացուցչին ուղարկվում է դատական նիստը նշանակվելուց հետո՝ անհապաղ: Հրապարակային ծանուցումը չի կարող օգտագործվել որպես ծանուցման եղանակ: «Ընտանեկան բռնության մասին օրենքով սահմանված՝ անհետաձգելի միջամտության որոշումը վիճարկող հայցադիմումը դատարանը քննում և գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը կայացնում է հայցադիմումը վարույթ ընդունելուց հետո՝ 48 ժամվա ընթացքում:

3.2.4. ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔԸ

Ի տարբերություն նախագուշացումների և անհետաձգելի միջամտության արգելման հրամանների, պաշտպանական որոշումները կարգավորվում են քաղաքացիական և դատավարական օրենքներով և դատարանի կողմից քննվում են հատուկ հայցային վարույթի կարգով²⁴⁵: «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 8-րդ հոդվածի համաձայն տուժողը կամ տուժողի համաձայնությամբ գործող աջակցության կենտրոնը կարող է պաշտպանական որոշման դիմում ներկայացնել առաջին ատյանի քաղաքացիական դատարան: Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 27.1-րդ գլուխը նախատեսում է պաշտպանական որոշումների տրամադրման հատուկ ընթացակարգեր: 234.1 հոդվածի համաձայն պաշտպանական որոշման վերաբերյալ հայցադիմումը ներկայացվում է ընտանիքում բռնության ենթարկված կամ ենթադրաբար ենթարկված անձի բնակության վայրի կամ վերջինիս համաձայնությամբ հայցադիմում ներկայացնող աջակցության կենտրոնի գտնվելու վայրի առաջին ատյանի դատարան:

Քաղաքացիական դատավարության ընթացքում պահանջվող ընդհանուր տեղեկատվությունից բացի, դիմումը պետք է ներառի նաև.

²⁴⁴ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 77 -րդ հոդված:

²⁴⁵ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 202 -րդ հոդված:

- «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի վերաբերելի դրույթները.
- տեղեկություններ պատասխանողի և ենթադրաբար ընտանիքում բռնության ենթարկված անձի միջև ընտանիքում և (կամ) արյունակցական կապերի մասին.
- ընտանիքում բռնության անմիջականորեն սպառնացող վտանգի առկայությունը հիմնավորող տեղեկություններ.
- «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքով նախատեսված կոնկրետ սահմանափակումների կիրառման մասին նշում.
- պատասխանողի՝ «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքին համապատասխան՝ կանխարգելիչ հաշվառման վերցված լինելու հանգամանքը:

Առկայության դեպքում հայցադիմումին կցվում են նախազգուշացման և անհետաձգելի միջամտության որոշումները: Հայցադիմումն աջակցության կենտրոնի կողմից ներկայացվելու դեպքում հայցադիմումին կցվում է տուժողի գրավոր համաձայնությունը դատարան դիմելու համար:

Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն²⁴⁶ դատարանը հայցադիմումը վարույթ ընդունելու հարցը լուծում է այն ներկայացվելուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում: Հայցադիմումի պատասխանը ներկայացվում է հայցադիմումն ստանալու օրվանից՝ եռօրյա ժամկետում: Դատարանը պաշտպանական որոշման կիրառման մասին հայցադիմումը քննում և դրա վերաբերյալ որոշում է կայացնում առանց դատական նիստ հրավիրելու հայցադիմումը վարույթ ընդունելու մասին որոշումը կայացնելու պահից՝ տասնօրյա ժամկետում: Գործի փաստական հանգամանքները դատարանը պարզում է ի պաշտոնե ("ex officio"): Դատարանը կաշկանդված չէ դատավարության մասնակիցների ներկայացրած ապացույցներով, միջոցառություններով, առաջարկություններով, բացատրություններով և առարկություններով և իր նախաձեռնությամբ ձեռնարկում է համարժեք միջոցներ՝ կոնկրետ գործի լուծմանն անհրաժեշտ իրական փաստերի վերաբերյալ հնարավոր և հասանելի տեղեկություններ ձեռք բերելու համար:

Պաշտպանական որոշումն ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից: Դատարանի որոշումն ուղարկվում է ընտանիքում բռնություն գործադրած և ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց, ինչպես նաև հայցադիմումի մյուս կողմերին: «Անհրաժեշտության դեպքում» դատական ակտի պատճենները տրամադրվում են ոստիկանությանը, «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքով նախատեսված լիազոր մարմնին (Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն) և Հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայությունը²⁴⁶: **Խնդրահարույց է պաշտպանական որոշման մասին ոստիկանությանը մշտապես տեղեկացնելու վերաբերյալ կարգավորման բացակայությունը:** Պաշտպանական որոշման կատարման համար անհրաժեշտ է հետևյալը՝ վերահսկողություն, տուժողի հետ պարբերական կապի հաստատում, էլեկտրոնային վերահսկողություն և ռիսկի գնահատման թարմացում: Ոլորտի բոլոր դերակատարները պետք է ունենան պաշտպանական հրամանների կայացման և իրականացման վերաբերյալ թարմացված տեղեկատվություն: Ուստի դեռևս հստակ չէ, թե արդյոք Դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայությունը հնարավորություն կունենա՝ ապահովել պաշտպանական որոշումների արդյունավետ կատարումը և մշտադիտարկումը: Հատկանշական է, որ 7-րդ հոդվածի 11-րդ և 8-րդ հոդվածի 9-րդ մասերի համաձայն պաշտպանական որոշումների կատարվելու նկատմամբ հսկողությունը հանձնարարվում է ոստիկանությանը:

Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234.4-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ պաշտպանական որոշումը կարող է հաշտության դեպքում դրանում նշված ժամկետից շուտ

²⁴⁶ Եթե դատական ակտն առնչվում է անչափահաս կամ անգործունակ անձի շահերին, ապա այն ուղարկվում է նաև խնամակալության և հոգաբարձության մարմին:

վերացվել դատարանի կողմից՝ համաձայն «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի: Դա կարող է արվել նաև առանց դատական նիստ հրավիրելու, որը խնդրահարույց է պաշտպանության ապահովման տեսանկյունից: Պաշտպանական որոշումը կարող է նաև վերացվել, եթե ապացուցվում է, որ ընտանիքում բռնության ենթարկված անձը դիտավորությամբ պարբերաբար այնպիսի գործողություններ է կատարում, որոնց պատճառով բռնություն գործադրած անձը չի կատարում պաշտպանական որոշումը²⁴⁷: Նշված կարգավորումը նույնպես միջազգային չափանիշների խախտում է²⁴⁸: Տուժողները չպետք է պատասխանատվության ենթարկվեն պաշտպանական որոշումների խախտումների համար, այդ թվում՝ պաշտպանական որոշումների կասեցման միջոցով: Բացի դրանից, 234.4-րդ հոդվածի 6-րդ մասն այնպես է ձևակերպված, որ մեղադրում է տուժողին պաշտպանական որոշման խախտման համար, ինչը տուժողին մեղադրելու բացահայտ հրավական ձևակերպում է:

«Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի 41-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանրային պաշտպանը (օմբուդսմենը) անվճար խորհրդատվություններ է տրամադրում ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԾՐԱԳՐԵՐԸ

ՀՀ կառավարությունը 2019թ. մայիսի 16-ին ընդունել է «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» 650-Լ որոշումը: 11.1 միջոցառմամբ նախատեսվում է «ՀՀ օրենսդրական դաշտի կատարելագործում և «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիայով ստանձնած հանձնառություններին համապատասխանեցում»²⁴⁹:

ՀՀ կառավարությունը 2019թ. սեպտեմբերի 19-ին ընդունել է «Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2019-2023 թվականների ռազմավարությունը և միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» 1334-Լ որոշումը: Գենդերային քաղաքականության մեջ սահմանված են հինգ գերակայություններ. կանանց և տղամարդկանց հավասար մասնակցություն կառավարման ոլորտում և որոշումների ընդունման մակարդակում, կրթության, գիտության և առողջապահության ոլորտներում կանանց և տղամարդկանց լիարժեք ու արդյունավետ մասնակցություն և հավասար հնարավորությունների ընդլայնում, գենդերային խտրականության հաղթահարում: Հինգերորդ գերակայությունը, որպես վերջնարդյունքներ, ներառում է կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելումը, բռնության ենթարկվածների պաշտպանությունը և բռնություն գործածողների քրեական հետապնդումը, այդ թվում՝ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի վավերացումը և ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի ազգային միջոցառումների ծրագրի հաստատումը:

ՀՀ կառավարությունը 2019թ. դեկտեմբերի 26-ին ընդունել է «Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022 թվականների գործողությունների ծրագիրը հաստատելու մասին» 1978-Լ որոշումը: Ռազմավարության հիմնական նպատակներից մեկը ընտանեկան բռնության դեմ պայքարն է. ռազմավարությունը և գործողությունների ծրագիրը հատուկ անդրադարձնում են կյանքին սպառնացող

²⁴⁷ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234.4-րդ հոդված:

²⁴⁸ «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելումն ու դրանց դեմ պայքարը», 2018թ., Լորի Ման և Լուսինե Սարգսյան, էջ 74:

²⁴⁹ <https://www.arlis.am/Annexes/5/Lokal-2019N650.1k.v..pdf>

իրավիճակներում գտնվող անձանց, այդ թվում՝ ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց՝ հիմնականում կանանց կյանքի իրավունքի պաշտպանությանը: Պենդերային հիմքով կանանց մահվան՝ սպանությունների և ինքնասպանությունների դեպքերը լրջագույն մարտահրավեր են պետության համար:²⁵⁰

Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային գործողությունների ծրագիրը երկրի իշխանություններից պահանջում է քրեականացնել ընտանեկան բռնությունը և կանանց նկատմամբ բռնությունը՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան (Կյանքի իրավունք, Գործողություն 5), օրենսդրորեն ամրագրել ընտանեկան բռնությունից և կանանց նկատմամբ բռնությունից տուժած անձանց արդյունավետ պաշտպանության դատավարական երաշխիքները՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան (Կյանքի իրավունք, Գործողություն 6), վերապատրաստումներ իրականացնել ընտանեկան բռնության և կանանց նկատմամբ բռնության թեմաներով՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան, այդ թվում՝ ոստիկանների, քննիչների, դատախազների, դատավորների ու բուժաշխատողների, կրթական հաստատությունների ներկայացուցիչների համար, ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց աջակցության կենտրոնների աշխատակիցների համար (Կյանքի իրավունք, Գործողություն 7), ստեղծել աջակցության կենտրոններ և ապաստարաններ ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց համար (Կյանքի իրավունք, Գործողություն 8)²⁵¹:

Գործողություն 6. Կանանց պաշտպանության միջազգային պայմանագրերով ազգային պարտավորությունները

Նպատակը. Այս վարժության նպատակն է մասնակիցներին ներկայացնել միջազգային մարմինները, մասնավորապես, այն մարմինները, որոնք իրավասու են մասնակից պետություններում վերահսկել պարտադիր ուժ ունեցող միջազգային պայմանագրերի կատարումը (օրինակ՝ ԿՆԽՎԿ կոմիտեն): Այս գործողությունը նաև մասնակիցներին հնարավորություն է տալիս գնահատել և քննարկել ԿՆԽՎԿ կոմիտեի հանձնարարականները Հայաստանի Հանրապետությանը:

Տևողությունը. 45 րոպե

Անցկացման ձևը. Վարժություններ փոքր խմբերում (10 րոպե), ամբողջ խմբի քննարկում (20 րոպե), դասընթացավարի կողմից ամփոփում և մեկնաբանություններ (15 րոպե):

Օժանդակ նյութեր. Մասնակիցներին բաժանվող նյութ՝ «Կանանց պաշտպանության միջազգային պայմանագրերից ստանձնած ազգային պարտավորությունները», ֆլիպչարթ գրատախտակ, մարկերներ:

Ցուցումներ.

Քայլ 1.

Ղախցիկներով մասնակիցների հետ քննարկում է խտրականությունից և մարդու իրավունքների խախտումներից կանանց պաշտպանությանը ուղղված հիմնական միջազգային պայմանագրերը (մասնավորապես՝ ԿՆԽՎԿ-ի և նրա թիվ 35 հանձնարարականի և «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան

²⁵⁰ 2020-2022 թվականների մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարություն և դրանից բխող գործողությունների ծրագիր, Հավելված 1. http://justice.am/storage/uploads/01Appendix_1.pdf

²⁵¹ 2020-2022 թվականների մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարություն և դրանից բխող գործողությունների ծրագիր, Հավելված 2. http://justice.am/storage/uploads/02Appendix_2.pdf

բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի), դիտարկելով Հայաստանի ոստիկանության աշխատանքը միջազգային պայմանագրերին համապատասխանության տեսանկյունից՝ հետևյալ հարցերի միջոցով.

- Ի՞նչ միջազգային իրավական ակտեր գիտեք, որոնք կարգավորում են կանանց նկատմամբ բռնությունը, ներառյալ ընտանեկան բռնությունը:

- Այդ պայմանագրերի համաձայն՝ որո՞նք են պետական մարմինների, այդ թվում՝ ոստիկանության, հիմնական գործառնությունները:

Նշումներ դասընթացավարների համար.

Դասընթացավարը մասնակիցներին առաջարկում է ներկայացնել իրենց մոտեցումները խմբին և գրել դրանք դրանք գրատախտակի վրա: Դասընթացավարը ընդգծում է, որ մարդու իրավունքների խթանումը և պաշտպանությունը և խախտումների կանխարգելումը պետության պարտականությունն է: Պետություն ունի նեգատիվ և պոզիտիվ պարտականություն: Նեգատիվ պարտականությունը պետական պաշտոնյաների՝ օրենքը հարգելու և սխալ գործողություն կատարելուց զերծ մնալու պարտականությունն է: Պոզիտիվ պարտականությունը այն է, որ պետական պաշտոնյաները պետք է պաշտպանեն անհատներին պետության անունից հանդես չեկող անձանց կողմից կատարված սխալ գործողություններից: Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվում է, որ մասնակից պետությունները պետք է ձեռնպահ մնան կանանց նկատմամբ բռնության գործողություններից և ապահովեն, որպեսզի պետական մարմինները, պաշտոնատար անձինք, ներկայացուցիչները, ինստիտուտները և պետության անունից հանդես եկող այլ դերակատարներ գործեն այդ պարտավորությանը համապատասխան: Երկրորդ մասով սահմանվում է պետության պարտավորությունը «ձեռնարկել օրենսդրական և այլ բնույթի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ ցուցաբերելու պատշաճ ջանասիրություն պետության անունից հանդես չեկող անձանց կողմից կատարված այն արարքները կանխելու, քննելու, պատժելու և հատուցելու ուղղությամբ, որոնք մտնում են Կոնվենցիայի գործողության շրջանակների մեջ (կանանց նկատմամբ բռնության ձևերը): Ակնհայտ է, որ պետությունը պարտավոր է **կանխել, հետաքննել, պատժել կատարողներին և փոխհատուցում տրամադրել** կանանց նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերից, այդ թվում՝ ընտանեկան բռնությունից **տուժողներին**: Ըստ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկայի՝ այս դրական պարտավորությունը ծագում է այն դեպքում, երբ «իշխանությունները գիտեին կամ պետք է իմացած լինեին նույնականացված անհատի կյանքին երրորդ կողմի քրեական բնույթի գործողությունների հետևանքով այդ պահին սպառնացող իրական և անմիջական վտանգի առկայության մասին, և որ նրանք այնպիսի միջոցներ չեն ձեռնարկել, որոնք, եթե խելամիտ դատենք, կարող էր ականակալվել, որ կօգնեին խուսափել այդ ռիսկից»²⁵².

²⁵² Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան (2009 թ.), Թոմաշիչը և մյուսներն ընդդեմ Խորվաթիայի գործով դատարանի որոշում:

Քայլ 2.

Դասընթացավարը մասնակիցներին առաջարկում է բաժանվել չորս-հինգ մասնակիցներից բաղկացած փոքր խմբեր: Յուրաքանչյուր խումբ ստանում է ԿՆՆԿԿ-ի մեկ ամփոփիչ դիտարկում Հայաստանի մասին հինգերորդ և վեցերորդ պարբերական զեկույցների վերաբերյալ, որոնք կոմիտեն ընդունել է վաթսուհինգերորդ նստաշրջանում (տե՛ս ստորև մասնակիցներին բաժանվող նյութը): Դասընթացավարը մասնակիցներին խնդրում է հիշել իրենց մասնագիտական պրակտիկայից մի իրավիճակ յուրաքանչյուր եզրափակիչ դիտարկման վերաբերյալ և ներկայացնել:

- երկու օրինակ իրենց մասնագիտական պրակտիկայից, որոնք նկարագրում են դիտարկումը,
- երկու օրինակ իրենց մասնագիտական պրակտիկայից, որոնք չեն համընկնում եզրակացության հետ:

Քայլ 3.

Փոքր խմբի աշխատանքից հետո դասընթացավարը կրկին հավաքում է ամբողջական խումբը և խնդրում մասնակիցներին ներկայացնել իրենց օրինակները: Խմբի մասնակիցներին առաջարկվում է անցկացնել ընդհանուր քննարկում հետևյալ ձևաչափով:

- Եթե ձեզ առաջարկեն աշխատել նմանատիպ հանգամանքներում, ի՞նչ կանեք:

- Ի՞նչ է ակնկալվում ոստիկանությունից նման իրավիճակներում:

- Ո՞րն է տուժողների համար հնարավոր վնասը տվյալ կոնկրետ իրավիճակում:

- Ի՞նչպիսի ինստիտուցիոնալ արձագանքը կարող է լրացուցիչ վնաս հասցնել տուժողին:

Վերջում, դասընթացավարը պատասխանում է հարցերին, ամփոփում օրինակները և ներկայացնում իր մեկնաբանությունները դրանց վերաբերյալ:

Նշումներ դասընթացավարների համար.

Քննարկման ընթացքում դասընթացավարը բացատրում է, որ անվտանգությունը յուրաքանչյուր մարդու իրավունքն է: Ընտանեկան բռնության ենթարկված կանայք օգնության դիմելու ժամանակ հաճախ ապահով զգալու կարիք ունեն: Նրանց անհրաժեշտ է ապահով կացարան, իսկ անմիջական վտանգի դեպքում անհետաձգելի միջամտության որոշման արձակում: Անվտանգության ապահովումը կարևոր է բռնության ենթարկված բոլոր կանանց և նրանց երեխաների համար՝ առանց որևէ հիմքով խտրականության: Դասընթացավարները կարող են հղում կատարել ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂԵՐՁՆԵՐԻՆ՝ այս գլխում ներկայացված միջազգային չափանիշներին և ուղենիշային սկզբունքներին:

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. Կանանց պաշտպանության միջազգային պայմանագրերով մասնակից պետությունների ստանձնած պարտավորությունները

Ստորև ներկայացված պարբերությունները Հայաստանի հինգերորդ և վեցերորդ համակցված պարբերական վեկույցների վերաբերյալ եզրափակիչ դիտարկումներից են, որոնք ընդունվել են ԿՆԽՎԿ կոմիտեի կողմից՝ վաթսուհինգերորդ նստաշրջանում²⁵³:

Խումբ 1

Էթնիկ փոքրամասնությունների կանայք

40. Կոմիտեին, սակայն, մտահոգում է եզդի և մոլդկան համայնքներում վաղ ամուսնությունները, այդ համայնքներից ելնելով աղջիկների դպրոցը լքելը և առողջապահության և պետական այլ ծառայությունների հասանելիության դժվարությունները:

- Երկու օրինակ սեփական մասնագիտական միջավայրից, որոնք նկարագրում են դիտարկումը

- Երկու օրինակ սեփական մասնագիտական միջավայրից, որոնք չեն համընկնում եզրակացության հետ

Խումբ 2

Կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնություն

16. Կոմիտեն ի գիտություն է ընդունում «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի նախագծի մշակումը, ինչպես նաև միջգերատեսչական աշխատանքային խմբի ստեղծումը՝ ընտանեկան կյանքում կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնության տարբեր ձևերի վերաբերյալ նոր նախագծի մշակման համար: Կոմիտեն նաև ի գիտություն է ընդունում կին ոստիկանների աշխատանքի ընդունումը, քաղաքացիական ծառայողների, սոցիալական աշխատողների և ոստիկանության ծառայողների համար գենդերային բռնության վերաբերյալ վերապատրաստման ապահովումը և ոստիկանության մասնագիտացված բաժնի ստեղծումը՝ գենդերային հիմքով բռնության դեպքերը կանխելու և հետաքննելու համար: Այդուհանդերձ, Կոմիտեին շարունակում է մտահոգել.

բ) տուժողների կողմից կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնության դեպքերի թերզեկուցումը և դրանից բխող տվյալների բացակայությունը.

- Երկու օրինակ սեփական մասնագիտական միջավայրից, որոնք նկարագրում են դիտարկումը

- Երկու օրինակ սեփական մասնագիտական միջավայրից, որոնք չեն համընկնում եզրակացության հետ

Խումբ 3

Կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնություն

16. Կոմիտեն ի գիտություն է ընդունում «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի նախագծի մշակումը, ինչպես նաև միջգերատեսչական աշխատանքային խմբի ստեղծումը՝ ընտանեկան կյանքում կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնության տարբեր ձևերի վերաբերյալ նոր նախագծի մշակման համար: Կոմիտեն նաև ի գիտություն է ընդունում կին ոստիկանների աշխատանքի ընդունումը, քաղաքացիական ծառայողների, սոցիալական աշխատողների և ոստիկանության ծառայողների համար գենդերային բռնության վերաբերյալ վերապատրաստման ապահովումը և ոստիկանության մասնագիտացված բաժնի ստեղծումը՝ գենդերային հիմքով բռնության դեպքերը կանխելու և հետաքննելու համար: Այդուհանդերձ, Կոմիտեն շարունակում է մտահոգել:

գ) կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնությունն ընդունելու և արդարացնելու վերաբերյալ ոստիկանության աշխատակիցների անփոփոխ վերաբերմունքը և ընկալումները, որ բռնության այս տեսակը, հատկապես ընտանեկան ոլորտում, մասնավոր հարց է:

- Երկու օրինակ սեփական մասնագիտական միջավայրից, որոնք նկարագրում են դիտարկումը

- Երկու օրինակ սեփական մասնագիտական միջավայրից, որոնք չեն համընկնում եզրակացության հետ

Խումբ 4

Կարծրատիպեր

14. Կոմիտեն մտահոգված է «գենդեր» հասկացության բացասական ընկալմամբ, ինչպես նաև ընտանիքում և հասարակությունում կանանց և տղամարդկանց դերերի և պարտականությունների վերաբերյալ խտրական կարծրատիպերի պահպանմամբ, որոնք խաթարում են կանանց սոցիալական կարգավիճակը և խոչընդոտում նրանց կրթական և մասնագիտական կարիերան: Կոմիտեն տեղեկացվել է, որ կանանց մասին նման կարծրատիպերն ու նվաստացուցիչ կերպարները փոխանցվում են դպրոցական դասագրքերով և լրատվամիջոցներով՝ առանց բավարար հսկողության: Բացի այդ, հանձնաժողովը մտահոգված է, որ գենդերային հավասարության ապահովման միջազգային և ազգային շրջանակային դրույթները լայն ճանաչում չունեն հայ հասարակության մեջ:

- Երկու օրինակ սեփական մասնագիտական միջավայրից, որոնք նկարագրում են դիտարկումը

- Երկու օրինակ սեփական մասնագիտական միջավայրից, որոնք չեն համընկնում եզրակացության հետ

4. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ՝ ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

4.1. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿԸ

Նպատակը.

Ոստիկաններն ավելի արդյունավետ են կատարում տուժողներին պաշտպանելու և նրանց անվտանգությունն ապահովելու իրենց պարտականությունները, երբ նրանք ունեն տուժողների իրավունքների և կարիքների մասին խորը գիտելիքներ և քաջատեղյակ են կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության տուժողների անվտանգության ապահովման գործում իրենց դերի մասին:

Ուսուցման հիմնական կետերը.

- Հարգել, պաշտպանել, առաջ մղել և կյանքի կոչել կանանց՝ խտրականության բացառման իրավունքը՝ կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության դեպքերը վերահսկելու ժամանակ.
- Տուժողների անվտանգությունն ու պաշտպանվածությունը որոշումների կայացման առանցքում է.
- Տուժողների արդյունավետ պաշտպանություն՝ պատշաճ ջանասիրության միջազգային չափանիշներին համապատասխան.
- «Մի վնասիր» սկզբունքի իրավասու իրականացումը՝ հարգելով տուժողի իրավունքները, նրա անձի անձեռնմխելիությունն ու մասնավոր կյանքը.
- Ակտիվ ունկնդրելու հմտություններ և տուժողի նկատմամբ օբյեկտիվություն՝ հարգելով նրա արժանապատվությունը:

Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստորագրված Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան²⁵⁴ հստակ պահանջներ է սահմանում, որոնք պետական կառույցները, այդ թվում՝ ոստիկանությունը **պետք է հաշվի առնեն տուժողների պաշտպանության գործընթացում**: Կոնվենցիայի 18-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ մասնակից պետությունները պետք է ձեռնարկեն օրենսդրական և այլ բնույթի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝

- բռնության հետագա գործողություններից բոլոր տուժողներին պաշտպանելու նպատակով,
- ստեղծեն համապատասխան այնպիսի մեխանիզմներ, որոնք արդյունավետ համագործակցություն կապահովեն շահագրգիռ բոլոր պետական մարմինների և կազմակերպությունների միջև՝ սույն Կոնվենցիայի առարկա հանդիսացող բռնության ձևերի տուժողներին, ինչպես նաև երեխա վկաներին պաշտպանություն և աջակցություն ապահովելու գործում.

²⁵⁴ Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին», 2011. Հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://rm.coe.int/168008482e>

- ապահովեն, որպեսզի տուժողներին պաշտպանելու և աջակցելու համար ձեռնարկված բոլոր միջոցները՝
 - հիմնված լինեն կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության գենդերային ընկալման վրա և ուշադրության կենտրոնում պահեն տուժողի մարդու իրավունքներն ու անվտանգությունը.
 - հիմնված լինեն տուժողների, կատարողների, երեխաների և սոցիալական ավելի լայն միջավայրի միջև առկա փոխհարաբերությունները հաշվի առնող միասնական մոտեցման վրա.
 - ուղղված լինեն կրկնակի զոհականացումից խուսափելուն.
 - նպատակաուղղված լինեն բռնության կին զոհերի իրավագործմանն ու տնտեսական անկախության ապահովմանը.
 - թույլ տան, որպեսզի, հնարավորության դեպքում, պաշտպանության և օգնության մի շարք ծառայություններ տեղակայված լինեն միևնույն շենքում.
 - արտահայտեն խոցելի անձանց, այդ թվում՝ երեխաների հատուկ կարիքները և հասանելի լինեն նրանց համար²⁵⁵:

4.2. ԶՈՒՎԿԵՆՏՐՈՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄ

Զոհակենտրոն մոտեցման **բոլոր միջոցառումների կենտրոնում տուժող կանանց և նրանց երեխաների կարիքներն ու իրավունքներն են**: Տուժողի իրավունքների և կարիքների նկատմամբ հարգանքի վրա հիմնված բոլոր գործողությունները ներառում են գենդերայազայուն մոտեցում և բխում են այն գիտակցումից, որ ընտանեկան բռնությունը կանանց իրավունքների խախտում է և խտրականության ձև: Հետևաբար, տուժողների աջակցության և պաշտպանությանն ուղղված միջոցառումները և գործողությունները նպատակային են:

Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան²⁵⁶ սահմանում է պետական կառույցների, ներառյալ ոստիկանության կողմից տուժողին պաշտպանելու հստակ պահանջներ, որ, պետք է պաշտպանեն տուժողին: Համաձայն դրանց ոստիկանությունը պետք է .

1. Գործի բռնության գենդերային ընկալման հիման վրա և բոլոր միջամտությունների կենտրոնում դնի տուժողների իրավունքներն ու անվտանգությունը,
2. Դրսևորի ոչ խտրական վերաբերմունք և հասկանա, որ որոշ տուժողներ կարող են լինել հատկապես խոցելի,
3. Շեշտադրումը դնի տուժողների կարիքների և իրավունքների վրա, խուսափելով տուժողների կրկնավնասումից, ինչպես նաև տուժողների իրավագործման վրա:

Այս մոտեցումն ապահովում է, որ ընտանեկան բռնության ենթարկված անձը ստանա հնարավորինս մեծ աջակցություն և պաշտպանություն բռնությունից²⁵⁷:

²⁵⁵ Նույն տեղում, հոդված 18:

²⁵⁶ Նույն տեղում:

²⁵⁷ Բրանկովիչ, Բ., Միրչևա, Ս. 2016թ.:

Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն Մասնակից պետությունները **պարտավոր են ապահովել տուժողների իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված միջոցները**, առանց խտրականության, այն է՝ անկախ սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական կամ այլ համոզմունքից, ազգային կամ սոցիալական ծագումից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելուց, գույքային դրությունից, ծննդից, սեռական կողմնորոշումից, գենդերային ինքնությունից, տարիքից, առողջական վիճակից, հաշմանդամության առկայությունից, ամուսնական դրությունից, միգրանտի կամ փախստականի կամ այլ կարգավիճակից: Բացի տուժողների նկատմամբ ոչ խտրական մոտեցումից, Կոնվենցիան ձգտում է **հաշվի առնել հանգամանքները, որոնք կարող են որոշակի տուժողներին դարձնել առավել խոցելի**: Ընտանեկան բռնության դեպքերին առնչվելիս կարևոր է հասկանալ, որ բռնությունը հանդուրժելու տուժողի որոշման վրա ազդում են անհատական և համայնքային մակարդակում մի շարք գործոններ: Դրանք թվում են ոստիկանություն կատարած անձից տնտեսական կախվածությունը, կացարան ապահովելու անկարողությունը, գործազրկությունը, ընտանիքի կողմից չընդունվելը և ընտանիքը քանդելու համար շրջապատի հնարավոր դատապարտումը: Շատ կանայք երկար ժամանակ բախվում են բռնության, քանի որ անկախ ապրելու հնարավորություն չունեն: Բռնություն գործադրողի հանդեպ կախվածությունը, աղքատության հետ մեկտեղ, տուժողին հատկապես խոցելի է դարձնում բռնության նկատմամբ:

Շատ կանայք, որևէ բնութագրի կամ վիճակի պատճառով, բազմակի խտրականության են ենթարկվում: Բազմակի խտրականության ենթարկելը, որին հատկապես խոցելի են, օրինակ՝ էթնիկ փոքրամասնությունների, գյուղական վայրերում բնակվող, հատուկ հիվանդություններ կամ հաշմանդամություն ունեցող կանայք, նվազեցնում է տուժողի՝ բռնարարից հեռանալու հավանականությունը: Մի քանի գործոնների հախճաբանությունը մեծացնում է անհավասարության վիճակը, որն ըստ էության բռնության հիմքն է: Օրինակ՝ էթնիկ փոքրամասնությանը պատկանող գյուղական վայրից հաշմանդամություն ունեցող կինը կարող է բազմաթիվ խոչընդոտների հանդիպել հետագա բռնությունից խուսափել փորձելիս: Ընտանեկան բռնության ենթարկված կանանց կարիքներն ու իրավունքները չեն տարբերվում իրենց որևէ բնութագրիչներով և պայմաններով: Հետևաբար, միշտ պետք է նկատի ունենալ, որ ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց աջակցությունն ու պաշտպանությունն իրականացվում է առանց խտրականության որևէ հիմքի և հարգելով տարբերությունները:

Ներդիր 6. Զոհակենտրոն մոտեցում

Ոստիկանության կողմից զոհակենտրոն մոտեցման կիրառումը հնարավորություն է տալիս.

- Գենդերազգայուն վերաբերմունք դրսևորել տուժողների նկատմամբ.
- Պատկերացում կազմել տուժողների՝ իրենց իրավունքները հարգելու կարիքի մասին.
- Պաշտպանել տուժողների իրավունքները.
- Արդյունավետ գործել իրավախախտի նկատմամբ.
- Գնահատել ռիսկերը և տուժողի հետ միասին կազմել և իրականացնել ընտանեկան բռնության ենթարկված անձի պաշտպանության ծրագիր:

Հարկ է ընդգծել, որ ոստիկանության միջամտության սովորական եղանակը կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության դեպքերում բավարար չէ: Փոխարենը, անհրաժեշտ է այլ մոտեցում, որը բխում է ընտանեկան բռնության՝ որպես գենդերային բռնության, խորը

ընկալումից և ենթադրում է **ընտանեկան բռնության տուժողների նկատմամբ գենդերազգայուն վերաբերմունք**: Ռա բխում է այն ընկալումից, որ տղամարդիկ և կանայք ունեն հավասար իրավունքներ և պարտականություններ, իրավունքների հավասար պաշտպանության իրավունք, հավասար հնարավորություններ և հավասարապես հարգված և գնահատված են:

Ոստիկանական մոտեցումը պետք է ուղղված լինի տուժողի կարիքներն ու իրավունքները հոգալուն՝ խուսափելով տուժողի կրկնակի զոհականացումից, ինչպես նաև վերջինիս իրավագործան ապահովմանը: Անվտանգության և բռնությունից պաշտպանվելու անհրաժեշտության հետ մեկտեղ, ընտանեկան բռնության տուժողների հիմնական կարիքները պետք է լինել լսելի և նրանց վստահեն: Մարդու հիմնական կարիքները ներառում են անվտանգ, տաք և մաքուր բնակարան, սննդի և քնի կարիք: Հաշվի առնելով, որ ընտանեկան բռնության շատ տուժողներ ունեն երեխաներ և հաճախ չեն կարողանում բավարարել իրենց հիմնական կարիքները, նրանք այդ հարցում օգնության կարիք ունեն: Ընտանեկան բռնության ենթարկված կանայք կարեկցանքի և քաջալերանքի, այլ ոչ թե պարսավանքի են արժանի: Անհրաժեշտ է նաև հարգել տուժողի իրավունքները, որպեսզի նա կարողանա ազատորեն որոշում կայացնի իր հետագա կյանքի մասին: Այդ որոշումը կարող է լինել բռնարարի դեմ ցուցմունք տալուց հրաժարվելը կամ նրան քրեական պատասխանատվության ենթարկելը կամ նրա մոտ վերադառնալը: Տուժողին ստիպելը, որ նա փոխի իր ազատ ձևավորված և արտահայտված որոշումը, հակասում է նրա իրավունքներին և կարող է հանգեցնել ինստիտուցիոնալ բռնության և կրկնակի զոհականացման: Ռա նշանակում է բռնարարի կողմից դրսևորվող բռնությունը և վերահսկողությունը փոխել ինստիտուցիոնալ բռնությամբ և վերահսկողությամբ²⁵⁸: Հիմնական նպատակն է համակարգի առաջին իսկ արձագանքի միջոցով հնարավորություն տալ և խրախուսել կին տուժողի իրավագործումը, նաև խուսափելով կարծրատիպերից, տուժողի նկատմամբ անվստահություն հայտնելուց և նրան մեղադրելուց՝ տուժողի կրկնակի զոհականացման հավանականությունը նվազեցնելու համար: Այդ ամենը խրախուսում է տուժողին օգնություն և պաշտպանություն փնտրել հաստատություններից և մեծացնում է նրա վստահությունը համակարգի նկատմամբ:

Բացի այդ, տուժողների հիմնական կարիքները հասկանալու համար պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել այն բանին, որ նրանք ունեն տարբեր անհատական կարիքներ՝ կախված յուրաքանչյուր տուժողի կոնկրետ իրավիճակից: Յուրաքանչյուր տուժողի անհատական կարիքները պետք է բացահայտվեն նրա հետ համատեղ, մինչդեռ պաշտպանությունն ու աջակցությունը՝ անհատականացվեն:

Տուժողներին պետք է իրավագործել և նրանց առաջարկել ամբողջական աջակցություն: Ընտանեկան բռնության ենթարկված անձինք խոցելի են և զգայուն իրենց կրած բռնության նկատմամբ, բայց դա չի նշանակում, որ նրանց պետք է վերաբերվել որպես պասիվ կամ վախի զգացողություն չունեցող մարդկանց: Ընդհակառակը, տուժողներին պետք է մոտենալ այն տեսանկյունից, որ նրանք ունեն իրենց կյանքի մասին որոշումներ կայացնելու, անկախ լինելու և սեփական կյանքը վերահսկելու կարողություն և ունակություն: Հնարավոր է, որ տուժողները չկարողանան վերահսկել բռնությունը որին ենթարկվում են, բայց նրանք կարող են որոշել, թե ինչպիսի ծառայության կարիք ունեն և ինչ գործողություններ կարող են ձեռնարկել բռնությունից ազատվելու և իրենց կյանքը կայունացնելու համար: Ընտանեկան բռնության տուժողներին իրազավորելու գործընթացը նշանակում է նրանց համար մատչելի դարձնել տեղեկատվությունը, կրթությունը, ֆինանսական աջակցությունը և ցանկացած այլ անհրաժեշտ ծառայություն, որը նրանց թույլ է տալիս ազատորեն որոշումներ կայացնել²⁵⁹:

Ընտանեկան բռնության ենթարկված կանայք վերահսկողություն չունեն հանցագործի վարքագծի վրա և **չպետք է մեղադրվեն իրենց նկատմամբ գործադրված բռնության համար:**

²⁵⁸ Լոգար Ռ. և այլք, 2015թ.:

²⁵⁹ Լոգար Ռ. և այլք, 2015թ.:

Բռնության ենթարկված կանանց չպետք է մեղադրել երեխաներին չպաշտպանելու համար: Բռնության համար պատասխանատու է բռնություն գործադրած անձը, և նրան պետք է մեղադրել: Ուստի, խորհուրդ չի տրվում ստիպել մորը լքել բռնարարին՝ վերցնելով երեխաներին իր հետ: Հաճախ մասնագետները, զգալով, որ ի վիճակի չեն օգնել, հորդորում են տուժողին հեռանալ բռնարարից: Նման գործողությունները կարող են տուժողի մոտ անվստահություն առաջացնել հաստատությունների նկատմամբ և հանգեցնել ավելի բարդ իրավիճակի տուժողի համար²⁶⁰:

Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան²⁶¹ պահանջում է աջակցություն և պաշտպանություն տրամադրելիս ձեռնարկել բոլոր միջոցներն ու գործողությունները՝ կապված տուժողի, բռնություն գործադրած անձի, երեխայի և նրանց սոցիալական միջավայրի միջև հարաբերությունների հետ: Նպատակն է խուսափել իրավիճակներից, երբ տուժողի աջակցության միջոցառումները ծրագրվում և տրամադրվում են նրա սոցիալական իրականությունից դուրս:

Տուժողի աջակցությունն իշխանությունների, այդ թվում՝ ոստիկանության կողմից պետք է համակարգվի: Հաշվի առնելով ընտանեկան բռնության բարդ բնույթը՝ անհրատեսական է ակնկալել, որ համակարգի միայն մեկ հաստատության մեկուսացված գործողությունը կարող է արդյունավետ լուծում տալ այնպիսի լուրջ և բարդ երևույթի, ինչպիսին է ընտանեկան բռնությունը: Տուժողների հիմնական, ինչպես նաև անհատական կարիքների բավարարումը, այդ թվում՝ պաշտպանությունը, հարմար և երկարաժամկետ կացարանը, առողջապահությունը, աշխատաշուկայի մատչելիությունը, կրթությունը, արդարադատության արդյունավետ հասանելիությունը, ինչպես նաև տնտեսական, սոցիալական և քաղաքացիական իրավունքներից ազատ օգտվելը, պահանջում են բազմաթիվ հաստատությունների և կազմակերպությունների համակարգված գործողություններ: Դա ներառում է ոստիկանության, դատախազության, դատական իշխանության, սոցիալական ծառայությունների, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների, առողջապահական համակարգի և այլ համապատասխան գործընկերների համատեղ նախանշված գործողությունները՝ տուժողին բռնությունից ազատ միջավայրում ապրելու հնարավորություն տալու համար²⁶²:

Երեխա տուժողների և ընտանեկան բռնության վկաների պաշտպանությունն ու աջակցությունն առաջնահերթ կարևորություն ունեն: Հաճախ, երբ տեղի է ունենում ընտանեկան բռնության դեպք, կնոջից բացի տուժում են նաև երեխաները: Ընտանեկան բռնության ենթարկված երեխաները կարող են լինել և՛ ուղղակի, և՛ կա՛մ անուղղակի տուժողներ: Ընտանեկան բռնության դեպքերում երեխաները տուժող են՝ անկախ այն բանից, թե բռնությունն իրենց ուղղված է, թե նրանք վկա են և ապրում են կրելով բռնության հետևանքները: Այլ կերպ ասած, ընտանեկան բռնության միջավայրում ապրող երեխաները պաշտպանության և աջակցության առաջնահերթ կարիք ունեն:

Երեխաների բարեկեցությունն ընտանեկան բռնության դեպքերին առնչվող բոլոր մասնագետների առաջնահերթությունն է: Հատկապես ծանր դեպքերում կարող է անհրաժեշտ լինել երեխաներին առանձնացնել ընտանիքից: Սակայն, առանձնացումը պետք է դիտվի որպես վերջին միջոց: Երեխաների արդյունավետ պաշտպանությունը կարող է ապահովվել անհետաձգելի միջամտության որոշմամբ, որի դեպքում բռնություն գործադրած անձին հեռացնում են տնից և արգելում են մոտենալ ընտանիքին: Այդ դեպքում երեխաները

²⁶⁰ Լոգար Ռ. և այլք, 2015թ.:

²⁶¹ Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին», 2011թ. <https://rm.coe.int/168008482e>

²⁶² Բրանկոլիչ, Բ., Միրչևա, Ս. 2016թ.:

ընտանեկան բռնության լրացուցիչ հետևանքներ չեն կրում, այսինքն՝ նրանք չեն հեռանում տնից, չեն ընդհատում դպրոցական ուսումը, չեն լքում իրենց ընկերներին, իսկ բռնարարը կրում է իր գործողությունների պատասխանատվությունը²⁶³:

4.2.1. ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԵՆԹԱՐԿՎԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ

Բռնությունը սերտորեն կապված է իրավունքներից օգտվելու և դրանց պաշտպանության հետ: Մարդու հիմնարար իրավունքն է **առանց բռնության ապրելու իրավունքը**²⁶⁴: Այս իրավունքը ներառում է կյանքի իրավունքը, ազատության իրավունքը, առողջության իրավունքը, խոշտանգումների կամ դաժանը, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի չենթարկվելու իրավունքը: Այս իրավունքը տարածվում է ինչպես հասարակական, այնպես էլ մասնավոր ոլորտի և անհատի կյանքի վրա: Կարևոր է հասկանալ, որ առանց բռնության կյանքի իրավունքի պաշտպանությունն ընդգրկում է մարդու կյանքի և՛ հասարակական, և՛ մասնավոր ոլորտները²⁶⁵: Միևնույն ժամանակ, յուրաքանչյուր անհատ օգտվում է մասնավոր կյանքի և ընտանեկան կյանքի իրավունքից: Ընտանեկան կյանքի իրավունքը ներառում է խաղաղ և ապահով կյանքով ապրելը: Առանց բռնության կյանքի իրավունքը պաշտպանելու և երաշխավորելու պետության պարտավորության պատշաճ ընկալումը, միևնույն ժամանակ հարգելով նրա անձի անձեռնմխելիության իրավունքը, պահանջում է ընկալում, որ բռնությունը սպառնում է մարդու մարմնի անձեռնմխելիությանը և մասնավոր կյանքի իրավունքին: Բեվալուան և Ս.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի գործում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը մասնավորապես շեշտեց, որ վեճը «մասնավոր գործ» համարելը անհամատեղելի է դիմումատուների ընտանեկան կյանքը պաշտպանելու իշխանությունների պարտավորությունների հետ:

Ինքնուրույնության սկզբունքը նախատեսում է հարգանք անհատի ազատ, կամավոր և հստակ արտահայտված կամքի նկատմամբ: Ընտանեկան բռնության ենթարկված անձը չի կարող պարտադիր ազատ կամավոր արտահայտել իր կամքը՝ հանցագործի կողմից վրեժխնդրության և ապագա հետևանքների վախի պատճառով²⁶⁶: Եթե չկա պատշաճ և համակարգված միջամտություն, որը տուժողին ժամանակ կտա և բռնարարից ֆիզիկական հեռավորություն կապահովի՝ իր կյանքի մասին իսկապես ազատ որոշում կայացնելու համար, չկա նաև անձի ինքնուրույնություն: Հետևաբար, տուժողի ինքնուրույնությունը հարգելու համար պետք է հնարավորություն ստեղծել այդ ինքնուրույնության պաշտպանության համար: Մասնավորապես, պետք է հաշվի առնել այն փաստը, որ ընտանեկան բռնության էությունը բռնություն գործադրող անձի կողմից տուժողի նկատմամբ իշխանություն և վերահսկողություն սահմանելու ուղիներ գտնելն է: Պետությունը պարտավոր է ապահովել, որ որոշումը անհատի կամքի ճիշտ և ազատ արտահայտումն է: Հատկապես ընտանեկան բռնության դեպքերում

²⁶³ Բրանկովիչ, Բ., Միրչևա, Ս. 2016թ.:

²⁶⁴ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա, հոդված 4, 2011թ., CETS:210:

²⁶⁵ Լոգար Ռ. և այլք, 2015թ.:

²⁶⁶ Էլիսոն, 2002թ.:

պետք է հաշվի առնել բռնության ցիկլի հետևանքով տուժողի կոնկրետ իրավիճակը, բռնարարից կախվածությունը, անօգնականության զգացումը, վախը և բռնությունը նվազագույնի հասցնելու միտումը: Ըստ Ղոբաշի և Ղոբաշի²⁶⁷ միայն, երբ տուժողն ազատվում է նման վիճակից, վերջինիս որոշումը նրա կամքի ճիշտ և ազատ արտահայտումն է:

Կին տուժողի՝ բռնարարի հետ հարաբերությունները պահպանելու ազատորեն ձևավորված և արտահայտված կամքը նրա օրինական իրավունքն է: Հետևաբար, տուժողը օգտվում է և՛ ընտանեկան բռնությունից պաշտպանվելու իրավունքից, և՛ անվերապահ աջակցությունից՝ պատշաճ հարգելով սեփական կյանքի վերաբերյալ իր որոշումը: Վարքագծի փոփոխություն պահանջվում է բռնարարից, այլ ոչ թե տուժողից: Շատ կարևոր է, որ տուժողին չուղարկվի այնպիսի ուղերձ, որից հետևի, որ նա ինքնուրույն է պատասխանատու իր անվտանգության և պաշտպանության համար (օրինակ՝ «եթե բաժանվեք, ձեզ կպաշտպանեն բռնությունից դուք պետք է ավելի վաղ բաժանվե՞ք նրանից, երբ հասկացաք, որ նա բռնի է»):

Անձնական տվյալների պաշտպանություն. Ընտանեկան բռնության ենթարկված կանանց աջակցության և պաշտպանության ծառայություններ մատուցելիս անհրաժեշտ է հասկանալ և հետևողականորեն կիրառել գաղտնիության երաշխիքը: Սա նշանակում է, որ ընտանեկան բռնության ենթարկվածները, բացի իրենց լսելու և վստահելու անհրաժեշտությունից, ունեն նաև իրենց անձնական տվյալների գաղտնիության և պաշտպանության իրավունք: Գաղտնիությունը ենթադրում է, որ տուժողների տվյալների փոխանակումը հաստատությունների հետ թույլատրվում է միայն այն դեպքում, եթե տուժողը նախկինում համաձայնություն է տվել դրան: Գաղտնիության սկզբունքից հնարավոր բացառություններ կան: Գաղտնիության սկզբունքից բացառություն կարող է լինել երեխայի նկատմամբ բռնության կասկածը կամ կյանքին սպառնացող իրավիճակների անտեսումը, ինքնասպանության հակումների մասին կասկածը կամ ուրիշներին վնաս պատճառելու լուրջ սպառնալիքը²⁶⁸: Գաղտնիության սկզբունքը նաև նշանակում է, որ անհրաժեշտ է մշակել հատուկ ընթացակարգեր, որոնք կկարգավորեն հաստատությունների միջև տվյալների փոխանակման հարցը: Այդ նպատակով տուժողը պետք է տեղեկացված լինի գաղտնիության իրավունքին, և որ գաղտնիության հնարավոր սպառնալուծումը էական քայլ է նրա իրավագործման հարցում:

Լերդիր 7. Գաղտնիությունն ամբողջ գործընթացի ընթացքում

- ▶ Ջերծ մնալ տուժողի մասնավոր կյանքի հանգամանքների հետաքննությունից, բացառությամբ դրանք կոնկրետ դեպքի կամ ենթադրյալ հանցագործության հետ կապված լինելու դեպքերում, և քննել միայն այն, ինչ խիստ անհրաժեշտ է:
- ▶ Միայն այնպիսի ապացույցների և տեղեկությունների հավաքում, որոնք ուղղակիորեն առնչվում են հետաքննությանը:
- ▶ Ապահովել, որ տուժողների և այլ վկաների անունները, հասցեները և նույնականացման այլ տեղեկությունները չտրամադրվեն լրատվամիջոցներին՝ առանց տուժողի տեղեկացված համաձայնության:
- ▶ Ապահովել, որ հիվանդանոցը կազմակերպի այցելությունները և հետազոտությունները անվտանգ և մեկուսացված վայրում և, որ

²⁶⁷ Ղոբաշ և Ղոբաշ, 2001թ.:

²⁶⁸ ՄԱԿ-ի ոստիկանության գենդերային գործիքակազմ (ՄԱԿ. Խաղաղության գործողությունների վարչություն - DPO / DPET / Վերապատրաստման համալիր ծառայություն, 2015թ.): Ըստ UNPOL-ի, նման դեպքերում ոստիկանությունը կարող է գործել, եթե առկա են այս իրավիճակները ապացուցելու և բուժաշխատողներից և խորհրդատուներից խորհրդատվություն ստանալու ողջամիտ հիմքեր:

հետզոտությունները անցկացվեն իգական սեռի բժիշկական անձնակազմի կողմից:

- ▶ Ստուգել, որ բժշկական զննումներից ստացած ցանկացած ապացույց հավաքվում է զուտ դատաբժշկական ապացույցների համար:
- ▶ Ապահովել, որ ցանկացած փաստաթուղթ կամ ոստիկանության զեկույց հասանելի լինի միայն արդարադատության ոլորտի ծառայողներին/գործին անմիջականորեն առնչվող իրավապահ մարմիններին:
- ▶ Անձնական տվյալների անձեռնմխելիությունն ու գաղտնիությունը երաշխավորվում են «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» և «Պետական և ծառայողական գաղտնիքների մասին» ՀՀ օրենքներով: Անձնական տվյալների անձեռնմխելիության և գաղտնիության դրույթները ամրագրված են նաև «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքում:

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

- Անձի անձեռնմխելիության և մասնավոր կյանքի իրավունքը նշանակում է չբացահայտել տուժողի անձնական տվյալները և հարգել նրա կամքը:
- Ոստիկանության աշխատակիցները պետք է մեծ ուշադրություն դարձնեն գաղտնիությանը՝ մարդկանց կյանքերը չվտանգելու համար:
- Օրենքը խախտող ոստիկանության աշխատակիցները պատասխանատվություն են կրում և նրանց պատասխանատվության ենթարկելու համար պետք է ձեռնարկվեն վարչական կամ քրեական պատասխանատվության միջոցներ: Դա առավել կարևոր է ընտանեկան բռնության դեպքերում, երբ կասկածյալը/իրավախախտը ոստիկան է:

Ընտանեկան բռնության ենթարկված անձինք ունեն նույն դատավարական երաշխիքները, ինչ հանցագործության ցանկացած այլ տուժող: Սակայն, հաշվի առնելով ընտանեկան բռնության հանցանքի բարդ առանձնահատկությունները, նրանք կարող են նաև օգտվել լրացուցիչ օժանդակ ծառայություններից: Ոստիկանության աշխատակիցները պետք է հիշեն, որ ընտանիքում բռնության ենթարկված անձը կարող է տեղյակ չլինել մասնագիտական իրավաբանական օգնության կամ այլ աջակցության հնարավորության մասին: Ուստի, տուժողները պետք է տեղեկացված լինեն իրենց իրավունքների և արդարադատության, իրավաբանական օգնության և այլ աջակցության հասանելիության մասին: Կարևոր է նաև, որ տուժողին տեղյակ պահեն քրեական դատավարության քայլերի, իր պարտավորությունների և իրավունքների մասին, ինչպես նաև թույլ տալ նրան հարցեր տալ:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի համաձայն՝ տուժողը կարող է.

- 1) ծանոթանալ առաջադրված մեղադրանքին.
- 2) տալ ցուցմունքներ.
- 3) տալ բացատրություններ.
- 4) ներկայացնել նյութեր քրեական գործին կցելու և հետազոտելու համար.
- 5) հայտնել բացարկներ.
- 6) հարուցել միջնորդություններ.
- 7) առարկել քրեական վարույթն իրականացնող մարմինների գործողությունների դեմ և պահանջել իր առարկությունները մտցնել քննչական կամ այլ դատավարական գործողության արձանագրության մեջ.

- 8) ծանոթանալ քննչական և այլ դատավարական գործողությունների արձանագրություններին, որոնց նա մասնակցել է և դիտողություններ ներկայացնել արձանագրությունում գրառումների ճշտության և լրիվության կապակցությամբ, քննչական և այլ դատավարական գործողությանը մասնակցելու, դատարանի նիստին ներկա գտնվելու դեպքում պահանջել նշված գործողության կամ դատարանի նիստի արձանագրության մեջ գրառումներ կատարել այն հանգամանքների մասին, որոնք իր կարծիքով, պետք է նշվեն, ծանոթանալ դատական նիստի արձանագրությանը և ներկայացնել դրա մասին իր դիտողությունները.
- 9) նախաքննության ավարտման պահից ծանոթանալ գործի բոլոր նյութերին, դրանցից պատճեններ հանել և գործից դուրս գրել ցանկացած ծավալի ցանկացած տեղեկություններ.
- 10) մասնակցել առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների նիստերին.
- 11) իր խնդրանքով անվճար ստանալ քրեական գործը կարճելու, քրեական հետապնդումը դադարեցնելու, որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշումների պատճենները, մեղադրական եզրակացության կամ եզրափակիչ որոշման պատճենը, ինչպես նաև դատավճռի կամ դատարանի՝ այլ վերջնական որոշման պատճենը.
- 12) բողոքարկել հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի, դատարանի գործողությունները և որոշումները, այդ թվում՝ դատավճիռը և դատարանի այլ վերջնական որոշումը.
- 13) օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում հաշտվել կասկածյալի և մեղադրյալի հետ.
- 14) առարկություններ ներկայացնել դատավճռի կամ դատարանի՝ այլ վերջնական որոշման դեմ բերված դատավարության այլ մասնակիցների բողոքների վերաբերյալ.
- 15) օրենքով սահմանված կարգով ստանալ քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարքով պատճառված վնասի փոխհատուցումը.
- 16) ստանալ քրեական գործով վարույթի ընթացքում կրած ծախսերի հատուցումը.
- 17) հետ ստանալ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից որպես իրեղեն ապացույց կամ այլ հիմքերով վերցված գույքը, իրեն պատկանող պաշտոնական փաստաթղթերի բնօրինակները.
- 18) ունենալ ներկայացուցիչ և դադարեցնել ներկայացուցչի լիազորությունները:

«Քրեական դատավարության օրենսգրքի 98-րդ հոդվածը սահմանում է, որ քրեական դատավարությանը մասնակցող կամ հանցագործության մասին հաղորդում տվող յուրաքանչյուր անձ (վկաներ, փորձագետներ, տուժողներ և այլն), ով կարող է հաղորդել տվյալներ, որոնք նշանակություն ունեն հանցագործությունը բացահայտելու և դրա կատարողին հայտնաբերելու համար, ինչի հետևանքով կարող են վտանգվել նրա, նրա ընտանիքի անդամի, մերձավոր ազգականի կամ մերձավորի կյանքը, առողջությունը, գույքը, իրավունքներն ու օրինական շահերը, ունի պաշտպանության իրավունք: Հետևաբար, քրեական դատավարությանը մասնակցող կամ հանցագործության մասին հաղորդող անձը, ինչպես նաև նրա ընտանիքի անդամները, մերձավոր ազգականներն ու մերձավորն ունեն պաշտպանված լինելու իրավունք: Ավելին, իրավապահ մարմինների աշխատակիցները պետք

է կիրառեն տուժողների և վկաների նման պաշտպանության միջոցներ ի պաշտոնէ (ex officio), ինչպէս նաև համապատասխան անձանց խնդրանքով:

183-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն «Անկախ տուժողի կողմից բողոք ներկայացնելուց՝ դատախազն իրավասու է սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործություններով հարուցելու քրեական գործ ընտանիքում բռնության դեպքերում, եթե անձն իր անօգնական վիճակի կամ ենթադրյալ հանցանք կատարողից կախվածության մեջ լինելու փաստի ուժով չի կարող պաշտպանել իր իրավաչափ շահերը: Այս դեպքում քրեական գործը հարուցվում և քննվում է սույն օրենսգրքով սահմանված ընդհանուր կարգով, և տուժողի ու մեղադրյալի հաշտության դեպքում քրեական հետապնդումը չի դադարեցվում»²⁶⁹:

Որպէս ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի հիմնական դերակատարներից մեկը՝ ոստիկանությունն էական դերակատարություն ունի գոհերի իրավունքների պաշտպանության գործում: Երբ բռնության ենթարկված անձինք դիմում են օգնության կամ հաղորդում են ներկայացնում դեպքի մասին, ոստիկանության ծառայություններն առավել հաճախ քրեական արդարադատության համակարգի հետ առաջին շփման կետն են: Ոստիկանությունը պետք է հնարավորություն ունենա ապահովել տուժողների պաշտպանությունը:

Բացի այդ, կանայք պետք է **վստահեն ոստիկանությանը** և համոզված լինեն, որ իրենց բողոքներին լուրջ են վերաբերվում²⁷⁰: Նախկինում արձանագրված դեպքերի նկատմամբ ոստիկանության կողմից անվստահությունը և գործողությունների բացակայությունը պատճառ են դառնում, որ շատ կանայք իրենց խնդիրներով ոստիկանություն չեն դիմում: Հետևաբար, կարևոր է, որ ոստիկանությունը կանանց շրջանում իր նկատմամբ վստահության մթնոլորտ ձևավորի, որպէսզի կանայք ներկայացնեն իրենց բողոքները:

Ավելին, բռնության ենթարկված կանայք կարող են ամաչել կամ վախենալ, որ բռնության դեպքի մասին կիմանա հանրությունը: Նրանք կարող են վախենալ, որ իրենց հարազատներին դա դուր չի գա: Տուժողը կարող է գրկվել ընտանիքի կամ ընկերների աջակցությունից: Ընտանիքը, ընկերները կամ նույնիսկ նրա երեխաները, կարող են ճնշում գործադրել նրա վրա՝ ամուսնական բռնության, գործը կարճելու համար: Երբեմն տուժողը կարող է վախենալ, որ կկորցնի իր նկատմամբ հարգանքը համայնքում, կամ, որ ամուսինը կարող է լքել նրան, եթե նա բողոքի: Նա կարող է կրոնական համոզմունքներ ունենալ, որոնք խանգարեն նրան դիմել ամուսնալուծության: Եթե տուժողը երեխա է, նա կարող է վախենալ, որ նրան կուղարկեն մանկատուն: Հետևաբար, տուժողների հետ գործ ունենալիս ոստիկանությունը պետք է ապահովի նրանց անձեռնմխելիությունն ու գաղտնիությունը:

4.2.2. ՊԱՏՇԱԾ ԶԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ

Մարդու իրավունքների միջազգային օրենսդրության համաձայն՝ պետությունն ունի և՛ նեգատիվ, և՛ պոզիտիվ պարտականություններ՝ պետական պաշտոնյաները պետք է հարգեն օրենքը և զերծ մնան սխալ գործողություններ կատարելուց և պաշտպանեն անհատներին՝ ոչ պետական այլ դերակատարների կողմից կատարվող նման գործողություններից:

Միջազգային իրավունքի համաձայն՝ պետությունները պատասխանատվություն են կրում մարդու իրավունքների խախտումների համար՝ անկախ նրանից, թե այդ խախտումները պատճառված են պետության, թե պետության ներսում մասնավոր անհատների կողմից:

²⁶⁹ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք, հոդված 183 (4):

²⁷⁰ Միավորված ազգերի կազմակերպության, Կանանց զարգացման տնտեսական և սոցիալական հարցերի դեպարտամենտ, «Կանանց նկատմամբ բռնության օրենսդրության ձեռնարկ», Նյու Յորք, 2009թ., էջ 39:

Պատշաճ ջանասիրության սկզբունքի էությունը կայանում է նրանում, որ պետությունները պատասխանատվություն են կրում իրավունքների խախտման համար: Անձի մարդու իրավունքների խախտման հարցում պետության պարտավորությունները հետևյալ ոլորտներում են.

- I. Կանխարգելում և պաշտպանություն (անհատների և պետության կողմից կանանց նկատմամբ կիրառվող բռնությունը պետք է կանխվի, իսկ տուժողները՝ պաշտպանվեն).
- II. Բռնություն գործադրած անձանց նկատմամբ պատժամիջոցների կիրառում (այն դեպքում, երբ բռնարարքն արդեն կատարվել է, պետական մարմինները պետք է ձեռնարկեն հետաքննություն, բռնություն գործադրած անձի քրեական հետապնդում և պատասխանատվության ենթարկեն նրան).
- III. Տուժողին փոխհատուցում (պետական մարմինները պետք է տուժողներին տրամադրեն աջակցություն և փոխհատուցում՝ անհատների կողմից գործադրված բռնության համար):

Ինչ վերաբերում է պետական մարմինների կողմից կատարված բռնություններին, ապա պատշաճ ջանասիրության սկզբունքը ենթադրում է, որ համապատասխան դատական մարմինները պետք է մանրամասն վերլուծեն այն հանգամանքները, որոնցում տեղի է ունեցել անհատի իրավունքի խախտումը, ստուգեն ապացույցները և որոշեն, թե արդյոք իրավունքը խախտվել է, և մանրամասն ուսումնասիրեն պետական կառույցների արածը կամ չարածը: Որպեսզի միջազգային դատարանները եզրակացնեն, որ պետությունը չի գործել պատշաճ ջանասիրության չափանիշներին համապատասխան, անհրաժեշտ է ապացուցել, որ պետությունը համապատասխան միջոցներ չի ձեռնարկել, քանի որ պետական կառույցի ներկայացուցիչները կարող էին որոշակի միջոցներ ձեռնարկել (որը չեն արել) նման դեպքն ընդհանրապես կանխելու համար, ներառյալ օրենքների, կանոնների, ինստիտուցիոնալ ընթացակարգերի ընդունումը և այլն, կամ պետական մարմինները կարող են համարժեք և պատշաճ հետաքննություն սկսել (որը չեն արել) կամ չեն ձեռնարկել բոլոր հնարավոր միջոցները՝ իրավախախտին հայտնաբերելու և պատշաճ պատժելու և տուժողին համարժեք աջակցություն ցուցաբերելու համար²⁷¹: Պատշաճ ջանասիրության սկզբունքը հատկապես կարևոր է կանանց գենդերային հիմքով ընտանեկան բռնությունից պաշտպանելու համար, քանի որ նրանց իրավունքները ոտնահարվում են բռնարարների կողմից մասնավոր կյանքում կամ սեռական զուգընկերության շրջանակներում:

ՄԱԿ-ի Կանանց նկատմամբ բռնության հարցերով նախկին հատուկ զեկուցող Ռադիկա Կումարասվամիի 1999թ. Ընտանեկան բռնության վերաբերյալ զեկույցում²⁷² մշակվել է պետության կողմից պատշաճ ջանասիրության պարտավորությունների կատարումը որոշելու համար հետևյալ ստուգացանկը «մարդու իրավունքների միջազգային փաստաթղթերի վավերացում, կանանց հավասարության սահմանադրական երաշխիքներ, բռնության ենթարկված կանանց համար համապատասխան փոխհատուցում նախատեսող ներպետական օրենսդրության և/կամ վարչական պատժամիջոցների առկայություն, կանանց նկատմամբ բռնության խնդրին վերաբերող քաղաքականություն կամ գործողությունների ծրագրեր, քրեաիրավական համակարգի և ոստիկանության գենդերային զգայունություն, օժանդակ ծառայությունների մատչելիություն և հասանելիություն, կրթության ոլորտում և լրատվամիջոցներում խտրական քաղաքականության մասին իրազեկման և փոփոխմանն ուղղված միջոցառումների առկայություն, ինչպես նաև կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ տվյալների և վիճակագրության հավաքագրում»:

²⁷¹ Բրանկովիչ, 2013թ.:

²⁷² Կանանց նկատմամբ բռնության հարցերով ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդի հատուկ զեկուցողի տարեկան զեկույց, 1999թ., E/CN.4/1999/68, կետ 25:

Կանանց նկատմամբ բռնության հարցերով ՄԱԿ-ի նախկին հատուկ **վեկուցող Յակին Էրթյուրքը**²⁷³ նույնպես սահմանել է այն հիմնական սկզբունքները, որոնց վրա հիմնված է կանանց նկատմամբ բռնության ոլորտում պատշաճ ջանասիրության հայեցակարգը.

1. Պատշաճ ջանասիրության պարտավորությունների կատարման ապահովման համար **վերջնական պատասխանատվությունը կրում է պետությունը**: Պետությունը չի կարող փոխանցել պատշաճ ջանասիրություն դրսևորելու իր պարտականությունը, նույնիսկ այն իրավիճակներում, երբ որոշակի գործառույթներ իրականացնում է մեկ այլ պետություն կամ ոչ պետական մարմին:
2. **խտրականության արգելման սկզբունքը**, որը ենթադրում է, որ պետություններից պահանջվում է կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման, հետաքննության, պատժի և միջոցների տրամադրման հարցում դրսևորել նույնքան հանձնառություն, ինչպես որ բռնության այլ ձևերի դեպքում:
4. **Պատշաճ ջանասիրության պարտականությունը պետք է իրականացվի բարեխղճորեն**` կանանց նկատմամբ բռնությունը կանխելու և դրան արձագանքելու նպատակով: Այն պարտադիր նախատեսում է պետությունների կողմից պոզիտիվ քայլեր և միջոցներ ձեռնարկել`ապահովելու համար, որ կանանց մարդու իրավունքները պաշտպանված, հարգված, խթանված և իրականացված լինեն:
5. Կանանց նկատմամբ բռնությունը կանխելու և դրան արձագանքելու համար նախատեսված միջամտությունների ապահովման պարտականությունը հիմնված է **ճշգրիտ փորձառական տվյալների վրա**:

«Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրության պատշաճ ջանասիրության սկզբունքը (ԿՆԽՎԿ, 2000թ.) վերահաստատում է պետությունների պարտավորությունը` պահպանելու պատշաճ ջանասիրության չափանիշները` կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության կամ կանանց/աղջիկների նկատմամբ սեռական բռնության գործերում: ԿՆԽՎԿ կոմիտեի` Կամընտիր արձանագրությանը համապատասխան ընդունված հետևյալ որոշումները կապված են կանանց նկատմամբ բռնության գործերում պատշաճ ջանասիրության չափանիշի չկիրառման հետ` Ա.Տ.-ն ընդդեմ Հունգարիայի, Վ.Կ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, Ս.Վ.Պ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, Իսատու Յալլուն ընդդեմ Բուլղարիայի, Վերտիդոն ընդդեմ Ֆիլիպինների, Սեսիլիա Կելն ընդդեմ Կանադայի, Ֆաթմա Յըլդըրըմն (մահացած) ընդդեմ Ավստրիայի, Շահիդե Գյոկչեն ընդդեմ Ավստրիայի, Ինգա Աբրամովան ընդդեմ Բելառուսի, Վ.Պ.Պ.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի: Այդ որոշումները հաստատում և վերահաստատում են մասնակից պետության պարտավորությունը.

- պատշաճ ջանասիրությամբ կանխել մասնավոր անհատների կողմից կանանց նկատմամբ իրականացվող բռնությունները,
- պաշտպանել տուժողին և նրան համաչափ փոխհատուցում տալ կրած ֆիզիկական և մտավոր վնասների համար, և
- հետաքննություն անցկացնել և պատժել բռնություն գործադրած անձին:

²⁷³ Նույն տեղում, 34-37 կետեր:

ԿՆԽՎԿ կոմիտեն ընդգծում է նաև կանանց կյանքի իրավունքը պաշտպանելու պետության պարտավորությունը, որի խախտման մասին են վկայում տուժողի մահվան հանգեցրած բռնության գործերով որոշումները՝ Ֆաթմա Յըլդըրըմն (մահացած) ընդդեմ Ավստրիայի, Շահիդե Գյոկչեն (մահացած) ընդդեմ Ավստրիայի²⁷⁴:

ՄԻԵԴ-ի՝ պատշաճ ջանասիրության չափանիշի վերաբերյալ դատական պրակտիկայով սահմանվում է պետության պատասխանատվությունը, «եթե պետության իշխանությունները չեն գործում պատշաճ ջանասիրությամբ»²⁷⁵

- i) պաշտպանության,
- ii) քննության,
- iii) քրեական հետապնդման և
- iv) երրորդ անձանց կողմից կատարված խախտումները պատժելու, ինչպես նաև
- v) տուժողներին փոխհատուցում տրամադրելու ժամանակ հետևյալ հարցերում²⁷⁶:

«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան հստակորեն պահանջում է (հոդված 5, պարբերություն 2), որ մասնակից պետությունները հավատարիմ մնան պատշաճ ջանասիրության չափանիշին՝ Կոնվենցիայի գործողության շրջանակներով սահմանված բռնություն գործադրած անձանց կանխարգելման, հետաքննության, պատժման և բռնության ենթարկված անձանց փոխհատուցում տրամադրելու գործում: 5-րդ հոդվածի 1-ին պարբերության մեջ ներկայացվում է պետության պարտավորությունը՝ ապահովելու, որ պետական մարմինները, պաշտոնատար անձինք, ներկայացուցիչները, կառույցները և պետության անունից հանդես եկող մյուս դերակատարները գերծ մնան կանանց նկատմամբ բռնարարքներ կատարելուց, իսկ 2-րդ պարբերությամբ սահմանվում է Կողմերի՝ ոչ պետական դերակատարների կողմից կատարված՝ Կոնվենցիայով կարգավորվող արարքների առնչությամբ պատշաճ ջանասիրություն ցուցաբերելու պարտավորությունը: Երկու դեպքում էլ այդպես չվարվելն առաջացնելու է պետության պատասխանատվությունը²⁷⁷:

Գենդերային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանելու պետության պարտականությունը բխում է ՄԻԵԿ-ի 1-ին հոդվածով սահմանված պատշաճ ջանասիրության պարտավորություններից²⁷⁸:

Կանխում/պաշտպանություն. Պատշաճ ջանասիրության չափանիշին համապատասխանության հարցում պետության առաջին պարտականությունը բռնության կանխարգելումն է՝ տուժողների համար համապատասխան պաշտպանություն ապահովելու միջոցով: ՄԻԵԴ-ը գտել է, որ պետություններն այդպես վարվելու պոզիտիվ պարտականություն ունեն՝ ՄԻԵԿ-ի 2-րդ, 3-րդ և 8-րդ հոդվածների համաձայն, որոնք են, համապատասխանաբար, կյանքի իրավունքը պաշտպանելը, խոշտանգման և վատ վերաբերմունքի արգելքը և անձնական ու ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքը:

Օրինակ՝ Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Ղատարանը գտել է, որ 2-րդ հոդվածով նախատեսված պոզիտիվ պարտականությունը՝ **ներառում է պետության՝ կյանքի իրավունքը**

²⁷⁴ Բրանկովիչ, 2013թ.:

²⁷⁵ Տե՛ս գլուխ II, ենթագլուխ 2.1.2:

²⁷⁶ Ա.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, Գանգատ թիվ 55164/08, 2010թ., Բեվակուան ընդդեմ Բուլղարիայի, Գանգատ թիվ 71127/01, 2008թ., Կոնտրովան ընդդեմ Սլովակիայի, Գանգատ թիվ 7510/04, 2007թ.:

²⁷⁷ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց, պարբերություն 57:

²⁷⁸ Տե՛ս նաև, ԿՆԽՎԿ Ընդհանուր հանձնարարական 28:

պաշտպանելու առաջնային պարտականությունը՝ անձի նկատմամբ հանցանքի կատարումը զսպելու համար մշակելով քրեաիրավական արդյունավետ դրույթներ, որոնց գործողությունն ամրապնդվում է այդ դրույթների խախտումների կանխարգելման, զսպման և պատժման համար նախատեսված իրավակիրառ մեխանիզմներով: Դա համապատասխան հանգամանքներում նաև տարածվում է իշխանությունների՝ կանխարգելիչ օպերատիվ միջոցներ ձեռնարկելու պոզիտիվ պարտականության վրա, որի նպատակն է պաշտպանել այն անհատին, որի կյանքը վտանգված է մեկ այլ անհատի հանցավոր արարքների հետևանքով²⁷⁹:

Պետության՝ 2-րդ հոդվածի համաձայն կյանքի իրավունքը պաշտպանելու համար «կանխարգելիչ օպերատիվ միջոցներ ձեռնարկելու» պոզիտիվ պարտականությունն ուսումնասիրելիս Դատարանը կիրառել է հետևյալ չափանիշը. իշխանությունները գիտեին կամ պետք է իմացած լինեին նույնականացված անհատի կյանքին երրորդ կողմի քրեական բնույթի գործողությունների հետևանքով այդ պահին սպառնացող իրական և անմիջական վտանգի առկայության մասին, և որ նրանք այնպիսի. . . միջոցներ չեն ձեռնարկել, որոնք, եթե խելամիտ դատենք, կարող էր ակնկալվել, որ կօգնեին խուսափել այդ ռիսկից²⁸⁰.

Քննությունը. Պատշաճ ջանասիրության չափանիշով նաև պահանջվում է, որ պետությունները պատշաճ ձևով և արդյունավետորեն քննեն հանցագործությունները, այդ թվում՝ կանանց նկատմամբ բռնություն ներառող հանցագործությունները: Թեև Դատարանը Բրանկո Տոմաշիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի գործում 2-րդ հոդվածով սահմանված նյութաիրավական ասպեկտի համաձայն հրապարակել է իր եզրահանգումը, այն այնուհետև նշել է, որ 2-րդ հոդվածի դատավարական ասպեկտներով պահանջվում է, որ «առկա լինեն պաշտոնական քննության որոշ արդյունավետ ձևեր այն դեպքում, երբ անհատներ են սպանվել ուժի գործադրման հետևանքով կա՛մ պետության պաշտոնատար անձանց, կա՛մ մասնավոր անձանց կողմից»²⁸¹. Դատարանը շարունակել է. այդպիսի քննության հիմնական նպատակը ներպետական այնպիսի օրենսդրության արդյունավետ իրականացման ապահովումն է, որով պաշտպանվում է կյանքի իրավունքը: Իշխանությունները պետք է ձեռնարկեն իրենց համար հասանելի ողջամիտ քայլեր՝ դեպքի վերաբերյալ ապացույցներն ապահովագրելու համար: Քննության ցանկացած թերություն, որը կարող է խոչընդոտել մահվան պատճառի կամ պատասխանատու անձի կամ անձանց ինքնության հաստատումը, այս չափանիշին չհամապատասխանելու ռիսկ կառաջացնի: Անկախ նրանից, թե ինչ մեթոդ է կիրառվում, «իշխանությունները պետք է գործեն իրենց սեփական նախաձեռնությամբ» անմիջապես, երբ հարցն իրենց ուշադրության կենտրոնում է հայտնվում²⁸².

Այսպիսով, պետության՝ 2-րդ հոդվածի համաձայն պոզիտիվ պարտականությամբ պահանջվում է ի պաշտոնե քննություններ: Մ.Ց.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի գործում, որը ներառում էր 14 տարեկան աղջկա խմբակային բռնաբարության դեպք, Դատարանը վճել է, որ պետություններն ունեն նաև Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի (խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի արգելում) և 8-րդ հոդվածի (մասնավոր կյանքը հարգելու իրավունք) համաձայն քննելու պոզիտիվ պարտականություն²⁸³: Պետության՝ 3-րդ հոդվածի համաձայն քննելու պոզիտիվ պարտականության առնչությամբ Դատարանը նշել է. «Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով ծագում է պաշտոնական քննություն իրականացնելու պոզիտիվ պարտականություն: Չի կարող համարվել, որ այդ պոզիտիվ պարտականությունն ընդհանուր

²⁷⁹ Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի, Գանգատ թիվ 33401/02, 2009, պարբերություն 128; տե՛ս նաև Բրանկո Տոմաշիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի, Գանգատ թիվ 46598/06, 2009, պարբերություն 49:

²⁸⁰ Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի, Գանգատ թիվ 33401/02, 2009, պարբերություն 130:

²⁸¹ Բրանկո Տոմաշիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի, Գանգատ թիվ 46598/06, 2009, պարբերություն 62:

²⁸² Բրանկո Տոմաշիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի, Գանգատ թիվ 46598/06, 2009, պարբերություն 62:

²⁸³ Մ.Ց.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, Գանգատ թիվ 39272/98, 2004, պարբերություն 150-153:

առմամբ սահմանափակվում է միայն պետության գործակալների կողմից վատ վերաբերմունքի դեպքերով»²⁸⁴: 8-րդ հոդվածի համաձայն պոզիտիվ պարտականության հետ կապված՝ Ղատարանը բացատրել է. Չնայած անհատների կողմից կատարված արարքներից պաշտպանության ոլորտում 8-րդ հոդվածի հետ համապատասխանության ապահովմանն ուղղված միջոցների ընտրությունն ընդհանուր առմամբ գտնվում է պետության հայեցողության շրջանակում՝ այնպիսի ծանր արարքները, ինչպես օրինակ՝ բռնաբարությունն է, արդյունավետորեն զսպելու համար, որոնց դեպքում մասնավոր կյանքի հիմնարար արժեքներն ու կարևոր ասպեկտները վտանգված են, պահանջվում են քրեաիրավական արդյունավետ դրույթներ: Երեխաները և այլ խոցելի անհատներ, մասնավորապես, արդյունավետ պաշտպանության իրավունք ունեն²⁸⁵:

ՄԻԵԴ-ն Այդինն ընդդեմ Թուրքիայի գործով գտել է, որ պետությունը պատշաճ քննություն չի իրականացրել, քանի որ չի փորձել գտնել տուժողի բռնաբարության և խոշտանգման դեպքերի ականատեսներին²⁸⁶. Ղատարանը համաձայնել է տուժողի հետ այն մասով, որ եղել է «անկախ և խիստ քննության ու հետաքննության քաղաքականության բացակայություն», ինչպես նաև «բողոքողների ահաբեկման տարածվածություն ... և բժշկական ապացույցներ ձեռք բերելու մասնագիտական չափանիշների բացակայություն»²⁸⁷:

Հետապնդումը. պետության երրորդ պարտականությունը, **պատշաճ ջանասիրության չափանիշի համաձայն, համարվում է այս հանցանքները կատարած անձանց արդար և արդյունավետ քրեական հետապնդումը**²⁸⁸: Այս հարցը հատուկ նշանակություն է ունենում ընտանեկան բռնության գործերով, որտեղ բռնության շրջանակը շատ հաճախ հանգեցնում է, որ տուժողները հետ վերցնեն իրենց բողոքները: Ինչպես նկարագրված է վերը, Ղատարանը գտել է, որ Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի գործում «կարևոր» հարցն այն է եղել, թե արդյոք իշխանությունները ցուցաբերե՞լ են պատշաճ ջանասիրություն՝ «անկախ տուժողների կողմից բողոքները հետ վերցնելու հանգամանքից»²⁸⁹:

Ղատարանը եզրակացրել է, որ «որքան ծանր է հանցանքը, և որքան մեծ է հետագա հանցանքների վտանգը, այնքան ավելի նպատակահարմար է, որ քրեական հետապնդումը շարունակվի՝ հանրության շահերից ելնելով, նույնիսկ եթե տուժողները հետ են վերցնում իրենց բողոքները»²⁹⁰: Այս առումով այն նշել է գործի մի քանի առանձնահատկություններ, որոնք բնորոշ են ընտանեկան բռնությանն առնչվող գործերին: Ղատարանն ընդգծել է, որ՝ «դիմումատուի և նրա մոր նկատմամբ նկատվում էր [ոտնձգողի] կողմից բռնության սրացում: [Ոտնձգողի] կողմից կատարված հանցանքները բավականաչափ ծանր էին՝ կանխարգելիչ միջոցների նշանակումը հիմնավորելու համար, և տուժողների առողջությանն ու անվտանգությանը շարունակաբար վտանգ էր սպառնում: Հարաբերությունների պատմության ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ ոտնձգողը բազմիցս ընտանեկան բռնություն է գործադրել, և հետևաբար եղել է հետագա բռնության զգալի վտանգ»²⁹¹:

Թիվ 28 ընդհանուր հանձնարարականում ԿՆԽՎԿ կոմիտեն հաստատել է, որ՝ «եթե կանանց նկատմամբ բռնության հետևանքով խախտվում են նաև մարդու այլ իրավունքներ, ինչպես օրինակ՝ կյանքի իրավունքը կամ ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքը,

²⁸⁴ Մ.Ց.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, Փանգատ թիվ 39272/98, 2004, պարբերություն 151:

²⁸⁵ Մ.Ց.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, Փանգատ թիվ 39272/98, 2004, պարբերություն 150:

²⁸⁶ Այդինն ընդդեմ Թուրքիայի, Փանգատ թիվ 23178/94, 1997թ.:

²⁸⁷ Այդինն ընդդեմ Թուրքիայի, Փանգատ թիվ 23178/94, 1997թ.:

²⁸⁸ «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելումն ու դրանց դեմ պայքարը», 2018թ., Լորի Ման և Լուսինե Սարգսյան:

²⁸⁹ Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի, Փանգատ թիվ 33401/02, 2009:

²⁹⁰ Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի, Փանգատ թիվ 33401/02, 2009, պարբերություն 139:

²⁹¹ Բրանկո Տոմաչիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի, Փանգատ թիվ 46598/06, 2009, պարբերություն 50:

օրինակ՝ ընտանեկան բռնության և բռնության այլ ձևերի դեպքում, ապա Կողմ պետությունները պարտավոր են հարուցել քրեական վարույթ՝ բռնություն գործադրած անձին (անձանց) դատական պատասխանատվության ենթարկելու և համապատասխան քրեական պատիժներ նշանակելու համար²⁹²:

Պատիժը. ԿՆԽՎԿ-ի թիվ 19 ընդհանուր հանձնարարականով նախատեսվում է. «Պետությունները կարող են նաև պատասխանատվություն կրել մասնավոր արարքների համար, եթե նրանք չեն գործել պատշաճ ջանասիրությամբ՝ իրավունքների խախտումները կանխելու համար կամ քննելու և բռնարարքները պատժելու համար, ինչպես նաև փոխհատուցում տրամադրելու համար»²⁹³. Ավելին, «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածով պահանջվում է, որ պետությունները ձեռնարկեն օրենսդրական և այլ անհրաժեշտ միջոցներ՝ ապահովելու համար, որ, սույն Կոնվենցիային համապատասխան, նախատեսվող հանցագործությունները պատժվեն **արդյունավետ, համաչափ և տարհամոզիչ պատժամիջոցներով**՝ հաշվի առնելով դրանց ծանրությունը: Այս պատժամիջոցները ներառում են, ըստ անհրաժեշտության, ազատազրկման հետ կապված պատիժներ, ինչը հանձնման հարց բարձրացնելու հնարավորություն է տալիս: Մասնակից պետությունները կատարողների նկատմամբ կարող են կիրառել այլ միջոցներ ևս, մասնավորապես՝ դատապարտված անձանց վարքագծի դիտարկում կամ վերահսկողություն, ծնողական իրավունքներից զրկելը, եթե երեխայի լավագույն շահերը, որոնց թվում կարող է լինել տուժողի անվտանգությունը, չեն կարող երաշխավորվել այլ կերպ:

ՄԻԵԴ-ն Ա.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի գործով գտել է 8-րդ հոդվածի խախտում՝ ընտանեկան բռնության գործով բազմաթիվ վարույթներ (երեք քրեական վարույթ, մանր իրավախտումների համար չորս վարույթ) ներառող գործում: Այդ վարույթների արդյունքը եղել է մի շարք պաշտպանական որոշումներ կայացնելը, մինչդեռ տական կալանքի վերցնելը, հոգեբուժական և հոգեառաջնական բուժումը և ազատազրկման դատապարտելը: Թեև որոշ պատժամիջոցներ ի կատար են ածվել, բռնություն գործադրած անձն իր կատարած երկու իրավախախտումների համար (որոնցից մեկը ներառում էր տուժողին մահվան սպառնալիքներ հղելը) ազատազրկման չի դատապարտվել: ՄԻԵԴ-ը գտել է, որ պետությունը պատշաճ կերպով չի պաշտպանել դիմումատուի իրավունքներն այն դեպքում, երբ իշխանությունները հաշվի չեն առել բազմաթիվ քրեական և մանր իրավախախտումների գծով վարույթները, որոնք վերաբերել են նույն անձի կողմից նույն տուժողի նկատմամբ կատարված մի շարք բռնարարքների՝ այդպիսով չդիտարկելով գործի նախապատմությունը որպես մեկ ամբողջություն: Այս գործում ընդգծվում է դատական համակարգում համագործակցության կարևորությունը, ինչպես նաև համապատասխան պատիժ և (կամ) պաշտպանության միջոցը որոշելիս վարույթների ամբողջ շրջանակն ուսումնասիրելու անհրաժեշտությունը: Դրանով նաև ուշադրություն է հրավիրվում դատավճիռների կատարման և պատժի կրելն ապահովելու նկատմամբ դատական վերահսկողության դերին²⁹⁴:

Փոխհատուցումը. Ունենալով նաև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք՝ Ստամբուլի կոնվենցիայի 30-րդ հոդվածով պահանջվում է, որ պետությունները **«ձեռնարկեն օրենսդրական և այլ անհրաժեշտ միջոցներ՝ ապահովելու համար, որ**

²⁹² ԿՆԽՎԿ, Ընդհանուր հանձնարարական թիվ 28, «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ Մասնակից պետությունների հիմնական պարտավորությունների մասին, CEDAW/C/GC/28, 2010, պարբերություն 34:

²⁹³ ԿՆԽՎԿ Ընդհանուր հանձնարարական թիվ 19, պարբերություն 9:

²⁹⁴ Եվրոպայի խորհուրդ, Կանանց համար արդարադատության մատչելիության ապահովման վերաբերյալ դատավորների և դատախազների վերապատրաստման ձեռնարկ , 2016 թվական, էջ 85, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://rm.coe.int/training-manual-final-english/16807626a4>.

տուժողներն ունենան սույն Կոնվենցիայի համաձայն նախատեսված հանցանքներից ցանկացածը կատարած անձից փոխհատուցում պահանջելու իրավունք: ՄԻԵԴ-ը Կոնտրոլվան ընդդեմ Սլովակիայի գործով վճռել է, որ տեղի է ունեցել 13-րդ հոդվածի (իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք) խախտում, քանի որ դիմումատուն հնարավորություն չի ունեցել պահանջելու ոչ նյութական վնասի հատուցում՝ ոստիկանության այն աշխատակիցների կողմից իրենց պարտականությունները թերի կատարելու համար, որոնք չեն պաշտպանել իր երեխաներին ամուսնու կողմից ատրճանակով կրակելուց²⁹⁵:

Պետություններն ունեն տուժողներին փոխհատուցում տրամադրելու պարտականություն, նույնիսկ եթե պետության գործակալները ուղղակիորեն պատասխանատու չեն բռնության համար: Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ կանանց նկատմամբ բռնության, դրա պատճառների և հետևանքների հարցերով հատուկ զեկուցողն արձանագրել է, որ «միջազգային հանրության կողմից վերջերս հաստատված նորմերի համատեքստում այն պետությունը, որը չի պայքարում կանանց նկատմամբ բռնության հետ կապված հանցագործությունների դեմ, համարվում է այնքան մեղավոր, որքան կատարողները»²⁹⁶:

Քրեական արդարադատության համակարգերին և մասնագետներին՝ իրենց պատշաճ ջանասիրության պարտավորությունների կատարմանն աջակցելու նպատակով, 2010թ. դեկտեմբերին Միավորված ազգերի կազմակերպությունն ընդունեց Հանցագործությունների կանխարգելման և քրեական արդարադատության ոլորտում կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մոդելային ռազմավարությունները և գործնական միջոցները: Նորացված մոդելային ռազմավարությունները և գործնական միջոցառումները ապահովում են քրեական արդարադատության ռազմավարությունների և միջոցառումների համապարփակ փաթեթ, որը կօգնի քրեական արդարադատության ոլորտի մասնագետներին ավելի լավ լուծել կանանց խնդիրները և ապահովել նրանց նկատմամբ արդար վերաբերմունքը արդարադատության համակարգում: Մասնավորապես, դրանք նախատեսում են, որ կանանց նկատմամբ բռնության դեպքերի հետապնդման պատասխանատվությունը կրում է դատախազությունը և ոչ թե բռնության ենթարկված անձը՝ անկախ վնասվածքի աստիճանից կամ տեսակից:

²⁹⁵ Կոնտրոլվան ընդդեմ Սլովակիայի, Գանգատ թիվ 7510/04, 2007թ.:

²⁹⁶ Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ կանանց նկատմամբ բռնության, դրա պատճառների և հետևանքների հարցերով հատուկ զեկուցող, Միավորված ազգերի կազմակերպության շրջանակներում Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների արդյունավետ իրականացումը բարելավելու համար այլընտրանքային մոտեցումներ, եղանակներ ու միջոցներ, 72-րդ պարբերություն, ՄԱԿ-ի փաստաթուղթ թիվ E/CN.4/1995/42 (1994 թվականի նոյեմբերի 22) (պատրաստվել է Ռադիկա Կումարասվամիի կողմից), որտեղ նույնպես նշվում է, որ «անհրաժեշտ է, որ փոխհատուցման միջոցներով կապ հաստատվի առանձին հատուցման և կառուցվածքային փոխակերպման միջև, որոնք ... նախապես առկա մոդելները, զենդերային աստիճանակարգությունը, սիստեմատիկ մարզինալացումը և կառուցվածքային անհավասարություններն ամրապնդելու փոխարեն միտված են դրանք վերացնելուն...»:

Ներդիր 8. Քրեական արդարադատության համակարգի կողմից կանանց և աղջիկների նկատմամբ բռնությանն արդյունավետ արձագանքելու տարրերը

Նորացված Մոդելային ռազմավարությունները և գործնական միջոցառումները սահմանում են քրեական արդարադատության համակարգի կողմից կանանց և աղջիկների նկատմամբ բռնությանն արդյունավետ արձագանքելու հետևյալ տարրերը²⁹⁷.

- **Զոհակենտրոն.** Տուժողի անվտանգությունն ու բարեկեցությունը քրեական արդարադատության համակարգի արձագանքման գերակա նպատակներն են: Քրեական արդարադատության համակարգի զոհակենտրոն արձագանքը տուժողներին ճանաչում է, որպես քրեական արդարադատության գործընթացի հիմնական մասնակիցների, որոնք արժանի են պատեհ, կարեկցական, հարգալից և պատշաճ վերաբերմունքի: Տուժողներն ունեն լիարժեք տեղեկացված լինելու իրավունք՝ հետաքննության և քրեական արդարադատության գործընթացի բոլոր փուլերին մասնակցելու վերաբերյալ իրենց որոշումները կայացնելու համար: Տուժողները շատ ավելի լավ գիտեն, թե ինչի կարիք ունեն և ինչ ռիսկերի են բախվում: Քրեական արդարադատության համակարգի արձագանքը նրանց օգնում է ռիսկերի կառավարման և տուժողների անվտանգության ապահովման գործում: Իրավապահ մարմիններն ու արդարադատության համակարգը՝ իր ընթացակարգային բոլոր կանոններով և քաղաքականությամբ, պետք է գործեն այնպես, որ իրավագործն բռնության ենթարկված բոլոր կանանց: Ընտանեկան բռնությունը, բռնաբարությունը և սեռական բռնությունը, սեռական ոտնձգությունը և բռնության այլ ձևերը հաճախ զրկում են կանանց վերահսկողության, ինքնուրույնության, ինքնահարգանքի և անձնական անձեռնմխելիության զգացումից: Իրավապահ մարմինները և արդարադատության համակարգը պետք է ձգտեն վերականգնել և ամրապնդել այդ հատկանիշները՝ միաժամանակ խուսափելով տուժողի կրկնակի զոհականացման հանգեցնող միջոցներից:
- **Իրավախախտի պատասխանատվությունը.** Կանանց նկատմամբ բռնության դեպքերը քննելիս քրեական արդարադատության համակարգը՝ տուժողի վստահելիությունը կասկածի տակ դնելու փոխարեն շեշտադրումը պետք է դնի ապացույցների հավաքագրման և գործի կառուցման բարելավման, ինչպես նաև հետաքննության, հետապնդման և պատժի հետևողականության ապահովման վրա: Այդ ամենը նախատեսում է ոստիկանության և դատախազի միջև գործի քննարկումը վաղ փուլում՝ հնարավոր ապացուցողական թուլություններն ուսումնասիրելու և որոշելու, թե արդյոք դրանք կարող են վերածվել լրացուցիչ ապացույցների, փորձագետների ցուցմունքների, հետազոտության արդյունքների կամ դատարանում տուժողի շահերի պաշտպանության միջոցի:
- **Համապարփակ, համակարգված և բավակողմանի մոտեցում:** Կանանց նկատմամբ բռնությանն արձագանքելու համար քրեական արդարադատության համակարգի տարբեր կառույցները պետք է

²⁹⁷ Գլխավոր ասամբլեայի բանաձև 65/228, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Model_Strategies_and_Practical_Measures_on_the_Elimination_of_Violence_against_Women_in_the_Field_of_Crime_Prevention_and_Criminal_Justice.pdf

համակարգված աշխատեն: Քրեական արդարադատության ոլորտը պետք է նաև նպաստի կառավարության, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության բոլոր համապատասխան հատվածների ներգրավվածությանը՝ բռնության ենթարկված անձանց համապարփակ աջակցությունն ապահովելու համար: Այդպես՝ աջակցության գործակալությունները ցուցմունքներ վերցնելու և գործի ընթացքի վերաբերյալ տեղեկատվություն տրամադրելու ընթացքում աշխատում են ոստիկանության և դատախազների հետ՝ տուժողներին աջակցություն ցուցաբերելու համար:

- **Մասնագիտացված փորձաքննություն.** Կանանց նկատմամբ բռնության մասնագիտացված մոտեցումներից են ոստիկանության և դատախազության հատուկ ստորաբաժանումների և հատուկ դատարանների կամ արդարադատության համակարգի հատուկ անձնակազմի կազմավորումը, դատական հատուկ ժամանակի հատկացումը և համապատասխան մասնագիտացված ուսուցման ֆինանսավորումը, ինչպես նաև բազմաոլորտ մոտեցումները, օրինակ՝ մեկ պատուհանի սկզբունքով կենտրոնները (որոնք մեկ վայրում իրականացնում են տուժողների գործերի բազմաոլորտ կառավարում, ներառյալ առողջապահական, սոցիալական, խորհրդատվական և իրավաբանական ծառայությունների մատուցում):
- **Բավարար միջոցներ.** Արդյունավետ արձագանք ապահովելու համար պետությունը բավարար միջոցներ պետք է ներգրավի:
- **Մոնիթորինգի մեխանիզմ.** Պետության արձագանքի արդյունավետությունը գնահատելու, ինչպես նաև վերահսկողություն ապահովելու համար անհրաժեշտ է մոնիթորինգ իրականացնել իրավապահ մարմինների և արդարադատության իրականացման նկատմամբ:

4.3. ԿՐԿՆԱԿԻ ԶՈՂԱԿԱՆԱՑՈՒՄԻՑ ԵՎ ՏՈՒԺՈՂԻՆ ՄԵՂԱԴՐԵԼՈՒՑ ԽՈՒՍԱՓԵԼԸ

Ընտանեկան բռնության հետ առնչվելիս համակարգի յուրաքանչյուր մասնագետի առաջնային խնդիրն՝ առաջին միջամտությունից սկսած և հետագա գործողություններում տուժողի և երեխաների անվտանգության ապահովումն է և նրանց իրավունքների ու կարիքների ապահովումը: Ընտանեկան բռնության ենթարկված կանանց և նրանց երեխաներին պաշտպանություն և աջակցություն ցուցաբերելիս տուժողին չպետք է մեղադրել, դրսևորել անհարգալից վերաբերմունք, ցուցադրական խղճահարություն կամ հովանավորություն (պատրոնաժ): Թեև առաջին հայացքից թվում է, որ դա պարզ և հեշտ կիրառելի խնդիր է, սակայն մասնագետները երբեմն գործում են (հաճախ ակամա) արմատացած գենդերային կարծրատիպերի ազդեցության տակ:

ԿՐԿՆԱԿԻ ԶՈՂԱԿԱՆԱՑՄԱՆ գաղափարն առաջին անգամ մշակվել է 1980-ականներին կանանց հասարակական կազմակերպությունների կողմից, որոնք աշխատում էին բռնության

ենթարկված անձնանց հետ՝ նկարագրելու արդարադատության համակարգում կանանց փորձը և բացատրելու, թե ինչու են կանայք դժկամությամբ հաղորդում բռնության դեպքերի մասին ոստիկանությանը: Կրկնակի զոհականացումը կարող է սահմանվել որպես կրկնավնասում, որն առաջանում է կարծրատիպերի և տուժողներին մեղադրող վերաբերմունքի, վարքագծի, գործելակերպի և գործընթացների պատճառով, որոնք առնչվում են ընտանեկան բռնության զոհերի կամ կանանց նկատմամբ բռնության այլ ձևերի՝ իշխանությունների, հաստատությունների, ծառայությունների մատուցողների, լրատվամիջոցների, համայնքի կողմից: «Երկրորդային վնասում» եզրույթը նշանակում է կրկնավնասում, որը պատճառվել է տուժողին իշխանությունների, հաստատությունների, ծառայություն մատուցողների, լրատվամիջոցների, համայնքի կամ ընտանիքի կողմից՝ կարծրատիպային և մեղադրող մոտեցումների, դրսևորած վարքագծի կամ գործելակերպերի կամ կանանց նկատմամբ բռնության այլ ձևերի հետևանքով²⁹⁸:

Կրկնակի զոհականացումը, հետևաբար, տեղի է ունենում տուժողների կողմից բռնության ենթարկվելուց հետո՝ անձանց և հաստատությունների դիտավորյալ կամ ոչ դիտավորյալ արձագանքի հետևանքով: Տուժողին մեղադրելուց բացի, կրկնակի զոհականացման օրինակներն են՝ տուժողին չհավատալը կամ նրա գործի նկատմամբ անհետաքրքրվածությունը, քննադատողականությունը, կարեկցանքի և զգայունության բացակայությունը, իրավախախտի կողմն անցնելը, միջամտող վարքագիծը, պայմանական օգնություն առաջարկելը, անպատշաճ հարցեր տալը և տեղեկատվությունն անտեսելը: **Կրկնակի զոհականացման հետևանքներն ու ազդեցությունն ընտանեկան բռնության նկատմամբ զոհակենտրոն մոտեցմանը չեն համապատասխանում և, ամենայն հավանականությամբ, հանգեցնում են անարդյունավետ և վնասակար միջամտությունների:** Եթե հաստատությունների կամ ծառայությունների հետ շփվելիս բռնության ենթարկված անձը ենթարկվում է կրկնակի զոհականացման, դա նվազագույնի է հասցնում համակարգի նկատմամբ նրա վստահությունը, ինչպես նաև հավատը, որ կա ինչ-որ մեկը, ով կարող է օգնել իրեն և իր երեխաներին, նաև կրճատում հետագայում նրա կողմից օգնություն հայցելու հավանականությունը²⁹⁹: Կրկնակի զոհականացումը հանգեցնում է տուժողի անվստահությանը համակարգի նկատմամբ, թերահավատությանը, որ ինչ-որ մեկը կարող է օգնել նրան, առաջացնում մեղքի զգացում, որի հետևանքով հետագայում տուժողը խուսափում է հաղորել բռնության մասին:

Քրեական արդարադատության գործընթացում՝ սկզբնական արձագանքից մինչև վերջնական դատական որոշման կայացումը որոշակի հանգամանքներ կարող են հանգեցնել տուժողի կրկնավնասմանը: Դրանք են.

- ▶ բազմաթիվ հարցազրույցների մասնակցելու անհրաժեշտությունը,
- ▶ դատաբժշկական փորձաքննությունը,
- ▶ ցուցմունք տալն ու կրկին ցուցմունք տալու անհրաժեշտությունը,
- ▶ դատարանում պաշտպանություն չտրամադրելը, մեղադրյալի հետ առերեսումը,
- ▶ հետաձգումներն ու ձգձգումները,
- ▶ դատական ոլորտում առկա կարծրատիպերի վրա հիմնված որոշումները³⁰⁰:

²⁹⁸ Լոգար Ռ. և այլք, 2015թ.:

²⁹⁹ Կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության կանխարգելում և դրա դեմ պայքար, 2016 թ. հունվար, էջ 19:

https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Model_Strategies_and_Practical_Measures_on_the_Elimination_of_Violence_against_Women_in_the_Field_of_Crime_Prevention_and_Criminal_Justice.pdf

³⁰⁰ «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելումն ու դրանց դեմ պայքարը», 2018թ., Լորի Ման և Լուսինե Սարգսյան:

Կրկնակի զոհականացում տեղի է ունենում, երբ համակարգի մասնագետները չեն աջակցում տուժողին, այլ մեղադրում են նրան վերապրած բռնության համար: Այսինքն՝ տուժողը կրկնակի զոհականացման է ենթարկվում հաստատությունների մասնագետների կողմից, որոնք պարտավոր են պաշտպանել և աջակցել նրան: Բացի տուժողին մեղադրելուց, կրկնակի զոհականացումն արտահայտվում է հետևյալ ձևերով. տուժողի պնդումների նկատմամբ անվստահություն ենթադրող վարքագիծ, անտարբերություն, անզգայություն, բռնության թերազնահատում կամ անտեսում, տուժողին դատապարտում, բռնություն գործադրողին արդարացում, անհանդուրժողականություն, պայմանական օգնության՝ իրավախախտի հետ առերեսման և/կամ դատական վարույթին մասնակցելու տեսքով, տուժողին և իրավախախտին «հաշտեցնելու» փորձ, տուժողին «համբերատար» լինելու կոչ, անպատշաճ հարցեր և թերի տեղեկատվություն:

Գործոններից մեկը, որը կարող է օգնել նվազեցնել տուժողի կրկնավնասումը, դա տուժողին կին ոստիկան ընտրելու հնարավորություն ընձեռելն է, որը կզբաղվի իր գործով: Այդ ոստիկանության աշխատակիցները պետք է անցնեն կանանց նկատմամբ բռնության և տուժողների/բռնության ենթարկվածների հետ հարցազրույց անցկացնելու վերաբերյալ մասնագիտացված ուսուցում: Ոստիկանությունում կանանց ներկայությունը կրճատում է վերջինիս կադրային միատարրությունը, ինչը նպաստում է աշխատանքի արդյունավետությունը³⁰¹: Խորհուրդ է տրվում (հնարավորության դեպքում) կին ոստիկաններին տեղում մասնակցել ոստիկանության միջամտությանը և ընտանեկան բռնության հետ կապված այլ գործողություններին³⁰²:

Գործողություն 7. Ինչպես պետք է և ինչպես պետք չէ վարվել տուժողի/բռնության ենթարկված անձի հետ

Նպատակը. Բարձրացնել մասնագետների ըմբռնումն այն ընթացակարգերի և պնդումների վերաբերյալ, որոնք կարող են վնասել տուժողին

Տևողությունը. Ընդհանուր՝ 35 րոպե, անհատական աշխատանք՝ 5 րոպե, խմբային աշխատանք՝ 10 րոպե, խմբային քննարկում՝ 20 րոպե:

Օժանդակ նյութեր. Մասնակիցներին բաժանվող նյութ «Ինչպես է պետք և ինչպես պետք չէ»:

Անցկացման ձևը. Անհատական աշխատանք, խմբային աշխատանք, խմբային քննարկում (որին մասնակցում է ամբողջ խումբը)

Ցուցումներ. Դասընթացավարը խնդրում է մասնակիցներին լրացնել բաժանված նյութը՝ «Ինչպես է պետք և ինչպես պետք չէ»: Բաժանված նյութը յուրաքանչյուր մասնակցի կողմից լրացնելուց հետո դասընթացավարը մասնակիցներին բաժանում է երեք խմբի և խնդրում նրանց երկրորդ անգամ լրացնել բաժանված նյութի մեկ օրինակն, այս անգամ այն սկզբունքով, որ.

1-ին խումբը հաշվի է առնում, որ տուժողը ազգությամբ գնչու (ռոմա) է, 2-րդ խումբը՝ որ տուժողը մարմնավաճառությամբ է զբաղվում, իսկ 3-րդ խումբը՝ որ տուժողը հաշմանդամ է:

³⁰¹ «Բռնության ենթարկվող կանանց և աղջիկների նկատմամբ ոստիկանական ծառայությունների գեներալզգայուն արձագանքման ձեռնարկ. բռնության ենթարկված կանանց և աղջիկների համար»: ՄԱԿ -ի Կանայք, ՄԱԿ-ի Թմրամիջոցների և հանցավորության դեմ պայքարի գրասենյակ (ՄԱԹՀՊԳ) և Կին ոստիկանների միջազգային ասոցիացիա (IAWP):

³⁰² Բրանկովիչ Բ., Միրչևա, Ս., 2016թ.:

Դասընթացավարը խնդրում է յուրաքանչյուր խմբի մեկական անդամի ներկայացնել իրենց խմբի պատասխանները, այնուհետև դրանք գրել գրատախտակի վրա: Դասընթացավարը նախաձեռնում է քննարկումը հատուկ ուշադրություն դարձնելով այն հանգամանքին, թե տուժողի վրա որքան մեծ ազդեցություն են թողնում ոստիկանության աշխատակիցների կողմից իր նկատմամբ արվող մեղադրական ձևակերպումները, նշելով մասնավորապես, թե որ հարցերը չպետք է տրվեն և ինչու: Դասընթացավարը բացատրում է, որ տուժողին թվում է, որ իրեն մեղադրում են իր կրած բռնության համար: Շատ կարևոր է, որ տուժողն իմանա, որ կատարողը պատասխանատվություն է կրում բռնության համար և, որ ոստիկանության աշխատակիցները դա հաստատեն:

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. «Ինչպես է պետք և ինչպես պետք չէ
 Խնդրում ենք լրացնել «Ինչպես է պետք» սյունակը.

Ինչպես պետք չէ	Ինչպես է պետք
<ol style="list-style-type: none"> 1. «Դա պարզապես սովորական վեճ է. դուք կհաշտվեք»: 2. «Դա այդքան վատ չէ. եթե այդքան վատ լիներ, մինչ այժմ նրան լքած կլինեիք»: 3. «Ի՞նչ եք արել որ ձեզ հարվածել ենե: 4. «Չէ որ նա երբեք չի հարվածել ձեզ և այն, ինչ դուք հայտնում եք, բռնություն չէե: 5. «Ինչո՞ւ ուղղակի չեք հեռանում նրանից»: 6. «Ես չեմ հավատում, որ XX-ն կարող էր նման բան անել. նա միշտ շատ քաղաքավարի է և հոգ է տանում ձեր և երեխաների մասին»: 7. «Ակնհայտ է, որ նա շատ մեծ լարվածության տակ է աշխատավայրումե: 8. «Եթե նա դադարի խնել/թմրանյութեր ընդունել, կդադարի բռնություն գործադրել»: 	

Աղբյուրը՝ Բրանկովիչ Բ., Միրչևա, Ս., 2016թ.:

«Պատմիր ինչպես որ կա» վավերագրական ֆիլմը հասանելի է հետևյալ հղումով՝ https://youtu.be/3tY51r_cQDg

Քննարկեք վավերագրական ֆիլմը: Դասընթացավարը նախաձեռնում է հետևյալ հարցերի քննարկումը.

- Ի՞նչ տեղի ունեցավ:
- Ինչպե՞ս դուք կվարվեիք:
- Ինչո՞ւ:
- Արդյո՞ք տուժողին մեղադրում են:
- Ո՞րն է տուժողին հղվող ուղերձը:

Ընտանեկան բռնության դեպքերում ընտանեկան բռնության ենթարկված կանանց պաշտպանության և աջակցության ընդհանուր համակարգի հիմնական գործառույթն է ապահովել բավարար աջակցություն և համարժեք պաշտպանություն, որը նրանց հնարավորություն կտա ազատ և անկախ որոշում կայացնել սեփական անվտանգության մասին և շարժվել դեպի բռնությունից ազատ կյանք: Արդյոք վերջ տալ բռնի հարաբերություններին, լքել բռնարարին, թե ոչ, դա միայն տուժողն է որոշում: Մասնագետների դերն է՝ տուժողին ազատ որոշելու հնարավորություն տալ: Դա նշանակում է, որ համակարգի հաստատությունների միջոցներն ու գործունեությունն ուղղվում են ոչ թե բռնի հարաբերությունները խզելուն, այլ տուժողին որոշում կայացնելու համար իրավազորելուն: Բռնարարին լքելու որոշումը բարդ գործընթաց է, որը կապված է մարդու՝ մասնավոր և ընտանեկան կյանքի հիմնական իրավունքից օգտվելու հետ: Սակայն, երբ տուժողը հնարավորություն ունի որոշելու շարունակել բռնի հարաբերությունները և անարգել դա անում է, դա չի նշանակում, որ նման դեպքում նա դադարում է օգտվել մարդու մեկ այլ հիմնարար իրավունքից, այն է անվտանգության, այսինքն՝ առանց բռնության ապրելու իրավունքից: Տուժողի՝ միմյանց չբացառող անկապտելի իրավունքների լավ պատկերացումը հիմք է հանդիսանում պոտենցիալ կրկնակի զոհականացման չեզոքացման համար:

Մասնագետները հաճախ զարմանում կամ հիասթափվում են, որ ընտանեկան բռնությունից տուժողը որոշում է չխզել բռնի հարաբերությունները, հրաժարվում է մասնակցել քրեական դատավարությանը, հետ է վերցնում իր դիմումը կամ ցուցմունքները: Պաշտպանության և (կամ) աջակցության միջոցներ ձեռնարկելու տեսանկյունից, որը ներառում է մարդկային և նյութական ռեսուրսների ծախսումը, տուժողի՝ համակարգի հաստատությունների հետ «համագործակցելու» հրաժարվելը կարող է առաջացնել մասնագետների դիմադրությունը: Տուժողի վարքի մասին կարծրատիպերը կարող են հանգեցնել նրան մեղադրելուն, որի արդյունքում՝ կրկնակի զոհականացման:

Ընտանեկան բռնության շատ տուժողների մեղադրում են բռնության պատճառը լինելու, խնդիրներ ունենալու կամ բռնությանն արժանի լինելու մեջ, քանի որ նրանք վերադարձել են բռնարարի մոտ: Այդ ամենը մեծապես նպաստում է իրական խնդրից ուշադրությունը շեղելուն, որի հետևանքով կատարողի փոխարեն հաճախ մեղադրում են տուժողին: Պաշտպանություն և աջակցություն ապահովելու համար պատասխանատու մասնագետների, ինչպես նաև ընտանիքի և շրջապատի կողմից բռնության պատասխանատվությունն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն տուժողի վրա դնելը կրկնակի վնասի է հանգեցնում: Նախ, տուժողը հուսահատվում է օգնություն և աջակցություն փնտրելուց և ընդունում է, որ ինքն է մեղավոր իր կրած բռնության համար: Երկրորդ՝ բռնարարի կողմից բռնությունն արդարացվում է, պատասխանատվությունը նրանից անցնում է դեպի տուժողը, և բռնի վարքի մոդելը՝³⁰³:

Գրականությունում այս երևույթը կոչվում է **ՏՈՒԺՈՂԻՆ ՄԵՂԱԴՐՈՒՄ**: Տուժողին մեղադրելը «ժխտման գործողություն է, որը տեղի է ունենում, երբ հանցագործության կամ դեպքի համար պատասխանատվությունն ամբողջությամբ կամ մասամբ իրավախախտի փոխարեն դրվում է տուժողի(ների) վրա: Այդպիսի մեղադրումը կարող է արտահայտվել իրավական, բժշկական և հոգեկան առողջության մասնագետների, ինչպես նաև ՋԼՄ-ների, ընտանիքի անմիջական անդամների և այլ ծանոթների կողմից տրված բացասական սոցիալական արձագանքի ձևով»³⁰⁴:

Ընտանեկան բռնության դեպքերում գործելը հեշտ չէ: Մասնագետները պետք է հասկանան, որ իրենց հետ բերում են բռնության և հոգեկան տրավմայի իրենց սեփական պատկերացումները: Հաճախ տուժողի տրավմատիկ ապրումները կարող են այնքան

³⁰³ Բրանկովիչ, Բ., Միրչևա, Ս., 2016թ.

³⁰⁴ Հանցագործության տուժողների կանադական ռեսուրսային կենտրոն (2009թ.). «Տուժողի մեղադրում», հասանելի է հետևյալ հղումով՝ http://crcvc.ca/docs/victim_blaying.pdf

սարսափելի լինել, որ մասնագետին՝ հոգեկան հավասարակշռություն պահպանելու համար անհրաժեշտ է հուզական հեռավորություն պահպանել տուժողից, նրա ապրումների մասին սթափ դատելու համար: Նման դեպքերում կարող է նկատվել տուժողին մեղադրելու կամ նրան չվստահելու միտում: Այդ իսկ պատճառով՝ ընտանեկան բռնության դեպքերով զբաղվող մասնագետներն առանցքային դերակատարություն ունեն տուժողի հետագա տրավմատիզացիան կանխելու հարցում: Դրան հասնելու լավագույն միջոցը կենտրոնանալն է տուժողի կարիքների և իրավունքների վրա: Հավասարապես կարևոր է, որ մասնագետները բացահայտեն և կարգավորեն սեփական տեսակետներն ու նախապաշարմունքները, որպեսզի նրանք կարողանան ավելի նրբանկատ վերաբերմունք ցուցաբերեն ընտանեկան բռնության տուժողների նկատմամբ:

Տուժողին մեղադրելու պատճառների հետ կապված գրականությունում կա մի քանի տեսություն, մասնավորապես՝ արդար աշխարհի հանդեպ հավատը, վերագրման սխալի տեսությունը և անխոցելիության տեսությունը³⁰⁵:

Արդար աշխարհի հանդեպ հավատը

- Այն հիմնված է մարդու այն համոզմունքի վրա, որ աշխարհն ապահով և արդար վայր է, որտեղ լավ բաները պատահում են լավ մարդկանց, իսկ վատերը՝ վատ մարդկանց:
- Զոհականացումն առաջացել է տուժողի իսկ մեղքի պատճառով, և տուժողն արժանի է իր դժվարություններին, նա անհավատարիմ էր, անհնազանդ:
- Անձնական պատասխանատվության և արդյունքների վերահսկման վերաբերյալ համոզմունքներ:

Վերագրման սխալի տեսություն

- Մարդիկ կիրառում են երկու տեսակի վերագրում՝ ներքին (մարդկանց անձնական բնութագրիչներն են իրենց իրավիճակի պատճառը) և արտաքին (մարդիկ միջավայրն ու հանգամանքները ճանաչում են որպես մարդու վարքի պատճառ):
- Վերագրման սխալը տեղի է ունենում, երբ մարդու փորձը վերագրվում է նրա անձին և իրավիճակի ազդեցությունն անտեսվում է (օրինակ՝ կատարողի պատասխանատվությունը սեփական վարքի համար):
- Հետևաբար, իր հետ կատարվողի համար մասամբ մեղավոր է տուժողը:

Անխոցելիության տեսություն

- Մարդիկ մեղադրում են տուժողին այն բանի համար, որ նա իրեն ապահով է զգում և պաշտպանում է սեփական անձեռնմխելիության զգացումը: Օրինակ՝ «Նրան բռնաբարել են, քանի որ գիշերը տուն էր գնում միայնակ: Եթե ես ինձ չպահեմ տուժողի պես, ինձ երբեք չեն բռնաբարի»:

Աղբյուրը՝ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելում և դրա դեմ պայքար». Ուսումնական ռեսուրս իրավապահ և արդարադատության ծառայողների վերապատրաստման համար», 2016թ., Ռումինիայի ոստիկանության գլխավոր տեսչություն:

³⁰⁵ Ռումինիայի ոստիկանության գլխավոր տեսչություն, 2016թ.:

Գործողություն 8. Խոչընդոտները և խնդիրները

Ընտանեկան բռնության ենթարկված անձինք՝ ընտանեկան բռնությունից օգնություն, աջակցություն և պաշտպանություն ստանալ փորձելիս բախվում են բազմաթիվ խնդիրների:

Տևողությունը. 30 րոպե

Նշումներ դասընթացավարների համար.

Դասընթացավարը հանձնարարում է մասնակիցներին գրավոր ներկայացնել հետևյալ հարցի երեք տարբեր պատասխաններ. «Ձեր կարծիքով, որո՞նք են այն հիմնական խոչընդոտները, որոնց բախվում է տուժողը, երբ հեռանում է բռնարարից, օգնություն և աջակցություն է խնդրում»:

Այդ առաջադրանքին տրվում է 5 րոպե, որից հետո դասընթացավարը խնդրում է յուրաքանչյուր մասնակցի կարդալ իր պատասխանները և գրատախտակի վրա խմբավորում է մասնակիցների կողմից նշված խոչընդոտները: Այնուհետև նա նախաձեռնում է խմբային քննարկում հետևյալ թեմայով.

«Ո՞րն է այդ խոչընդոտների պատճառը: Ինչու՞ է տուժողի համար դժվար հեռանալ բռնարարից»: Հաշվի են առնվում յուրաքանչյուր տուժողի անհատական հանգամանքները:

Դասընթացավարը մասնակիցների ուշադրությունը ուղղում է հետևյալ հարցերին.

Ի՞նչ վտանգ է սպառնում կնոջը³⁰⁶:

- կարող է կորցնել իր տունը.
- կարող է կորցնել կամ վտանգել երեխաներին.
- կարող է կորցնել իր հարաբերությունները.
- կարող է կորցնել իր կարգավիճակը, և եթե նա տնտեսապես կախված է իրավախախտից, ապա կարող է աղքատության վտանգի ենթարկել և՛ իրեն և՛ երեխաներին:
- կարող է կորցնել իր իրավական կարգավիճակը:

Աղբյուրը՝ Լոգար և այլք, 2015թ., էջ 39:

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. Ինչո՞ւ է տուժողը մնում բռնարարի հետ կամ հեռանում

Պատճառները, թե ինչու է կինը մնում	Պատճառները, թե ինչու է կինը հեռանում
.....
.....
.....
.....
.....

³⁰⁶ Լոգար, Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա, Բ. (2015թ.) «Բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի արդյունավետ բազմազոր-ձակալական համագործակցություն», վերապատրաստողների վերապատրաստման ձեռնարկ: Ստրասբուրգ, Եվրոպայի խորհուրդ:

Գործողություն 9. Ինչպե՞ս է դա արտահայտվում

Նպատակը. Բարելավել մասնագետների ընկալումը՝ այն գործողությունների և հայտարարությունների վերաբերյալ, որոնք կարող են վնաս հասցնել տուժողին:

Տևողությունը. Ընդհանուր 20 րոպե՝ անհատական աշխատանք՝ 5 րոպե, խմբային քննարկում՝ 15 րոպե:

Օժանդակ նյութեր. Մասնակիցներին բաժանվող նյութ «Ինչպե՞ս է դա արտահայտվում»

Անցկացման ձևը. Անհատական աշխատանք, խմբային քննարկում (որին մասնակցում է ամբողջ խումբը)

Ցուցումներ. Դասընթացավարը բոլոր մասնակիցներին խնդրում է լրացնել բաժանվող նյութը «Ինչպե՞ս է դա արտահայտվում»:

Խմբային քննարկում. Դասընթացավարը մի քանի մասնակիցների խնդրում է խմբին ներկայացնել այնպիսի արտահայտությունների և վարքագծերի օրինակներ, որոնք կարող են հանգեցնել կրկնակի զոհականացման: Քննարկումից հետո դասընթացավարը բացատրում է, որ տուժողին պետք է հարգանքով և արժանապատվությամբ դիմել, պարզ և հակիրճ տեղեկատվություն տրամադրել տուժողին, համոզվել, որ տուժողն այն հասկանում է, ուստի կանոնային աշխատակիցները պետք է կարեկցանք արտահայտեն և լինեն համբերատար՝ առաջնահերթությունը տալով տուժողի անձի գաղտնիությանը, ապահովեն տուժողի մասնակցությունը որոշումների կայացմանը՝ հարցնելով նրա կարծիքը, ապահովեն անվտանգ և վստահելի մթնոլորտ (տե՛ս Ներդիր 8. Ցուժողների հետ հարդակցության նվազագույն պահանջները)

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. Ինչպե՞ս է դա արտահայտվում

Խնդրում ենք լրացնել բաժանված նյութը: Աղյուսակի յուրաքանչյուր սյունակում նշեք այն հայտարարություններն ու վարքագիծը (ժեստերը, շարժումները, ձայնի ինտոնացիան), որոնք արտացոլում են հետևյալը.

Կրկնակի զոհականացում	Օրինակ բերել
1. Անհարգալից վերաբերմունք տուժողի նկատմամբ	
2. Մեղադրում	
3. Խղճահարություն	
4. Հովանավորություն	
5. Կրած բռնության համար մեղքը բարդել տուժողի վրա	
6. Իրավախախտի արդարացում	
7. Բռնության հանդուրժում	
8. Դիրքի չարաշահում	
9. Կոռուպցիա	
10. Սպառնալիքներ	

Աղբյուրը. Ադապտացված է Բրանկովիչ և Միրջևայից, 2016թ.:

Տուժողին երբեք չի կարելի մեղադրել կամ պատասխանատվության ենթարկել ընտանեկան բռնության համար: Բռնի պահվածքի համար պատասխանատվությունը կրում է միայն բռնությունը կատարողը:

Լերդիր 8. Տուժողների հետ հաղորդակցության նվազագույն պահանջները

- **Միջավայր՝** համոզվեք, որ գաղտնիությունը կարող է պահպանվել, տուժողը/բռնության ենթարկված անձն ապահով է և անվտանգ, որևէ կողմնակի միջամտություն չի լինի, ցանկալի է հարցազրույցն անցկացնել տուժողի/բռնության ենթարկված անձի համար հարմար սենյակում կամ շենքում, որտեղ նա չի շփվի ենթադրյալ իրավախախտի հետ: Տուժողին/բռնության ենթարկված անձին պետք է վերաբերվել խնամքով և հարգանքով.
- **Աշխատակազմ՝** տուժողի/բռնության ենթարկված անձի հետ զրուցին մասնակցում է միայն մեկ ոստիկանության աշխատակից, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ոստիկանըը հակառակ սեռի է, որի դեպքում կարող է պահանջվել կին աշխատակցի ուղեկցություն:
- **Զընդհատվող խոսք՝** թույլ տվեք տուժողին/բռնության ենթարկված անձին վերհիշել դեպքը՝ առանց նրան ընդհատելու:
- **Ակտիվ ունկնդրում՝** օգտագործեք պոզիտիվ ոչ վերբալ հաղորդակցության կամ ժեստերի և շարժումների լեզուն՝ տեսակցական կապ, կեցվածք, դեմքի արտահայտություն, օրինակ՝ ժպիտ, ըստ անհրաժեշտության կարեկցանքը ցույց տալու համար գլխով արած համաձայնության նշան:
- **Խուսափեք բացասական տպավորություն ստեղծոց ժեստերից և շարժումներից,** ինչպիսիք են՝ տեսակցական կապի բացակայությունը, ձեռքերը ծալելը, հայացքը զրուցակցից շեղելը, գլուխը տարուբերելը, դեմքի դժգոհ արտահայտությունները, օրինակ՝ խոժոռելը:
- **Լեզվային ոճ՝** պոզիտիվ արտահայտություններն արտահայտում են հնարավորությունները, ընտրանքները, ընտրությունը և այլընտրանքները, նեգատիվ արտահայտությունները ներկայացնում են այն, ինչին անհնար է հասնել: Ազատ շարադրումից հետո օգտագործեք պարզաբանում ենթադրող հարցեր՝ «ով», «ինչ», «երբ», «որտեղ» և «ինչպես»՝ խրախուսելով տուժողին լրացուցիչ տեղեկություն տրամադրել:
- **Հարմարեցրեք հաղորդակցության ոճն՝ ըստ տուժողի/բռնության ենթարկված անձի տարիքի և (կամ) մտավոր կարողությունների.**
Երեխաները, հատկապես փոքր տարիքի, չպետք է դիտվեն որպես «փոքր մեծահասակներ», ուստի խոսեք և վարվեք նրանց համար հասկանալի ձևով:
- **Իրականացրեք տուժողի/բռնության ենթարկված անձի և ընտանիքի որևէ խոցելի անդամի, օրինակ՝ երեխաների վրա կենտրոնացած ռիսկերի գնահատում** և հաշվի առեք, թե ինչ պետք է ներառվի անվտանգության ծրագրում.
- **ՄԻ՝**
 - առաջարկեք որևէ միջամտություն, քանի որ դա ոստիկանության գործառույթը չէ: Ոստիկանության պարտականությունն է՝ մանրակրկիտ

հետաքննության միջոցով հավաքել բոլոր ապացույցները և փաստերը ներկայացնել դատախազության դիտարկմանը.

- ընդհատեք տուժողին/բռնության ենթարկված անձին.
 - գործադրեք ճնշում և անընդհատ կրկնեք հարցերը.
 - ստիպեք տուժողին/բռնության ենթարկված անձին բազմաթիվ անգամներ կրկնել իր տառապանքի պատմությունը տարբեր մարդկանց առջև.
 - բարկացեք և մի ստիպեք խոսել տուժողին/բռնության ենթարկված անձին.
 - սևեռեք հայացքը տուժողի/բռնության ենթարկված անձ վրա.
 - արտահայտեք թերահավատություն, հակակրանք, դժգոհություն, վրդովմունք կամ ցնցում.
 - մտածեք, որ նախապես գիտեք, թե ինչ է ուզում ասել տուժողը/բռնության ենթարկված անձը.
 - շտապեք արագ ավարտել հարցազրույցը:
- Առաջին իսկ հնարավորության դեպքում **արձանագրեք և պահպանեք** ցանկացած հնարավոր ապացույց: Այստեղ կարևոր է նաև, թե ինչ ձևով են վերցվում ապացույցները, օրինակ՝ տուժողի/բռնության ենթարկված անձի ցուցմունքների արձանագրությունն այնպիսի եղանակով, որը թույլ կտա առանց վերջինիս ֆիզիկական ներկայության հետազայում հաջող վարույթի իրականացնել: Հնարավորության դեպքում կարելի է կատարել հարցաքննության տեսաձայնագրություն, թեև դա միշտ չէ, որ հնարավոր է:

Աղբյուրը՝ Ֆերնանդես, Մ., Թաունսլի 2021թ., 89-րդ և 271-րդ էջեր³⁰⁷:

³⁰⁷ «Բռնության ենթարկվող կանանց և աղջիկների նկատմամբ ոստիկանական ծառայությունների գենդերազգայուն արձագանքման ձեռնարկ. բռնության ենթարկված կանանց և աղջիկների համար»: ՄԱԿ-ի Կանայք, ՄԱԿ-ի Թմրամիջոցների և հանցավորության դեմ պայքարի գրասենյակ (ՄԱԹՀՊԳ) և Կին ոստիկանների միջազգային ասոցիացիա (IAWP):

5. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ՝ ՌԻՍԿ, ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ, ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐՈՒՄ

Նպատակը.

Ոստիկանական ծառայողներն արդյունավետ ձևով անվտանգություն են ապահովում ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց, ինչը նրանց հնարավորություն է տալիս տեղեկացված որոշումներ կայացնել:

Ուսուցման հիմնական կետերը.

- Պատկերացում կազմել ընտանեկան բռնության ռիսկի գործոնների և դրանց բացահայտման ձևերի մասին.
- Ռիսկերի գնահատումը, անվտանգության ծրագրումը և դիտարկումը ոստիկանության աշխատակիցների հետ առաջին իսկ շփումից ի վեր շարունակական գործընթաց է.
- Անվտանգության ծրագրերն ունեն կանխարգելիչ նպատակ և մշակվում են տուժողների հետ համատեղ, հաշվի առնելով համատեքստը.
- Տուժողներին պատշաճ պաշտպանության միջոցների տրամադրում՝ անկախ քրեական կամ քաղաքացիական գործի հարուցման հանգամանքից.
- Հասկանալ ռիսկերի գնահատումը որպես գործընթաց, որը պետք է պարբերաբար վերանայվի և գնահատվի.
- Բռնություն գործադրելիս իրավախախտները ենթարկվում են պատասխանատվության և ենթարկվում են իրավական հետևանքների:

Բռնության բոլոր ձևերի դեպքում ցանկացած միջամտության հիմքում ընկած են տուժողի անվտանգության հետ կապված նկատառումները: «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածը սահմանում է պարտավորություն՝ ապահովելու, որ բոլոր համապատասխան մարմինները, այդ թվում՝ ոստիկանությունը, ստանդարտացված ընթացակարգի համաձայն և միմյանց հետ համագործակցության և համակարգման միջոցով, ըստ առանձին դեպքերի, արդյունավետորեն գնահատեն և մշակեն նախագիծ՝ անվտանգության այն ռիսկերը կառավարելու նպատակով, որոնց տվյալ տուժողը կարող է առերեսվել: Կատարողներից շատերը տուժողներին վախեցնում են դաժան բռնություն գործադրել, այդ թվում՝ մահացու սպառնալիքներով, ընդ որում հաճախ են այն դեպքերը, երբ նրանք նախկինում նույնպես դաժան վերաբերմունք են դրսևորել տուժողի նկատմամբ: Ուստի կարևոր է, որ ռիսկերի ցանկացած գնահատման և ռիսկերի կառավարման շրջանակներում դիտարկվի բռնության, հատկապես՝ մահացու հետևանքների վտանգ պարունակող բռնության կրկնվելու հավանականությունը, ինչպես նաև իրատեսորեն գնահատվի իրավիճակի լրջությունը³⁰⁸:

³⁰⁸ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց, պարբերություն 260.

ՄԻԵԴ-ը պետությունների համար սահմանել է մասնավոր կյանքում որևէ անհատի կողմից կատարվող մարդու իրավունքների խախտումներից քաղաքացիներին պաշտպանելու պոզիտիվ պարտականություն: Մասնավորապես, Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով, որոնցով, համապատասխանաբար, պաշտպանվում են կյանքի իրավունքը և վատ վերաբերմունքի արգելքը, «պետության համար սահմանվում է իր իրավագործության ներքո գտնվող անձանց կյանքը պաշտպանելու նպատակով համապատասխան միջոցներ ձեռնարկելու» պարտականություն և «կանխարգելիչ օպերատիվ միջոցներ ձեռնարկելու պարտականություն՝ ուղղված այն անհատին պաշտպանելուն, որի կյանքը վտանգված է մեկ այլ անհատի քրեական բնույթի գործողությունների հետևանքով»³⁰⁹:

ՄԻԵԴ-ը մշակել է երկակի չափանիշ՝ գնահատելու համար, թե արդյոք պետությունները կատարել են 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով սահմանված իրենց պոզիտիվ պարտականությունները.

- ա) արդյոք իշխանությունները գիտեի՞ն կամ պետք է իմացած լինեին այն բռնության մասին, որին ենթարկվել է տուժողը, և «հետագա բռնության ռիսկի» մասին,³¹⁰
- բ) «եթե այո, ապա արդյոք ձեռնարկվել են բոլոր ողջամիտ միջոցները՝ նրան պաշտպանելու և ոտնձգողին պատժելու համար»³¹¹:

Այդ առնչությամբ, ռիսկերի գնահատումները գործնական գործիք են՝ «իրական և անմիջական վտանգի գոյությունը» որոշելու համար³¹²:

Ընտանեկան բռնությունից տուժած անձի (հիմնականում կանանց և նրանց երեխաների) անվտանգության ապահովումը պետք է սկսվի տուժողի հետ առաջին իսկ շփումից և շարունակվի այնքան ժամանակ, քանի դեռ տուժողի անվտանգությունը վտանգված է: Դա մի գործընթաց է, որը հաճախ նախատեսում է ավելի երկար ժամանակ և կապված չէ միայն սկզբնական միջամտությունից, օրինակ, գործի լուծմից առաջ դատական վարույթի ընթացքում, ժամանակավոր միջոց կիրառելիս, երեխաներին տեսակցելիս, խնամակալության հետ կապված գործընթացներում, ամուսնալուծության դեպքում կամ ավիճենտների վճարման կապակցությամբ: Ընտանեկան բռնության դեպքերին առնչվելիս ոստիկանության աշխատակիցների առաջնային խնդիրը տուժողին պաշտպանելն է ու նրա անվտանգությունն ապահովելը³¹³:

Այս գործընթացը ներառում է.

1. ռիսկերի բացահայտումը,
2. ռիսկերի արդյունավետ գնահատումը, և
3. անվտանգության ծրագրումն ու ռիսկերի կառավարումը, նպատակ ունենալով ապահովել տուժողի և նրա երեխաների անվտանգությունը:

³⁰⁹ Բրանկո Տոմաշիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի, Փանգատ թիվ 46598/06, 2009, պարբերություն 49, 50, տե՛ս նաև Մուդրիչն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության, Փանգատ թիվ 74839/10, 2013, պարբերություն 40:

³¹⁰ Բ.-ն ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության, Փանգատ թիվ 61382/09, 2013, պարբերություն 51:

³¹¹ Նույն տեղում:

³¹² Ընտանեկան բռնությանը արձագանքելու լավագույն պրակտիկա. Համեմատական ուսումնասիրություն, Սարակո 2019թ. https://www.16dana.ba/wp-content/uploads/2019/11/4.-Good-practices_ENG_final.pdf

³¹³ Բրանկովիչ, Բ., Միրչևա, Ս. «Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավական Հանրապետությունում ԸԲ-ի տուժողներին գենդերազայուն աջակցության ծառայությունների մատուցման վերաբերյալ ոլորտում մասնագետների համար «վերապատրաստողների վերապատրաստում» մոդուլ», 2016թ:

5.1. ՌԻՍԿԵՐԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄԸ, ՌԻՍԿԻ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ՝ ԻՆՉՊԵՍ ԲԱՑԱՀԱՅՏԵԼ ՌԻՍԿԻ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ

Ռիսկերի բացահայտումը և գնահատումը յուրաքանչյուր ոստիկանության ծառայողի պարտականությունն ու խնդիրն է: Ոստիկանության ծառայողների այս խնդիրը ենթադրում է ռիսկի գործոնների և դրանց ծանրությունը որոշելու համար գիտելիքի և հմտությունների ամբողջական, ինչպես նաև տուժողի կյանքին սպառնացող վտանգը նվազեցնելու համար միջոցներ ձեռնարկելու կարողություն:

Ներդիր 9. Ընտանեկան բռնության դեպքերի կառավարման հիմնական տարրերը

- Կնոջ և նրա երեխաների մարդու իրավունքների պաշտպանություն
- Նրանց անվտանգության ապահովում
- Հետագա բռնության կանխում
- Կանանց իրավագործում՝ ռիսկերը բացահայտելու և հասկանալու համար

Աղբյուրը՝ Ընդդեմ կանանց նկատմամբ բռնության կոալիցիա (WAVE) (2012թ.) Պաշտպանություն II³¹⁴

5.1.1. ՌԻՍԿԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ³¹⁵

Ռիսկերը բացահայտելու համար պետք է հստակեցնենք, թե որն է ռիսկը, ռիսկի գործոնների շրջանակն ու ձևերը, և այն, թե ռիսկի որ գործոններն են ազդում տղամարդկանց բռնի վարքագծի վրա: Ռիսկի ամենալայն սահմանումը վերաբերում է վնասակար հետևանքների առաջացման հավանականությանը կամ վնաս պատճառելու սպառնալիքի իրականացման ակնկալիքին:

Ներդիր 10: Ռիսկը պատկերացնելը³¹⁶

Ռիսկը դա տուժողին անհապաղ և ծանր հոգեկան կամ ֆիզիկական տրավմա հասցնելու, բռնության թեժացման կամ կրկնման կամ տուժողի սպանության հավանականությունն է:

³¹⁴ WAVE (2012). Պաշտպանություն II. Ռիսկերի գնահատման և անվտանգության կառավարման կարողությունների զարգացում՝ բարձր ռիսկի տուժողներին պաշտպանելու համար, Վիեննա, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ http://files.wave-network.org/trainingmanuals/PROTECTII_Risk_Assessment_and_Safety_2012_English.pdf

³¹⁵ Բրանկովիչ, Բ., Միրչևա, Ս. «Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավական Հանրապետությունում ԸԲ-ի տուժողների գենդերազային աջակցության ծառայությունների մատուցման վերաբերյալ ոլորտում մասնագետների համար «վերապատրաստողների վերապատրաստումե մոդուլ», 2016թ.:

³¹⁶ Քեմշալ, Ք. (1996թ.): Ռիսկի վերանայում. Ռիսկի և վտանգավորության գնահատման և կառավարման վերաբերյալ հետազոտությունների դիտարկում. հետևանքները Պրոբացիայի ծառայություն քաղաքականության և պրակտիկայի համար (Հաշվետվություն հետազոտությունների և վիճակագրության տնօրինության համար): Ներքին գործերի նախարարություն:

- «Հոգեկան կամ ֆիզիկական տրավմա» նշանակում է տուժողի նկատմամբ հոգեբանական, ֆիզիկական, սեռական կամ տնտեսական բռնություն:
- «Լուրջ վնաս» նշանակում է մի իրավիճակ, երբ տուժողի կյանքը կարող է վտանգված լինել և/կամ առկա է ծանր տրավմայի (հոգեբանական և/կամ ֆիզիկական) վտանգ:

Հետևաբար, ռիսկի գնահատումը վերաբերում է իրավախախտի կողմից տուժողի կյանքին և ֆիզիկական անձեռնմխելիության սպառնացող անմիջական և լուրջ վտանգին:

Ռիսկի առկայությունը բացարձակ չէ, այլ համատեքստային և դինամիկ գործընթաց է, որը կարող է բացահայտվել որոշակի հավանականությամբ: Հարկ է նշել, որ ռիսկի գործոնները հազվադեպ են մեկուսացված լինում, ավելի հաճախ դրանք փոխադարձ են և կարող են միմյանց սաստկացնել: Ավելին, կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության դեպքում ռիսկերի գնահատումը պետք է հիմնված լինի կանանց նկատմամբ բռնության գենդերային պատկերացման վրա: Մասնավորապես, բազմաթիվ ուսումնասիրություններ բացահայտել են ընտանեկան բռնության ռիսկի գործոնները և նպաստել դրանց ընդհանուր ճանաչմանը: Դա վկայում է այն մասին, որ չնայած որոշ ռիսկային գործոններ ինքնուրույն կարող են վտանգ կամ սպառնալիք չհանդիսանալ, սակայն, ընտանեկան բռնության մաս հանդիսանալով և ռիսկի այլ գործոնների հետ համատեղ, դրանք մատնանշում են լուրջ վնասի բարձր հավանականությունը: Օրինակ՝ գործազրկությունը, հոգեկան առողջության հետ կապված խնդիրները, բանտից ազատվելը, կամ ալկոհոլի չարաշահումը ինքնին ընտանեկան բռնության ռիսկի գործոն չեն, բայց բռնի վարքի հետ զուգակցվելով՝ դրանք դառնում են այդպիսին³¹⁷: Ավելին, տուժողին հասցված վնասի կամ բռնության կրկնության ռիսկը պետք է գնահատվի՝ հաշվի առնելով տուժողի անհատական իրավիճակը և հարակից հանգամանքները: Մասնավորապես, կարևոր է հասկանալ, որ որոշ իրավիճակներ կարող են մեծացնել ռիսկը, օրինակ՝ բաժանման պահը, ամուսնալուծության կամ քրեական դատավարության մեկնարկը, տուժողի կողմից բռնության մասին ոստիկանությանը հաղորդելը, երեխայի հետ շփումները և բանտից հանցագործի ազատ արձակումը:

5.1.2. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՐՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՌԻՍԿԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԻ ԸՆԿԱԼՈՒՄԸ

Ընտանեկան բռնությունը ձեռք բերված դիտավորյալ վարքագիծ է, այլ ոչ թե սթրեսի, անհատական պաթոլոգիայի, թմրամիջոցների չարաշահման կամ «դիսֆունկցիոնալ» հարաբերությունների հետևանք: Ընտանեկան բռնություն գործադրողները հաճախ խուսափում են իրենց վարքագծի համար պատասխանատվություն կրելուց՝ բռնության համար մեղադրելով որևէ մեկին կամ որևէ այլ բանի՝ ընդհանրապես հերքելով այն կամ նվազեցնելով իրենց վարքագծի հետևանքները³¹⁸: Այդուհանդերձ, կան գործոններ, որոնք կարող են մեծացնել

³¹⁷ WAVE (2012թ.): Պաշտպանություն II. Ռիսկերի գնահատման և անվտանգության կառավարման կարողությունների զարգացում՝ բարձր ռիսկի տուժողներին պաշտպանելու համար, Վիեննա:

³¹⁸ Գործնական ուղեցույց. Ընտանեկան բռնություն, Դատական ձեռնարկի հավելված: Ընտանեկան բռնության գործի գնահատման նկատառումները Բոսնիայում և Հերցեգովինայում, Սարաևո 2016թ., տե՛ս https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Practice-Guide-Domestic-Violence_Eng-Final.pdf

ընտանեկան բռնություն գործադրելու վտանգը: Կարևոր է հաշվի առնել այն, որ ռիսկի գործոնը ոչ թե պատճառ է, այլ ավելի շուտ գործոն է, որը կամ նվազեցնում է հանցագործի ներքին արգելքները (օրինակ՝ թմրանյութեր/ալկոհոլ), կամ արդարացնում է նրա գործադրած բռնությունը (սթրես, գործազրկություն, ինքնաստիճանի անբավարարող կորուստ): Ստորև բերված են մի շարք գործոններ, որոնք **նախկինում դիտվել են որպես ընտանեկան բռնության դեպքերի անմիջական պատճառ, բայց ներկայումս ճանաչվել են որպես կատարման ռիսկի գործոններ**.

Ներդիր 11. Գործոնների բացատրություն, որոնք բռնի վարքի դեպքում կարող են դառնալ ընտանեկան բռնության ռիսկի գործոններ

Թմրամիջոցների և ալկոհոլի օգտագործումը/կախվածությունը

կապում են ընտանեկան բռնության, իրավախախտումներ և զոհականացման վտանգի բարձրացման հետ: Թմրամիջոցներից/ալկոհոլից կախվածությունը ընտանեկան բռնության ՉԻ հանգեցնում և եթե ալկոհոլը և թմրամիջոցների օգտագործումը բռնություն առաջացնեին, ապա այն մարդիկ, ովքեր ալկոհոլ կամ թմրամիջոցներ են օգտագործում, բռնի վարք կդրսևորեին: Սակայն, ոչ բոլոր բռնարարներն են ալկոհոլ կամ թմրամիջոցների օգտագործում, և ալկոհոլ կամ թմրամիջոցներ օգտագործող մարդկանց մեծ մասը ընտանեկան բռնության (կամ այլ տեսակի բռնության) չի դիմում: Օրինակ, 200 իրավախախտների ուսումնասիրության արդյունքում պարզվել է, որ նրանց զգալի մասը ալկոհոլ կամ թմրամիջոցներ չի չարաշահել: Նույնիսկ այն իրավախախտների շրջանում, ովքեր չարաշահում են ալկոհոլը կամ թմրամիջոցները, բռնությունը չի սահմանափակվում միայն այդ նյութերի ազդեցության տակ գտնվելու պահով: Նաև պարզվել է, որ «ալկոհոլի և թմրանյութերի օգտագործումը կարող է նվազեցնել արգելքները, բայց այն նաև [[ավ] դատողությունների է հանգեցնում³¹⁹: Բռնարարների կողմից ալկոհոլի և թմրամիջոցների օգտագործումը կարող է մեծացնել ընտանեկան բռնության հաճախականությունն ու ծանրությունը³²⁰: Ավելին, որոշ իրավախախտների համար ալկոհոլի ու թմրամիջոցների չարաշահումը և ընտանեկան բռնությունը առերևույթ կապված են գենդերային հիմքով աղավաղումներից և անապահովության զգացումից բխող իշխանության և վերահսկողության կարիքի հետ³²¹:

Տնտեսական լարվածությունը և աղքատությունը կապում են ինչպես ընտանեկան բռնության գործադրման, այնպես էլ զոհականացման ռիսկի հետ, սակայն այն չի հանգեցնում ընտանեկան բռնության առաջացման: Թեև եկամտի մակարդակի և ընտանեկան բռնության միջև կապն առկա է, սակայն վերլուծությունը դրանով չի սահմանափակվում: Մի շարք ուսումնասիրություններ ընտանիքում հաց վաստակողի դերը ձախողած, ցածր սոցիալ-տնտեսական կարգավիճակի տղամարդկանց վարքագիծը կապել են տան տղամարդու կարգավիճակը հաստատելու համար կանանց նկատմամբ բռնության միջոցով գերիշխող դիրք գրավելու շարժառիթների հետ³²²:

³¹⁹ Ջեկոբսոն, Ն. և Գոտման, Ջ. «Երբ տղամարդիկ հարվածում են կանանց», Նյու Յորք, Սայմոն և Շուստեր:
³²⁰ Ֆալս-Սթյուարտ, Վ. և Քենեդի, Կ. «Անդրադարձ սեռական զուգընկերոջ բռնության հարցին թմրամիջոցներից կախվածության բուժման գործընթացում», Թմրամիջոցներից կախվածության բուժման ամսագիր, համար 11 (2005թ.). 5-17 էջեր:
³²¹ Գոնդոլֆ, Ի.Վ., «Ալկոհոլի չարաշահում, կնոջ բռնություն և իշխանության կարիքներ», Սոցիալական ծառայության ուսումնասիրություն, 69, թիվ 2 (1995), 275-283 էջեր:
³²² Անդերսոն, Ի., «Փողոցի ճանաչում՝ ռասա, դաս և քաղաքային համայնքի փոփոխություն», Չիկագոյի համալսարանի մամուլ (1990թ.), Բենսոն Մ. և Ֆոքս Ջ.Լ. «Երբ բռնությունը հարվածում է ընտանիքին՝ էկոնոմիկայի և հարևանության դերը», Վաշինգտոն, ԿՇ, ԱՄՆ-ի արդարադատության դեպարտամենտ, Կրթության ազգային ինստիտուտ (2004թ.), Միլեր Ջ. «Խաղեր. աֆրո-

Ուսումնասիրություններն եզրահանգում են, որ սեռական կյանքում իշխումը և կանանց նկատմամբ սոցիալական և ֆիզիկական վերահսկողություն հաստատումը կարող են իշխանության աղբյուր և հաջողության չափանիշ հանդիսանալ այն տղամարդկանց համար, ովքեր իրենց անհաջողակ են համարում ավանդական չափորոշիչների, օրինակ՝ հարստության տեսանկյունից: Ավելին, որոշ ուսումնասիրություններ ցույց են տալիս, որ տնտեսապես անհաջողակ տղամարդիկ միմյանց հետ հաճախ շփվում են տղամարդկանց աջակցության ցանցերում, որտեղ նրանք միաձայն արժեզրկում են կանանց և համարում են, որ օրինական իրավունք ունեն կանանց նկատմամբ բռնություն գործադրել և կանայք արժանի են ֆիզիկական և սեռական բռնության³²³: Միևնույն ժամանակ կան նաև լուրջ հետազոտություններ, որոնք նման վերաբերմունք և վարքագիծ են նշում ավելի արտոնյալ վիճակում գտնվող տղամարդկանց, այդ թվում՝ ուսանողների շրջանում [մարզական միավորումների, ուսանողական ակումբների և այլն]³²⁴:

Հոգեկան հիվանդությունը կապում են ընտանեկան բռնության և, մասնավորապես, զոհականացման հետ: Ընտանեկան բռնություն կատարողների շրջանում վաղ ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ «նրանք հաճախ որևէ հոգեկան հիվանդություն չունեն»³²⁵, թեև նրանց նկատմամբ վերահսկողությունն անհրաժեշտ է, և նրանց վարքում առկա է պաշտպանողականություն, զայրույթի բռնկումներ, մոր կամ երեխաների նկատմամբ կարեկցանքի բացակայություն և իրենց դաժան վերաբերմունքի հերքում³²⁶: Սակայն, պետք է նշել, որ ընտանեկան բռնության դեպքերն ուսումնասիրելիս հոգեբույժը բռնարարին բնութագրել է որպես կնոջ համեմատ ավելի ծանր բնույթի խանգարումներ ունեցող անձ: Երկու «ախտորոշումներն» էլ ըստ էության հիմնված են այդ հետազոտվող անձանց հետ հարցազրույցների վրա, ընդ որում որևէ հատուկ թեստեր չեն անցկացվել: Նախկին պատերազմի մասնակից տղամարդկանց մոտ հետտրավմատիկ սթրեսային խանգարումների (<ՏՍԽ) առկայության և ընտանեկան բռնության միջև կապը վերլուծող ուսումնասիրությունները բացահայտել են, որ <ՏՍԽ-ի ավելի բարձր ախտանիշ ունեցող տղամարդկանց մոտ առկա է զայրույթի, թշնամանքի, ագրեսիվության, զայրույթին արձագանքման և ընտանեկան

ամերիկացի աղջիկներ, քաղաքային անհավասարություն և սեռական բռնություն»: Նյու Յորքի համալսարանի մամուլ (2008թ.), Ռազմավան, Կ. Մեներիք Ա., Սեքստոն Ի. և Ջեյմս Ա.Ե. «Համայնքային բռնությունը և դրա անմիջական, անուղակի և բռնությունը կանանց նկատմամբ», 12 (2006թ.), 1132-1149 էջեր: Որոշ ուսումնասիրություններ ցույց են տալիս, որ տնտեսապես իրավազուրկ տղամարդիկ հաճախ շփվում են միմյանց հետ տղամարդկանց աջակցության ցանցերում, որտեղ միաձայն արժեզրկում են կանանց և համարում են, որ օրինական իրավունք ունեն կանանց նկատմամբ բռնություն գործադրել, քանի որ կանայք արժանի են ֆիզիկական և սեռական բռնության (Բուրժուա, Պ. «Հարգանքի որոնում. քրեքի վաճառք էլ Բարիոյում»: Նյու Յորք, Քեմբրիջի համալսարանի մամուլ (1999թ.), Դեյվեսերեդի, Վ.Ս., Ալվի, Ս., Շվարց, Մ.Դ., և Տոմաժովսկի, Ի.Ա., «Պաշարված. աղքատությունն ու հանցագործությունը պետական կացարանների համայնքում», Լենին, ՄԴ, Լեքսինգտոն Բուքս (2003թ.):

³²³ Բուրժուա, Պ. «Հարգանքի որոնում. քրեքի վաճառք էլ Բարիոյում»: Նյու Յորք, Քեմբրիջի համալսարանի մամուլ (1999թ.), Դեյվեսերեդի, Վ.Ս., Ալվի, Ս., Շվարց, Մ.Դ., և Տոմաժովսկի, Ի.Ա., «Պաշարված. աղքատությունն ու հանցագործությունը պետական կացարանների համայնքում», Լենին, ՄԴ, Լեքսինգտոն Բուքս (2003թ.):

³²⁴ Սենդեյ, Փ.Ո., Եղբայրության միավորումների ավագակախմբի խմբակային բռնաբարությունները. սեքսը, եղբայրության ակումբները և արտոնությունները ուսանողական ավանում (2-րդ խմբ.), Նյու Յորք, Նյու Յորքի համալսարանի մամուլ (2007թ.):

³²⁵ Էվան Սթարկ, «Ընտանեկան բռնության ենթարկված կանանց նկատմամբ վերաբերմունքը և նրանց դերի փոփոխությունը: Քրեական արդարադատության արձագանքը», 287, Իվ Բուզավա: «Գրառումներ ընդհատակից. Ընտանեկան բռնության վերաբերյալ հոգեբանական և իրավական հեռանկարների ինտեգրում տեսության և պրակտիկայի մեջ», Ջոան Ս. ՄԱյեր, էջ 8:

³²⁶ Էվան Սթարկ, «Ընտանեկան բռնության ենթարկված կանանց նկատմամբ վերաբերմունքը և նրանց դերի փոփոխությունը: Քրեական արդարադատության արձագանքը», էջ 287, Իվ Բուզավա:

³²⁷ Կ. Բել և Օրքաթ, Հ. «<ՏՍԽ և տղամարդու կողմից սեռական զուգընկերոջ նկատմամբ բռնություն», Ամերիկյան բժշկական ասոցիացիայի ամսագիր, 302, 5-րդ համար (2009թ.):

բռնության գործադրման ավելի բարձր մակարդակ³²⁷: Հատկանշական է, որ զայրույթը, ագրեսիան և բռնությունը միայն ընտանիքի ներսում չեն արտահայտվում, որից կարելի է ենթադրել, որ ՀՏՄ-ն ընտանեկան բռնություն չի առաջացնում, թեև ընդհանուր առմամբ կարող է նպաստել ագրեսիվ և բռնի վարքագծին՝ չսահմանափակվելով միայն ընտանիքով: Հավանաբար, ամենակարևոր եզրահանգումն այն է, որ հոգեկան հիվանդ մարդիկ *ավելի մեծ հավանականությամբ* են հանդես գալիս տուժողի քան կատարողի դերում,³²⁸ և սովորական մարդկանց համեմատ ավելի մեծ հավանականությամբ են ենթարկվում սեռական զուգընկերոջ կողմից բռնության³²⁹:

Ռիսկի գործոնների առկայությունը ցույց է տալիս, որ բռնության ենթարկված անձի անվտանգությունը խախտված է կամ որ առկա է այնպիսի իրադարձության հավանականություն, որը կրկին կվտանգի ընտանեկան բռնության ենթարկված անձին կամ վնաս կհասցնի նրան: Մյուս կողմից, ռիսկի որևէ գործոնի բացակայությունը չի նշանակում, որ բռնության ենթարկված կնոջը վտանգ չի սպառնում, այլ, որ նրան սպառնացող վտանգն ավելի փոքր է: Ոստիկանության աշխատակիցները պետք է բավարար տեղեկատվություն հավաքեն ռիսկերի առկայության մասին, հաշվի առնեն դրանց վտանգավորության աստիճանը, վերլուծեն, գնահատեն և արդյունավետ կառավարեն ռիսկերը՝ քայլեր ձեռնարկելով տուժողի հետ սերտ համագործակցությամբ:

Չափազանց կարևոր է հիշել, որ **ռիսկերի լավ գնահատումը կարող է փրկել զուգընկերոջ կողմից բռնության վտանգի տակ գտնվող կնոջ կյանքը**: Վերլուծություններն ու ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ սեռական զուգընկերոջ բռնության հետևանքով զոհված կանանցից շատերը նախօրոք հայտնել են բռնության դեպքերի մասին տարբեր հաստատություններին (ոստիկանություն, սոցիալական կենտրոններ կամ մասնագիտացված կանանց կազմակերպություններ):

Գործողություն 10. Ռիսկի ընկալումը

Նպատակը. Ռիսկի հասկացության վերաբերյալ տարբեր մոտեցումների և ռիսկի ընկալման տարբերությունների մասին իրազեկում:

Տևողությունը. 5-10 րոպե

Անցկացման ձևը. Ցուցադրում, խմբային քննարկում (որին մասնակցում է ամբողջ խումբը)

Օժանդակ նյութեր. 1 աթոռ

Ցուցում.

Դասընթացավարը վերցնում է աթոռը և կանգնում դրա վրա: Աթոռին կանգնած դասընթացավարը հարցնում է մասնակիցներին այն ռիսկերի տեսակների մասին, որոնք կարելի է նույնականացնել տարբեր տեսանկյուններից: Երկրորդ դասընթացավարը մասնակցում է քննարկմանը՝ տալով հետևյալ հարցերը.

«Եթե ես բժիշկ եմ, ես տեսնում եմ աթոռից վայր ընկնելու և վնասվածք ստանալու վտանգ»:

³²⁸ Լինդա Ա., Տեյլին, Մաքելանդ Ջ., Աբրամ Կ. և Վայներ Դ. «Հանցագործություններից զոհականացումը ծանր հոգեկան խանգարում ունեցող մեծահասակների շրջանում», Arch Gen Psychiatry 62, 8-րդ համար (օգոստոս 2005թ.), 911-921 էջեր:

³²⁹ Կ. Տրևին, Օրամ Ս., Ֆեդեր Ջ., Հովարդ Լ.Մ. «Ընտանեկան բռնության և հոգեկան խանգարումների դեպքեր. համակարգված դիտարկում և մետաանալիզ» PLOS ONE 7, 12-րդ համար (2012թ.), e51740:

«Եթե ես տնային տնտեսուհի եմ, ես տեսնում եմ աթոռը կոտրվելու կամ հատակը քանդվելու, քերծվելու վտանգ»:

Դասընթացավարները խրախուսում են մասնակիցներին ռիսկը դիտարկել տարբեր տեսանկյուններից:

Ուղեցույց խմբային քննարկում

Այս վարժությունը օգնում է բոլոր մասնակիցներին պատկերացնել ռիսկի տարբեր ընկալումները և ռիսկի նկատմամբ տարբեր մոտեցումները: Դասընթացավարները պետք է ընդգծեն, որ չնայած բոլոր մասնակիցները դիտում են նույն իրավիճակը, տարբեր անհատներ կարող են ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել ռիսկի տարբեր ասպեկտներին: Հաջող համագործակցության և համատեղ աշխատանքի համար չափազանց կարևոր է, որ մասնակիցները ձևավորեն ռիսկի վերաբերյալ իրենց սեփական տեսակետը և գտնեն այն չեզոքացնելու ընդհանուր մոտեցում:

Աղբյուրը՝ Լոգար Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա Բ., 2015թ., էջ 48³³⁰:

Եվրոպայում ընտանեկան բռնության վերաբերյալ ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տալիս, որ նախկին բռնությունը ռիսկի առկայության ամենաակնհայտ և ամենակարևոր նշանն է. **որքան բռնության դեպքերը նախկինում ավելի հաճախակի և ավելի դաժան են եղել, այնքան ավելի մեծ է բռնության կրկնման հավանականությունը:**³³¹

Մեկ այլ կարևոր ռիսկի գործոն է **բռնարարից բաժանումը**՝ մահվան վտանգն ամենամեծն է այն պահերին, երբ տուժողը փախչում է բռնարարից: Ուսումնասիրությունները նաև ցույց են տալիս, որ կանայք, ովքեր չեն համարձակվում ոստիկանությանը հայտնել բռնության մասին, դա անում են փախուստի դիմելիս և երբ սկսում են վախենալ իրենց կյանքի համար: **Բռնարարից բաժանված լինելու դեպքում, վերջինիս ավելի հաճախակի շփումները երեխաների հետ կարող են մեծացնել ռիսկը, քանի որ դա մեծացնում է բռնության շարունակման կամ նույնիսկ սրման հավանականությունը:**

Ռիսկը դինամիկ կատեգորիա է՝ այն անընդհատ փոփոխվում է, երբեմն նույնիսկ կարճ ժամանակահատվածում՝ կախված տուժողի անհատական իրավիճակից: Սակայն, կարող ենք առանձնացնել ծանրացուցիչ գործոնները, որոնք որոշ իրավիճակներում բարձրացնում են ռիսկի մակարդակը, օրինակ՝ բռնարարից փախչելը, դատական նիստերը, բռնարարի և երեխաների միջև շփումը, գործազրկությունը և այլն: Հետևաբար, ռիսկը միայն մեկ անգամ գնահատել չի կարելի, **դա համակարգված և շարունակական գործընթաց է, որն իրականացվում է տուժողի հետ համագործակցությամբ**³³²:

Գործողություն 11. Ռիսկի գործոնները³³³

Նպատակը. Այս վարժությունը նպատակն է բարձրացնել մասնակիցների իրազեկվածությունը ռիսկի գործոնների մասին

Տևողությունը. 45 րոպե

³³⁰ Լոգար, Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա, Բ. (2015թ.) «Բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի արդյունավետ բազմագործակալական համագործակցություն», վերապատրաստողների վերապատրաստման ձեռնարկ: Ստրասբուրգ, Եվրոպայի խորհուրդ:

³³¹ Բրանկովիչ, Բ., Միրչևա, Ս. «Մակեդոնիայի նախկին Հարավսլավական Հանրապետությունում ԸԲ-ի տուժողներին գենդերազայուն աջակցության ծառայությունների մատուցման վերաբերյալ ոլորտում մասնագետների համար «վերապատրաստողների վերապատրաստում» մոդուլ», 2016թ:

³³² Լոգար, Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա, Բ. (2015թ.):

³³³ Նույն տեղում:

Անցկացման ձևը. Անհատական աշխատանք (10 րոպե), ամբողջ խմբով քննարկում (35 րոպե):

Օժանդակ նյութեր. Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. «Ռիսկի գործոնները և կատեգորիաները», Մասնակիցներին բաժանվող նյութ՝ «Ռիսկի գործոնների ցուցակ», ֆլիպչարթ գրատախտակ, մարկերներ

Ցուցումներ.

Դասընթացավարը բաժանում է «Ռիսկի գործոնները և կատեգորիաները» նյութը մասնակիցներին և խնդրում է նրանց գրավոր նշել գրված կատեգորիաներին համապատասխանող ռիսկի գործոնները:

Խմբային քննարկման ցուցումներ.

«Ռիսկի գործոնները և կատեգորիաները» նյութի տողերը լրացնելուց հետո դասընթացավարը մասնակիցներին խնդրում է խմբին ներկայացնել իրենց գաղափարները և գրել դրանք գրատախտակի վրա: Դասընթացավարը մեկնաբանություններ է տալիս է բոլոր կատեգորիաների վերաբերյալ: Դասընթացավարը մասնակիցներին բաժանում է ռիսկի գործոնների ցուցակը և նախաձեռնում է բոլոր թվարկված ռիսկի գործոնների քննարկումը: Մասնակիցներին ասվում է, որ ցուցակը չի ներառում ռիսկի բոլոր գործոնները, այլ հիմնված է փորձի և ուսումնասիրությունների վրա և, որ այն պետք է հաշվի առնել ռիսկի գործոնների բացահայտման և գնահատման ժամանակ (թեև ոչ որպես միակ բացառիկ աղբյուր):

Աղբյուրը՝ Լոգար Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա Բ., 2015թ., էջ 49:

**Մասնակիցներին բաժանվող նյութ.
«Ռիսկի գործոնները և կատեգորիաները»**

Ռիսկի գործոնները	Ռիսկի կատեգորիաները
<u>I. բռնի վարքի պատմությունը</u>	
<u>II. բռնության ձեւերն ու դրսեվորումները</u>	
<u>III. բռնարարի վերամերձունքին կամ վարքին առնչվող ռիսկի գործոնները</u>	
<u>IV. ռիսկը սրող գործոններ</u>	
<u>V. VICTIM'S PERCEPTION OF RISK</u>	

Նշումներ

Աղբյուրը՝ Լոգար Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա Բ., 2015թ., էջ 51:

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. Ռիսկի գործոնների ցուցակ

ՌԻՍԿԻ ԳՈՐԾՈՆ	ՌԻՍԿԻ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ (ուսումնասիրությունների արդյունքներով)
<u>I բռնի վարքի պատմությունը</u>	Ամբողջ աշխարհում կատարված բազմաթիվ ուսումնասիրություններ ցույց են տվել, որ կանանց նկատմամբ նախկին բռնի վարքագիծը ամենատարածված ռիսկի գործոն է (Կրոփ Ռ. և Հարթ, Ս., 2000թ., Գրանն և Վեդին, 2002թ., Սնայդեր և այլք, 2009թ., Քենփբել և այլք 2009թ.):
1. Նախկինում կանանց նկատմամբ բռնությունը	
2. Բռնություն երեխաների և ընտանիքի այլ անդամների նկատմամբ:	Գործընկերոջ նկատմամբ և ընտանեկան բռնության հեղինակները հաճախ երեխաների հետ վարվում են նույնքան դաժան, որքան ընտանիքի մեծահասակ անդամների: Ահա թե ինչու մենք միշտ պետք է զգույշ լինենք, երբ խոսքը վերաբերում է երեխաներին սպառնացող վրանգի մասին:

Ընտանեկան բռնությունը հիմնված է բարդ սխեմաների վրա: Օրինակ, հանցագործները հաճախ շահարկում են երեխաներին կամ նրանց օգտագործում են զուգընկերոջը վերահսկելու համար (համաձայն ԱՄՆ-ում Դուլոթի մոդելի, ինչպես նաև շատ ուրիշ ուսումնասիրությունների, այդ թվում՝ Փեյմար և Բերնս, 2004 թ.): Ուսումնասիրությունները նաև ցույց են տալիս, որ ընտանեկան բռնության ենթարկված երեխաների ռիսկը բավական լուրջ չի համարվում (Մյուլենդեր և այլք, 2002թ.): Կնոջը սպառնացող ռիսկի գնահատման հետ մեկտեղ պետք է հաշվի առնել երեխայի իրավունքները և դիտարկել երեխաների պաշտպանության միջոցները:

3. Ընդհանուր բռնի վարքագիծ

Ջուզընկերոջ նկատմամբ բռնություն գործադրողները նաև հաճախ հակասոցիալական վերաբերմունք և վարք են դրսևորում և բռնության են դիմում նաև ընտանեկան կանքից բացի այլ հանգամանքներում (Հեստեր, 2006թ., Դատտոն և Կնոփ, 2000թ.): Նման բռնի վարքագիծը հիմնականում վկայում է իրավախախտի կողմից բռնության դիմելու ընդհանուր միտումի մասին և կարող է մեծացնել տուժողի՝ զուգընկերոջ/կնոջ վտանգը, բայց նաև վտանգ է պարունակում այլ մարդկանց համար, այդ թվում՝ գործի լուծմանը ներգրավված մասնագետների:

4. Պաշտպանական որոշումների խախտում

Պաշտպանական որոշումների խախտումը (դատարանի կամ ոստիկանության կողմից արձակված և սովյալ երկրի իրավական համակարգից կախված) առնչվում է հետագա բռնության ռիսկի հետ: (Կրոփ Ռ. և Հարթ, Ս., 2000թ., Գրանն և Վեդին, 2002թ.):

II. ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԵՐՆ ՈՒ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ	
5. Բռնարարքների ծանրությունն ու հաճախականությունը	Բռնության սրացումը, ավելի հաճախակի և ավելի լուրջ բռնի վարքագիծը ամենալուրջ գործոններից մեկն է, որը կարող է վկայել լուրջ և նույնիսկ մահացու հետևանքների մասին (Սնայդեր և այլք, 2009թ.)
6. Ջենքի/գործիքների օգտագործում կամ զենքի/գործիքների օգտագործման սպառնալիքներ	Ջենքի կիրառումը կամ կիրառման սպառնալիքները լուրջ և մահացու բռնության ռիսկի գործոն են: Ընտանեկան բռնության դեպքում պետք է հաշվի առնել բոլոր զենքերը, ներառյալ հրազենը, դանակները և վտանգավոր առարկաները, որոնք կարող են օգտագործվել որպես տուժողին վնասելու գործիք: (Սնայդեր և այլք, 2009թ., Էչեբուռուա և այլք, 2009թ., Համֆրիս Այ., 2005թ., Քեմփբել և այլք, 2003թ., Բեյլի և այլք, 1997թ.)
7. Վերահսկող վարքագիծ և տուժողի մեկուսացում	Եթե իրավախախտը վերահսկում է զուգընկերոջը/կնոջը, դա կրկնվող բռնության և հնարավոր մահացու բռնության համար կարևոր ռիսկի գործոն է (Դեքեր, Մարտին և Մորակկո, 2004, Հեմֆրիզ և այլք, 2005, Էչեբուռուա և այլք, 2009թ.). Ջուզընկերոջ/կնոջ մեկուսացումը վերահսկողության ընդհանուր ռազմավարություն է և կարող է ծայրահեղ ձևերով դրսևորվել, օրինակ՝ ազատությունից զրկում (օրինակ՝ կանանց կողպելը):
8. Հետամտում	Հետապնդումը առնչվում է կանանց նկատմամբ բռնության լուրջ ձևերին, այդ թվում՝ մահացու բռնության դեպքերին: Եթե այն զուգորդվում է ֆիզիկական բռնության հետ, ապա դա համարվում է որպես լուրջ գործոն, որը կապված է ներկա կամ նախկին զուգընկերոջ սպանության և սպանության փորձի հետ (Մաքֆարլեյն և այլք, 1999թ.):
9. Սեռական բռնություն	Սեռական բռնությունը հաճախ զուգընկերոջ նկատմամբ բռնության անբաժանելի մասն է (Հովարթ և այլք, 2009թ.): Սեռական բռնության ենթարկված

	կանայք ավելի մեծ հավանականությամբ ընտանեկան բռնության հանգամանքներում կենթարկվեն լուրջ ֆիզիկական և հոգեկան տրավմայի, նաև կրկնվող բռնության (Հեմֆրիզ և այլք, 2005թ.):
10. Սպանության սպառնալիք, վնաս հասցնելու սպառնալիք, հարկադրանք	Գործնական փորձը ցույց է տվել, որ ծանր բռնություններին հաճախ նախորդում են սպառնալիքներ: Հարկադրանքը կարող է արտահայտվել տարբեր ծանր դրսևորումներով, որոնց թվում է նաև ամուսնանալու հարկադրանքը (Ռոբինսոն, 2010թ.):
11. Շնչահեղձում և խեղդում	Շնչահեղձումը և խեղդումը բռնության ծայրահեղ վտանգավոր ձևեր են: Բռնությունից զոհվածների մոտավորապես կեսը մահից առաջ մեկ տարվա ընթացքում խեղդամահության փորձի է ենթարկվում (Գլաս, 2008թ., Բլոք և այլք, 2000թ., Սնայդեր և այլք, 2009թ.):
<u>III. ԲՈՆԱՐԱՐԻ ՎԵՐԱՍԵՐՍՈՒՆՔԻՆ ԿԱՍ ՎԱՐՔԻՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՌԻՍԿԻ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ</u>	
12. Ալկոհոլի և թմրամիջոցների օգտագործման հետ կապված հարցեր	Թեև թմրամիջոցների և ալկոհոլի օգտագործումը կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության պատճառ կամ արդարացման հիմք չէ, սակայն բռնարարի կողմից ալկոհոլի և թմրամիջոցների օգտագործումը կապված է սպանությունների և առավել ծանր բռնության ռիսկի հետ (Դեքեր, Մարտին և Մորակկո, 2004թ., Բեյլի և այլք, 1997թ.):
13. Տիրապետելու ձգտում, ծայրահեղ խանդ և վնասակար վերաբերմունքի այլ ձևեր	Տիրապետելու ծայրահեղության հասցված ձգտումը և խանդը կարող են հանգեցնել ծանր/լուրջ բռնության (Ռոբինսոն, 2006; Սնայդեր և այլք, 2009թ.): Նաև ռուսկը բարձրացնող գործոններ են իրավախախտների ակնհայտ հայրիշխանական վերաբերմունքը, տղամարդու և կնոջ պատվի մասին չափազանց կոշտ պատկերացումները և կնոջ նկատմամբ տիրապետության ձգտումը (Դատտոն և Կնոփ, 2000թ., Հիլտոն և Հարրիս, 2001թ.):

<p>14. Վատ հոգեկան վիճակի հետ կապված խնդիրներ, ներառյալ ինքնասպանության սպառնալիքներ և փորձ</p>	<p>Կատարողի հոգեկան վիճակի հետ կապված խնդիրները, ներառյալ դեպրեսիան, կարող են հանգեցնել կրկնվող և ծանր բռնության: Ինքնասպանության սպառնալիքները և հանցագործի վատ հոգեկան վիճակը հանդիսանում են սպանության/ինքնասպանության դեպքերի ռիսկի գործոններ: Սպանությունների դեպքերի 32%-ում հանցագործը այնուհետև ինքնասպան է եղել (Ռենդալ և Հարթ, 2000թ., Ռեզան և այլք, 2007թ., Քեմփբել և այլք, 2003թ.):</p>
<p>15. Տնտեսական սթրես</p>	<p>Իրավախախտի ֆինանսական վիճակի և գործազրկության փոփոխությունները ընտանեկան բռնության հետ կապված սպանությունների դեպքերում վճռորոշ ռիսկի գործոններ են և կապված են առնականության և գենդերային դերերի պատկերացումների հետ (Քեմփբել և այլք 2009թ.):</p>
<p>IV. ՈՒՍԿԸ ՍՐՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ</p>	
<p>16. Բաժանում (տուժողը հեռանում է բռնարարից)</p>	<p>Գրականության մեջ (օրինակ՝ Համֆրիզ և Թիարա, 2003 թ.), բաժանումը դիտվում է որպես լուրջ/ծանր բռնության կամ սպանության զգալի և տարածված ռիսկի գործոն:</p>
<p>17. Բռնարարի և երեխաների (ընդհանուր) միջև շփում</p>	<p>Բաժանումից հետո երեխայի հետ շփումը հաճախ կանանց և երեխաների համար կրկնակի բռնության վտանգ է ներկայացնում (Համֆրիզ և Թիարա, 2003թ.):</p>
<p>18. Ընտանիքում ապրող խորթ երեխա</p>	<p>Զուգընկերների կամ ամուսինների միջև ընտանեկան բռնության ռիսկի գործոնները ներառում են տանը բնակվող հանցագործի խորթ երեխաների առկայությունը (Քեմփբել և այլք, 2003թ.):</p>
<p>19. Հղիության ընթացքում բռնություն</p>	<p>Ընտանեկան բռնության դեպքերի մոտ 30%-ը սկսվում է հղիության շրջանում: Հղիության ընթացքում բռնությունը ծանր և մահացու ավարտով բռնության ռիսկի գործոն է: Հղի կանայք ավելի հաճախ են առնչվում փոքր և մեծ բռնության ռիսկի,</p>

քան ոչ հղիները: (Համֆրիզ և այլք, 2005թ., Սնայդեր, Վեբստեր, Օ՛Սալլիվան, Քեմփբել, 2009թ., Լյուիս, Դրայֆ և այլք, 2001թ., Մակվիլյանս և Մակկիռինան, 1993թ., Չելլես, 1988թ.):

V. Տուժողի մոտ ռիսկի ընկալումը

Արդյո՞ք կարծում եք, որ տուժողի մոտ ռիսկի ընկալումը կարող է կարևոր դեր խաղալ ռիսկերի գնահատման գործընթացում: Ինչո՞ւ:

20. Տուժողը վախենում է իր և երեխաների/այլ անձանց անվտանգության համար:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ տուժողի կողմից ռիսկի գնահատման և իրավախախտի փաստացի բռնի վարքի միջև կա անմիջական կապ: Սակայն, որոշ տուժողներ կարող են նվազեցնել ռիսկը և թերագնահատել բռնության սրացման հնարավորությունը: Կնասպանության (ֆեմիցիդի) ուսումնասիրության համաձայն (Քեմփբել և այլք 2003 թ.) տուժողների մոտ կեսը չի ակնընկալել, որ հանցագործը կարող է սպանել իրեն (Ռյոել և այլք, 2005թ., Վայց, Տոլման և Սաունդերս, 2000թ., Չեկոլֆ և Հեքերտ, 2003թ., Հեքերտ և Գոնդոլֆ, 2004թ., Քեմփբել և այլք, 2003թ.):

Նշումներ

Աղբյուրը՝ Լոգար Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա Բ., 2015թ., էջ 53:

5.3. ՌԻՍԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

Ընտանեկան բռնության դեպքերում ռիսկերի գնահատումը նպատակ ունի կանխել տուժողի կյանքի և անձի անձեռնմխելիության վտանգը և բռնության կրկնությունը՝ բացահայտելով բռնության ռիսկի գործոնները, գնահատելով սպառնալիքի ծանրությունը և կանխատեսելով հնարավոր հետևանքները: Ռիսկերի գնահատումը շարունակական գործընթաց է և իրականացվում է տուժողի հետ առաջին իսկ շփումից ի վեր, քանի դեռ առկա է բռնության կրկնության կամ տուժողի կյանքին և առողջությանը սպառնացող վտանգ: Հավասարապես կարևոր է պաշտպանել ընտանեկան բռնությունից տուժած երեխաներին և միջոցներ ձեռնարկել հետագա դատական վարույթներում նրանց պաշտպանելու համար: Ռիսկերի գնահատումը և կառավարումը հաճախ շարունակվում է քրեական վարույթի կամ այլ դատական ընթացակարգի ավարտից հետո և երբեմն կարող է անհրաժեշտ լինել՝ հանցագործի բանտից ազատվելուց հետո³³⁴:

Ռիսկի գնահատումը ներառում է հետևյալ հարցերի պատասխանը ³³⁵.

- Ո՞րն է նման գործողության /իրադարձության առաջացման հավանականությունը:
- Ո՞րն է նման գործողության/իրադարձության հնարավոր հետևանքը:
- Ովքե՞ր կարող են կրել նման գործողության/իրադարձության ազդեցությունը:

Ռիսկի գնահատումը և կառավարումը շարունակական գործընթաց է, որն իրականացվում է հետևյալ քայլերի հերթականությամբ.

1. Ռիսկի գնահատում.
2. Ռիսկի կառավարում և անվտանգության ծրագրում՝ յուրաքանչյուր տուժողի համար կազմելով անհատական անվտանգության ծրագիր.
3. Ռիսկի կառավարման մեխանիզմի արդյունավետության վերլուծություն և ռիսկի վերագնահատում:

Երեխաների և մեծահասակ տուժողների անվտանգությունը ռիսկերի արդյունավետ գնահատման և անվտանգության ծրագրման արդյունքում մեծանում է: Հետևաբար, ռիսկերի գնահատումը և անվտանգության ծրագրումը կարևոր նշանակություն ունեն ընտանեկան բռնության իրավիճակներում և հանցագործությունների կանխարգելման այլ ոլորտներում կատարված գնահատականների հիման վրա կարող է փոփոխության ենթարկվել: Այդուհանդերձ, տուժողների և երեխաների անվտանգության ապահովման հարցում քրեական դատավարության նպատակային և գործնականում իրագործվող միջամտությունների հնարավորությունները սահմանափակ են:

Ներդիր 12. Ընտանեկան բռնության ռիսկի գնահատման առանձնահատկությունները

Ընտանեկան բռնության ռիսկի գնահատման սկզբունքները հետևյալն են.

1. Ռիսկի գաղափարի ընկալման ընդլայնում՝ ներառելով ինտիմ հարաբերություններում ռիսկերի բավմապանությունը.

³³⁴ Բրանկովիչ և Միրչևա (2016թ.), նույն տեղում:

³³⁵ Նույն տեղում:

Ընտանեկան բռնության տուժողի և կատարողի միջև բազմակողմանի և բարդ հարաբերությունները հանգեցնում են մի շարք ռիսկերի, որոնք սովորաբար բնորոշ չեն անժանոթ անձի կողմից կատարված բռնությանը: Բռնարարի համար տուժողի հասանելիությունը, նրան ճանաչելը և հարաբերությունների ամրապնդումը հնարավորություն է տալիս օգտագործել նրանց միջև մտերմության հանգամանքները (օրինակ՝ սեռական հարաբերությունները, երեխաները) տուժողին վերահսկելու և վնասելու համար: Հետևաբար, ռիսկի գնահատումը չպետք է սահմանափակվի միայն ագրեսիվ վարքագծի դիտարկմամբ՝ ներառելով ֆիզիկական, իրավական, տնտեսական, ընտանեկան, սոցիալական, մշակութային և հուզական ռիսկերի վերլուծություն, որոնցից պետք է պաշտպանել տուժողին:

2. Բացահայտել և հաշվի առնել այն ենթատեքստը, որի ներքո տեղի է ունեցել բռնարարը՝ որոշումների կայացմանը նպաստելու համար³³⁶:

Տուժողներին և նրանց երեխաներին սպառնացող ռիսկը նվազեցնելու համար կիրառվող ռազմավարությունների վրա ազդում է ընդհանուր համատեքստը, որում տեղի է ունեցել ընտանեկան բռնության դեպքը: Ըստ այդմ, ռիսկի մակարդակը և միջամտության հնարավոր ռազմավարությունները որոշելու համար, քրեական արդարադատության համակարգը դեպքը գննելուց բացի պետք է անդրադառնա այն ընդհանուր հախատեքստին, որում տեղի է ունեցել բռնարարը: Ընտանեկան բռնարարի համատեքստը որոշվում է հաշվի առնելով կատարողի մտադրությունը, տուժողի համար բռնարարի հետևանքները, տուժողի վրա բռնության ազդեցությունը, ինչպես նաև այլ համապատասխան գործոնները (օրինակ՝ բռնության, հարկադրանքի կամ ահաբեկման ինչ աստիճան է պարունակել բռնարարը):

3. Իրականացնել ռիսկերի և անվտանգության ծրագրման գնահատում՝ տուժողի հետ համագործակցելով:

Միևնույն ժամանակ, տուժողի և երեխաների անվտանգության ապահովման հարցում քրեական դատավարության նպատակային և գործնականում իրագործվող միջամտությունների շրջանակները սահմանափակ են: Իր և երեխաների անվտանգությունը հոգալու ամենօրյա հոգսը կրում է տուժողը: Հետևաբար, ռիսկերի արդյունավետ գնահատումը, ռիսկերի նվազեցումը և անվտանգության ծրագրումը համատեղ, շարունակական գործընթաց է, որի կենտրոնում տուժողն է:

4. Ռիսկի ամբողջականությունը վերլուծելիս առաջնահերթություն տալ տուժողի և երեխաների անցյալ, ներկա և ապագա ռիսկերի ընկալմանը:

Միջին հաշվով, նախքան իրավապահ մարմինների ներգրավումը, տուժողները որոշ ժամանակ զբաղվում են գոյատևման ռազմավարությամբ: Նրանք ապրում են ռիսկի պայմաններում և կարող են գնահատել, թե ինչպես է ներկայիս իրավիճակը համեմատվում իրենց նախորդ իրավիճակի հետ: Նրանք կարող են նաև համապատասխան տեղեկատվություն տրամադրել իրավախախտի հետ իրենց բարդ հարաբերությունների ավելի անբացահայտ

³³⁶ Ֆրեդերիկ Լորետա և Թիլլի Ջուլի: «Ընտանեկան բռնության դեպքերի արդյունավետ միջամտություններ. համատեքստն ամենակարևորն է», 2001թ.:

ռիսկերի վերաբերյալ (օրինակ՝ տնտեսական, երեխաների հետ կապված ռիսկերի): Տուժողների և երեխաների անվտանգությունը, սակայն, պահանջում է, որ այդ տեսակետը դիտարկվի տուժողի անմիջական փորձի և բոլոր ռիսկերի համատեքստում: Ոստիկանության ծառայողների արհեստավարժ և օբյեկտիվ տեսակետը նույնպես կարևոր է, հատկապես հա՛վի առնելով, որ տուժողը կարող է թերագնահատել ռիսկը:

5. Տուժողի հետ համատեղ դիտարկել անվտանգության ծրագրման հնարավոր ռավմավարությունները: Ակնկալվող օգուտներից բացի գնահատել անվտանգության ծրագրի շրջանակներում հնարավոր լուրջ ռիսկերը և հնարավոր վնասները:

Հարաբերությունների գործոնների բարդությունը և ընտանեկան բռնության հետ կապված դինամիկական պահանջում են, որ ռիսկերի նվազեցման յուրաքանչյուր ռավմավարություն և անվտանգության ծրագիր գնահատվի համապարփակ եղանակով, և որ գնահատումը ներառի տուժողի ընկալումը: Ռիսկերի նվազեցումը, որը մեկուսացված ձևով ուղղված է միայն մեկ գործոնի չեզոքացման, կարող է արդյունավետ չլինել:

Ռիսկերի գնահատման գործընթացում հաշվի են առնվում յուրաքանչյուր առանձին տուժողի վիճակը բնութագրող առկա գործոնները և պատասխան է տրվում հետևյալ հարցերին³³⁷.

- Արդյո՞ք առկա է տուժողի վնասվելու/վտանգված լինելու, բռնության սրման կամ տուժողի մահվան լուրջ վտանգ:
- Արդյո՞ք բռնարարը վտանգավոր է տուժողի համար: Արդյոք նա կարո՞ղ է լրջորեն վտանգել, վիրավորել կամ սպանել տուժողին: Ինչպե՞ս ենք գնահատում, թե ինչի է ընդունակ բռնարարը:
- Ի՞նչ հետևանքներ կունենա ռիսկի գնահատումը տուժողի և նրա երեխաների համար: Որքա՞ն լուրջ է հանցագործության հավանականությունը:
- Ո՞ր պահին կարող է տեղի ունենալ հանցագործությունը. Արդյոք դա կարո՞ղ է մոտագա ժամանակում տեղի ունենալ: Արդյոք դա կարո՞ղ է տեղի ունենալ, բռնարարի համար ցանկացած հարմար պահի՞ երբ որ հանգամանքները դա թույլ տան, կամ ինստիտուցիոնալ և սոցիալական վերահսկողության համակարգի կողմից վտանգն անտեսելու (ձախողվելու) պարագայում:

Աղբյուրը՝ Լոգար, Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա, Բ., (2015թ.):

Լերդիր 13. Համապատասխան հարցերի օրինակներ

Հետևյալ գործոնների առկայությունը կարող է վկայել լուրջ վնասվածքի կամ մահացու վտանգի մասին: Մինևույն ժամանակ, այդ գործոնների բացակայությունը նման վտանգի բացակայության մասին չի վկայում³³⁸:

1. Արդյո՞ք նթադրյալ հանցագործին հասանելի է հրազեն, կամ արդյո՞ք տանը հրազեն կա:

³³⁷ Լոգար, Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա, Բ. (2015թ.) «Բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի արդյունավետ բազմագործակալական համագործակցություն», վերապատրաստողների վերապատրաստման ձեռնարկ: Ստրասբուրգ, Եվրոպայի խորհուրդ:

³³⁸ Մինեսոտայի գերագույն դատարան, Գենդերային արդարության իրականացման հանձնաժողով (հավասարության և արդարության հանձնաժողով), ընտանեկան բռնության ռիսկերի գնահատման ուղեցույց, (2009թ.):

2. Արդյո՞ք ենթադրյալ հանցագործը երբևէ օգտագործել է կամ սպառնացել է գենք կիրառել տուժողի դեմ:
3. Արդյո՞ք ենթադրյալ հանցագործը երբևէ փորձե՞լ է տուժողին շնչահեղձել կամ խեղդամահ անել:
4. Արդյո՞ք ենթադրյալ հանցագործը երբևէ սպառնացել կամ փորձել է սպանել տուժողին:
5. Արդյո՞ք վերջին մեկ տարվա ընթացքում ֆիզիկական բռնության հաճախականությունը կամ սաստկությունը աճել է:
6. Արդյո՞ք ենթադրյալ հանցագործը տուժողին պարտադրե՞լ է սեռական հարաբերություն ունենալ:
7. Արդյո՞ք ենթադրյալ հանցագործը փորձում է մեծամասամբ կամ ամբողջությամբ վերահսկել տուժողի ամենօրյա գործունեությունը:
8. Արդյո՞ք ենթադրյալ հանցագործը մշտապես կամ բռնիության գործադրմամբ խանդում է տուժողին:
9. Արդյո՞ք ենթադրյալ հանցագործը երբևէ սպառնացել կամ փորձել է ինքնասպան լինել:
10. Արդյո՞ք տուժողը կարծում է, որ ենթադրյալ հանցագործը կրկին հարձակվելու է նրա վրա կամ փորձելու է սպանել նրան:
Նշում. «Ոչ» պատասխանը չի նշանակում ռիսկի ցածր մակարդակ, մինչդեռ «Այո» պատասխանը նշանակում է, որ այն զգալի է:
11. Արդյո՞ք կան ենթադրյալ հանցագործի ներգրավմամբ սպասվող կամ նախնական պաշտպանական որոշումներ, քրեական կամ քաղաքացիական գործեր:

Ոստիկանական ծառայությունները կարող են ունենալ ռիսկերի գնահատման սեփական ակտեր, որոնք կարող են նախատեսել կամ չնախատեսել գնահատման հատուկ գործիքների օգտագործումը: Գնահատման գործիքներն օգնում են ոստիկանության աշխատակիցներին բացահայտել և կենտրոնանալ որոշակի գործի կարևոր տարրերի վրա և դրանք համեմատել հայտնի դեպքերի հետ, որոնք հանգեցրել են տուժողի լուրջ վնասվածքի կամ մահվան: Թեև այդ գործիքները թույլ չեն տալիս կանխատեսել անհատի վարքագիծը, դրանք օգտակար են համեմատական ռիսկերի գնահատման և տուժողներին և երեխաներին բացահայտված վտանգներից պաշտպանելու ծրագրերի ուղղորդման համար:

Ռիսկերի գնահատումը չպետք է սահմանափակվի միայն ռիսկի գործոնների ստուգաթերթ լրացնելով: Եթե ոստիկանության աշխատակցի կողմից ռիսկի նախնական գնահատումը մտահոգություն է առաջացնում, ապա ռիսկի ավելի ընդգրկուն գնահատումը նպատակահարմար է: Ռիսկերի համապարփակ գնահատումը ներառում է գնահատման բազմաթիվ եղանակներ և տվյալների հավաքագրման բազմաթիվ աղբյուրներ, ներառյալ.

- ▶ հարցազրույց տուժողների, բռնարարների և հարևանների կամ ընտանիքի ընկերների հետ, ովքեր կարող են տեղեկություններ ունենալ բռնության վերաբերյալ,
- ▶ ֆիզիկական և հուզական բռնության գնահատումներ, թմրամիջոցների և ալկոհոլի օգտագործումը և այլն,
- ▶ արձանագրությունների ստուգում, օրինակ՝ ոստիկանության զեկույցների, տուժողների ցուցմունքների, նախկինում դատվածության մասին տեղեկությունների, հոգեբանական կամ հոգեբուժական ստուգումների արձանագրված արդյունքների,

- ▶ համապատասխան տեղեկատվություն սպառնալիքի կամ իրական բռնության վերաբերյալ³³⁹:

Ռիսկերի գնահատման ընթացքում շատ գործիքներ, ուղեցույցներ և ռիսկի գործոնների վերաբերյալ ձեռք բերված գիտելիքներ կարող են օգտագործվել իրավիճակը գնահատելու և վնասը կանխելու միջոցներ ձեռնարկելու համար: Սակայն կարևոր է հասկանալ, որ «ստուգաթերթերը չեն ապահովում ռիսկի ամբողջական գնահատում... ավելի շուտ դրանք կառուցակարգում և ուղղորդում են մասնագիտական գնահատումը, օգնում են գնահատողներին կենտրոնանալ «ճիշտ բաների» վրա»³⁴⁰: Ռիսկերի գնահատման բոլոր գործիքները պետք է առաջին հերթին դիտվեն որպես կարևոր օժանդակ միջոց՝ տուժողի հետ երկխոսությանն աջակցելու և այն դիտարկելու, ինչպես նաև ռիսկն արդյունավետ գնահատելու և տուժողի անվտանգությունն ապահովելու համար: Ռիսկերի գնահատումն ավելի քիչ արդյունավետ է, երբ մասնագետներն ապավինում են բացառապես ռիսկերի գնահատման ստուգաթերթին և չեն օգտագործում իրենց մասնագիտական դատողություններն ու հմտությունները»³⁴¹:

Կառուցակարգված մասնագիտական դատողությունը պահանջում է օգտագործել գիտելիքները և մասնագիտական փորձը՝ վստահելի չափանիշների և մեթոդների հիման վրա ռիսկի մասին օբյեկտիվ դատողություն կատարելու համար՝ դիտարկելով համապատասխան ռիսկի գործոնները: Կառուցակարգված մասնագիտական դատողության տարրերն են՝ 1. գիտելիքն առավել ճշգրիտ ռիսկի գործոնների մասին. 2. այն հիմնված է ռիսկերի վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրման ապացուցված մեթոդների վրա. 3. տեղեկատվությունը հավաքագրվում է բազմաթիվ աղբյուրներից. 4. այն հիմնված է վերապատրաստման և ծառայության ընթացքում ուսումնասիրված ուղեցույցների/ենթաօրենսդրական ակտերի վրա, որոնց հիմքում հետազոտահեն գիտելիքն է. 5. տուժողի տեսակետը և նրա վախերը միշտ հաշվի են առնվում. 6. այն պարզ է, իրատեսական և զերծ նախապաշարմունքներից. 7. այն հեշտությամբ հասանելի և օգտագործելի է տարբեր հաստատությունների մասնագետների համար, որոնք տուժողների աջակցության համակարգի մաս են կազմում»³⁴²:

ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ԵՎ ԴԵՌԱՀԱՍՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՌԻՍԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

- ▶ Երեխաների համար ռիսկի գնահատումն իրականացվում է՝ որոշելու համար, թե ինչ ռիսկի են ենթարկվում այդ երեխաները: Գնահատումն անցկացնելիս պետք է հաշվի առնել.
- ▶ խնամակալության և հանդիպումների մասին համաձայնությունները
- ▶ դաժան կամ անտեսող ծնողավարման ձևը
- ▶ սպառնալիքները, որոնք ուղղակիորեն հասցվում են երեխաներին՝ իրենց կամ իրենց մոր վերաբերյալ
- ▶ առևանգման սպառնալիքները
- ▶ բռնարարի կողմից երեխայի նկատմամբ ֆիզիկական կամ սեռական բռնության վտանգը

³³⁹ Ընտանեկան բռնության ռիսկի գործիքների ուսումնասիրություն: Դոնալդ Գ. Ղաթթոն, Ռենդալ Քրոփ, 2000թ.:
³⁴⁰ WAVE (2012թ.): Պաշտպանություն II. Ռիսկերի գնահատման և անվտանգության կառավարման կարողությունների զարգացումը՝ բարձր ռիսկի տուժողներին պաշտպանելու համար, Վիեննա:
³⁴¹ Ռոբինսոն, Ա. (2011): «Ռիսկ և սեռական զուգընկերոջ բռնություն»՝ Քեմշալ, Հ. և Ուիլկինսոն, Բ. (խմբ.): Ռիսկերի գնահատման լավ փորձ: Լոնդոն. Ջեսիկա Քինգսլի Փաբլիշերս, (2011թ.):
³⁴² Բալդրի, Ա.Յ. (2016թ.): Վերապատրաստողների վերապատրաստման ձեռնարկ. Բուլղարիայի ոստիկանության մասնագիտական կարողությունների բարձրացում՝ ընտանեկան բռնության և կանանց նկատմամբ բռնության դեպքերի առնչությամբ: Ստրասբուրգ, Եվրոպայի խորհուրդ, էջ 40:

- ▶ հարաբերությունները բռնարարի հետ (կենսաբանական կամ ոչ կենսաբանական երեխա)
- ▶ չնախատեսված ֆիզիկական բռնության ենթարկվելու վտանգը երեխայի կողմից միջամտելու փորձի դեպքում
- ▶ սոցիալական աջակցության առկայությունը կամ բացակայությունը:

Ընտանեկան բռնության ենթարկված երեխաների և դեռահասների երկարաժամկետ անվտանգությունը, առողջությունը և բարեկեցությունը գնահատելիս կարևոր է հաշվի առնել այն ազդեցությունը, որը ներկայում կամ նախկինում առկա որևէ վտանգն ունեցել է երեխաների վրա: Երեխաներին սպառնացող ռիսկի գնահատումը անց է կացվում նաև նրանց առողջությանը և բարեկեցությանը սպառնացող ռիսկի տեսանկյունից, ներառյալ շարունակական ընտանեկան բռնության վտանգի տակ գտնվելու ազդեցությունը նրանց հոգեբանորեն և սոցիալական վիճակի և վարքագծի վրա:

5.3.1. ՌԻՍԿԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՕԳՈՒՏՆԵՐԸ³⁴³

Պատշաճ ձևով իրականացման դեպքում ռիսկերի գնահատումը

- նպաստում է տուժողին սպառնացող ռիսկերի վերաբերյալ ուստիկանության աշխատակիցների մասնագիտական մոտեցումների ձևավորմանը և թույլ է տալիս նրանց միջոցներ ձեռնարկել (հետագա) բռնությունը կանխելու համար:
- ապահովում է բռնության նկատմամբ ավելի լավ ինստիտուցիոնալ արձագանքի ձևավորում, օգնելով նվազեցնել բռնության սրացման հավանականությունը:
- թույլ է տալիս կազմել տուժողի հետ համատեղ մշակված անվտանգության ծրագիր՝ այն ավելի լավ համապատասխանեցնելու սպառնացող ռիսկի մակարդակին և բնույթին:
- ապահովում է բռնության բարդ դեպքերի լուծման գործում ներգրավված տարբեր հաստատությունների համակարգված արձագանքը:
- նպաստում է տուժողի և նրա երեխաների անվտանգության բարձրացմանը և պաշտպանվածության բարելավմանը:
- նպաստում է տուժողի իրազեկվածությանն իրեն և իր երեխաներին սպառնացող վտանգների մասին, օգնելով նրան ավելի իրատեսորեն գնահատել դրանք: Բազմաթիվ ուսումնասիրությունների արդյունքները ցույց են տալիս, որ կանայք հաճախ կարող են ինքնուրույն գնահատել, որ գտնվում են բարձր ռիսկային իրավիճակում:

Ռիսկի գնահատումը թույլ է տալիս բացահայտել և բնութագրել ռիսկը և դրա առաջացման պատճառները, ինչպես նաև բռնության կրկնման հնարավոր հետևանքները:

³⁴³ Լոգար, Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա, Բ. (2015թ.):

Գործողություն 12. Ռիսկի բացահայտում և գնահատում

Նպատակը. Մասնագետների իրազեկվածության բարձրացում տուժողի համար վտանգ ներկայացնող ռիսկային գործոնների մասին, որոնք կարող են հանգեցնել տուժողի լուրջ հոգեկան և ֆիզիկական տրավմայի, բռնության սրացման կամ տուժողի մահվան:

Տևողությունը. 70 րոպե

Անցկացման ձևը. Խմբային աշխատանք (30 րոպե), ամբողջ խմբով քննարկում (40 րոպե)

Օժանդակ նյութեր. Մասնակիցներին բաժանվող նյութ՝ «Ռիսկի գործոնները և կատեգորիաները», Մասնակիցներին բաժանվող նյութ՝ «Գործերի նկարագրություններ» (2 գործի նկարագրություն յուրաքանչյուր խմբի համար), ֆլիպչարթ գրատախտակ, մարկերներ:

Ցուցումներ. Դասընթացավարը կազմում է 4-5 մասնակցից բաղկացած խմբեր և խնդրում նրանց ծանոթանալ գործի նյութերին: Խմբերն աշխատում են ինքնուրույն: Խբերի անդամները լրացնում են «Ռիսկի գործոնները և կատեգորիաները» նյութը՝ թվարկելով բոլոր այն ռիսկային գործոնները, որոնք կարելի է բացահայտել գործի նկարագրության հիման վրա:

Ցուցումներ խմբային քննարկման համար. Դասընթացավարը խնդրում է յուրաքանչյուր խմբից մեկական մասնակցի թվարկել և քննարկել խմբի կողմից նշված ռիսկի գործոնները, այնուհետև գրել բացահայտված բոլոր գործոնները գրատախտակի վրա: Արդյո՞ք կարծում եք, որ տուժողի կողմից ռիսկի ընկալումը կարող է կարևոր լինել ռիսկերի գնահատման գործընթացում: Ինչո՞ւ: Դասընթացավարը նաև բացահայտված ռիսկի գործոնները կապում է տուժողի (Աննայի) ընկալումների հետ՝ ըստ գործի նկարագրությունում տրված հատուկ հանգամանքների: Նույնը վերաբերում է առաջարկվող միջոցին:

«Ռիսկի գործոնները և կատեգորիաները» նյութը լրացնելուց հետո մասնակիցներին առաջարկվում է լրացնել մեկ այլ բաժանված նյութ՝ «Ձեռնարկվելիք պաշտոնական միջոցների և գործողությունների ցանկը» և պատրաստել համապատասխան պաշտոնական փաստաթղթեր: Դասընթացավարը յուրաքանչյուր խմբից մեկական անդամի խնդրում է ներկայացնել, թե որ պաշտոնական նյութերը/ձևերն են լրացվել և ինչ քայլեր են ձեռնարկվել: Այնուհետև ամբողջ խումբը մասնակցում է քննարկմանը, թե ինչ միջոցներ և գործողություններ պետք է ձեռնարկեն ոստիկանության աշխատակիցները և ինչպես չպետք է նրանք գործեն:

Աղբյուրը՝ Լոգար Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա Բ. (2015թ.):

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. Ռիսկերի բացահայտում և գնահատում- 1

ԳՈՐԾԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ 1

Աննան և Սարգիսն ամուսնացած են 11 տարի: Նրանք ունեն երկու երեխա՝ 10 տարեկան Արմենը և 5,5 տարեկան Կարոն: Ամուսնանալուց հետո Սարգիսին պատկանող հողամասում նրանք ընտանեկան տուն են կառուցել: Սարգիսին է պատկանում է մի ընկերություն, որտեղ աշխատում է նաև Աննան:

Մեկ օր կեսօրին, երբ Սարգիսը սկսում է ծեծել Կարոյին և ցած է նետում նրան աստիճաններից, Աննան դիմում է ոստիկանություն՝ խնդրելով պաշտպանություն: Արմենը (մեծ երեխան) երկար տարիներ ծեծի է ենթարկվել

հոր կողմից, ընդ որում հետապնդումները և ծեծը սկսվել են չորս տարեկանից: Այս անգամ հայրը նրան չի ծեծել: Կարոյի նկատմամբ ֆիզիկական բռնությունները սկսվեցին մոտավորապես նույն տարիքից, ինչ Արմենի:

Աննան ոստիկանությանը մինչ այդ չէր հայտնում Սարգիսի կողմից Արմենին ծեծելու մասին: Նա մտածում էր, որ ի վիճակի է պաշտպանել Արմենին Սարգիսից: Սակայն, երբ Սարգիսը Կարոյին ցած է նետում աստիճաններից, Աննան սարսափում է, որ Սարգիսը կսպանի երեխային և ոստիկանություն է զանգում:

Երբ Աննան վերցնում է հեռախոսը և զանգահարում ոստիկանություն, Սարգիսը տնից դուրս է գալիս բակ: 15 բուսե անց երկու ոստիկան Սարգիսի հետ միասին մտնում են տուն: Ոստիկաններից մեկն Արմենին հարցնում է, թե որ խաղալիքներով է նա խփել հորը: Երեխան վախից վազում է մոր մոտ և թաքնվում: Աննան արձագանքում է, որ Սարգիսն է Արմենին ծեծել, և ոչ թե հակառակը: Ոստիկանության աշխատակիցները ասում են, որ Սարգիսն իրենց հենց նոր հայտնել է, որ երեխաները հարվածել են նրան և խաղալիքներով խփել նրա գլխին: Աննան ցնցված է, նա ասում է ոստիկաններին, որ ինքն է զանգել իրենց, և նա խոսք չի գտնում: Սարգիսը շարունակում է պնդել ոստիկաններին, որ նրանք երեքով միավորվել են իր դեմ և օգնություն է խնդրում: Նա ասում է. «Տեսեք, թե ինչ տեսքի է Աննան՝ նեղ ջիներ և շապիկ, որը նույնիսկ նրա մարմինը չի թաքցնում: Նա այդպես դուրս է գալիս փողոց, նաև քայլում է տղաների առաջ: Հիմա էլ նա բողբոջում է իմ դեմ, թեև ես կերակրում եմ նրանց, վճարում եմ հաշիվներն ու աշխատում ամբողջ օրը, իսկ նա երեխաներին տրամադրում է իմ դեմ, որպեսզի կարողանա գումարը ծախսել հագուստի և դիմահարդարման վրա և չամուսնացած աղջկա պես իրեն պահի: Ես նրան երբեք մատով էլ չեմ դիպել»:

Աննան և երեխաները միասին կանգնել են հյուրասենյակի անկյունում: Ոստիկանը դիմում է Աննային. «Ձեր ամուսնու ասածը ճիշտ է: Ինչո՞ւ եք այս անհեթեթությունն անում: Ձեզ հանգիստ պահեք: Հաջորդ անգամ, եթե զանգահարեք մեզ և կրկին ուզենաք դիմում ներկայացնել, պետք է ժամանեք ոստիկանական բաժանմունք և ստորագրեք դիմումը»: Աննան մտածում է երեխաների հետ հեռանալ տնից և ամուսնալուծության դիմել: Նրա ծնողները ողջ չեն, և նա չգիտի, թե ում դիմի և ուր գնա:

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. Ռիսկերի բացահայտում և գնահատում- 2

ԳՈՐԾԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ 2

Աննան և Սարգիսն ամուսնացած են 11 տարի: Նրանք ունեն երկու երեխա՝ 10 տարեկան Արմենը և 5,5 տարեկան Կարոն: Ամուսնանալուց հետո Սարգիսին պատկանող հողամասում նրանք ընտանեկան տուն են կառուցել: Սարգիսին է պատկանում է մի ընկերություն, որտեղ աշխատում է նաև Աննան:

Մեկ օր կեսօրին, երբ Սարգիսը սկսում է ծեծել Կարոյին և ցած է նետում նրան աստիճաններից, Աննան դիմում է ոստիկանություն՝ խնդրելով պաշտպանություն: Արմենը (մեծ երեխան) երկար տարիներ ծեծի է ենթարկվել հոր կողմից, ընդ որում՝ հետապնդումները և ծեծը սկսվել են չորս տարեկանից: Այս անգամ հայրը նրան չի ծեծել: Կարոյի նկատմամբ ֆիզիկական բռնությունները սկսվեցին մոտավորապես նույն տարիքից, ինչ Արմենի:

Աննան ոստիկանությանը մինչ այդ չէր հայտնում Սարգիսի կողմից Արմենին ծեծելու մասին: Նա մտածում էր, որ ի վիճակի է պաշտպանել Արմենին Սարգիսից: Սակայն, երբ Սարգիսը Կարոյին ցած է նետում աստիճաններից, Աննան սարսափում է, որ Սարգիսը կսպանի երեխային և ոստիկանություն զանգում:

Երբ Աննան վերցրնում է հեռախոսը և գանգահարում ոստիկանություն, Սարգիսը տնից դուրս է գալիս բակ: 15 րոպե անց երկու ոստիկան Սարգիսի հետ միասին մտնում են տուն: Ոստիկաններից մեկը Արմենին հարցնում է, թե որ խաղալիքներով է նա խփել հորը: Երեխան վախից վազում է մոր մոտ և թաքնվում: Աննան արծագանքում է, որ Սարգիսն է Արմենին ծեծել, և ոչ թե հակառակը: Ոստիկանության աշխատակիցներն ասում են, որ Սարգիսն իրենց հենց նոր հայտնել է, որ երեխաները հարվածել են նրան և խաղալիքներով խփել նրա գլխին: Աննան ցնցված է, նա ասում է ոստիկաններին, որ ինքն է զանգել իրենց, և նա խոսք չի գտնում: Սարգիսը շարունակում է պնդել ոստիկաններին, որ նրանք երեքով միավորվել են իր դեմ և օգնություն է խնդրում: Աննան ասում է, որ այն, ինչ անում է Սարգիսը, դա ոտնձգությունների շարունակությունն է, որոնցից նա տառապում է տարիներ շարունակ: Աննան դիմում է ոստիկաններին և ասում. «Այո, նա երբեք ֆիզիկապես չի հարձակվել ինձ վրա, բայց նա անընդհատ ինձ անվանում է ինքնահավան պոռնիկ, ասում է «ո՞վ է քո այժմյան ընկերը, դու կրկին դա անում ես ընկերոջդ համար, որքա՞ն գումար ծախսեցիր շրթերկի և հետույքի չծածկող կիսաշրջագեստների վրա»: Նրան երբեք դուր չի եկել իմ հագնվելու և դիմահարդարվելու ձևը, նա անընդհատ քննադատում է ինձ այդ ամենի վրա շատ գումար ծախսելու համար և վերջին տարիներին ամբողջ գումարը նրա դրամապանակում է, և յուրաքանչյուր գումարի համար ես պետք է թույլտվություն հարցնեմ նրանից, իսկ նա ինձ վճարում է նվազագույն աշխատավարձ, որը հացի ու կաթի համար բավարար չէ: Նա թերություններ է գտնում յուրաքանչյուր իմ ընկերոջ մեջ և պնդում է, որ ընկերներս ինձ փչացրել են, նաև նախատում է ինձ ընկերներիս հետ հեռախոսով խոսելու համար»:

Աննան և երեխաները միասին կանգնել են հյուրասենյակի անկյունում: Աննան մտածում է երեխաների հետ հեռանալ տնից և ամուսնալուծության դիմել: Նրա ծնողները ողջ չեն, և նա չգիտի, թե ում դիմի և ուր գնա:

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ.

Ձեռնարկվելիք պաշտոնական միջոցների և գործողությունների ցանկը³⁴⁴

Բացահայտված ռիսկի գործոն	Ռիսկերի նվազեցման միջոցներ	Լրացվող պաշտոնական փաստաթղթերի տեսակը:

5.3.2 ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔԱՏ. ՌԻՍԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

Համաձայն «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի ոստիկանությունը մշակում է սույն օրենքի 7-րդ հոդվածով նախատեսված՝ անմիջականորեն սպառնացող վտանգի գնահատման չափորոշիչները:

ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հունիսի 17-ի թիվ 18-Լ հրամանով հաստատվել են ընտանիքում բռնության կրկնման կամ շարունակման անմիջականորեն սպառնացող վտանգի գնահատման չափորոշիչները, որոնք փոփոխվել են ՀՀ ոստիկանության պետի 2020 թվականի օգոստոսի 12-ի թիվ 30-Լ հրամանով: Ոստիկանության մասնագիտացված ստորաբաժանման իրավասու ծառայողն ընտանիքում բռնության կրկնման կամ շարունակման

³⁴⁴ Աղբյուրը՝ Լոգար Ռ. և Մարգանովա-Վարգուվա Բ. (2015թ.), էջ.56:

անմիջականորեն սպառնացող վտանգի առկայությունը գնահատում է հետևյալ չափորոշիչների հիման վրա.

1. Ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձի բացատրությունը:
2. Ենթադրաբար բռնություն գործադրողի բացատրությունը (եթե վերջինս դեպքի վայրում է):
3. Դեպքի վայրում ներկա այլ անձանց բացատրությունները:
4. Ենթադրաբար բռնություն գործադրողի տիրապետության տակ գենքի առկայությունը:
5. Ենթադրաբար բռնություն գործադրողի կողմից սպառնալիքներ հնչեցնելը և վարքագիծը:
6. Ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձի և նրա խնամքի տակ գտնվող անձանց մարմնի և հագուստի վրա առերևույթ բռնության հետքերը:
7. Հասցված վնասվածքների նկարագրությունը (որքանով դա հնարավոր է անել առանց փորձաքննության), քանակը, տեղակայումը և գործիքները (միջոցները), որոնք օգտագործվել են վնասվածքները հասցնելու համար:
8. Ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձի և նրա խնամքի տակ գտնվող անձանց վարքագիծը (այդ թվում՝ վախը, շնչելու և կուլ տալու դժվարությունը, դողը, շարժումների անհավասարակշռությունը):
9. Ենթադրաբար բռնություն գործադրողի դեմ նախկինում ներկայացված բողոքները և հաղորդումները:
10. Ենթադրաբար բռնություն գործադրողի և ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձի միջև հարաբերությունների բնույթը, դատական վեճերի՝ այդ թվում՝ անուսնալուծության, երեխաների խնամակալության հետ կապված գործընթացի առկայությունը:
11. Բռնության ենթարկված անձին պատկանող գույքին պատճառված վնասը:
12. Ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձի՝ անչափահաս, հղի, տարեց լինելը կամ հաշմանդամություն ունենալը կամ այլ հատկանիշներ, որոնք նրան հատկապես խոցելի են դարձնում:
13. Ենթադրաբար բռնություն գործադրողի՝ հոգեբուժական կամ նարկոլոգիական հաստատություններում հաշվառման վերցված լինելը:
14. Ենթադրաբար բռնություն գործադրողի՝ առերևույթ ակոհոլի կամ թմրամիջոցների ազդեցության տակ գտնվելը:
15. Ենթադրաբար բռնություն գործադրողի մոտ բռնությամբ զուգորդված հանցանքի համար դատվածության առկայությունը, պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատված լինելը և փորձաշրջանի մեջ գտնվելը:
16. Ենթադրաբար բռնություն գործադրողի նկատմամբ նախկինում նախազգուշացման, անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշում կայացված լինելը, այդ թվում՝ հաշտեցման հիմքով կամ ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձի կողմից պաշտպանական որոշման /նախազգուշացման, անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական/ պահանջների կատարմանը խոչընդոտելու պատճառով օրենքով սահմանված դեպքում վերոհիշյալ որոշումների վերացված լինելը:

Համաձայն 2019 թվականի հունիսի 17-ի ՀՀ ոստիկանության պետի թիվ 18-Լ հրամանի՝ ընտանիքում ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձին ուղղվում են հետևյալ հարցերը (անհրաժեշտության դեպքում թարգմանչի օգնությամբ)

Հարցը	Այո	Ոչ	Տեղյակ չեմ	Հրաժարվում եմ պատասխանել
1. Դուք վնասվածք ստացե՞լ եք ներկա դեպքի պատճառով				
2. Արդյո՞ք Դուք վախ ունեք, որ ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը կվնասի Ձեզ կամ Ձեր խնամքի տակ գտնվող անձանց				
3. Արդյո՞ք ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը սպառնացել է վնասել Ձեզ կամ Ձեր խնամքի տակ գտնվող անձանց				
4. Արդյո՞ք ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը սպառնացել է սպանել Ձեզ կամ Ձեր խնամքի տակ գտնվող անձանց				
5. Արդյո՞ք ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը սպառնացել է Ձեզ կամ Ձեր խնամքի տակ գտնվող անձանց՝ գործածելով զենք /դանակ կամ այլ առարկա/				
6. Ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը երբևէ ֆիզիկական բռնություն գործադրե՞լ է Ձեր նկատմամբ /ի՞նչ աճախականությամբ/				
7. Ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը Ձեզ երբևէ պարտադրե՞լ է սեռական հարաբերություն ունենալ իր հետ				
8. Արդյո՞ք ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը հետապնդել է Ձեզ, վերահսկողություն իրականացրե՞լ է Ձեր գործողությունների նկատմամբ				
9. Արդյո՞ք ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը մեկուսացրե՞լ է Ձեզ կամ զրկե՞լ է ֆինանսական միջոցներից				
10. Ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձի տիրապետության տակ արդյոք առկա՞ է զենք				
11. Ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը երբևէ դատանաբար վարվե՞լ է Ձեր ընտանի կենդանու նկատմամբ				

Հարցը	Այո	Ոչ	Տեղյակ չեմ	Հրաժարվում եմ պատասխանել
12. Ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձից Ղուք վերջերս (վերջին մեկ տարվա ընթացքում) փորձե՞լ եք ամուսնալուծվել կամ բաժանվել կամ Ձեր միջև արդյոք կա՞ երեխաների խնամակալության հետ կապված վեճ				
13. Ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը տառապու՞մ է ակոհողամոլությունից, թմրամոլությունից, թունամոլությունից կամ խաղամոլությունից				
14. Ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը Ձեր հղիության ընթացքում (եթե նա տեղյակ էր հղիության մասին) գործադրե՞լ է բռնություն				
15. Արդյո՞ք ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձի նկատմամբ երբևէ կայացվել է ընտանիքում բռնության համար նախազգուշացման, անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշում կամ մեղադրական դատավճիռ				
16. Ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը երբևէ խախտե՞լ է նախազգուշացման, անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշումները				
17. Ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը երբևէ դատապարտվե՞լ է բռնությամբ զուգորդված հանցանք կատարելու համար				
18. Ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը հաշվառվա՞ծ է հոգեբուժական կամ նարկոլոգիական դիսպանսերում				
19. Արդյո՞ք ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձը հնչեցրել է սպառնալիք Ձեր կողմից, ոստիկանություն կամ այլ իրավապահ մարմիններ դիմելու դեպքերում				
20. Բռնարարը սպառնու՞մ է կամ փորձու՞մ է ինքնասպան լինել				
21. Արդյո՞ք Ղուք հղի եք կամ ծննդաբերել եք վերջին մեկ տարվա ընթացքում կամ ունե՞ք հաշմանդամություն				

Վերը թվարկված հարցերից 10-ին դրական պատասխանելը վկայում է ընտանիքում բռնության կրկնման կամ շարունակման անհետաձգելիորեն սպառնացող վտանգի առկայության մասին:

Համաձայն ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հունիսի 17-ի թիվ 18-Լ հրամանի՝ ենթադրաբար բռնություն գործադրած անձին ուղղվում են հետևյալ հարցերը.

1. Արդյո՞ք նա գործադրել է բռնություն:
2. Եթե այո, ապա դրա պատճառը և հանգամանքները:
3. Եթե ոչ, ապա ինչպես է բացատրում ենթադրաբար ընտանիքում բռնության ենթարկված անձի մարմնի և հագուստի վրա և դեպքի վայրում առկա բռնության հետքերը:
4. Արդյոք նրա նկատմամբ երբևէ կայացվե՞լ է նախազգուշացման, անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշում, բռնությամբ զուգորդված հանցանքի համար մեղադրական դատավճիռ և արդյո՞ք նա հաշվառման է վերցվել ընտանիքում բռնություն կատարելու համար:
5. Ինչպիսի՞ հարաբերությունների մեջ է ընտանիքում ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձի հետ, արդյո՞ք նրանց միջև առկա է որևէ դատական վեճ:
6. Արդյո՞ք նրա տիրապետության տակ առկա է զենք:

Եթե ենթադրաբար գործադրվել է փոխադարձ բռնություն, ոստիկանության իրավասու ծառայողը որոշում է.

1. Կողմերից ո՞ր մեկն է գործել պաշտպանության վիճակում:
2. Եթե կողմերից ոչ մեկն առերևույթ չի գործել պաշտպանության սահմաններում, ու՞մ կողմից բռնությունը շարունակելու կամ կրկնելու հավանականությունն է ավելի բարձր՝ ելնելով յուրաքանչյուրի վնասվածքների բնույթից, քանակից, տեղակայումից, օգտագործված գործիքներից և միջոցներից և այլ հանգամանքներից:

5.3.3 ՌԻՍԿԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ռիսկերի գնահատումը և անվտանգության ծրագրումը տուժող կանանց ընտանեկան բռնությունից պաշտպանելու գործում հիմնական գործողություններն են: Պրակտիկան պետք է հիմնված լինի քաղաքականության փաստաթղթերում և ռիսկերի գնահատման, անվտանգության ծրագրման և ռիսկերի կառավարման ուղեցույցներում ամրագրված որակի չափանիշների վրա: Ստանդարտացված պրակտիկան պետք է ներառի.

- հստակ սահմանված դերեր և պարտականություններ,
- տուժողի կարիքների վրա հիմնված ընթացակարգեր, և
- տուժողի և նրա երեխաների անվտանգությունը, ինչպես նաև հետագա բռնությունների կանխումը պետք է լինեն ցանկացած միջամտության առանցքում³⁴⁵

³⁴⁵ Լոգար Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա Բ. (2015թ.):

Ռիսկերի գնահատման և կառավարման գործընթացում ոստիկանության ծառայողները կարող են անտեսել նախազգուշական նշանները և թերագնահատել ռիսկի ծանրությունը: Ռիսկերի արդյունավետ գնահատման և կառավարման գործընթացի հիմնական խնդիրները կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության գենդերային ընկալման բացակայությունն է՝ ընտանեկան բռնության վերաբերյալ անբավարար գիտելիքները և փորձը, ինչպես նաև գենդերային կարծրատիպերը և նախապաշարմունքները: Ստանդարտացված պրակտիկան պետք է բարձրացնի տուժողի անվտանգությունը և նվազագույնի հասցնի մահացու ելքի հավանականությունը: Այս առումով էական է հասկանալ կնասպանություն (ֆեմիցիդ) հասկացությունը:

5.3.4 ԿՆԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ³⁴⁶

«Կնասպանություն» և «գենդերային հիմքով կանանց սպանություններ» եզրույթները հաճախ օգտագործվում են միաժամանակ ՄԱԿ-ի փաստաթղթերում՝ ընդգծելու այդ բռնության գենդերային բնույթը, ի տարբերություն հասարակության և լրատվամիջոցների այն կեղծ ընկալման, որ կանանց սպանությունները ընտանեկան բռնության համատեքստում հանդիսանում է այսպես կոչված «կրքի հանցագործություն»:

Կնասպանություն եզրույթն առաջին անգամ 1976 թվականին կիրառեց Դայանա Ռասելը՝ սահմանելով այն հետևյալ կերպ. կնասպանությունը դա տղամարդկանց կողմից կանանց սպանելն է պարզապես այն պատճառով, որ նրանք կանայք են³⁴⁷:

Կնասպանության մասին Վիեննայի հռչակագիրը³⁴⁸ ընդունում է, որ ֆեմիցիդը «կանանց և աղջիկների սպանությունն է նրանց սեռի պատճառով, որ, ի թիվս այլոց, կարող է կրել հետևյալ ձևը.

- (1) կանանց սպանություն՝ գուզընկերոջ կողմից բռնության հետևանքով.
- (2) կանանց խոշտանգում և կնատյացության հողի վրա սպանություն.
- (3) կանանց և աղջիկների սպանությունը «հանուն պատվի».
- (5) կանանց և աղջիկների թիրախային սպանություններ զինված հակամարտությունների ժամանակ.
- (5) օժիտի հետ կապված կանանց սպանություն.
- (6) կանանց և աղջիկների սպանություն՝ նրանց սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության պատճառով.
- (7) բնիկ և տեղաբնիկ կանանց և աղջիկների սպանություն՝ նրանց սեռի պատճառով.
- (8) աղջիկների մանկասպանության և սեռի ընտրության համար պտղասպանություն.
- (9) սեռական օրգանների խեղման հետևանքով մահեր.
- (10) կախարդության մեջ մեղադրանքներ. և
- (11) ավազակախմբերի, կազմակերպված հանցավորության, թմրավաճառների, մարդկանց թրաֆիքինգի և հրաձգային զենքի տարածման հետևանքով այլ կնասպանություններ:

³⁴⁶ Բրանկովիչ, 2017թ.:

³⁴⁷ Ռասել, Դ. (2013թ.): «Ֆեմիցիդ». Անվան ուժը՝ Ֆեմիցիդ. Գործողություններ պահանջող գլոբալ խնդիր: Վիեննա, Միավորված ազգերի կազմակերպության գիտական խորհուրդ (ACUNS):

³⁴⁸ ԷԿՕՍՕՍ, Կնասպանության մասին Վիեննայի հռչակագիր, (2013թ.), E/CN.15/2013/NGO/1.

Կարևոր է ընդգծել, որ կնասպանություն երևույթը մարդկային գլոբալ անվտանգության խնդիր է, ինչի վկայությունն են աշխարհում կնասպանության տարածվածության մասին ՄԱԿ-ի թմրանյութերի և հանցավորության գրասենյակի կողմից հավաքված տազնապալի նոր տվյալները: Կնասպանության զոհերի ընդհանուր թվի համեմատությունը 2012 թվականին ահաբեկչության զոհերի ընդհանուր թվի հետ բացահայտում է հետևյալը. «ըստ ՄԱԿ-ի Թմրամիջոցների և հանցագործության դեմ պայքարի գրասենյակի (ՄԱԹՀՊԳ) 2012 թվականին աշխարհում ավելի քան 43 000 կին սպանվել է սեռական զուգընկերոջ կամ ընտանիքի անդամի կողմից, ինչը գրեթե չորս անգամ ավելի է այդ տարվա ընթացքում ահաբեկչության զոհ դարձած տղամարդկանց թվից: Այս ցնցող թվերն ընդգծում են կնասպանությունների և առհասարակ գենդերային բռնության, ինչպես նաև անվտանգության գլոբալ խնդիրների լուծման կարևորությունը»³⁴⁹:

Եվրոպական համատեքստում կնասպանություն եզրույթը սովորաբար վերաբերում է սեռական զուգընկերոջ կամ ընտանիքի անդամի կողմից կանանց սպանությանը, ներառյալ այսպես կոչված «հանուն պատվի» կատարված հանցագործություններին («հանուն պատվի» սպանություններին): Կնասպանություն եզրույթը չի օգտագործվում Եվրոպայի խորհրդի «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիայում, սակայն այն օգտագործում է «Ֆիզիկական բռնություն, որը հանգեցնում է տուժողի մահվան» եզրույթը³⁵⁰: Կոնվենցիայի բացատրական զեկույցում նշվում է՝ «Ֆիզիկական բռնություն» եզրույթը վերաբերում է այն մարմնական վնասվածքին, որը հասցվել է անմիջական և անօրինական ֆիզիկական ուժ գործադրելու հետևանքով: Այն ներառում է նաև այն բռնությունը, որի հետևանքով տուժողը մահացել է»³⁵¹:

5.3.5 ԿՆԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

ՀՀ քրեական օրենսգրքում սպանության վերաբերյալ կա վեց դրույթ: 104-րդ հոդվածի 1-ին կետն արգելում է սպանությունը, որին հաջորդում են մարդուն կյանքից զրկելու վերաբերյալ հինգ հոդվածներ. Հոդված 105. Հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում կատարված սպանությունը, Հոդված 106. Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունը, Հոդված 108. Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցմամբ սպանությունը և Հոդված 109. Անզգուշությամբ մահ պատճառելը:

105-րդ հոդվածի դրույթն ամբողջությամբ հետևյալն է՝ «Տուժողի գործադրած բռնության, ծաղրուծանակի, ծանր վիրավորանքի կամ հակաիրավական, հակաբարոյական այլ գործողությունների (անգործության) հետևանքով հանկարծակի առաջացած հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում կամ տուժողի դրսևորած հակաիրավական կամ հակաբարոյական պարբերական վարքագծի կապակցությամբ առաջ եկած երկարատև հոգեճնշող վիճակում կատարված սպանություն»։ 105-րդ հոդվածը մեղմացնում է քրեական պատասխանատվությունը, ի թիվս այլոց, տուժողի հակաբարոյական վարքագծի և հանցագործի արժանապատվության կամ պատվի նկատմամբ կատարված հակաիրավական գործողությունների հետևանքով: **Արդյունքում, որոշ դեպքերում կնոջ սեռական կյանքի**

³⁴⁹ Բեքերս, 2016թ.:

³⁵⁰ CETS 210 - Կանանց նկատմամբ բռնություն և ընտանեկան բռնություն, 11.V.2011, Article 35.

³⁵¹ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց, պարբերություն 188.

պատմությունը կամ դավաճանության մեղադրանքը ծառայում են որպես արդարացում տղամարդկանց «անմեղսունակության» վիճակում գտնվելուն, որը հանգեցրել է սպանության: «Հակաբարոյական» վարքագծի՝ կարծրատիպային և գենդերային գաղափարների վրա հիմնված լինելուց բացի, դրույթը պարունակում է շատ անորոշ հասկացություններ, որոնք կասկածի տակ են դնում դրա կիրառմանն առնչվող իրավական որոշակիությունը³⁵²: Դա հանգեցնում է հանցագործների անպատժելիության, մինչդեռ կանայք զրկված են արդարադատության մատչելիությունից:

Սեռական զուգընկերոջ կողմից կնասպանության վերաբերյալ տարբերակված վիճակագրության բացակայությունը և սպանությունների դասակարգման համար ոչ ճշգրիտ կատեգորիաների օգտագործումը հանգեցնում է կնասպանության դեպքերի թերընկալման և թերզեկուցումների: Դրա հետևանքով, Հայաստանում ամեն տարի սեռական զուգընկերների և ընտանիքի անդամների կողմից սպանված կանանց իրական թիվը մնում է անհայտ: 2010-2015 թվականներին³⁵³ գրանցվել է կնասպանության 30 փաստագրված դեպք, իսկ Ընդդեմ կանանց նկատմամբ բռնության կոալիցիայի անդամ կազմակերպությունները (2017թ.) փաստագրել են առնվազն 14 լրացուցիչ դեպք Հայաստանում³⁵⁴:

5.4. ԱՐԳԵԼՈՂ ԱՆՀԵՏԱԶԳԵԼԻ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

5.4.1. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՓԱՆԻՇՆԵՐ

«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 52-րդ հոդվածը նախատեսում է. «Կողմերը ձեռնարկում են անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցառումներ՝ ապահովելու համար, որ իրավասու մարմիններին, անմիջական վտանգի իրավիճակներում, լիազորություն վերապահվի ընտանեկան բռնություն գործադրողին կարգադրելու բավարար ժամկետով ազատել տուժողի կամ վտանգի մեջ գտնվող անձի բնակարանը և արգելելու բռնություն գործադրած անձին մտնել տուժողի կամ վտանգի մեջ գտնվող անձի բնակարան կամ շփվել նրա հետ: Սույն հոդվածին համապատասխան միջոցառումներ ձեռնարկելիս պետք է առաջնահերթություն տալ տուժողների և վտանգի մեջ գտնվող անձանց անվտանգությանը:»³⁵⁵:

³⁵² Լորի Ման «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին» ՀՀ օրենքում և ոստիկանության համապատասխան հրամանների վերլուծություն և առաջարկություններ, 19 փետրվարի 2019թ., Եվրոպայի խորհուրդ:

³⁵³ Ընդդեմ կանանց նկատմամբ բռնության կոալիցիա; Կնասպանությունը Հայաստանում՝ լուր համաձայնակ, 2016թ.:

³⁵⁴ Ընդդեմ կանանց նկատմամբ բռնության կոալիցիա, «Կանանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքարը Հայաստանում և Վրաստանում. Փորձի փոխանակում և հետագա համագործակցության ռազմավարություն» տարածաշրջանային գիտաժողով: Գիտաժողովի ամփոփիչ փաստաթուղթ, 2017թ.:

³⁵⁵ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա, CETS 210, 2011թ., հոդված 52:

Ինչպես դիպուկ կերպով նկարագրել է Եվրոպայի խորհուրդը՝ արգելող անհետաձգելի միջամտության որոշման (ԱՄՈ) հասկացությամբ պահանջվում է «հարացույցի փոփոխություն»։ Փոխարենը տուժողներին խնդրելու, որ բռնությունից անվտանգ վայր փնտրեն՝ այն այդ պարտականությունը դնում է բռնություն գործադրած անձի վրա, որին կարգադրվում է հեռանալ տուժողի կամ վտանգի մեջ գտնվող անձի բնակարանից և չշփվել նրա հետ³⁵⁶։ Թեև 52-րդ հոդվածով պահանջվում է այդպիսի միջոցառումների ձեռնարկում, դրանով եղանակները թողնվում են պետության հայեցողությանը։ ԱՄՈ-ները նախատեսված չեն որպես մի շարք այնպիսի միջոցների փոխարինում, ինչպիսիք են ձերբակալությունը, կալանքը և քրեական հետապնդումը։ Միևնույն ժամանակ, 52-րդ հոդվածը մեկնաբանվում է 50-րդ, 51-րդ և 53-րդ հոդվածների հետ մեկտեղ, որոնցով պահանջվում է իրավապահ մարմինների կողմից անհապաղ արձագանք, ռիսկերի գնահատումներ և երկարաժամկետ պաշտպանության հասանելիություն։

Անհետաձգելի միջամտության որոշումները կարող են բնութագրվել իրենց անհապաղ կիրառմամբ և կարճաժամկետ տևողությամբ։ Ինչպես սահմանված է «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրանց դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույցում (այսուհետ՝ Բացատրական զեկույց)՝ 52-րդ հոդվածում առկա «անմիջական վտանգ» եզրույթը վերաբերում է այն իրավիճակներին, որոնցում վնասն անխուսափելի է, նյութականացել է և հավանական է, որ կառաջանա։

ԱՄՈ-ները պետք է կայացվեն «բավարար ժամկետով», որը տարբեր պետություններում սովորաբար 10 օրվանից մինչև 4 շաբաթ է։ Առնվազն տաս օրվա ընթացքում տուժողը կկարողանա հեռանալ բռնության արատավոր շրջանակից և որոշել, թե արդյոք կարիք ունի դատարանի որոշումների կայացման միջոցով հետագա դատական պաշտպանության։ Անհրաժեշտ ժամանակաշրջանից հետո, որի ընթացքում համարվում է, որ տուժողը կկարողանա անհապաղ օգնություն և աջակցություն ստանալ առանց հոգեբանական ճնշման, տուժողը կարող է ինքնուրույն որոշում կայացնել պաշտպանության հետագա կարիքի վերաբերյալ։ Այս ընթացքում համակարգի այլ հաստատությունները պետք է ներգրավվեն և օգնություն և աջակցություն ցուցաբերեն տուժողին։

ԱՄՈ-ն պաշտպանության միջոց է և, հետևաբար, դրա կայացումը չպետք է պայմանավորված լինի իրավախախտման կատարմամբ, ոչ էլ կապված լինի քրեական պատասխանատվության ապացուցման հետ³⁵⁷։ Ինչպես նշվում է Բացատրական զեկույցում, կոնվենցիայով պետությունները պարտավորեցվում են «ապահովել տուժողների՝ միջամտող կամ պաշտպանական որոշում ստանալու հնարավորությունը՝ անկախ նրանից, թե նրանք որոշում են ընթացք տալ իրավական այլ վարույթի, թե՛ ոչ»³⁵⁸։ ԱՄՈ-ները կարող են կայացվել ոստիկանության, դատարանի կամ այլ իրավասու մարմնի կողմից։ ԱՄՈ-ները կարող են նաև դասակարգվել՝ ըստ քաղաքացիական, քրեական կամ վարչական իրավունքի։

Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայով չի սահմանվում, թե որ կառույցը պետք է պատասխանատու լինի ԱՄՈ կայացնելու համար, թեև երկրներից մեծ մասում այն վերապահվում է ոստիկանությանը՝ հաշվի առնելով նրանց պաշտպանելու մանդատը և այն, որ նրանք գործում են շուրջօրյա (24/7) ռեժիմով։ ԱՄՈ-ի կայացումը չպետք է պահանջի տուժողի կողմից դիմումի ներկայացում։ ԱՄՈ-ն պետք է կայացվի՝ առանց տուժողի կողմից որևէ ծախս կրելու անհրաժեշտության։

³⁵⁶ Եվրոպայի խորհուրդ «Անհետաձգելի միջամտության որոշումները ընտանեկան բռնության իրավիճակներում», Հոդված 52, 2017թ., էջ 43։

³⁵⁷ Եվրոպայի խորհուրդ, «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց, CETS 210, 2011, պարբերություն 265։

³⁵⁸ Տե՛ս նույն տեղում, պարբերություն 273։

Ոստիկանությունն արձագանքում է վտանգը կամ սպառնալիքի կրկնությունը կանխելու համար: Դա նշանակում է, որ տուժողի՝ բռնությունից անմիջական պաշտպանության միջոցները ներառում են նոր բռնության հնարավորությունը կանխելու նպատակով անհետաձգելի միջամտության որոշումների արձակումը: Բռնարարի անմիջական վտանգից պաշտպանվելը՝ մոտենալու և շփվելու արգելքի տեսքով, նաև թույլ է տալիս տուժողին որոշումներ կայացնել իր կյանքի մասին՝ առանց հոգեբանական ճնշման նոր բռնության վտանգի հավանականության վերաբերյալ: Միևնույն ժամանակ, ոստիկանության միջամտությունը, որը պետք է լինի արդյունավետ և ուժեղացնի տուժողին, կախված չէ նրա կամքից: Դա նշանակում է, որ ոստիկանությանը վերապահվում է ընտանեկան բռնություն կատարողին տուժողի բնակարանից հեռանալ կարգադրելու և վերադառնալ կամ տուժողի հետ շփվել արգելելու լիազորություն ³⁵⁹:

Միևնույն ժամանակ, ոստիկանության արդյունավետ միջամտությունը հստակ ուղերձ է բռնարարին առ այն, որ պետությունը չի հանդուրժում բռնությունը և չի դիտում այն որպես մասնավոր վեճ կամ ընտանեկան խնդիր, որը կատարողն ու տուժողն ինքնուրույն կլուծեն, այլ մոտենում է մասնավոր կյանքում բռնի վարքագծին որպես հանցագործության լուրջ ձևի: Ըստ այդմ, պատասխանատվությունը կրում է բացառապես հանցագործը, որը և բախվում է դրա հետևանքների հետ:

Ոստիկանության միջամտությունը չպետք է խորհրդատվական և հաշտեցնող օգնության տեսք ունենա, այլ՝ կենտրոնանա բռնարարի պատասխանատվության վրա: Միջամտությունը, որի արդյունքում բռնարարը հեռացվում է տնից, հստակ ուղերձ է պարունակում, որ համայնքն անհանդուրժող է ընտանեկան բռնության նկատմամբ, որ ունի տուժողին պաշտպանելու մեխանիզմներ և կամք: Միևնույն ժամանակ, բռնարարին հեռացնելու միջամտության անհարմարությունն ու ոստիկանության ճնշման ազդեցությունը կրում է ինքը բռնարարը: Տուժողին տնից հեռանալու և ժամանակավոր անվտանգ վայր տեղափոխվելու խորհուրդը որոշ դեպքերում անարդյունավետ է և հաճախ բռնության նոր ռիսկ է առաջացնում: Լյն միայն հաստատում է հանցագործի գերիշխանությունը և պետության անզորությունն ու ընտանիքում տիրող բռնի միջավայրը վերացնելու դժկամությունը:

Ոստիկանության միջամտությունը, որը չի ազդում խնդրի էության վրա, իսկ ընտանեկան բռնության դեպքում՝ բռնությունը չի ձգտում կարգավորել, նպաստում է, որ այն արատավոր շրջանակը, որտեղ հայտնվել է տուժողը, չընդհատվի³⁶⁰: Ոստիկանության կողմից տուժողին չպաշտպանելու դեպքում ուղերձը, որը ստանում է բռնարարը, այն է, որ իշխանությունները և ոստիկանությունը հանդուրժում են բռնությունը, հետևաբար տուժողը կորցնում է վստահությունը ոստիկանության նկատմամբ և չի ահազանգում բռնության մասին: Ապաստարանում կամ այլ վայրում անորոշ ժամկետով հապճեպ անվտանգություն փնտրելու պարտականությունը տուժողի վրա դնելու փոխարեն, որը հաճախ խնամքի տակ ունի երեխաներ և որի անձնական կապերը, որպես կանոն, շատ քիչ են, կարևոր է տնից հեռացնել կատարողին, որպեսզի տուժողը մնա տանը³⁶¹:

Ինչպես ԿՆՆՎԿ կոմիտեն վճռել է Ա.Տ.-ն ընդդեմ Հունգարիայի գործով՝ «Կանանց կյանքի և ֆիզիկական ու մտավոր անձեռնմխելիության իրավունքների նկատմամբ չեն կարող գերակայել այլ իրավունքներ, այդ թվում՝ սեփականության իրավունքը և անձնական

³⁵⁹ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական գեկույց, 11.V.2011, պարբերություն 264.

³⁶⁰ Միրչևան, Ս., Ցացևա, Վ. 2013թ.:

³⁶¹ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական գեկույց, պարբերություն 264.

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d383a>

անձեռնմխելիության իրավունքը»³⁶²: Յիլդիրհմն ընդդեմ Ավստրիայի գործով ԿՆՆԿԿ կոմիտեն նաև գտել է, որ բազմիցս տուժողին սպանել սպառնացող բռնություն գործադրած անձին չկալանավորելու մասին դատախազի որոշումն այն պատճառով, որ այդ պահին այն «չսպառնացնում միջամտող» է թվացել, խախտել է պետության պատշաճ ջանասիրության պարտավորությունը:³⁶³

Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 53-րդ հոդվածը³⁶⁴ սահմանում է **սահմանափակող կամ պաշտպանական որոշումները**: Այս դրույթը սահմանում է պարտավորությունը երաշխավորելու, որ ներպետական օրենսդրությունը նախատեսում է բռնության բոլոր ձևերի տուժողների պաշտպանության համար սահմանափակող կամ պաշտպանական որոշումների կայացում: Այն նաև սահմանում է մի շարք չափորոշիչներ նման որոշումների համար՝ ապահովելու, որ դրանք ծառայեն բռնության հետագա գործողություններից պաշտպանության նպատակին: Սահմանափակող կամ կամ պաշտպանական որոշումը կարող է համարվել, որպես կարճաժամկետ անհետաձգելի միջամտության որոշմանը լրացնող: Դրա նպատակն է տրամադրել արագ իրավական պաշտպանության միջոց բռնության ցանկացած ձևի ռիսկի ենթակա անձանց պաշտպանելու համար՝ արգելելով, սահմանափակելով կատարողի վարքագիծը կամ վերջինիս համար որոշակի վարքագիծ սահմանելով³⁶⁵:

Լեդիիր 14. Այլ երկրների պրակտիկայի օրինակներ

ԱՎՍՏՐԻԱ³⁶⁶

Ավստրիան Եվրոպայում առաջին երկիրն էր, որը 1997 թվականին ներդրեց ԱՄՈ-ն: Այն որդեգրեց գենդերային չեզոք մոտեցում՝ ապահովելու համար, որ ԱՄՈ հնարավոր լինի արձակել բռնության անմիջական վտանգի ենթարկված յուրաքանչյուր անձի՝ տղամարդկանց և կանանց համար: Միևնույն ժամանակ, ըստ բազմաթիվ տեղեկությունների, գենդերազգայուն մոտեցումը որդեգրված է օրենքի կիրառման մեջ, քանի որ տուժողները հիմնականում կանայք են: Օրենքը կարգավորում է նաև միասեռ հարաբերությունները: «Բռնությունից պաշտպանության մասին» Ավստրիայի օրենքով նախատեսվում է, որ անհետաձգելի միջամտության և սահմանափակման որոշումներ կարող են արձակել ֆիզիկական հարձակման, ֆիզիկական հարձակման սպառնալիքի կամ ցանկացած այլ վարքի դեպքում, որը «լրջորեն խաթարում է մեկ այլ անձի հոգեբանական անձեռնմխելիությունը»³⁶⁷: Անձի կյանքին, առողջությանը կամ ազատությանը վնաս սպառնալու դեպքում ոստիկանությունը պետք է իրականացնի բռնարարի վտարում և այդ առումով հայեցողությանը տեղ չի տրվում: Դա տարածվում է ներկա և նախկին ամուսինների և գործընկերների, ինչպես նաև ընտանիքի անդամների վրա՝ անկախ նրանց համատեղ կյանքի հանգամանքից:

Ոստիկանությունն Ավստրիայում ԱՄՈ-ները կիրառում է որպես վարչական միջոց: Դրանց գործողության ժամկետը 14-օր է³⁶⁸: Հատկանշական է, որ

³⁶² Հաղորդագրություն թիվ 2/2003, CEDAW/C/36/D/2/2003, 9.3 պարբերություն:

³⁶³ Հաղորդագրություն թիվ 06/2005, CEDAW/C/39/D/6/2005, 12.1.5 պարբերություն:

³⁶⁴ Նույն տեղում:

³⁶⁵ Տե՛ս նույն տեղում, պարբերությունs 268, 269.

³⁶⁶ Ընտանեկան բռնությանը արձագանքելու լավագույն պրակտիկա. Համեմատական ուսումնասիրություն, Սարաևո 2019թ. https://www.16dana.ba/wp-content/uploads/2019/11/4.-Good-practices_ENG_final.pdf

³⁶⁷ Բռնության պաշտպանության մասին օրենքի հոդված I, 1-ին և 2-րդ պարբերություններ:

³⁶⁸ Ի սկզբանե ԱՄՈ-ն արձակվում էր յոթ օր ժամկետով, հետագայում օրենքը փոխվել է՝ երկարաձգելով ժամկետը մինչև 10 օր: Այնուհետև այդ ժամկետը կրկին վերանայվեց և կրկին սահմանվեց նախկին 14 օրյա ժամկետը:

արգելող որոշման ժամկետը ֆիքսված է և կախված չէ ոստիկանության աշխատակցի հայեցողությունից: ԱՄՌ-ներն ի պաշտոնե արձակվում են անմիջական ռիսկի սուր փուլում: Այս քաղաքականությունը նպատակ ունի տուժողին ազատել որոշմանը համաձայնություն տալու բեռից: Որպես կանխարգելիչ միջոց, ԱՄՌ-ն արձակվում է այն դեպքում, երբ փաստերը վկայում են մարդու կյանքի, առողջության կամ ազատության համար անմիջական վտանգի մասին:

Ավստրիայում ԱՄՌ-ի արձակումն ամբողջովին առանձնացված է քրեական քննության գործընթացից: Արդյունքում, ԱՄՌ-ն կարող է արձակվել նույնիսկ հանցագործության հիմնավոր ապացույցի բացակայության դեպքում: Սակայն, բռնարարի տեղի ունենալու դեպքում ոստիկանությունը պարտավոր է այդ մասին պաշտոնական հաղորդում ներկայացնել, քանի որ Ավստրիայի քրեական օրենսգրքի համաձայն ֆիզիկական վնասվածքների հետ կապված բոլոր դեպքերը ենթակա են քրեական հետապնդման:

Ավստրիայում ԱՄՌ կարող է կիրառվել տուժողի բնակարանի կամ ապաստարանի և հարակից տարածքների նկատմամբ: Այն ներառում է նաև դպրոցները և երեխաների խնամքի հաստատությունները, եթե վտանգված են երեխաները: Այն չի նախատեսում ընդհանուր արգելքներ կամ տուժողի պաշտպանություն՝ իր աշխատավայրում:

Ոստիկանության ԱՄՌ-ի տևողությունը կարող է երկարացվել երկուից չորս շաբաթով, իսկ եթե տուժողը դիմի քաղաքացիական իրավունքի պաշտպանության որոշման համար, դա կարող է տևել մինչև 12 ամիս³⁶⁹: Քաղաքացիական դատարանները չորս շաբաթվա ընթացքում որոշում են կայացնում տուժողի դիմումի վերաբերյալ, որպեսզի պաշտպանության գործընթացն ընթանա առանց ընդհանուրների: Ավելի երկարաժամկետ քաղաքացիական պաշտպանության մասին որոշումը հնարավորություն է տալիս շփումների ընդհանուր արգելք սահմանել, եթե դա չի հակասում իրավախախտի «հիմնարար շահերին»³⁷⁰: Ինչպես նշվեց, տուժողը կարող է միջնորդություն ներկայացնել՝ երկարացնելու քաղաքացիական իրավունքի պաշտպանության որոշումը ԱՄՌ-ներով նախատեսված երկշաբաթյա ժամկետից ավել, կամ նման որոշում կարող է կայացվել ԱՄՌ-ից անկախ: ԱՄՌ-ների և քաղաքացիական պաշտպանության որոշումների համար վճար չի գանձվում³⁷¹: Քաղաքացիական պաշտպանության որոշումները կարող են երկարացվել մինչև դրանց հետ կապված ցանկացած վարույթի, ներառյալ ամուսնալուծության, ավարտը: Քաղաքացիական պաշտպանության ավելի երկարաժամկետ որոշումների երկարաձգումը տուժողի հայեցողության տակ է՝ նպաստելով նրա ազատության իրավասությանը: Եթե տուժողն անչափահաս է, դիմումը նրա անունից կարող է ներկայացնել ոչ բռնի ծնողը կամ Երիտասարդության բարօրության

³⁶⁹ Շրջանային միջամտության կենտրոնները օգնություն են ցուցաբերում տուժողներին՝ քաղաքացիական իրավունքի պաշտպանության որոշման համար դիմելու հարցում (շրջանային միջամտության կենտրոնները ավելի մանրամասն դիտարկվում են ստորև):

³⁷⁰ GREVIO, Եվրոպայի խորհրդի «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիայի 68-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն Ավստրիայի կողմից ներկայացված հաշվետվություն (Ելակետային գնահատման զեկույց. Ավստրիա), 2016թ., պարբերություն 172 (ուշագրավ է, որ իրավախախտի «հիմնարար շահերը» չեն սահմանված):

³⁷¹ Ավստրիայի օրենսդրությունը նախատեսում է նաև քրեական պաշտպանության որոշումներ, որոնք հազվադեպ են վկայակոչվում: Քրեական պաշտպանության հրամանները չեն կարող անմիջապես կիրարկվել, քանի որ չկան արագացված ռեժիմով գործող դատարաններ:

գրասենյակը: Պրոֆեսիոնալ ծառայություններ մատուցողների կողմից ուստիկանությանը բռնության մասին հաղորդելը պարտադիր է, ներառյալ մեծահասակների դեպքում:

Հատկապես լուրջ կամ կրկնվող դեպքերի համար կարող են անցկացվել միջգերատեսչական համաժողովներ: Ոստիկանությունը տուժողներին տրամադրում է փաստաթուղթ, որտեղ բացատրվում է ԱՄՆ-ի թողարկումից հետո երկու շաբաթվա ընթացքում դատական պաշտպանության որոշման համար դիմելու իրենց իրավունքը: Նրանք նաև ծանուցվում են, թե որտեղից կարող են օգնություն հայցել: Ոստիկանությունը 24 ժամվա ընթացքում տեղեկացնում է շրջանային միջամտության կենտրոնին կանանց նկատմամբ բռնության, ընտանեկան բռնության և հետամտման հետ կապված բոլոր դեպքերի մասին: Ոստիկանությունը նաև ԱՄՆ-ի վերաբերյալ զեկույց է ներկայացնում ընտանեկան/քաղաքացիական դատարան և հանձնում հանցագործից բռնագրավված բնակարանի բոլոր բանալիները: Դատարանն, իր հերթին, տեղեկացնում է ոստիկանությանը քաղաքացիական պաշտպանության որոշման արձակման մասին, հաշվի առնելով ոստիկանության դերը որոշման հարկադիր կատարման հարցում: Ոստիկանությունից պահանջվում է նաև տեղեկացնել Երիտասարդության բարօրության գրասենյակին՝ երեխաների նկատմամբ բռնության դեպքերի մասին:

ԱՄՆ-ն 48 ժամվա ընթացքում դիտարկվում է վարչական, իրավական ծառայության կողմից: Համատեղ բնակությունից զրկված իրավախախտներն իրավունք ունեն իրենց հետ վերցնել անձնական իրերը: Նրանց տրվում է տեղեկանք իրենց իրավունքների մասին: Այն ներառում է հետևյալ տեղեկատվությունը.

- արգելող որոշման բովանդակությունը՝ արգելված տարածքի սահմանների նշմամբ.
- պատժամիջոցները որոշման խախտման համար.
- շտապ կացարանի տարբերակները, եթե իրավախախտը մնալու այլ տեղ չունի.
- կոնտակտային տվյալներ՝ օգնություն խնդրելու համար.
- իրավախախտի կողմից հասցե չտրամադրելը, որտեղ իրեն հնարավոր կլինի հանձնել դատարանի որոշումը, և դրա չկատարման հետևանքները (ծանուցելը, որ նման դեպքում դատական կարգադրությունն ուժի մեջ կմտնի առանց նրան ծանուցման):

Իրավախախտներն իրավունք ունեն բողոքարկել որոշումը վարչական կարգով՝ ընդ որում բողոքարկումը չունի կասեցնող ուժի: Տուժողները որոշումը բողոքարկել չեն կարող և իրավախախտի բողոքի կողմ չեն հանդիսանում:

ԱՄՆ-ները ներառում են ընտանեկան տանն ապրող մինչև 14 տարեկան երեխաներին, որոնց իրավախախտը չի կարող այցելել, անկախ այն բանից, թե նրանք անմիջականորեն տուժել են բռնությունից, թե ոչ: Ոստիկանությունը պարտավոր է ակտիվորեն վերահսկել ԱՄՆ-ի պահանջների կատարումը, մասնավորապես՝ առաջին երեք օրվա ընթացքում, ստուգելով, որ իրավախախտը չի վերադարձել տուժողի բնակարան: ԱՄՆ-ի խախտումները հանգեցնում են մինչև 500 եվրո վարչական տուգանքի: Կրկնվող խախտումների դեպքում իրավախախտը կարող է ձերբակալվել:

Քաղաքացիներն իրավունք ունեն անկախ մարմնին կամ դատարան բողոք ներկայացնել ոստիկանական միջոցառումների վերաբերյալ: Ոստիկանությունն ունի ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի մասնագիտացված ստորաբաժանումներ, ինչպես նաև ղեկավարության մակարդակով նման ստորաբաժանումներ՝ ոստիկանության անձնակազմի աշխատանքը վերահսկելու և գնահատելու համար³⁷²:

ԻՍՊԱՆԻԱ

Իսպանիան սահմանել է աշխարհում առավել առաջադեմ նորմատիվ դաշտերից մեկը՝ գենդերային հիմքով բռնության դեմ միջոցներ ձեռնարկելու համար: 2004 թվականին Իսպանիան սահմանեց համապարփակ, գենդերային խնդիրներով պայմանավորված իրավական դաշտ՝ զուգընկերոջ կողմից բռնությանն անդրադառնալու համար,³⁷³ որը հանգեցրեց, ի թիվս այլոց, գենդերային հիմքով բռնության հարցում մասնագիտացված

դատարանների ստեղծմանը: Այդ մասնագիտացված դատարանները գտնվում են Իսպանիայի բոլոր շրջաններում, գործում են շուրջօրյա (24/7) ռեժիմով և դատավորին հնարավորություն են տալիս նշանակելու պաշտպանության միջոցների լայն շրջանակ՝ քրեաիրավական մասով, քաղաքացիաիրավական (այդ թվում՝ ընտանեկան իրավունքի) մասով և սոցիալական պաշտպանության մասով: Պաշտպանության միջոցներ տրամադրելու համար դիմումները ներկայացվում են ոստիկանության և դատախազության մարմինների կողմից՝ ի պաշտոնե: Դրանք ինքնաբերաբար տրամարդվում են գենդերային հիմքով քրեական իրավախախտում հանդիսացող բռնության համար դատապարտում ներառող գործերով: Որոշման կայացումը գտնվում է բացառապես հատուկ դատարանի դատավորի իրավասության շրջանակներում, որը կարող է նաև որոշում կայացնել *sua sponte*, այսինքն՝ իր սեփական նախաձեռնությամբ՝ առանց պահանջ ներկայացվելու:

³⁷² Թեև Ավստրիայի ԱՄՈ-ների արձակման համակարգը Եվրոպայում համարվում է օրինակելի, այն բախվում է մի քանի խնդիրների հետ: Վայրերի, այլ ոչ թե տուժողների հետ կապված պաշտպանությունը խնդիրների բարձր հավանականություն է առաջացնում, որի պատճառով Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության դեմ գործողությունների փորձագետների խումբը (GREVIO) նշել է, որ նախընտրելի են տուժողի և բռնություն գործադրած անձի միջև շփումն արգելող որոշումները: Բացի այդ, անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումները հոգեբանական բռնության դեպքում, որպես կանոն, չեն արձակվում՝ ապացուցելու հետ կապված խնդիրների պատճառով (Եվակետային գնահատման զեկույց. Ավստրիա, 2017թ., պարբերություն 174): GREVIO-ն նաև նշել է, որ չնայած «պաշտպանական որոշումների բարձրակարգ համակարգը» ապահովում է կանանց անվտանգությունը, այն «քողարկում է ընտանեկան բռնության դեպքերին արդյունավետ քրեական արդարադատության արձագանքի բացակայությունը» (Եվակետային գնահատման զեկույց. Ավստրիա, 2017թ., պարբերություն 7): Քրեականացումը թույլ կտա ոստիկանությանն ավելի արագ միջամտել, չնայած դրան հաջորդող ձերբակալությունը և բանտարկությունը (և հնարավոր հասարակության պարսավանքը) կարող է խոչընդոտել տուժողի կողմից խախտման մասին հաղորդելը: Ոստիկանության, միջամտության կենտրոնների, ընտանեկան/քաղաքացիական դատարանների և Երիտասարդության բարօրության գրասենյակի միջև լավ համագործակցության հետ մեկտեղ կարելի է բարելավել նաև առողջապահության և քրեական արդարադատության ոլորտների հետ համագործակցությունը: Ծառայություններ մատուցողների կողմից պարտադիր հաշվետվությունը հակասում է միջազգային չափանիշներին: Ինչ վերաբերում է բռնության համար քաղաքացիական տույժերին, ապա տուգանքներ նշանակել խորհուրդ չի տրվում, քանի որ դրանք սովորաբար վճարվում են ընտանեկան բյուջեից, այդպիսով պատժելով նաև տուժողին և ընտանիքի մյուս անդամներին: Վարչական տուգանքները ուժեղ կանխարգելիչ ազդեցություն չունեն, մանավանդ, որ դրանք կիրառվում են խախտումը տեղի ունենալուց շատ ժամանակ անց (Ավստրիական ՀԿ-ի սովերային հաշվետվություն GREVIO- ին, 2016, էջ 82):

³⁷³ «Գենդերային հիմքով բռնության դեմ ուղղված պաշտպանության համապարփակ միջոցների մասին» թիվ 1/2004 օրենք: 1-ին հոդվածում նշվում է, որ՝ «Սույն Օրենքի նպատակն է՝ գործել բռնության դեմ, որը, որպես խտրականության, անհավասարության իրավիճակի, կանանց նկատմամբ տղամարդկանց իշխանության հետ կապված հարաբերությունների դրսևորում, կատարվում է նրանց դեմ իրենց ամուսինների կամ նախկին ամուսինների կամ նրանց կողմից, ովքեր նրանց զուգընկերներն են կամ եղել են զուգընկերները՝ նմանատիպ զգայական հարաբերության միջոցով՝ նույնիսկ եթե նրանք միասին չեն ապրել»: Ընտանեկան բռնության բոլոր ձևերը 1989 թվականին քրեականացվել են Քրեական օրենսգրքով:

Տուժողները, տուժողների ընտանիքի անդամները, ոստիկանությունը, սոցիալական օժանդակություն տրամադրող կազմակերպությունները (հանրային և մասնավոր) և դատախազության մասնագիտացված դատախազները բոլորն էլ կարող են պահանջել պաշտպանական որոշում³⁷⁴: Սոցիալական ապահովության, առողջապահության և այլ ոլորտների մասնագետներն ունեն ոստիկանությանը կամ դատախազության մարմիններին բռնության դեպքերի մասին հաղորդելու պարտադիր պարտականություն:

Պաշտպանական որոշումները³⁷⁵ պետք է կայացվեն պահանջ ներկայացվելուց հետո՝ 72 ժամվա ընթացքում: Դատավորը 72 ժամվա ընթացքում կողմերին կանչում է դատախազի մասնակցությամբ լսման: Որպես տուժողներին դատարանում տրամադրվող պաշտպանության միջոց՝ լսումները բռնություն գործադրած անձի և տուժողի (տուժողների) հետ անցկացվում են առանձին: Տուժած երեխաներին նույնպես լսում են առանձին³⁷⁶:

Թեև բռնություն գործադրած անձը պետք է ներկա լինի պաշտպանական որոշման վերաբերյալ լսմանը, վարույթը կարող է իրականացվել նրա բացակայությամբ, եթե նրան չեն կարողանում գտնել³⁷⁷: Եթե բռնություն գործադրած անձը չի ներկայանում, դատավորը ծանուցագիրը կարող է վերածել ձերբակալության մասին որոշման: Տուժողին սպառնացող

անմիջական վտանգի հետ կապված իրավիճակներում ոստիկանությունը պարտավոր է ձերբակալել բռնություն գործադրած անձին և նրան պահել արգելանքի տակ՝ մինչև որոշման կայացումը (72-ժամյա ժամկետում):

Ի հակադրություն Ավստրիայի գենդերային հարցերով չեզոք դաշտի՝ որոշումները կայացվում են կանանց պաշտպանելու համար զուգընկերների, այսինքն՝ ամուսինների, նախկին ամուսինների կամ այն տղամարդկանց կողմից բռնությունից, որոնց հետ նրանք ունեցել են զգայական հարաբերություններ՝ անկախ համատեղ բնակվել-չբնակվելուց: Օրենքը չի ներառում միասեռ հարաբերություններում տեղի ունեցող սեռական զուգընկերոջ բռնությունը: Պաշտպանական որոշումներն արձակվում են՝ առանց տուժողի կամ բռնություն գործադրած անձի կողմից որևէ ծախս կրելու անհրաժեշտության: Օրենքով սահմանվում է պաշտպանական որոշումների երկու տեսակ՝ քրեական գործերով և քաղաքացիական գործերով:

Քրեական վարույթներին առնչվող պաշտպանական որոշումները կարող են ներառել՝

- բանտ.
- սահմանափակող կարգադրություններ.
- հաղորդակցվելու արգելք.
- դեպքի վայր կամ տուժողի բնակարան վերադառնալու արգելք.
- զենքի կամ այլ վտանգավոր իրերի առգրավում³⁷⁸:

³⁷⁴ Գործնականում, գործերի ամենաբարձր տոկոսի՝ 72.9%-ի մասին հաղորդում են հենց տուժողները. 13.8%-ը հարուցվում է ոստիկանության կողմից: Բողոքների ամենացածր տոկոսը (2%) հարուցվում է առողջապահության ոլորտի մասնագետների կողմից:

³⁷⁵ Հուլիսի 31-ի թիվ 27/2003 օրենք:

³⁷⁶ Քրեական դատավարության օրենսգիրք, 544 հոդվածի 4-րդ մաս: Քրեական դատավարության օրենսգրքով որպես դատարանում տրամադրվող պաշտպանության միջոց նախատեսվում է նաև խմբային տեսակոնֆերանս:

³⁷⁷ Անձի բացակայությամբ պաշտպանական որոշում արձակելու համար պետք է բավարարել երեք պայման՝ ա) հարցի իրատարությունն արդարացված է. բ) ենթադրյալ բռնություն գործադրած անձը կարող է որոշումը վիճարկել կա՛մ բողոքարկել, հետագա լսմանը. և գ) հետագա լսումն անցկացվում է կարճ ժամանակ անց:

³⁷⁸ «Պաշտպանական որոշումների մասին» թիվ 27/2003 օրենք, 2-րդ հոդվածի 6-րդ մաս:

Քաղաքացիական գործերով պաշտպանական որոշումներով նախատեսվում է՝

- բնակարանի օգտագործման և դրանից օգտվելու թույլտվության տրամադրում.
- երեխաների խնամակալության, տեսակցությունների և նրանց հետ հաղորդակցության մասով սահմանափակումներ.
- ապրուստը հոգալու միջոցների տրամադրում³⁷⁹.
- երեխայի պաշտպանության միջոցներ՝ ուղղված վտանգից կամ վնասվածքից խուսափելուն³⁸⁰.

Այդպիսով, պաշտպանական որոշումները կարող են, ի թիվս այլ որոշումների, ներառել շփման ընդհանուր արգելքը, բռնություն գործադրած անձի մուտքը տուժողի տուն արգելելը, բռնություն գործադրած անձին կանխարգելիչ նպատակներով արգելանքի տակ պահելը, տուժողին երեխաների նախնական խնամակալություն շնորհելը, ենթադրյալ բռնություն գործադրած անձի ծնողական իրավունքները, խնամակալության, հոգաբարձության և տեսակցության իրավունքները կասեցնելը և ապրուստի համար վճարներ կատարել կարգադրելը՝ երեխայի բարեկեցությունն ապահովելու համար: Ընդհանուր առմամբ, քրեական գործերով միջոցները կիրառվում են ավելի հաճախ, քան քաղաքացիական գործերով միջոցները:

Որոշման աշխարհագրական շրջանակը մնում է դատավորի հայեցողությանը և, ի հակադրություն Ավստրիայի, կարող է ներառել տուժողի աշխատավայրը³⁸¹: Առաջարկվում է առնվազն 500 մետր հեռավորություն պահելու արգելք՝ ոստիկանության արագ արձագանքին նպաստելու, ինչպես նաև կողմերի միջև տեսողական շփումից խուսափելու:

նպատակով: Էլեկտրոնային հսկողությունը բռնության մասին անհապաղ ծանուցելու հնարավորություն է տալիս և հաճախ է օգտագործվում բռնություն գործադրած այն անձանց դեպքում, որոնք որոշում են խախտել: Իսպանիայում պաշտպանական որոշումների խախտումները համարվում են քրեական իրավախախտում: Կարևոր է, որ Քրեական օրենսգրքով պատժվում է պաշտպանական որոշման խախտումն ագրեսորի, այլ ոչ տուժողի կողմից³⁸²:

Միևնույն ժամանակ, դատավորը կարող է ձեռնարկել նոր միջոցներ, որոնցով ագրեսորի նկատմամբ կիրառվում են ավելի շատ սահմանափակումներ: Պաշտպանական նախկին որոշումները հաշվի են առնվում բոլոր համապատասխան քրեական կամ քաղաքացիական վարույթներում³⁸³: Պաշտպանության ժամանակավոր միջոցներն ուժի մեջ են մնում մինչև 30 օր,

³⁷⁹ Այն դեպքերում, երբ պնդում են, որ գործադրվել է գենդերային հիմքով բռնություն, և արձակվել է երեխայի ապրուստը հոգալու մասին որոշում, սակայն վճարումներ չեն կատարվել, կառավարությունը նպաստների վճարումը երաշխավորում է սոցիալական նպաստների երաշխիքային ֆոնդից: Թիվ 1/2004 օրգանական օրենք, 19-րդ հոդված:

³⁸⁰ «Պաշտպանական որոշումների մասին» թիվ 27/2003 օրենք, 2-րդ հոդվածի 7-րդ մաս:

³⁸¹ Ընտանեկան բռնությունից և գենդերային հիմքով բռնությունից տուժած անձանց պաշտպանությանն ուղղված՝ անվտանգության ուժերի և դատական մարմինների գործողությունների և դրանց համակարգման արձանագրություն [Protocolo de Actuación de las Fuerzas y Cuerpos de Seguridad y de Coordinación con los órganos Judiciales para la protección de las víctimas de violencia doméstica y de género]:

³⁸² Իսպանիայի քրեական օրենսգրքի 468-րդ հոդվածով պաշտպանական որոշման խախտումը քրեականացվում և պատժվում է 6 ամսից մինչև մեկ տարի ժամկետով ազատազրկմամբ: Կոնկրետ ընտանեկան բռնության վերաբերյալ գործերով օրենքով նախատեսվում է ազատազրկում՝ 3 ամսից մինչև մեկ տարի ժամկետով կամ ուղղիչ աշխատանքներ՝ 90-ից մինչև 180 օր ժամկետով: Խախտման համար պատժամիջոցը որոշելիս տուժողի համաձայնությունն էական չէ:

³⁸³ Թիվ 1/2004 օրգանական օրենք, 61-րդ հոդված:

մինչև դատավորը կայացնում է որոշումը հաստատելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին վերջնական որոշում³⁸⁴: Պաշտպանական որոշումները կարող են պահպանվել գործով վերջնական դատական ակտ կայացվելուց հետո և որևէ բողոք ներկայացնելու գործընթացի ընթացքում³⁸⁵:

Քրեական գործերով պաշտպանության միջոցները կարող են տևել մինչև հինգ տարի՝ ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների դեպքում, տասը տարի՝ ծանր հանցագործությունների դեպքում, և վեց ամիս՝ ոչ մեծ ծանրության իրավախախտումների դեպքում:

Տեղական հաստատություններում և սոցիալական ծառայություններ տրամադրող գրասենյակներում, ոստիկանության բաժիններում, հատուկ դատարաններում և հասարակական կազմակերպություններում հասանելի է դիմումի պարզեցված օրինակելի ձև: Այն հասանելի է իսպաներենով և Իսպանիայի այլ պետական լեզուներով (բասկերենով,

կատալոներենով և այլն), անգլերենով և ֆրանսերենով: Ինչպես նշվել է վերը, Իսպանիան թույլատրում է երրորդ կողմի ներկայացրած սահմանափակ դիմումներ (տուժողի ընտանիքի կողմից), որոնք, ոստիկանությունից կամ մասնագիտացված դատարանից բացի, կարող են ներկայացվել սոցիալական ծառայություններ տրամադրող կազմակերպություններ կամ կառավարման մարմիններ՝ խթանելով ընթացակարգի մատչելիությունը: Ինչպես նշվել է վերը, օրենքով պահանջվում է, որ բռնության դեպքերի վերաբերյալ տեղեկություններ ունեցող՝ սոցիալական պաշտպանություն տրամադրող գերատեսչությունները և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները դրանց մասին հաղորդեն ոստիկանությանը կամ մասնագիտացված դատարանին, որն այնուհետև պարտավորվում է ի պաշտոնե կայացնել պաշտպանական որոշում:

Տուժողն ունի դատարանի կողմից լսվելու իրավունք, որը կաշկանդված չէ նրա պահանջներով: Յուրաքանչյուր տարի մերժվում է տուժողների՝ պաշտպանական որոշում ստանալու դիմումների զգալի տոկոսը (մոտավորապես 30%): Բռնություն գործադրած անձինք ունեն որոշումը բողոքարկելու իրավունք և դատարանի կողմից հարցի վերաբերյալ լսվելու իրավունք: Բողոքարկումը չունի կասեցնող ուժ³⁸⁶:

Տուժողին պաշտպանական որոշման արձակման և այն պայմանների մասին, որոնք դրանով սահմանվում են, ծանուցում է դատավորը, որը նաև ծանուցում է բռնություն գործադրած անձին և համապատասխան կատարող մարմնին:³⁸⁷ Ծանուցումը, որոշում արձակվելուց հետո 24 ժամվա ընթացքում, փոխանցվում է էլեկտրոնային եղանակով, ֆաքսով կամ էքսպրես նամակով: Անվտանգության մարմիններից բացի, ծանուցվում են նաև սոցիալական աջակցություն տրամադրող, իրավաբանական, առողջապահության և հոգեբանական օժանդակություն տրամադրող մարմինները՝ կախված կոնկրետ գործով տուժողների կարիքներից: Այդպիսով, ստեղծվել է վարչական համակարգման համապարփակ համակարգ՝ այդ հաղորդակցությունները խթանելու նպատակով:

³⁸⁴ «Պաշտպանական որոշումների մասին» թիվ 27/2003 օրենք, 2-րդ հոդվածի 7-րդ մաս: Տուժողի պահանջով պաշտպանության ժամանակավոր միջոցների ժամկետը կարող է երկարաձգվել:

³⁸⁵ «Գենդերային հիմքով բռնության դեմ ուղղված պաշտպանության համապարփակ միջոցների մասին» թիվ 1/2004 օրգանական օրենք, 69-րդ հոդված (այդպիսի երկարաձգված ժամկետով միջոցները պետք է վճռում հստակորեն սահմանվեն):

³⁸⁶ «Գենդերային հիմքով բռնության դեմ ուղղված պաշտպանության համապարփակ միջոցների մասին» թիվ 1/2004 օրգանական օրենք, 44-րդ հոդված:

³⁸⁷ «Պաշտպանական որոշումների մասին» թիվ 27/2003 օրենք, 1-ին հոդվածի 8-րդ մաս:

(միջգերատեսչական համակարգումն ավելի մանրամասն նկարագրված է ստորև):

Տուժողի՝ համապարփակ աջակցություն³⁸⁸ (հոգեբանական-սոցիալական օժանդակություն, իրավաբանական աջակցություն ու ներկայացուցչություն և վկաներին տրամադրվող փորձագիտական օժանդակություն, ֆինանսական օգնություն³⁸⁹, կրթական և մասնագիտական հմտությունների մասով վերապատրաստումներ և կացարան) ստանալը պայմանավորված է իր կողմից բռնության մասին իշխանություններին հաղորդում ներկայացնելուց³⁹⁰: Ղատարանն է, որ համապատասխան ծառայություն տրամադրողներին տեղեկացնում է պաշտպանական որոշման և տուժողի՝ այդ ծառայություններին մատչելիության իրավունքի մասին: Զուգընկերոջ կողմից բռնության ենթարկված անձանց առաջարկվող ծառայությունները համապատասխանում են սեռական բռնության ենթարկված անձանց տրամադրվող ծառայություններին՝ Ստամբուլի կոնվենցիայով սահմանված չափանիշներին համապատասխան³⁹¹:

Պաշտպանական որոշումն արձանագրվում է Ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց պաշտպանության կենտրոնական գրանցամատյանում, որը կառավարում է Արդարադատության նախարարությունը: Այն հասանելի է ընտանիքի և քրեական դատարաններին, դատախազությանը, ոստիկանությանը, կառավարության պատվիրակություններին և ենթապատվիրակություններին ու ինքնավար համայնքներին՝ կապի ապահովման համար ստեղծված կենտրոնների միջոցով՝ պետության ամբողջ տարածքում և՛ ժամանակավոր, և՛ վերջնական որոշումների արդյունավետ կատարումն ապահովելու նպատակով³⁹²: Կենտրոնական գրանցամատյանն օգտագործվում է նաև մոնիթորինգի նպատակներով:

Ստեղծվել է Պաշտպանական որոշումները կարգավորող օրենքի կիրառման

³⁸⁸ Ղեկտեմբերի 28-ի թիվ 1/2004 օրգանական օրենք, 19-րդ հոդվածի 2-րդ մաս:

³⁸⁹ «Անվճար իրավաբանական օգնության մասին» թիվ 1/1996 օրենքի 3-րդ հոդվածի 5-րդ մասով՝ տուժողներն ազատվում են իրավաբանական վճարներ վճարելուց, եթե նրանք այլ կերպ ենթակա չեն անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու: Հրատապ հարցերով նրանց կարելի է ի սկզբանե անվճար աջակցել և եթե նրանք ենթակա չեն անվճար աջակցության, ապա նրանք պետք է հետագայում վճարեն փաստաբանի ծառայությունների համար վճարները: Ընտանեկան բռնության և գենդերային հիմքով բռնության տուժողների պաշտպանությանն ուղղված՝ անվտանգության ուժերի և դատական մարմինների գործողությունների և դրանց համակարգման արձանագրությամբ փաստաբանների միավորումներից պահանջվում է սահմանել կանչով հերթափոխային ծառայություն՝ ապահովելու համար, որ իրավաբանները հասանելի լինեն շուրջօրյա (24/7) ռեժիմով՝ ներկայացված լինելու հրատապ անհրաժեշտության դեպքում:

³⁹⁰ «Պաշտպանական որոշումների մասին» թիվ 27/2003 օրենք, 2-րդ հոդվածի 5-րդ մաս: Իսպանիայում աջակցության պայմանական մատչելիությունը բանավեճի առարկա է եղել, և որոշ շրջաններում օրենքները փոփոխվել են՝ այդ իրավունքների մատչելիությունն ապահովելու համար՝ առանց քրեական վարույթի հարուցում պահանջելու:

³⁹¹ «Բռնությամբ կատարվող հանցագործությունների և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործություններից տուժած անձանց տրամադրվող օգնության և աջակցության մասին» ղեկտեմբերի 11-ի թիվ 35/1995 օրենք:

³⁹² «Պաշտպանական որոշումների մասին» թիվ 27/2003 օրենք, 1-ին հոդվածի 10-րդ մաս: Թիվ 513/2005 թագավորական հրամանագրով ապահովվում է մատչելիություն ինքնավար համայնքների, կառավարության պատվիրակությունների և ենթապատվիրակությունների համար: Ղատական իշխանության ընդհանուր խորհուրդը վարում է համակարգման համար ստեղծված կենտրոնների թարմացված ցանկ և Արդարադատության նախարարությանը, Զբաղվածության և սոցիալական հարցերի նախարարությանն ու Ներքին գործերի նախարարությանը, ինչպես նաև Ղատախազությանը և Արդարադատության բարձրագույն դատարանին, Կենտրոնական ռեգիստրին և համապատասխան ինքնավար համայնքի՝ քննություն իրականացնող դատարաններին է տրամադրում ամբողջական տեղեկություններ՝ դրանց փոփոխություններով կամ թարմացումներով:

³⁹³ Մոնիթորինգի կոմիտեն ներառում է Ղատական իշխանության ընդհանուր խորհրդի, Արդարադատության նախարարության, Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության, Ներքին գործերի նախարարության, արդարադատության բնագավառում իրավասություն ունեցող ինքնավար համայնքների, Ղատախազության, Իրավաբանների ընդհանուր խորհրդի, Իրավաբանների ազգային ասոցիացիայի և Մունիցիպալիտետների և նահանգների դաշնության ներկայացուցիչների մասնակցությունը:

մոնիթորինգի Կոմիտե,³⁹³ որը պատրաստել է բազմաթիվ արձանագրություններ՝ պաշտպանական որոշումների կատարումը, ինչպես նաև միջգերատեսչական համագործակցության մեխանիզմներն ուղղորդելու և դիմումի ձևը սահմանելու համար:

Ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց պաշտպանության իրականացման վերաբերյալ արձանագրությամբ սահմանվում են դատական իշխանության, իրավապահ և կառավարման այլ մարմինների միջև համակարգման չափանիշներն՝ անվտանգության, իրավական, հոգեբանության, առողջապահության և սոցիալական ոլորտներում՝ կախված տուժողի պահանջից:

Անվտանգության ուժերի գործողությունների, այդ թվում՝ դատական մարմինների հետ համաձայնեցման արձանագրությամբ կարգավորվում են ոստիկանության և դատական մարմինների միջև հաղորդակցությունը և համակարգումը՝ տուժողների արդյունավետ պաշտպանությունն ապահովելու համար: Արձանագրությամբ ոստիկանությունից պահանջվում է միջամտել այնպիսի փաստերի մասին տեղեկանալու դեպքում, որոնք կարող են համարվել ընտանեկան բռնություն: Դրանով պահանջվում է, որ այն՝

- տուժողին տեղեկացնի իրավաբանական օժանդակություն ստանալու իր իրավունքի մասին՝ Արձանագրության 1-ին հավելվածին համապատասխան.
- անմիջապես և սպառիչ կերպով ցուցմունք վերցնի տուժողից, իսկ համապատասխան դեպքերում՝ վկաներից.
- քրեական իրավախախտման հատկանիշներ լինելու դեպքում հարևաններից, ընտանիքի անդամներից, գործընկերներից, դասընկերներից, սոցիալական ծառայություններից, տուժողների խնամքի գրասենյակներից և այլն, հրատապ կերպով տեղեկություններ հավաքի կասկածյալի կողմից նախկինում վատ վերաբերմունքի առկայության, ինչպես նաև նրա անձի և հնարավոր կախվածությունների մասին.
- ստուգի ոստիկանության կողմից նախկին միջամտությունների և (կամ) տուժողի կամ կասկածյալների հետ կապված բողոքների, վերջինիս ավելի վաղ դեպքերի և տուժողի այն հնարավոր վնասվածքների առկայությունը, որոնց մասին հաղորդել են բժշկական ծառայություններ մատուցող հաստատությունները.
- ստուգի ներգրավված անձանց առնչությամբ դատական մարմինների կողմից նախկինում կարգադրված պաշտպանության միջոցների առկայությունը: Այդ նպատակով և բոլոր դեպքերում պետք է դիմել Ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց պաշտպանության կենտրոնական ռեգիստր:

Փաստերը և ռիսկերը գնահատելուց հետո կայացվում է տուժողի (տուժողների) և նրանց ազգականների կյանքի, ֆիզիկական անձեռնմխելիության և իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանությանն ուղղված կոնկրետ միջոցներ ձեռնարկելու անհրաժեշտության մասին որոշում: Ծայրահեղ հրատապության դեպքերում ոստիկանությունը կարող է այդ առնչությամբ ձեռնարկել հետևյալ միջոցները՝

- անձնական պաշտպանություն, որը, կախված ռիսկի մակարդակից, կարող է ներառել ոստիկանության կողմից մշտական պաշտպանություն՝ օրը 24 ժամ.
- տեղեկություններ/վերապատրաստում ինքնապաշտպանության միջոցներ ձեռնարկելու վերաբերյալ.

- ապահովում, որ տուժողը հստակ և մատչելի կերպով տեղեկացվի պաշտպանական որոշման բովանդակության, կատարման և հետևանքների, ինչպես նաև այն սոցիալական ծառայությունների, տուժողների խնամքի գրասենյակների և համակարգման համար ստեղծված կենտրոնների մասին, որոնք նա կարող է ունենալ իր տրամադրության տակ:

Գործողությունների արձանագրությամբ այնուհետև նախատեսվում է տուժողի (տուժողների) և անվտանգության համապատասխան մարմինների միջև մատչելի և շարունակական հաղորդակցություն, ինչպես նաև նրանց համար անհրաժեշտ բոլոր տվյալների անմիջական հասանելիությունը՝ ռիսկը ցանկացած պահը գնահատելու համար: Այդ նպատակով և հնարավորության դեպքում՝

- պաշտպանական որոշումների կատարումը կհանձնարարվի ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց աջակցության և պաշտպանության վերաբերյալ հատուկ վերապատրաստում անցած անձնակազմին.
- տուժողի համար հասանելի կլինի ուղիղ և մշտական հեռախոսահամար՝ հանձնարարություն ստացած անձնակազմի հետ կապ հաստատելու նպատակով՝ անհատականացված ուշադրություն ստանալու համար.
- տուժողը կօգտվի տեխնիկական այնպիսի մեխանիզմներից, որոնք հնարավոր են դարձնում անվտանգության համապատասխան ուժերի և մարմինների հետ արագ, սահուն և մշտական հաղորդակցությունը, երբ գործի և տուժողի հետ կապված հանգամանքներն այդպես են պահանջում:

Դրանով նաև կարգավորվում է այն, թե ինչպես են մոնիթորինգ իրականացնում պաշտպանական որոշումների նկատմամբ: Ոստիկանությունը և դատական մարմիններն ակտիվ մոնիթորինգ են իրականացնում պաշտպանական որոշումների նկատմամբ: Գործնականում, Ազգային ոստիկանությունում, Քաղաքացիական պահպանության ծառայությունում և Կատալոնիայի, Բասկերի երկրի և Նավառայի ինքնավար մարզերի ոստիկանությունում³⁹⁴ գործող ոստիկանության մասնագիտացված ստորաբաժանումներն իրականացնում են պաշտպանական որոշումների արդյունավետության նկատմամբ մոնիթորինգ: Այնուամենայնիվ, այդ մասնագիտացված ստորաբաժանումները հասանելի են միայն մեծ քաղաքներում: Համակարգի բաղադրիչներից որևէ մեկի վրա ազդող ցանկացած դեպք, ինչպիսիք են ագրեսորի մուտքն արգելված գոտի կամ տուժողին և արգելվող գոտուն նրա մոտենալը՝ ազդանշանի կորստի ուղեկցությամբ, համարվում են լուրջ դեպքեր: Ոստիկանության պաշտպանության մեխանիզմն ակտիվանում է թևնոցը կոտրվելու, հանվելու կամ դրա Գլոբալ տեղորոշման համակարգից առանձնացվելու, ինչպես նաև մարտկոցը լիցքաթափվելու դեպքում: Տուժողին տեղեկացնում են ցանկացած դեպքի մասին, որը կարող է առաջանալ պաշտպանական որոշման վավերականության ընթացքում: Նա միշտ կարող է սեղմել «խուճապ» կոճակը, եթե կարծում է, որ ագրեսորն անօրինական է գործում: Այդ դեպքերում Հսկողության կենտրոնն անհապաղ կապ է հաստատում տուժողի հետ՝ իրավիճակը գնահատելու և համապատասխան միջոցներ ձեռնարկելու համար:³⁹⁵

³⁹⁴ Ինքնավար համայնքները ոստիկանությունը համակարգում են բոլոր մակարդակներում, այդ թվում՝ տեղական ոստիկանությունը փոքր քաղաքներում և գյուղերում:

³⁹⁵ Հսկողության կենտրոնները գործում են օրը 24 ժամ, տարին՝ 365 օր:

«Ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց պաշտպանության նպատակով քաղաքացիական և քրեական իրավագործության մարմինների միջև համակարգման մասին» արձանագրությամբ սահմանվում են երկու իրավագործությունների միջև արդյունավետ համակարգումը, որի նպատակն է՝

- տուժողին տրամադրել պաշտպանության ամբողջական շրջանակ՝ կանխելով հակասող որոշումների առկայությունը.
- ընտանեկան գործերով դատարաններին ապահովել ընտանեկան բռնությանն առնչվող հարցերով մինչդատական քննություն իրականացնող դատարանների կողմից ձեռնարկված գործողությունների մասին պատշաճ գիտելիքներով.
- ընտանեկան գործերով դատարանին տալ պաշտպանական որոշման մեջ համաձայնեցված քաղաքացիական միջոցների վավերացման, փոփոխման կամ չեղարկման մասին օրինական ժամկետներում որոշում կայացնելու հնարավորություն³⁹⁶

5.4.2. ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍԸ

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 5-րդ հոդվածով նախատեսված է ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության երեք միջոց. i) նախազգուշացում, ii) անհետաձգելի միջմտության որոշում, և iii) պաշտպանական որոշում: Դրանով նախատեսվում է, որ այդ երեք միջոցներից մեկի կիրառումը չի խոչընդոտում քրեական գործ հարուցելը և քրեական հետապնդում իրականացնելը:

Համաձայն 6-րդ հոդվածի՝ նախազգուշացումները տրվում են ոստիկանության կողմից առաջին անգամ արձագանքելիս, եթե հանցակազմի հատկանիշներ և անհետաձգելի միջամտության հիմքերն առկա չեն: Ինչպես բացատրված է վերը, դա Ստամբուլի կոնվենցիայի խախտում է, որով պահանջվում է, որ պաշտպանական որոշում կայացվի՝ առանց հղում

³⁹⁶ Չնայած չափազանց առաջադեմ նորմատիվային շրջանակին, գործնականում իսպանական համակարգը շարունակում է բախվել լուրջ խնդիրների: Իսպանիայում սոցիալական ծառայությունների և առողջապահական մասնագիտությունների վերաբերյալ պարտադիր հաշվետվության պահանջը հակասում է ՄԱԿ-ի հիմնական ծառայությունների փաթեթի ուղեցույցներին, որն արգելում է համակարգող գործակալությունների միջև առանձին դեպքերի պարտադիր հաշվետվությունը, բացառությամբ անմիջական վտանգի, տուժած երեխաների կամ ծայրահեղ աստիճան խոցելի տուժողների դեպքերի: (ՄԱԿ -ի հիմնական ծառայությունների փաթեթը բռնության ենթարկվող կանանց և աղջիկների համար, 5-րդ մոդուլ, Համակարգման համակարգումը և կառավարումը, Գլուխ 3, Հիմնական գործողություն 1.2.): Ավելին, ծառայությունների հասանելիության պայմանավորումը և քրեական արդարադատության գործընթացին օգնություն տրամադրելը հակասում է միջազգային չափանիշներին: Մասնագիտացված դատարանների որոշ դատավորներ ըստ համապատասխան տեղեկությունների չունեն անհրաժեշտ գենդերային զգայունություն և մասնագիտացված ուսուցում: Դատարանները խիստ ձևականացված են, և բնորոշվում են տուժողների և դատական դերակատարների միջև հեռավորությամբ: Տուժողներին միշտ չէ, որ կարեկցանքով են վերաբերվում: Ի տարբերություն Ավստրիայի գործընթացի, նրանց այնքան մեծ հնարավորություններ չեն տրվում: Կանայք, ովքեր պաշտպանական որոշում են պահանջում, պարտավոր են հաստատել բռնության փաստը, և տրամադրված ապացույցները միշտ չէ, որ բավարար են համարվում, ներառյալ թշկական վկայականների ներկայացումը: Այսպիսով, ապացույցների խնդիրների և սահմանափակ հետաքննությունների պատճառով շարունակական բռնությունն ուղղակիորեն ճանաչվում է դեպքերի 5%-ից պակասում, գրեթե 60%-ի դեպքում գործը դիտվում է որպես բռնության առանձին մեկ դեպք: Գործերի մոտ 30%-ում բռնություն գործադրան անձինք արդարացվում են, առավել հաճախ՝ տուժողների կողմից ապացույցներ տրամադրելուց հրաժարվելու պատճառով (Քրեական դատավարության օրենսգրքի 416-րդ հոդվածը իրավունք է տալիս ընտանիքի անդամի դեմ ցուցմունքներ չտալ): Տուժողի մասնակցությունից հրաժարվելը սովորական երևույթ է բռնության ցիկլում և պետք է դիտարկվի նաև պարտադիր, ի պաշտոնե հետապնդման քաղաքականության լույսի ներքո:

³⁹⁷ Եվրոպայի խորհուրդ և ՀՀ արդարադատության ակադեմիա, «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի ձեռնարկ» 2018թ, Լ. Ման և Լ. Սարգսյան:

կատարելու իրավախախտման կատարմանը: Ի հակադրություն դրա՝ անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշման կայացումը չի պահանջում, որ հանցանք կատարված լինի:³⁹⁷

Ավելին, «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 7-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսվում է, որ նախազգուշացում տալու որոշումը կարող է բողոքարկվել նախազգուշացման մասին ծանուցումը ստանալուց հետո մեկամսյա ժամկետում: Հաշվի առնելով, որ ոստիկանության որոշումները վարչական ակտեր են, բողոքարկումները կարգավորվում են «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով, որը նախատեսում է, որ բողոքը կասեցնում է ակտի կատարումը³⁹⁸: Նախազգուշացում կիրառելու որոշումը բողոքարկելու կասեցնող ազդեցությունը կարող է վտանգներ պարունակել, քանի որ այդ ընթացքում բռնություն գործադրած անձը կարող է խախտել նախազգուշացումը, որը, սակայն, այդպիսին չի համարվի՝ այդպիսով նվազեցնելով տուժողին տրամադրված պաշտպանության մակարդակը:³⁹⁹ «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 6-րդ հոդվածով այնուհետև պահանջվում է, որ կատարողին ծանուցեն և տրամադրեն բողոքարկման իրավունք: Չի նշվում այն մասին, որ ապահովվի, որ տուժողն ունենա նախազգուշացման մասին պաշտոնական ծանուցում, ոչ էլ հստակորեն նշվում է տուժողի բողոքարկման իրավունքի մասին, որը կարող է ներկայացվել վարչական վարույթի կամ վարչական դատավարության ընդհանուր կանոնների համաձայն: Այդ առնչությամբ, գործող դրույթը բավականաչափ զոհակենտրոն չէ:⁴⁰⁰

Համաձայն 7-րդ հոդվածի՝ անհետաձգելի միջամտության որոշմամբ կարող են կիրառվել հետևյալ սահմանափակումները.

- 1) հարկադրել ընտանիքում բռնություն գործադրած անձին անհապաղ հեռանալ ընտանիքում բռնության ենթարկվածի բնակության տարածքից և արգելել այդտեղ նրա վերադարձը մինչև որոշմամբ սահմանված ժամկետի լրանալը.
- 2) արգելել ընտանիքում բռնություն գործադրած անձին այցելել իր հետ համատեղ բնակելի տարածքում չբնակվող՝ ընտանիքում բռնության ենթարկվածին, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև նրա խնամքի տակ եղող անձանց՝ նրանց աշխատանքի, ուսման, հանգստի, բնակվելու կամ այլ վայրեր.
- 3) արգելել ընտանիքում բռնություն գործադրած անձին այնպիսի հեռավորությունից ավելի մոտենալ ընտանիքում բռնության ենթարկվածին (անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև նրա խնամքի տակ եղող անձանց), որն ընտանիքում բռնության ենթարկված անձի մեջ ողջամտորեն հիմնավոր վախ կհարուցի իր անձնական անվտանգությանը սպառնացող վտանգի մասին: Այս սահմանափակումը կիրառելիս որոշմամբ սահմանվում է հեռավորության կոնկրետ չափը.
- 4) մինչև որոշմամբ սահմանված ժամկետի լրանալն ի պահ վերցնել բռնություն գործադրած անձի տիրապետման տակ գտնվող զենքը: Այս սահմանափակումը կիրառելիս որոշման մասին իրազեկելու պահին ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի տիրապետման տակ զենք լինելու դեպքում նա այն անհապաղ հանձնում է որոշումը կայացրած ոստիկանության ծառայողին.

³⁹⁸ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 74-րդ հոդվածով նախատեսվում է, որ «Վարչական բողոք բերելը կասեցնում է բողոքարկվող վարչական ակտի կատարումը, բացառությամբ օրենքով նախատեսված այն դեպքերի, երբ վարչական ակտը ենթակա է անհապաղ կատարման և, երբ անհապաղ կատարումն անհրաժեշտ է հանրային շահերից ելնելով»:

³⁹⁹ Մարդու իրավունքների պաշտպանի տարեկան հաղորդում, 2020թ., Բաժին 14.
<https://www.ombuds.am/images/files/c2ab53b11485412b39407e62ce598379.pdf>

⁴⁰⁰ Ա.Տ.-ն ընդդեմ Հունգարիայի, Հաղորդագրություն թիվ 2/2003, CEDAW/C/36/D/2/2003

5) արգելել ընտանիքում բռնություն գործադրած անձին հեռախոսային, նամակագրական կամ կապի այլ միջոցներով հաղորդակցվել ընտանիքում բռնության ենթարկվածի, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև նրա խնամքի տակ եղող անձանց հետ:

Կարող է կիրառվել այդ միջոցներից մեկը կամ մի քանիսը՝ յուրաքանչյուրը տարբեր ժամկետներով: Օրենքում որևէ կարգավորում նախատեսված չէ խնամակալության և տեսակցության իրավունքների մասով ժամանակավոր միջոցների անհրաժեշտության մասին, թեև շփումն արգելելու մասին կարգադրությունը տարածվում է տուժողի խնամքին գտնվող անձանց վրա: Տվյալ պարագայում բռնություն գործադրած անձը ծանուցվում է անհետաձգելի միջամտության որոշման մասին անձամբ կամ պատվիրված նամակի, էլեկտրոնային փոստի կամ հեռախոսի միջոցով: Տուժողին ծանուցում են նամակով (ոչ պատվիրված)՝ նրա բնակարանում կամ ժամանակավոր ապաստարանում: Օրենքով տուժողի համար չի նախատեսվում ստանալ պաշտոնական ծանուցում անձամբ՝ որոշումը կայացնելու պահին, կամ պատվիրված նամակով, կրկին արտացոլելով վերջինիս՝ հոգուտ հանցագործի միտվածությունը: Բռնություն գործադրած անձը բողոքարկման համար ունի 5 օր: Բողոքարկումը չունի կասեցնող ուժ:

Ըստ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի, անհապաղ վտանգի իրավիճակի արևայության դեպքում անհետաձգելի միջամտության որոշումներն արձակվում են և անմիջապես ուժի մեջ են մտնում: «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 7-րդ հոդվածի 7-րդ մասը թույլ չի տալիս, որպեսզի անհետաձգելի միջամտության որոշումները անմիջապես ուժի մեջ մտնեն, քանի որ դրանք ուժի մեջ են մտնում բռնություն գործադրած անձին հեռախոսով ծանուցելուց, նրա հաշվառման վայր էլեկտրոնային փոստի կամ պատվիրված փոստի միջոցով հանձնելուց և հանձնման մասին վերջինիս ստորագրություն ստանալուց հետո: Ավելին, գրանցման հասցեն կարող է լինել այն տունը, որտեղ գտնվելը բռնություն գործադրող անձին պետք է արգելվի: Արդյունքում, բռնություն գործադրած անձի՝ այնտեղ պահանջվող ներկայությունը (ծանուցում ստանալու համար) կարող է վտանգել տուժողի անվտանգությունը: Այլ կերպ՝ Հայաստանում այս որոշման ուժի մեջ մտնելու ժամկետն անորոշ է, այլ ոչ թե անմիջապես⁴⁰¹:

Վերոնշյալ ընթացակարգը կարող է ժամանակատար լինել, և դրանով, ինչն ավելի խնդրահարույց է, բռնություն գործադրած անձի դատավարական իրավունքները գերադասվում են տուժողի կյանքի և ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի նկատմամբ՝ խախտելով միջազգային չափանիշները: Տուժողի հետ կապ հաստատելու շարունակական քայլերը չեն համարվի անհետաձգելի միջամտության որոշումների խախտում, քանի որ այն ուժի մեջ մտած չի լինի՝ ընթացակարգային ձգձգումների պատճառով: Վերջապես, անհետաձգելի միջամտության որոշումների կատարման ուշացումները կարող են հիմք հանդիսանալ այդ որոշումների խախտումների համար⁴⁰²:

Համաձայն 8-րդ հոդվածի՝ **պաշտպանական որոշումը** կարող է կայացվել դատարանի կողմից՝ տուժողի կամ ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձի կամ նրա համաձայնությամբ՝ աջակցության կենտրոնի դիմումի համաձայն: Պաշտպանական որոշումը կարող է կայացվել մինչև 6 ամիս ժամկետով՝ երկու անգամ 3 ամիս ժամկետով երկարաձգելու հնարավորությամբ: Դեռևս առկա են հարցեր այն տուժողների նկատմամբ կիրառվելիք պաշտպանության վերաբերյալ, որոնց համար բռնության սպառնալիքը մեկ տարուց ավելի է ձգվում:

Համաձայն 8-րդ հոդվածի 5-րդ մասի՝ պաշտպանական որոշման շրջանակը ներառում է՝

⁴⁰¹ Մարդու իրավունքների պաշտպանի տարեկան հաղորդում, 2020թ., Բաժին 14.
<https://www.ombuds.am/images/files/c2ab53b11485412b39407e62ce598379.pdf>

- ▶ բռնություն գործադրած անձին կամ տուժողին տանից անհապաղ հեռացնելը,
- ▶ տուժողի տուն, աշխատավայր, դպրոց, հանգստավայրեր և տուժողի կողմից հաճախ այցելվող այլ վայրեր այցելելն արգելելը,
- ▶ շփումն արգելելը (հեռավորություն և հաղորդակցություն),
- ▶ հրազենի բռնագրավումը,
- ▶ ալիմենտը և երեխայի խնամքի ծախսերը,
- ▶ տեսակցությունը կամ խնամակալությունն արգելելը,
- ▶ պարտադիր վերականգնողական ծրագրերը:

Ինչպես անհետաձգելի միջամտության որոշումների դեպքում՝ կարող է կիրառվել այդ պաշտպանության միջոցների ցանկացած համադրություն՝ տարբեր ժամկետներով: Բռնություն գործադրած անձն իրավասու է պաշտպանական որոշման գործողության ընթացքում՝ երկու ամիսը մեկ, ոստիկանության ուղեկցությամբ իր անձնական իրերը հեռացնել համատեղ բնակարանից:

Թեև 7-րդ և 8-րդ հոդվածներով թույլատրվում է անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշմամբ բռնություն գործադրած անձից բռնագրավել հրազենը, այն նրան է վերադարձվում որոշման գործողության ժամկետի ավարտից հետո՝ այդպիսով վերստեղծելով տուժողի համար մահացու բռնության վտանգի սպառնալիքը: Հրազեն կամ դրա մատչելիություն ունենալը տուժողի համար մահացու վտանգ է համարվում⁴⁰³:

Առաջին միջոցի մասով 8-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 1-ին կետում նշվում է.

Պաշտպանական որոշմամբ կարող են կիրառվել հետևյալ սահմանափակումները՝ հարկադրել ընտանիքում բռնություն գործադրած անձին անհապաղ հեռանալ ընտանիքում բռնության ենթարկվածի բնակության վայրից և արգելել այդտեղ նրա վերադարձը մինչև որոշմամբ սահմանված ժամկետի լրանալը: Այս սահմանափակման ժամկետը սահմանելիս դատարանը հաշվի է առնում ընտանիքում բռնության ենթարկված անձին և նրա խնամքի տակ եղող անձանց ապաստարան տեղափոխելու հնարավորությունը և նպատակահարմարությունը, ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի համար բնակության այլ վայրերի մատչելիությունը: Թեև ցանկացած գործով կոնկրետ փաստերը գնահատելու համար դատավորը լավագույն դիրքում է, սակայն տուժողին տանից հեռացնելը կանխատեսելով՝ 8-րդ հոդվածի 5-րդ մասը «հարացույցի փոփոխություն» չի ապահովում, ինչպես պահանջվում է Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայով: Ինչպես վերը նշվել է՝ փոխարենը տուժողներին խնդրելու, որ բռնությունից անվտանգ վայր փնտրեն, այն այդ պարտականությունը դնում է բռնություն գործադրած անձի վրա, որին կարգադրվում է հեռանալ տուժողի կամ ռիսկի տակ գտնվող անձի բնակարանից և չշփվել նրա հետ⁴⁰⁴:

Համաձայն «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 7-րդ հոդվածի 11-րդ մասի և 8-րդ հոդվածի 9-րդ մասի՝ **ոստիկանությունը հսկողություն է իրականացնում բռնություն գործադրած անձի կողմից անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների կատարման նկատմամբ**: Համաձայն «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 11-րդ հոդվածի՝ բռնություն գործադրած անձը, որի նկատմամբ կայացվում է նախազգուշացում, անհետաձգելի

⁴⁰² «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելումն ու դրանց դեմ պայքարը», 2018թ., Լորի Ման և Լուսինե Սարգսյան, էջ 59:

⁴⁰³ Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին», հոդված 51: <https://rm.coe.int/168008482e>

⁴⁰⁴ Ռոզա Լոգար, Յոհաննա Նիեմի, «Անհետաձգելի միջամտության որոշումներն ընտանեկան բռնության իրավիճակներում. Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 52-րդ հոդվածը», Եվրոպայի խորհուրդ, 2017թ., էջ 43:

միջամտության կամ պաշտպանական որոշում, ինչպես նաև ընտանեկան բռնության հետ կապված դատվածություն ունեցող չափահաս անձը ոստիկանության կողմից վերցվում են կանխարգելիչ հաշվառման: Սոցիալական ծառայություններ տրամադրող տարածքային մարմնի սոցիալական աշխատողը կանխարգելիչ հաշվառման շրջանակներում իրականացնում է մոնիթորինգ՝ չափահաս անձանց կողմից ընտանիքում բռնարարքները կանխարգելելու համար՝ համաձայն «Սոցիալական աջակցության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի: Անչափահասների դեպքում մոնիթորինգն իրականացվում է Լիազոր մարմնի կամ ոստիկանության պետի սահմանած կարգով:

Ավելին, 11-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանվում է, որ ոստիկանության ծառայողը և տարածքային մարմնի սոցիալական աշխատողը կանխարգելիչ հաշվառման շրջանակում ամսական առնվազն մեկ հանդիպում են ունենում հաշվառման վերցված և ընտանիքում բռնության ենթարկված տուժողի հետ՝ իրազեկության մակարդակը բարձրացնելու համար: Դրանով չի սահմանվում, թե արդյոք այդ ամենամսյա հանդիպումներն անցկացվում են տուժողի և բռնություն գործադրած անձի հետ միասին, թե՛ առանձին⁴⁰⁵: Ամեն դեպքում, այդ դրույթը, կարծես թե, կախված չէ կողմերի համաձայնությունից և, այդպիսով, կարծես թե գործում է որպես փաստացի պարտադիր ջանք՝ ուղղված հաշտեցմանը: Տարածքային մարմնի սոցիալական աշխատողը մոնիթորինգի ընթացքում բռնության կրկնման վտանգ հայտնաբերելու դեպքում այդ մասին անհապաղ տեղեկացնում է ոստիկանությանը: Բռնություն գործադրած անձինք հաշվառվում են մեկ տարով, եթե այդ ընթացքում չի կայացվում անհետաձգելի միջամտության, պաշտպանական նոր որոշում կամ նոր մեղադրական դատավճիռ չի կայացվում: Եթե տարվա ընթացքում լրացուցիչ պաշտպանական որոշում կամ մեղադրական դատավճիռ չի կայացվում, ապա բռնություն գործադրած անձը հաշվառումից հանվում է:

Ամփոփելով, ի հակադրություն Ստամբուլի կոնվենցիայով պահանջվող «հարացույցի փոփոխության», որն անհրաժեշտ է համարում տուժողի պաշտպանության ապահովումը, այստեղ նկարագրված «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքը կարող է բնութագրվել դրա գրեթե բացառիկ ուշադրությամբ՝ բռնություն գործադրած անձի նկատմամբ՝ տուժողի իրավունքների և կարիքների հաշվառման փոխարեն: Իրականում, Հայաստանի կողմից «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի ընդունման նկատմամբ ցուցաբերվող գենդերային հարցերով չեզոք մոտեցումն արտացոլում է բռնություն գործադրած անձանց վրա արտոնյալ կենտրոնացվածությունը, որոնք մեծ մասամբ տղամարդիկ են⁴⁰⁶:

7-րդ հոդվածով նախատեսվում է, որ պաշտպանության անհետաձգելի որոշումը կարող է չեղարկվել, եթե այն խախտվում է, սակայն չեն տրամադրվում ցուցումներ այն ավելի խիստ կարգադրությամբ փոխարինելու, ոչ էլ կատարողին ձերբակալելու և կալանավորելու վերաբերյալ⁴⁰⁷: Նույն կերպ՝ 8-րդ հոդվածով նախատեսվում է խախտման համար «պատասխանատվություն»՝ հղում չկատարելով քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական պատասխանատվությանը: Այնուամենայնիվ, Քրեական օրենսգրքի և Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի 2017 թվականի փոփոխություններով այդ բացը լրացվում է՝ պաշտպանական որոշումները խախտելու համար նախատեսելով ազատազրկում և տուգանքներ: Այնուամենայնիվ, այդ փոփոխությունները չեն կիրառվում 7-րդ և 8-րդ հոդվածներով սահմանված պաշտպանության բոլոր ձևերի նկատմամբ՝ ինչպես նշված է

⁴⁰⁵ Այս բացը առկա է ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 15-Լ հրամանում (փոփոխվել է՝ 2020 թվականի մարտի 3-ին): Այս հարցը բարձրացվել է մասնագետների կողմից անձնական գրույցների ժամանակ (Երևան քաղաքի վարչության Մալաթիայի բաժանմունքում):

⁴⁰⁶ «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելումն ու դրանց դեմ պայքարը», 2018թ., Լորի Ման և Լուսինե Սարգսյան, էջ 62:

⁴⁰⁷ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 66:

ստորև: Քրեական օրենսգրքի փոփոխությամբ (հոդված 353.1) անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների՝ բռնություն գործադրած անձին տուժողի բնակարանից հեռացնելու հետ կապված խախտման համար սահմանվում են հետևյալ պատժամիջոցները՝ տուժողին՝ դպրոց, հանգստավայրեր և տուն այցելելու արգելք. կատարողին կոնկրետ հեռավորությունից տուժողին մոտենալ չթույլատրող արգելք և հրազենի հանձնում⁴⁰⁸: Ըստ այդմ, պատասխանատվության միջոցներն են՝

- ▶ տուգանք՝ նվազագույն աշխատավարձի երեքհարյուրապատիկից հինգհարյուրապատիկի չափով⁴⁰⁹,
- ▶ ձերբակալում և կալանք՝ մեկից երեք ամիս ժամկետով,
- ▶ ազատազրկում՝ մինչև վեց ամիս ժամկետով⁴¹⁰:

Այդ առնչությամբ, 2020 թվականի ապրիլի 14-ին, ՀՀ Սահմանադրական դատարանը կայացրեց ՍԴՈ-1522 որոշումը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 353.1 հոդվածի և դրա հետ փոխկապակցված «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին» օրենքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին և 3-րդ կետերի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի վերջնական որոշումը հետևյալն էր. «7-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետը համապատասխանում է Սահմանադրությանն այնպիսի մեկնաբանությամբ, համաձայն որի՝ դրանով նախատեսված սահմանափակումներն ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի նկատմամբ կարող են կիրառվել միայն այն դեպքում, երբ հաշվի են առնվել նրա բնակության համար անհրաժեշտ այլ վայրի մատչելիությունը, ինչպես նաև ընտանիքում բռնության ենթարկված անձին և նրա խնամքի տակ գտնվող անձանց անվտանգ այլ վայր տեղափոխելու հնարավորությունը և նպատակահարմարությունը»⁴¹¹:

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքը նույնպես փոփոխվել է 2017 թվականին՝ անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների խախտման համար նախատեսվելով պատասխանատվություն: Մասնավորապես, շփումն արգելելու մասին որոշումները, երեխայի հետ տեսակցության արգելքը խախտելու և վերականգնողական ծրագրերի չհաճախելու համար դրանով նախատեսվում են տուգանքներ՝ նվազագույն աշխատավարձի ութսունապատիկից հարյուրապատիկի չափով⁴¹²:

Ինչպես նշվել է վերը, տուգանքները չեն համարվում արդյունավետ պատժող կամ կանխող միջոց, և դրանք հիմնականում վերցվում են ընտանեկան բյուջեից: Չնայած դրան՝ տուգանքները պաշտպանական միջոցների խախտումների ժամանակ կիրառվող հիմնական միջոցն են:

Որոշիչ է այն, որ ալիմենտ տրամադրելու և երեխայի ապրուստը հոգալու մասին

⁴⁰⁸ Այդ սահմանափակումները նախատեսվում են և՛ անհետաձգելի միջամտությունների, և՛ պաշտպանական որոշումների համար՝ համաձայն, համապատասխանաբար, «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-4-րդ կետերի և 8-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 1-4-րդ կետերի:

⁴⁰⁹ Համաձայն «Նվազագույն ամսական աշխատավարձի մասին» ՀՀ օրենքի մեկ նվազագույն աշխատավարձը կազմում է 1000 ՀՀ դրամ:

⁴¹⁰ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք, 353.1-ին հոդված:

⁴¹¹ <http://www.concourt.am/armenian/decisions/common/2020/pdf/sdv-1522.pdf?fbclid=IwAR2wKjeJoJzy1huRrCrMVC14S5qfXou52o3Q3rnLX2cwOj7xcAc2UfinZ5w>

⁴¹² Այդ սահմանափակումները նախատեսվում են և՛ անհետաձգելի միջամտությունների, և՛ պաշտպանական որոշումների համար՝ համաձայն, համապատասխանաբար, «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-4-րդ կետերի և 8-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 1-4-րդ կետերի:

որոշումները խախտելու համար պատժամիջոցներ նախատեսված չեն՝ ապահովելու համար, որ բռնություն գործադրած անձը հոգա ապրուստի ծախսերի իր բաժինը՝ ինչպես սահմանված է 8-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 5-րդ կետով: Այդպիսով, այդ բացը բռնություն գործադրած անձանց իրավունք է տալիս գործադրելու տնտեսական բռնություն և խախտելու այդպիսի բռնությունը կանխելու համար կայացված պաշտպանական որոշումը՝ լիակատար անպատժելիությամբ: Ե՛վ անհետաձգելի միջամտության, և՛ պաշտպանական որոշումները կարող են կասեցվել, եթե բռնություն գործադրած անձը կալանավորվում է կամ տեղափոխվում բժշկական հաստատություն, կամ՝ եթե տուժողը փոխել է բնակության վայրը, կամ ենթարկվում է ինքնության փոփոխության⁴¹³:

ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 17-Լ հրամանով հաստատվել են ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի նկատմամբ նախազգուշացման և անհետաձգելի միջամտության որոշումների ձևերը:

Համաձայն «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի՝ ոստիկանությունը կայացնում է սույն օրենքի 7-րդ հոդվածով նախատեսված անհետաձգելի միջամտության որոշումներ, ինչպես նաև հսկողություն է իրականացնում անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների համապատասխան պահանջների կատարման նկատմամբ՝ ոստիկանության պետի սահմանած կարգին համապատասխան:

Ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 14-Լ հրամանով հաստատվում է անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների համապատասխան պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու կարգը: Անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների համապատասխան պահանջների կատարման նկատմամբ հսկողությունն իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության քրեական հետախուզության գլխավոր վարչության անչափահասների գործերով և ընտանիքում բռնության կանխարգելման վարչության ենթակա տարածքային ստորաբաժանումների (այսուհետ՝ իրավասու ստորաբաժանում) կողմից:

Ստորաբաժանման կողմից հսկողությունն իրականացվում է ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց տներ այցելություններ կատարելու միջոցով և խախտումների վերաբերյալ տեղեկություններն արձանագրելու եղանակով:

Ընտանիքում բռնության ենթարկված անձի նկատմամբ կիրառված անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների պահանջների խախտման վերաբերյալ ցանկացած աղբյուրից տեղեկություններ ստանալուց հետո Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության տարածքային բաժնի իրավասու ստորաբաժանման ծառայողը (ծառայողները) մեկնում է բռնության ենթարկված անձի փաստացի գտնվելու վայր:

Անհետաձգելի միջամտության ու պաշտպանական որոշումների պահանջների կատարման նկատմամբ հսկողությունն իրականացվում է որոշման կայացման օրվանից հինգ օրվա ընթացքում՝ երկու անգամ իրավասու ստորաբաժանման հսկողություն իրականացնող ծառայողի կողմից բռնության ենթարկված անձի փաստացի գտնվելու վայր այցելությունների միջոցով և կազմվում է համապատասխան արձանագրություն, որը ստորագրվում է բռնության ենթարկված անձի կողմից: Վերջինիս ստորագրելուց հրաժարվելու դեպքում արձանագրության մեջ կատարվում է նշում: Իրավասու ստորաբաժանման ծառայողների կողմից կազմվում է անհետաձգելի միջամտության ու պաշտպանական որոշումների պահանջների խախտման վերաբերյալ արձանագրություն:

Խախտման մասին արձանագրություն կազմելուց հետո իրավասու ստորաբաժանման ծառայողը նախապատրաստում է նյութեր կամ հարուցում է քրեական գործ: Կազմված

⁴¹³ «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելումն ու դրանց դեմ պայքարը», 2018թ., Լորի Ման և Լուսինե Սարգսյան, էջ 67:

փաստաթղթերը զեկուցագրով հանձնվում են որոշման նկատմամբ հսկողություն իրականացնող իրավասու ստորաբաժանման ծառայողին:

Հսկողություն իրականացնող ստորաբաժանման ծառայողն արձանագրության պատճենը գրությամբ անհապաղ ուղարկում է աջակցության կենտրոն: Անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների պահանջների կատարման նկատմամբ հսկողությունն իրավասու ստորաբաժանման ծառայողի կողմից չի իրականացվում, եթե ընտանիքում բռնության ենթարկված անձն անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների գործողության ժամկետի ընթացքում գտնվում է ապաստարանում:

Բռնության կրկնության կամ շարունակման անմիջական սպառնալիքի գնահատումը տրվում է անհետաձգելի միջամտության որոշման մեջ, որը է ներառում է հետևյալը`

1. Դեպքի վայրի հասցեն, հաղորդման մասին տեղեկությունները, ենթադրաբար բռնություն գործադրողի և ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձի, ինչպես նաև դեպքի վայրում ներկա գտնված և բացատրություններ տվող անձանց անունները, ազգանունները, հայրանունները, բնակության վայրի հասցեն և գրանցման վայրը, արձանագրությունը կազմող իրավասու ոստիկանության ծառայողի անունը, ազգանունը, հայրանունը, կոչումը և պաշտոնը:
2. Ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձի կողմից ընտանիքում բռնության կրկնության կամ շարունակման անմիջական սպառնալիքի ամփոփ գնահատումը` սույն հավելվածի 2-րդ կետով նախատեսված հարցաթերթի համաձայն, որը լրացվում է 16 տարեկանը լրացած անձի կողմից:
3. Ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձին (անձանց) պատճառված վնասի նկարագրությունը, նրա վարքագիծը և խոցելիությունը բնութագրող հատկանիշները` սույն հավելվածի 5-7-րդ և 11-րդ կետերով նախատեսված չափորոշիչներին համապատասխան:
4. Ենթադրաբար բռնություն գործադրողի վարքագծի նկարագրությունը և նրա անձը բնութագրող հատկանիշների արձանագրումը` սույն հավելվածի 3-4, 11 և 13-18 կետերով նախատեսված չափորոշիչներին համապատասխան:
5. Ենթադրաբար բռնություն գործադրողի և ենթադրաբար բռնության ենթարկված անձի միջև հարաբերությունների նկարագրությունը` սույն հավելվածի 6-րդ կետով նախատեսված չափորոշիչին համապատասխան:
6. Դեպքի վայրում բռնության հետքերի և գույքին պատճառված վնասի նկարագրությունը:
7. «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգման մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածով նախատեսված անհետաձգելի միջամտության որոշման նկատմամբ սահմանափակումները և գործողության ժամկետը:
8. Որոշման բողոքարկման պայմանները և բողոքարկման մարմինը, ներառյալ դատարանը, որին կարող է բողոքարկվել որոշումը, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված պատժամիջոցները` որոշման խախտման համար:
9. Ստորագրությունները և որոշման կազմման ամսաթիվը:

Որոշումը ստորագրում է արձանագրությունը կազմած իրավասու ոստիկանության ծառայողը: Որոշումը ստորագրում են նաև տեղեկատվություն տրամադրող անձինք (բռնության ենթարկված անձը, բռնություն գործադրողը, վկաները), իսկ անչափահասների և օրենքով

անգործունակ ճանաչված անձանց դեպքում այն ստորագրվում է ծնողների կամ օրինական ներկայացուցիչների կողմից, որոշումն՝ արձակելիս ներկա լինելու դեպքում: Եթե բռնություն գործադրողը որոշումը կազմելիս ներկա չի գտնվում, այդ մասին գրառում է կատարվում: Եթե որևէ այլ անձ հրաժարվում է ստորագրել որոշումը, այդ մասին կատարվում է համապատասխան նշում: Այն անձին, որը հրաժարվել է ստորագրել որոշումը, թույլ է տրվում բացատրել մերժման պատճառները կամ պատճառների բացատրությունը մերժելը, որի մասին նույնպես պետք է նշում կատարվի:

Եթե իրավասու ծառայողը, սույն հավելվածով նախատեսված չափանիշների գնահատման արդյունքում, եզրակացնում է, որ ընտանիքում բռնության կրկնության կամ շարունակման անմիջական սպառնալիք չկա, նա միևնույն է կազմում է տեղի ունեցած դեպքի վերաբերյալ արձանագրություն:

Գործողություն 13. Ոստիկանության պարտականությունները ընտանեկան բռնության ենթարկված կանանց պաշտպանության հարցում

Նպատակը. Այս վարժությունը նպատակ ունի մասնակիցներին թույլ տալ ընտանեկան բռնության և ոստիկանության լիազորությունների վերաբերյալ ձեռք բերված գիտելիքները կիրառել գործնական աշխատանքում:

Տևողությունը. 45 րոպե

Անցկացման ձևը. Փոքր խմբային վարժություն (10 րոպե), ամբողջ խմբի քննարկում (25 րոպե), ամփոփում և դասընթացավարի դիտարկումներ (10 րոպե):

Օժանդակ նյութեր. Մասնակիցներին բաժանվող նյութ X, ֆլիպչարթ գրատախտակ, մարկերներ:

Գործի ուսումնասիրություն: Բ-ի ամուսինը ոստիկան է Երևանում, որտեղ նրանք միասին ապրում են: Բ-ի ամուսինն անընդհատ բռնություն է գործադրում նրա և իրենց դստեր նկատմամբ: Վերջին անգամ Բ-ին ծեծելիս նա կոտրել է նրա քիթը և ծնոտը: Նա նաև մի քանի անգամ կապել է Բ-ին, որպեսզի թույլ չտա փախչել տնից: Մի օր վերջապես Բ-ին հաջողվում է փախչել երեխաների հետ և ապաստանել:

Այնուամենայնիվ, նրանք անհանգիստ են, քանի որ կարծում են, որ ամուսինը կգտնի նրանց: Նրանք մտածում են այլ տուն տեղափոխվել: Ապաստարանի կառավարիչը նաև կարծում է, որ նրանք պետք է հեռանան ապաստարանից, քանի որ նրանց այնտեղ գտնվելը կարող է վտանգավոր լինել ապաստարանի այլ անդամների համար:

Ցուցումներ.

Քայլ 1. Դասընթացավարը խնդրում է մասնակիցներին կազմել չորսից հինգ մասնակիցներից բաղկացած փոքր խմբեր և ծանոթանալ գործի մանրամասներին: Խմբի մասնակիցները լրացնում են բաժանվող նյութը՝ գրելով հարցերի պատասխանները:

Քայլ 2. Դասընթացավարը խնդրում է յուրաքանչյուր խմբից մեկ ներկայացուցչի ներկայացնել իրենց առաջարկվող միջոցներն ու գործողությունները, կատարված հանցագործությունները, և մասնավորապես, թե ինչպիսի քայլերի նրանք կդիմեն բռնություն գործադրողի նկատմամբ, որը նույնպես ոստիկանության ծառայող է: Դասընթացավարն այնուհետև գրի է առնում առաջարկվող միջոցներն ու գործողությունները գրատախտակի վրա:

Քայլ 3. Դասընթացավարն ամփոփում է պարապմունքը, անդրադառնալով մասնակիցների կողմից առաջարկվող ընդհանուր միջոցներին և գործողություններին՝ կենտրոնանալով հետևյալի վրա.

- Եթե ձեզ հաղորդեին նման իրավիճակի մասին, ի՞նչ կձեռնարկեիք:
 - Ի՞նչ է ակնկալվում ոստիկանության աշխատակիցներից նման իրավիճակներում:
 - Ո՞րն է տուժողների համար հնարավոր վնասն ու վտանգը նման իրավիճակում:
 - Ինստիտուցիոնալ ինչպիսի՞ արձագանքը կարող է տուժողին լրացուցիչ վնաս հասցնել:
 - Ո՞րոնք կլինեն ձեր քայլերը ոստիկանության այն գործընկերոջ նկատմամբ, ով ըստ հաղորդումների ընտանիքում միշտ բռնություն է գործադրում:
- Վերջում դասընթացավարը պատասխանում է հարցերին, ամփոփում օրինակները և ներկայացնում իր մեկնաբանությունները:

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ.
Ոստիկանության պարտականությունները ընտանեկան բռնության ենթարկված կանանց պաշտպանության հարցում

Գործի ուսումնասիրություն: Բ-ի ամուսինը ոստիկան է Երևանում, որտեղ նրանք միասին ապրում են: Բ-ի ամուսինը անընդհատ բռնություն է գործադրում նրա և իրենց դստեր նկատմամբ: Վերջին անգամ Բ-ին ծեծելիս նա կտրել է նրա քիթը և ծնուտը: Նա նաև մի քանի անգամ կապել է Բ-ին, որպեսզի թույլ չտա փախչել տնից: Մի օր վերջապես Բ-ին հաջողվում է փախչել երեխաների հետ և ապաստանել:

Այնուամենայնիվ, նրանք անհանգիստ են, քանի որ կարծում են, որ ամուսինը կգտնի նրանց: Նրանք մտածում են այլ տուն տեղափոխվել: Ապաստարանի կառավարիչը նաև կարծում է, որ նրանք պետք է հեռանան ապաստարանից, քանի որ նրանց այնտեղ գտնվելը կարող է վտանգավոր լինել ապաստարանի այլ անդամների համար:

1. Ի՞նչ կանեիք որպես ոստիկան, գործին ծանոթանալուց հետո:

.....

.....

2. Նշեք, թե ինչ գործողություններ և միջոցներ կձեռնարկեիք:

.....

.....

3. Ի՞նչ հանցագործություններ է կատարել ամուսինը:

.....

.....

4. Ի՞նչ եք զգում՝ իմանալով, որ հանցագործը ոստիկան գործընկեր է:

.....

.....

5.7. ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐՈՒՄ

Ռիսկերի գնահատումը, կառավարումը և անվտանգության ծրագրումն անբաժանելիորեն կապված են, քանի որ դրանց նպատակը տուժողի անվտանգությունն ապահովելն է՝ ռիսկերը չեզոքացնելով կամ նվազագույնի հասցնելով: Անվտանգության ծրագիրը կազմվում է ռիսկի մակարդակի և հետագա վնասների հավանականության գնահատման հիման վրա և շարունակական վերանայման կարիք ունի: Ուստի, սկզբնական քայլն անվտանգության ապահովումն է, որպեսզի տուժող կանայք ազատվեն վախի զգացումից:

Անվտանգության ծրագրումը միշտ պետք է իրականացվի տուժողի հետ համագործակցությամբ: Տուժողին չի կարելի դուրս թողնել և մեկուսացնել գործընթացից: Չպետք է մոռանալ, որ տուժողն ամենից լավ է ճանաչում բռնարարին, և մինչ նա օգնություն է խնդրում հաստատություններից, հավանաբար արդեն «փորձել» է տարբեր ռազմավարություններ՝ իր և երեխաների համար ռիսկը և վտանգը նվազեցնելու համար: Շատ կարևոր է հասկանալ, թե որ ռազմավարություններն են էական և շահավետ եղել տուժողի համար, որոնք միայն զարգացման և կատարելագործման կարիք ունեն ⁴¹⁴:

Տուժողներից ոմանք որոշում են շարունակել հարաբերությունները/ամուսնությունը բռնարարի հետ կամ ստիպված են դա անել, քանի որ այլընտրանք չունեն: Կարևոր է, որ անվտանգության ծրագիրը հարմարեցվի տուժողի ներկա իրավիճակին: Անվտանգության ծրագիրը պետք է տարբեր լինի՝ կախված նրանից, թե տուժողը մնում է բռնարարի հետ, նախատեսում է նրան լքել բաժանվելուց անմիջապես հետո, կամ այնպիսի իրավիճակում է, երբ նրանք բաժանված են, և բռնարարը շփվում է երեխայի/երեխաների հետ: Գործուն և արդյունավետ անվտանգության ծրագիր կազմվելու համար պետք է նկատի ունենալ, որ մինչ բռնարարին մշտապես լքելը և ապահով լինելը տուժող կանանց մեծ մասը բազմիցս ժամանակավորապես լքել է բռնարարին և հետ վերադարձել: Պետք է նաև նկատի ունենալ, որ բռնարարի ձեռքակալությունը կամ պաշտպանական հրամանները ոչ բոլոր տուժողներին են ձեռնադրում ⁴¹⁵:

Համաձայն Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածի⁴¹⁶, երկրի իշխանությունները, այդ թվում՝ իրավապահ մարմինները, պատասխանատու են բռնության ռիսկի գնահատման և կառավարման համար՝ համապատասխան բոլոր մարմինների հետ համագործակցությամբ: Անվտանգության ապահովումը պետական կառույցների, այլ ոչ տուժողի պարտականությունն է: Հնարավորության դեպքում, պետք է մշակվի անվտանգության մանրամասն ծրագիր՝ տուժողներին օգնություն ցուցաբերող մասնագիտացված կանանց հասարակական կազմակերպությունների հետ համատեղ⁴¹⁷:

Անհրաժեշտ է մշտապես վերահսկել և գնահատել առանձին հաստատությունների միջամտությունների արդյունավետությունը, ինչպես նաև հաստատությունների միջև համագործակցության գործընթացները: Անվտանգության միջոցները կարևոր են նաև, երբ բռնության ենթարկված անձն օգնության համար դիմում է այլ հաստատությունների: Բռնության ենթարկված անձի և նրա երեխաների անվտանգությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է կիրառել բոլոր առկա միջոցները, որոնք բխում են իրավական և ինստիտուցիոնալ ընթացակարգերից: Բռնության ենթարկված անձինք պետք է վստահ լինեն, որ նրանք ապահով

⁴¹⁴ Լոգար, Ռ., Մարգանովա-Վարգովա, Բ. (2015թ.):

⁴¹⁵ Տե՛ս նույն տեղում:

⁴¹⁶ Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին», հոդված 51: <https://rm.coe.int/168008482e>

⁴¹⁷ WAVE (2012թ.): Պաշտպանություն II. Ռիսկերի գնահատման և անվտանգության կառավարման կարողությունների զարգացում՝ բարձր ռիսկի տուժողներին պաշտպանելու համար, Վիեննա:

կլինեն հաստատություն ժամանելիս, հաստատությունում գտնվելիս և հաստատությունից դուրս գալուց հետո: Հատկապես կրիտիկական են այն իրավիճակները, երբ տուժողը կարող է հանդիպել բռնարարին հաստատության տարածքում: Հնարավորության դեպքում տուժողը պետք է խուսափի գրասենյակում բռնարարին հանդիպելուց, հետևաբար մասնագետները պետք է տուժողի հետ հանդիպում նշանակեն այլ ժամի՝ ժամանելիս կամ մեկնելիս տուժողի և բռնարարի հանդիպումից խուսափելու համար:

Ներդիր 15. Անվտանգության ծրագրման տարրերը

- **Զոհակենտրոն** բռնության ենթարկված կանանց կարիքները, վախերն ու սպասումները լսվում և քննարկվում են նրա հետ: Անվտանգության ծրագրով նախատեսված միջոցառումները պետք է քննարկվեն և բացատրվեն կանանց: Լսելու լավ հմտություններից բացի, ներգրավված մասնագետները պետք է իրենց աշխատանքում հասկանան, որ բռնության ենթարկված կանայք կարող են տեղյակ չլինել անվտանգության առկա միջոցների մասին, և նրանց անհրաժեշտ է մանրամասն բացատրություն՝ հասկանալի լեզվով և եղանակով: Բացի այդ, բռնության ենթարկված որոշ կանայք կարող են դիմել ռիսկերի նվազեցման ռազմավարության, հետևաբար, մասնագետները պետք է օգնեն նրանց ամբողջությամբ հասկանալ իրենց անվտանգությանը սպառնացող ռիսկերը և դրանց լրջությունը:
- **Անհատականացված** անվտանգության ծրագրի բոլոր միջոցները պետք է համապատասխանեցվեն կոնկրետ կնոջ կարիքներին և իրավիճակի: Ավելին, տուժողն ակտիվորեն մասնակցում է ռիսկերի նույնականացմանը և գնահատմանը: Բոլոր միջոցները պետք է լինեն ապահով, և բռնության ենթարկված կանայք դրանք անվտանգ համարեն:
- **Համապարփակ** համակարգված և մեթոդական մոտեցում անվտանգության պլանավորման ամբողջ գործընթացում:
- **Բաց, մատչելի և սզայուն** ներգրավված մասնագետները լիովին հասկանում են կնոջ դիրքն ու խոչընդոտները, որոնց նա հաճախ հանդիպում է անձանոթ մարդկանց հետ ինտիմ հարցերի շուրջ խոսելիս: Հիմնական ուղերձը, որ մասնագետները պետք է հղեն տուժողին, այն է, որ նա պատասխանատվություն չի կրում իր կրած բռնության համար:
- **Գաղտնիությունը** բռնության ենթարկված կանանց աջակցություն ցուցաբերելու հիմնական սկզբունքն է: Բոլոր տեղեկությունները պետք է մշակվեն տվյալների պաշտպանության ներպետական օրենսդրության և անվտանգության կանոնների համաձայն:
- **Արձագանքում բավմասությանը** նշանակում է հասկանալ, որ հատվող խոցելիությունները, ինչպիսիք են տարիքը, տնտեսական վիճակը, հոգեկան առողջությունը, հաշմանդամությունը, էթնիկ փոքրամասնության կարգավիճակը և այլ գործոնները ազդում են բռնության և ռիսկերի վրա, ինչպես նաև ազդում են այն բանի վրա, թե ինչպես են բռնության ենթարկված կանայք օգնություն և աջակցություն փնտրում:
- **Առաջնորդում ընտանեկան բռնության աջակցության մասնագիտացված ծառայությունների կողմից** նշանակում է, որ կանանց ՀԿ-ն մասնագիտացած է բռնության ենթարկված կանանց աջակցության ծառայություններ մատուցելու հարցում: Թեև անվտանգության ծրագրման մասին պետք է իրազեկված լինեն աջակցության և պաշտպանության համակարգի բոլոր մասնագետները, անվտանգության

ծրագրման գործընթացին պետք է ներգրավել մասնագիտացված կանանց հասարակական կազմակերպությունները:

Աղբյուր՝ WAVE, 2012թ.⁴¹⁸:

Գործողություն 14. Անվտանգության ծրագրում և ռիսկի կառավարում

Նպատակը.

Խրախուսել մասնակիցներին կիրառել ռիսկի գործոնների և ռիսկերի գնահատման վերաբերյալ ձեռք բերված գիտելիքները իրենց ամենօրյա աշխատանքում:

Տևողությունը. 45-60 րոպե (կախված խմբի մեծությունից)

Անցկացման ձևը. Փոքր խմբային աշխատանք (20-30 րոպե), ամբողջ խմբի քննարկում (25 րոպե), ամփոփում և դասընթացավարի դիտարկումներ (15 րոպե):

Օժանդակ նյութեր. Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. նախորդ վարժության 1-ին և 2-րդ գործերի նկարագրություններ, նախորդ վարժության ընթացքում կազմված նյութեր (Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. «Ռիսկի գործոններ և կատեգորիաներ» և նախորդ վարժության ընթացքում կազմված պաշտոնական միջոցների և գործողությունների ցանկ, Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. «Կառուցակարգված անվտանգության ծրագրի կազմում» և Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. «Անվտանգության ծրագրի կազմման քայլերը»):

Ցուցումներ.

Մասնակիցները մնում են նույն խմբերում: Մասնակիցները օգտագործում են նախորդ սեմինարի դեպքերի նկարագրությունները, ինչպես նաև նախորդ սեմինարում կազմված նյութերը: Այնուհետև դասընթացավարը խնդրում է մասնակիցներին լրացնել և դիտարկել իրենց կողմից հայտնաբերված ռիսկի գործոնները: Մասնակիցներին նաև խնդրում են լրացնել բաժանված նյութը՝ կառուցակարգված անվտանգության ծրագրի կազմում:

Այս վարժության ընթացքում գործընթացն ինքնին նույնքան կարևոր է, որքան նրա արդյունքը/կազմված նյութերը

Ուղեցույց խմբային քննարկման/արդյունքի համար

Դասընթացավարը կազմակերպում է բացահայտված ռիսկերի և դրանց գնահատման վերաբերյալ քննարկումը, մասնավորապես՝ նույնականացման գործընթացի և այն ամենի վերաբերյալ, ինչը վճռորոշ է ռիսկի մակարդակը գնահատելու համար: Քննարկման ընթացքում ներկայացվում են յուրաքանչյուր խմբի կողմից առաջարկվող անվտանգության միջոցները, ինչպես նաև կազմվում է անվտանգության ծրագիրը: Մասնակիցներին առաջարկվում է կազմել անվտանգության ծրագրի իրականացման քայլերը: Տե՛ս անվտանգության ծրագրի մշակման քայլերի ձեռնարկը:

Հարցեր

- Որո՞նք են իրավախախտի հետ կապված ռիսկի գործոնները:
- Որո՞նք են ռիսկի գործոնների մասին տեղեկատվության աղբյուրները:

⁴¹⁸ WAVE (2012թ.): Պաշտպանություն II. Ռիսկերի գնահատման և անվտանգության կառավարման կարողությունների զարգացում՝ բարձր ռիսկի տուժողներին պաշտպանելու համար, Վիեննա:

- Ի՞նչ կարևորություն ունի տուժողի՝ իրավախախտին տնից հեռացնելու կամքը:
- Որո՞նք են ռիսկերի գնահատման և կառավարման մարտահրավերները:

Աղբյուրը՝ Լոգար Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա Բ. (2015թ.), էջ. 50

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. Կառուցակարգված անվտանգության ծրագրի կապմում ⁴¹⁹

Բացահայտված ռիսկի գործոններ	Ռիսկի նվազեցման միջոցներ	Ո՞վ է պատասխանատու ռիսկի նվազեցման միջոցի/միջոցների իրականացման համար: ⁴²⁰	Միջոցների իրականացման վերջնաժամկետը (որքան ժամանակ պետք է կիրառվի միջոցը)	Մեկնաբանություններ և դիտողություններ

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. Անվտանգության ծրագրի մշակման քայլերը

1. Տուժողի կարիքների և վախերի բացահայտում

- Նպատակահարմար է գրույցը սկսել այն բանից, թե ինչ է զգում տուժողը և ինչ է նա ակնկալում ձեզանից (որպես հաստատության ներկայացուցիչ):
- Տուժողի հետ գրույցը սկսեք նրա ամենամեծ վախերից/անհանգստություններից: Դրանք կարող են վերաբերել մի շարք խնդիրների, սակայն փորձեք բացահայտել մշտական բնույթ կրողները (օրինակ՝ բռնարարից տնտեսական կախվածությունը, երեխաներին դաստիարակության և խնամքի հետ կապված խնդիրները և այլն):
- Ի՞նչ է արել տուժողը նախկինում այդ վախերն ու անհանգստությունները հաղթահարելու համար: Արդյոք այդ գործողություններն արդյունք են տվել: Եթե ոչ, ապա ի՞նչ այլ տարբերակներ կան:
- Որո՞նք են տուժողի անվտանգության գծով առաջարկվող նոր ռազմավարությունների հնարավոր արդյունքները (դրական և բացասական):
- Տուժողի կարծիքով զուգընկերն ինչպես կարծազանքի իր ձեռնարկած քայլերին⁴²¹:

⁴¹⁹ Լոգար Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա Բ. (2015թ.), էջ56:
⁴²⁰ Այս վարժության համար լրացվում են միայն առաջին երկու սյունակները:
⁴²¹ Օհայոյի ընտանեկան բռնության ցանց, 2007:

2. Ներկայիս (փաստացի) ռիսկի գործոնների բացահայտում

- Պոտենցիալ ռիսկի գործոնների ցանկը պետք է կիրառվի համակարգված, օրինակ՝ ռիսկերի գնահատման համար «ստուգաթերթի» միջոցով:
- Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել այսպես կոչված ռիսկը սրող գործոններին (տե՛ս Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. «Ռիսկի գործոնների ցանկ»)
- Եթե բնությունը հիմնականում հոգեբանական բնույթ է կրում, փորձեք պարզել, թե ինչից է ամենից շատ վախենում տուժողը (ինչ սպառնալիքներ է օգտագործում բռնարարը, հոգեբանական բռնության ո՞ր ձևերին է նա դիմում) և ո՞րն է են բռնարարի հիմնական մարտավարությունը (մեկուսացում, ազատության սահմանափակում, տնտեսական բռնություն, սպառնալիքներ)

3. Տուժողի կողմից նախկինում կիրառված մարտավարությունը և անվտանգության միջոցառումները

- Ի՞նչ քայլերի է դիմել նախկինում տուժողը նախկինում բռնությունից խուսափելու համար, և ինչ տարբերակներ կային նախորդ շրջանում (օրինակ. արդյո՞ք նա կարողացել է օգտվել հեռախոսից՝ բռնության գործադրման դեպքի ընթացքում կամ դրանից հետո ուստիկանություն զանգահարելու համար, արդյո՞ք նա հեռացել է բռնարարից, արդյո՞ք նա գնալու տեղ ուներ, արդյո՞ք նա կարող էր երեխաների հետ որևէ տեղ գնալ):
- Ինչպե՞ս էր բռնարարն արձագանքում տուժողի կողմից նախկինում կատարվող քայլերին:
- Այդ քայլերից որո՞նք էին արդյունավետ, իսկ որոնք կարող էին տուժողի և նրա երեխաների համար ավելի մեծ վտանգ առաջացնել:

4. Հնարավոր տարբերակները տուժողի համար

- Ի՞նչ տարբերակներ և միջոցներ կան այժմ տուժողի համար:
- Ի՞նչ միջոցներ կձեռնարկի ձեր հաստատությունը, և ինչպիսի՞ միջոցներ կարող են կիրառվել:
- Հնարավոր տարբերակները վերլուծելիս կարևոր է տուժողին հարցնել, թե արդյոք այդ տարբերակները իրատեսական են (տուժողի տեսանկյունից) և արդյոք նա կարծում է, որ դրանք կարող են մեծացնել իր անվտանգության հնարավորությունները: Ցանկալի է տուժողի հետ քննարկել հետևյալ հարցերից մի քանիսը.
 - Արդյո՞ք առաջարկվող տարբերակները հասանելի են նրան:
 - Որո՞նք կլինեն գործընթացի քայլերը:
 - Ի՞նչ անել այն ընթացքում մինչև որ այդ տարբերակներից որևէ մեկն իրագործելի դառնա:
 - Ի՞նչ է պետք տուժողին այդ տարբերակներից օգտվելու համար (ֆինանսական օգնություն, տրանսպորտ, հեռախոս):
 - Ի՞նչ խոչընդոտներ կան:
 - Ի՞նչ կարող է նա անել այդ խոչընդոտները հաղթահարելու համար:

5. Վերջնական անվտանգության ծրագրի կապմունք

Անվտանգության վերջնական ծրագիրը պետք է ներառի կոնկրետ քայլեր, միջոցներ և միջամտություններ, որոնք ձեռնարկվելու են կոնկրետ հաստատությունների և կազմակերպությունների կողմից, ինչպես նաև քայլեր, որոնց կդիմի տուժողը վտանգի դեպքում:

Ներդիր 16. Անհատական անվտանգության ծրագրի կազմում

Անհատական անվտանգության ծրագիր կազմելիս անվտանգության աջակցության գործոնները հետևյալն են.

- Տուժողին/բռնության ենթակված անձին հասանելի անհատական օգնության մակարդակը
- Նրանց մասնավոր կյանքի իրավիճակը
- Վախի մակարդակը
- Անվտանգության խոչընդոտները, որոնք առաջացել են անձնական վերաբերմունքի և համոզմունքի, ինչպես նաև ընտանիքի, համայնքի վերաբերմունքի և համոզմունքների կամ մշակույթի պատճառով.
- Բռնության հետևանքները առողջության վրա.
- Աշխատանք ունենալը և ֆինանսական խնդիրները.
- Երեխաների հետ կապված մտահոգությունները.
- Ալկոհոլի և/կամ թմրամիջոցների օգտագործման/չարաշահման (ինչպես օրինական, այնպես էլ անօրինական) հետ կապված խնդիրները.
- Տեղական ծառայությունների հասանելիությունը և մատչելիությունը և դրանց կողմից տուժողի/բռնության ենթակված անձի կարիքներին արձագանքումը.
- Անհրաժեշտ տեղեկատվության հասանելիությունը և մատչելիությունը.
- Աջակցության ծառայությունների համակարգումը:

Աղբյուրը՝ Կանանց նկատմամբ բռնության նկատմամբ ոստիկանության արդյունավետ արձագանքի ձեռնարկ (ՄԱԹՀՊԳ, 2010թ.):

5.8 կանխարգելիչ հաշվառում

ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 15-Լ հրամանում փոփոխություններ են կատարվել 2020 թվականի մարտի 9-ին և 2021 թվականի ապրիլի 30-ին: Այն հաստատում է Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության տարածքային ստորաբաժանումների անչափահասների գործերով և ընտանիքում բռնության կանխարգելման բաժանմունքներում (խմբերում) ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց կանխարգելիչ հաշվառման վերցնելու կարգը:

Ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց նկատմամբ մասնագիտացված ստորաբաժանման կողմից իրականացվող կանխարգելիչ աշխատանքների նկատմամբ վերահսկողությունը և մեթոդական օգնության ցուցաբերումն իրականացնում են ոստիկանության հասարակական անվտանգության ապահովման գլխավոր վարչության անչափահասների հանցավորության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման վարչությունը (այսուհետ՝ վարչություն), տարածքային բաժնի պետը և նրա օպերատիվ գծով տեղակալը:

Սույն կարգով սահմանված աշխատանքները կազմակերպում, ղեկավարում և համակարգում է ոստիկանության տարածքային մարմնի պետի օպերատիվ գծով տեղակալը:

Մասնագիտացված ստորաբաժանումում կանխարգելիչ հաշվառման չեն վերցվում քրոնիկ հոգեկան հիվանդության, հոգեկան գործունեության ժամանակավոր խանգարման, տկարամտության կամ հոգեկան այլ հիվանդագին վիճակի հետևանքով իր գործողությունների վտանգավորությունը չգիտակցող անձը (չափահաս և անչափահաս), ով հաշվառված է բժշկական հաստատությունում: Բժշկական հաստատությունում հաշվառված անձանց կողմից ընտանիքում բռնություն գործադրելու դեպքում մասնագիտացված ստորաբաժանման ծառայողը այդ մասին 1 աշխատանքային օրվա ընթացքում ոստիկանության տարածքային մարմնի պետին հասցեագրված զեկուցագրի միջոցով տեղեկացնում է համայնքային ոստիկանության բաժանմունքին /խմբին/⁴²²:

⁴²² ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի թիվ 15-Լ հրամանի 1-ին հավելվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ մասնագիտացված ստորաբաժանումում կանխարգելիչ հաշվառման չեն վերցվում քրոնիկ հոգեկան հիվանդություն, հոգեկան գործունեության ժամանակավոր խանգարման, տկարամտության կամ հոգեկան այլ հիվանդագին վիճակի հետևանքով իր գործողությունների վտանգավորությունը չգիտակցող անձը (չափահաս և անչափահաս), ով հաշվառված է բժշկական հաստատությունում: Բացի այդ, ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի թիվ 15-Լ հրամանի 1-ին հավելվածի 45-րդ կետը սահմանում է, որ հաշվառման մեջ գտնվող անչափահասի վերաբերյալ կազմված քարտի վարումը դադարում է, ի թիվս այլնի, եթե անչափահասը հաշվառման մեջ գտնվելու ընթացքում ձեռք է բերել հոգեկան հիվանդություն և հաշվառվել համապատասխան բժշկական հաստատությունում: Հրամանի 5-րդ կետը հակասում է Օրենքի 12-րդ հոդվածին, քանի որ դրա բովանդակությունը հակասում է «անգործունակ» եզրույթին: Ավելին, Հրամանի ձևակերպումը հիմնված է Քրեական օրենսգրքով սահմանված անմեղության հասկացության վրա: Տեխնիկական քննարկումների ընթացքում ոստիկանության ներկայացուցիչներն ասացին, որ նման անձանց վերաբերյալ կանխարգելիչ հաշվառումը արդյունավետ չէ ընտանեկան բռնության դեմ պայքարում, և որ համաձայն 2014թ. նոյեմբերի 6-ի ՀՀ կառավարության թիվ 1254-Ն որոշման՝ պաշտպանական նպատակներով նրանք պահպանում են այն անձանց քարտերը, որոնք հաշվառման մեջ են գտնվում առողջապահական հաստատություններում՝ շրջապատի համար վտանգ ներկայացնող հոգեկան խանգարման հիվանդության պատճառով, մինչև այն պահը, երբ նրանց հաշվառումն առողջապահական մարմիններում դադարեցվի: Սակայն այս փաստարկն անընդունելի է, և ընտանեկան բռնության դեպքերի վերաբերյալ հաշվառում վարելը չի կարող համարվել նման դեպքերը կանխելու միջոց: Ընտանեկան բռնություն կատարողների հաշվառումը կանխարգելիչ նպատակ է հետապնդում, և ընտանիքի չափահաս անդամների կողմից ընտանեկան բռնության կատարումը կանխելու համար նրանց նկատմամբ պետք է հսկողություն սահմանվի: Հաշվառման վերցնելու գործառնությունը չափազանց կարևոր նշանակություն ունի անձի վարքագծի դրսևորումների մշտադիտարկման տեսանկյունից: Սակայն խնդիրն այն է, որ գործունակում կանխարգելիչ նպատակ հետապնդող հաշվառումը և բռնություն գործադրած անձանց մշտադիտարկումը պատշաճ չեն իրականացվում: Այս պարագայում, ՀՀ ոստիկանության պետի վերոնշյալ հրամանն ուղղակի խոչընդոտ է հաշվառման իրականացման համար, որն ունի ընտանիքում բռնության դեպքերի կանխարգելման նպատակ: Մարդու իրավունքների պաշտպանի տարեկան հաղորդում, 2020թ., բաժին 14: <https://www.ombuds.am/images/files/c2ab53b11485412b39407e62ce598379.pdf>

Կանխարգելիչ հաշվառումն իրականացվում է հաշվառվող անձի փաստացի բնակության վայրի ուստիկանության բաժնի կողմից: Եթե բռնություն գործադրած անձը չունի հիմնական բնակության վայր հաշվառման է վերցվում տարածքային կարգով: Հաշվառման վերցնելու համար ուստիկանության իրավասու ծառայողը, անձի հաշվառված լինելու հանգամանքը ստուգելու նպատակով, բռնության փաստի հայտնաբերումից, ինչպես նաև անձի դատվածության փաստը հավաստող տեղեկատվություն ստանալուց հետո, 1 աշխատանքային օրվա ընթացքում գրավոր հարցում է կատարում վարչությանը: Ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի հաշվառված չլինելու դեպքում, կանխարգելիչ հաշվառման քարտ կազմելու վերաբերյալ զեկուցագիրը, հաշվառման վերցնելու համար հիմք հանդիսացած փաստաթղթերի, այդ թվում՝ ԱՄՈ-ի հետ միասին ներկայացնում է բաժնի պետին: Թույլատրելու դեպքում ուստիկանության իրավասու ծառայողը, ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի վերաբերյալ կանխարգելիչ հաշվառման քարտը գրանցում է ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց հաշվառման մատյանում (այսուհետ՝ մատյանում)՝ դրան տալով հերթական համար: Հաշվառման քարտերի հերթական համարները յուրաքանչյուր տարի սկսվում է 01 թվից, այնուհետև դրվում է գծիկ և նշվում հաշվառման տարեթվի վերջին երկու նիշերը:

Հաշվառման քարտի համարը պետք է համընկնի մատյանում ընթացիկ տարվա հերթական համարի հետ:

Կանխարգելիչ հաշվառման ենթակա են թե՛ մեծահասակները, թե՛ անչափահասները, ովքեր կատարել են ընտանեկան բռնություն⁴²³: Մասնագիտացված ստորաբաժանումներում բռնություն գործադրած չափահաս անձի հաշվառման նպատակն է նախականիսել վերջինիս կողմից նոր իրավախախտումների կատարումը, ինչպես նաև կանխել ընտանիքում հետագա բռնությունները: Ընտանեկան բռնությունը հաճախ շարունակվում է տարիներ և տասնամյակներ շարունակ: Ուստիկանությունը պետք է կարողանա տեսնել բռնության ողջ պատմությունը:

Կանխարգելիչ հաշվառումը վարվում է ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի վերաբերյալ կանխարգելիչ հաշվառման քարտի (հավելված 6) միջոցով: Կանխարգելիչ հաշվառման քարտ կազմելու հիմքերն են՝

- 1) ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի վերաբերյալ ուստիկանության իրավասու ծառայողի կողմից նախազգուշացում կիրառելու մասին որոշումը,
- 2) ուստիկանության իրավասու ծառայողի կողմից կիրառված անհետաձգելի միջամտության որոշումը,
- 3) ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի նկատմամբ ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից կայացված պաշտպանական որոշումը,
- 4) ընտանիքում բռնության հետ կապված հանցանքի համար դատվածություն ունենալու փաստը:

Մասնագիտացված ստորաբաժանման իրավասու ծառայողի կողմից կանխարգելիչ հաշվառման քարտ կազմվում է վերը նշված որոշումներից որևէ մեկը կայացնելուց, անձի դատվածության փաստը հավաստող տեղեկատվությունը և վարչությունից անձի հաշվառված չլինելու վերաբերյալ տեղեկատվությունը ստանալուց հետո՝ 2 աշխատանքային օրվա ընթացքում:

Մասնագիտացված ստորաբաժանումում հաշվառման մեջ գտնվող անձի կողմից բռնության կրկնման կամ կիրառված պաշտպանության միջոցի խախտման դեպքում, իրավասու

⁴²³ ՀՀ ուստիկանության պետի 2020թ. մարտի 9-ի թիվ 15-Լ հրաման՝ «Հայաստանի Հանրապետության ուստիկանության տարածքային ստորաբաժանումների անչափահասների գործերով և ընտանիքում բռնության կանխարգելման բաժանմունքներում (խմբերում) ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց կանխարգելիչ հաշվառման վերցնելու կարգը հաստատելու մասին»:

ծառայողը համապատասխան զեկուցագիր է ներկայացնում ոստիկանության տարածքային մարմնի պետին: Հաշվառման մեջ գտնվող անձի կողմից բռնության կրկնումը կամ կիրառված պաշտպանության միջոցի խախտումը մասնագիտացված ստորաբաժանման ծառայողի կողմից արձանագրվելուց հետո 6-րդ օրը, բռնություն գործադրած անձի վերաբերյալ կազմված կանխարգելիչ հաշվառման քարտը ուղարկվում է Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության հասարակական անվտանգության ապահովման գլխավոր վարչություն: Վարչությունն ուսումնասիրում է բռնություն գործադրած անձի վերաբերյալ կազմված կանխարգելիչ հաշվառման քարտը և խախտումներ հայտնաբերելու դեպքում զեկուցագիր է ներկայացնում ոստիկանության պետին կամ իրավասու տեղակալին և վերջիններիս ցուցումի հիման վրա կատարում է ծառայողական քննություն:

Կանխարգելիչ հաշվառման շրջանակներում չափահաս անձի կողմից ընտանիքում բռնություն գործադրելը կանխարգելելու նկատմամբ մշտադիտարկում իրականացվում է օրենքով սահմանված կարգով՝ սոցիալական ծառայություններ տրամադրող տարածքային մարմնի սոցիալական աշխատողի (այսուհետ՝ սոցիալական աշխատող) կողմից:

Նախքան բռնություն գործադրած անձին հաշվառելը, վերջինս հրավիրվում է ոստիկանության տարածքային մարմին կամ հեռախոսակապի, պաշտոնական էլեկտրոնային կամ պատվիրված փոստի միջոցով իրազեկվում է իրեն հաշվառման վերցնելու մասին, ներկայացվում են հաշվառման վերցնելու հիմքերը, կազմվում է նրան իրազեկելու վերաբերյալ համապատասխան տեղեկանք, որը ստորագրվում է հաշվառվողի կողմից, իսկ ստորագրելուց հրաժարվելու դեպքում կատարվում է համապատասխան նշում՝ հրաժարվելու պատճառների մասին, և տեղեկանքը կցվում է հաշվառման քարտին: Ոստիկանության մասնագիտացված ստորաբաժանումում ընտանիքում բռնություն գործադրած անձին հաշվառման վերցնելու մասին 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում ոստիկանության ծառայողը գրավոր տեղեկացնում է հաշվառվողի բնակության վայրի վարչական տարածքը սպասարկող ոստիկանության ստորաբաժանման համայնքային ոստիկանության տեսուչին և սոցիալական աշխատողին:

Ոստիկանության իրավասու ծառայողը սոցիալական աշխատողի հետ փոխհամագործակցության շրջանակներում, ամսական առնվազն մեկ հանդիպում է ունենում հաշվառման վերցված և ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց հետ, իրականացնում բացատրական աշխատանքներ, ինչպես նաև ծանոթանում ընտանիքում տիրող իրավիճակին և ընտանիքի անդամների փոխհարաբերություններին և կազմում համապատասխան տեղեկանք⁴²⁴: Տուժողին և բռնարարին նույն հանդիպմանը հրավիրելը, հատկապես, եթե առկա է վավեր ԱՄՈ կամ պաշտպանական որոշում, հսկայական թիսկ է ներկայացնում տուժողի և նրա երեխաների համար և կարող է դրդել բռնարարին խախտել որոշմամբ հաստատված արգելքը: Ուստի մենք միանշանակ կառաջարկեինք հանդիպումները կազմակերպել առանձին և առանձին ժամերին՝ խուսափելով բռնարարի և տուժողի միջև հնարավոր շփումներից:

Ոստիկանության իրավասու ծառայողը սոցիալական աշխատողի հետ փոխհամագործակցության շրջանակներում, ամսական մեկ անգամ հանդիպում է ունենում, որի ընթացքում քննարկվում և վեր են լուծվում հաշվառման մեջ գտնվող անձի վարքագիծը, առկա խնդիրները և որոշում իրականացվող հետագա աշխատանքները և այդ մասին կազմում համապատասխան տեղեկանք, որը կցվում է հաշվառման քարտին:

Իրավասու ծառայողի կողմից հաշվառման մեջ գտնվող անձի նոր բնակության վայրը պարզելու ուղղությամբ ձեռնարկվում են որոնողական միջոցառումներ: Անձի բնակության վայրը չպարզելու դեպքում իրավասու ծառայողն այդ մասին նշում է կատարում կանխարգելիչ

⁴²⁴ Հրամանում չի հստակեցվում, թե արդյոք այդ ամենամսյա հանդիպումները պետք է անցկացվեն տուժողի և բռնարարի համատեղ մասնակցությամբ, թե առանձին:

հաշվառման քարտում և 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում այդ մասին հայտնում վարչությանը և կանխարգելիչ հաշվառումը կասեցվում է: Կանխարգելիչ հաշվառման քարտը կասեցվում է նաև ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի նկատմամբ հետախուզում հայտարարելու դեպքում՝ 5 օրյա ժամկետում: Սույն կարգով սահմանված ժամկետը (մինչև 1 տարի) լրանալուց հետո հաշվառման մեջ գտնվող անձը հանվում է հաշվառումից: Անձը կանխարգելիչ հաշվառումից հանվում է ոստիկանության իրավասու ծառայողի պատճառաբանված զեկուցագրի հիման վրա, օրինակ՝ եթե նրա գտնվելու վայրը հայտնի չէ, բաժնի պետի թույլտվությամբ, որի մասին համապատասխան նշում է կատարվում մատյանում: Հաշվառումից հանված անձանց քարտերը պահվում են մեկ տարի ժամկետով՝ մասնագիտացված ստորաբաժանման ղեկավարի մոտ, որից հետո հանձնվում են ոստիկանության տարածքային բաժնի քարտուղարություն և ոչնչացվում սահմանված կարգով:

Մասնագիտացված ստորաբաժանումներում **ընտանիքում բռնություն գործադրած անչափահաս անձի** նկատմամբ իրականացվող կանխարգելիչ հաշվառման նպատակն է հայտնաբերել անչափահասի քրեական վարքագիծը, կանխել անչափահասի կողմից հետագա իրավախախտումների ու հանցագործությունների կատարումը, ինչպես նաև ընտանիքի անդամների նկատմամբ հետագա բռնությունները: Կանխարգելիչ հաշվառումը վարվում է ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի վերաբերյալ կանխարգելիչ հաշվառման քարտի միջոցով: Հաշվառման քարտ կազմվում է ընտանիքի անդամների կամ անդամներից որևէ մեկի նկատմամբ բռնի արարքներ կատարած, 11 տարին լրացած անչափահասի նկատմամբ ոստիկանության իրավասու ծառայողի՝ նախագուշացման մասին որոշում կայացնելուց հետո, 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում:

Նախքան անչափահասին հաշվառելը, անչափահասը ծնողի կամ օրինական ներկայացուցչի հետ հրավիրվում է ոստիկանության տարածքային մարմին կամ հեռախոսակապի, պաշտոնական էլեկտրոնային կամ պատվիրված փոստի միջոցով իրազեկվում են անչափահասին հաշվառման վերցնելու մասին, ներկայացվում են հաշվառման վերցնելու հիմքերը, կազմվում է նրանց իրազեկելու վերաբերյալ համապատասխան տեղեկանք, որը ստորագրվում է ծնողի կամ օրինական ներկայացուցչի կողմից, իսկ ստորագրելուց հրաժարվելու վերաբերյալ կատարվում է համապատասխան նշում՝ հրաժարվելու պատճառների մասին, որը կցվում է հաշվառման քարտին:

Կանխարգելիչ հաշվառման շրջանակներում անչափահասի կողմից ընտանիքում հետագա բռնությունների գործադրումը, ինչպես նաև նրա կողմից այլ իրավախախտումների կատարումը կանխելու նպատակով վերջինիս վարքագծի նկատմամբ մշտադիտարկումն իրականացվում է ոստիկանության մասնագիտացված ստորաբաժանման կողմից:

Ոստիկանության իրավասու ծառայողը ընտանիքում բռնություն գործադրած անչափահասին հաշվառման վերցնելու մասին 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում գրավոր տեղեկացնում է հաշվառվողի բնակության վայրի վարչական տարածքը սպասարկող ոստիկանության ստորաբաժանման համայնքային ոստիկանության տեսուչին, ինչպես նաև անչափահասի դպրոցը սպասարկող մասնագիտացված ստորաբաժանման տեսուչին, իսկ ավագ դպրոցի դեպքում՝ դպրոցական (ավագ) տեսուչին: Անչափահասին հաշվառման վերցնելու մասին ոստիկանության իրավասու ծառայողը 1 աշխատանքային օրվա ընթացքում զեկուցագիր է ներկայացնում ոստիկանության տարածքային մարմնի պետի օպերատիվ գծով տեղակալին: Վերջինս հանձնարարում է մասնագիտացված ստորաբաժանման օպերատիվ աշխատողին, հաշվառման մեջ գտնվելու ընթացքում, հաշվառվողի վարքի վերաբերյալ հետաքրքրություն ներկայացնող տեղեկություններ ստանալու դեպքում զեկուցագրով տեղեկացնել իրավասու ծառայողին, ում վարույթում գտնվում է հաշվառման քարտը: Վերջինս հանձնարարում է մասնագիտացված ստորաբաժանման օպերատիվ աշխատողին, հաշվառվողի վարքի վերաբերյալ հետաքրքրություն ներկայացնող որևէ նոր տեղեկություններ

ստանալու դեպքում (անչափահասին առնչվող նոր որոշումներ, իրավախախտումներ և այլն) գեկուցագրով տեղեկացնել իրավասու ծառայողին, ում վարույթում գտնվում է հաշվառման քարտը: Անչափահասների հետ կանխարգելիչ աշխատանքներն իրականացվում են բնակության, ուսման վայրերում, իսկ անհրաժեշտության դեպքում հաշվառվողը իրավիրվում է ոստիկանության ստորաբաժանում:

Ընտանիքում բռնություն գործադրած անչափահասին հաշվառման վերցնելու մասին 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում, իրավասու ծառայողը գրավոր տեղեկացնում է հաշվառվողի ուսման, աշխատանքի և բնակության վայրերի աշխատակազմերին, տեղական ինքնակառավարման մարմնին, ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանության բաժնին, ինչպես նաև սոցիալական ծառայություններ տրամադրող տարածքային մարմնին, համագործակցում համայնքային և պետական վերականգնողական կենտրոնների պատասխանատուների հետ: Եթե անչափահասը արական սեռի 16 տարին լրացած անձ է, ապա այդ մասին 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում գրավոր տեղեկացվում է անչափահասի հաշվառման վայրի տարածքային զինվորական կոմիսարիատ:

Ոստիկանության իրավասու ծառայողն ամսական առնվազն մեկ անգամ հաշվառման մեջ գտնվող անչափահասի հետ անց է կացնում անհատական կանխարգելիչ զրույցներ՝ ընդգրկելով նաև վերջինիս ծնողներին կամ այլ օրինական ներկայացուցիչներին, ինչպես նաև հաշվառվողին դասավանդող ուսուցիչներին:

Իրավասու ծառայողը պարբերաբար հանդիպումներ, զրույցներ է անցկացնում հաշվառվող անչափահասի ծնողների, անչափահասի կողմից ընտանիքում բռնության ենթարկված անդամի հետ, ինչի վերաբերյալ կազմում է տեղեկանք, որը ստորագրվում է անչափահասի ծնողի և բռնության ենթարկվածի կողմից:

Ընտանիքում բռնություն գործադրած անչափահաս անձը, եթե նրա արարքում բացակայում են հանցակազմի հատկանիշները՝ ոստիկանության կողմից ուղղորդվում է վերականգնողական ծրագրերի համապատասխան համայնքային և պետական կենտրոններ: Անչափահասին համայնքային և պետական կենտրոններ ներկայացնելու գրության պատճեն կցվում է կանխարգելիչ հաշվառման քարտին:

Ընտանիքում բռնություն գործադրած և կանխարգելիչ հաշվառման մեջ գտնվող անչափահասին հատուկ մասնագիտացված (ռազմամարտական) և հատուկ հանրակրթական (հակասոցիալական վարք դրսևորած երեխաների համար) ուսումնական հաստատություններ տեղափոխելու դեպքում կանխարգելիչ հաշվառման քարտը 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում ուղարկվում է հիշյալ ուսումնական հաստատությունների գտնվելու վայրի ոստիկանության տարածքային մարմնին՝ հաշվառվողի վարքագծի նկատմամբ հետագա հսկողություն սահմանելու համար:

Հաշվառման մեջ գտնվող անչափահասի վերաբերյալ կազմված քարտի վարումը դադարեցվում է՝

- 1) եթե անչափահասը հաշվառման մեջ գտնվելու ընթացքում ձեռք է բերել հոգեկան հիվանդություն և հաշվառվել համապատասխան բժշկական հաստատությունում,
- 2) անչափահասը մեկ տարուց ավելի բնակվում է Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս,
- 3) լրացել է կանխարգելիչ քարտի վարման ժամկետը.
- 4) մահվան դեպքում,
- 5) օրենքով սահմանված այլ դեպքերում:

Անչափահասին հաշվառումից հանելու մասին 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում

տեղեկացվում է անչափահասը, նրա ծնողները կամ օրինական ներկայացուցիչները, ուսման, աշխատանքի և բնակության վայրերի աշխատակազմերը, հաշվառվողի բնակության վայրի վարչական տարածքը սպասարկող ոստիկանության ստորաբաժանման համայնքային ոստիկանության տեսուչը, տեղական ինքնակառավարման մարմինը, ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանության բաժինը, ինչպես նաև սոցիալական ծառայություններ տրամադրող տարածքային մարմինը, համայնքային և պետական վերականգնողական կենտրոնները: Եթե անչափահասը արական սեռի 16 տարին լրացած անձ է, ապա այդ մասին 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում գրավոր տեղեկացվում է անչափահասի հաշվառման վայրի տարածքային զինվորական կոմիսարիատ:

Համաձայն ՀՀ Ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 15-Լ հրամանի (փոփոխվել է 2020 թվականի մարտի 3-ին և 2021 թվականի ապրիլի 30-ին) մասնագիտացված ստորաբաժանման իրավասու ծառայողն իրավունք ունի՝

- 1) այցելել ընտանիքում բռնություն գործադրած և հաշվառման մեջ գտնվող անձանց բնակության, ուսման վայրեր, գրույցներ անցկացնել հաշվառվողի, (անչափահասի դեպքում նաև նրա ծնողների կամ այլ օրինական ներկայացուցիչների և այլ անձանց) հետ,
- 2) կազմակերպություններից և ուսումնական հաստատություններից պահանջել և ստանալ անհրաժեշտ տեղեկություններ,
- 3) հաշվառման մեջ գտնվող անչափահասին ուղղորդել համայնքային և պետական վերականգնողական կենտրոններ,
- 4) համագործակցել և անհրաժեշտ տեղեկատվություն ստանալ տեղական ինքնակառավարման մարմնից, ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանության բաժիններից, սոցիալական աջակցություն տրամադրող ծառայություններից, հասարակական կազմակերպություններից:

Իրավասու ծառայողը պարտավոր է՝

- 1) հաշվառման մեջ գտնվող անձանց հետ աշխատանքներ իրականացնելիս հարգել անձի իրավունքները, պատիվն ու արժանապատվությունը,
- 2) ընտանիքում բռնություն կիրառված լինելու մասին հաղորդմամբ ոստիկանություն դիմած անձանց պարզաբանել նրանց իրավունքները և հասանելի ծառայություններից օգտվելու հնարավորությունը,
- 3) պահպանել մասնավոր և ընտանեկան կյանքի վերաբերյալ տեղեկությունների գաղտնիությունը,
- 4) առաջնորդվել սույն կարգով, Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով և այլ իրավական ակտերով:

⁴²⁶ Mirceva, S., Caceva V., (2013), "Itni merki za zastita na zrtvite na domasno nasilstvo:Istanbulska konvencija", [Emergency barring order for protection of victims of domestic violence: Council of Europe Convention] Makedonska revija za kazneno pravo i kriminologija, god.20, br.1, pp.31-51. Zdruzenie za krivicno pravo i kriminologija na Makedonija. Skopje.

⁴²⁷ Dearing, A. (2002). "Austriski zakon o zastiti od nasilja u porodici", TEMIDA: Journal on victimization, gender and human rights, Issue 2, September 2002, p.12-22. Available at: <http://www.vds.rs/File/Tem0210ID.pdf>

6. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ. ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԱՊԱՑՈՒՅՑՆԵՐԸ ԵՎ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻ ՀԵՏ ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

Նպատակը

Տուժողների վստահությունը ոստիկանության նկատմամբ ձևավորվում է շնորհիվ ոստիկանության արդյունավետ միջամտության ռազմավարությունների, որոնք հիմնված են ԿՆԲ-ի գեներալային ընկալման և տուժողների անվտանգության և բռնություն գործադրողների հաշվետվողականության հանձնառության վրա: Ոստիկանությունն ամրապնդում է վստահությունն, արդյունավետ կերպով լուծելով ընտանեկան բռնության դեպքերը, տուժողի առաջին կանչից մինչև քրեական հետապնդման համար հավաքված բավարար ապացույցների ապահովումը:

Ուսուցման հիմնական կետերը.

- Տուժողից առաջին զանգը ստանալու պես հասկանալ հետագա քայլերը
- Ոստիկանության պարտականությունների արդյունավետ կատարումը՝ գեներալային ձևով և ոստիկանության ակտերին համապատասխան
- Պրոֆեսիոնալ ձևով իրականացնել գեներալային քննություն և ապացույցների հավաքում
- Տուժողների և վկաների հարցազրույցների մարտավարության հիմքում տուժողների իրավագործման մոտեցումն է
- Միջամտության նպատակն է բռնությունը դադարեցնելը և բռնարարին պատասխանատվության ենթարկելը

6.1. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՀԻՄՔՈՎ ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՄԱՆ ՍԿՋԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Երբ բռնությունը սրվում է և (կամ) շարունակական բնույթ է սկսում կրել, տուժողները հաճախ՝ որպես վերջին միջոց, դիմում են իշխանություններին: Պաշտպանության արդյունավետությունը որոշվում է նրանով, թե ինչպես է ոստիկանությունը արձագանքում և ինչպիսին է ոստիկանության արձագանքը ԳՀԲ-ին, ներառյալ ընտանեկան բռնությանը: Ավելին, ոստիկանության արձագանքի բնույթը կարող է կանխորոշել խնդրին արդարադատության համակարգի հետագա ընդհանուր մոտեցումը:

Ոստիկանությունն իրեն տրված լիազորությունների շրջանակում պարտավոր է հնարավորինս արագ արձագանքել, և օգնություն ու պաշտպանություն տրամադրել բռնությունից տուժածներին: Ոստիկանության մանդատը որոշ հանցավոր վարքագծի պատճառները վերացնելը չէ: Ոստիկանությունը նման լիազորություն չունի, ոչ ոք չի ակնկալում, որ ոստիկանությունը կվերացնի այն պատճառները, որոնք հանգեցրել են որոշակի հանցավոր վարքագծի: Այնուամենայնիվ, առանց ընտանեկան բռնության արարքի հիմնական պատճառը ճանաչելու, ոստիկանության արդյունավետ միջամտությունը հնարավոր չէ: Եթե չկա ըմբռնում այն հարցի շուրջ, որ ոստիկանության միջամտությունն ուղղված է դրա պատճառը հանդիսացող վարքագծի վերացման համար պայմանների ստեղծմանը, ապա ոստիկանության միջամտությունը նպաստում է բռնի վարքի հետագա աճին:

Բռնության մասին հաղորդող տուժողները, հատկապես ընտանեկան բռնության ենթարկված կանայք, ոստիկանությունից ձգտում են պաշտպանություն ստանալ՝ կանխելու իրավախախտի կողմից հետագա հնարավոր բռնությունը: Հաշվի առնելով ոստիկանության իրավասությունները՝ բռնության մասին հաղորդում ստանալիս միջամտել և տեղում պաշտպանել տուժողին և գույքը բռնարարից, ոստիկանությունը էական դերակատարություն ունի անվտանգության ապահովման հարցում: Մյուս կողմից, բռնության մասին հաղորդում տալու պահին, ինչպես նաև հետագայում արդարադատության համակարգի կողմից տուժողի նկատմամբ վերաբերմունքը ազդում է ոչ միայն տուժողի՝ բռնության հետևանքներին դիմակայելու կարողության վրա, այլև կանխորոշում է հետագա քրեական կամ քաղաքացիական վարույթներին մասնակցելու նրա պատրաստակամությունը: Ոստիկանությունը, որպես իր առաջնահերթ խնդիր պետք է դիտարկի բռնության ենթարկված անձանց հանդեպ արդար վերաբերմունքը՝ նրանց իրավունքների հարգումն ու իրացումն ապահովելու համար: Հետևաբար, ընտանեկան բռնության դեպքերին առնչվելիս պետք է հասկանալ կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության առանձնահատկությունները:

Ոստիկանության արդյունավետ միջամտության համար էական է ընկալումն այն բանի, որ ընտանեկան բռնությունը առանձին բռնարարք չէ: Ուստի, ոստիկանական միջամտության նպատակը պետք է լինի հենց բռնի վերաբերմունքը, և ոչ միայն բռնության առանձին գործողությունը կասեցնելը: Կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության դեպքերը պետք է դիտվեն որպես կրկնվող և որոշակի ժամանակ տևող ահաբեկման, բռնության և վերահսկողության դրսևորում և արժանանան համապատասխան արձագանքի: Այդ իսկ պատճառով, ոստիկանական միջամտությունը չի սահմանափակվում միջամտության անմիջական արդյունքով, այլ պետք է դիտարկվի որպես առավել ընդգրկուն սոցիալական միջամտության մաս, որը տուժողի համար ապահովում է լավագույն պաշտպանությունը: Այսպիսով, ընտանեկան բռնության դեպքում ոստիկանության առաջին արձագանքը հատուկ նշանակություն ունի տուժողի պաշտպանության և աջակցության ընդհանուր համակարգի արդյունավետության տեսանկյունից⁴²⁵:

Տեսաբանները և ոստիկանության մասնագետները ընտանեկան բռնության դեպքերում տարբերում են ոստիկանության միջամտության հետևյալ հինգ կանոնները.

1. Ոստիկանության միջամտությունը հիմքում պետք է լինի այն մոտեցումը, որ ընտանեկան բռնությունը հանրային խնդիր է.
2. Ընտանեկան բռնությունը ոչ միայն առանձին բռնարարք է, այլ կատարողի և տուժողի միջև իշխանության և վերահսկողության հարաբերությունների հետևանք.

⁴²⁵ Միրչևա, Ս., Ցաղևա Վ., (2013թ.), "Itni merki za zastita na zrtvite na domasno nasilstvo:Istanbulska konvencija", [Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա. Անհետաձգելի միջամտության որոշումը ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության համար] Makedonska revija za kazneno pravo I kriminologija, god.20, br.1, 31-51 էջեր: Zdruzenie za krivichno pravo I kriminologija na Makedonija. Skopje.

3. Ոստիկանության միջամտությունը պետք է արտացոլի մասնավոր կյանքում բռնության նկատմամբ սոցիալական անհանդուրժողականությունը:
4. Պատասխանատվությունը պետք է հստակորեն դրվի կատարողի վրա. և
5. Առանց ընտանեկան բռնության նկատմամբ հասարակության համապարփակ և բազմակողմանի արձագանքի ոստիկանության արդյունավետ միջամտությունը հնարավոր չէ⁴²⁶:

Օրենսդիրը հատուկ լիազորություններ է նախատեսում, որպեսզի հնարավորություն տա ոստիկանության աշխատակիցներին կատարել իրենց պարտականությունները: Ոստիկանության լիազորությունները գործի դնելու համար պետք է տեղի ունենա իրավական նորմի խախտում կամ առկա լինի դրա վտանգը: Ոստիկանական լիազորություններ կոչվող այդ հատուկ լիազորությունները ոստիկանության ծառայողի պարտականություններն են, քանի որ շատ դեպքերում ոստիկանության ծառայողները ոչ թե որոշում են գործադրել ոստիկանական լիազորությունները, այլ այն, թե նպատակին հասնելու համար որ լիազորության գործադրումն է համաչափ: Ոստիկանական լիազորությունների գործադրումը միշտ պետք է համապատասխանի օրենքով սահմանված պայմաններին և կարգին:

6.2. ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՒՄԸ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքը և Քրեական դատավարության օրենսգիրքը սահմանում են ոստիկանության լիազորությունների շրջանակը, որը կարգավորում է բռնության դեպքերի կանխարգելման, հայտնաբերման, տուժողների պաշտպանության և հաղորդման գործընթացում ոստիկանության կողմից ձեռնարկվող քայլերը: «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքը կարգավորում է ոստիկանության գործառույթների կազմակերպման, ոստիկանության ծառայողների լիազորությունների և պարտականությունների հետագա մշակումը:

Ընտանեկան բռնության դեպքերում ոստիկանության միջամտության վայրը սովորաբար բռնարարի և տուժողի բնակարանն է: Ոստիկանության միջամտության առաջին սկզբունքը պետք է լինի հրատապությունը: Դեպքին ծանոթանալուց հետո ոստիկանությունը պետք է հնարավորինս արագ արձագանքի՝ կարևորելով այն վայրի, որտեղ ամենից հաճախ տեղի է ունենում բռնությունը՝ տան անձեռնմխելիությունը: Դրանով հանդերձ, առաջնահերթ է բռնության դադարեցումը և բռնության ենթարկված կանանց պաշտպանությունը, ներառյալ երեխաների պաշտպանությունը, որոնք կարող են անմիջականորեն վտանգված չլինել:

Բռնության մասին հաղորդման անհապաղ արձագանքելը չափազանց կարևոր է, և ոստիկանության առաջնային նպատակը տուժողի անվտանգությունն ապահովելն է: Եթե ոստիկանությունը չի կանխում, չի պաշտպանում և պատշաճ կերպով չի արձագանքում կանանց նկատմամբ բռնությանը, այն դեպքերում, երբ ոստիկանությունը գիտեր կամ պետք է տեղյակ լիներ բռնարարի գործողությունների մասին, ապա ոստիկանությունը չի պահպանում պատշաճ ջանասիրության չափանիշը և չի կատարում իր պարտականությունները:

⁴²⁶ Դիրինգ, Ա. (2002). "Austriski zakon o zastiti od nasilja u porodici", ՏԵՄԻՂԱ. Ջոհականացման, գենդերային և մարդու իրավունքների մասին ամսագիր, թողարկում 2, 2002թ. սեպտեմբեր, 12-22 էջեր: Հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <http://www.vds.rs/File/Tem0210ID.pdf>

6.2.1. ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԶԱՆԳԸ

Համաձայն ՄԱԿ-ի Բռնության ենթարկվող կանանց և աղջիկների ընդհանուր ծառայությունների փաթեթի ուղեցույցերի՝ «Առաջնային քայլերը ներառում են ոստիկանություն ներկայացվող հաղորդումը, հաղորդման փաստաթղթավորումը, քրեական գործի գրանցումը, փաստաբանների կողմից մատուցվող խորհրդատվական ծառայությունները, գրանցված քաղաքացիական գործերը կամ պետական փոխհատուցման ծրագրերը, ներկայացվող վարչական դիմումները, և բաժանման, խնամակալության և (կամ) քրեական, քաղաքացիական, ընտանեկան դատարանների կամ վարչական մարմինների/մեխանիզմների միջոցով անհետաձգելի/արտակարգ պաշտպանական որոշումների արձակման մասին դիմումները»⁴²⁷:

Տուժողի հետ ի սկզբանե դրական հարաբերություններ ապահովելու համար կարևոր է հասկանալ ընտանեկան բռնության դինամիկան, ինչպես նաև տուժողի վիճակը: Մասնավորապես, պետք է լավ պատկերացնել, թե ինչու է տուժողը դժկամությամբ հայտնում բռնության մասին: Ըստ ԵԱՀԿ-ի ուսումնասիրության տվյալների՝ հիմնական խոչընդոտներն են⁴²⁸.

- Անոթը, այդ թվում՝ բռնության որոշակի տեսակների և ամուսնալուծության հետ կապված.
- Ֆինանսական պատճառները, ներառյալ մտահոգությունը, որ կինը չի կարող ֆինանսապես ապահովել իրեն և իր երեխաներին և չի ստանա աջակցություն իր ընտանիքից.
- Վստահության բացակայությունը հաստատությունների նկատմամբ. կանայք ոստիկանությունից չեն ակնկալում արդյունավետ արձագանք կամ վախենում են, որ իրենց չեն հավատա.
- Մասնագիտացված ծառայությունների մասին տեղեկացված չլինելը. կանայք չգիտեն, թե ուր կարող են դիմել օգնություն ստանալու համար.
- Ենթադրյալ իրավախախտի կողմից վրեժի վախը. կանայք վախենում են, որ բռնությունը կարող է սրանալ:

Անկախ նրանից, թե նախնական շփման որքան լայն շրջանակ եք սահմանում, ցանկալի է հաշվի առնել հետևյալ կարևոր տարրերը:

Ստուգաթերթ. Նախնական շփման կարևոր տարրերը (ցանկը ամբողջական չէ)

- Լինել հասանելի բռնության մասին հաղորդող բոլոր կանանց համար
- Կիրառել՝ «օգնիր, ոչ թե դատիր» սկզբունքը (հատկապես խուսափել գենդերային կողմնակալությունից)
- Անհրաժեշտության դեպքում կազմակերպել բժշկի այցելություն
- Դեպքի վայր հասնելուն պես տուժողին մեկուսացնել ենթադրյալ իրավախախտից
- Պարզել տանը գենքի առկայությունը և ի պահ վերցնել այն
- Ցույց տալ տուժողին, որ համակարգը հանձնառու է ապահովել նրա անվտանգությունը

⁴²⁷ Միավորված ազգերի կազմակերպության Համընդհանուր գլոբալ ծրագիր բռնության ենթարկվող կանանց և աղջիկների համար, (2015): «Մոդուլ 3. Արդարություն և ոստիկանություն, հիմնական ծառայությունների փաթեթ կանանց և աղջիկների համար, որոնք ենթարկվում են բռնության. հիմնական տարրեր և որակի ուղեցույցներ»:

⁴²⁸ Կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ ԵԱՀԿ-ի հովանավորությամբ կատարված հարցում (2019թ.): «Հիմնական զեկույց»: Եվրոպայում անվտանգության և համագործակցության կազմակերպություն: Վիեննա:

- Պարզել, թե ինչ է տեղի ունեցել
- Նույնացնել բոլոր ներկաներին (եթե ՇԲ-ի վայրում եք)
- Կապվել բռնության ենթարկված անձանց ծառայությունների հետ
- Լուրջ վերաբերել տուժողի բողոքին
- Ապահովել, որ տուժողը կարողանա ազատորեն խոսել գաղտնիության պայմաններում
- Լսել, հավատալ նրա պատմությանը և գաղտնի պահել տեղեկատվությունը
- Խոսել դրական ոճով
- Անցկացնել ռիսկի գնահատում
- Դեպքի վայր ուղարկել վերապատրաստված կին ոստիկանների (հնարավորության դեպքում)
- Ուսումնասիրել դեպքի վայրի հարակից տարածքը (այն, ինչ տեսնում եք դեպքի վայրում, կարող է չարտացոլել այն, ինչ իրականում տեղի է ունեցել կամ այն ինչ ակնկալում էիք)
- Գիտակցել տուժողի առջև ծառայած խնդիրները (ապրումների/տրավմայի պատճառով տուժողները կարող են չվարվել այնպես, ինչպես կարելի էր ակնկալել)
- Տուժողին վերաբերվել կարեկցանքով և զգայունությամբ
- Համբերատար լինել տուժողի նկատմամբ
- Խուսափել կեղծ խոստումներ տալուց
- Ստանալ և պահպանել ապացույցները
- Անցկացնել հարցաքննումները
- Կազմակերպել դատաբժշկական փորձաքննություն
- Հետևել ոստիկանական ակտերի պահանջներին

Ներդիր 17. Տրավմայի նշաններ տուժողի/բռնության ենթարկված անձի մոտ⁴²⁹

• Գերզգայունություն • Թերահավատություն • Կենտրոնանալու ունակության նվազում • Քրոնիկ ցավ/գլխացավեր • Թմրանյութերի և ալկոհոլի չարաշահում • Ուտելու խանգարումներ • Ոչ նորմալ ինքնազգացում կամ մարմնի անզգայնություն • Ինքնակործանող պահվածք • «Սեփական ես»-ի զգացողության կորուստ • Ապագայի զգացողության կորուստ՝ անհույսություն	• Ընդհանուր անհանգստություն/ խուճապի նոպաներ • Անզգայացում • Հետաքրքրության կորուստ • Դիսոցիալացիա • Դեպրեսիա • Հիշողությունների մասնակի կամ ամբողջական բացակայություն • Զգացմունքային ընկճվածություն • Մղձավանջներ և հետադարձ կրկնվող հիշողություններ • Անոթ և անարժեքության զգացմունք

⁴²⁹ Գենդերային հիմքով բռնության վերաբերյալ վերապատրաստման ձեռնարկ Ուզանդայի դատական ծառայողների համար (ՄԱԿ-ի Կանայք, չիրապարակված 2019 թ.), Մեքսիկական Ֆեդերալացիայի Մ., Թաունսի, Զ. աշխատությունում (2021թ.): «Բռնության ենթարկվող կանանց և աղջիկների նկատմամբ ոստիկանական ծառայությունների գենդերազգային արձագանքման ձեռնարկ. բռնության ենթարկված կանանց և աղջիկների համար»: ՄԱԿ-ի Կանայք, ՄԱԿ-ի Թմրամիջոցների և հանցավորության դեմ պայքարի գրասենյակ (ՄԱԹՀՊԳ) և Կին ոստիկանների միջազգային ասոցիացիա (IAWP):

Իրավապահ մարմինների և արդարադատության համակարգի հետ գործ ունենալիս տուժողի համար վճռորոշ նշանակություն ունի ոստիկանության աշխատակիցների հետ առաջին շփումը: Ոստիկանության աշխատակիցների բացասական կամ խրատողական վերաբերմունքի դեպքում տուժողը հետագայում կարող է խուսափել ոստիկանություն կամ արդարադատության համակարգ դիմելուց⁴³⁰: Կարևորն այն է, որ ոստիկանությունը հանձնառու լինի տուժողի անվտանգության և պաշտպանության ապահովմանը և լուրջ վերաբերի նրա բողոքին:

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- ▶ Ընտանեկան բռնության դեպքերը պետք է դիտվեն որպես լուրջ, կյանքին սպառնացող հանցագործություններ և դրանց տրվի բարձր առաջնահերթություն:
- ▶ Ոստիկանության դերն առաջին իսկ ահագանգից կենսական նշանակություն ունի ընտանեկան բռնությունը դադարեցնելու համար: Հերթափոխի ծառայության աշխատակիցները պետք է լիարժեք պատկերացում ունենան կատարվածի մասին՝ տուժողին և դեպքի վայր մեկնած ոստիկանության ծառայողներին պաշտպանելու համար:

Ոստիկանության հերթափոխի ծառայության աշխատակիցը պետք է ուշադրություն դարձնի կողմնակի աղմուկի վրա, տա մասնագիտական և հստակ հարցեր՝ վտանգի անհապաղ գնահատման համար:

Հայաստանի ոստիկանության շտապ համարը 1-02 է: 2020 թվականի օգոստոսի 8-ից անչափահասների խնդիրներին և ընտանեկան բռնությանը վերաբերող հարցերին օգնելու համար հասանելի է ոստիկանության աջակցության գիծ: Մինևոյն ժամանակ, հուլիսի 15-ից ամեն աշխատանքային օր՝ ժամը 11-ից մինչև երեկոյան 12-ը, ծնողները կարող են Skype-ով դիմել ՀՀ ոստիկանության հանրային անվտանգության գլխավոր վարչություն՝ իրենց երեխաների հետ կապված իրավական օգնության վերաբերյալ խորհրդատվության համար: Օգնության տրամադրումը կղեկավարի ՀՀ ոստիկանության անչափահասների իրավունքների պաշտպանության և ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի վարչության պետը⁴³¹:

ՀՀ կառավարության 2017 թվականի նոյեմբերի 23-ի թիվ 1495-Ն որոշմամբ սահմանվում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության կողմից հանցագործությունների, վարչական իրավախախտումների, պատահարների վերաբերյալ հաղորդումներն ընդունելու, գրանցելու, հաշվառելու և դրանց ընթացք տալու կարգը, համաձայն որի հաղորդումները, անկախ իրավախախտումների կատարման կամ պատահարների առաջացման վայրից և ժամանակից, ինչպես նաև դրանցում պարունակվող տեղեկությունների ամբողջականությունից, պարտադիր ենթակա են ընդունման ոստիկանության տարածքային մարմիններում և գրանցման ոստիկանության՝ հերթապահ մաս ունեցող տարածքային մարմիններում:

Ոստիկանության տարածքային մարմինների հերթապահ մասերը ապահովում են հաղորդումների շուրջօրյա ընդունումն ու գրանցումը: Հաղորդումների ընդունում և գրանցում կարող են իրականացնել նաև ոստիկանության Կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի գլխավոր վարչությունը, Ներքին անվտանգության վարչությունը, Ճանապարհային ոստիկանությունը:

⁴³⁰ Տ.Կ. Լոզան և այլք, «Կանայք և զոհականացումը. նպաստող գործոններ, միջամտություններ և հետևանքներ» (Վաշինգտոն ԿՆ, Ամերիկյան հոգեբանական ասոցիացիայի մամուլ, 2006թ.):

⁴³¹ ՀՀ ոստիկանության անչափահասների իրավունքների պաշտպանության և ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի վարչությունը ստեղծվել է 2018 թվականին:

Էլեկտրոնային եղանակով ստացված հաղորդումները գրանցվում են, եթե դրանք ուղարկվել են ոստիկանության dimsum@police.am կամ press@police.am էլեկտրոնային հասցեներին:

Հեռախոսային կապի միջոցով ոստիկանության իրավասու ստորաբաժանումներ, Երևան քաղաքի վարչության օպերատիվ կառավարման կենտրոն և ոստիկանության տարածքային մարմինների հերթապահ մասեր և հերթապահ ծառայություններ ուղղված բոլոր զանգերը, ինչպես նաև Ելքային զանգերը ձայնագրվում են, եթե համապատասխան ստորաբաժանումը, հերթապահ մասը կամ հերթապահ ծառայությունն ապահովված են հեռախոսային խոսակցությունները ձայնագրող տեխնիկական միջոցներով: Ձայնագրությունները պահպանվում են երեք ամիս և ենթակա են ոչնչացման ինքնաշխատ կարգով:

Ստուգում իրականացնող ոստիկանության ծառայողը պարտավոր է պարզել հաղորդում ներկայացնող անձի վերաբերյալ տվյալների լրիվությունն ու իսկությունը: Տվյալների ոչ լրիվության դեպքում ոստիկանության ծառայողը ոստիկանության իրավասության սահմաններում պետք է միջոցներ ձեռնարկի դրանք ճշտելու ուղղությամբ:

Ոստիկանության տարածքային մարմնում հաղորդումը գրանցելուց հետո, այն տեղում ստուգելու անհրաժեշտության դեպքում, հերթափոխի ավագն օպերատիվ խումբ է ուղարկում իրավախախտման կամ պատահարի վայր, ինչպես նաև միջոցներ է ձեռնարկում իրավախախտումները կանխելու կամ խափանելու, պետական այլ մարմինների, մասնավորապես՝ ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության և բժշկական կազմակերպությունների փոխօգնությանը դիմելու ուղղությամբ և դրա մասին զեկուցում է ոստիկանության տարածքային մարմնի պետին կամ պատասխանատուին, որոնք էլ, անհրաժեշտության դեպքում, կազմակերպում են օպերատիվ խմբի մեկնումը դեպքի վայր:

Ստուգման և ձեռնարկված այլ միջոցառումների արդյունքները զեկուցվում են իրավասու ստորաբաժանման ղեկավարին՝ սույն կարգով սահմանված որոշումները կայացնելու համար:

ՀՀ ոստիկանության պետի 2014 թվականի հունիսի 20-ի թիվ 2121-Ա հրամանով հաստատվում է ոստիկանության ստորաբաժանումների հերթապահ մասերի և հերթապահ ծառայությունների գործունեության կազմակերպման կարգը, որը կարգավորում է հերթափոխի ծառայության պարտականությունները տարբեր իրավիճակներում: ՀՀ ոստիկանության պետի թիվ 2121-Ա հրամանի համաձայն՝ հանցագործությունների և իրավախախտումների մասին տեղեկատվություն ստանալու դեպքում, անկախ տարածքային ենթակայությունից, հերթափոխը պարտավոր է անհապաղ, **ոչ ուշ քան 10 րոպեի ընթացքում** կազմակերպել օպերատիվ-քննչական, արագ հակազդման խմբերի, տվյալ տարածքը սպասարկող ոստիկանության ծառայողների, պարեկապահակետային և ճանապարհապարեկային ծառայությունների կարգախմբերի մեկնումը դեպքի վայր՝ հանցագործությունը կանխելու, խափանելու, «տաք հետքերով» բացահայտելու, այն կատարած անձանց ձերբակալելու, տուժածներին օգնություն ցույց տալու և անհետաձգելի գործողություններ կատարելու համար և այլն:

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑՆԵՐ ՀԵՐԹԱՊԱՀ ՍՏՈՐԱԲԱԺԱՆՄԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԵՐԹԱՊԱՀԻ ՀԱՄԱՐ

Ընտանեկան բռնության ահազանգ ստանալիս ոստիկանության հերթապահը պետք է ձեռնարկի հետևյալ նվազագույն քայլերը.

- ▶ **Քայլ 1. Տրվում է առաջնահերթություն,** անկախ մարդկանց կյանքին վտանգ սպառնալու մասին հստակ ապացույցների առկայության, դեպքին միջամտում է մեքենայի/մոտոցիկլետի ուղեկցությամբ ոստիկանության ամենավազն երկու ծառայող:
- ▶ **Քայլ 2. Տեղեկատվության հավաքում.** ոստիկանության հերթապահը տուժողին չպետք է հեռախոսով հարցնի, թե ինչ է նա մտադիր անել, որոշի մեղավորին և անմեղին, այլ հնարավորինս արագ **համապատասխան տեղեկատվություն** հավաքի՝ **պարզ և հստակ հարցեր** տալով հետևյալի մասին.
 - դեպքի վայրը, հասցեն, բնակարանի համարը, գտնվելու վայրը գտնելու այլ տեղեկություններ, կոնտակտային հեռախոսահամարը,
 - զանգահարողի ինքնությունը, անունը, տարիքը,
 - ի՞նչ է տեղի ունեցել,
 - վիրավորների առկայությունը: Եթե վիրավորներ կան, անմիջապես զանգահարել շտապօգնություն. եթե դա դեռ չի արվել,
 - արդյո՞ք դեպքի վայրում ներկա են գտնվում երեխաներ,
 - հրազենի կամ սառը զենքի կամ որևէ առարկայի օգտագործումը կամ օգտագործման սպառնալիքները,
 - արդյո՞ք իրավախախտը թմրամիջոցների կամ ալկոհոլի ազդեցության տակ է,
 - արդյո՞ք ենթադրյալ հանցագործը դեռ դեպքի վայրում է: Եթե ոչ, հարցրեք, թե որտեղ կարող է նա լինել,
 - արդյո՞ք նախկինում տուժողը դիմել է ոստիկանություն,
 - դատարանի կողմից սահմանափակող/պաշտպանական որոշման առկայությունը:
- ▶ **Քայլ 3: Գտնել լրացուցիչ տեղեկություններ.** Ոստիկանության հերթապահը պետք է կարողանա տեղեկություն որոնել ոստիկանության ֆայլերում (սովորաբար էլեկտրոնային ձևաչափով պահվող) և դեպքին միջամտող ոստիկանության ծառայողներին տրամադրի տեղեկատվություն՝ այդ նույն հասցեում բնակվող տուժողի/կատարողի վերաբերյալ ցանկացած նախկին հեռախոսազանգերի և միջամտությունների և դրանց ժամանակի մասին, և ներկայացնի կատարվածի ամփոփ պատկերը (անկախ տուժողի հեռախոսով հաղորդածից), ինպես նաև հրազենի առկայության մասին տուժողի հաղորդումը:

Տուժողի հետ շփվելիս հերթապահը պետք է հաշվի առնի, որ վերջինս գտնվում է հուսահատ, վախեցած, հուզականորեն շփոթված, սպառնալիքների և/կամ ֆիզիկական վնասվածքների ազդեցության տակ գտնվող վիճակում, նաև, ենթադրյալ բռնարարից ոչ հեռու գտնվելու պատճառով, կարող է հակված լինել նվազեցնելու դեպքի լրջությունը: Հնարավոր է, որ տուժողը չի կարողանում անկաշկանդ խոսել, կամ բռնարարի մոտ ձևացնում է, որ զանգահարում է ընկերոջը կամ ընտանիքի անդամին, այլ ոչ թե ոստիկանություն:

Հեռախոսագանգին պատասխանող հերթապահը պետք է փորձի հանգստացնել տուժողին, ինչպես նաև տեղեկացնի նրան, որ ոստիկանությունը շուտով կժամանի իր հասցեով: Հերթապահը պետք է խորհուրդ տա տուժողին հնարավորության դեպքում սպասել հարևան տանը կամ չանջատել հեռախոսակապը մինչև ոստիկանության ժամանումը⁴³²:

Հեռախոսագրույցի ընթացքում հերթապահը պետք է ուշադիր լինի և ձայնագրի ցանկացած լսվող կողմնակի աղմուկը, օրինակ՝ բղավոցները, ճչոցները, լացը, կոտրվող առարկաների աղմուկը: Դա կարևոր է դեպքի վայր ժամանող ոստիկանության աշխատակիցների համար՝ վտանգի մակարդակն արագ գնահատելու համար: Նման ձայնագրությունը կարևոր ապացույց է քրեական դատավարության ընթացքում:

Ուստանեկան բռնության վայրում ոստիկանության արձագանքը քրեական գործի համար հիմք է հանդիսանում և չափազանց կարևոր է տուժողի անվտանգության համար: Զոհակենտրոն մոտեցումը մեծացնում է տուժողի անվտանգությունը, և հստակ ուղերձ հղում իրավախախտին, որ նրա վարքագիծն անընդունելի է: Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայով նման դեպքերում պահանջվում է անհապաղ միջամտություն⁴³³:

ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 16-Լ հրամանի համաձայն, հանցագործությունների և ընտանեկան բռնության տարրեր պարունակող միջադեպերի մասին տեղեկատվություն պարունակող հաղորդում ստանալիս դեպքի վայր ժամանած օպերատիվ խմբում ընդգրկվում է ոստիկանության անչափահասների գործերով և ընտանեկան բռնության կանխարգելման ստորաբաժանման (խմբի) ծառայողը (ծառայողները): Այս հրամանը երաշխավորում է, որ ընտանեկան բռնության դեպքերով զբաղվեն մասնագիտացված ոստիկանները, և ոստիկանության ստորաբաժանում հրավիրված ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց հետ աշխատանքներն իրականացվեն առանձնացված սենյակում:

«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 56-րդ հոդվածի համաձայն՝ մասնակից պետությունները ձեռնարկում են օրենսդրական և այլ բնույթի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ տուժողների իրավունքները և շահերը նախաքննական և դատական վարույթի բոլոր փուլերում պաշտպանելու նպատակով, ներառյալ՝ ա. տուժողներին, ինչպես նաև նրանց ընտանիքի անդամներին և վկաներին՝ պաշտպանելով ճնշումներից, վրեժխնդրությունից և կրկնակի զոհականացումից:

- հնարավորություն տալով տուժողներին, ներպետական քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով, արտահայտելու իրենց տեսակետը և ներկայացնելու ապացույցներ և ապահովելով նրանց տեսակետները, կարիքները և մտահոգություններն անձամբ կամ միջնորդ անձի միջոցով քննարկման առարկա դարձնելու հնարավորությունը.
- ապահովելով, հնարավորության դեպքում, նախաքննության մարմնի գտնվելու վայրում կամ դատարանում տուժողների և կատարողների միջև շփումների բացառումը.
- ապահովելով անկախ և ձեռնահաս թարգմանիչներ՝ թե այն դեպքերում, երբ տուժողը հանդիսանում է դատավարության կողմ, և թե այն դեպքերում, երբ նա տալիս է ցուցմունքներ.

⁴³² «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության դեմ պայքարում իրավապահ մարմինների և արդարադատության ծառայողների արդյունավետության բարձրացում»: Աննա Կոստանզա Բալդրի և Էլիզաբեթ Դուբան, 2016թ.:

⁴³³ CETS 210 - Կանանց նկատմամբ բռնություն և ընտանեկան բռնություն, 11.V.2011, հոդված 52:

- տուժողների տալով, ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով, առանց դատական նիստին ներկայանալու կամ առնվազն դատական նիստից ենթադրյալ կատարողի բացակայության պայմաններում, ցուցմունք տալու հնարավորություն, մասնավորապես՝ հնարավորության դեպքում, հաղորդակցման համապատասխան տեխնոլոգիաների օգտագործմամբ:

Կանանց նկատմամբ բռնության կամ ընտանեկան բռնության տուժող կամ վկա երեխաներին, համապատասխան դեպքերում, պետք է տրամադրվեն պաշտպանության հատուկ միջոցներ, որոնք հաշվի կառնեն երեխայի լավագույն շահերը: ⁴³⁴

6.2.2. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊՔԻ ՎԱՅՐՈՒՄ

Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան հատուկ ուշադրություն է դարձնում ոստիկանության դերին և պատասխանատվությանը ներգրավվածության բոլոր փուլերում: Համաձայն 50-րդ հոդվածի՝ ոստիկանությունը պարտավոր է «արձագանքել անհապաղ և պատշաճ կերպով՝ տուժողների համար ապահովելով համարժեք և անհետաձգելի պաշտպանություն», նաև անհապաղ և պատշաճ կերպով ապահովել «կանխարգելիչ գործուն միջոցների կիրառումը և ապացույցների հավաքումը»: Ոստիկանության համար դրա գործնական և օգտակար օրինակներն են.

- Իրավունք ունենալ մուտք գործել այն վայրը, որտեղ գտնվում է վտանգված անձը.
- Տուժողներին համապատասխան վերաբերմունք ցուցաբերել և խորհուրդներ տալ.
- Տուժողներին անհապաղ լսել հատուկ վերապատրաստված և անհրաժեշտության դեպքում կին աշխատակիցների կողմից այն տարածքներում, որոնք նախատեսված են տուժողի և իրավապահ մարմինների միջև վստահության հարաբերություններ հաստատելու համար:

Որպեսզի ոստիկանները գործեն տեղում, նրանց անհրաժեշտ է մուտք ունենալ ընտանեկան բռնության վայր: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը (հոդված 32), քրեական օրենսգրքը (հոդված 147 (3)) և քրեական դատավարության օրենսգրքը (հոդված 12) երաշխավորում են տան անձեռնմխելիությունը: Սակայն, գաղտնիության և ընտանեկան կյանքի իրավունքը, ինչպես նաև տան անձեռնմխելիությունը բացարձակ իրավունքներ չեն: Դա ընդունված է ՀՀ Սահմանադրությամբ, որի 32-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է տան անձեռնմխելիության սահմանները. «Բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով՝ պետական անվտանգության, երկրի տնտեսական բարեկեցության, հանցագործությունների կանխման կամ բացահայտման, հասարակական կարգի, առողջության և բարոյականության կամ այլոց հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

Հայաստանի Սահմանադրությունը և օրենքները պահանջում են նաև տուն մուտք գործելու համար դատարանի որոշման առկայություն: **Սակայն, եթե տան սեփականատերը, որտեղ տեղի է ունենում ընտանեկան բռնությունը, դեմ չէ ոստիկանության աշխատակիցների մուտք**

⁴³⁴ CETS 210 - Կանանց նկատմամբ բռնություն և ընտանեկան բռնություն, 11.V.2011, հոդված 56:

գործեն բնակարան, ապա ոստիկանական միջամտության համար խոչընդոտներ չկան: Համաձայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 12-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ բնակարանի զննումը, այնտեղ դատավարական այլ գործողություններ կատարելը, ինչպես նաև տեխնիկական միջոցների գործադրմամբ մուտք գործելը այն զբաղեցնող անձանց կամքին հակառակ՝ քրեական դատավարության ընթացքում կարող են կատարվել հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի որոշմամբ: Ոստիկանության մասին օրենքի 20-րդ հոդվածը սահմանում է, որ ոստիկանությունը հանցագործություններ հայտնաբերելիս և բացահայտելիս իրավունք ունի՝ **հանցագործություն կատարելու մեջ կասկածվող անձանց հետապնդելիս հանցագործություն կատարվելու կամ կատարված լինելու, ինչպես նաև դժբախտ պատահարի մասին բավարար տվյալների առկայության դեպքում, վթարների, համաճարակների, զանգվածային անկարգությունների ժամանակ քաղաքացիների և հասարակական անվտանգության ապահովման անհրաժեշտության, ինչպես նաև հետաձգում չհանդուրժող այլ դեպքերում մուտք գործելու բնակարաններ, շինություններ, տարածքներ, հողամասեր, այդ թվում՝ արգելքները վերացնելու միջոցով:**

Բնակարան, շինություն, տարածք կամ հողամաս մուտք գործելուց հետո կազմվում է արձանագրություն, որում հստակ նշվում են դրա գտնվելու վայրը, անհրաժեշտ գործողությունները կատարելու ավարտի օրը, ժամը, տարածքում կատարված բոլոր գործողությունները, այդ գործողություններին մասնակցած անձանց անունները, ազգանունները, պաշտոնները, բնակության վայրերը: Արձանագրության մեկ օրինակը տրվում կամ ուղարկվում է բնակարանի, շինության, տարածքի կամ հողամասի սեփականատիրոջը կամ նրա լիազորած անձին: Եթե ոստիկանությունը բնակարան, շինություն, տարածք կամ հողամաս մուտք է գործել դրա սեփականատիրոջ կամ նրա լիազորած անձի բացակայությամբ, ապա անհրաժեշտ գործողությունները կատարելուց հետո բնակարան, շինություն, տարածք կամ հողամաս մուտք գործած անձանց կողմից պետք է ապահովվի դրա հետագա անվտանգությունը:

Եթե վերոնշյալ գործողությունները կատարվել են քաղաքացիների կամ պաշտոնատար անձանց կամքին հակառակ, ապա ոստիկանությունն այդ մասին 24 ժամվա ընթացքում ծանուցում է դատախազին:

Քանի որ ընտանեկան բռնության դեպքերը հաճախ տեղի են ունենում տան պայմաններում, բողոքողը կարող է լինել միակ վկան: Ապացույցներ ներկայացնելը նրանց համար կարող է չափազանց դժվար լինել կամ լրացուցիչ խնդիրների պատճառ դառնալ, օրինակ՝ հաշվեհարդարից կամ իրենց երեխաների անվտանգությունից վախենալու, ընտանեկան ճնշումների կամ լուրջ ֆինանսական հետևանքների, «բացահայտվելու» վախի, քրեական արդարադատության համակարգի կամ մասնագիտացված օժանդակ կազմակերպությունների կողմից աջակցության բացակայության վախի կամ կամ ամբաստանյալի նկատմամբ հուզական կապվածության կամ հավատարմության պատճառով, ինչը հանգեցնում է անորոշության այն գործողությունների վերաբերյալ, որոնք նրանք պետք է ձեռնարկեն: Ոստիկանության աշխատակիցների կողմից ընտանեկան բռնության բնույթի, տուժողի և կատարողի միջև փոխհարաբերությունների ճիշտ ընկալումն առանցքային նշանակություն ունի լավագույն արձագանքն ապահովելու համար⁴³⁵:

Տուժողներն ի սկզբանե կանգնած են ոստիկանությանը բռնություն հաղորդելու կամ չհաղորդելու դժվար երկընտրանքի առջև և այդ առումով կարևոր է, որ ցանկացած վարույթի ընթացքում նրանց նկատմամբ ցուցաբերեն պատշաճ ուշադրություն և աջակցություն:

Ընդհանուր առմամբ, ոստիկանության աշխատակիցներն ընտանեկան բռնության մասին

⁴³⁵ Ընտանեկան բռնության վերաբերյալ ուղեցույցներ դատախազների համար. <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/domestic-abuse-guidelines-prosecutors>

հազորդուների նկատմամբ պետք է հավասարակշռված մոտեցում ցուցաբերեն, միևնույն ժամանակ հաշվի առնելով բռնարարքի ծանրության և մարդկանց վրա դրա ազդեցության աստիճանը: Պետք է խուսափել անտեղի, վախեցնող և հեզնական հարցերից, քանի որ դրանք կարող են հանգեցնել տուժողի հիասթափության, թերահավատության կամ նրա մոտ վախի զգացմունքի առաջացման, որի հետևանքով տուժողը կխուսափի ոստիկանության հետ համագործակցելուց⁴³⁶:

6.2.3. ՀԵՏԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՊԱՑՈՒՅՑՆԵՐԻ ՀԱՎԱՔՈՒՄԸ

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 56-րդ հոդվածի համաձայն՝ ոստիկանությունը հետաքննության մարմիններից է:

Հետաքննության մարմինը՝

- 1) հանցագործությունները և դրանք կատարող անձանց բացահայտելու, հանցագործությունը կանխելու և խափանելու նպատակով ձեռնարկում է համապատասխան օպերատիվ-հետախուզական և քրեադատավարական միջոցառումներ.
- 2) մինչև քրեական գործ հարուցելը նախապատրաստվող նյութերով կատարում է դեպքի վայրի զննություն, հետազոտման համար վերցնում է նմուշներ և նշանակում փորձաքննություն.
- 3) հարուցում է քրեական գործ, գործն ընդունում է իր վարույթ կամ ուղարկում է ըստ ենթակայության, ինչպես նաև սույն օրենսգրքի դրույթներին համապատասխան մերժում է քրեական գործ հարուցելը, քրեական գործ հարուցելու կամ գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման պատճենը 24 ժամվա ընթացքում ուղարկում է դատախազին՝ որոշման օրինականությունը ստուգելու նպատակով.
- 4) հայտնաբերված հանցագործության և գործով սկսված հետաքննության մասին անհապաղ տեղյակ է պահում դատախազին և քննիչին.
- 5) քրեական գործ հարուցելուց հետո հանցագործություն կատարած անձին հայտնաբերելու, հանցագործության հետքերը հայտնաբերելու և ամրապնդելու ուղղությամբ կատարում է քննչական անհետաձգելի գործողություններ՝ զննություն, խուզարկություն, նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վերահսկում, հեռախոսային խոսակցությունների լսում, առգրավում, քննում, կասկածյալի ձերբակալում ու հարցաքննություն, տուժողների և վկաների հարցաքննություն, առերեսում, նշանակում է փորձաքննություն.

5.1. սույն օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետով նախատեսված դեպքում նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելու, հեռախոսային խոսակցությունները լսելու որոշման կատարման արդյունքներն ուղարկում է անմիջականորեն

⁴³⁶ Բալդրի. Ա. Ց.: Բուլլարիայի ոստիկանության մասնագիտական կարողությունների բարձրացում՝ ընտանեկան բռնության և կանանց նկատմամբ բռնության դեպքերի առնչությամբ, 2016թ.:

նախաքննության մարմին՝ այդ մասին անհապաղ տեղյակ պահելով դատախազին.

- 6) քրեական գործ հարուցելու պահից տասն օրվա ընթացքում, իսկ հանցանք կատարողին ի հայտ բերելու կամ քննչական անհետաձգելի գործողությունները ավարտելու, ինչպես նաև քննիչի ներգրավման պահից անհապաղ գործը հանձնում է քննիչին.
- 7) քննիչի վարույթում գտնվող հանցագործությունների գործերով կատարում է քննիչի, դատախազի հանձնարարությունները, դատախազի ցուցումները.
- 8) գրանցում է հանցագործությունների մասին հաղորդումները.
- 9) բերման է ենթարկում հանցանքի կատարման մեջ կասկածվող անձանց, զննում և խուզարկում է նրանց, ինչպես նաև ազատում է առանց բավարար հիմքերի բերման ենթարկված անձանց.
- 10) հնարավորություն է ապահովում դատախազին՝ իր լիազորությունների շրջանակում ստուգելու հետաքննության մարմնի գործունեությունը.
- 11) դատախազին և քննիչին տրամադրում է իրենց լիազորությունների շրջանակում նրանց պահանջած անհրաժեշտ տեղեկությունները.
- 12) միջոցներ է ձեռնարկում հանցագործությամբ պատճառված վնասի հատուցումն ապահովելու ուղղությամբ.
- 13) հարցման է ենթարկում դեպքի ակնատեսներին, ծանոթանում դեպքի իրադրությանը, ինչպես նաև այն փաստաթղթերին, գործերին և նյութերին, որոնք կարող են տեղեկություններ պարունակել դեպքի և դրան առնչվող անձանց մասին.
- 14) պահանջում է փաստաթղթեր, որոնք կարող են տեղեկություններ պարունակել դեպքի և դրան առնչվող անձանց մասին.
- 15) ստուգումներ, վերստուգումներ, գույքագրումներ, այլ ստուգողական գործողություններ կատարելու որոշում է ընդունում, եթե առկա են քրեական գործի նյութերից բխող վերաբերելի, արժանահավատ և բավարար տվյալներ այն մասին, որ քրեական գործով ապացուցման ենթակա մի շարք հանգամանքներ (հանգամանք) կարող են (է) հերքվել կամ հաստատվել տվյալ ստուգմամբ, վերստուգմամբ, գույքագրմամբ կամ այլ ստուգողական գործողությամբ: Կայացված որոշման պատճենը 24 ժամվա ընթացքում ուղարկում է դատախազին, որի օրինականությունը ենթակա է ստուգման յոթօրյա ժամկետում.
- 16) կազմակերպում է դատարանի օրինական հանձնարարությունների կատարումը.
- 17) իրականացնում է սույն օրենսգրքով իր իրավասությանը վերապահված այլ գործողություններ:

«Ն ոստիկանությունում հետաքննությունն իրականացվում են հետևյալ հիմնական ընթացակարգերով.

1. հանցագործությունների, պատահարների մասին հաղորդումների և այլ տեղեկությունների ընդունում, գրանցում, հաշվառում, քննարկում և լուծում:
2. ստացված հաղորդումների, պատահարների և այլ տեղեկությունների առթիվ նյութերի նախապատրաստում, դրանցով որոշման կայացում:

3. ընդունված հաղորդումներով քրեական գործի հարուցում և անհետաձգելի քննչական և այլ դատավարական գործողությունների կատարում:

Հանցագործությունների մասին հաղորդում ընդունելուց հետո հետաքննություն կատարող ծաղայողը (այսուհետ՝ հետաքննիչ) պարտավոր է անմիջապես պլանավորել իր հետագա գործողությունները՝ հանցագործությունը տաք հետքերով բացահայտելու, այն կատարող անձանց հայտնաբերելու, ապացույցներ և ապացուցողական նշանակություն ունեցող այլ տեղեկություններ ձեռք բերելու և ամրագրելու նպատակով, ինչպես նաև հանցագործության բնույթից ելնելով պետք է ընտրի համապատասխան մարտավարություն, որոշի տվյալ գործով անհետաձգելի քննչական և այլ դատավարական գործողությունների առաջնահերթություններն ու ձեռնամուխ լինի դրանց կատարմանը:

Դեպքի վայրի վննությունը

Դեպքի վայրի զննությունը, թեև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 217-րդ հոդվածում թվարկված զննության տեսակների մեջ ընդգրկված չէ, սակայն այն լայն տարածում ունի պրակտիկայում և օրենքը, հաշվի առնելով դրա բացառիկ նշանակությունը, թույլ է տալիս կատարել այդ քննչական գործողությունը մինչև քրեական գործ հարուցելը (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի 2-րդ մաս) համապատասխան դրույթ սահմանելով նաև հետաքննության մարմնի լիազորություններում (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 57-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետ):

«Դեպքի վայր»-ի տակ հասկացվում են շենք շինություն, այլ օբյեկտ կամ տեղանքի հատված որտեղ կատարվել է քննվող իրադարձությունը կամ այլ տեղ, որը նախնական ընդունվում է, որպես հանցագործության կատարման վայր:

Դեպքի վայրի զննությունը կատարվում է հանցագործության հետքեր կամ այլ իրեղեն ապացույցներ հայտնաբերելու, ինչպես նաև արձանագրության մեջ գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների վերաբերյալ տվյալներ ամրագրելու համար:

Դեպքի վայրի զննությունը, հանցագործությունների հայտնաբերման և բացահայտման գործում ունի բացառիկ կարևորություն, ուստի այն պետք է կատարել առանց ձգձգումների և որակով՝ պահպանելով դատավարական բոլոր կանոնները:

Դեպքի վայրի վննության հիմնական խնդիրներն են՝

- դեպքի իրադրությունը և պարագաները, առանձին օբյեկտների վիճակները և առանձնահատկությունները, հանցագործի կողմից կատարված փոփոխություններն ուսումնասիրելն ու ամրագրելը,
- հետքեր և այլ օբյեկտներ հայտնաբերելը, ամրագրելը,
- ապացուցողական նշանակություն ունեցող տեղեկությունների ստացման այլ աղբյուրների հայտնաբերելը,
- ամրագրված հետքերով փաստերի միջև պատճառական կապ հաստատելը և այլն:

Դեպքի վայրի զննության մարտավարությունը կարելի է բաժանել մեկը մյուսին հաջորդող **3 հիմնական փուլերի**.

1. նախապատրաստական,
2. ընթացակարգային,
3. եզրափակիչ:

1. Նախապատրաստական փուլն իր մեջ ներառում է գործողություններ, որոնք իրականացվում են մինչև դեպքի վայր մեկնելը և դեպքի վայր հասնելուն պես:

Մինչև դեպքի վայր մեկնելը և դեպքի վայր հասնելուն պես հետաքննության մարմնի պետը, հետաքննիչը պետք է կատարեն հետևյալ նախապատրաստական գործողությունները.

- ձեռք բերել նախնական տեղեկություններ կատարված դեպքի մանրամասների և հանցագործություն կատարած անձի /անձանց/ և տուժողների վերաբերյալ,
- ձեռնարկել միջոցներ ապահովելու դեպքի վայրի պահպանությունը,
- ստուգել տեխնիկական միջոցների անխափան աշխատանքը,
- ձեռնարկել միջոցներ դեպքի վայրում օպերատիվ բնույթի անհրաժեշտ միջոցառումներ կազմակերպելու ուղղությամբ,
- ձեռնարկել միջոցներ կողմնակի անձանց մուտքը դեպքի վայր բացառելու և դեպքի վայրից նրանց հեռացնելու ուղղությամբ,
- ապահովել մասնագետի, տեղագնության մասնակիցների և ընթերակաների ներկայությունը,
- ձեռնարկել միջոցներ գննության պայմանները բարելավելու համար: Եթե դեպքի վայրի գննությունը համընկնում է մութն ընկնելու, ինչպես նաև եղանակային անբարենպաստ պայմանների հետ, ապա հետաքննության մարմնի պետը, հետաքննիչը խորհրդակցելով փորձագետի հետ, որոշում են կայացնում հետաձգել դեպքի վայրի գննությունն այնքան ժամանակ, մինչև որ հնարավոր կլինի այն կատարել, միաժամանակ ձեռնարկում է միջոցներ դեպքի վայրի հսկողության և պահպանության ուղղությամբ,
- ականատեսների հետ հարցազրույց է անցկացնում դեպքի վայրում կատարված փոփոխությունները ճշտելու համար,
- ձեռնարկել միջոցներ հանցագործության հետքերի ոչնչացումն կամ վնասումն՝ դրանց տեսքը, դիրքը, առանձնահատկությունները և այլն փոխելը կանխելու նպատակով:

2. Ընթացակարգային փուլն իր մեջ ներառում է հետաքննիչի գործողություններն անմիջապես դեպքի վայրում:

Զննության ընթացքում հետաքննիչը ծանոթանում է դեպքի վայրին, հայտնաբերում է եղած հետքերը և հավաքված տեղեկությունների հիման վրա որոշում է տեղագնության սահմանները, որոշում է որտեղից պետք է սկսել գննությունը և ինչպիսի նկարահանումներ պետք է կատարել գննության ընթացքում: Կազմում է դեպքի վայրի հատակագիծը /սխեմա/ և կատարում է դրա կողմնորոշիչ և տեսաձիրային նկարահանումը:

Զննության ընթացքում հայտնաբերված հետքերը, գործիքները և օբյեկտները, որոնք կարող են առնչություն ունենալ տվյալ հանցագործության հետ, ընթերակաների ներկայությամբ և մասնագետի մասնակցությամբ զննվում են, նկարահանվում, առգրավվում, փաթեթավորվում, համարակալվում, կնքվում և ամրագրվում տեղագնության արձանագրության մեջ: Որպես կանոն տեղագնության արձանագրությունը կազմվում է դեպքի վայրում, իսկ եթե հանգամանքների բերումով հնարավոր չէ դա կատարել, ապա նույն մասնակիցների մասնակցությամբ հետաքննիչը դա կատարում է իր աշխատասենյակում:

3. Դեպքի վայրի եզրափակիչ փուլ /արդյունքների ամրագրում/

Դեպքի վայրի գննության արդյունքներն ամրագրվում է կազմված արձանագրությամբ՝ սահմանված ձևաթղթով, որին կցվում են նաև դեպքի վայրի սխեման և լուսանկարները:

Դեպքի վայրի զննության արձանագրությունը հանդիսանում է ապացույցի աղբյուր:
Արձանագրությունը կազմելիս անհրաժեշտ է պահպանել հետևյալ հիմնական կանոնները.

- պետք է գրել պարզ լեզվով, օգտագործելով ընդունված և բոլորին հասկանալի տերմինաբանություն,
- յուրաքանչյուր օբյեկտի նկարագրումը պետք է ընթանա նրա ընդհանուր բնութագրից դեպի մասնավոր հատկանիշները,
- օբյեկտների միջև տարածությունները նշվում են ճշգրիտ չափումների միջոցով,
- միայն լրիվ ավարտելով մեկ օբյեկտի նկարագրությունը կարելի է անցնել հաջորդին,
- միևնույն սեռի օբյեկտները պետք է անվանել նույն տերմինով, ավելացնելով անհատականացնող հատկանիշներ:

Հետաքննիչը տեսանելի օբյեկտների զննումը դարձնում է իրեն մատչելի, եթե դրանով չեն խախտվում քաղաքացիների իրավունքները:

Անհրաժեշտության դեպքում կատարում է զննվող վայրի և առանձին առարկաների չափումներ, կազմում է հատակագծեր, գծագրեր, սխեմաներ, իսկ հնարավորության դեպքում կատարում լուսանկարահանում, տեսանկարահանում և այլ տեսակի ամրագրում, որի մասին նշվում է արձանագրության մեջ:

Նախնական ստուգման (նյութերի նախապատրաստման) ընթացքում բացատրություններ վերցնելը

Դեպքի վայրի զննությունն ավարտելուց հետո հետաքննիչը ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի **57-րդ** հոդվածով, մինչև քրեական գործ հարուցելը, կատարված հանցագործությունը և այն կատարող անձին (անձանց) բացահայտելու նպատակով բացատրություններ է վերցնում հանցագործության մասին հաղորդում տված անձից և դեպքի հանգամանքների մասին տեղեկություններ ունեցող այլ անձանցից, որոնք կարող են նշանակություն ունենալ նյութերի ընթացքը ճշտգրիտ որոշելու համար:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի **6-րդ հոդվածի 35-րդ կետի** համաձայն **բացատրությունը`** բանավոր կամ գրավոր փաստարկումներն են, որոնք բերում են դատավարության մասնակիցները և դիմողները` հիմնավորելու համար իրենց կամ ներկայացող անձի պահանջները, ինչպես նաև այլ անձանց բանավոր և գրավոր հաղորդումներն են, որոնք տրվում են մինչև քրեական գործ հարուցելը:

Բացատրություններն իրենց ուրույն դերն ու նշանակությունն ունեն նյութերի նախապատրաստման ընթացքում, առանց որի գործնականում գրեթե նյութեր չեն նախապատրաստվում:

Մինչև 16 տարեկան անչափահասի հարցաքննության /բացատրություն վերցնելու/ դեպքում ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի **6-րդ, 207-րդ և 441-րդ** հոդվածների պահանջներով պարտադիր մասնակից է դարձվում` մանկավարժը, ինչպես նաև կարող է ներկա գտնվել անչափահասի օրինական ներկայացուցիչը:

Խուլ, համր, կույր կամ քրեական վարույթի լեզվին չտիրապետող անձանց հարցաքննության /բացատրություն վերցնելու/ դեպքում ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի **83-րդ, և 208-րդ** հոդվածների պահանջներով պարտադիր մասնակից է դարձվում թարգմանիչը:

Բացատրություն վերցնելիս անհրաժեշտ է պարզել՝

- ա) հանցագործության դեպքը /կատարման ժամանակը, տեղը, եղանակը և այլն/,
- բ) հանցագործության կատարման մեջ կասկածվող անձի առնչությունը դեպքին,
- գ) արարքում քրեական օրենսգրքով նախատեսված հատկանիշների առկայությունը,
- դ) անձի մեղավորությունը քրեական օրենքով արգելված արարքը կատարելու մեջ,
- ե) քրեական օրենքով նախատեսված արարքը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները,
- զ) հանցանքի կատարմանը նպաստող հանգամանքները,
 - հանգամանքներ որոնց օգնությամբ հայտնաբերվում են ապացույցներ,
 - հանգամանքներ որոնք անհրաժեշտ են ապացույցների ստուգման և գնահատման համար,
 - հանգամանքներ որոնք չունենալով ապացուցողական նշանակություն կարող են մարտավարական դեր խաղալ,
 - հանգամանքներ որոնք հանդիսանում են հանցագործությունը ծնող և դրան նպաստող պատճառներ ու պայմաններ:

Բացատրություն վերցնելիս անհրաժեշտ է պահպանել հետևյալ 4 փուլերը

- բացատրություն վերցնելու նախնական փուլ, որի ընթացքում բացատրություն տվող անձի հուզական վիճակը, գիտակցական արգելքը, ինչպես նաև լարվածությունը վերացնելու, փոխըմբռնման և այլ մարտավարական հնարքների միջոցով ուսումնասիրվում է նրա անձը, հոգեբանական կապ է հաստատվում նրա հետ, որոշվում է նրա վերաբերմունքը կատարված արարքի և գործով անցնող անձանց նկատմամբ, որի արդյունքում ընտրվում է բացատրություն վերցնելու հետագա մարտավարությունը,
- ազատ պատմելու փուլ, որի մարտավարական հնարքներն ուղղված են նոր ապացուցողական փաստեր ստանալուն, բացատրություն տվող անձի հիշողության մեջ մոռացվածը վերականգնելուն և այլն,
- հարց ու պատասխանի փուլ, որտեղ օգտագործվում են այն բոլոր հնարքները, որոնք ուղղված են՝ բացատրություն տվող անձից օբյեկտիվ և լիարժեք տեղեկություններ ստանալուն, ստացված տեղեկությունները հստակեցնելուն, նյութերում առկա հակասությունները ճշտելուն, ինչն իրականացվում է ուղիղ հարցադրմամբ, ունեցած ապացույցների ներկայացմամբ, օպերատիվ-հետախուզական տվյալների օգտագործմամբ և այլ հնարքների միջոցով,
- բացատրություն վերցնելու եզրափակիչ փուլ, որտեղ վերլուծվում և ամփոփվում է տրված բացատրությունը, գնահատվում դրանում նշված հանգամանքները և օբյեկտիվությունը, որից հետո բացատրությունը փակվում է՝ բացատրություն տվողի և այն վերցնողի ստորագրություններով:

Նախնական ստուգման նյութերով որոշման կայացում:

Հանցագործությունների մասին հաղորդումները պետք է քննարկվեն և լուծվեն անհապաղ, իսկ գործ հարուցելու առիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելն ստուգելու

անհրաժեշտության դեպքում՝ դրանց ստացման պահից **10 օրվա** ընթացքում (<< քրեական դատավարության օրենսգրքի **180-րդ հոդ.**):

Հետաքննիչը նախնական ստուգման նյութերն ուսումնասիրելով և ձեռք բերված ապացույցները գնահատելով, համաձայն << քրեական դատավարության օրենսգրքի **181-րդ հոդվածի**՝ հանցագործության մասին տեղեկություն ստանալու յուրաքանչյուր դեպքում ընդունում է հետևյալ որոշումներից մեկը՝

1. քրեական գործ հարուցելու մասին,
2. քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին,
3. հաղորդումն ըստ ենթակայության հանձնելու մասին:

<< քրեական դատավարության օրենսգրքի **182-րդ հոդվածի 4-րդ մասի** պահանջների համաձայն՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշում կայացնելու դեպքում, որոշման պատճենն ուղարկվում է հանցագործության մասին հաղորդած ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին (<< քրեական դատավարության օրենսգրքի **182-րդ հոդ. 4-րդ մաս**):

Հանցագործության մասին հաղորդումներով իրականացվող նախնական ստուգման (նյութերի նախապատրաստման) ընթացքում, եթե հայտնաբերվում են քրեական գործի հարուցումը կամ քրեական հետապնդումը բացառող հանգամանքներ (քրեական գործ հարուցելու առիթն անօրինական լինելու կամ հիմքերի բացակայության դեպքում), << քրեական դատավարության օրենսգրքի **35-րդ և 185-րդ** հոդվածների պահանջների համաձայն որոշում է կայացվում քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին և որոշման պատճենն անհապաղ ուղարկվում է հանցագործության մասին հաղորդած ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին, միաժամանակ գրավոր պարզաբանելով այն բողոքարկելու կարգը:

Քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշում կայացնելիս առաջին հերթին ապահովել նախապատրաստված նյութերի լրիվությունն ու բազմակողմանիությունը, անհրաժեշտ է հստակ պարզել մի շարք հանգամանքներ.

1. Արարք կատարվել է, թե՛ ոչ,
2. Արարքում առկա են արդյոք հանցագործության հատկանիշներ,
3. Արարք կատարած անձին,
4. Արաքը կատարած անձը ենթակա է քրեական հետապնդման, թե ոչ:

Նշված հանգամանքները պարզելուց հետո նոր կարելի է որոշել, թե քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի որ հիմքով ղեկավարվել՝ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելիս:

Կայացրած որոշմամբ իրավական գնահատական պետք է տրվի նաև քննությանը պարզված այլ հակաիրավական արարքներին:

<< քրեական դատավարության օրենսգրքի **186-րդ և 190-րդ** հոդվածների պահանջների համաձայն՝ երբ քրեական գործի հարուցման հարցի լուծման համար հանցանքի կատարման վայրում անհրաժեշտ է կատարել դեպքին առնչվող նախնական գործողություններ կամ նյութերը պետք է հանձնվեն ըստ քննչական ենթակայության, ապա որոշում է կայացվում հաղորդումն ըստ ենթակայության հանձնելու մասին (<< քրեական դատավարության օրենսգրքի **181-րդ հոդ. 3-րդ կետ**):

Քրեական գործ հարուցելուց և դրանից հետո հետաքննությունն իրականացնող ծառայողի գործառույթները:

<< քրեական դատավարության օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի համաձայն՝ **հետաքննության մարմինը**, քննիչը, դատախազը պարտավոր են իրենց իրավասության սահմաններում

քրեական գործ հարուցել հանցագործության հատկանիշներ հայտնաբերելու յուրաքանչյուր դեպքում, օրենքով նախատեսված բոլոր միջոցառումները ձեռնարկել հանցագործություն կատարած անձանց և հանցագործության, ինչպես նաև դրա կատարման հանգամանքները բացահայտելու համար:

«Քրեական դատավարության օրենսգրքի 57-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ հետաքննության մարմինը հարուցում է քրեական գործ, գործն ընդունում է իր վարույթ կամ ուղարկում է ըստ ենթակայության: Ավելին, հետաքննության մարմինը՝ քրեական գործ հարուցելուց հետո հանցագործություն կատարած անձին հայտնաբերելու, հանցագործության հետքերը հայտնաբերելու և ամրապնդելու ուղղությամբ կատարում է քննչական անհետաձգելի գործողություններ՝ զննություն, խուզարկություն, նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վերահսկում, հեռախոսային խոսակցությունների լսում, առգրավում, քննում, **կասկածյալի ձերբակալում ու հարցաքննություն**, տուժողների և վկաների հարցաքննություն, առերեսում, նշանակում է փորձաքննություն և քրեական գործ հարուցելու պահից տասն օրվա ընթացքում, իսկ հանցանք կատարողին ի հայտ բերելու կամ քննչական անհետաձգելի գործողություններն ավարտելու, ինչպես նաև քննիչի ներգրավման պահից անհապաղ գործը հանձնում է քննիչին (57-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետ):

Անհրաժեշտ է նաև ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքին, որ քրեական գործ հարուցելու, քրեական գործի հարուցումը մերժելու, **կասկածյալին ձերբակալելու կամ նրա նկատմամբ խափանման միջոց կիրառելու**, այն վերացնելու կամ փոփոխելու, համապատասխան քննչական գործողություններ և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու համար դատարանին միջնորդությամբ դիմելու, գործը քննիչին հանձնելու մասին հետաքննիչի կողմից կայացված որոշումները հաստատվում են հետաքննության մարմնի պետի կողմից: Այսինքն՝ հետաքննության մարմինը լիազորված է կատարել այնպիսի քննչական գործողություններ, որոնք գործնականում հետաքննիչների կողմից չեն կատարվել (բացառությամբ որոշ ստորաբաժանումների):

Եթե վկան հարցաքննության է ներկայացել **փաստաբանի հետ**, որը հրավիրվում է վկայի կողմից՝ վերջինիս իրավաբանական օգնություն ցույց տալու նպատակով, ապա փաստաբանն իրավունք ունի ներկա գտնվելու հարցաքննությանը, սակայն իրավասու չէ հարցեր տալու վկային կամ մեկնաբանելու նրա պատասխանները: Վկայի սույն օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի հինգերորդ մասով նախատեսված իրավունքները խախտող հարցեր տալու կամ գործողություններ կատարելու դեպքերում փաստաբանն իրավունք ունի անելու հայտարարություններ, որոնք ներառվում են հարցաքննության արձանագրությունում:

«Քրեական դատավարության օրենսգրքի **188-րդ հոդվածի 2-րդ** մասի համաձայն՝ հետաքննությունը կարող է լինել քննության սկզբնական փուլ՝ քրեական գործ հարուցելու պահից 10 օրվա ընթացքում:

«Քրեական դատավարության օրենսգրքի **196-րդ հոդվածի 2-րդ** մասի համաձայն՝ հետաքննությունն ավարտելուց հետո հետաքննության մարմնի պետը գործն ուղարկում է քննիչին, որի մասին կայացվում է համապատասխան որոշում:

Հետաքննությունն ավարտվում է, երբ՝

- 1) ավարտվում է հետաքննության ժամկետը.
- 2) մինչև հետաքննության ժամկետը լրանալն ի հայտ է գալիս հանցանք կատարած անձը.
- 3) դատախազը հետաքննության մարմնի վարությամբ գտնվող գործը հանձնում է քննիչին՝ նախաքննություն կատարելու համար, կամ քննիչը ներգրավվում է գործի քննությանը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը սահմանում է նաև **ապացույց** հասկացությունը: 104-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական գործով ապացույցներ են ցանկացած փաստական տվյալները, որոնց հիման վրա օրենքով որոշված կարգով հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը, դատարանը պարզում են քրեական օրենսգրքով նախատեսված արարքի առկայությունը կամ բացակայությունը, այդ արարքը կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից կատարելը կամ չկատարելը և մեղադրյալի մեղավորությունը կամ անմեղությունը, ինչպես նաև գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

Քրեական դատավարությունում որպես ապացույցներ թույլատրվում են՝⁴³⁷

- 1) կասկածյալի ցուցմունքները.
- 2) մեղադրյալի ցուցմունքները.
- 3) տուժողի ցուցմունքները.
- 4) վկայի ցուցմունքները.
 - 4.1. տվյալ գործի մեղադրանքի հետ առնչվող՝ մեկ այլ քրեական գործով կասկածյալի կամ մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի ցուցմունքները.
- 5) դատապարտյալի ցուցմունքները.
- 6) փորձագետի եզրակացությունը.
- 7) իրեղեն ապացույցները.
- 8) քննչական և դատական գործողությունների արձանագրությունները.
- 9) այլ փաստաթղթերը:

Քրեական դատավարության ընթացքում թույլատրվում է օգտագործել միայն այն փաստական տվյալները, որոնք ձեռք են բերվել սույն օրենսգրքով սահմանված պահանջների պահպանմամբ:

Ապացույցներ հավաքելիս պետք է նկատի ունենալ, որ տուժողը կարող է հետ վերցնել բողոքը և հրաժարվել մասնակցել կամ օգնել քննությանը: Դա կարող է տեղի ունենալ սպառնալիքների, հարկադրանքի, իրավապահ մարմինների կողմից կրկնակի զոհականացման ենթարկվելու նկատմամբ վախի, ընտանիքի անդամների աջակցության բացակայության, տնտեսական կախվածության կամ հաշտվելու պատճառով: Անկախ պատճառից՝ իրավապահ մարմինների աշխատակիցները կանգնած են առանց տուժողների ցուցմունքների վրա հիմնվելու գործ հարուցելու մարտահրավերի առջև: Մեծամասամբ ընտանեկան բռնության հանցագործությունները կատարվում են մեկուսացված վայրերում՝ առանց անմիջական ակնատեսների: Սակայն ոստիկանությունը կարող է հավաքել և օգտագործել տարբեր տեսակի ապացույցներ, օրինակ՝ վկաների ցուցմունքներ (ընկերների, հարևանների, հարազատների, երեխաների և այլն), կոտրված կահույք/բջջային հեռախոսներ, փորձագետի եզրակացություն տուժողի վնասվածքների վերաբերյալ և այլն:

Գործը քննելիս ոստիկանության աշխատակիցները պետք է փաստաթղթավորեն յուրաքանչյուր վերաբերելի մեկնաբանություն կամ արձագանք, որը կարող է կարևորություն ունենալ կատարվածի համար: Օրինակ, եթե բռնություն գործադրած անձը, իր իրավունքների մասին տեղեկանալուց հետո ասում է հետևյալ խոսքը. «Նա արժանի է եղել, որ իրեն ծեծեն: Դուք պետք է տեսնեիք, թե ինչպես էր նա ինձ սաղրում», այս նշումները կարող են հետագայում օգտագործվել դատական քննության ժամանակ ներկայացված այլ ապացույցների հետ, այդ թվում՝ եթե տուժողը հրաժարվում է ցուցմունք տալ: Այդպիսի ինքնաբուխ հայտարարությունները կարող են նույնպես օգտագործվել որպես հաստատող լրացուցիչ

⁴³⁷ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104 -րդ հոդվածի 2 -րդ մաս:

ապացույցներ, եթե տուժողի վստահելիությունը հարցականի տակ է: Մյուս վկաների կողմից արված ինքնաբուխ մեկնաբանությունները նույնպես պետք է գրանցվեն:⁴³⁸

Ոստիկանության կողմից նախնական ապացույցներ հավաքելուց և քրեական գործ հարուցելուց հետո կազմված փաստաթղթերը փոխանցվում են նախաքննական մարմնին: Քննության փուլը ենթադրում է ապացույցների և ենթադրյալ հանցագործության և գործողությունների հետաքննությանն աջակցելու համար ցանկացած տարրերի հավաքում: Ղա ներառում է նախկինում բռնի հարձակումների, զենքի առկայության, վկաների (ընկերների, հարազատների, գործընկերների, հարևանների, երեխաների) հետ կապված ցանկացած տեղեկատվություն, անհետաձգելի միջամտության, սահմանափակման/պաշտպանական որոշման կամ նախազգուշացման առկայություն, նախկինում արտակարգ ծառայություններից օգտվելու մասին տեղեկություններ: Այդ տեղեկատվության մի մասը կարելի է նաև գտնել ոստիկանության արձանագրություններում, իսկ մյուս տեղեկությունները պետք է հավաքվեն հարցազրույցներից:

ՀՀ ոստիկանության պետի առաջին տեղակալի 2019 թվականի մարտի 15-ի թիվ 5-8 ցուցումի համաձայն՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի **180-րդ** (Հանցագործությունների մասին հաղորդումների քննարկման կարգը) և **181-րդ** (Հանցագործությունների մասին հաղորդումների քննարկման արդյունքում ընդունվող որոշումները) հոդվածների կարգով հանցագործությունների վերաբերյալ հաղորդումների քննարկման, նյութերի նախապատրաստման գործընթացում, հետաքննության գծով տեսուչներից բացի, ընդգրկվում են նաև քրեական հետախուզության, անչափահասների գործերով և ընտանիքում բռնության կանխարգելման ստորաբաժանումների, ինչպես նաև համայնքային ոստիկանության ծառայողներ:

Քրեադատավարական գործողությունների առանձնահատկություններով պայմանավորված անչափահասների գործերով և ընտանեկան բռնության կանխարգելման ստորաբաժանումների ծառայողներին բաշխվում են անչափահասների կողմից կամ ընտանիքում կատարված ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների վերաբերյալ դեպքերը:

Քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց պաշտպանությունը

Բացի անհետաձգելի միջամտության որոշումներից և պաշտպանական որոշումներից (տե՛ս գլուխ 5), բռնության ենթարկված անձանց համար հասանելի է Քրեական դատավարության օրենսգրքի 12-րդ գլխի հիման վրա քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց համար նախատեսված պաշտպանությունը: Համաձայն 98-րդ հոդվածի՝ քրեական դատավարությանը մասնակցող կամ հանցագործության մասին հաղորդում տվող յուրաքանչյուր անձ, ով կարող է հաղորդել տվյալներ, որոնք նշանակություն ունեն հանցագործությունը բացահայտելու և դրա կատարողին հայտնաբերելու համար, ինչի հետևանքով կարող են վտանգվել նրա, նրա ընտանիքի անդամի, մերձավոր ազգականի կամ մերձավորի կյանքը, առողջությունը, գույքը, իրավունքներն ու օրինական շահերը, ունի պաշտպանության իրավունք: Ըստ այդմ, քրեական դատավարությանը մասնակցող կամ հանցագործության մասին հաղորդում տվող անձը, ինչպես նաև նրա ընտանիքի անդամները, մերձավոր ազգականները և մերձավորն ունեն պաշտպանված լինելու իրավունք: Ավելին, իրավապահ մարմինների աշխատակիցները պետք է կիրառեն տուժողների և վկաների նման պաշտպանության միջոցներ ի պաշտոնե. քրեական

⁴³⁸ Տե՛ս՝ Նաչովան և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի [Nachova and Others v. Bulgaria], գանգատ թիվ 43577/98 և 43579/98, 2005 թվական, որը վերաբերում է ցերեկը Ռումինիայի հարևանությամբ ռումինացի երկու՝ առանց զենքի զորակազմակերպի ավտոմատ զենքերով մահվան ելքով կրակելու փաստին: Սպանությունից անմիջապես հետո զինվորական ոստիկանության աշխատակիցը քաղաքի բնակիչներից մեկին, ենթադրաբար գոռալով, ասել է՝ «Ղուք, անիծված գնչուներ»՝ միևնույն ժամանակ հրացանը պահելով նրա վրա: Ղատարանը գտել է, որ զինվորական ոստիկանության կողմից արված ինքնաբուխ ապացույցներով ցույց են տրվում խտրական դրդապատճառներ՝ ի խախտումն 14-րդ հոդվածի:

վարույթն իրականացնող մարմինը հայտնաբերելով, որ պաշտպանվող անձը պաշտպանության կարիք ունի, այդ անձի գրավոր դիմումի հիման վրա կամ իր նախաձեռնությամբ որոշում է կայացնում պաշտպանության միջոց ձեռնարկելու մասին, որը ենթակա է անհապաղ կատարման:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 98.¹ հոդվածը նախատեսում է հետևյալ պաշտպանության միջոցները.

- անձին պաշտոնապես նախագրուշացնելը, ումից սպասվում է պաշտպանվող անձի նկատմամբ բռնության վտանգ կամ այլ հանցանքի կատարում.
- պաշտպանվող անձի ինքնությունը հաստատող տվյալները պաշտպանելը.
- պաշտպանվող անձի անձնական անվտանգությունն ապահովելը, բնակարանը և այլ գույքը պահպանելը.
- պաշտպանվող անձին անհատական պաշտպանության միջոցներ տրամադրելը և վտանգի մասին հայտնելը.
- վերահսկողության տեխնիկական միջոցներ օգտագործելը և հեռախոսային ու այլ հաղորդումները գաղտնալսելը.
- պաշտպանվող անձի՝ քրեական վարույթն իրականացնող մարմին ներկայանալու անվտանգությունն ապահովելը.
- կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ այնպիսի խափանման միջոց ընտրելը, որը կբացառի նրանց կողմից պաշտպանվող անձի հանդեպ բռնության կամ այլ հանցանքի կատարման հնարավորությունը.
- պաշտպանվող անձին բնակության այլ վայր փոխադրելը.
- պաշտպանվող անձի ինքնությունը հաստատող փաստաթղթերը փոխարինելը կամ արտաքինը փոխելը.
- պաշտպանվող անձի աշխատանքի, ծառայության կամ ուսման վայրը փոփոխելը.
- դատական նիստերի դահլիճից առանձին անձանց հեռացնելը կամ դռնփակ դատական քննություն անցկացնելը.
- դատարանում պաշտպանվող անձին հարցաքննելը՝ առանց նրա ինքնության մասին տեղեկությունների հրապարակման:

Անհրաժեշտության դեպքում կարող են իրականացվել մեկից ավելի պաշտպանության միջոցներ⁴³⁹: Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2020 թվականի սեպտեմբերի 3-ի N 1474-Ն որոշմամբ սահմանվել է «Պաշտպանության ենթակա անձանց նկատմամբ ոստիկանության կողմից պաշտպանության միջոցների իրականացման կարգը»:

⁴³⁹ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի հոդված 981:

6.2.4. ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻՑ, ՎԿԱՆԵՐԻՑ և ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՆՁԱՆՑԻՑ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ ՎԵՐՑՆԵԼԸ

Տուժողի արձագանքը քննությանը և արդարադատության համակարգին

Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնությունը և ընտանեկան բռնությունը հիմնականում ծածուկ հանցագործություններ են, որոնք հաճախ տեղի են ունենում ընտանեկան համատեքստում կամ հարաբերությունների մեջ գտնվող մարդկանց միջև, և միջադեպերի մեծ մասը երբևէ չի հաղորդվում իշխանություններին: Եվրոպական միության հիմնարար իրավունքների գործակալության (ՀԻԱ) անցկացրած հարցման շրջանակում (որը ներառում էր 42 000 կանանց հարցազրույցներ) զուգընկերների և ոչ զուգընկերների կողմից ֆիզիկական և սեռական բռնություն ենթարկված կանանց հարց էր տրվել, թե ինչու բռնության ամենալուրջ միջադեպից հետո չեն դիմել ոստիկանության, և ամենատարածված պատասխաններից մի քանիսը հետևյալն են. «ես ինքնուրույն եմ կարգավորել խնդիրը», «ես չէի կարծում, որ դա այդքան լուրջ էր/մտքովս չէր անցնում», «ամոթ է/անհարմար եմ զգացել», «չէի ուզում, որ որևէ մեկն իմանա/գաղտնի էի պահում», բռնարարից վախենալը⁴³⁹:

Ընտանեկան բռնության հետևանքով տուժողները կարող են ցնցում վերապրել կամ գտնվել տևական սթրեսի տակ: Ոմանք ծանր հոգեկան տրավմա են տանում: Զուգընկերոջ կողմից բռնության (ֆիզիկական, սեռական կամ հոգեբանական) ենթարկված անձանց մոտ բռնությունը թողնում է լուրջ հոգեբանական հետքեր, այդ թվում՝ դեպրեսիայի բարձր մակարդակ, անհանգստություն, խոցելիության զգացում, վստահության կորուստ և խուճապի նոպաներ⁴⁴¹: Նրանց մոտ կարող են առաջանալ անքնության և ցրվածության հետ կապված խնդիրներ: Այդ բոլոր հուզական և հոգեբանական հետևանքները կարող են ազդել է տուժողի՝ ոստիկանության և արդարադատության համակարգի հետ համագործակցելու և իր գործով որոշումներ կայացնելու ունակության վրա: Յուրաքանչյուր տուժողի բնութագիրը տարբեր է նա կարիք ունի հատուկ մոտեցման: Որոշ տուժողներ շատ զգացմունքային են (նրանք կարող են լաց լինել հարցազրույցների ժամանակ), մինչդեռ մյուսները երկմտում են կամ անտարբեր: Որոշ տուժողներ կարող են խուսափել համագործակցելուց, իսկ մյուսներն ակտիվորեն կներգրավվեն հետաքննության և դատական գործընթացներին: Տուժողի վարքագծից ելնելով որևէ ենթադրություն անել չի կարելի: Տուժողի թվացյալ անտարբերությունից ելնելով չպետք է համարել, որ միջադեպը տեղի չի ունեցել կամ այն լուրջ չէ: Նաև տուժողի չափազանց մեծ հետաքրքրությունը դատական գործընթացի նկատմամբ չի նշանակում, որ նա «անհամբեր» է և փորձում է ինչ-որ բան կորզել⁴⁴²:

Պետք է նկատի ունենալ, որ ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանցից շատերի մոտ առկա է նախկինում իրավապահ մարմինների և արդարադատության համակարգերի հետ գործ ունենալու բացասական փորձ: Օրինակ, հաճախ են դեպքերը, երբ նախկինում տուժողը հայտնել է միջադեպի մասին, սակայն ոստիկանությունը միջոցներ չի ձեռնարկել կամ

⁴³⁹ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի հոդված 981:

⁴⁴⁰ ՀԻԱ՝ Եվրոպական միության հիմնարար իրավունքների գործակալություն: 2014թ. «Կանանց նկատմամբ բռնություն. ԵՄ-ում հարցումներ», հիմնական արդյունքներ, էջ. 64:

⁴⁴¹ ՀԻԱ՝ Եվրոպական միության հիմնարար իրավունքների գործակալություն: 2014թ. «Կանանց նկատմամբ բռնություն. ԵՄ-ում հարցումներ», հիմնական արդյունքներ, էջ. 57:

⁴⁴² Դատավորների և դատախազների վերապատրաստման ձեռնարկ՝ կանանց համար արդարադատության հասանելիության ապահովման վերաբերյալ, Եվրոպայի խորհուրդ, էջ 48:

իրավախախտն արձակված պաշտպանական որոշումը խախտելու համար պատասխանատվության չի ենթարկվել⁴⁴³:

Երբ տուժողները փորձում են դադարեցնել բռնարարի հետ հարաբերությունները, նրանք կանգնում են բռնության կրկնման բարձր ռիսկի առաջ, որը այլ կարևոր գործոնների հետ մեկտեղ (օրինակ՝ բռնարարից ֆինանսական կամ այլ կախվածությունը, ընտանիքի և համայնքի կողմից ճնշումը, պարսավանքը, ամոթի զգացումը և այլն), ուժեղ դրդապատճառ են, որպեսզի կինը չդադարեցնի բռնի հարաբերությունները և լռության մատնի բռնության դեպքերը: Իրականում, տուժողները հիմնականում բռնության մասին հայտնում են միայն ծայրահեղ դեպքերում, երբ վտանգն արդեն անչափ մեծ է թվում: Տուժողները, նաև առավել հակված են համագործակցել ոստիկանության հետ, երբ իրենց ապահով են զգում⁴⁴⁴:

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

- ▶ Տուժողի՝ համագործակցության պատրաստակամությունը կախված է հարցազրույցի ընթացքում ոստիկանության աշխատակիցների վարքագծից: Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել վախեցած կամ ոստիկանության օգնությունից հրաժարվող բռնության ենթարկված անձանց վրա:
- ▶ Տուժողի հարցաքննությունը պահանջում է անցկացման հատուկ եղանակ, որը պետք է հաշվի առնի տուժողի անվտանգությունը, և հնարավորություն տա վաստակելու տուժողի վստահությունը: Խուսափեք հուշող կամ քննադատական հարցերի միջոցով տուժողի կրկնակի զոհականացումից: Ոչ մի հեզմանք, երկիմաստ կամ անուղղակի հարցեր:
- ▶ Բռնության դեպքի վայրում գտնվելիս առանձնացրեք կողմերին: Լսեք տուժողին տան առանձնացված կամ ապահով վայրում, որտեղ նրան ոստիկաններից բացի որևէ մեկը չի կարող լսել կամ տեսնել: Տուժողին մի հարցաքննեք խոհանոցում: Եթե չկա կյանքի սպառնալիք կամ հիվանդանոց մեկնելու անհապաղ անհրաժեշտություն, որոշ ժամանակ մի միջամտեք տուժողին:
- ▶ Երեխաներին հարցաքննելիս համոզվեք, որ նրանց և նրանց հարազատներին վտանգ չի սպառնում: Հարցնողին չբարկացնելու համար երեխաները հակված են դրական պատասխանել հուշող հարցերին: Համոզվեք, որ երեխաները գիտեն, թե ինչ է տեղի ունեցել և հասկանում են, որ հետագա զարգացումների ընթացքն իրենցից կախված չէ:

ԿՆԲ/ԸԲ-ի տուժողները գտնվում են շատ խոցելի և անկայուն հոգեբանական վիճակում, հետևաբար ոստիկանության աշխատակիցները նրանց նկատմամբ առավել զգայուն պետք է լինեն: Նման իրավիճակում ցանկացած սխալ արտահայտություն, իրավիճակին անհամապատասխան վերաբերմունք կարող է հանգեցնել տուժողի ինքնամփոփման, ներքին հոգեբանական հակասությունների խորացման: Դեպքերը, երբ ոստիկանության աշխատակցի ոչ արհեստավարժ պահվածքը հանգեցնում է կրկնակի զոհականացման, առավել մտահոգիչ են (տե՛ս բաժին 4):

⁴⁴³ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 49:

⁴⁴⁴ 2019 թվականին Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմը բողոք է ստացել ընտանեկան բռնության ենթարկված 21-ամյա կնոջ հորաքրոջ կողմից՝ ոստիկանության արձագանքի հետ կապված: Տուժողը, որին ամուսինը ծեծի էր ենթարկել, օգնության էր դիմել Ոստիկանության Կենտրոնական բաժին և ուղղորդվել հոգեբուժարան: Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի անհապաղ միջամտությունից և հոգեբուժարան այցելությունից հետո տուժողը դուրս էր գրվել հոգեբուժարանից և ստացել համապատասխան օգնություն:

ԸԲ-ի տուժող կարող են լինել կանայք և տղամարդիկ, երեխաներ, տարեցներ և հաշմանդամություն ունեցող անձինք: Հատկապես խոցելի դիրքում են կանայք, երեխաները և հաշմանդամություն ունեցող անձինք: Հետևաբար, հատկապես կարևոր է տուժողի կամ վկաների հետ աշխատանքում կիրառվող մոտեցումների մանրակրկիտ և հիմնավորված ընտրությունը, ինչպես նաև նրանց հնարավոր ազդեցությունը տուժողի կամ վկայի հոգեվիճակի վրա: Իրավիճակի մանրակրկիտ վերլուծություն չանելը, ոչ ճիշտ ընտրված մարտավարությունը կարող են հանգեցնել նրան, որ տուժողը կխուսափի տեղեկություն տրամադրել դեպքի մասին: Ավելին, երբեմն տրված ցուցումներին հետ կանգնելը, կամ տուժողի այցը ոստիկանության բաժանմունք, կարող են նրա մոտ ծանր սթրեսային իրավիճակ առաջացնել: Հետևաբար, տուժողին քննիչի գրասենյակ ուղղորդելիս զեկուցող ոստիկանության ծառայողը պետք է կարեկցանք և աջակցություն ցուցաբերի նրա նկատմամբ:

Տուժողի հարցաքննության համար վայրն ընտրելիս քննիչը հաշվի է առնում հետևյալը.

1. արդյո՞ք բռնություն գործադրած անձը ուղեկցում է տուժողին.
2. արդյո՞ք տուժողին ուղեկցողը բռնություն գործադրած անձն է.
3. տուժողի ցանկությունը՝ հարցաքննության ժամանակ լինել մենակ թե, առկայության դեպքում, ուղեկցողի հետ.
4. արդյոք հարցաքննության սենյակը տուժողի կարծիքով անվտանգ է.
5. տուժողի հարցաքննությունը վարել հարցաքննության համար առանձնացված սենյակում՝ ուշադրությունը շեղող գործոնների բացակայությամբ:

«Ոստիկանության պետի թիվ 2020 թվականի մարտի 31-ի թիվ 18-Լ հրամանով (փոփոխվել է ՀՀ ոստիկանության պետի 2021 թվականի մարտի 24-ի թիվ 13-Լ հրամանով) հաստատվել է ոստիկանության ստորաբաժանումներում հարցաքննությունների ընթացքը տեսաձայնագրելու վերաբերյալ ուղեցույցը, որը նախատեսված է հետաքննության, քրեական հետախուզության, անչափահասների գործերով և ընտանիքում բռնության կանխարգելման ստորաբաժանումների, ինչպես նաև համայնքային ոստիկանության ծառայողների համար: Կիրառության շրջանակը ներառում է քրեական գործ հարուցելուց հետո իրականացվող քննչական գործողություններից՝ բացառապես տուժողի, վկայի և կասկածյալի հարցաքննության իրականացման ընթացքը:

«Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքը 2019 թվականի դեկտեմբերի 13-ի թիվ ՀՕ-310-Ն օրենքով լրացվել է 5.1 հոդվածով, համաձայն որի՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության, խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի հնարավոր դեպքերի կանխարգելման և բացահայտման նպատակով ոստիկանության ստորաբաժանումների վարչական շենքերի մուտքերն ու ելքերը կահավորվում են տեսագրող, իսկ ոստիկանության ստորաբաժանումների վարչական շենքերում հարցաքննության համար օգտագործվող տարածքները (աշխատասենյակները) տեսաձայնագրող համակարգերով: Տեսաձայնագրող սարքերը պետք է տեղակայվեն այնպես, որ հնարավոր լինի տեսագրել ոստիկանության ստորաբաժանումների վարչական շենքեր անձանց մուտք գործելու և ելքի ժամանակը, տեսաձայնագրել ոստիկանության ծառայողների կողմից Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով իրականացվող հարցաքննությունները:

Տեսագրություններն ու տեսաձայնագրությունները տրամադրվում են՝

1. հարցաքննված անձին, ինչպես նաև նրա ներկայացուցչին.
2. քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին.
3. Մարդու իրավունքների պաշտպանին՝ իր իրավասությունների սահմաններում սկսված քննարկման շրջանակում.

4. ոստիկանության համակարգի ձերբակալված անձանց պահելու վայրերում հասարակական դիտորդների խմբի անդամներին:

Նախնական քննության տվյալներ պարունակող տեսաձայնագրությունները (տեսագրությունները) տրամադրվում են Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված կարգով՝ միայն վարույթն իրականացնող մարմնի գրավոր թույլտվությամբ: Վարույթն իրականացնող մարմնի գրավոր թույլտվությունն ստանալու պարտականությունը կրում է ոստիկանությունը:

«Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 5.1-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության պետի 2020 թվականի մարտի 31-ի թիվ 17-Լ հրամանով սահմանվել են ոստիկանության ստորաբաժանումներում տեղադրված տեսաձայնագրման և տեսագրման համակարգերի տեխնիկական սարքավորումները՝ կանխելու և հայտնաբերելու մարդու իրավունքների պաշտպանության, խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի հնարավոր դեպքերը: Սահմանվել են տեսագրությունների և տեսաձայնագրությունների բնութագրերը, ինչպես նաև տեսաձայնագրություններին հասանելիություն ունեցող ոստիկանության ծառայողների շրջանակը: 2020 թվականի ապրիլի 1-ից ոստիկանության հետաքննության գործառույթներ իրականացնող ծառայողների կողմից տուժողի, վկայի և կասկածյալի հարցաքննություններն իրականացվում են տեսաձայնագրման ներքո՝ ոստիկանության հետևյալ ստորաբաժանումներում.

- ▶ Երևան քաղաքի վարչություն.
- ▶ Երևան քաղաքի վարչության կենտրոնական բաժին.
- ▶ Երևան քաղաքի վարչության Էրեբունի բաժին.
- ▶ Երևան քաղաքի վարչության Շենգավիթ բաժին.
- ▶ Երևան քաղաքի վարչության Արաբկիր բաժին.
- ▶ Շիրակի մարզային վարչության Կումայրի բաժին.
- ▶ Շիրակի մարզային վարչության Մուշի բաժին.
- ▶ Արագածոտնի մարզային վարչության Աշտարակի բաժին.
- ▶ Լոռու մարզային վարչության Բազումի բաժին.
- ▶ Կոտայքի մարզային վարչության Կոտայքի բաժին:

Հարցաքննությունների տեսաձայնագրման համակարգը գործում է 2020 թվականի մայիսի 1-ից:

Հարցաքննության մեթոդաբանությունն ընտրելիս իրավասու ոստիկանը.

1. տուժողին հարցնում է հարցաքննությունը նույն սեռի անձի միջոցով անցկացնելու նպատակահարմարության մասին.
2. տեղեկացնում է հոգեբանի ներգրավման անհրաժեշտության մասին.
3. տեղեկացնում է տուժողին թարգմանչական ծառայություններ մատուցելու հնարավորության մասին, եթե նա օտարերկրացի է.
4. ցուցաբերում է նրբազգացություն և կարեկցանք.
5. կիրառում է զոհակենտրոն մոտեցում.
6. եթե տուժողն անչափահաս է, ցուցաբերում երեխայակենտրոն մոտեցում⁴⁴⁵.
7. տեղեկացնում է տուժողին իր իրավունքների և պարտականությունների մասին;
8. հիմնավորում է նեղ անձնական հարցեր տալու անհրաժեշտությունը.
9. բացառում է տուժողի մոտ ինքնամեղադրանքի առաջացումը.

10. խուսափում է տուժողի ասածի նկատմամբ զնահատողական վերաբերմունք արտահայտելուց.
11. չի օգտագործում մասնագիտական տերմինաբանություն.
12. տուժողին հատկացնում է անհրաժեշտ ժամանակ և համբերատար լսում նրա ասածը.
13. տալիս է ավելի երկար պատասխաններ նախատեսող մանրամասն հարցեր.
14. ձգտում է առավելագույն տեղեկություն ստանալ անձի, գործի մանրամասների մասին.
15. տուժողին հնարավորություն է ընձեռում ներկայացնել իր պատմությունը և նկարագրել իր վրա բռնության ազդեցությունը.
16. ճշգրիտ արձանագրում է հարցաքննության ժամանակ տուժողի պատմածը.
17. ցուցաբերում է քաղաքավարի և դրական վերաբերմունք.
18. անհրաժեշտության դեպքում ներգրավում է թարգմանչի⁴⁴⁶.
19. տուժողի հետ հարցազրույցը վարում է առանց բռնություն գործադրած անձի ներկայության⁴⁴⁷:

⁴⁴⁵ «Երեխայակենտրոն մոտեցում» եզրույթը որոշակի պարզաբանում է պահանջում, քանի որ դրա ենթատեքստը գրականության մեջ և քաղաքականության տարբեր համատեքստերում տարբեր է: Մանկավարժությունում և վաղ զարգացման հետ կապված ոլորտներում այն օգտագործվում է նկարագրելու ուսուցման և հոգածության գործընթացները, որոնցում երեխաների կարիքներին ու հետաքրքրություններին տրվում է ամենաբարձր առաջնահերթություն: Այն երեխային ճանաչում է որպես յուրահատուկ անհատ, ում նկատմամբ ուշադրությամբ և հարգանքով են վերաբերվում՝ հաշվի առնելով տարիքը, սեռը, մշակույթը, խառնվածքը և այլնը (Մորրիսոն, 2009թ.): Երեխայակենտրոն մոտեցման հայեցակարգը կիրառվում է նաև երեխաների պաշտպանության ոլորտում, մասնավորապես՝ երեխաների պաշտպանության գործելակերպում: Այն ընկալվում է որպես համակարգ, որտեղ բոլորը երեխաներին և երիտասարդներին ճանաչում են որպես իրավունքներ ունեցող անհատներ, այդ թվում՝ իրենց մասին որոշումներ կայացնելու գործընթացին մասնակցելու իրավունք՝ իրենց տարիքին և զարգացման փուլին համապատասխան (Մանրո, 2011թ.): Այսպիսով, այն ավելի հստակորեն բխում է «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայով ձևավորված երեխայի իրավունքներից, որոնց հիմքում երեխաների գործողություններն են և նրանց դերն ընտանիքում և համայնքներում, ներառյալ իրավունքներն ու պարտականությունները: Մասնավորապես՝ երեխայակենտրոն պաշտպանության շրջանակը պետք է «ուսումնասիրի, թե ինչպես են սոցիալական աշխատողները հասկանում երեխայի անցած ուղին՝ օգնության կարիքից մինչև օգնություն ստանալը, ինչպես են երեխաների և երիտասարդների իրավունքների, ցանկությունների, զգացմունքների և փորձառությունների մասին տեղեկությունները նպաստում և ձևավորում ծառայությունների մատուցումը, ինչպես նաև դիտարկվի երեխաներին, երիտասարդներին և նրանց ընտանիքներին մատուցվող օգնության արդյունավետությունը»: Բրյուքսել, Զ. և Քուկ, Ս. (2017թ.) «Երեխայակենտրոն մոտեցում բարձր եկամուտ ունեցող երկրներում կայուն զարգացման նպատակների համար»: Հայեցակարգային խնդիրներ և մոնիտորինգի մոտեցումներ, Ինոսենթի աշխատանքային փաստաթուղթ 2017-06, ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի հետազոտությունների գրասենյակ, Ինոսենթ, Ֆլորենցիա:

⁴⁴⁶ ՀՀ ոստիկանությունում քրեական գործի հարուցման (նյութի նախապատրաստման), ինչպես նաև վարչական վարույթի ընթացքում կոնկրետ անձանց հետ՝ թարգմանիչների, մասնագետի, փորձագետի հետ ծառայությունների մատուցման պայմանագիր կնքելու կարգը հաստատվել է ՀՀ ոստիկանության պետի անհատական հրամանով:

⁴⁴⁷ Յ.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի [Y. v. Croatia] գործով ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ Ստամբուլի կոնվենցիայով պետություններից պահանջվում է ընդունել օրենսդրական միջոցներ՝ տուժողի իրավունքները պաշտպանելու համար: Դատարանը նշել է, որ այդ միջոցառումների թվին են դասվում, ի թիվս այլնի, ահաբեկումից և կրկնակի զոհականացումից պաշտպանությունը, տուժողներին լսելի դարձնելու, նրանց կարծիքները, կարիքներն ու մտահոգությունները ներկայացնելու և պատշաճ ձևով դիտարկելու, գործող ներպետական օրենսդրությամբ թույլատրված լինելու դեպքում ենթադրյալ բռնություն գործադրած անձի բացակայությամբ ցուցմունք տալու հնարավորության ընձեռումը: Բացի այդ, ԵՄ-ի՝ հանցագործությունից տուժած անձանց իրավունքների, աջակցության և պաշտպանության նվազագույն չափանիշները սահմանող հրահանգով նախատեսվում է, inter alia, որ տուժողների հետ հարց ու պատասխանն անցկացվի առանց անհիմն ձգձգումների, իսկ բժշկական զննությունները հասցվեն նվազագույնի:

Ներդիր 18. Օգտակար խորհուրդներ ոստիկանության ծառայողի համար

Հարցաքննության մեթոդաբանությունն ընտրելիս ոստիկանը կարող է օգտագործել հետևյալ արտահայտությունները՝ կնոջը հանգստացնելու համար.

- ▶ «Ես այստեղ եմ օգնելու, այլ ոչ թե դատելու կամ մեղադրելու համար»:
- ▶ «Եթե ես սխալ եմ հասկանում ձեր ասածը, խնդրում եմ ասեք ինձ այդ մասին: Ես ուզում եմ իմանալ թե ինչ է տեղի ունեցել և ուզում եմ դա ճիշտ հասկանալ»:
- ▶ «Եթե դուք չեք հասկանում ինչ-որ բան, որ ասում եմ, ասեք ինձ, և ես կփորձեմ բացատրել»:
- ▶ «Եթե որևէ պահի անհարմարություն զգաք, խնդրում եմ ասեք ինձ կամ ցույց տվեք «կանգնելու նշանը» (մի ձեռքը բարձրացված է, ավրճ դեպի գրուցակիցը):
- ▶ «Նույնիսկ եթե կարծում եք, որ ես արդեն այդ մասին գիտեմ, ասեք ինձ»:
- ▶ «Եթե վստահ չեք ձեր պատասխանի մեջ, խնդրում եմ մի գուշակեք, այլ ասեք ինձ, որ վստահ չեք»:
- ▶ «Երբ դուք ինձ մի բան եք նկարագրում, խնդրում եմ հիշեք, որը ես այնտեղ չեմ եղել, երբ դա տեղի է ունեցել: Որքան ավելի շատ պատմեք ինձ կատարվածի մասին, այնքան ավելի կհասկանամ, թե ինչ է տեղի ունեցել»:
- ▶ «Խնդրում եմ հիշեք, որ ես ձեզանից չեմ հիասթափվի և չեմ բարկանա»:
- ▶ «Խոսեք միայն այն բաների մասին, որոնք իրականում տեղի են ունեցել»:⁴⁴⁸

Թույլատրելի հարցերի շրջանակն օգտագործվում է մասնավորապես պարզելու համար.

1. այն դեպքերը, որոնք հանգեցրեցին այդ իրավիճակին և իրադարձություններին,
2. երեխաների միջադեպին ներկա լինելը,
3. զենքի առկայությունը,
4. ֆիզիկական և հոգեբանական բռնությանը նախորդող դեպքերի/ իրադարձությունների նկարագրությունը, վարքի վերահսկումը.
5. բռնարարի և տուժողի միջև հարաբերությունների նկարագրությունը.
6. բռնության ազդեցությունը տուժողի վրա, ներառյալ ֆիզիկական վնասվածքները, հոգեբանական տրավմաները, ֆինանսական հետևանքները, հաղթահարման ռազմավարությունները և դրանց ազդեցությունը:

Տուժողի կողմից իր մտավախությունները կամ իրադարձություններն ամբողջությամբ չներկայացնելու դեպքում քննիչը պետք է փորձի պարզել պատճառները: Հարցաքննության ժամանակ տուժողին պետք է տրվի բավականաչափ ժամանակ՝ հարցերին պատասխանելու և դադար վերցնելու համար:

Արհեստավարժ քննիչը պետք է կարողանա արդյունավետ գնահատել տուժողի անվտանգության ռիսկերը, յուրաքանչյուր դեպքում յուրահատուկ ռազմավարություն կիրառել՝ այլ մարմինների հետ համագործակցությամբ: Ընտանեկան բռնություն գործադրողները կարող են մանևրելու մարտավարություն ընտրել ոստիկանության և տուժողի նկատմամբ: Նրանք

⁴⁴⁸ Կանանց նկատմամբ բռնությանը ոստիկանության արդյունավետ արձագանքման ձեռնարկ, ՄԱԹՀՊԳ, 2010թ.:
https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Handbook_on_Effective_police_responses_to_violence_against_women_English.pdf

բռնության դիմում են տուժողի նկատմամբ իշխանություն և վերահսկողություն հաստատելու համար և, երբ գործը մտնում է իրավական համակարգ, բռնության սաստկությունը հաճախ աճում է՝ այդ վերահսկողությունը վերականգնելու նպատակով: Երբեմն, վկա հանդիսացող հարևանները հայտնում են, որ բռնարարը «հաճելի» պահվածք է ընդունել կամ հանդարտվել է: Ռիսկերը գնահատելու համար իրավաբանական մասնագետները պետք է ապավինեն ընդունված չափանիշներին, ինչպիսիք են՝ նախկինում բռնի վարքագծի ապացույցները, բռնության ծանրության, թմրամիջոցների կամ ալկոհոլի չարաշահման մասին վկայությունը և այլն (տե՛ս բաժին 5):

ՀԵՌԱՆԿԱՐԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐՊԻ ՕՐԻՆԱԿ

Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորությունում որոշ քաղաքներ ստեղծել են «երաշխավորող հանրակացարաններ», որտեղ ընտանեկան բռնության ենթադրյալ կատարողները բնակվում են մինչև դատավարության սկիզբը: Դա նրանց թույլ է տալիս շարունակել աշխատանքը և օգնել իրենց ընտանիքներին, այլ ոչ թե հայտնվել բանտում: Նաև այդ դեպքում տուժողը և նրա երեխաները կարող են մնալ տանը և պաշտպանված լինել հետագա բռնություններից:

Ձեռնարկվել են նաև միջոցներ, որոնք թույլ են տալիս ոստիկաններին ընդունել ընտանեկան բռնության մասին երրորդ կողմի հաղորդումներն այն դեպքերում, երբ տուժողը վախենում է կամ չի ուզում հաղորդել այդ մասին: Կիրառվում է նաև այսպես կոչված «կոկոնի հսկողության» ծրագիր, որը հարևաններին խրախուսում է ոստիկանությանը հաղորդել ընտանեկան բռնության կասկածելի դեպքերի մասին⁴⁴⁹:

ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑԸ ԵՐԵՒԱՅԻ ՀԵՏ

Այս ձեռնարկը հիմնականում նվիրված է կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության հետ կապված հարցերին: Երեխաների նկատմամբ բռնությունը և դաժան վերաբերմունքը պահանջում են առանձին մասնագիտացված ուսուցում, որը ձեռնարկում ներառված չէ: Սակայն, ձեռնարկում ներառված են ընտանեկան բռնության երեխա վկաներին վերաբերող որոշ հիմնական դրույթներ:

Համաձայն ՄԱԿ-ի Տուժող և վկա հանդիսացող երեխաների ներգրավմամբ արդարադատության վերաբերյալ ուղեցույցի⁴⁵⁰, «Տուժող և վկա հանդիսացող երեխաներ» նշանակում է մինչև 18 տարեկան երեխաներ և դեռահասներ, որոնք հանցագործության տուժող են կամ հանցագործության ականատես՝ անկախ նրանց դերից կատարված հանցագործության կամ ենթադրյալ հանցագործության կամ հանցախմբի քրեական հետապնդման հարցում: «Երեխայի նկատմամբ զգայուն մոտեցում» նշանակում է մոտեցումը, որը հավասարակշռում է երեխայի պաշտպանության իրավունքը և հաշվի է առնում երեխայի անհատական կարիքներն ու տեսակետները⁴⁵¹:

Ինչպես նշված է միջազգային փաստաթղթերում, մասնավորապես, «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայում, և արտացոլված է Երեխաների իրավունքների

⁴⁴⁹ Կանանց նկատմամբ բռնությանը ոստիկանության արդյունավետ արձագանքման ձեռնարկ, ՄԱԹՀՊԳ, 2010թ.: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Handbook_on_Effective_police_responses_to_violence_against_women_English.pdf

⁴⁵⁰ ԷԿՕՍՕՍ-ի բանաձև 2005/20. <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>

⁴⁵¹ Տե՛ս նույն տեղում, պարբերություն 9:

կոմիտեի աշխատանքներում, տուժող և վկա հանդիսացող երեխաների համար մասնագետները և երեխաների բարեկեցության համար պատասխանատու այլ անձինք պետք է պահպանեն հետևյալ հատվող սկզբունքները.

- **Արժանապատվություն.** Յուրաքանչյուր երեխա յուրահատուկ և արժեքավոր մարդ է, և որպես այդպիսին, նրա անհատական արժանապատվությունը, հատուկ կարիքները, շահերը և զաղտնիությունը պետք է հարգվեն և պաշտպանվեն.
- **Խտրականության բացակայություն.** Յուրաքանչյուր երեխա իրավունք ունի արժանանալու արդար և հավասար վերաբերմունքի՝ անկախ իր կամ իր ծնողի կամ օրինական խնամակալի ռասայից, էթնիկ պատկանելությունից, մաշկի գույնից, սեռից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային, էթնիկ կամ սոցիալական ծագումից, սեփականությունից, հաշմանդամությունից կամ այլ հանգամանքներից.
- **Երեխայի լավագույն շահերը.** Թեև մեղադրյալի և դատապարտված հանցագործների իրավունքները պետք է պաշտպանված լինեն, յուրաքանչյուր երեխա՝ իր լավագույն շահերը առաջնահերթ հաշվի առնելու իրավունք ունի: Դա ներառում է պաշտպանության իրավունքը և ներդաշնակ զարգացման հնարավորությունը.
 - i **Պաշտպանություն.** Յուրաքանչյուր երեխա ունի կյանքի և գոյատևման իրավունք և ցանկացած տեսակի դժվարությունից, չարաշահումից կամ անտեսումից, ներառյալ ֆիզիկական, հոգեբանական, մտավոր և հուզական չարաշահումներից և անտեսումից պաշտպանված լինելու իրավունք.
 - ii **Ներդաշնակ պարգացում.** Յուրաքանչյուր երեխա ունի ներդաշնակ զարգացման և ֆիզիկական, մտավոր, հոգևոր, բարոյական և սոցիալական աճի համար համապատասխան կենսամակարդակի իրավունք: Հոգեկան տրավմայի ենթարկված երեխայի դեպքում պետք է անել ամենը, որպեսզի երեխան կարողանա վայելել առողջ զարգացումը.
- **Մասնակցության իրավունք.** Յուրաքանչյուր երեխա, ներպետական դատավարության իրավունքի համաձայն, իրավունք ունի ազատորեն արտահայտել իր տեսակետները, կարծիքներն ու համոզմունքները՝ իր իսկ խոսքով, և իր ներդրումն ունենալ հատկապես իր կյանքի վրա ազդող, այդ թվում՝ ցանկացած դատական գործընթացներում կայացված որոշումներում, և որ այդ տեսակետները հաշվի առնվեն՝ ըստ նրա կարողությունների, տարիքի, մտավոր հասունության և զարգացման առանձնահատկությունների:

Յուրաքանչյուր երեխային պետք է վերաբերվել որպես անհատի՝ իր անձնական կարիքներով, ցանկություններով և զգացումներով: Երեխայի համար հետագա դժվարություններից խուսափելու համար հարցազրույցները, ուսումնասիրությունները և հետաքննության այլ ձևերը իրականացվում են վերապատրաստված մասնագետների կողմից, ովքեր գործում են զգայուն, հարգալից և ուշադիր կերպով⁴⁵²:

Երեխաների հետ հարցազրույց անցկացնելիս ուստիկանությունը պետք է հատուկ ուշադրությամբ գործի: Անհրաժեշտ է նաև լավ համակարգում երեխաների պաշտպանության համար պատասխանատու ծառայությունների հետ⁴⁵³: Երեխաներն իրենք կարող են ցանկանալ

⁴⁵² Հանցագործության տուժող հանդիսացող երեխաներին առնչվող արդարադատության հարցերով ՄԱԿ -ի ուղեցույցները. <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/un-guidelines-justice-matters-involving-child-victims-and-witnesses-crime.html>

⁴⁵³ Երեխաների ընտանեկան բռնության փորձը. Ոստիկանության և երեխաների պաշտպանության ծառայությունների միասնական արձագանքի մշակում, Ն. Ստենլի, Պ. Միլեր, Հ. Ռիչարդսոն-Ֆոսթեր, Գ. Թոմսոն, 2011թ.:

խոսել և ակտիվորեն ներգրավվել և իրենց օգտակար զգալ: Նրանք կարող են նաև ձգտել պաշտպանել իրենց մորը կամ տան այլ մարդկանց կամ նույնիսկ կենդանուն: Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան ընդունում է, որ բոլոր մասնագետները (ներառյալ ոստիկանությունը) ընտանիքում բռնության պայմաններում ապրող երեխաների առնչվելիս պետք է հատուկ խնամք և զգուշություն ցուցաբերեն: Անհրաժեշտ է առաջին հերթին հաշվի առնել երեխաների լավագույն շահերը:

Երեխաների հետ հարցազրույց անցկացնելիս ոստիկանը պետք է նկատի ունենա հետևյալը⁴⁵⁴.

- ▶ Երեխայի հետ հարցազրույցն անցկացրեք ապահով և հանգիստ սենյակում.
- ▶ Երեխայի հետ խոսեք նրա աչքերի մակարդակով՝ կռանալով կամ նստելով միմյանց կողքին:
- ▶ Բացատրեք երեխային, թե ինչու է նա այնտեղ՝ խուսափելով հոր և կատարվածի մասին դատողություններ անելուց, բայց չնվազեցնելով կամ չասելով, որ նա պարզապես այցելության է եկել:
- ▶ Լինել ընկերական, բայց ընդգծել, թե ինչի համար է երեխան այնտեղ: Երեխաներին, ամենայն հավանականությամբ, կհանգստացնի այն, որ ոստիկանությունը եկել է նրանց և նրանց մորը պաշտպանելու, ընդ որում երեխաները, որպես կանոն, հստակ գիտեն, թե ինչ է կատարվել: Նախկինում երեխաները կարող են ականատես եղած լինել բազմաթիվ այլ նման միջադեպերի:
- ▶ Հարցեր տալ ոչ հուշող եղանակով՝ փորձելով տեղեկություններ հավաքել կատարվածի և այն մասին, թե արդյոք նման դեպքեր տեղի են ունեցել նաև անցյալում⁴⁵⁵:

ԵՐԵՒԱՅԻ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՏՈՒԺՈՂԻ ԵՎ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՐՈՂԻ ՀԵՏ

Ընտանեկան բռնության ենթարկված երեխայի վրա ազդում է նաև ընտանիքի անդամների հետ նրա մտերմության համատեքստը: Երեխաները հուզական կապ և կախվածություն ունեն ներգրավված մեծահասակներից մեկի կամ երկուսի հետ: Բռնություն չգործադրող ծնողի հետ ունեցած հարաբերությունների պատճառով երեխաները բռնարարի կողմից հաճախ օգտագործվում են այդ ծնողին վերահսկելու համար (օրինակ՝ բռնարարը մասնակից է դարձնում երեխաներին տուժողի նկատմամբ գործադրվող բռնությանը, պատանդ է վերցնում նրանց, սպառնում են իր հետ տանել կամ վնասել երեխաներին): Հաճախ, նախքան ոստիկանության միջամտությունը, բռնությունը տեղի է ունենում երկար ժամանակ: Երեխաներին նման դեպքերում սպառնում կամ ստիպում են ընտանիքում կատարվող բռնությունը զաղտնի պահել: Թեև երեխաները ուզում են, որ բռնությունը դադարի, նրանք հաճախ երկակի և շփոթեցնող զգացմունքներ են ունենում մեկ կամ երկու ծնողների նկատմամբ: Երեխայի վերաբերմունքի և զգացմունքների վրա ազդում են մի շարք գործոններ, մասնավորապես.

⁴⁵⁴ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 207-րդ հոդվածը սահմանում է անչափահաս վկայի հարցաքննության դրույթները: 207-րդ հոդվածի համաձայն՝ Անչափահաս վկան կամ անչափահաս տուժողը, անկախ տարիքից, կարող է հարցաքննվել՝ պայմանով, որ նա կարող է հաղորդել գործի համար նշանակություն ունեցող տեղեկություններ:

⁴⁵⁵ Բալդրի. Ա. Ց.: Բուլղարիայի ոստիկանության մասնագիտական կարողությունների բարձրացում՝ ընտանեկան բռնության և կանանց նկատմամբ բռնության դեպքերի առնչությամբ, 2016թ., էջ 35:

- երեխայի կարծիքն այն մասին, թե ով է պատասխանատու բռնության համար (օրինակ՝ երեխան մեղադրում է իրեն կամ տուժողին)։
- մի շարք հնարավոր ելքերի նկատմամբ երեխայի վերաբերմունքն անվտանգության տեսանկյունից (օրինակ՝ ինչպե՞ս ենք գումար վաստակելու, եթե տանեն հայրիկիս. ո՞վ կխաղա ինձ հետ, եթե ինձ վերցնեն ծնողներից. ո՞վ կհոգա իմ ընտանի կենդանու մասին, եթե մենք գնանք ապաստան և այլն)։
- երեխայի հարաբերությունները բռնություն գործադրած և տուժող ծնողի հետ։
- ընկերների, ընտանիքի և աջակից այլ անձանց կողմից բռնությունը գաղտնի պահելու նպատակով երեխայի վրա գործադրվող ճնշումը։

Երեխաները կարող են նաև երկակի զգացմունք ունենալ ոստիկանական մարմինների նկատմամբ. հսկայական թեթևացում, որ ոստիկանները վերջ տվեցին բռնությանը, և միևնույն ժամանակ դժգոհություն, որ ոստիկանները տարան բռնություն գործադրած ծնողին կամ, որ ոստիկանների գալուց հետո իրենց հեռացրեցին իրենց տնից։ Այս զգացումը կարող է սրվել, եթե երեխան ականատես է ձերբակալությանը։ Կարևոր է գրուցել երեխայի հետ՝ վերապրած միջադեպի ազդեցությունը մեղմելու համար։

ԻՆՉՈՐ ՀԱՇՎԻ ԱՌՆԵԼ, ԵՐԲ ԵՐԵՒԱՆԵՐՈՐ ՆԵՐԿԱ ԵՆ

- **Տեղեկացեք երեխաների մասին.** հարցրեք տուժող ծնողին, թե որտեղ են գտնվում երեխաները, որտեղ էին նրանք, երբ տեղի էր ունեցել բռնությունը, և արդյոք նրանց ոչինչ չի սպառնում։
- **Փնտրեք երեխաներին.** չնայած ծնողների բողոքներին, ոստիկանության աշխատակիցը պարտավոր է ապահովել երեխաների անվտանգությունն ու բարեկեցությունը։
- **Հանգստացրեք երեխաներին.** երեխայի հետ գրուցելու դեպքում երեխան հասկանում է, որ ընտանիքից բացի ինչ-որ մեկը գիտի և հոգ է տանում հոգսերը (օրինակ՝ «Դա, հավանաբար, սարսափելի էր քո համար։ Իսկ հիմա քեզ լա՞վ ես զգում։» Եթե երեխան ականատես է եղել իր ծնողի ձերբակալությանը, հանգստացրեք նրան ասելով, որ բռնություն գործադրած ծնողը ապահով վայրում է։
- **Պարզեք, թե արդյոք երեխաները վնասված կամ հոգեպես ընկճված չեն.** Խնդրեք տեսնել երեխաներին։ Շատ տուժողներ թերագնահատում են երեխայի բռնության ականատես լինելու աստիճանը և դրա հնարավոր ազդեցությունը երեխայի վրա։ Ոստիկանության աշխատակիցների համար կարևոր է պարզել՝ արդյոք երեխաները ֆիզիկական վնասվածքներ չունեն կամ ծայրահեղ սթրեսային վիճակում չեն գտնվում։ Հաճախ ծնողները տեղյակ չեն, որ երեխաները կարող են թաքնվել տան մեկ այլ սենյակում։ Նրանք կարող են քնած լինել կամ ձևացնել, թե քնած են։ Երեխաները միգուցե կարծում են, որ այն, ինչին նրանք ականատես են եղել, գաղտնիք է, որը չպետք է քննարկվի ուրիշների հետ։ Հնարավոր է՝ նրանց այդ առիթով կամ անցյալում ստիպել են լուռ մնալ։ Շատ երեխաներ սովորում են, որ լռելը և ոչինչին չխառնվելը անվտանգ մնալու լավ դեղամիջոց է։
- **Հիշեք՝ միայն բռնարարը չէ, որ երեխաների վրա բացասաբար է անդրադարձնում։** Ընտանեկան բռնության դեպքերի մեծ մասը տեղի է ունենում շարունակական հոգեբանական և ֆիզիկական բռնության շրջանակում։ Դաժան վերաբերմունքը հաճախ ենթադրում է երեխաների օգտագործում՝ տուժողին վերահսկելու համար։ Մինչ ոստիկանությունը

ժամանում է, երեխաները հաճախ երկարի ժամանակ ենթարկվում են բռնության և հետագայում վերապրում շարունակական բռնության կուտակված հետևանքները⁴⁵⁶:

ԻՆՉՈՒ ՊԵՏՔ Է ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՏԱԿԻՑՆԵՐԸ ԶՐՈՒՅԵՆ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՀԵՏ

Հաճախ ասում են «երեխաները պետք է լինեն տեսանելի, բայց նրանց ձայնը չլսվի», սակայն երբ ոստիկանության աշխատակիցները քննում են ընտանեկան բռնության դեպքերը, ասացվածքը պետք է լինի «երեխաներին պետք է և՛ տեսնել և՛ լսել»: Կան բազմաթիվ պատճառներ, թե ինչու ոստիկանության աշխատակիցները պետք է ժամանակ հատկացնեն միջադեպին ականատես եղած երեխաների հետ զրուցելու համար.

- Երեխայի հետ փոխըմբռնում հաստատելու համար պետք է անել այնպես, որ նա իրեն ապահով զգա և վստահեցնել նրան, որ երկու ծնողները նույնպես ապահով են, նույնիսկ երբ նրանցից մեկը ձերբակալված է:
- Օգնել երեխաներին, որպեսզի նրանք իրենց անմասն չզգան առաջացած խնդիրների լուծման հարցում, չէ որ նրանք ուզում են, որ իրենց մայրիկին և հայրիկին օգնեն: Ոստիկանության աշխատակիցները նման իրավիճակում պետք է ընկալվեն որպես դաշնակիցներ, այլ ոչ թե հակառակորդներ:
- Գնահատել ռիսկի մակարդակը, որին երեխան ենթարկվել է միջադեպի ընթացքում:
- Կազմել երեխայի անվտանգության ծրագիրը:
- Առաջարկել խորհրդատվություն և երեխաներին ուղեգրել մասնագիտացված աջակցման կենտրոններ:
- Օգնել ոստիկանության աշխատակիցներին տեղեկատվություն ձեռք բերել (օրինակ՝ ռիսկերի գնահատման, անվտանգության ծրագրման, ձերբակալությունների, մեղադրանքների մասին)՝ ավելի հիմնավորված որոշումներ կայացնելու համար:

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՀԵՏ ԶՐՈՒՅԵԼԻՍ⁴⁵⁷

- Զրուցեք երեխայի հետ՝ գտնվելով նրա աչքերի մակարդակից ոչ բարձր դիրքում:
- Նախքան երեխայի հետ հետ վիճելի հարցերի շուրջ զրուցելը փորձեք փոխըմբռնում հաստատել նրա հետ: Երեխային վստահեցրեք, որ նա ոստիկանության աշխատակցի հետ խոսելիս նեղության մեջ չի հայտնվի:
- Երեխային վստահեցրեք, որ ոստիկանության աշխատակիցները շատ երեխաների հետ խոսում են նման բաների մասին և նա այդ հարցում միակը չէ:
- Խոսեք պարզ, անմիջական, երեխայի տարիքին համապատասխան լեզվով:
- Եթե երեխան չի հասկանում ոստիկանության աշխատակցի դերը, բացատրեք այն հեշտ հասկանալի բառերով:
- Զրուցեք գաղտնիության և դրա սահմանների մասին:
- Հարգեք երեխայի հավատարմությունը բռնություն գործադրող ծնողի

⁴⁵⁶ Ընտանեկան բռնությանն արձագանքող ոստիկանության ձեռնարկ. «Անվտանգ համայնքների խթանում՝ ուսումնասիրությունների և պրակտիկայի ինտեգրման միջոցով», 2004թ.:

⁴⁵⁷ Մշակվել է «Բռնության ականատես երեխաները» նախագծի շրջանակներում, Բոստոնի բժշկական կենտրոնի կողմից, MA 02118-2393:

նկատմամբ: Մի քննադատեք կամ նվաստացրեք բռնություն գործադրած ծնողին:

- Ընդունեք երեխայի լռության իրավունքը: Մի ստիպեք երեխային խոսել, եթե նա խուսափում է դրանից:
- Երեխային հնարավորություն տվեք ասել այն ամենը, ինչի մասին նրան չէք հարցրել:
- Մի տվեք խոստումներ, որոնք չեք կարող կատարել:
- Երեխային հայտնեք ձեր մտահոգությունը նրա անվտանգության վերաբերյալ:
- Վստահեցրեք երեխային, որ ձերբակալված ծնողը ապահով է և լավ է զգում իրեն:

ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ ՎԱՐԵԼԸ

Հարցազրույցը կարող է երեխայի մոտ սթրեսային իրավիճակ և վախի զգացում առաջացնել: Երեխաները, ովքեր ականատես են եղել կամ ենթարկվել են բռնության, սովորաբար վախեցած, վրդովված և անհանգիստ են: Երբ երեխան հանգիստ և անկաշկանդ է, նա ավելի վստահ և պատրաստակամ է զրուցում ոստիկանության աշխատակիցների հետ: Տարբեր տարիքի երեխաների հետ զրուցելու հմտություններ զարգացնելով՝ ոստիկանության աշխատակիցները կարող են ավելի ընդունելի մթնոլորտ ստեղծել երեխայի համար և ձեռք բերել կարևոր ապացույցներ⁴⁵⁸:

Որոշ դեպքերում նպատակահարմար է երեխայի հետ հարցազրույցի տեսանկարահանում⁴⁵⁹: Հարցազրույցների տեսանկարահանումը նպաստում է քրեական գործ հարուցելու համար ապացույցների ծանրության աստիճանը որոշելուն, ինչպես նաև, անհրաժեշտության դեպքում, բռնություն գործադրողին համոզելու, որ նա պետք է անցնի բուժում հանուն իր երեխաների: Երեխային կարող է մտահոգել տեսանկարահանման գործընթացը: Կարևոր է երեխային վստահեցնել, որ տեսանկարահանման հիմնական նպատակը երեխայի անվտանգությունն ապահովելն է:

ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ ՎԱՐԵԼՈՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶՐՈՒՆՔՆԵՐԸ

- ▶ Երեխայի հետ հանդիպումից առաջ, հնարավորության դեպքում, տեղեկություններ հավաքեք երեխայի ընտանեկան վիճակի, կարողությունների, զբաղմունքների և հատուկ կարիքների մասին:
- ▶ Երեխայի հետ հարցազրույց անցկացնելու համար ընտրեք անվտանգ վայր (օրինակ՝ հանգստի սենյակ): Հնարավորության դեպքում կրեք փափուկ հագուստ (հնարավոր է ամենօրյա բիզնես ոճի՝ կոստյումի և փողկապի կամ համազգեստի փոխարեն):
- ▶ Հնարավորության դեպքում հարցազրույցին ներկա են գտնվում երկու ոստիկանության աշխատակիցներ՝ զենդերային հավասարակշռության համար:
- ▶ Ներկայացեք և նկարագրեք ձեր դերը պարզ բառերով:
- ▶ Խրախուսեք երեխային խոսել նաև այլ հարցերի շուրջ: Օգտագործեք դա որպես հնարավորություն, որպեսզի երեխան ընտելանա և խոսի անկաշկանդ, ազատ պատմողական ոճով: Ուշադրություն դարձրեք երեխայի լեզվական և ճանաչողական ունակություններին: Փորձեք վերացնել երեխայի վախերի,

⁴⁵⁸ Ընտանեկան բռնությանը ոստիկանության արձագանքման ձեռնարկ. Անվտանգ համայնքների խթանում՝ հետազոտությունների և պրակտիկայի ինտեգրման միջոցով, 2004 թ. .:

⁴⁵⁹ Ոստիկանության Երևան քաղաքի կենտրոնական բաժնում գործում է անչափահասների հետ հարցազրույցների հատուկ կա-
հավորված սենյակ:

սպառնալիքների և նմանատիպ այլ խնդիրների բացահայտման խոչընդոտները:

- ▶ Բացատրեք զրույցի նպատակը:
- ▶ Նստեք երեխայի հետ նույն մակարդակին:
- ▶ Երեխային դիմեք նրա անունով:
- ▶ Բացատրեք, որ դուք ներկա չեք եղել դեպքին և օգնության կարիք ունեք՝ հասկանալու, թե ինչ է տեղի ունեցել:
- ▶ Երբ երեխան չգիտի պատասխանը կամ չի հասկանում որևէ բառ կամ հարց, թույլ տվեք նրան ասել այդ մասին:
- ▶ Երեխայի գիտելիքների բազայի կամ կարողությունների վերաբերյալ ենթադրություններ մի արեք:
- ▶ Օգտագործեք պարզ բառեր և կարճ նախադասություններ:
- ▶ Միաժամանակ երկու հարց մի տվեք:
- ▶ Խուսափեք կրկնակի ժխտումից:
- ▶ Համոզվեք, որ երեխան հասկանում է ձեր հարցը (օրինակ՝ «Ես պետք է համոզվեմ, որ դու հասկանում ես իմ հարցը: Ի՞նչ եմ քեզ հարցնում»): Երեխային խնդրեք, որ անհրաժեշտության դեպքում նա ասի. «Ես չեմ հասկանում այդ բառը (բառերը)»:
- ▶ Լսեք, թե ինչ է ասում երեխան և մի ենթադրեք, որ հասկանում եք երեխայի լեզուն: Շարունակաբար համոզվեք, որ հասկանում եք երեխայի պատասխանները (օրինակ՝ «Ի՞նչ նկատի ունեիր, երբ ասացիր ... Կբացատրե՞ս ... Կարո՞ղ ես ավելին ասել»):
- ▶ Երեխային մի շտապեցրեք: Սպասեք, որ նա լսի ձեր հարցը, մտածի և նոր պատասխանի:
- ▶ Տվե՛ք պարզաբանում ենթադրող հարցեր (օրինակ՝ «Պատմիր ինձ ..., Ի՞նչ պատահեց, երբ ..., Ի՞նչպիսի զգացմունքներ ունեցար, երբ...»):
- ▶ Խուսափեք «ինչու» բառով հարցեր տալուց: «Ինչու» բառով հարցերը կարող են մեղադրանք ենթադրել:
- ▶ Հետևեք երեխայի ոչ խոսքային հաղորդակցմանը:
- ▶ Սահմանափակեք այնպիսի հարցերի օգտագործումը, որոնք պահանջում են որոշակի (այդ կամ ոչ) պատասխան:
- ▶ Հարցազրույցի վերջում հարցրեք, թե ինչպես է իրեն զգում երեխան և գործեք ըստ նրա պատասխանի:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՎԿԱՆԵՐԻ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒՄԸ

Վկայի հարցաքննման նպատակը ենթադրյալ իրադարձության (դեպքերի) վերաբերյալ վկայի ցուցմունքների և ցանկացած այլ տեղեկատվության պարզումն է, որը կօգնի հետաքննությանը:

Վկաների բնութագրերը տարբեր են և յուրաքանչյուրի հետ կապված տարբեր խնդիրներ կարող են առաջանալ: Նրանց բոլորի կարիքներն ու մտահոգությունները, ինչպես նաև հետաքննության մեջ ներգրավվածության մակարդակը տարբեր են (օրինակ՝ հանցագործության տուժող հանդիսացող վկա կամ վկա, որը որևէ կապ չունի տուժողի հետ, բայց ով տեսել է կատարվածը և այլն): Վկաների հետ շփվելիս բոլորի համար միատեսակ մոտեցում չի կարող լինել և միշտ պետք է հաշվի առնվեն անհատական հանգամանքները:

Վկաների հարցաքննման սկզբունքները ⁴⁶⁰

- Հարցաքննումը հետաքննության կենտրոնում է:
- Հարցաքննության նպատակն է բացահայտել ճշմարտությունը:
- Տեղեկատվությունը պետք է լինի ամբողջական, ճշգրիտ և հուսալի:
- Պահպանեք անկողմնակալությունը:
- Վարվեք ազնիվ:
- Հարցաքննումը կարող է ինտենսիվ բնույթ կրել:
- Որոշ վկաներ հատուկ ուշադրություն են պահանջում:
- Կասկածյալները պետք է հարցաքննվեն օրենքով սահմանված կարգով:
- Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել գործում կարևոր դերակատարություն ունեցող կասկածյալների բացահայտմանը:
- Եղեք ուշադիր մշակութային առանձնահատկությունների և կրոնական համոզմունքների նկատմամբ:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի համաձայն՝ վկան ցուցմունքներ տալու նպատակով կողմի կամ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից կանչված այն անձն է, ում կարող է հայտնի լինել տվյալ գործով պարզելու ենթակա որևէ հանգամանք⁴⁶¹: Վկային կարելի է հարցաքննել գործի համար նշանակություն ունեցող ցանկացած հանգամանքի, այդ թվում՝ կասկածյալի, մեղադրյալի, տուժողի, այլ վկաների անձի մասին: Վկան հարցաքննվում է նախաքննության կատարման վայրում, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ իր գտնվելու վայրում: Վկան հարցաքննվում է այլ վկաներից անջատ: Ընդ որում, քննիչը միջոցներ է ձեռնարկում, որպեսզի նույն գործով կանչված վկաները, մինչև հարցաքննության ավարտը, հաղորդակցություն չունենան միմյանց հետ: Հարցաքննությունից առաջ քննիչը հավաստիանում է վկայի ինքնության մեջ, տեղեկացնում, թե ինչ փաստի առիթով հարուցված քրեական գործով է նա կանչվել, և նախազգուշացնում է գործով նրան հայտնի ամեն ինչ պատմելու պարտականության, ինչպես նաև ցուցմունք տալուց հրաժարվելու, սուտ ցուցմունք տալու համար սահմանված քրեական պատասխանատվության մասին, գրավոր տեղեկացնում է իր, ամուսնու և մերձավոր ազգականների վերաբերյալ ցուցմունք չտալու նրա իրավունքի մասին, եթե վկան ողջամտորեն ենթադրում է, որ այն հետագայում կարող է օգտագործվել իր կամ նրանց դեմ, ինչպես նաև այն մասին, որ նրա ցուցմունքը կարող է օգտագործվել որպես ապացույց: Դրանից հետո քննիչը պարզում է կասկածյալի, մեղադրյալի, տուժողի հետ վկայի փոխհարաբերության բնույթը և սկսում է հարցաքննությունը: Հարցաքննությունն սկսվում է նրանով, որ առաջարկվում է վկային պատմել գործով իրեն հայտնի ամեն ինչ, որից հետո նրան կարող են հարցեր տրվել:⁴⁶²

Եթե վկան հարցաքննության է ներկայացել փաստաբանի հետ, որը հրավիրվում է վկայի կողմից՝ վերջինիս իրավաբանական օգնություն ցույց տալու նպատակով, ապա փաստաբանն իրավունք ունի ներկա գտնվելու հարցաքննությանը, սակայն իրավասու չէ հարցեր տալու վկային կամ մեկնաբանելու նրա պատասխանները:⁴⁶³ Քրեական դատավարության օրենսգրքը նախատեսում է նաև առանձին հոդվածներ անչափահաս վկային հարցաքննելու համար (հոդված 207) և խուլ, համր, կույր կամ այլ ծանր հիվանդությամբ տառապող վկայի հարցաքննության համար (հոդված 208):

⁴⁶⁰ Վկաների քննչական հարցաքննման ուղեցույց. <https://fyi.org.nz/request/244/response/2484/attach/6/Investigative%20interviewing%20witness%20guide.pdf>

⁴⁶¹ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդված:

⁴⁶² ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 206-րդ հոդված:

⁴⁶³ Նույն տեղում:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՐԱԾ ԱՆՁԻ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒՄԸ

Ընտանեկան բռնություն գործադրած անձինք կարող են ունենալ տարբեր սոցիալ-տնտեսական ծագում: Նրանք կարող են լինել են դատավորներ, բժիշկներ, ինժեներներ, իրավաբաններ, ուսուցիչներ, հոգևորականներ, իրավապահ մարմինների աշխատակիցներ, նրանց մեջ կարող են լինել հարուստներ, աղքատներ, միջին խավի ներկայացուցիչներ, կրթված և չկրթված անձինք: Որոշ դեպքերում, բռնության հաղորդման արձագանքող ոստիկանության ծառայողներից կարող է պահանջվել հանդարտացնող մարտավարություն, քանի որ բռնարարը կարող է գայրանալ, որ անծանոթ անձինք ներխուժել են իր ընտանիք: Որոշ դեպքերում էլ բռնարարը կարող է ընդհանրապես չդիմադրել ոստիկանության աշխատակիցներին և համագործակցել նրանց հետ: Նա կարող է ժխտել, որ միջադեպ է տեղի ունեցել, կամ նվազեցնել բռնության աստիճանը: Բռնարարը կարող է նաև մեղադրել զուգընկերոջը, և պնդել, որ բռնություն գործադրելուց բացի այլ տարբերակ չուներ: Ոստիկանության աշխատակիցները բռնարարին հարցաքննելիս պետք է զգոն լինեն նրա մանիպուլատիվ շահարկումների կամ վարքագծի նկատմամբ:

Ոստիկանության աշխատակիցները.

- Բռնություն գործադրած անձին հարցաքննելիս չպետք է մեղադրական հայտարարություններ անեն: Նրանք պետք է թույլ տան վերջինիս պատմել միջադեպի իր վարկածը՝ նախքան սեփական պնդումներն անելը:
- Չպետք է ընդունեն որպես ճշմարտություն և չաջակցեն բռնության պատճառների վերաբերյալ կասկածյալի պնդումներին:
- Պետք է արձանագրեն բռնարարի կողմից ինքնաբերաբար արված ցանկացած հայտարարությունները, նույնիսկ եթե դրանց շարժարիթներն ակնհայտ են և դրանք անկեղծ չեն հնչում:

Գործողություն 15. Իրավախախտի հարցաքննումը⁴⁶⁴

Նպատակը. Այս վարժության նպատակն է ցույց տալ, որ իրավախախտի գործողություններում բացակայում է անկանխատեսելիությունը և նա գործում է դիտավորյալ: Նպատակն է վիճարկել իրավախախտի ինքնաարդարացման ռազմավարությունը:

Տևողությունը. 40 րոպե

Անցկացման ձևը. դերախաղ (20 րոպե), ամբողջ խմբով քննարկում (20 րոպե):

Օժանդակ նյութեր. Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. Իրավախախտի հարցաքննումը:

Նշումներ դասընթացավարների համար.

Դասընթացավարը մասնակիցներին է բաժանում «Իրավախախտի հարցաքննումը» նյութը: Մասնակիցները կազմում են 3 հոգանոց խմբեր: 3 հոգանոց խմբերում մեկը ստանձնում է այն անձի դերը, ով փորձում է արդարացումներ գտնել իր վարքագծի համար: Երկրորդը ստանձնում է ոստիկանության աշխատակցի դերի, իսկ երրորդը մասնակիցը հանդես է գալիս դիտորդի դերում: Վերջում, դիտորդը ներկայացնում է իր դիտարկումները և ամբողջ խումբը քննարկում է դեպքը:

⁴⁶⁴ Աղապատացվել է WAVE-ի՝ մասնագետների պատրաստման և իրազեկման բարձրացման վերաբերյալ ձեռնարկից, Վիեննա 2000թ., Աղբյուրը՝ Egger / Lercher / Logar / Spannring / Informationsstelle gegen Gewalt, Gegen Gewalt an Frauen – Wege zur Veränderung. Trainingsmappe zur Durchführung von Schulungen für verschiedene Berufsgruppen, Վարժություն 06, MA 57-ի անունից, Վիեննա, 1994թ.:

Խմբային քննարկման վերաբերյալ ցուցումներ.

Դասընթացավարը նախաձեռնում է քննարկումը՝ նշելով, որ իրավախախտը գիտակցաբար է որոշում բռնության դիմել: Մասնակիցների համար կարևոր է գիտակցել, որ բռնության բացահայտ մերժման դեպքում հնարավոր է ավելի արդյունավետ աշխատել իրավախախտի հետ: Դասընթացավարը մասնակիցներին հիշեցնում է իրավախախտին հարցաքննելու նպատակները. դադարեցնել բռնությունը և ստիպել իրավախախտին ընդունել իր գործողությունների համար պատասխանատվությունը:

Օգտակար խորհուրդներ զուգընկերոջ նկատմամբ բռնություն գործադրած անձի հարցաքննությունն անցկացնելու համար⁴⁶⁵:

- Մի օգտագործեք այնպիսի սահմանումներ, որոնք նվազեցնում են բռնության լրջությունը (օրինակ՝ «վեճ» կամ «հակասություն»), այլ ընդգծեք կատարվածի լրջությունը.
- Հակադարձեք ինքնարդարացման բոլոր փորձերին. իրավախախտը կծգտի շեղել ուշադրությունը բուն գործողություններից և մատնանշել ենթադրյալ խնդիրներ (օրինակ՝ խանդը, տուժողի փնթի լինելը).
- Իրավախախտին ներկայացրեք գործողությունների իրավական հետևանքները և բացատրեք, թե ինչ վնաս է հասցնում բռնությունը տուժողի և երեխաների հոգեբանական և ֆիզիկական առողջությանը.
- Անդրադարձ կատարեք բռնության միջադեպին. փորձեք իրավախախտի հետ միասին վերականգնել բռնության միջադեպի իրական պատկերը՝ առանձնակի ուշադրություն դարձնելով բռնության տեսակին և ծանրության աստիճանին (սովորաբար, նույնիսկ եթե իրավախախտը մեկնաբանում է իր բռնարարքը, ապա ամենաանորոշ ձևով. «Հետո դա տեղի ունեցավ ...» կամ «Մենք վիճեցինք...»):
- Բռնության վերաբերյալ հարցերն ուղղեք ուղղակիորեն «Քանի՞ անգամ եք հարվածել ձեր կնոջը/զուգընկերոջը/երեխային, և ինչպե՞ս եք հարվածել նրան»: «Ի՞նչ էիք զգում»: «Ինչպե՞ս արձագանքեց բռնությանը ձեր կինը/զուգընկերը/երեխան»: «Դուք ֆիզիկական վնաս հասցրե՞լ եք նրան»:

Իրավախախտներն իրենց վարքագիծն արդարացնելու և ճշմարտությունը թաքցնելու համար հաճախ դիմում են տարբեր խորամանկ քայլերի, իրենց վարքագիծն արդարացնելու պատճառներ են փնտրում, հերքում են որևէ լուրջ խնդրի գոյությունը կամ նվազեցնում բռնության աստիճանը, հրաժարվում են պատասխանատվությունից, ժխտում են բռնության կրկնվելու հնարավորությունը:

Մասնակիցների բաժանվող նյութ. Իրավախախտի հարցաքննումը⁴⁶⁶

Ոստիկան. Կարո՞ղ եք ասել, երբ եք վերջին անգամ հարվածել ձեր կնոջը:

Իրավախախտ. Հստակ չեմ կարող հիշել: Մենք քննարկում էինք ինչ-որ այլ բան, և ես ինձ այլևս չէի տիրապետում

⁴⁶⁵ Աղբյուրը՝ Դաշնային կանցլերա և Կանանց գործերի դաշնային նախարարություն, Gegen Gewalt an Frauen handeln, [տեղեկատվական պանակ], Բաժին 16, Վիեննա 1994թ.:

⁴⁶⁶ Աղապատացվել է WAVE-ի՝ մասնագետների պատրաստման և իրազեկման բարձրացման վերաբերյալ ձեռնարկից, Վիեննա, էջ 113, 2000թ., Աղբյուրը՝ Էմերջ քոնսալթինգի ձեռնարկ, Բոստոն, Մասաչուսեթս, ԱՄՆ, մեջբերված է՝ Egger / Lercher / Logar / Spannring / Informationsstelle gegen Gewalt, Gegen Gewalt an Frauen – Wege zur Veränderung. Trainingsmappe zur Durchführung von Schulungen für verschiedene Berufsgruppen, Բաժանվող նյութ 05, MA 57-ի անունից, Վիեննա 1994թ.:

Ոստիկան. Որքա՞ն հաճախ եք խփել նրան:

Իրավախախտ. Չեմ հիշում: Ես չէի գիտակցում ինչ եմ անում: Ես կորցրեցի վերահսկողությունը:

Ոստիկան. Ինչու՞ չեք դանակահարել նրան:

Իրավախախտ. (ցնցված տեսք ունի). Ես երբեք նրան չեմ դանակահարի: Նա իմ կինն է:

Ոստիկան. Բայց չէ որ ասացիք, որ կորցրել էիք վերահսկողությունը: Այդ դեպքում, ամեն ինչ կարող էր պատահել, այդպե՞ս չէ:

Իրավախախտ. Դե՛ ես կարճ ժամանակով կորցրեցի վերահսկողությունը, բայց ոչ ամբողջությամբ:

Ոստիկան. Փորձենք պարզել, թե վերահսկողությունը որքանով էիք կորցրել: Ցույց տվեք, թե ինչպես եք հարվածել ձեր կնոջը (վեր է կենում). Ենթադրենք, ես ձեր կինն եմ:

Իրավախախտ. (վարանելով) Չգիտեմ: Ես պարզապես հարվածեցի նրան: Մանրամասները չեմ հիշում:

Ոստիկան. Ցույց տվեք ինձ, թե ինչպես եք հարվածել: Դուք բռունցքո՞վ հարվածեցիք, թե ափով:

Իրավախախտ. (սարսափած). Ես ապտակեցի նրան: Ես երբեք չեմ հարվածի նրան այնպես, ինչպես տղամարդու:

Ոստիկան. Լավ: Այսինքն, դուք որոշեցիք ապտակել նրան՝ բռունցքով հարվածելու փոխարեն: Դուք ինչ-որ բան նետեցի՞ք նրա վրա:

Իրավախախտ. Ոչ:

Ոստիկան. Լավ, ուրեմն դուք ապտակեցիք նրան և ոչինչ չնետեցիք նրա վրա: Մարմնի ո՞ր մասին եք հարվածել:

Իրավախախտ. Ես չգիտեմ: Ես չէի մտածում, թե որտեղ հարվածեմ:

Ոստիկան. Լավ, եկեք կրկին վերադառնանք: Նախ, դուք հարվածեցել եք նրան, այլ ոչ թե դանակահարել կամ ինչ-որ բան նետել նրա վրա: Այդ պահին դուք դեռ վերահսկում էիք ձեզ: Դուք նրան ապտակել եք, այլ ոչ թե բռունցքով հարվածել: Դուք չէիք ուզում նրա հետ վարվել այնպես, ինչպես կվարվեիք տղամարդու հետ: Հետո որոշեցիք, թե որտեղ հարվածել նրան: Թվում է, որ ավելի լավ էիք ձեզ վերահսկում, քան կարծում եք:

7. ՄԻՉԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Նպատակը.

Ոստիկանության ծառայողները գիտեն, թե ինչպես պետք է համակարգել աշխատանքը այլ համապատասխան մարմինների, հաստատությունների և ՀԿ-ների հետ, նրանք գիտելիքներ ունեն տուժողների իրավագործմանը և ու պաշտպանությանն ուղղված միջգերատեսչական աջակցության մասին: Նրանք բարելավում են ծառայություններ մատուցողների հետ համագործակցությունը և լավ են պատկերացնում տուժողների անվտանգությունն ապահովող քաղաքականության իրականացման և նորմատիվային ակտերի մշակման անհրաժեշտությունը:

Ուսուցման հիմնական կետերը.

- Լավ պատկերացնել, թե ինչպես համակարգել աշխատանքը պետական մարմինների և տարբեր հաստատությունների հետ
- Գիտակցել, թե ինչպես կարելի է ստեղծել գործընկերության միջավայր ազգային մակարդակում, ներառյալ ՀԿ-ները
- Լավ պատկերացում կազմել միջգերատեսչական համագործակցության, այդ թվում՝ համագործակցության շրջանակում պատասխանատվության և հաշվետվողականության մասին
- Լավ պատկերացնել, թե ինչպես կարելի է ձևավորել արդյունավետ աշխատանքային միջավայր միջգերատեսչական թիմերում
- Համատեղ գնահատել, արդյոք մշակված միջոցներն արդյունավետ են բռնությունը դադարեցնելու համար

7.1 ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Միջգերատեսչական արձագանքն այն միջամտության ռազմավարությունն է, որը ներառում է ընտանեկան բռնության մեջ ներգրավված բոլոր շահակից կողմերի փոխգործակցությունը, հաղորդակցությունը և համագործակցությունը՝ միասնական, հետևողական և ամբողջական մոտեցում ապահովելու համար: Շահակիցների թվում են առողջապահության ոլորտի

մասնագետները, ուստիկանությունը, դատական և իրավական ծառայությունները, դատախազները, սոցիալական աշխատողները, ապաստարանները, հասարակական կազմակերպությունները և համապատասխան այլ համայնքային խմբերը:

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՂԵՐՁՆԵՐ

- Չափազանց կարևոր է, որ պաշտպանություն և աջակցություն տրամադրող հաստատություններն ու գործակալությունները հարգեն բռնության ենթարկված անձանց ինքնորոշման իրավունքը և վերահսկողություն կամ իշխանություն չհաստատեն նրանց նկատմամբ:
- Այս սկզբունքներից բացառություններն արվում են միայն այն դեպքում, եթե ուղղակիորեն վտանգված է անձի կյանքը, առողջությունը կամ ազատությունը: Նման դեպքերում ուստիկանությունը կամ այլ գերատեսչությունները պետք է գործեն առանց տուժողի հետ քայլերը համաձայնեցնելու:
- Իրավագործող աջակցությունը հիմնվում է տուժողների հնարավորությունների և կարողությունների, այլ ոչ թե թույլ կողմերի վրա:
- Տուժողներին չի կարելի քննադատել կամ մեղադրել իրենց վարքի համար:
- Իրավագործող աջակցությունը ենթադրում է, որ բռնության ենթարկված անձին.
 - o հասկանում և հավատում են,
 - o տեղեկացնում են իր իրավունքների մասին, որպեսզի նա կարողանա հիմնավորված որոշումներ կայացնել,
 - o հարգում են նրա որոշումները և գնահատում նրա փորձառությունը,
 - o ակտիվորեն աջակցում են նրա իրավունքների և կարիքների բացահայտմանը և իրականացմանը:

Համապարփակ և համակարգված աջակցություն. «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան պահանջում է, որ կողմերը «ձեռնարկեն բոլոր միջոցները կանանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքարելու համար» (հոդված 7, պարբերություն 1): Համապարփակ աջակցությունը նշանակում է, որ տուժողի բոլոր կենսական կարիքները բավարարվում են: Դա անհրաժեշտ է բռնությունից զերծ ապրելու համար: Նման աջակցությունը ներառում է սոցիալական և տնտեսական իրավունքները, մշտական և մատչելի բնակարանի իրավունքը, անվճար առողջապահական խնամքի, կրթության իրավունքը, արդարադատության մատչելիության, աշխատաշուկայի մատչելիության, ամուսնուց կամ զուգընկերոջից անկախ կացության իրավունքը, ինչպես նաև քաղաքական, մշակութային և այլ իրավունքները:

Միջգերատեսչական համակարգման օրինակներից մեկը կոչվում է Համայնքի համակարգված արձագանք (ՀՀԱ): Այն այդպիսի արձագանքի առաջին մոդելներից մեկն է, որը մշակվել է 1980-ականներին Մինեսոտա նահանգի Դուլութ քաղաքում և կոչվում է «Դուլութի ընտանեկան բռնության միջամտության ծրագիր» (ԴԸԲՄԾ): Համայնքային միջամտության ծրագրերը (ՀՄԾ) կենտրոնանում են համայնքում ընտանեկան բռնության նկատմամբ ինստիտուցիոնալ արձագանքների բարեփոխման, կատարելագործման և համակարգման վրա:

ԴԸԲՄԾ-ն սահմանում է ՀՄԾ-ների ութ հիմնական բաղադրիչներ.

- փիլիսոփայական մոտեցում, որի կենտրոնում տուժողների անվտանգությունն է.
- տուժողների անվտանգությունը բարձրացնող քաղաքականությունների և ակտերի մշակում.
- ծառայություններ մատուցողների միջև համագործակցության ընդլայնում.
- համակարգի հաշվետվողականությունը բարելավող մոնիթորինգի և հսկողության համակարգերի կառուցում.
- քրեական արդարադատության համակարգում և ավելի լայն համայնքում բռնության ենթարկված կանանց պաշտպանություն՝ աջակցող ենթակառուցվածք ստեղծելու համար.
- իրավախախտների համար պատժամիջոցների սահմանում և վերականգնման հնարավորությունների ընձեռում.
- այն հետևանքների չեզոքացում, որոնք կանանց նկատմամբ բռնությունն առաջացնում է երեխաների մոտ.
- ՀՀԱ-ի գնահատում՝ տուժողների անվտանգության ապահովման և իրավախախտներին պատասխանատվության կանչելու համար⁴⁶⁷:

«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի համաձայն՝ մասնակից պետությունները պետք է մեկ կամ մեկից ավելի մարմինների լիազորեն Կոնվենցիայի առարկա հանդիսացող բռնության բոլոր ձևերի կանխարգելման և դրանց դեմ պայքարի համար մշակված քաղաքականությունների և միջոցների համակարգումը, իրականացումը, դիտարկումն ու գնահատումը կատարելու համար⁴⁶⁸: Միևնույն ժամանակ, 10-րդ հոդվածը պետք է համատեղ կարդալ 9-րդ հոդվածի (քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների հետ արդյունավետ համագործակցության հաստատման պահանջ) և 11-րդ հոդվածի հետ (կանոնավոր պարբերականությամբ դասակարգված վիճակագրական տվյալների հավաքագրման և հետազոտությանն աջակցելու պահանջ): Ներպետական արդյունավետ համակարգումը գործում է ոչ միայն համապատասխան նախարարությունների, մարմինների, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների և ազգային մակարդակով այլ շահագրգիռ կողմերի միջև:

Կախված առկա կառավարման ներպետական կառույցներից, միջգերատեսչական համագործակցությունն անհրաժեշտ է նաև տեղական ծառայություններ մատուցողների միջև և միջանկյալ (մարզային, տարածքային կամ միավորների) մակարդակով: Հատկանշական է, որ գերատեսչությունների միջև պետք է լինի նաև համագործակցություն և համակարգում: Այսինքն՝ անհրաժեշտ է և՛ հորիզոնական, և՛ ուղղահայաց համագործակցություն: Ներպետական մակարդակով արդյունավետ ներգրավվածությունը պահանջում է՝ 1) ներպետական մակարդակով համակարգման հստակ մանդատ և 2) պետական և ներպետական մակարդակները փոխկապակցող համատեղ ղեկավար կոմիտեների ստեղծում:

Միջգերատեսչական համակարգման արդյունավետ մեխանիզմի ստեղծումը պահանջում է ժամանակ, տեխնիկական փորձաքննություն, բոլոր առանցքային դերակատարների ի

⁴⁶⁷ Շեպարդ, Մելանի Ֆ., Փենս, Էլեն Լ. (Խմբ.) (1999թ.): Համայնքի արձագանքը ընտանեկան բռնության նկատմամբ. Դասեր Դուրս-թից և դրանից դուրս: Լոնդոն/Նյու Դելի: Թաուզնդ Օուքս

⁴⁶⁸ CETS 210 - Կանանց նկատմամբ բռնություն և ընտանեկան բռնություն, 11.V.2011, հոդված 10:

սկզբանե ներգրավում և քաղաքական կամք: Մասնագիտացված կառույցը պահանջում է անձնակազմ և համապատասխան բյուջե:

Միջգերատեսչական արդյունավետ համագործակցությունը պահանջում է սերտ փոխգործակցություն և հաղորդակցություն տարբեր ոլորտների միջև՝ նախատեսելով ակտերի, համաձայնագրերի և փոխըմբռնման հուշագրերի կիրառումը: Համատեղ ակտերը բարձրացնում են ընթացակարգերի և հաղորդակցության չափանիշների թափանցիկությունը: Գերատեսչությունների միջև տեղեկատվության փոխանակումը կարող է նաև նվազեցնել այն դեպքերը, երբ տուժողին պարտադրում են վերապատմել իր պատմությունը՝ սահմանափակելով կրկնակի տրավմատիզացիայի հավանականությունը: Համագործակցող տվյալների համակարգերը նպաստում են դեպքերի կառավարմանն՝ ապահովելով պատշաճ արձագանքն առանձին դեպքերում, և ծառայում են որպես տեղեկատվության աղբյուր արդյունքների մոնիթորինգի և ծրագրերի գնահատման համար:

«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան ներառում է կանանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքարում քաղաքացիական հասարակության մասնակցության ապահովման պարտավորությունը: Ի լրումն տուժողներին ուղղակի ծառայությունների մատուցման իրենց աշխատանքներից, և դրանց հիման վրա, ՀԿ-ները կարող են կարևոր տվյալներ և փորձառություն տրամադրել պետական մարմիններին այդ հարցերի վերաբերյալ: Նրանց մասնակցությունը համակարգման մեխանիզմներին քաղաքականություն մշակողներին հնարավորություն է տալիս խորը պատկերացում կազմել տուժողների կարիքների վերաբերյալ:

Միևնույն ժամանակ, այն ՀԿ-ներին հնարավորություն է ընձեռում համագործակցել քաղաքականություն մշակողներին հետ՝ հանդիսանալով այդ խոցելի խմբի կարիքների և իրավունքների ներկայացուցիչը:⁴⁶⁹ Ուստի, նրանք պետք է ներգրավված լինեն ինչպես ազգային համակարգման մեխանիզմներում, այնպես էլ քաղաքականությունների մշակման, իրականացման և գնահատման գործում:⁴⁷⁰ Հասարակական կազմակերպությունները սովորաբար բողոքում են, որ իրենց մասնակցությունը ձևական բնույթ է կրում, քանի որ նրանք չեն տեսնում իրենց ջանքերի արտացոլումը պետական քաղաքականության մեջ, ինչը կարող է պայմանավորված լինել թափանցիկության բացակայությամբ: Այդ առնչությամբ, Եվրոպայի խորհուրդը հրապարակել է որոշումների կայացման գործընթացում ՀԿ-ների մասնակցության լավագույն փորձի վերաբերյալ կանոնագիրը, որը սահմանում է մասնակցության չորս մակարդակ՝ տեղեկատվության փոխանակում, խորհրդակցություն, երկխոսություններ և գործընկերություններ: Այն ընդգծում է վստահության, հաշվետվողականության և թափանցիկության սկզբունքները⁴⁷¹:

⁴⁶⁹ Բացատրական զեկույցում ընդգծվում է, որ «չափ անդամ պետություններում ընտանեկան բռնության զոհերի համար նախատեսված ծառայությունների, ինչպես նաև կանանց նկատմամբ բռնության բազմաթիվ այլ ձևերի զոհերի համար նախատեսված ծառայությունների գերակշիռ մեծամասնությունը մատուցվում է հասարակական կամ քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների կողմից: Նրանք ունեն կացարանների, իրավաբանական խորհրդատվության, բժշկական և հոգեբանական խորհրդատվության տրամադրման, ինչպես նաև թեժ գծերի սպասարկման և այլ կարևոր ծառայությունների մատուցման հին ավանդույթ»: Բացատրական զեկույց, պարբերություն 68:

⁴⁷⁰ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի պահանջների կատարումն՝ ազգային համակարգող մարմնի կազմավորում, էջ. 8. Բացատրական զեկույցում նշվում է՝ «Թեև 9-րդ հոդվածը վերաբերում է միայն կանանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքարի գործում ակտիվություն ցուցաբերող ՀԿ-ներին և քաղաքացիական հասարակությանը, սա չպետք է Կողմերի համար արգելք հանդիսանա ավելի խորացնելու աջակցությունը և սատարելու ավելի լայն համատեքստում ընտանեկան բռնության հարցերով զբաղվող ՀԿ-ների և քաղաքացիական հասարակության կողմից իրականացվող աշխատանքին»: Բացատրական զեկույց, պարբերություն 69:

⁴⁷¹ Եվրոպայի խորհուրդ, Որոշումների կայացման գործընթացում քաղաքացիական մասնակցության լավագույն փորձի կանոնագիրը. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802eede1>

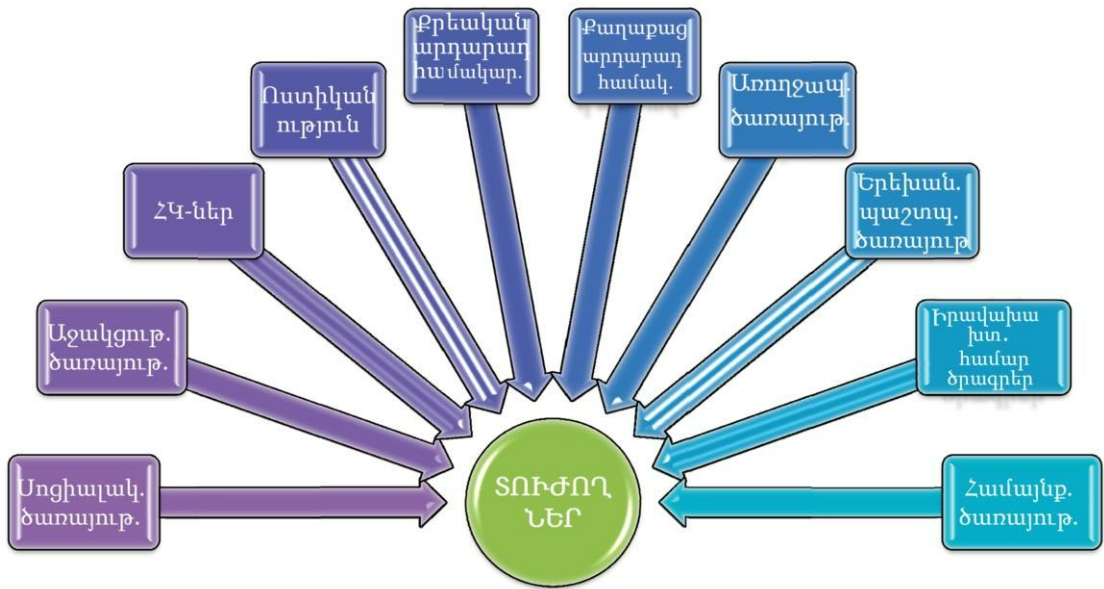
Հաստատությունների համակարգված աշխատանքը, ինչպես նաև հաստատությունների և կանանց մասնագիտացված կազմակերպությունների համագործակցությունը տուժողների պաշտպանության բազմաոլորտ մոտեցման հիմքն են: Դա Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի հիմնական պահանջներից մեկն է:

Պետությունը պարտավոր է ապահովել բռնության արդյունավետ կանխարգելման և տուժողների աջակցության համար հետևյալ երեք «անկյունաքարերը».

- Մասնագիտացված խորհրդատվության և աջակցության ծառայություններ բոլոր տուժողների և նրանց երեխաների համար, որոնք տրամադրվում են մասնագիտացված կանանց կազմակերպությունների կողմից
- Ընդհանուր աջակցության ծառայություններ պետական հաստատությունների, օրինակ՝ սոցիալական աշխատանքի կենտրոնների կողմից: Այդ ծառայությունների նպատակը տուժողին երկարաժամկետ օգնության տրամադրումն է և նրա վերականգնումը:
- Արդյունավետ միջգերատեսչական համագործակցություն՝ տուժողներին պաշտպանելու և հետագա բռնությունները (բռնության կրկնությունը) կամ կրկնակի տրավմատիզացիան կանխելու նպատակով:

Աղբյուրը՝ Բրանկովիչ, Բ., Միրչևա, Ս., 2016թ.

Աղյուսակ 3. Տուժողների աջակցության և պաշտպանության գործում ներգրավված ծառայություններ և դերակատարներ

Բռնության կանխարգելման և տուժողների պաշտպանությամբ զբաղվող գործակալությունները կատարում են կարևոր առաջադրանքներ, հետևաբար, անհրաժեշտ է, որ յուրաքանչյուր գործակալություն սահմանի հստակ ուղեցույցներ այն մասին, թե ինչպես է այն առնչվում կանանց նկատմամբ բռնությանը և ընտանեկան բռնությանը և ինչպես պատրաստել և ապահովել պրոֆեսիոնալ անձնակազմ: Այլ գերատեսչությունների հետ երկկողմ համագործակցությունը և միջգերատեսչական թիմերում համագործակցությունը պետք է

կազմեն ներքին ուղեցույցների մաս, քանի որ միայն հստակ հանձնառությունները կարող են հանգեցնել արդյունավետ համագործակցության⁴⁷²:

7.2. ՄԻՋԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐԸ

Հիմնական սկզբունքները, որոնց վրա հիմնվում է տուժողներին աջակցությունը հետևյալն են⁴⁷³.

- **Տուժողի վստահության ձևավորումը ինստիտուցիոնալ համակարգի նկատմամբ.** այն չպետք ընկալվի որպես տուժողների կողմից «ինքնըստինքյան» վստահություն հաստատությունների նկատմամբ, փոխարենը պետք է ընկալել, որ տուժողի վստահությունը հեշտությամբ կարելի է կորցնել.
- **Ապահովել, որ համակարգն իրականում արձագանքի տուժողի կարիքներին՝** նրան լսեն, հասկանան, տեղեկացնեն, տրամադրվող աջակցությունը միտված լինի տուժողի իրավունքների ընդլայնմանը.
- **«Դուռը բաց թողնել».** կարևոր է տեղեկացնել տուժողին, որ նա ըստ ցանկության կարող է դիմել մասնագետների, և նրա որոշումները կհարգվեն, նույնիսկ եթե նա չի ներկայացել հանդիպմանը կամ չի պատասխանել մասնագետների զանգերին.
- **Զգուշությամբ վերաբերել լիազորությունների կիրառմանը.** տուժողը կարող է խուսափել որոշ հաստատություններ դիմելուց, գիտակցելով թե, որքան մեծ են նրանց լիազորությունները, և կարող է չկիսվել իր մտահոգություններով, վախենալով օրինակ, որ սոցիալական ծառայություններն իրավասու են երեխաներին հեռացնել ընտանիքից: Շատ կարևոր է զգուշավորություն դրսևորել կառույցների լիազորությունների հարցում և պարբերաբար անդրադառնալ դրանց.
- **Գենդերային մոտեցում միջգերատեսչական աշխատանքում.** տուժողների աջակցության բոլոր ձևերը պետք է հիմնված լինեն հետևյալ սկզբունքների վրա. կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության ընկալում գենդերային տեսանկյունից, կենտրոնում դնելով տուժողի մարդու իրավունքները և անվտանգությունը: Միասնական մոտեցում, որը հաշվի է առնում տուժողի, իրավախախտի, երեխաների և նրանց ավելի լայն

⁴⁷² WAVE (2012թ.): Պաշտպանություն II. Ռիսկերի գնահատման և անվտանգության կառավարման կարողությունների զարգացում՝ բարձր ռիսկի տուժողներին պաշտպանելու համար, Ուսուցման ռեսուրս: EU DAPHNE նախագիծ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ II. Վիեննա, Մոդուլ 2.1:

⁴⁷³ Լոգար, Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա, Բ. (2015թ.) «Բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի արդյունավետ բազմագործակալական համագործակցություն», վերապատրաստողների վերապատրաստման ձեռնարկ: Ստրասբուրգ, Եվրոպայի խորհուրդ, 59-60 էջեր:

սոցիալական միջավայրի հարաբերությունները, ուղղված է կրկնակի զոհականացումից խուսափելուն, բռնության ենթարկված կանանց տնտեսական անկախության ամրապնդմանը, հնարավորություն ընձեռելով, անհրաժեշտության դեպքում, նույն տարածքում մատուցել տարբեր ծառայություններ՝ տուժողին պաշտպանելու և աջակցելու համար, խոցելի անձանց, այդ թվում՝ բռնության ենթարկված երեխաների հատուկ կարիքներին համապատասխան և հասանելի լինելով նրանց համար:

- **Տուժողի վիճակը թեթևացնելու և նրան խնամք տրամադրելու կարևորությունը.** տուժողները կրում են բռնության բազմաթիվ հետևանքներ, նրանք վախենում են և անորոշ իրավիճակում են, և երբեմն ամաչում են: Նրանք չափազանց մտահոգված են իրենց երեխաների համար: Նաև խնամքի և աջակցության կարիք ունեն:

Միջգերատեսչական աշխատանքն առավել արդյունավետ է, եթե այն հիմնված է հստակ նպատակների և կարգավորումների վրա և իրականացվում է ինչպես պետական, այնպես էլ անհատական մակարդակով:

Կարելի է առանձնացնել միջգերատեսչական աշխատանքի հետևյալ երեք ուղղությունները.

1. **Օրենքների և կարգերի կիրառում.** Միջգերատեսչական թիմերի աշխատանքի հիմքում ներպետական կամ տարածքային օրենքներն ու կարգերն են: Այդ թիմերի արդյունավետ աշխատանքի համար անհրաժեշտ են հստակ ուղեցույցներ՝ օրենքների և կարգերի իրականացման վերաբերյալ: Օրենքների և կարգերի այն տարրերը, որոնք խոչընդոտում են զոհոհակենստրոն և մարդու իրավունքների վրա հիմնված մոտեցմանը, պետք է բացահայտվեն, ուսումնասիրվեն և վերանայվեն:
2. **Տուժողներին համակարգված օգնության տրամադրում** (անհատական շահերի պաշտպանություն). առանձին դեպքեր քննարկելու համար միջգերատեսչական թիմերում կազմակերպվող աշխատաժողովները պետք է սահմանափակվեն բարձր ռիսկային իրավիճակներում տուժողների պաշտպանության հատուկ դեպքերով: Նման աշխատաժողովներ անցկացնելը ոչ բոլոր դեպքերում է նպատակահարմար:
3. **Միջոցների համակարգում և կատարելագործում** (ինստիտուցիոնալ շահերի պաշտպանություն). միջգերատեսչական աշխատանքի կարևոր նպատակն է ավելի լավ համակարգել և բարելավել բռնությունները կանխելու և տուժողներին պաշտպանելու միջոցները, օրինակ՝ նպաստելով մասնագետների աջակցության ծառայությունների ստեղծմանը: Այս ոլորտում միջգերատեսչական աշխատանքն իրականացվում է համակարգված, պարբերաբար մասնակցելով տարածքային գործողությունների ծրագրի գնահատմանը և իրականացմանը: Նման ծրագիրը հիմնվում է առկա իրավիճակի գնահատման վրա և ներառում կոնկրետ նպատակներ և թիրախներ: Ինստիտուցիոնալ շահերի պաշտպանության աշխատանքի էական գործառույթը նաև տարածքային և ազգային մակարդակի միջգերատեսչական աշխատանքի մասին տեղեկատվության և փորձի տրամադրումն է:

Միջգերատեսչական համակարգումը պետք է լավ կառավարվի, որպեսզի նպաստի արդյունավետ միջամտություններին, որոնք թույլ կտան պաշտպանել տուժողի իրավունքները և կբարձրացնեն նրանց անվտանգությունը: Դրան կարելի է հասնել հետևյալ քայլերի միջոցով.

- ▶ ընդհանուր տեսակետներ և նպատակներ՝ առաջնահերթություն տալով տուժողի անվտանգությանը.
- ▶ բոլոր ներգրավված կողմերի հանձնառություն, հստակ ընթացակարգեր և համագործակցության կանոններ.
- ▶ հանդիպումների պլանավորման և անցկացման համակարգող կառույց (առանձին դեպքերի կամ պետական մակարդակով միջգերատեսչական համակարգման պատասխանատու մարմին)՝ արձանագրություններ կազմելու և դրանք տարածելու, ինչպես նաև աշխատանքային ընթացակարգերի և նպատակների պահպանման համար.
- ▶ աշխատանքային հանդիպումների և առանձին դեպքերի քննարկման համար աշխատաժողովների արդյունավետ կառավարում.
- ▶ անհրաժեշտ է նախագահել ինստիտուցիոնալ և անհատական շահերի պաշտպանության հանդիպումներին:

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂԵՐՁ

Գերատեսչությունների միջև համագործակցության և բռնության կանխարգելման աշխատանքները պետք է իրականացվեն ամենօրյա ռեժիմով, հատկապես՝ ընտանեկան բռնության ծայրահեղ վտանգի դեպքերում: Միջգերատեսչական աշխատաժողովները⁴⁷⁴ լրացուցիչ գործիք են՝ տուժողներին որոշակի իրավիճակներում, օրինակ՝ բարձր ռիսկի պարագայում, առավել ինտենսիվ աջակցություն տրամադրելու համար:

ՄԻՋԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ՀԵՌԱՆԿԱՐԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐՊԻ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ

Մեծ Բրիտանիայի Ռիսկերի գնահատման աշխատաժողով (MARAC)

MARAC մոդելը օգնել է Մեծ Բրիտանիայի ոստիկանությանն՝ ընտանեկան բռնության դեմ համապարփակ արձագանք մշակելու համար: MARAC-ը տեղական մարմինների, այդ թվում՝ ոստիկանության, առողջապահության և բնակարանաշինության ոլորտի մասնագետների, ապաստարանների աշխատողների և կառավարական և ոչ կառավարական այլ մասնագետների, ներառյալ ընտանեկան բռնության անկախ խորհրդատուների (ԸԲԱԽ) ամենամյա հանդիպումն է, որը ծառայություններ է մատուցում առավել վտանգված ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց: MARAC-ն առաջին անգամ կազմակերպվել է 2003 թվականին Քարդիֆում, ներկայումս Մեծ Բրիտանիայում գործում է ավելի քան 200 նման աշխատաժողով:

MARAC-ները հիմնված են աշխատանքային այն գաղափարի վրա, որ ոչ մի առանձին գործակալություն կամ անհատ չի կարող տեսնել տուժողի կյանքի ամբողջական պատկերը, սակայն նրանք բոլորը միասին հավաքական ուժով կապահովեն այն խորաթափանցությունը, որը վճռորոշ նշանակություն կունենա տուժողի անվտանգության ապահովման համար: MARAC-ը գործակալություն չէ և

⁴⁷⁴ Միջգերատեսչական հանդիպումների օրինակ է Մեծ Բրիտանիայի Ռիսկերի գնահատման աշխատաժողովը (անգլերեն հապավումը՝ MARAC): Դա պարբերաբար անցկացվող հանդիպում է, որտեղ շահագրգիռ կողմերը քննարկում են ընտանեկան բռնության բարձր ռիսկի դեպքերը և միասին մշակում տուժողի և նրա երեխաների անվտանգության ծրագիրը: Մասնակիցների թվում են, ի թիվս այլոց, ոստիկանությունը, ընտանեկան բռնության հարցերով անկախ խորհրդատուները, երեխաների պաշտպանության սոցիալական ծառայությունները, այցելող թերապևտները և բժիշկները:

համապատասխան գործողություններ կատարելու պատասխանատվությունը մնում է առանձին գործակալությունների վրա և չի փոխանցվում MARAC-ին: Համաժողովը գործում է տեղական մակարդակով՝ ուստիկանության ղեկավարությամբ կազմակերպվող հանդիպումների ձևաչափով: Յուրաքանչյուր հանդիպում անդրադառնում է 20-30 բարձր ռիսկային դեպքերի: Դեպքերը հաջորդաբար քննարկման են ներկայացվում MARAC-ին: ԸԲԱԽ-ները վերապատրաստված մասնագետներ են, որոնք պատասխանատու են MARAC-ին ներկայացված բոլոր դեպքերի կառավարման համար: Նրանք պատասխանատու են աշխատաժողովի մասնակիցներին տուժողի տեսակետները ներկայացնելու և տուժող կնոջ կամ աղջկա և գործընկեր գործակալությունների միջև կապ հաստատելու համար՝ երաշխավորելով առաջարկվող գործողությունների անվտանգությունն ու նպատակահարմարությունը: ԸԲԱԽ-ները մեկ պատուհանի սկզբունքով ապահովում են տուժողների համար գործընթացի հասանելիությունը, կանխելով իրենց պատմությունը բազմիցս պատմելու ստիպված լինելու պատճառով տուժողի երկրորդային վիկտիվիզացիան:

MARAC-ների նպատակներն են տեղեկատվության փոխանակումը, տուժողների անվտանգության, առողջության և բարեկեցության բարելավումը, նաև անհատի կամ ընդհանուր համայնքի համար իրավախախտի կողմից բխող վտանգի աստիճանը որոշելը: MARAC-ները ապահովում են ռիսկերի կառավարման ծրագրի մշակման և իրականացման համար համատեղ աշխատանքային հարթակ, որը մասնագիտական աջակցություն է տրամադրում բոլոր նրանց, ովքեր գտնվում են ռիսկի գոտում և նվազեցնում վնասների և կրկնակի զոհականցման վտանգը: MARAC-ի մեկ այլ նպատակներից է կազմակերպության հաշվետվողականության բարձրացումը և ընտանեկան բռնության բարձր ռիսկի գործերում ներգրավված անձնակազմին աջակցությունը:

MARAC-ի համակարգման մեխանիզմն առավել արդյունավետ պայմանները որոշելու համար անհրաժեշտ է լրացուցիչ ուսումնասիրություն, թեև մի շարք երկրներ, այդ թվում՝ Ավստրիան արդեն իսկ տեղայնացրել են այդ մոդելը: Մինչ այժմ առկա պրակտիկան հաստատում է MARAC մոդելի ուժեղ կողմերը, բայց նաև ցույց է տալիս մի շարք թերություններ: Օրինակ, MARAC-ի արդյունավետ գործելու համար կարևոր է նրա բոլոր անդամների հետևողական մասնակցությունը կառույցի աշխատանքներում, յուրաքանչյուր գործակալությունում ցանկալի է ունենալ համակարգող կամ հատուկ ներկայացուցիչներ, բացի այդ, նույնիսկ եթե այդ ամենն իրականացվի, բոլոր մասնակիցների համար միևնույն է անհրաժեշտ է ընտանեկան բռնության գծով մասնագիտական ուսուցում: Գործընթացի զնահատման ընթացքում նաև մատնանշեց, որ զոհակենտրոն մոտեցումը պահանջում է կանանց իրավունքների պաշտպանների մասնակցություն գործընթացին և պրակտիկայի հետևողական մոնիթորինգ: Քննադատության հիմնական կետերը վերաբերում են այն տուժողների կողմից տեղեկացված համաձայնության բացակայությունը, որոնց գործերը հանձնվում են MARAC-ներին, ինչպես նաև ծայրահեղ ծանր քրեական գործերի վրա շեշտը դնելը և այլ պակաս լուրջ թվացող գործերին ուշադրություն չհատկացնելը⁴⁷⁵:

⁴⁷⁵ <http://www.standingtogether.org.uk/> ՄԱԿ-ի կանանց անվտանգության ոլորտի մոդուլ (2011թ.): Դեպքի ուսումնասիրություն. Լոնդոնի ուստիկանության, տեղական իշխանությունների և ծառայությունների մատուցողների միջև ռիսկերի զնահատման միջ-գերատեսչական համաժողով (Մեծ Բրիտանիա): Նյութը հասանելի է հետևյալ հղումով՝ http://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/security_marac_case_study.pdf

Հյուսիսային Իռլանդիայում սեռական բռնության միջամտությունների տեղական համակարգումը

Հյուսիսային Իռլանդիայի սեռական բռնության ենթարկված անձանց աջակցության առաջին կենտրոնը (անգլերեն հապավումը՝ SARC) ստեղծվել է 2013 թվականին՝ տուժողների համար ստեղծելով անվտանգ, ապահով և գաղտնի միջավայր մեկ պատուհանի սկզբունքով: Ծառայությունը համատեղ ֆինանսավորվում է Առողջապահության, սոցիալական ծառայությունների և հանրային անվտանգության դեպարտամենտի և Հյուսիսային Իռլանդիայի ոստիկանության ծառայության կողմից: «Ռոուան» կոչվող կենտրոնը գտնվում է Անտրիմ տարածքի հիվանդանոցում, որի նպատակն է մեկ տանիքի տակ համակողմանի աջակցություն ցուցաբերել բռնաբարության և սեռական բռնության ենթարկված անձանց: Այն մատուցում է շուրջօրյա ծառայություն՝ կլոր տարի, ոստիկանության ուղեգրով կամ ինքնաուղղորդմամբ:

Ռոուանը բռնության ենթարկված անձանց տրամադրում է մի շարք ծառայություններ, այդ թվում՝ կարիքների համապարփակ գնահատում, հուզական և հոգեբանական աջակցություն, դատաբժշկական փորձաքննություն, տեղում հատկացվող հակաբեղմնավորիչ միջոցներ, սեռական ճանապարհով փոխանցվող վարակների սկրինինգ և բուժում, ոստիկանությանը հաղորդում ներկայացնելու հարցում աջակցություն, խորհրդատվության և/կամ այլ օժանդակ ծառայությունների ուղղորդում, հետմիջադեպային աջակցություն, 24-ժամյա խորհրդատվության և տեղեկատվական օգնության գիծ: Հատուկ ուշադրության են արժանանում բռնության ենթարկված երեխաների, հաշմանդամների և միգրանտների կարիքները:

Ռոուանը կառուցվել է SARC մոդելի հիման վրա, որը համեմատաբար լայնորեն տարածված է Անգլիայում և Ուելսում: 2012 թվականին Անգլիայում և Ուելսում գործում էր 12 SARC: SARC ծառայությունները մատուցվում են մի շարք հասարակական և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների կողմից՝ ոստիկանության կամ առողջապահության ազգային մարմիններին պատկանող տարածքներում: SARC-երի ղեկավարումն ապահովում են տեղական ղեկավար խմբերը, որոնք միավորվում են ազգային ղեկավար խմբում: SARC-եր կարելի է մուտք գործել ինքնաուղղորդման միջոցով, նաև ոստիկանության կամ առողջապահական կամ սոցիալական ծառայությունների կողմից ուղղորդման միջոցով: SARC-երը, շնորհիվ գործերը ղեկավարող ձգնաժամային աշխատողների, ապահովում են սեռական բռնության ենթարկված անձանց նկատմամբ համակարգված և հոգատար վերաբերմունք, առանց ավելորդ սպասման ժամանակի կամ ցուցմունքներ վերցնելու կրկնվող գործընթացի և ուսումնասիրությունների: ձգնաժամային աշխատողները հանդես են գալիս որպես տուժողների շահերի պաշտպան, այդպիսով ապահովելով պատշաճ համակարգում միջամտող տարբեր գործակալությունների միջև: Տուժողի SARC-ից հեռանալուց հետո գործը ստանձնում է սեռական բռնության գործերով անկախ խորհրդատուն և համակարգում է հետագա տուժողի նկատմամբ խնամքն ու աջակցությունը: Թեև ծառայություններ մատուցողները յուրաքանչյուր դեպքի քննարկման համար չեն հանդիպում SARC-ի հետ, սակայն Վնասի նվազեցման ֆորումները, որոնք կազմակերպվում են պարբերաբար, ներգրավելով բոլոր շահագրգիռ ծառայությունների մատուցողներին,

հնարավորություն են տալիս քննարկել ծառայությունների մատուցման հետ կապված հարցերը և մշակել համապատասխան ռազմավարություն⁴⁷⁶:

Համայնքի համակարգումն Ալբանիայում

2011–2015 թվականների Ալբանիայի գենդերային հավասարության և գենդերային բռնության և ընտանեկան բռնության նվազեցման ազգային ռազմավարության նպատակն է կանանց նկատմամբ բոլոր տեսակի բռնությունների կանխարգելումը և դրանց դեմ պայքարի համար համազգային արդյունավետ, համապարփակ և համակարգված քաղաքականությունների և միջոցառումների մշակումը: Նախատեսվում է պետական և ոչ պետական դերակատարների միջև համագործակցություն, և այդ նպատակով ստեղծվում են միջգերատեսչական համակարգող մեխանիզմներ ինչպես տեղական, այնպես էլ ազգային մակարդակով: Տեղական մակարդակով համայնքների համակարգված արձագանքնը (<<Ա) իրականացվում է 24 համայնքներում, ընդ որում՝ մինչև 2020 թվականը նախատեսվում է այն տարածել 250 համայնքներում:

<<Ա-ները փորձարկվում են 2007 թվականից ի վեր և նրանց կազմում ընդգրկված են համայնքների, ոստիկանության, դատարանների ներկայացուցիչներն, այդ թվում՝ դատախազներ և դատական կարգադրիչներ, առողջապահական գրասենյակների, զբաղվածության գրասենյակների, կրթական բաժինների և գենդերային բռնության ոլորտում մասնագիտացված հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ: Գործընթացում ընդգրկվելու համար տուժողը պետք է դիմի <<Ա-ի ներկայացուցիչներից որևէ մեկին: Այն ներկայացուցիչը, ում հետ կապվել են, սկսում է գործընթացը՝ տեղեկացնելով այդ մասին առողջապահական ծառայություններին, ոստիկանությանը և համայնքի ներկայացուցիչներին:

Մատուցվող ծառայությունները նախատեսում են ինչպես կարճաժամկետ, այնպես էլ երկարաժամկետ լուծումներ, այդ թվում՝ առողջապահական աջակցություն, ապաստարանի տրամադրում, պաշտպանություն, ներառյալ՝ անհետաձգելի պաշտպանական որոշումների ընթացակարգեր: Երկարաժամկետ միջամտությունը ներառում է հոգեթերապիա, երեխաներին օգնության, ամուսնալուծության և վերամիավորման դեպքերում օգնության ընթացակարգեր:

«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի վավերացման նպատակով իրականացված Ալբանիայի ծախսերի ուսումնասիրությունում նշվում են <<Ա-ների կենսունակության հետ կապված խնդիրները, ինչպես նաև դրանց սահմանափակ ծածկույթը, (դրանք գործում են միայն 24 համայնքներում)⁴⁷⁷:

Իշխանությունների, այդ թվում՝ սոցիալական աշխատողների, համայնքային ոստիկանության աշխատակիցների և ընտանեկան բռնության խնդիրներին առնչվող այլ շահակցիների արձագանքի համակարգումը զգալիորեն բարձրացնում է տուժողների պաշտպանվածությունն ու բռնություն գործադրողի պատասխանատվությունը: Համակարգման գերակա նպատակը տուժողի անվտանգության բարձրացումն է: Արձագանքման այնպիսի համակարգումը, որի հիմքում տուժողների անվտանգությունը չէ, կարող է վնասակար լինել տուժողների համար:

⁴⁷⁶ <http://www.nidirect.gov.uk/the-rowan-sexual-assault-referral-centre-sarc>

⁴⁷⁷ Համապարփակ և համակարգված մոտեցման իրականացում, Ա. Կրիժան և Ե. Պապ, Եվրոպայի խորհուրդ, ապրիլ 2016թ.:

Տուժողի անվտանգության բարձրացմանն ուղղված համակարգումը նպատակահարմար է չորս տարբեր առումներով.

- արձագանքման արդյունավետությունը շատ դեպքերում կախված է արձագանքող մյուս կողմերի արձագանքի արդյունավետությունից,
- տարբեր դերակատարներ կարող են առնչվել տուժողներին տարբեր տեղերում և միջավայրերում: Նրանցից յուրաքանչյուրն ունի եզակի հնարավորություն՝ օգնելու տուժողներին գտնել անհրաժեշտ ռեսուրսները,
- համայնքի տարբեր անդամներին դիմելը՝ համակարգված արձագանքին իրենց մասնակցությունն ապահովելու համար, կարող է բարձրացնել արձագանքի արդյունավետությունը: Իրավական համակարգը ցանկացած արձագանքի կարևոր մասն է: Այդուհանդերձ, այլ համայնքային հաստատությունները (կրոնական, տնտեսական, բժշկական, լրատվամիջոցներ, կրթություն) կարող են ավելի մեծ ազդեցություն ունենալ «սոցիալական նորմեր ստեղծելու» հարցում, քան իրավական համակարգը⁴⁷⁸:
- համայնքի համապարփակ արձագանքը կարող է լուծել հարակից սոցիալական խնդիրները, որոնք թույլ չեն տալիս կանանց պաշտպանություն ստանալ: Արտակարգ կացարանն և բռնարարի քրեական հետապնդումը միակ կարիքները չեն, որ կարող են հուզել բռնության ենթարկված կանանց: Համակարգված արձագանքման ծրագրերն ավելի ու ավելի են կենտրոնանում այն սոցիալական խնդիրների վրա, որոնք կանանց համար դժվարացնում են բռնությունից պաշտպանություն փնտրելը, ինչպիսիք են աղքատությունն ու գործազրկությունը կամ մատչելի բնակարանի բացակայությունը:

7.3 ՄԻՋԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրնքի 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ ընտանիքում բռնության կանխարգելումը և ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանությունն իրենց գործառույթների շրջանակներում իրականացնում են՝

- 1) սոցիալական հարցերի ոլորտում լիազոր հանրապետական գործադիր մարմինը (այսուհետ՝ Լիազոր մարմին)⁴⁷⁹.
- 2) ոստիկանությունը.
- 3) կրթության ոլորտի լիազոր հանրապետական գործադիր մարմինը⁴⁸⁰.
- 4) առողջապահության ոլորտի լիազոր հանրապետական գործադիր մարմինը⁴⁸¹.
- 5) խնամակալության և հոգաբարձության մարմինները.

⁴⁷⁸ Մելանի Ֆ. Շեփարդ և Էլեն Լ. Փենս, 1999թ. «Ընտանեկան բռնության նկատմամբ համայնքների արձագանքները համակարգելու փիլիսոփայության վերաբերյալ որոշ մտքեր՝ դասառություն Դուլուֆի մոդելից» 25, 33 էջեր :

⁴⁷⁹ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն:

⁴⁸⁰ ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն:

⁴⁸¹ ՀՀ առողջապահության նախարարություն:

6) ընտանիքում բռնության ենթարկվածներին աջակցություն ցույց տվող հատուկ կառույցները՝

ա. աջակցության կենտրոնները,

բ. ապաստարանները:

Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրենց լիազորությունների շրջանակներում աջակցում են ընտանիքում բռնության դեմ պայքարին և այդ բնագավառում համագործակցում են Լիազոր մարմնի հետ: Նշված մարմինները նաև մասնակցում են նշված բնագավառում հանրության իրազեկմանը, ընտանիքում բռնության ենթարկվածներին սոցիալական և նյութական աջակցություն ցուցաբերելուն ուղղված միջոցառումների իրականացմանը:

Ընտանիքում բռնության կանխարգելման խորհուրդը (ստեղծվել է ՀՀ կառավարության 10.07.2018թ. N-786-Ն որոշմամբ) բաղկացած է ոչ ավելի, քան 25 տարբեր պետական մարմիններից, հասարակական կազմակերպություններից, աջակցության կենտրոններից և ապաստարաններից: Խորհուրդը քննարկում և ներկայացնում է առաջարկներ ընտանիքում բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի բնագավառում պետական միասնական քաղաքականության վերաբերյալ: Այն նաև քննարկում է ընտանեկան բռնության կանխարգելմանն առնչվող առանձին հարցերը, հրատապ խնդիրները և ներկայացնում դրանց լուծմանն ուղղված համապատասխան առաջարկություններ: Խորհուրդը ներկայացնում է ընտանիքում բռնության վերաբերյալ հանրությանն իրազեկելու միջոցառումներ իրականացնելու առաջարկություններ: Այն քննարկում է տեղական և միջազգային կազմակերպությունների կողմից կատարված հետազոտությունների արդյունքները և դրանց հիման վրա ներկայացնում է առաջարկություններ: Խորհուրդը ներկայացնում է ընտանիքում բռնության ենթարկված և ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց սոցիալական վերականգնմանն ուղղված ծրագրերի վերաբերյալ առաջարկություններ: Խորհուրդը նաև ուսումնասիրում և քննարկում է հանրապետական գործադիր մարմինների կողմից ընտանիքում բռնության կանխարգելմանը և դրա դեմ պայքարին ուղղված ծրագրերի մասին հրապարակված հաշվետվությունները: Այն առաջարկություններ է ներկայացնում ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությանն ընտանիքում բռնության ենթարկվածների՝ ժամանակավոր աջակցության հաշվեհամարի տնօրինման և ժամանակավոր ֆինանսական աջակցության տրամադրման վերաբերյալ:

Անհատական դեպքերի մակարդակով ուստիկանությունը համագործակցում է նաև պետական այլ մարմինների հետ, օրինակ՝ առողջապահության նախարարությունից ընտանեկան բռնության դեպքերի մասին տեղեկատվություն ստանալիս, աջակցության կենտրոնը, որը դիմում է ուստիկանություն՝ ուստիկանության համապատասխան ստորաբաժանման հետ ստուգելու նախազգուշացման կամ անհետաձգելի միջամտության որոշման արձակելու հիմքերի առկայությունը, համագործակցում է ապաստարանների հետ՝ ապաստարանում անձին տեղավորելու որոշում կայացնելու վերաբերյալ, եթե կա նրա կյանքին կամ առողջությանը սպառնացող վտանգ, համագործակցում է դատախազների, քննիչների և այլ անձանց հետ:

ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության տեղեկատվության համաձայն՝ 2020 թվականից Հայաստանի Հանրապետությունում գործում է երկու նոր պետական ապաստարան, որտեղ ընտանեկան բռնության ենթարկված կանանց և, անհրաժեշտության դեպքում, նրանց խնամքի տակ գտնվող երեխաներին մատուցում են օրենքով սահմանված բոլոր ծառայությունները:

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Ոստիկանությունը ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությանը տրամադրում է ընտանիքում բռնության այն դեպքերի վերաբերյալ տվյալները, որոնց կապակցությամբ կիրառել է պաշտպանության միջոցներ, կամ որոնք ստուգել է Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-181-րդ և 183-րդ հոդվածների կարգով կամ որոնցով հարուցել է քրեական գործ⁴⁸²:

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսվում է, որ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունը, հանդիսանալով Լիազորված մարմին, իրականացնում է ընտանիքում բռնության դեպքերի կենտրոնացված հաշվառում՝ կառավարության որոշմամբ սահմանված կարգով, ինչպես նաև այդ վիճակագրության ամենամյա հրապարակում իր պաշտոնական կայքում:

2019 թվականի հոկտեմբերի 10-ին ընդունվեց ՀՀ կառավարության 1381-Ն որոշումը, որով հաստատվում է ընտանեկան բռնության գործերով կենտրոնացված հաշվառման կարգը: Որոշման համաձայն ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունը, հանդիսանալով Լիազորված մարմին, յուրաքանչյուր կիսամյակ տեղեկությունները ստանալուց և ամփոփելուց հետո՝ իր պաշտոնական կայքում հրապարակում է համապատասխան ժամանակահատվածի վիճակագրական հաշվետվությունը (տեղեկատվությունը հրապարակվում է առնվազն վեց ամիսը մեկ անգամ): Նախարարության տվյալների համաձայն՝ համապարփակ վիճակագրության առաջին փաթեթը կիրապարակվի 2021 թվականի վերջին:

Ընտանեկան բռնությունը համարվում է բռնության ոչ բացահայտ ձև, ուստի տեղեկատվությունն ու վիճակագրությունն ամբողջությամբ չեն արտացոլում իրական պատկերը: Վիճակագրական տվյալների ճշգրտության վրա ազդում են նաև այլ գործոններ, օրինակ՝ հասարակության ընկալումը, որ այդ դեպքերը մասնավոր կյանքի խնդիր են և դրանց մասին բարձրաձայնելը անոթալի է կամ կարող է սպառնալ տուժողի կյանքին: Արդյունքում, շատերը խուսափում են հաղորդել իրենց հայտնի բռնության դեպքերի մասին: Սակայն, վիճակագրությունը հաստատում է խնդրի գոյությունը: Իրավասու մարմինների տրամադրած տվյալները ցույց են տալիս, որ ընտանեկան բռնությունն անհամաչափ է ազդում կանանց վրա⁴⁸³:

«Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետի համաձայն ընտանիքում բռնության կանխարգելման և ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության բնագավառում ոստիկանությունը լիազոր մարմինն է տրամադրում է ընտանիքում բռնության դեպքերի վերաբերյալ իր վարած վիճակագրությունը⁴⁸⁴: ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի սեպտեմբերի 24-ի թիվ 22-Լ հրամանը հաստատում է ընտանեկան բռնության դեպքերի վերաբերյալ ոստիկանության ստորաբաժանումների հաշվետվության ձևը: Համաձայն թիվ 22-Լ հրամանի Երևան քաղաքի վարչությունը և մարզային վարչությունները հաշվետվությունները կազմում են 3 ամիսը մեկ: Մասնագիտացված վարչությունն ապահովում է ընտանեկան բռնության դեպքերի վիճակագրության ամփոփումը, վերլուծությունը, վիճակագրության վարումը՝ անհրաժեշտության դեպքում տարածքային ստորաբաժանումներին գործնական-մեթոդական օգնության տրամադրումը:

⁴⁸² ՀՀ կառավարության 10.10.2019թ. N-1381-Ն որոշում:

⁴⁸³ Նույն տեղում:

⁴⁸⁴ <https://www.refworld.org/pdfid/5a6b2e274.pdf>

7.4 ԿԱՆԱՆՑ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱՑՎԱԾ ՀԿ-ՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ԲԱԶՄԱՈՒՈՐՏ ԱՇԽԱՏԱՆՔՈՒՄ

Կանանց հասարակական կազմակերպություններն ամբողջ Եվրոպայում ունեն լավ կազմակերպված աջակցության մասնագիտացված ծառայություններ ընտանեկան բռնությունից տուժած կանանց և երեխաների համար: Կանանց հասարակական կազմակերպություններն անկախ են պետական հաստատություններից: Նրանք մասնագիտացված են և գործում են զենդերազգային և մարդու իրավունքների վրա հիմնված մոտեցմամբ: Գլխավոր առանձնահատկությունն այն է, որ նրանք ունեն տուժողների իրավունքները պաշտպանելու համար անհրաժեշտ միջոցներ և ծառայություններ (օգնության գծեր, ապահով կացարաններ, խորհրդատվություն և ձգնաժամային կենտրոններ), որտեղ աշխատում է պատրաստված և մասնագիտացված անձնակազմ: «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան սատարում է այն գաղափարին, որ մի շարք գործակալություններ համաձայնեցված և համակարգված ջանքերի շնորհիվ լավագույն ձևով աջակցում են ԿՆԲ-ի տուժողներին:

Իրավապահ մարմինները, որոնք հանցագործության վայր ժամանելու ահազանգ ստանալիս սովորաբար առաջինն են տուժողի հետ կապ հաստատում, պետք է կարողանան տուժողին ուղղորդել մասնագիտական օժանդակության ծառայություններ, օրինակ՝ ապաստարան կամ բռնաբարությունների հարցերով ձգնաժամային կենտրոն, որոնց գործունեությունը սովորաբար իրականացվում է ՀԿ-ների կմիջոցով⁴⁸⁵: Կոնվենցիան նաև ճանաչում է, որ մասնագիտական օժանդակության ծառայությունները մասնագիտացել են այնպիսի օժանդակության և աջակցության ծառայությունների տրամադրման հարցում, որոնք հարմարեցված են, հաճախ՝ չմիջնորդավորված կերպով, կանանց նկատմամբ բռնության կամ ընտանեկան բռնության առանձին ձևերի տուժողների կարիքներին և բաց չեն լայն հանրության համար: Թեև այս ծառայությունները կարող են իրականացվել կամ ֆինանսավորվել պետական մարմինների կողմից, մասնագիտական ծառայությունների մեծ մասը տրամադրում են ՀԿ-ները⁴⁸⁶: Կանանց նկատմամբ բռնության տուժողների հատուկ կարիքներին համապատասխան արդյունավետ աջակցության միջոցով տուժողների իրավագործման բարդ խնդրի լուծումը «լավագույնս ապահովվում է կանանց կազմակերպությունների կողմից և տրամադրվող օժանդակության ներքո տարբեր ծառայությունների միջոցով, այդ թվում՝ զենդերային հիմքով բռնության վերաբերյալ խորը գիտելիքներով օժտված, մասնավորապես խորհրդատվական կենտրոնների, ապաստարանների, բռնաբարության ենթարկված կանանց համար ձգնաժամային կենտրոնների և սեռական բռնության տուժողների աջակցության կենտրոնների»⁴⁸⁷:

Կանանց հասարակական կազմակերպությունների կողմից իրականացվող աջակցության հատուկ ծառայությունները կարևոր են երաշխավորելու համար, որ տուժողների իրավունքները միշտ գտնվում են նրանց գործունեության կենտրոնում, և որ կանայք ստանում են իրավագործեցող աջակցություն: Վերջիններիս անկախությունը չի նշանակում, որ

⁴⁸⁵ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց, պարբերություն 114:

⁴⁸⁶ Տե՛ս նույն տեղում, պարբերություն 125:

⁴⁸⁷ Տե՛ս նույն տեղում, պարբերություն 132:

պետությունը պարտավոր չէ ֆինանսավորել նրանց աշխատանքը: Կայուն և երկարատև ֆինանսավորումը չափազանց կարևոր է կանանց հասարակական կազմակերպությունների կողմից մատուցվող աջակցության ծառայությունները պահպանելու համար: Պետությունը պետք է երաշխավորի երկարաժամկետ ֆինանսավորում իրավական կարգավորումների միջոցով:

Ըստ Եվրոպայի խորհրդի «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիայի **ընդհանուր աջակցության ծառայությունները**, ինչպիսիք են ամոլազատական ծառայությունները կամ սոցիալական աշխատանքի կենտրոնի ծառայությունները, այն ծառայություններն են, որոնք մատչելի են լայն բնակչության համար, մինչդեռ՝ **մասնագիտացված աջակցության ծառայությունները** մատչելի են և նախատեսված են կանանց և նրանց երեխաների համար, ովքեր տուժել են կանանց նկատմամբ բռնությունից: Տուժողներին աջակցությունն առավել արդյունավետ է համարվում այն դեպքում, երբ բազմաոլորտ թիմերը տուժողներին ուղղորդում են մասնագիտացված աջակցության ծառայություններ, եթե դրանք գոյություն ունեն տեղական մակարդակում:

«Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան կոչ է անում⁴⁸⁸.

- ճանաչել, խրախուսել և աջակցել կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության դեմ պայքարում ՀԿ-ների աշխատանքին.
- արդյունավետ համագործակցություն իրականացնել ՀԿ-ների հետ:

Բազմաոլորտային թիմերի համար շատ կարևոր և ցանկալի է ստեղծել մասնագիտացված ծառայությունների հետ ուղղորդման և սերտ համագործակցության համակարգ:

Հեռանկարային գործելակերպի օրինակ՝ տուժողների իրավունքների պաշտպաններ

Որոշ երկրներում գործում են այսպես կոչված ընտանեկան բռնության ենթարկված կանանց իրավունքների պաշտպաններ կամ խորհրդատուներ: Նրանք դասական իմաստով իրավաբաններ չեն, այլ հիմնականում կանայք, որոնք աշխատում են տուժողների աջակցության մասնագիտացված ծառայություններում, և նրանց գործառույթը տուժողների իրավունքները, շահերը և կարիքները ներկայացնելն է:

«Իրավունքների պաշտպանների/աջակիցների» աշխատանքում կարևորագույն նշանակություն ունեն հետևյալ սկզբունքներն ու չափանիշները.

- Բռնության ենթարկված բոլոր կանայք ունեն աջակցության իրավունք՝ մասնագիտացված աջակցության ծառայության «իրավունքների պաշտպանի» կողմից:
- Ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց իրավունքների պաշտպանները կամ խորհրդատուները տրամադրում են խորհրդատվություն, որը կօգնի տուժողին անդրադառնալ իր իրավիճակին, ծանոթանալ իր իրավունքներին, մշակել և իրականացնել անվտանգության ծրագրեր: Նրանք նաև գործնական աջակցություն են տրամադրում՝ ուղղորդելով տուժողին ուստիկանություն կամ դատարան և տուժողի անունից՝ նրա իրավունքները պաշտպանելուն ուղղված գործունեություն են իրականացնում:

⁴⁸⁸ CETS 210 - Կանանց նկատմամբ բռնություն և ընտանեկան բռնություն, 11.V.2011, հոդված 9:

- Իրավունքների պաշտպանը հանդես է գալիս տուժողի անունից դեպքերի դիտարկման միջգերատեսչական աշխատաժողովներում:
- Եթե իրավունքների պաշտպանը հերթափոխի մեջ չի գտնվում, մասնագիտացված աջակցության ծառայությունները պետք է առաջնահերթ աջակցություն ցուցաբերեն արտակարգ իրավիճակում հայտնված տուժողին. հետևաբար, ցանկալի է, որ նման ծառայությունները հասանելի լինեն շուրջօրյա ռեժիմով կամ օրական առնվազն 12 ժամ (առավոտյան 8.00-ից երեկոյան 20.00-ը):

Աղբյուրը՝ Լոգար Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա Բ. (2015թ.), էջ 62⁴⁸⁹ :

Գործողություն 16. Միջգերատեսչական խմբի աշխատանքը⁴⁹⁰

Նպատակը. Մասնագետների իրազեկվածության բարձրացում միջգերատեսչական թիմի հրատապ գործողությունների, տուժողին լուրջ սպառնալիքի, ծանր հոգեկան և/կամ ֆիզիկական տրավմայի, բռնության սրման կամ սպանության ռիսկի դեպքերում միջգերատեսչական թիմի արձագանքման եղանակների վերաբերյալ:

Թիրախային խումբ. Վերապատրաստման բոլոր մասնակիցները: Սովորաբար, միջգերատեսչական համագործակցության վերաբերյալ վերապատրաստումը ներառում է միջգերատեսչական թիմի բոլոր անդամներին, իսկ դրա անհնարինության դեպքում, այդ կառույցների, այդ թվում՝ սոցիալական ծառայությունների, դատական համակարգի, ՀԿ-ների, տուժողների աջակցության մասնագիտացված ծառայությունների, առողջապահության և կրթության ծառայությունների դերը կարող են ստանձնել վերապատրաստման այլ մասնակիցները:

Տևողությունը. Տևողությունը 70 րոպե

Օժանդակ նյութեր. Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. «Ռիսկի գործոնների ցանկ» (կազմվել է անվտանգության ծրագրման գործողության ընթացքում), Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. «Ռիսկերի բացահայտում և գնահատում. դեպքերի նկարագրություն՝ 1 և 2», Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. «Կառուցակարգված անվտանգության ծրագրի կազմում» (կազմվել է անվտանգության ծրագրի կազմման գործողության ընթացքում), ֆլիպչարթ գրատախտակ, մարկերներ:

Անցկացման ձևը. Դերախաղ (30 րոպե), ամբողջ խմբով քննարկում (40 րոպե):

Ցուցումներ. Դասընթացավարը մասնակիցներին խնդրում է կազմել երեք խումբ:

Առաջին խումբը միջգերատեսչական թիմն է, որտեղ մասնակիցները որոշում են, թե որ հաստատությունները/կազմակերպությունները պետք է մասնակցեն

⁴⁸⁹ Լոգար, Ռ. և Մարգանովա-Վարգովա, Բ. (2015թ.) «Բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի արդյունավետ բազմագործակալական համագործակցություն», վերապատրաստողների վերապատրաստման ձեռնարկ: Ստրասբուրգ, Եվրոպայի խորհուրդ, էջ 62:

⁴⁹⁰ Աղապտացված Բրանկովիչ, Բ. և Միրչևա, Ս.-ից, 2016թ.:

տվյալ թիմային աշխատանքին: Ըստ այդմ, թիմը կարող է բաղկացած լինել ուստիկանության, սոցիալական ծառայությունների, առողջապահության և կրթության ծառայությունների մասնագետներից, տուժողների մասնագիտացված ծառայություններից և տուժողից: Յուրաքանչյուր մասնակից ստանձնում է թիմի որևէ անդամի, նաև տուժողի դերը: Մասնակիցների նպատակն է անցկացնել միջգերատեսչական թիմի հանդիպում և մշակել անվտանգության ծրագիրը:

Մյուս մասնակիցները կազմում են երկու այլ խումբ: Առաջին խումբը վերահսկում է միջգերատեսչական թիմի աշխատանքը և վերլուծում է առաջարկվող գործողությունները տուժողի տեսանկյունից՝ պատասխանելով հետևյալ հարցին. որքանով են առաջարկվող միջոցները նպաստում տուժողի անվտանգությանը: Երկրորդ խումբը վերահսկում է միջգերատեսչական թիմի աշխատանքը և վերլուծում է առաջարկվող գործողությունները տուժողի տեսանկյունից՝ պատասխանելով հետևյալ հարցին. ինչպե՞ս առաջարկվող միջոցները թույլ կտան տուժողին ազատվել անհանգստության և վախի զգացումից, կամ արդյո՞ք դրանք կունենան հակառակ ազդեցություն (ավելի լուրջ խնդիրներ կառաջացնեն նրա համար):

Գործողություն. Անվտանգության ծրագրի մշակում և գնահատում: Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. «Կառուցակարգված անվտանգության ծրագրում կազմում» (կազմվել է անվտանգության ծրագրի կազմման գործողության ընթացքում) և առաջարկվող գործողությունների գնահատում տուժողի տեսանկյունից (Մասնակիցներին բաժանվող նյութ. «Առաջարկվող գործողությունների գնահատում տուժողի տեսանկյունից»):

Գործողությունների և խմբային քննարկման ուղեցույց. Մասնակիցը պատրաստում է իր դերը և կատարում դերախաղը: Վերահսկողների թիմը գրառումներ է կատարում «Առաջարկվող գործողությունների գնահատում տուժողի տեսանկյունից» մասնակիցներին բաժանվող նյութում: Դասընթացավարը հրավիրում է յուրաքանչյուր խմբից մեկ զեկուցողի ներկայացնել խմբի առաջարկած անվտանգության միջոցառումները, ինչպես նաև մշակված անվտանգության ծրագիրը: Դասընթացավարն այնուհետև հրավիրում է յուրաքանչյուր թիմի վերահսկողներին՝ ներկայացնել առաջարկվող միջոցառումների վերաբերյալ դիտարկումներ՝ տուժողի տեսանկյունից: Վերջում, դասընթացավարն ամփոփում է դիտարկումներն այն մասին, թե որքանով առաջարկվող միջոցները կնպաստեն տուժողի անվտանգությանը և աջակցությանը:

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ.

Առաջարկվող գործողությունների գնահատում տուժողի տեսանկյունից –1

Առաջին խումբը վերահսկում է միջգերատեսչական թիմի աշխատանքը և վերլուծում է առաջարկվող գործողությունները տուժողի տեսանկյունից՝ պատասխանելով հետևյալ հարցին. **Որքանով են առաջարկվող միջոցները նպաստում տուժողի և նրա երեխաների անվտանգությանը:**

Միջոց	Որքանով է այն նպաստում տուժողի և նրա երեխաների անվտանգությանը

Մասնակիցներին բաժանվող նյութ.

Առաջարկվող գործողությունների գնահատում տուժողի տեսանկյունից – 2

Երկրորդ խումբը վերահսկում է միջգերատեսչական թիմի աշխատանքը և վերլուծում է առաջարկվող գործողությունները տուժողի տեսանկյունից՝ պատասխանելով հետևյալ հարցին. **Որքանով առաջարկվող միջոցները թույլ կտան տուժողին ազատվել անհանգստության և վախի զգացումից, կամ արդյո՞ք դրանք կունենան հակառակ ազդեցությունը (ավելի լուրջ խնդիրներ կառաջացնեն նրա համար):**

Միջոց ⁴⁹¹	Որքանով առաջարկվող միջոցները թույլ կտան տուժողին ազատվել վախի զգացումից
Միջոց	Այս միջոցը նույնիսկ ավելի մեծ խնդիրներ է առաջացնում տուժողի համար:

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

Հավելված 1
 ՀՀ ոստիկանության պետի
 24.09.2019
 թիվ 22-L հրամանի

ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության ստորաբաժանումների կողմից
 ընտանիքում բռնության դեպքերով կատարված աշխատանքների վերաբերյալ

20

/նշել 1-ին եռամսյակ, 1-ին կիսամյակ, 9 ամիսներ, տարի/

/ ոստիկանության ստորաբաժանման անվանումը /

1.	Հաշվետու ժամանակահատվածում գրանցվել է ընտանիքում բռնության դեպք, որից՝	ֆիզիկական	հոգեբանական	սեռական	տնտեսական	անտեսում			
Ըստ ընտանեկան կապերի									
	Կենակցի կողմից	ամուսնու կողմից կնոջ նկատմամբ	կնոջ կողմից ամուսնու նկատմամբ	ծնողի կողմից զավակի նկատմամբ	զավակի կողմից ծնողի նկատմամբ	ընտանիքի այլ անդամներ			
2.	Ընտանիքում բռնություն գործադրած անձ, որից	արական սեռի	իգական սեռի	Տեղեկատվություն աշխատանքային գործունեության մասին		Կրթություն		Տեղեկատվություն դատապարտված լինելու մասին	
աշխատում է				չի աշխատում	բարձրագույն	միջնակարգ	Դատապարտվել է	Չի դատապարտվել	
3.	Ընտանիքում բռնության ենթարկված անձ, որից	արական սեռի	իգական սեռի	Տեղեկատվություն աշխատանքային գործունեության մասին		Կրթություն		Տեղեկատվություն դատապարտված լինելու մասին	
employed				unemployed	բարձրագույն	միջնակարգ	Դատապարտվել է	Չի դատապարտվել	

4.	Ընտանիքում բռնություն գործադրած անչափահաս, որից	արական սեռի	իգական սեռի	անչափահաս մինչև 14 տարեկան	անչափահաս 14-15 տարեկան	անչափահաս 16-17 տարեկան
5.	Ընտանիքում բռնության ենթարկված անչափահաս, որից	արական սեռի	իգական սեռի	անչափահաս մինչև 14 տարեկան	անչափահաս 14-15 տարեկան	անչափահաս 16-17 տարեկան
6.	Ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի նկատմամբ կիրառված պաշտպանության միջոցները, որից	Նախազգուշացում	Անհետաձգելի միջամտության որոշում	Պաշտպանական որոշում / հսկողության հանձնված /		
7.	Անհետաձգելի միջամտության որոշմամբ կիրառված սահմանափակումներ, որից	Հարկադրել ընտանիքում բռնություն գործադրած անձին անհապաղ հեռանալ ընտանիքում բռնության ենթարկվածի տարածքից և արգելել այնտեղ վերադարձը մինչև որոշմամբ սահմանված ժամկետի լրանալը:	Արգելել ընտանիքում բռնություն գործադրած անձին այցելել իր հետ համատեղ բնակելի տարածքում բնակվող՝ ընտանիքում բռնության ենթարկվածին, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ նրա խնամքի տակ եղող անձանց՝ նրանց աշխատանքի, ուսման հանգստի, բնակվելու կամ այլ վայրեր:	Արգելել ընտանիքում բռնություն գործադրած անձին այնպիսի հեռավորությունից ավել մոտենալ ընտանիքում բռնության ենթարկվածին, որն ընտանիքում բռնության ենթարկված անձի մեջ ողջամտորեն հիմնավոր վախ կառաջացնի իր անձնական անվտանգությանը սպառնացող վտանգի մասին:	Մինչև որոշմամբ սահմանված ժամկետի լրանալն ի պահ վերցնել բռնություն գործադրած անձի տիրապետման տակ գտնվող զենքը	Արգելել ընտանիքում բռնություն գործադրած անձին հեռախոսային, նամակագրական կամ այլ միջոցներով հաղորդակցվել ընտանիքում բռնություն ենթարկվածի, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ նրա խնամքի տակ եղող անձանց հետ:

8.	Տեղեկատվություն բռնություն գործադրած անձի կողմից պաշտպանական որոշումների խախտմանման վերաբերյալ, ընդամենը, որից՝	Նախագգուշացում	Անհետաձգելի միջամտության որոշում	Պաշտպանական որոշում	Տեղեկատվություն պաշտպանական միջոցների փոփոխման վերաբերյալ			
					նախագգուշացումը փոփոխվել է անհետաձգելի միջամտության որոշման	անհետաձգելի միջամտության որոշումը փոփոխվել է պաշտպանական որոշման		
9.	Հաշվառվել է բռնություն գործադրած անձ, որից	արական սեռի	իգական սեռի	անչափահաս				
				արական սեռի	իգական սեռի	տարիքը		
						անչափահաս մինչև 14 տարեկան	անչափահաս 14-15 տարեկան	անչափահաս 16-17 տարեկան
10.	Ընտանիքում բռնություն գործադրած անձը բռնություն գործադրելու պահին գտնվել է անմեղսունակության վիճակում ակոհոլի, թմրանյութի, թունանյութի ազդեցության տակ, ընդամենը, որից՝	անմեղսունակության վիճակ	ակոհոլի, ազդեցության տակ	թմրանյութի ազդեցության տակ	թունանյութի ազդեցության տակ			
11.	Հաշվետու ժամանակահատվածում արձանագրվել է ընտանեկան բռնության դեպք, որից՝	Հաշվետու ժամանակահատվածում հաշվառման է վերցվել	Հաշվետու ժամանակահատվածում հաշվառումից հանվել է	Որոնցից				
				ուղարկվել են բնակության վայրի ոստ. մարմին	Ուղղորդվել են			
					աջակցության կենտրոն	ապաստարան		
12.	Հաշվետու ժամանակահատվածում հաշվառումից հանվել է ընդամենը, որից՝	Հետևյալ հիմքերով						
		Եթե անձը հաշվառման ընթացքում ձեռք է բերել հոգեկան հիվանդություն և հաշվառվել համապատասխան բժշկական հաստատությունում,	Եթե անձը մեկ տարուց ավելի բնակվում է ՀՀ սահմաններից դուրս	Եթե լրացել է կանխարգելիչ քարտի վարման ժամկետը	պարտադիր զինվորական ծառայության	մահվան դեպքում	օրենքով սահմանված այլ դեպքերում	

.....
/տարածքային մարմնի անվանումը/

Հավելված 2
ՀՀ ոստիկանության պետի
17.07.2019թ.

թիվ 115 -L հրամանի

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ն Ք
Ը Ն Տ Ա Ն Ի Ք ՈՒ Մ Բ ՈՒՆՈՒԹ Յ ՈՒ Ն Գ ՈՐԾ Ա Դ Ի Ա Շ Ա Ն Ձ Ի Ն
Կ Ա Ն Խ Ա Ր Գ Ե Լ Ի Չ Հ Ա Շ Կ Ա Ո Մ Ա Ն Վ Ե Ր Ց Ն Ե Լ ՈՒ Վ Ե Ր Ա Բ Ե Ր Յ Ա Լ

..... թիվ « » 201 թ.
/նշել քարտի գրանցման համարը/ /հաշվառման վերցնելու օրը, ամիսը, տարին/

.....
/հաշվառման վերցնելու հիմքերը/

1.
/հաշվառվողի ազգանունը, անունը, հայրանունը/

2. Ծննդյան օրը, ամիսը, տարին « » 201 թ.

3.
/հաշվառվողի բնակության վայրը /

Ծանոթություն՝ 1.Սույն տեղեկանքը լրացվում և Հայաստանի Հանրապետության հասարակական անվտանգության ապահովման գլխավոր վարչություն է ուղարկվում անձին հաշվառման վերցնելուց հետո 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում: 2. Անձին հաշվառումից հանելու և այլ փոփոխություններ լինելու դեպքում 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում տեղյակ է պահվում Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության հասարակական անվտանգության ապահովման գլխավոր վարչություն:

..... պետ

/ոստ. տարածքային մարմնի անվանումը/

ոստիկանության
/կոչումը/

.....
/անունը, ազգանունը, հայրանունը/

« » 201 թ.

.....
/տարածքային մարմնի անվանումը/

Հավելված 3
ՀՀ ոստիկանության պետի
17. 07. 2019թ.
թիվ 115 -L հրամանի

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ն Ք
Ը Ն Տ Ա Ն Ի Ք Ո Ւ Մ Բ Ո Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Գ Ո Ր Ծ Ա Դ Ր Ա Ծ Ա Ն Ձ Ի Ն
Կ Ա Ն Խ Ա Ր Գ Ե Լ Ի Չ Հ Ա Շ Վ Ա Ռ Ո Ւ Մ Ի Ց Հ Ա Ն Վ Ե Լ Ո Ւ Վ Ե Ր Ա Բ Ե Ր Յ Ա Լ

1. _____
/հաշվառվողի ազգանունը, անունը, հայրանունը/
2. Ծննդյան օրը, ամիսը, տարին « » 201 թ.
3. _____
/հաշվառվողի բնակության վայրը /

Ծանոթություն՝ 1. Հաշվառվողին հաշվառումից հանելու դեպքում 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում տեղյակ է պահվում Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության հասարակական անվտանգության ապահովման գլխավոր վարչություն:

..... պետ

/ոստ. տարածքային մարմնի անվանումը/

ոստիկանության
/կոչումը/

.....
/անունը, ազգանունը, հայրանունը/

« » 201 թ.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ՔԱՐՏ թիվ

**ԸՆՏԱՆԻՔՈՒՄ ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՐԱԾ ԱՆՁԻՆ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼԻՉ
ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՎԵՐՅՆԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

1. _____

/ոստ. ստորաբաժանումում հաշվառման մեջ գտնվող անձի անունը, ազգանունը/

2. _____

/ծննդյան վայրը և տարեթիվը/

3. _____

/բնակության հասցեն և հեռախոսի համար/

4. _____

/աշխատանքի կամ ուսման վայրը, պաշտոնը հեռախոսի համարը/

5. Հաշվառման վերցնելու հիմքերը

6. Անձը բնութագրող տվյալներ

7. _____

/ընտանիքում բռնության տեսակը, որը կատարել է բռնություն գործադրող անձը/

Քարտը կազմեց

/պաշտոն, կոչում, անուն, ազգանուն/

« » 201 թ.

Հավելված 5
 ՀՀ ոստիկանության պետի
 17. 07. 2019թ.
 թիվ 115 -L հրամանի

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
 ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ**

/ոստիկանության տարածքային մարմնի անվանումը /

**Մ Ա Տ Յ Ա Ն
 ԸՆՏԱՆԻՔՈՒՄ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՐԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ**

թիվ

Սկսվել է « » 201 թ.

Ավարտվել է « » 201 թ.

Հ/հ	Ա.Ա.Ա. ծննդյան օր, ամիս, տարի և վայր	Բնակության վայրի հասցեն, հեռ. համարը	Աշխատանքի վայրը, պաշտոնը, ուսման վայրը, հեռ. համարը	Հաշվառման վերցնելու և կանխարգելիչ հաշվառման քարտ կազմելու հիքերը	Կանխարգելիչ հաշվառման քարտ կազմելու օրը, ամիսը, տարին	Կանխարգելիչ հաշվառման քարտ վարողի պաշտոնը, կոչումը, ազգանունը, անունը, հայրանունը	Երբ, ում նկատմամբ և ընտանիքում բռնության ինչ արագ է կատարել	Կանխարգելիչ հաշվառումից հանելու օրը, ամիսը տարեթիվը	Կանխարգելիչ հաշվառումից հանելու հիմքերը	Չարթանություն
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ**

/ոստիկանության տարածքային մարմնի անվանումը /
)

**ԿԱՆԽԱՐԳԵԼԻՉ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՔԱՐՏ ԹԻՎ
ԸՆՏԱՆԻՔՈՒՄ ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՐԱԾ ԱՆՁԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

/հաշվառվողի ազգանունը, անունը, հայրանունը/

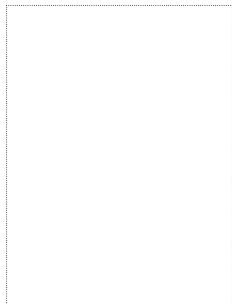
Ծնվ. « » թ.

/բնակության հասցեն/

/նշել կանխարգելիչ հաշվառման վերցնելու հիմքերը/

Սկսվել է « » 201 թ.

Ավարտվել է « » 201 թ.

Հաշվառվողի լուսանկարը « » 201 թ.

(լուսանկարի փակցման ամսաթիվը)

Նշումներ`

Ցուցակի համաձայն կանխարգելիչ հաշվառման քարտում կարված և համարակալված է ընդամենը

« » թերթ

« » 201 թ.

(ԱԳՈԲԿ բաժանմունքի (խմբի) աշխատակցի

(ստորագրությունը, ազգանունը, անունը, հայրանունը)

(լրացվում է անձին կանխարգելիչ հաշվառումից հանելու դեպքերում)

« » 201 թ.

Միջազգային իրավական փաստաթղթեր

- ▷ Եվրոպայի խորհրդի «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա (Ստամբուլի կոնվենցիա)
- ▷ ՄԱԿ-ի «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիա, (ԿՆԽՎԿ)
- ▷ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիա (ՄԻԵԿ)
- ▷ «Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման մասին» հռչակագիր, (ԿՆԲՎՀ)
- ▷ ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղար, Կանանց նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերի խորացված ուսումնասիրություն, ՄԱԿ-ի Փաստաթուղթ Ա / 61/122 / Հավելված 1 (2006 թ. հունիսի 6)
- ▷ ԿՆԽՎԿ, Ընդհանուր հանձնարարական թիվ 19
- ▷ ԿՆԽՎԿ, Ընդհանուր հանձնարարական թիվ 28
- ▷ ԿՆԽՎԿ, Ընդհանուր հանձնարարական թիվ 35
- ▷ Կանանց նկատմամբ բռնության, դրա պատճառների և հետևանքների վերաբերյալ հատուկ զեկուցողի զեկույց, ՄԱԿ-ի փաստաթուղթ. E/CN.4/1995/42 (նոյեմբերի 22, 1994թ.)
- ▷ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց, Եվրոպայի խորհրդի պայմանագրերի շարք՝ թիվ 210
- ▷ «Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին» Վիեննայի կոնվենցիա
- ▷ «Կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման, պատժի և բռնության վերացման» միջամերիկյան կոնվենցիա
- ▷ Մարդու և ժողովուրդների իրավունքների մասին աֆրիկյան խարտիայի՝ Աֆրիկայում կանանց իրավունքների մասին արձանագրություն
- ▷ «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիր
- ▷ «Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիր
- ▷ ՄԱԿ-ի «Կանանց քաղաքական իրավունքների մասին» կոնվենցիա
- ▷ ՄԱԿ-ի «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիա
- ▷ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայի թիվ 12 արձանագրություն
- ▷ Վերանայված եվրոպական սոցիալական խարտիա
- ▷ Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց շահագործման (թրաֆիկինգ) դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա
- ▷ «Սեռական շահագործումից և սեռական չարաշահումից երեխաների պաշտպանության մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա (Լանզարոտեի կոնվենցիա)
- ▷ Պեկինի հռչակագիր և գործողությունների հարթակ (1995 թ.)

- ▷ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի Rec (85)4 հանձնարարական ընտանիքում բռնության վերաբերյալ
- ▷ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի Rec (96)5 հանձնարարական աշխատանքային և ընտանեկան կյանքի համատեղման վերաբերյալ
- ▷ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի Rec (2002)5 հանձնարարական բռնությունից կանանց պաշտպանության վերաբերյալ
- ▷ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի Rec (2007)17 հանձնարարական գենդերային հավասարության չափանիշների և մեխանիզմների վերաբերյալ
- ▷ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդի համընդհանուր պարբերական դիտարկման աշխատանքային խմբի 2020թ. հունվարի 20-31-ի 35-րդ նստաշրջանի զեկույց «Հայաստանյան ամփոփագիր»
- ▷ ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման նպատակներ, նպատակ 5
- ▷ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհուրդ (2013թ.): Կանանց նկատմամբ բռնության, դրա պատճառների և հետևանքների վերաբերյալ հատուկ զեկուցող Ռաչիդա Մանջոն կանանց նկատմամբ բռնության վերացման պետական պատասխանատվության մասին (A/HRC/23/49), ժնև
- ▷ Եվրոպայի խորհուրդ, 2018-2023 թթ.. գենդերային հավասարության ռազմավարություն
- ▷ ԷԿՕՍՕՍ-ի բանաձև 2005/20.

ՄԻԵԴ-ի դատական պրակտիկա

- ▷ **Օփուլն ընդդեմ Թուրքիայի**, Գանգատ թիվ 33401/02 2009թ.
- ▷ **Բևակուան և Ա.-ն ընդդեմ Բուլղարիայի**, Գանգատ թիվ 71127/01, 12 հունիսի 2008թ.
- ▷ **Բրանկո Տոմաշիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի**, Գանգատ թիվ 46598/06, 2009թ.
- ▷ **Բասլանն ընդդեմ Ռումինիայի**, Գանգատ թիվ 49645/09, 2017թ.
- ▷ **Ալդինն ընդդեմ Թուրքիայի**, Գանգատ թիվ 23178/94, 1997թ.
- ▷ **Կոնտրովան ընդդեմ Սլովակիայի**, Գանգատ թիվ 7510/04, 2005թ.
- ▷ Տեղեկագիր՝ Բռնություն կանանց նկատմամբ.
https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Violence_Woman_ENG.pdf
- ▷ Տեղեկագիր՝ Ընտանեկան բռնություն.
https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Domestic_violence_ENG.pdf

ԿՆԽՎԿ-ի դատական պրակտիկա

- ▷ **Յըլդըրըմն ընդդեմ Ավստրիայի**, Հաղորդագրություն թիվ 06/2005, CEDAW/C/39/D/6/2005:
- ▷ **X և Y-ն ընդդեմ Վրաստանի**, Հաղորդագրություն թիվ 24/2009, CEDAW/C/61/D/24/2009 (2015թ.):
- ▷ **Գյոկչենն ընդդեմ Ավստրիայի**, Հաղորդագրություն թիվ 5/ 2005, CEDAW/C/39/D/5/2005:
- ▷ **Անխելա Գոնզալես Կառենյոն ընդդեմ Իսպանիայի**, Հաղորդագրություն թիվ 47/2012, CEDAW/C/58/D/47/2012 (2014թ.):

Ներպետական օրենսդրական դաշտ

- ▷ ՀՀ Սահմանադրություն
- ▷ ՀՀ ընտանեկան օրենսգիրք
- ▷ ՀՀ քրեական օրենսգիրք
- ▷ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք
- ▷ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրք
- ▷ ՀՀ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրք
- ▷ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք
- ▷ «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենք
- ▷ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք
- ▷ «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին» ՀՀ օրենք
- ▷ «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման պետական երաշխիքների մասին» ՀՀ օրենք
- ▷ «Միջազգային պայմանագրերի մասին» ՀՀ օրենք
- ▷ ՀՀ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1522 որոշում «ՀՀ քրեական օրենսգրքի 353.1 հոդվածի և դրա հետ փոխկապակցված «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին» օրենքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին և 3-րդ կետերի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ»
- ▷ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիր
- ▷ Հայաստանի Հանրապետությունում 2019-2023 թվականներին զենդերային քաղաքականության իրականացման ռազմավարություն և գործողությունների ծրագիր
- ▷ Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարություն և դրանից բխող 2020-2022 թվականների գործողությունների ծրագիր
- ▷ ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի 2020թ. տարեկան հաղորդում
- ▷ Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի արտահերթ զեկույց՝ Հայաստանի Հանրապետության կողմից Երեխայի իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիայով և դրան կից արձանագրություններով սահմանված պարտավորությունների կատարման վիճակի վերաբերյալ, 2019 թ.
- ▷ ՀՀ կառավարության 10.07.2018թ. N-786-Ն որոշում «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման խորհուրդ ստեղծելու և խորհրդի ձևավորման կարգը և գործառնությունները հաստատելու մասին»
- ▷ ՀՀ կառավարության 29.03.2019թ. N-333-Ն որոշում «Ընտանիքում բռնության ենթարկվածների ժամանակավոր ֆինանսական աջակցության հաշվեհամարի տնօրինման կարգը հաստատելու մասին»
- ▷ ՀՀ կառավարության 10.10.2019թ. N-1381-Ն որոշում «Ընտանիքում

բռնության դեպքերի կենտրոնացված հաշվառման կարգը սահմանելու մասին»

- ▷ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի 13.11.2018թ. N-119-Ն որոշում «Ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց ռեաբիլիտացիայի ծրագիրը և կազմակերպման կարգը հաստատելու մասին»
- ▷ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի 13.11.2018թ. N-120-Ն հրաման «Ընտանիքում բռնության ենթարկված և ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց միջև հաշտեցման կազմակերպման և իրականացման կարգը»
- ▷ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԱՐԴ/0176/01/11 որոշում «Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների գործը»
- ▷ ՀՀ կառավարության 2020 թվականի սեպտեմբերի 3-ի N 1474-Ն որոշում «Պաշտպանության ենթակա անձանց նկատմամբ ոստիկանության կողմից պաշտպանության միջոցների իրականացման կարգը սահմանելու մասին»
- ▷ ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 18-Լ հրաման «Ընտանիքում բռնության կրկնման կամ շարունակման անմիջականորեն ապառնացող վտանգի գնահատման չափորոշիչները հաստատելու մասին»
- ▷ ՀՀ ոստիկանության պետի 2020թ. մարտի 9-ի թիվ թիվ 15-Լ հրաման «Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության տարածքային ստորաբաժանումների անչափահասների գործերով և ընտանիքում բռնության կանխարգելման բաժանմունքներում (խմբերում) ընտանիքում բռնություն գործադրած անձանց կանխարգելիչ հաշվառման վերցնելու կարգը հաստատելու մասին»
- ▷ ՀՀ ոստիկանության պետի 2021 թվականի ապրիլի 30-ի թիվ 16-Լ հրաման «Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 15-Լ հրամանում փոփոխություն կատարելու մասին»
- ▷ ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 14-Լ հրաման «Անհետաձգելի միջամտության և պաշտպանական որոշումների համապատասխան պահանջների կատարման նկատմամբ հսկողության իրականացնելու կարգը սահմանելու մասին»
- ▷ ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 16-Լ հրաման «Ընտանիքում բռնության դեպքերի արձագանքման և բռնության ենթարկված անձանց հետ տարվող աշխատանքների արդյունավետության բարձրացման մասին»
- ▷ ՀՀ գլխավոր դատախազի կողմից ընդունված «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 4-րդ մասի իրականացման ուղեցույց»
- ▷ ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի հուլիսի 17-ի թիվ 17-Լ «Ընտանիքում բռնություն գործադրած անձի նկատմամբ նախազգուշացման և անհետաձգելի միջամտության որոշումների ձևերը հաստատելու մասին»
- ▷ ՀՀ ոստիկանության պետի 2019 թվականի սեպտեմբերի 24-ի թիվ 22-Լ հրաման «Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության ստորաբաժանումների կողմից ընտանիքում բռնության դեպքերով կատարված աշխատանքների վերաբերյալ հաշվետվության ձևը հաստատելու մասին»

- ▷ ՀՀ ոստիկանության պետի 2014 թվականի հունիսի 20-ի թիվ 2121-Ա հրաման «Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության ստորաբաժանումների հերթապահ մասերի և հերթապահ ծառայությունների գործունեությունը կանոնակարգելու մասին»
- ▷ ՀՀ ոստիկանության պետի առաջին տեղակալի 2019թ. մարտի 15-ի թիվ 5-Ց ցուցում

Օգտագործված գրականություն

- ▷ Aidis, R., Balasanyan, S., Shahnazaryan, G. (2019). USAID/Armenia Gender Analysis Inception Report and Work Plan. Banyan Global.
- ▷ Ad Hoc Committee on Preventing and Combating Violence against Women & Domestic Violence (CAHVIO). (2009). Case law of the European Court of Human Rights on violence against women, prepared by Christine Chinkin. Strasbourg: Council of Europe.
- ▷ Baldry, A.C. (2016). Training of Trainers Manual: Enhancing the Professional Capacity of the Bulgarian Police to Deal with Cases of Domestic Violence and Violence Against Women. Strasbourg: Council of Europe. Available at: <https://rm.coe.int/16806facd0>
- ▷ Baldry, A.C. and Duban, E. (2016). Training of Trainers Manual: Improving the Effectiveness of Law Enforcement and Justice officers in Combating Violence against Women and Domestic Violence. Strasbourg: Council of Europe. Available at: <https://rm.coe.int/16807016f3>
- ▷ Bekkers, P. (2016). Statement at the Gender Symposium: Combating Femicide, Vienna, Austria, 25 November 2016, <http://www.osce.org/secretariat/284606>
- ▷ Bell K. and Orcutt, H. (2009). PTSD and male perpetrated IPV. Journal of American Medical Association, 302, no. 5.
- ▷ Brankovic, B. (2012). Mapiranje kapaciteta specijalizovanih organizacija za podršku zrtvama rodno-zasnovanog nasilja: Prvi korak ka uspostavljanju jedinstvene nacionalne SOS linije. Beograd: Projekat Borba protiv seksualnog i rodno-zasnovanog nasilja u saradnji sa UNDP
- ▷ Brankovic, B. (2013). Vesti iz buducnosti: Istanbulska konvencija i odgovornost države za borbu protiv nasilja nad ženama. Funkcionisanje opštih servisa - operacionalizacija dužne prilježnosti. Beograd: UNDP
- ▷ Brankovic, B., Mirceva, S. (2016). "Training of Trainers Module for professionals in providing gender-sensitive support services to DV survivors in FYR Macedonia". (unpublished).
- ▷ Brankovic, B. (2017). "I have a dream": Femicide Prevention Watch. In: H. Hemblade, A. Filip, A. Hunt, M. Jasser, F. Kainz, M. Gerz, K. Platzer and M. Platzer (Eds.), Femicide, Volume VII: Establishing a Femicide Watch in Every Country. Vienna: Academic Council of United Nations (ACUNS) Vienna Liaison Office.
- ▷ Bourgois, P. (1999). In search of respect: Selling crack in El Barrio. New York: Cambridge University Press.
- ▷ Campbell, J. C. et al. (2009). "The Danger Assessment, Validation of a Lethality Risk Assessment Instrument for Intimate Partner Femicide".

Journal of Interpersonal Violence, Vol. 24, No. 4, Sage Publications, pp. 653-674.

- ▷ Coalition to Stop Violence Against Women. (2016). Femicide in Armenia: A Silent Epidemic. Available at: https://coalitionagainstviolence.org/wp-content/uploads/2016/05/Femicide_Report_ENG.pdf?be05b6
- ▷ Coalition to Stop Violence Against Women. (2017). Conference outcome paper of the Regional Conference Combating Violence against Women in Armenia and Georgia: Sharing experience and strategizing on further cooperation. Available at: https://issuu.com/csvwarmeria/docs/combating_violence/8
- ▷ Council of Europe (2008). Combating violence against women: Minimum standards for support services (authors: Kelly, L. and Dubois, L.). Strasbourg: Council of Europe. Available at: [https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF\(2007\)Study%20rev.en.pdf](https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF(2007)Study%20rev.en.pdf)
- ▷ Council of Europe. (2013). Gender matters. A manual on addressing gender-based violence affecting young people. (ed. Titley, G.). Strasbourg: Council of Europe. available at: http://www.eycb.coe.int/gendermatters/pdf/GenderMatters_EN_2013.pdf
- ▷ Council of Europe. (2015). Guaranteeing Equal Access of Women to Justice: Factsheet. Available at: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168066db99>
- ▷ Council of Europe. (2016). Preventing and Combating Violence against Women: A learning resource for training law enforcement and justice officers. Strasbourg: Council of Europe. available at: <https://rm.coe.int/16806ee727>
- ▷ Council of Europe. (2016). Barriers, Remedies and Good Practices for Women's Access to Justice in Five Eastern Partnership Countries. Strasbourg: Council of Europe. available at: <https://rm.coe.int/16806b0f41>
- ▷ Council of Europe. (2017) Training Manual for Judges and Prosecutors on Ensuring Women's Access to Justice. Strasbourg: Council of Europe. available at: <https://rm.coe.int/training-manual-women-access-to-justice/16808d78c5>
- ▷ Davies, P., (2011). Gender, crime, and victimization. SAGE. London.
- ▷ Dearing, A. (2002). "Austriski zakon o zastiti od nasilja u porodici", TEMIDA: Journal on victimization, gender and human rights, Issue 2, September 2002, p.12-22. Available at: <http://www.vds.rs/File/Tem0210ID.pdf>
- ▷ DeKeseredy, W.S., Alvi, S., Schwartz, M.D., & Tomaszewski, E.A. 2003). Under siege: Poverty and crime in a public housing community, Lanham,

MD: Lexington Books.

- ▷ Dobash, R. P., & Dobash, R. E. (2001). Risk Danger and Safety. 4 Domestic Abuse Quarterly.
- ▷ Dobash, R. P., & Dobash, R. E. (2004). Women's violence to men in intimate relationships. 44 British Journal of Criminology.
- ▷ Dutton, D.G. & Knopp, R. P. (2000). "A review of Domestic Violence risk instruments in Trauma". Violence and Abuse. Vol 1 No 2. pp. 171-181.
- ▷ ECOSOC. Vienna Declaration on Femicide, (2013), E/CN.15/2013/NGO/1.
- ▷ ECOSOC Resolution 2005/20. Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Available at: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>
- ▷ Ellison, L. (2002), Prosecuting Domestic Violence without Victim Participation. The Modern Law Review, 65: 834-858.
- ▷ Ertürk, Y. (2006). Integration of the human rights of women and the gender perspective: Violence against women, The due diligence standard as a tool for the elimination of violence against women, Report of the UN Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, E/CN.4/2006/61, 20 January 2006
- ▷ European Women's Lobby (2012) Responsibility of states in Europe regarding Violence against women EWL Report to the UN Special Rapporteur on Violence against Women, 30 October 2012. Brussels: EWL.
- ▷ Fals-Stewart, W. & Kennedy, C., Addressing intimate partner violence in substance-abuse treatment. Journal of Substance Abuse Treatment 29, no. 11 (2005): 5-17.
- ▷ Fernandez, M. Townsley, J. (2021). The Handbook on Gender-Responsive Police Services for Women and Girls subject to Violence. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women) United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Available at: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2021/01/handbook-gender-responsive-police-services>
- ▷ Food and Agriculture Organization of the United Nations (2017). Gender, Agriculture and Rural Development in Armenia. Budapest.
- ▷ Frederick, L. (2001). Effective Interventions in Domestic Violence Cases: Context is Everything. The Battered Women's Justice project. Available at: https://www.bwjp.org/assets/documents/pdfs/effective_interventions_context_is_everything.pdf
- ▷ FRA, European Union Agency for Fundamental Rights. 2014. Violence against women: an EU-wide survey, Main Results.

- ▷ Grann, M. and Wedin, I. (2002). Risk Factors for Recidivism among Spousal Assault and Spousal Homicide Offenders. *Psychology, Crime & Law*, Vol. 8 No. 1, pp. 5-23.
- ▷ Gondolf, E.W., Alcohol abuse, wife assault, and power needs. *Social Service Review*, 69, no. 2 (1995): 275-283.
- ▷ Guntzberger, M., Kostelny, K, and Ondoro. K. (2017). *Caring for Equality Baseline Report*. World Vision Armenia. Available at: <https://www.wvi.org/sites/default/files/Caring%20for%20Equality%20project%20baseline%20evaluation%20report%20final.pdf>
- ▷ Hanmer, J., Radford, J., Stanko, E. (1989). *Women, Policing and Male Violence: International Perspectives*. London: Routledge.
- ▷ Hester, M. (2006). Asking about domestic violence – implications for practice, in Humphreys, C. and Stanley, N. (Eds), *Domestic Violence and Child Protection – directions for good practice*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- ▷ Jacobson, N. & Gottman, J., *When Men Batter Women*, New York: Simon & Schuster.
- ▷ Johnson, M. P. (2006). *Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence*. *Violence against Women*, 1003-1018.
- ▷ Ignjatovic, T., Bogdanovic, M. (2004). O rodnoj ravnopravnosti u obrazovanju, I modul, [About Gender equality in the education, Module I] Priručnik za edukatore/ke, u okviru projekta: Škola za ravnopravnost: prvi korak ka uključivanju tematike rodne ravnopravnosti u redovne programe za učenike/ce i nastavnike/ce u Srbiji. Beograd: Centar za ženske studije, Fakultet političkih nauka (unpublished material)
- ▷ Inter-Agency Standing Committee (IASC). (2015). *Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action: Reducing risk, promoting resilience, and aiding recovery*. Available at: http://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf
- ▷ Kemshall, H. (1996). *Reviewing Risk: A review of research on the assessment and management of risk and dangerousness: Implications for policy and practice in the Probation Service (A Report for the Home Office Research and Statistics Directorate)*. Home Office.
- ▷ Krizsan, A., Pap, E. (2016). *Implementing a Comprehensive and Coordinated approach, An assessment of Poland's response to prevent and combat gender-based violence* Council of Europe. Strasbourg: Council of Europe. available at: <https://rm.coe.int/168064ecd8>
- ▷ Kropp, R. and Hart, S. (2000). The Spousal Assault Risk Assessment (SARA) Guide: Reliability and validity in adult male offenders. *Law and Human Behavior*, Vol.24, No.1, pp. 101-118.

- ▷ Logan, T.K. et al.,(2006). *Women and Victimization: Contributing Factors, Interventions, and Implications*. Washington, DC: American Psychological Association Press.
- ▷ Logar, R., and Marganova-Vargova, B. (2015). *Effective Multi-agency Co-operation for Preventing and Combating Violence: Training of Trainers Manual*. Strasbourg: Council of Europe. Available at: <https://rm.coe.int/16806ee730>
- ▷ Logar, R., Niemi, J. (2017). *Emergency Barring Orders In Situations Of Domestic Violence: Article 52 Of The Istanbul Convention*. Strasbourg: Council of Europe. Available at: <https://edoc.coe.int/en/violence-against-women/7426-emergency-barring-orders-in-situations-of-domestic-violence-article-52-of-the-istanbul-convention.html>
- ▷ London Family Court Clinic. (2004). *Handbook for Police Responding to Domestic Violence*. London.
- ▷ Maslow, A. H. (2014). *A Theory of Human Motivation*, the article from 1943, pre-printed, Floyd/USA.
- ▷ Mann L., Sargsyan.L. (2018). *Preventing and combating Violence against Women and Domestic Violence in Armenia*. Yerevan: Council of Europe. Available at: <https://rm.coe.int/eur-justice-eng/168093c14a>
- ▷ Mann, L. (2019). *Gap analysis and recommendations on the Armenian Law on Prevention of Violence within the Family, protections of victims of violence within the family and restoration of peace within the family and related police orders*. Strasbourg: Council of Europe.
- ▷ Manjoo, R., UN Human Rights Council (2012) *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Rashida Manjoo, Addendum: Summary report on the expert group meeting on gender-motivated killings of women, 16 May 2012, A/HRC/20/16/Add.4*
- ▷ Meier, Joan S. (1993) "Notes from the Underground: Integrating Psychological and Legal Perspectives on Domestic Violence in Theory and Practice," *Hofstra Law Review*: Vol. 21: Iss. 4, Article 4. Available at: <http://scholarlycommons.law.hofstra.edu/hlr/vol21/iss4/4>
- ▷ Milivojević, S. (2004). *Women and the Media: Strategies of Exclusion*. *GENERO: Journal of Feminist Theory and Cultural Studies*, Special Issue on Media, available at: <https://zenskestudie.edu.rs/en/publishing/genero-journal/124-genero-special-issue-on-media-2004>
- ▷ Minnesota Supreme Court. (2009). *Gender Fairness Implementation Committee (Committee for Equality and Justice). Domestic Violence Risk Assessment Bench Guide*.
- ▷ Mirceva, S., (2014), *Child Marriage in the Former Yugoslav Republic of Macedonia*, UNFPA, available at: <http://eeca.unfpa.org/publications/child-marriage-former-yugoslav-republic-macedonia-overview>

- ▷ Mirceva, S., Caceva V., (2013), Itni merki za zastita na zrtvite na domasno nasilstvo:Istanbulska konvencija, [Emergency barring order for protection of victims of domestic violence:Istanbul Convention] Makedonska revija za kazнено pravo I kriminologija, god.20, br.1, pp.31-51. Zdruzenie za krivicno pravo i kriminologija na Makedonija. Skopje
- ▷ Mirceva, Caceva, Kenig (2014). Voice for Justice: Research Report-Assessment of court proceedings in Domestic Violence cases, with a specific focus on assessing the case management from a gender perspective. Skopje: Institute of Sociological, Political and Juridical Research-Skopje.
- ▷ Mirceva, S. & Gogov, B., (2015), Licnosta na zrtvata na nasilstvo vrz zeni pri odmeruvanjeto na kaznata: Sekundarna viktimizacija ili Pravda? [Personality of the victim of violence against women in sentencing: Secondary victimization or Justice?] Makedonska revija za kazнено pravo I kriminologija.
- ▷ Mirceva, S, Rajkovchevski R (2019). Responding to Gender-Based Violence Along Migration Routes to Europe: Case of Macedonia. Security Dialogues, Vol. 10, No. 2, 2019. Skopje: University Ss. Cyril and Methodius, Faculty of Philosophy – Institute of Security, Defence and Peace, Macedonia. available at:
[http://periodica.fzf.ukim.edu.mk/sd/SD%2010.2%20\(2019\)/SD%2010.2.08%20Mirceva,S.%20&%20Rajkovchevski,%20R.%20-%20Responding%20to%20gender%20based%20violence%20along.pdf](http://periodica.fzf.ukim.edu.mk/sd/SD%2010.2%20(2019)/SD%2010.2.08%20Mirceva,S.%20&%20Rajkovchevski,%20R.%20-%20Responding%20to%20gender%20based%20violence%20along.pdf)
- ▷ Mullender, A. et al. (2002). Children's Perspectives on Domestic Violence. London: Sage.
- ▷ Ofstehage, A. et al. (2011). Empowering victims of domestic violence. Social Issue Report: Sept 2001, pp.3. Boston: Root Cause.
- ▷ OSCE. (2019). Survey on violence against women. “Main report”. Organisation for the Security and Co-operation in Europe. Vienna.
- ▷ Osipov, V., Sargizova,J. (2016). Men And Gender Equality In Armenia: Report On Sociological Survey Findings. Yerevan: UNFPA
- ▷ Overline, C. Children Exposed to Domestic Violence: Conclusions from the Literature and Challenges Ahead, Journal of Social Work 10.
- ▷ Paymar, M. and Barnes, G. (2004). Countering Confusion about the Duluth Model.
- ▷ Pence, E. (1999) in Melanie F. Shepard & Ellen L. Pence (eds.), Some Thoughts on Philosophy, in Coordinating Community Responses to Domestic Violence: Lessons from the Duluth Model 25, 33.
- ▷ Read-Hamilton, S. (2014). Gender-based violence: a confused and contested term. Humanitarian Exchange, 60: 5-8 (2014). Humanitarian Practice Network. Available at: <https://odihpn.org/magazine/gender-based-violence-a-confused-and-contested-term/>

- ▷ Robinson, A. (2011). Risk and Intimate Partner Violence. in Kemshall, H., and Wilkinson, B. (eds). Good Practice in Assessing Risk. London. Jessica Kingsley Publishers.
- ▷ Russell, D. (2013). “Femicide” – the Power of a Name, in Femicide: A Global Issue that Demands Action. Vienna: Academic Council of the United Nations System (ACUNS).
- ▷ Russo, N.F, and Pirlott, A. Gender-Based Violence: Concept, Methods and Findings, *Annals New York Academy of Sciences*,1087: 178–205 (2006). NY.
- ▷ Sanday, P.R. (2007). Fraternity gang rape: Sex, brotherhood, and privilege on campus (2nd ed.). New York: New York University Press.
- ▷ Shepard, M., Pence, E.L. (Eds.) (1999). Coordinating Community Response to Domestic Violence – Lessons from Duluth and Beyond. London/New Delhi: Thousand Oaks.
- ▷ Snider, C. et al. (2009). Intimate Partner Violence: Development of a Brief Risk Assessment for the Emergency Department. *Society for Academic Emergency Medicine*, Vol. 16, No. 11, pp. 1208 – 216.
- ▷ Stark, E. (1992). Framing and Reframing Battered Women. In Eve Buzawa and Carl Buzawa (Eds.), *Domestic Violence: The Changing Criminal Justice Response* (pp. 272-292). Auburn House.
- ▷ Stanley N, Miller P, Foster HR, Thomson G. Children's experiences of domestic violence: developing an integrated response from police and child protection services. *J Interpers Violence*. 2011 Aug;26(12):2372-91.
- ▷ Teplin. LA., McClelland, GM., Abram, KM., Weiner, DA. Crime victimization in adults with severe mental illness: comparison with the National Crime Victimization Survey. *Arch Gen Psychiatry*. 2005 Aug;62(8):911-21.
- ▷ Trevillion, K., Oram, S., Feder, G., Howard, L.M. (2012). Experiences of Domestic Violence and Mental Disorders: A Systematic Review and Meta-Analysis. *PLOS ONE* 7, no. 12: e51740.
- ▷ Truchero, J., Urrutia A., Sargsyan, L. (2017). Gap analysis of Armenian criminal law in light of the standards established by the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Strasbourg: Council of Europe. Available at: <https://rm.coe.int/gap-analysis-armenian-law-eng/168075bac2>
- ▷ The Canadian Resource Centre for Victims of Crime (2009). “Victim blaming”. Available at: http://crcvc.ca/docs/victim_blaming.pdf
- ▷ UNFPA and WAVE (2014). Strengthening Health System Responses to Gender-based Violence in Eastern Europe and Central Asia: A Resource Package. Available at: <http://fileserver.wave-network.org/trainingmanuals/WAVE-UNFPA%20English.pdf>

- ▷ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division (2020). Achieve gender equality and empower all women and girls. Available at: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/goal-05/>
- ▷ United Nations, Department of Economic and Social Affairs Division for the Advancement of Women. (2009). Handbook for legislation on violence against women. New York.
- ▷ United Nations Joint Global Programme on Essential Services for Women and Girls Subject to Violence, (2015). “Module 3: Justice and Policing, Essential Services Package for Women and Girls Subject to Violence: Core Elements and Quality Guidelines.
- ▷ United Nations Office on Drugs and Crime. (2010). Gender in the Criminal Justice System Assessment Tool: Criminal Justice Assessment Toolkit. New York: United Nations. Available at: <http://peacewomen.org/node/90928>
- ▷ UNODC. (2010). Handbook on Effective Police Response to Violence against Women. New York: United Nations. available at: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Handbook_on_Effective_police_responses_to_violence_against_women_English.pdf
- ▷ UNODC. (2011). Preventing and responding to Domestic Violence. Available at: https://www.unodc.org/documents/southeastasiaandpacific/vietnam/publication/Trainee_manual_in_English_6-5-11_.pdf
- ▷ UN Women. 2001. “Gender Mainstreaming: Strategy for promoting gender equality”, available at: www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/factsheet1.pdf
- ▷ Wills, A., Gasparyan, A., Matosian, M. (2018). Police Response To Violence Against Women And Domestic Violence In Armenia: A practical handbook for the Armenian police. Yerevan: Council of Europe.
- ▷ Walklate, S. (2004). “Gender, Crime and Criminal Justice (2nd ed)”, Devon. Willan Publishing.
- ▷ Walker, L (1979). Women’s Hall of Fame. Ed D. Colorado.
- ▷ WAVE, (2000). Training Programme on Combating Violence against Women. WAVE-Office / Austrian Women's Shelter Network. Available at: http://files.wave-network.org/trainingmanuals/Training_of_Professionals_2000.pdf
- ▷ WAVE, (2012). Protect II: Capacity Building in Risk Assessment and Safety Management to Protect High-Risk Victims. Vienna: WAVE. Available at: http://files.wave-network.org/trainingmanuals/PROTECTII_Risk_Assessment_and_Safety_2012_English.pdf

- ▷ World Health Organization. (2002). World report on violence and health. Geneva: World Health Organization. Available at: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf
- ▷ World health Organization. (2005). WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women: initial results on prevalence, health outcomes and women's responses. Geneva: World Health Organization. Available at: <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/24159358X/en/>
- ▷ World Health Organisation, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council. (2013). Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. Available at: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564625>

Բառարան

ԿՈՆՎԵՆՑԻԱ

- **Կոնվենցիան**, որը հայտնի է նաև որպես միջազգային պայմանագիր կամ դաշնագիր, հանդիսանում է պետությունների միջև ստորագրվող պաշտոնական և պարտադիր իրավաբանական ուժ ունեցող պայմանագիր, որը նախանշում է այն պարտավորությունները, որոնք նրանք որոշել են ընդունել:
- Երբ ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեան ընդունում է որևէ կոնվենցիա, դրա պարտավորությունները ձեռք են բերում միջազգային իրավունքի ուժ այն ստորագրող պետությունների համար:
- Կոնվենցիան օգտագործվում է որպես միջազգային պայմանագրի և դաշնագրի հոմանիշ: Միջազգային իրավական փաստաթղթերում դրանք կրում են նույն իրավաբանական իմաստը:

(ԵՐԿՐԻ) ՀԱՏՈՒԿ ԶԵԿՈՒՑՈՂ

- ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարը կարող է որոշակի թեմատիկ հարցերի կամ որևէ երկրի մարդու իրավունքների իրավիճակի վերաբերյալ հատուկ զեկուցող նշանակել:
- **(Երկրի) հատուկ զեկուցողն** ուսումնասիրում և մշտադիտարկում է մարդու իրավունքների խնդիրները կոնկրետ երկրներում (սովորաբար պատերազմական, անցումային արդարադատության կամ հետպատերազմական իրավիճակում գտնվող) և ներկայացնում է առաջարկություններ:

ԴԱՇՆԱԳԻՐ

- **Դաշնագիրը**, ինչպես պայմանագիրը կամ կոնվենցիան, պաշտոնական և պարտավորեցնող համաձայնություն է պետությունների միջև, որը նախանշում է այն պարտավորությունները, որոնք նրանք որոշել են ստանձնել:
- Մարդու իրավունքների հետ կապված երկու հիմնական դաշնագրերն են՝ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը և Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների միջազգային դաշնագիրը:
- Դաշնագիրն օգտագործվում է որպես միջազգային պայմանագրի և կոնվենցիայի հոմանիշ: Միջազգային իրավական փաստաթղթերում դրանք կրում են նույն իրավաբանական իմաստը:

ՀՈՉԱԿԱԳԻՐ

- Հռչակագիրը պարտադիր իրավաբանական ուժ չունեցող միջազգային պայմանագիր է՝ որևէ թեմատիկ խնդրի հետ կապված հարցերի վերաբերյալ:
- Չունենալով պարտադիր իրավաբանական ուժ, հռչակագրերը հաճախ ճանաչվում են որպես համապատասխանող դիտարկվող հարցի նորմատիվ շրջանակին, ներառյալ դրա հարակից սկզբունքներն և չափանիշներին:

ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՎ ԱՆՈՒՂԱԿԻ ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

- **Ուղղակի խտրականությունը** բացահայտ և դիտավորյալ վնաս է հասցնում կանանց (կամ անձանց այլ խմբի):
- **Անուղղակի խտրականությունը** գոյանում է գենդերային չեզոք բնույթ կրող օրենքներից և քաղաքականություններից, որոնք, թվացյալ հավասար հնարավորություններ են տալիս ինչպես կանանց, այնպես էլ տղամարդկանց, սակայն իրականում կանայք՝ իրենց ներկա իրավիճակին բնորոշ խտրականության պատճառով հայտնվում են անբարենպաստ վիճակում, որը պայմանավորված է հայրիշխանական համակարգով:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ

- **Ընտանեկան բռնությունը** ներառում է ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ տնտեսական բռնության գործողություններն ընտանիքի կամ ընտանեկան միավորի անդամների միջև:
- Կարևոր չէ այն, թե արդյոք իրավախախտը տուժողի հետ ապրում է նույն բնակարանում, արդյոք նրանք ազգակցական կապ ունեն թե զուգընկերներ են, ներկայում կամ նախկինում ամուսնացած, բաժանված կամ ամուսնալուծված են:
- Երեխաները կարող են ընտանեկան բռնության տուժող հանդիսանալ, այդ թվում՝ որպես ընտանիքում ուրիշի նկատմամբ բռնության ականատես:

ՊԱՏՇԱՃ ՋԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

- **Պատշաճ ջանասիրությունը** պահանջում է, որ պետություններն իրենց պարտականությունների կատարման ընթացքում ցուցաբերեն ջանասիրության կամ գործողության այնպիսի մակարդակ, որը կապահովի մարդու իրավունքների պաշտպանությունը, և կգործեն բարեխղճորեն: Օրինակ, ԿՆԽՎԿ-ի մասնակից պետությունները պետք է գործեն պատշաճ ջանասիրությամբ, ինչը նշանակում է, որ պետությունները պատասխանատվություն են կրում կանանց նկատմամբ խտրականության դեմ պայքարելու համար՝ ինչպես մասնավոր, այնպես էլ հանրային ոլորտներում, ներառյալ դրա կանխարգելումը, արգելումը, բացահայտումը, փոխհատուցման տրամադրումը, խտրականության համար պատժամիջոցների կիրառումը, ինչպես նաև կանանց իրավունքների խթանումը և փաստացի հավասարության առաջ մղումը:

ԿԱՆԱՆՑ ՍԵՌԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆՆԵՐԻ ԽԵՂՈՒՄ/ԿՏՐՈՒՄ

- **Կանանց սեռական օրգանների խեղումը/կտրումը (ԿՍՕԽ/Կ)** ոչ բժշկական պատճառներով կանանց կամ աղջիկների սեռական օրգանների մի մասը կամ ամբողջը հեռացնելու կամ կտրելու ցանկացած գործընթաց է:
- Ստամբուլի կոնվենցիայի 38-րդ հոդվածում ԿՍՕԽ/Կ-ն սահմանում է որպես «սեռական մեծ և փոքր շուրթերը և կլիտորը լրիվ կամ մասնակի անդամահատելը, կապելը կամ խեղման այլ գործողությունների ենթարկելը»: Այն քրեականացնում է կնոջը կամ այդ այդ գործողությունների ենթարկվելու ստիպելը, դրդելը կամ դրանց ենթարկվելու համար կին կամ աղջիկ տրամադրելը:

ԳԵՆԴԵՐԸ ԵՎ ԿԵՆՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՍԵՌԸ

- **Գենդերը** դա այն տարբեր բնութագրերը, վարքագծերը և գործողություններն են, որոնք կանայք և տղամարդիկ յուրացնում են և, ակնկալվում է, որ պետք է հետևեն՝ լինելով հասարակության անդամ:
- Գենդերը կապված է դերերի և արժեքների, կանանց և տղամարդկանց հարաբերությունների և սեռերի միջև տարբերությունների պատճառով առաջացած անհավասարությունների հետ:
- Գենդերը հաճախ սխալմամբ համարվում է **կենսաբանական սեռի** հոմանիշ, որը կանանց և տղամարդկանց կենսաբանական տարբերություններն է:

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՀԻՄՔՈՎ ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ

- Գենդերային հիմքով բռնությունն (ԳՀԲ) անձի կամ անձանց խմբի դեմ՝ նրանց սեռի կամ սոցիալական դերերի կամ հասարակության կամ մշակույթի կողմից նրանց վերաբերյալ ակնկալիքների պատճառով կատարված վնասակար գործողությունների հավաքական հասկացություն է:
- ԳՀԲ-ն մարդու իրավունքների և գենդերային անհավասարության հետ կապված լուրջ խնդիր է, որը չափազանց մեծ ազդեցություն է ունենում կանանց և աղջիկների վրա, այդ իսկ պատճառով այն երբեմն օգտագործվում է «կանանց նկատմամբ բռնություն» եզրույթի հետ փոխարինաբար: Սակայն, ԳՀԲ-ն կարող է ներառել նաև բռնությունը լեսբուհիների, բիսեքսուալների, տրանսգենդերների և «քվիր» համարվող անձանց նկատմամբ:
- Այդ վնասակար գործողություններին են պատկանում ֆիզիկական, մտավոր, սեռական, տնտեսական կամ սոցիալական բռնությունը (ներառյալ հարկադրանքը, մանիպուլյացիան, խաբեությունը, մշակութային ակնկալիքները կամ տնտեսական զրկումը):
- ԳՀԲ-ի ձևերից են սեռական բռնությունը, այսպես կոչված «ուղղիչ» բռնաբարությունը, սեռական հետապնդումը կամ գենդերային խտրականությունն աշխատավայրում, դաժան վերաբերմունքը կամ շահագործումը, մարմնավաճառության հարկադրումը, հարկադրված կամ վաղ ամուսնությունը, վնասակար ավանդական գործելակերպերը, ինչպիսիք են կանանց սեռական օրգանների խեղումը/կտրումը, «հանուն պատվի» կատարվող սպանությունները, և այրիներին ֆինանսական աջակցությունից զրկումը:

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՀԻՄՔՈՎ ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ

- Ստամբուլի կոնվենցիայի 3-րդ հոդված. «Գենդերային հիմքով կանանց նկատմամբ բռնություն»՝ նշանակում է այն բռնությունը, որը կնոջ նկատմամբ դրսևորվում է նրա կին լինելու պատճառով կամ որը կանանց նկատմամբ դրսևորվում է անհամաչափորեն»:

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆ/ԿԱՆԱՆՑ ԵՎ ՏՂԱՍԱՐԴԿԱՆՑ ՄԻՋԵՎ

- Գենդերային հավասարությունը նշանակում է երկու սեռերի հավասար տեսանելիություն, իրավագործում և մասնակցություն հասարակական և

մասնավոր կյանքի բոլոր ոլորտներում: Գենդերային հավասարությունը գենդերային անհավասարության, այլ ոչ թե գենդերային տարբերության, հակառակն է, և նպատակ ունի նպաստել կանանց և տղամարդկանց լիարժեք մասնակցությանը հասարակական կյանքին: Այն նշանակում է կանանց և տղամարդկանց միջև տարբերությունների և հասարակության մեջ նրանց ունեցած տարբեր դերերի հավասարապես ընդունումը և գնահատումը: Գենդերային հավասարությունը ներառում է տարբերվելու իրավունքը: Ռա նշանակում է հաշվի առնել կանանց և տղամարդկանց միջև առկա տարբերությունները, որոնք կապված են դասի, քաղաքական կարծիքի, կրոնի, էթնիկության, ռասայի կամ սեռական կողմնորոշման հետ: Գենդերային հավասարությունը նշանակում է քննարկել, թե ինչպես կարելի է ավելի հեռուն գնալ, փոխել հասարակության կառուցվածքները, որոնք նպաստում են կանանց և տղամարդկանց միջև անհավասար իշխանական հարաբերությունների պահպանմանը, ինչպես նաև հասնել ավելի լավ հավասարակշռության կանանց և տղամարդկանց տարբեր արժեքների և առաջնահերթությունների մեջ:

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՄԵՅՆՍԹՐԻՄԻՆԳ

- **Գենդերային մեյնսթրիմինգը** գենդերային հավասարության հասնելու ռազմավարություն է:
- Այն նպատակ ունի վերացնել կանանց նկատմամբ խտրականությունը և ստեղծել ավելի արդար աշխարհ:
- Այն կոչ է հղում բոլոր պետություններին, միջկառավարական կազմակերպություններին և ներքին հաստատություններին բոլոր գործողություններն իրականացնելիս օգտվել «գենդերային տեսապակուց»՝ քաղաքականության և ծրագրերի բոլոր մակարդակները նախապատրաստելիս, մշակելիս, իրականացնելիս, վերահսկելիս և գնահատելիս, ներառյալ աշխատանքի ընդունման և աշխատանքային առաջխաղացման ժամանակ:
- Այն լայնորեն առաջ է քաշվել որպես ՄԱԿ-ի և նրա գործակալությունների գերակա նպատակ՝ համարվելով գենդերային անհավասարությունների դեմ ուղղված գործողությունների ապահովման միջոց, սակայն, չնայած բազմաթիվ քաղաքական հանձնառություններին, դեռ շատ անելիքներ կան:

ԳԵՆԴԵՐԻ ՏԵՍԱՆԿՅՈՒՆԻՑ ՉԵԶՈՔ

- Գենդերային հարաբերությունների կամ կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության վրա որևէ դրական կամ բացասական ազդեցություն չկրող:

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՏԵՍԱՆԿՅՈՒՆ

- Գենդերային տեսանկյունից վերլուծությունն օգնում է պարզել, թե արդյոք կանանց և տղամարդկանց կարիքները հավասարապես հաշվի են առնվում և սպասարկվում: Այն թույլ է տալիս քաղաքականություն իրականացնողներին մշակել քաղաքականություններ՝ կանանց և տղամարդկանց սոցիալ-տնտեսական իրականության ընկալմամբ և հաշվի առնել (գենդերային) տարբերությունները:

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՃՇԳՐՏՈՒՄ

- Ցանկացած քաղաքականության առաջարկի վերստուգում՝ համոզվելու համար, որ այդ քաղաքականությունից բխող գենդերային խտրական հնարավոր հետևանքները կանխվել են և գենդերային հավասարությունը խրախուսվում է:

ԳԵՆԴԵՐԱԶԳԱՅՈՒՆ

- Անդրադառնալ և հաշվի առնել գենդերային գործոնը:

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԿԱՐԾՐԱՏԻՊԵՐ

- Գենդերային կարծրատիպերը լուրջ խոչընդոտ են իրական գենդերային հավասարության հասնելու ճանապարհին և հիմք են հանդիսանում գենդերային խտրականության համար: Գենդերային կարծրատիպերը կանխակալ գաղափարներ են, որոնց համաձայն տղամարդկանց և կանանց կամայականորեն վերագրվում են իրենց սեռով պայմանավորված սահմանափակվող հատկություններ և դերեր: Սեռական կարծրատիպերը սահմանափակում են տղաների և աղջիկների, կանանց և տղամարդկանց բնական տաղանդների և կարողությունների զարգացումը, նրանց կրթական և մասնագիտական փորձառությունը, ինչպես նաև կայնքի բոլոր հնարավորությունները: Կանանց մասին կարծրատիպերը և՛ պայմանավորված են, և՛ հանդիսանում են կանանց նկատմամբ խորապես արմատավորված վերաբերմունքի, արժեքների, նորմերի և նախապաշարմունքների պատճառ: Դրանք օգտագործվում են արդարացնելու և պահպանելու կանանց նկատմամբ տղամարդկանց իշխանության պատմական հարաբերությունները, ինչպես նաև սեքսիստական վերաբերմունքը, որը արգելափակում է կանանց առաջընթացը:

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՐՏԱԴԻՐ ՈՒԺ ՈՒՆԵՑՈՂ/ՉՈՒՆԵՑՈՂ

- **Իրավաբանական պարտադիր ուժ ունեցող** փաստաթուղթը, օրինակ՝ կոնվենցիան, ենթադրում է պաշտոնական իրավաբանական պարտավորություններ, ինչը նշանակում է, որ այն ստորագրող պետությունները համաձայն են կատարել օրենքով սահմանված պարտավորությունները: Առանձին հարց է, թե արդյոք այդ պարտավորությունները կատարվում են և ինչպես:
- **Իրավաբանական պարտադիր ուժ չունեցող** փաստաթուղթը, օրինակ՝ հռչակագիրը, ինքնին չի առաջացնում իրավաբանական պարտավորություններ այն ստորագրող մասնակիցների համար, սակայն մատնանշում է մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի այն կանոնը, համաձայն որի նա կարող է ունենալ զգալի բարոյական կամ քաղաքական կշիռ, որպեսզի «մեղմ օրենքը» հնարավոր լինի օգտագործել որպես ցանկալի նպատակ կամ հետագայում դառնալ պարտադիր ուժ ունեցող օրենքների հիմքը:

ՌԻՍԿ

- **Ռիսկը** տուժողների ֆիզիկական կամ հոգեբանական վնասի ցանկացած գործոնն է՝ կանանց և նրանց երեխաների նկատմամբ ընտանեկան բռնության համատեքստում:

ՌԻՍԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

- **Ռիսկի գնահատումը** որոշակի իրավիճակում մի շարք ռիսկային գործոնների ուսումնասիրության միջոցով համակարգված մոտեցմամբ ռիսկի մակարդակի որոշման և գնահատման գործընթաց է, որին կարող է օժանդակել ռիսկերի գնահատման գործիքի օգտագործումը: Ռիսկերի գնահատումը պետք է պարբերաբար վերանայվի համապատասխան մասնագիտական ուսուցում ստացած պրակտիկ մասնագետների կողմից՝ «սեփական փորձի հետևանքով փորձագետ դարձած» բնության ենթարկված անձանց հետ համատեղ:

ՌԻՍԿԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

- Ռիսկի կառավարումը գործընթաց է, որի միջոցով համապատասխան մարմինները կառավարում են ռիսկերի գնահատման արդյունքում հայտնաբերված՝ անվտանգությանը սպառնացող ռիսկերը: Այդ գործողությունները կարող են ուղղված լինել տուժողին (օրինակ՝ անվտանգության ծրագրում), իրավախախտին (օրինակ՝ ոստիկանական լիազորությունների օգտագործում՝ անթուլատրելի վարքագիծ դրսևորող անձին հետապնդելու, հայտնաբերելու և այն խափանելու համար) կամ տուժողին և իրավախախտին միասին: Ձեռնարկվող գործողությունների ծավալը և տեսակը որոշվում է ռիսկերի գնահատման միջոցով, դրանք իրականացվում են միջգերատեսչական շրջանակներում և վերահսկվում՝ արդյունավետության ապահովության համար: Այդ գործողությունների նպատակն է փորձել նվազեցնել իրավախախտի կողմից առաջացող վտանգը և պաշտպանել տուժողին հետագա բնություններից և ոստիկանություններից:

ՍԵՔՍԻԶՍ

- Ցանկացած գործողություն, ժեստ, ցուցադրում, բանավոր կամ գրավոր խոսք, գործելակերպ կամ վարքագիծ՝ հիմնված այն գաղափարի վրա, որ անձը կամ անձանց խումբը ստորադաս է իր սեռի պատճառով, որը տեղի է ունենում հանրային կամ մասնավոր ոլորտում՝ լինի դա առցանց, թե անցանց, հետևյալ նպատակի կամ ազդեցության համար.
 - i անձի կամ մի խումբ անձանց անկապտելի արժանապատվության կամ իրավունքների ոտնահարում. կամ
 - ii ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ սոցիալ-տնտեսական վնասի կամ տառապանքի պատճառում անձի կամ անձանց խմբի. կամ ահաբեկող, թշնամական, ստորացնող, նվաստացնող կամ վիրավորական մթնոլորտի ստեղծում. կամ
 - iii անձի կամ անձանց խմբի կողմից մարդու իրավունքների ազատ և լիարժեք իրացման խոչընդոտում. կամ
 - iv գենդերային կարծրատիպերի պահպանում և ամրապնդում:

ՍԵՌԱԿԱՆ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄ ԵՎ ՍԵՌԱԿԱՆ ԶԱՐԱՇԱՀՈՒՄ

- **Սեռական շահագործումն ու չարաշահումը** տեղի է ունենում, երբ որևէ անձ սեռական պատճառներով չարաշահում է իր իշխանությունը, տուժողի վստահությունը կամ խոցելիությունը, կամ ստիպում կամ հարկադրում է նրան սեռական գործողությունների, որոնք տուժողը ստորացնող կամ նվաստացնող է համարում:

ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

- **Կառուցվածքային խտրականությունն** առաջանում է, երբ որոշ սոցիալական կառույցների, ներառյալ ընտանիքի, պետական մարմինների, աշխատաշուկայի, կրթական համակարգի և այլն, նորմերը, քաղաքականություններն ու վարքագիծը շարունակաբար վնասում են մարդկանց որոշակի խմբերի:

ՄԱՐԴԿԱՆՑ ԹՐԱՖԻԲԻՆԳ

- Շահագործման նպատակով մարդկանց հավաքագրում, տեղափոխում, փոխանցում, պահում կամ ընդունում սպառնալիքի կամ ուժի գործադրմամբ կամ հարկադրանքի որևէ այլ ձևի կիրառմամբ, առևանգմամբ, խարդախությամբ, խաբեությամբ, պաշտոնական դիրքի կամ խոցելի վիճակի չարաշահմամբ անձի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող այլ անձի համաձայնությունը ձեռք բերելու նպատակով, գումարների կամ այլ շահի տրամադրմամբ կամ ձեռքբերմամբ: Շահագործում հասկացությունն ամրագրված ներառում է մարմնավաճառության նպատակներով այլ անձանց շահագործումը կամ սեռական շահագործման այլ ձևերը, հարկադիր աշխատանքներին կամ ծառայություններին, ստրկությանը կամ ստրկությանը համարժեք գործելակերպը, տաժանակիր աշխատանքները կամ օրգանների հեռացումը:

ԿԱՆԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ

- Ստամբուլի կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի «ա» կետ. «Կանանց նկատմամբ բռնություն՝ հասկացվում է որպես մարդու իրավունքների խախտում և կանանց նկատմամբ խտրականության ձև և պետք է ներառի գենդերային հիմքով բռնության այն բոլոր գործողությունները, որոնք հանգեցնում են կամ կարող են հանգեցնել կանանց ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ տնտեսական վնաս պատճառելուն, այդ թվում՝ նման գործողություններ կատարելու սպառնալիքները, հարկադրանքը կամ ազատությունից կամայականորեն զրկելը, որոնք տեղի են ունենում հանրային կամ մասնավոր կյանքում»:

ԿԱՆԱՆՑ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ

- Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի (2007)17 հանձնարարականը գենդերային հավասարության չափանիշների և մեխանիզմների վերաբերյալ, սահմանում է գենդերային հավասարությունը որպես «մարդու իրավունքների սկզբունք» և կանանց մարդու իրավունքները՝ որպես «մարդու համընդհանուր իրավունքների անքակտելի, անլուծանելի և անբաժանելի մաս»:

Դեպքի ուսումնասիրություն. ընտանեկան բռնության դեպք

Այս փաստաթղթում առաջարկվող բառերի քանակ չկա: Նախ, ծանոթացեք գործի հանգամանքներին: Ընթերցելիս ուշադրություն դարձրեք ստուգաթերթում նշված հետևյալ հիմնական հարցերի վրա.

- Ովքե՞ր են դեպքի գլխավոր դերակատարները և որ՞ն են նրանց նպատակները:
- Որ՞ն են այս դեպքի խնդրահարույց հանգամանքները: Ինչպե՞ս են դրանք անդրադառնում որոշման վրա:
- Ի՞նչ կոնկրետ որոշում պետք է կայացնեն (կամ կայացրել են) ոստիկանության ծառայողները:
- Որո՞նք են ոստիկանության ծառայողների նպատակները:
- Որո՞նք են ոստիկանության ծառայողների հնարավոր գործողությունները:
- Որո՞նք են գործողությունների յուրաքանչյուր ընթացքի հավանական հետևանքները:
- Ինչպե՞ս կարող են օգտագործել դեպքի մասին տեղեկությունները առաջարկություն ներկայացնելու համար:

Վերջում, փորձեք գտնել օրենսդրական ապացույցներ, որոնք հաստատում են կամ կարող են խոչընդոտել ձեր առաջարկվող գործողությունների ընթացքը:

Դեպքի նկարագրությունը

Ա. Գ.-ն ամուսնացած է մոտ 25 տարի և ունի երկու անչափահաս երեխա: Ամուսնու կողմից նա երկար տարիներ ենթարկվել է ֆիզիկական, հոգեբանական, տնտեսական և սեռական բռնության: Կինը պատմում է, որ իր ամբողջ ամուսնական կյանքի ընթացքում նա չի ունեցել տնից դուրս գալու, շփվելու, գնումներ կատարելու և երեխաների կրթությանը և դաստիարակությանը մասնակցելու որևէ հնարավորություն: Երբ երեխաները մեծացան ու կրթություն ստացան, Ա.-ն որոշում է փախչել տնից: Նա չի դիմում իր բնակության վայրի ոստիկանության բաժին, քանի որ ամուսինը հաճախ ասել է, որ մեծ կապեր ունի և չի վախենում ոստիկանությունից:

Չունենալով գումար և հեռախոս, Ա.-ն վաղ առավոտյան դուրս է գալիս տնից, և ճանապարհ հարցնելով ոտքով հասնում Երևան: Տեսնելով կնոջ հուսահատ և հուզված վիճակը՝ մի տաքսու վարորդ հասցնում է նրան ոստիկանություն:

Ոստիկանությունը նախազգուշացում է արձակում բռնարարի նկատմամբ, թեև կինը հաղորդել էր, որ տարիներ շարունակ բռնության է ենթարկվել և ոստիկանություն դիմելու հնարավորություն չի ունեցել: Միաժամանակ ոստիկանության աշխատակիցը զանգահարում է Կանանց աջակցության կենտրոն և հայտնում է, որ կինը չի կարող տուն վերադառնալ, քանի որ նրան վտանգ է սպառնում: Հարցին, թե ինչո՞ւ են այդ դեպքում նախազգուշացում արձակել, ոստիկանության աշխատակիցը պատասխանում է, որ կինն առաջին անգամ է դիմել իրենց:

Ինչու՞ է ընտանեկան բռնության տուժողը խուսափում դիմել ոստիկանությանը:

- Նա խուսափում է դիմել ոստիկանության նկատմամբ վստահություն չունենալու պատճառով:
- Կնոջն ուղղվել էին մեղադրական հարցեր:
- «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքով նախատեսված միջոցների անօրինական օգտագործում:
- «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի մասին անբավարար իրազեկում:
- Կինը չի ծանուցվել «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքով նախատեսված ռիսկերի գնահատման հարցերի մասին:
- Կնոջը չի տրամադրվել «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքով

Ներկայացրեք խնդիրները	Նկարագրեք ոստիկանության ծառայողների նպատակները	Ներկայացրեք ոստիկանության ծառայողների յուրաքանչյուր գործողության հետևանքները	Օգտագործեք դեպքի տեղեկատվությունը՝ առաջարկություն ներկայացնելու համար	Գտեք օրենսդրական ապացույցներ հօգուտ կամ ընդդեմ ձեր կողմից առաջարկվող գործողությունների

Առաջարկություն

Պատկերացրեք, որ դուք ՀՀ ոստիկանության պետի խորհրդականն եք: Առաջարկեք, թե ինչպես կարգավորել խնդիրները: Գնահատեք ձեր առաջարկության ուժեղ և թույլ կողմերը: Կարող եք նաև ձեր հիմնավորման մեջ նշել այն պատճառները, թե ինչու եք ձեր առաջարկությունը համարում լավագույն տարբերակը (75-150 բառ):

Այս ձեռնարկի նպատակն է ուստիկանության աշխատակիցներին հիմնարար գիտելիքներ տրամադրել կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնության դեմ պայքարի վերաբերյալ՝ ուստիկանության ամենօրյա աշխատանքի ընթացքում: Մասնավորապես, մասնակիցները ավելի խորը պատկերացում կկազմեն կանանց նկատմամբ բռնությունից և ընտանեկան բռնությունից կանանց պաշտպանելուն ուղղված միջազգային և ներպետական օրենքների, ուստիկանության դերի և գործառույթների մասին, ինչպես նաև կճանաչեն գենդերային վնասակար կարծրատիպերը և թե ինչպես են դրանք կապված գենդերային հիմքով բռնության, տղամարդկանց և կանանց միջև անհավասար իշխանական հարաբերությունների հետ: Մասնակիցները գիտելիքներ ձեռք կբերեն գենդերային հիմքով բռնության բնույթի և դրա բաղկացուցիչ տարրերի մասին, ավելի խորը պատկերացում կկազմեն տուժողների պաշտպանության և անվտանգության ապահովման ընթացակարգերի և պարտավորությունների, ինչպես նաև ռիսկերի գնահատման և կառավարման մասին՝ ընտանեկան բռնության գենդերային ընկալման տեսանկյունից, կծանոթանան ընտանեկան բռնությունից տուժած կանանց և երեխաների իրավունքների և ազատությունների, ինչպես նաև անձի անձեռնմխելիության և գաղտնիության պահպանման հիմնական սկզբունքներին՝ կիրառելով գոհակենտրոն մոտեցում:

HYE

www.coe.int

Եվրոպայի խորհուրդը մարդու իրավունքների առաջատար կազմակերպությունն է մայրցամաքում:
Եվրոպայի խորհրդին անդամակցում են 47 պետություններ: Եվրոպայի խորհրդի բոլոր անդամ պետությունները միացել են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային, որը կոչված է պաշտպանելու մարդու իրավունքները, ժողովրդավարությունը և իրավունքի գերակայությունը: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը վերահսկում է Կոնվենցիայի իրագործումն անդամ պետություններում:

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE